This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

+ *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
+ *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
+ *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
+ *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at http://books.google.com/

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉES SOUS LA DIRECTION DE

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

TOME VI

LES PROVERBES

VERSION ARABE ET COMMENTAIRE

AVEC LA TRADUCTION FRANÇAISE DU TEXTE

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1894

A Monsieur le Professeur S. Mann

en Témoignage de vieille

Paris, ce 11 septembre

Hartwig Derenb

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES

ŒUVRES COMPLÈTES

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉES SOUS LA DIRECTION DE

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

VOLUME SIXIÈME

VERSION ARABE DES PROVERBES

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE
DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1894

VERSION ARABE

DES

PROVERBES

SURNOMMÉS LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

DE

R. SAADIA BEN IOSEF AL-FAYYOÛMÎ

PUBLIÉE POUR LA PREMIÈRE FOIS ET ACCOMPAGNÉE DE

NOTES HÉBRAÏQUES

AVEC UNE

TRADUCTION FRANÇAISE D'APRÈS L'ARABE

PAR

J. DERENBOURG

MEMBRE DE L'INSTITUT

ET

MAYER LAMBERT

PROFESSEUR AU SÉMINAIRE ISRAÉLITE

PARIS

ERNEST LEROUX, ÉDITEUR

LIBRAIRE DE LA SOCIÉTÉ ASIATIQUE

DE L'ÉCOLE DES LANGUES ORIENTALES VIVANTES

28, RUE BONAPARTE, 28

1894

AVANT-PROPOS

Le présent volume contient la version arabe des *Proverbes* par Saadia, ainsi que le commentaire dont le Gaon l'a accompagnée. Ce commentaire n'existe que dans un manuscrit unique de la Bodléienne (Catal. Neubauer, n° 119). Grâce à l'obligeance du savant bibliothécaire d'Oxford, nous avons pu acquérir un décalque du manuscrit sur papier végétal. Nous avions donc sous les yeux une reproduction absolument exacte du texte du manuscrit, qui est en très bon état. Il n'y manque qu'un ou deux feuillets de l'introduction et la fin du dernier chapitre. Les premières lignes de l'introduction proviennent d'un fragment spécial, tiré d'une liasse de feuilles détachées, appartenant à la Bibliothèque de Saint-Pétersbourg et faisant partie du fonds Firkowitch. M. le docteur Harkawy a bien voulu nous envoyer une copie de ce fragment.

Pour la version même, nous avions à notre disposition, outre le manuscrit déjà cité, une copie très exacte d'un manuscrit du British Museum (Orient. 2375), que nous

avons collationnée avec un manuscrit de la Bibliothèque royale de Berlin (Or. in-fol., n° 1203). Les textes des manuscrits de Londres et de Berlin se ressemblent beaucoup, tandis qu'ils diffèrent souvent de celui du manuscrit d'Oxford. Nous avons adopté généralement les leçons du manuscrit de la Bodléienne, qui nous paraît présenter le texte le plus authentique de la version de Saadia.

Les notes hébraïques, que nous avons mises au bas du texte arabe, contiennent : 1° les variantes importantes dans la version elle-même ; 2° l'explication des difficultés que présente le commentaire avec les corrections que nous avons cru devoir y faire, et l'indication des sources auxquelles Saadia a puisé, quand il ne les cite pas directement ; 3° un résumé aussi fidèle que possible du commentaire de Saadia. Nous avons voulu que ceux qui ignorent l'arabe fussent mis à même de se faire une idée exacte de l'exégèse du Gaon.

De plus, nous avons traduit complètement en français les *Proverbes* d'après la version de Saadia; ainsi les personnes non versées dans les langues orientales pourront apprécier la manière dont Saadia a rendu en arabe l'original hébreu. Nous avons ajouté des notes françaises à notre traduction là où celle-ci ne rendrait pas assez clairement la pensée du Gaon; ces notes donnent, en outre, les interprétations que Saadia, dans son commentaire, déclare admissibles, mais qu'il n'a pas fait entrer dans sa version.

Le livre des *Proverbes* est surnommé par Saadia livre de la *Recherche de la Sagesse*. Salomon, dit-il, a voulu dans cet ouvrage rendre accessibles à l'esprit de ceux qui s'a-

donnent à l'étude de la Sagesse, les vérités abstraites de la raison. C'est pourquoi il s'est servi de comparaisons (*meschalim*) tirées de l'expérience journalière. Dans son introduction Saadia s'étend sur les diverses sortes de comparaisons (images, allégories, etc.) dont a usé Salomon.

Pour la caractéristique de l'exégèse de Saadia nous nous bornons à renvoyer à l'étude de M. Bondi[1]. En outre, M. le professeur Bacher a promis de composer, pour la série des Œuvres complètes de Saadia, un mémoire spécial sur la grammaire et l'exégèse du Gaon.

1. *Das Spruchbuch nach Saadia*, Halle, 1888.

TRADUCTION DES PROVERBES

OU

LIVRE DE LA RECHERCHE DE LA SAGESSE

PREMIÈRE PARTIE

I

1. Proverbes de Salomon, fils de David, roi du peuple d'Israël, — 2. pour faire connaître la sagesse et la morale, et pour rendre compréhensibles les paroles de l'intelligence, — 3. et afin qu'on accepte l'instruction rationnelle, et (ce qui est) exact, nécessaire ou juste [1]; — 4. afin de donner aux insouciants de l'ardeur [2], et aux jeunes gens le savoir et la réflexion. — 5. Le sage écoutera et en sera d'autant plus instruit, et l'homme sensé acquerra les artifices [3], — 6. pour faire comprendre la fable, l'interprétation, les discours des sages et leurs récits [4]. — 7. La crainte de Dieu est ce qu'ordonne en premier la science; la sagesse et la morale, les sots les méprisent toutes deux.

8. Écoute, mon fils, la morale que te fait ton père, et n'aban-

1) S. applique, dans son commentaire, les quatre mots du texte à quatre conceptions différentes : 1° les vérités indiscutables, comme les vérités arithmétiques; 2° les vérités démontrables comme les théorèmes de la géométrie; 3° les devoirs rationnels; 4° les préceptes révélés.

2) Les idées s'effacent vite, si l'attention ne les fixe pas.

3) C'est-à-dire les moyens artificiels de garder dans la mémoire ce qu'on apprend.

4) D'après S., le texte a en vue quatre enseignements : 1° les fables (qu'il est impossible de prendre dans le sens littéral); 2° l'interprétation des songes; 3° les paraboles des prophètes, d'où leurs interlocuteurs eux-mêmes tirent la moralité; 4° les paraboles que les prophètes accompagnent de la moralité.

donne pas la direction donnée par ta mère, — 9. car toutes deux sont un diadème de grâce sur ta tête et des colliers à ton cou.

10. O mon fils, si les pécheurs veulent te séduire, n'y consens pas, — 11. alors qu'ils te disent : « Viens avec nous, embusquons-nous pour (verser) du sang, guettons sans motif l'innocent ; — 12. faisons-le périr, comme (s'il descendait dans) la tombe, encore plein de vie, et comme s'il descendait dans la fosse, encore plein de santé. — 13. Nous trouverons tout trésor précieux, et nous remplirons nos maisons de butin. — 14. Mets ton lot avec le nôtre ; nous aurons tous la même bourse. » 15. O mon fils, ne va pas en route avec eux, écarte ton pied de leurs sentiers, — 16. car leurs pieds courent pour le mal ; et ils se hâtent pour verser le sang. — 17. C'est ainsi que le filet semble aux oiseaux être tendu sans but. — 18. Mais eux ils dressent une embûche pour (répandre) leur (propre) sang, et ils guettent leur (propre) vie. — 19. Telle est la voie que suit celui qui est avide de gain ; cette (passion) enlève la vie à celui qui en est possédé [1].

20. La Sagesse lance un appel sur la place ; dans la rue elle fait entendre sa voix ; — 21. à l'entrée des ruelles elle invite, et aux ouvertures des portes dans la ville, elle se met à parler : — 22. Jusqu'à quand, ô insouciants, aimerez-vous l'insouciance, tandis que les gens moqueurs [2] ont désiré pour eux-mêmes la moquerie et que les sots haïssent la science ? — 23. Si vous vous rendez à mes remontrances, je vous exposerai mon avis, et je vous ferai connaître mon discours. — 24. Parce que je vous ai appelés, et vous avez refusé (de venir), et que j'ai tendu la main et aucun de vous ne m'écoutait, — 25. que vous avez repoussé tous mes conseils, et n'avez pas voulu de mes remontrances, — 26. moi aussi je rirai de votre ruine, je me moquerai quand viendra ce que vous redoutez, — 27. quand votre terreur s'avancera comme la tempête, que votre ruine arrivera comme l'ouragan, et que

1) S. rattache le verset 18 au verset 16, et le verset 19 au verset 17.

2) Nous rendons ainsi l'arabe *dâhi*, par lequel S. a traduit *lêṣ*, bien que le dictionnaire arabe donne à *dâhi* le sens de rusé, trompeur. V. *Ousoul*, s. v., n. 63.

fondront sur vous le malheur et la détresse. — 28. Alors il m'appelleront et je ne leur répondrai pas; ils me chercheront et ne me trouveront pas, — 29. en raison de ce qu'ils ont haï la science, et qu'ils n'ont pas choisi la crainte de Dieu, — 30. qu'ils n'ont pas voulu de mon conseil, et ont rejeté toutes mes remontrances, — 31. qu'ils goûtent donc du fruit de leurs opinions, et qu'ils se rassasient de leurs conseils; — 32. car l'insolence des insouciants les tue, et l'égarement des sots les perd. — 33. Mais celui qui m'écoute demeurera en sûreté, et à l'abri des terreurs de l'adversité.

II

1. O mon fils, si tu accueilles mon discours et que tu conserves auprès de toi mes préceptes, — 2. si tu prêtes l'oreille à la sagesse et que tu inclines ton cœur vers la raison, — 3. si tu invoques l'intelligence et tu que lances un appel à la raison, — 4. si tu les recherches toutes deux, comme on recherche l'argent, et fouilles après elles comme après des trésors, — 5. alors tu comprendras la crainte de Dieu et tu trouveras la connaissance de Dieu. — 6. Car Dieu donne la sagesse, et de sa parole (émanent) la connaissance et la raison. — 7. Il réserve aux hommes droits la doctrine [1], il est un bouclier pour ceux qui marchent dans l'intégrité, — 8. protégeant les sentiers de la justice, et veillant sur les chemins de ses hommes pieux. — 9. Alors tu comprendras l'équité, la justice, la droiture, et toute bonne voie. — 10. Lorsque la sagesse entrera dans ton cœur et que la connaissance fera les délices de ton âme, — 11. la réflexion veillera sur toi, et la raison te protégera.

12. (La réflexion et la raison) te préserveront du mauvais chemin et de l'homme qui parle avec versatilité, — 13. de ceux

1) Nous traduisons ainsi l'arabe *fiqh* par lequel S. rend *touschiyyâh*. S. a en vue la science des pratiques religieuses, telle qu'elle a été développée par les docteurs.

qui abandonnent les sentiers de la droiture et qui suivent les voies ténébreuses, — 14. de ceux qui sont heureux de faire le mal et se réjouissent de le varier[1], — 15. dont les voies sont difficiles et qui prennent des chemins détournés. — 16. Toutes deux te sauveront de la femme d'autrui, de l'étrangère aux paroles doucereuses, — 17. qui abandonne l'ami de sa jeunesse, et a oublié l'alliance (consacrée) par Dieu. — 18. Elle a incliné sa maison vers la mort, et ses voies (conduisent) vers les trépassés. — 19. Tous ceux qui entrent chez elle ne reviendront plus, et ils n'atteindront pas les chemins de la vie (future). — 20. (Je dis ceci) pour que tu marches dans la route des gens de bien, et que tu gardes les voies des justes[2].

21. Certes, les hommes droits habiteront le monde et les gens intègres y resteront; — 22. les méchants en seront retranchés et les perfides en seront effacés.

III

1. Mon fils, n'oublie pas ma loi, et que ton cœur garde mes préceptes, — 2. car ils augmenteront la durée de ton existence, les années de ta vie et ton bonheur. — 3. Que la bonté et la vérité ne te quittent point; mais attache-les à ton cou et inscris-les sur les tablettes de ton cœur. — 4. Alors, tu trouveras la grâce et le (renom) d'un esprit juste aux yeux de Dieu et des hommes.

5. Confie-toi à Dieu sincèrement et ne t'en remets pas à ta raison. — 6. Dans toute ta conduite, reconnais (ce que tu) lui (dois), alors il aplanira tes voies. — 7. Ne sois pas sage à tes propres yeux, crains Dieu et évite le mal. — 8. Ce sera une guérison pour tes articulations et un breuvage pour tes os.

1) C'est-à-dire de passer d'une mauvaise action à une autre.

2) D'après S., le premier membre de phrase se rapporte aux femmes et le second aux hommes.

9. Honore Dieu avec ta fortune et avec les prémices de toutes tes récoltes. — 10. Alors tes granges se rempliront de produits abondants et tes cuves déborderont de moût.

11. Ne dédaigne pas, ô mon fils, les leçons de Dieu, et ne sois pas lassé de ses avertissements, — 12. car Dieu avertit celui qu'il aime, agissant à son égard comme il plaît au père d'agir envers son fils.

13. Heureux l'homme qui a trouvé la sagesse, et à qui la raison a été accordée[1] ! — 14. car en faire le commerce vaut mieux que faire le commerce de l'argent, et le produit qu'on en tire vaut mieux que l'or fin. — 15. Elle est plus précieuse que les pierreries, et rien de ce que tu désires ne la vaut. — 16. La longévité est à sa droite, et à sa gauche la richesse et l'honneur. — 17. Ses chemins sont les chemins de la félicité et ses sentiers (conduisent au) bonheur. — 18. Elle est l'arbre de vie pour ceux qui la saisissent, et ceux qui la soutiennent sont dans la bonne voie.

19. Dieu a fondé la terre avec sagesse et a disposé les cieux avec raison. — 20. Par sa science, les masses d'eau ont jailli, et par elle les hauteurs (célestes) distillent la rosée. — 21. Donc, ô mon fils, que cela[2] ne s'écarte pas de tes yeux, garde la doctrine et la réflexion. — 22. Elles seront la vie pour ton âme, la grâce (d'une parure) pour ton cou.

23. Alors, tu suivras ton chemin avec assurance, et ton pied ne se heurtera à rien. — 24. Lorsque tu te coucheras, tu seras sans crainte, et lorsque tu dormiras, ton sommeil te sera doux. — 25. Ne redoute pas la terreur soudaine, ni le tumulte des méchants, quand il s'avance, — 26. car en Dieu sera ta confiance, il empêchera ton pied d'être pris (au piège).

27. Ne refuse pas le bienfait aux gens (qui le demandent)[3], lorsque tu as les moyens de le faire.

1) Dans le premier membre du verset, il est question de la sagesse acquise par les recherches, dans le second de celle que Dieu a implantée dans la nature de l'homme.

2) Dans le commentaire, S. paraît surtout penser à la sagesse, qui produit l'équilibre du monde.

3) C'est-à-dire qu'il ne faut pas trop s'enquérir s'ils méritent ou non la charité.

28. Ne dis pas à ton prochain : « Va-t'en et reviens; demain je te donnerai », alors que tu as de quoi.

29. Ne prépare pas le mal contre ton prochain, surtout quand il demeure en sécurité avec toi.

30. Ne cherche pas à quelqu'un une querelle gratuite, surtout lorsqu'il ne t'a pas fait de mal.

31. Ne sois point jaloux d'un homme injuste, et ne choisis aucune de ses voies, — 32. car Dieu a en horreur les pervers et (réserve) son secret aux hommes droits. — 33. Sa malédiction (pèse) sur les maisons des méchants, mais il bénit la demeure des justes.

34. Certes, il dévoile la moquerie des moqueurs, et donne aux humbles la grâce[1]. — 35. Les sages ont l'honneur en partage; quant aux sots, leur ignominie est grande.

IV

1. O enfants, écoutez la leçon des pères, et prêtez l'oreille, pour connaître la raison, — 2. car je vous ai donné un bon enseignement, à savoir ma loi; ne l'abandonnez pas. — 3. Car moi aussi, j'étais, comme vous, un fils pour mon père, (un enfant) délicat et unique pour ma mère. — 4. (Mon père) m'a instruit et m'a dit : « Que ton cœur retienne mon discours; garde mes préceptes et tu vivras. — 5. Acquiers la sagesse et la raison. N'oublie pas, et ne dévie pas des paroles de ma bouche. — 6. Ne les abandonne pas, elles te garderont; aime-les, elles te protégeront. — 7. Le commencement de la sagesse consiste à l'acquérir et tu arriveras à l'acheter pour toute ta fortune. — 8. Donne-toi entièrement à elle, et elle t'élèvera; elle t'honorera si tu t'attaches à elle. — 9. Elle mettra sur ta tête un diadème de grâce, et elle t'abritera sous une couronne de gloire. »

1) De manière qu'on reconnaisse la nature des uns et des autres.

10. Toi aussi, mon fils, écoute, accepte mes paroles, et les années de ta vie se multiplieront. — 11. Car je t'ai guidé dans le chemin de la sagesse, et je t'ai fait marcher dans les sentiers de la droiture. — 12. Que tu marches, tes pas ne seront pas embarrassés; ou que tu coures, tu ne trébucheras pas. — 13. Attache-toi à la morale, ne t'en écarte pas; garde la sagesse, car elle est ta vie.

14. N'entre pas dans la voie des scélérats, et ne te laisse pas diriger dans leur route. — 15. Repousse-la (de ta pensée), ne la franchis pas, évite-la et passe; — 16. car ils ne s'endorment pas à moins d'avoir fait du mal, et leur sommeil s'enfuit s'ils n'ont fait trébucher (personne), — 17. ayant mangé la nourriture de l'injustice et buvant le vin des violences.

18. La voie des justes est comme la lumière de l'aurore, dont la clarté va en croissant jusqu'au plein jour; — 19. et la route des méchants est comme couverte de ténèbres, ils ne savent pas ce qui les fait trébucher.

20. Mon fils, sois attentif à mon discours et prête l'oreille à mes paroles. — 21. Qu'elles ne s'écartent pas de tes yeux, garde-les au fond de ton cœur; — 22. car elles sont la vie pour ceux qui les trouvent et (apportent) la guérison à tous leurs corps. — 23. Garde ton cœur de tout ce qui est défendu, car de là sortira la vie. — 24. Éloigne de toi la dureté de paroles, et repousse loin de toi les écarts du langage. — 25. Que tes yeux regardent bien en face, et que tes prunelles soient fixées droit devant toi. — 26. Règle le sentier que suivra ton pied, et tous tes chemins seront assurés. — 27. N'incline ni à droite ni à gauche, et détourne ton pied du mal.

V

1. Mon fils, sois attentif à ma sagesse, prête l'oreille à ma raison. — 2. Conserve la réflexion, et que ton langage garde la raison; —

3. car les lèvres de l'étrangère distillent du miel, et son palais est
plus doux que l'huile. — 4. Mais le résultat (qu'elle amène) est amer
comme la coloquinte et acéré comme une épée à deux tranchants.
— 5. Ses pieds descendent vers la mort, ses pas aboutissent au tom-
beau. — 6. Le chemin de la vie, elle ne le règle pas, et quand
les sentiers (qu'elle suit) se confondent, elle ne s'en aperçoit pas.
7. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi, et ne
vous écartez pas des paroles de ma bouche. — 8. Éloigne d'elle
ton chemin, et ne t'approche pas de la porte de sa maison, —
9. afin que tu ne livres pas ton honneur à d'autres, et tes années
aux gens cruels, — 10. que les étrangers ne se rassasient pas
de tes forces, et que tes gains ne passent pas dans la maison d'au-
trui. — 11. que tu n'aies pas à te repentir lors de ta fin, quand ta
chair et ton corps seront consumés, — 12. et que tu ne dises pas :
« Hélas! comment ai-je pu haïr l'instruction, et comment mon
cœur a-t-il pu rejeter l'avertissement? — 13. Que n'ai-je écouté
la voix de mes guides, et prêté l'oreille aux (paroles de) mes
maîtres. — 14. Pour peu j'aurais été dans le pire état, au milieu
de la communauté et de l'assemblée [1]. »
15. Bois l'eau à ton puits, et les ondées à ta citerne. — 16. Alors,
tes fontaines se répandront au dehors, et il y aura dans la rue
des ruisseaux, — 17. qui t'appartiendront à toi seul, et non pas
en même temps à des étrangers. — 18. Ta source sera bénie, et
réjouis-toi avec la femme de ta jeunesse. — 19. Biche aimable,
gracieuse gazelle, ses mamelles te désaltéreront en tout temps
et tu te délecteras toujours de son amour. — 20. Ne te délecte pas,
mon fils, avec l'étrangère, et n'embrasse pas le sein de la femme
étrangère.
21. Car les voies de l'homme sont sous les yeux de Dieu,
et il voit tous ses sentiers. — 22. Les fautes du criminel l'en-
traînent et il est maintenu solidement dans les liens de son péché.

[1] [illegible] commentaire, S. explique le verset en disant que l'impie, dans sa [illegible] le déshonneur et la mauvaise réputation comme peu de chose

— 23. Il meurt sans être corrigé et tombe dans l'erreur par excès de sottise.

VI

1. Mon fils, que tu aies donné ta garantie pour ton prochain, ou que tu te sois engagé envers l'étranger en mettant ta main dans la sienne [1], — 2. tu es pris au piège par les paroles de ta bouche, et tu es enlacé par elles. — 3. Use donc d'un moyen, mon fils, pour échapper, puisque tu es tombé entre les mains de ton prochain. Va, humilie-toi et supplie-le. — 4. Ne donne pas de sommeil à tes yeux ni d'assoupissement à tes prunelles, — 5. sauve-toi, comme le cerf (échappe) à la main et le passereau au piège.

6. Va auprès de la fourmi, ô paresseux, regarde ses allures, et deviens sage, — 7. elle qui n'a ni chef, ni préposé, ni gouverneur, — 8. et elle prépare en été sa nourriture, et a déjà amassé, lors de la moisson, ses aliments. — 9. Jusqu'à quand, ô paresseux, resteras-tu couché? Quand te réveilleras-tu de ton sommeil? — 10. Encore un peu dormir, sommeiller, croiser les bras pour rester couché, — 11. et ta pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

12. L'homme pervers a de mauvais desseins, il va en se prononçant difficilement; — 13. il cligne des yeux, il remue les pieds, il fait signe des doigts; — 14. il a l'intention de revenir (sur sa parole), il se propose de nuire en tout temps, et il fait naître les querelles. — 15. Aussi. le malheur l'atteindra à l'improviste, il sera brisé subitement, sans guérison possible.

16. Il y a six choses que Dieu hait, et une septième [2] qu'il abhorre : — 17. des yeux hautains, une langue mensongère, des mains qui versent le sang innocent, — 18. un cœur qui médite des projets iniques, des pieds qui se hâtent de courir au mal; —

1) S. entend par prochain l'Israélite et par étranger le non-Israélite.

2) La septième, c'est la langue mensongère qui amène tous les autres vices.

l'entraîne par sa causerie prolongée, elle le séduit par la douceur de sa parole. — 22. Je le vis partir derrière elle étourdiment, comme un bœuf qui se laisse conduire à l'abattoir, et comme un débauché (qui est entraîné) vers l'enseignement des sots[1]. — 23. jusqu'à ce qu'une flèche lui perce le foie, semblable à l'oiseau qui se précipite vers le filet; il ne sait pas qu'il y va de sa vie.

24. Et maintenant, vous, enfants réunis, écoutez-moi et obéissez; soyez attentifs aux paroles de ma bouche. — 25. Que votre cœur ne se détourne pas vers les chemins (de cette femme), et ne vous égarez pas dans ses sentiers, — 26. car c'est elle qui a fait tomber beaucoup de ceux qui sont terrassés, et ses victimes sont considérables. — 27. (Aller dans) sa maison, c'est (prendre) les chemins du tombeau qui font descendre aux chambres de la mort.

VIII

1. La sagesse n'appelle-t-elle pas et la raison même n'élève-t-elle pas la voix? — 2. Elle est debout sur les cimes des hauteurs, sur les routes et dans les sentiers qui y conduisent; — 3. à l'emplacement des portes, sur les toits, et aux entrées des maisons, elle s'exclame. — 4. Elle dit : Je vous appelle, vous, hommes réunis, et j'élève ma voix vers tous les fils d'Adam. — 5. O insouciants, comprenez l'ardeur; et vous, sots, faites entrer la raison dans vos cœurs. — 6. Écoutez, car je parle avec discernement, et mon discours débute par la droiture. — 7. Ma langue professe la vérité, et mes lèvres répugnent à l'injustice. — 8. Toutes les paroles de ma bouche sont sincères; il ne s'y trouve rien de tortueux ni de pénible. — 9. Elles sont toutes justes pour l'homme intelligent, et faciles pour ceux qui ont trouvé la science. — 10. Acceptez ma morale, et non l'argent; la science est meilleure que l'or, — 11. la sagesse est préférable aux pierres précieuses, et toutes les choses désirables ne la valent pas.

1) C'est-à-dire le maniement des armes et le tir des flèches dans l'arène.

12. Moi, la sagesse, en demeurant avec la finesse et la science, je trouve les réflexions[1]. — 13. Puisque la crainte de Dieu consiste à haïr le mal, moquerie, orgueil, mauvaise conduite et parole versatile, tout cela je le hais. — 14. A moi appartiennent le conseil et la doctrine; je suis la raison, j'ai la puissance. — 15. Par moi règnent les rois, et les ministres décrètent la justice. — 16. Par moi gouvernent les princes, les nobles et tous les juges de la terre. — 17. Moi, j'aime ceux qui m'aiment, et ceux qui me cherchent, me trouvent. — 18. La richesse et l'honneur sont avec moi, ainsi qu'une fortune solide (acquise) honnêtement. — 19. Mon fruit est meilleur que l'or et le métal précieux, et mon produit est préférable à l'argent. — 20. Je fais marcher dans des chemins de vertu, et au milieu des sentiers du droit, — 21. pour mettre ceux qui m'aiment en possession de tout ce qui existe[2], et remplir leurs trésors.

22. Dieu m'a produite comme début de sa création et comme sa première œuvre au commencement du temps. — 23. Dès l'origine du monde, j'ai été élue, à l'époque la plus reculée de la terre. — 24. Il a commencé par moi, alors qu'il n'y avait ni océans, ni sources pas plus qu'abondance d'eau, — 25. avant que les montagnes ne fussent fixées, et avant les collines j'ai été créée, — 26. alors qu'il n'avait pas encore fait la terre avec ses grandes places ni la première motte du monde. — 27. A l'époque où il disposait les cieux, j'étais là. Et lorsqu'il dessina un voile sur la surface de l'océan, — 28. lorsqu'il consolida le firmament, en haut, et qu'il fortifia les sources de l'océan, — 29. lorsqu'il traça à la mer sa limite, pour que les eaux ne pussent transgresser son ordre, lorsqu'il marqua les fondations de la terre, — 30. j'étais tout à ses yeux, j'étais les délices de chaque jour; je me réjouissais devant lui à tout moment. —

1) S. paraît avoir négligé les accents et avoir joint *da'at* et *mezimmâh*. Il n'est pas impossible, cependant, qu'il faille traduire : Moi, la sagesse, je demeure avec la finesse, et (moi), la science, je trouve les réflexions.

2) Littéralement : l'être, opposé au néant.

31. Cette joie était pour les habitants d'ici-bas, sur sa terre, et mes délices pour les fils d'Adam [1].

32. Maintenant donc, vous, enfants réunis, écoutez-moi; heureux ceux qui gardent mes voies. — 33. Écoutez la morale pour devenir sages, et ne la repoussez pas. — 34. Heureux l'homme qui m'écoute, qui s'attache à mes battants de porte tous les jours, et qui garde les poteaux de mes entrées. — 35. Car celui qui me trouve trouve la vie et obtient la bienveillance de Dieu, — 36. et celui qui pèche envers moi se fait du tort à lui-même, et ceux qui me haïssent aiment la mort.

IX

1. La sagesse a bâti sa maison, et elle a taillé ses colonnes
en grand nombre. — 2. Elle a préparé ses viandes et mélangé
son vin; elle a aussi dressé sa table. — 3. Puis elle envoie ses
servantes, elle appelle sur le sommet des toits les plus élevés. —
4. Elle dit: Que celui qui est négligent se détourne (pour venir)
ici; et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 5. « Venez,
mangez de ma nourriture et buvez du vin que j'ai mélangé. —
6. Abandonnez l'insouciance et vivez, et laissez-vous guider dans le
chemin de la raison. » —7. Combien font la morale à un moqueur,
qui s'attirent à eux-mêmes la honte, et combien réprimandent un
méchant, qui en reçoivent une tache [2]. — 8. Ne reprends pas le
moqueur de façon qu'il te haïsse, mais reprends le sage, car il
t'aimera. — 9. Donne au sage ce qui le rendra encore plus sage, et
enseigne à l'homme de bien ce qui le rendra encore plus instruit [3].

13. La sottise est comme une femme turbulente et insouciante,

1) La sagesse ajoute que la joie n'est pas pour elle-même, mais pour ceux qui la possèdent.

2) Par les insultes et les affronts qu'ils reçoivent du méchant.

3) S., appliquant les versets 1-9 aux partisans de la vérité et les versets 13-18 aux partisans de l'erreur, a rejeté à la fin du chapitre les versets 10-12, qui interrompaient le parallélisme des deux paragraphes.

qui ne sait quoi que ce soit. — 14. Elle est assise près de la porte de sa maison, sur un siège, au plus baut du toit; — 15. elle appelle les passants, dont les voies étaient droites. — 16. Elle dit : Que celui qui est insouciant se détourne vers moi, et à celui qui manque d'intelligence je dirai : — 17. « Que l'eau dérobée est douce ! et que les mets pris en cachette sont agréables ! » — 18. Et lui ne sait pas que là-bas sont les morts, et que ses invités sont dans les profondeurs de la géhenne.

10. Ce que la sagesse ordonne en premier, c'est la crainte de Dieu, et le résultat immédiat qu'amène la raison, c'est la connaissance du Saint. — 11. Elle dit : Par moi se multiplieront tes jours, et s'augmenteront les années de la vie. — 12. Si tu deviens sage, c'est pour toi-même, et si tu deviens moqueur, tu en supporteras la peine.

(Fin de la première partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

DEUXIÈME PARTIE

(PROVERBES ET SENTENCES DÉTACHÉS)

X

1. Proverbes de Salomon : Le fils sage réjouit son père, et le fils sot fait le chagrin de sa mère.

2. Les trésors (acquis) par la violence ne profitent pas ; mais la justice sauve de la mort.

3. Dieu ne laisse pas le juste souffrir de la faim, et il écarte de lui le malheur qui atteint les méchants.

4. La pauvreté est la suite de la main qui se lasse, et la main des hommes actifs enrichit.

5. Le fils intelligent amasse pendant l'été, et le fils qui agit mal dort profondément au moment de la moisson.

6. Les bénédictions descendent sur la tête du juste, et l'injustice couvre la face des méchants [1].

7. De même, le souvenir du juste est une bénédiction et le nom des méchants s'efface.

8. L'homme à l'esprit sensé accueille les préceptes, et celui qui raisonne sottement s'embarrasse.

9. Celui qui marche dans l'intégrité marche avec assurance, et celui qui prend les chemins ardus est reconnu pour tel [2].

10. Celui qui cligne de l'œil cause de la peine, et celui qui parle sottement s'embarrasse également [3].

11. Le parole du juste est une source de vie, et la parole des méchants est étouffée par leur injustice [4].

12. La haine excite les querelles, et l'amour couvre toutes les fautes.

13. Dans le langage de l'homme raisonnable on trouve la sagesse, et la verge est pour le dos de l'homme inintelligent.

14. Les sages thésaurisent la science, et la parole du sot est bientôt ruinée, — 15. de même que la fortune du riche est sa place forte, et les haillons des pauvres sont leur ruine.

16. Le salaire du juste est la vie, et ce que récolte le scélérat est une rétribution des péchés.

17. C'est le chemin de la vie que de garder la morale, et celui qui néglige l'avertissement égare [5].

18. Celui qui cache sa haine a un langage faux, et celui qui répand des médisances est un sot.

1) C'est-à-dire que tout le monde les maudit.

2) Commentaire : L'homme déloyal n'est pas cru ; ou bien : Ses ruses finissent par être démasquées ; ou bien : Son attitude craintive le trahit.

3) Le sens paraît être : Celui qui fait des signes secrets cause de la peine aux hommes intelligents et met les sots dans l'embarras.

4) Ils ont peur de parler, ou bien on ne les écoute pas.

5) Soi-même et les autres.

19. Avec l'abondance de paroles la faute ne manque pas, et celui qui en retient ses lèvres est intelligent.

20. La langue du juste est comme de l'argent pur, et le cœur des méchants est faible [1].

21. Le langage du juste dirige bien des gens, et les sots, par leur manque d'intelligence, les tuent.

22. Seule la bénédiction de Dieu enrichit, et la peine qu'on se donne n'ajoute rien.

23. Commettre une abomination est pour le sot comme un jeu; la sagesse appartient à l'homme raisonnable.

24. Ce que redoute le méchant lui arrive, et ce que les justes désirent, Dieu le leur accorde.

25. Comme passe un ouragan le méchant disparaît, et le juste est le fondement du monde.

26. Comme est le vinaigre pour les dents, et la fumée pour les yeux, tel est le paresseux pour ceux qui lui donnent une mission.

27. La crainte de Dieu prolonge les jours, et les années des méchants sont abrégées.

28. L'attente des justes (aboutit) à la joie, et l'espérance des méchants est anéantie.

29. La voie de Dieu est une force pour les hommes intègres, et un écrasement pour les artisans d'iniquité [2].

30. Le juste ne trébuchera jamais, et les méchants ne demeureront pas dans le monde [3].

31. La bouche du juste produit la sagesse, et la langue versatile sera retranchée.

32. Les lèvres des justes sont habituées à la bienveillance et la bouche des méchants est habituée à la versatilité.

1) Litt. : petit. Le sens est que le méchant n'a pas de confiance en lui-même.

2) Parce que les premiers obéissent aux ordres de Dieu, tandis que les seconds font juste le contraire.

3) Ni dans ce monde-ci, ni dans le monde futur.

XI

1. Les balances de la fraude sont abhorrées par Dieu, et les poids justes lui plaisent.

2. Quand vient l'insolence, vient la honte, et la sagesse accompagne les humbles.

3. L'intégrité des hommes droits les guide, et la fausseté des perfides les dépouille.

4. La fortune ne profite pas au jour de la résurrection, et la charité sauve de la mort[1].

5. La vertu de l'homme intègre aplanit sa route, et le méchant tombe par sa méchanceté. — 6. La vertu des hommes droits les sauve, et les méchants sont pris dans les malheurs qu'ils causent.

7. Une fois que le scélérat meurt, il n'y a plus rien à espérer (de lui), de même que l'espoir des gens d'iniquité périt[2].

8. L'homme vertueux échappe à la détresse et le scélérat y prend sa place.

9. L'homme vulgaire[3] fait périr son prochain par sa parole, et par la science les justes sont sauvés.

10. Lorsque les gens de bien sont heureux, les habitants du pays doivent se réjouir, et lorsque les méchants périssent, il convient qu'ils manifestent leur allégresse.

11. Par la bénédiction des hommes droits le toit s'élève, et par la parole des injustes il est démoli.

12. Celui qui insulte son prochain manque d'intelligence, et l'homme raisonnable ne lui répond pas.

[illegible] de la mort dans ce monde et de la punition dans le monde [illegible]

[illegible] la mort empêche le méchant de revenir au bien et de l'autre, [illegible] qu'il mettait dans les jouissances de ce monde.

[illegible] Le sens est : Les gens sans religion se pervertissent [illegible] les justes enseignent la vérité les uns aux autres.

13. Celui qui dévoile le secret est comme celui qui s'en va médire, et celui qui le cache a un caractère sûr.

14. Faute d'habileté, le peuple tombe, et le salut provient de longues délibérations[1].

15. Il arrive du mal à celui qui garantit pour un étranger[2], et celui qui déteste ceux qui s'engagent est en sûreté.

16. On trouve de la grâce à la (femme) qui est le pilier la fortune, et ceux qui sont le pilier de la richesse sont redoutés.

17. Celui qui fait du bien à sa famille[3] est doué de générosité, et celui qui outrage ses proches est impitoyable.

18. Le méchant a pour salaire de son action ce qui est faux, et celui qui sème la justice a pour salaire la vérité[4].

19. Ainsi la vertu conduit à la vie, et celui qui poursuit le mal (va) à sa mort.

20. Dieu abhorre ceux qui ont le cœur dur, et il agrée ceux qui marchent dans l'intégrité.

21. En un tour de main[5], l'(homme) mauvais cesse d'être impuni, et la postérité des gens vertueux est sauvée.

22. Comme un anneau d'or au museau d'un porc, ainsi une femme belle qui manque de bon sens.

23. La passion du juste est pour le bien, et l'espérance des méchants (aboutit à) la colère[6].

24. Combien dépensent et gagnent encore, et celui qui s'abstient de la générosité finit par le dénûment.

25. La personne qui répand les bénédictions est comblée[7], et celle qui abreuve est abreuvée à son tour.

1) Litt. : du grand nombre de conseils.

2) De la part de l'adversaire; ou bien : Celui qui garantit est écrasé (par le juge).

3) Commentaire : Ou : « celui qui se sèvre (de péchés). »

4) Commentaire : Une mauvaise action en amène une autre, et une bonne action engendre le bien.

5) Le sens littéral paraît être : Comme un tour de main pour une main. Saadia (ch. XVI, 5) explique que cette expression désigne la rapidité.

6) Soit des hommes, soit de Dieu.

7) Litt. : engraisse.

26. Celui qui accapare le blé, le peuple le réprouve, mais la b
nédiction vient sur la tête de celui qui le fournit.

27. Celui qui cherche le bien cherche la faveur, et celui q
poursuit le mal en est atteint.

28. Celui qui se fie à sa richesse tombe, et les justes pousse
comme la feuille [1].

29. Celui qui prend parti pour la sottise outrage sa famill
Il faut que le sot soit l'esclave du sage.

30. Le fruit du juste est un arbre de la vie[2], et celui qui acquie
des personnes est un sage [3].

31. Plût à Dieu que l'homme vertueux restât sauf ici-bas; et
plus forte raison le scélérat et le pécheur (doivent-ils imit
la conduite du sage) [4].

XII

1. Celui qui aime être corrigé aime la science, et celui qui hai
l'avertissement est un sot.

2. L'homme de bien obtient de Dieu la faveur et l'homme de
réflexion l'emporte (sur son adversaire).

3. Personne ne s'affermit par la méchanceté; et les racines
qu'ont jetées les justes ne branlent pas.

4. La femme forte est la couronne de son mari, et celle qui
est mauvaise est comme la carie dans ses os.

1) D'après le commentaire : Les justes n'ont qu'une confiance très faible en eux-mêmes, et ne se considèrent eux-mêmes que comme un rameau ou une simple feuille.

2) Le premier hémistiche signifie sans doute que le juste répand la vie autour de lui.

3) Le sage acquiert des personnes en se créant une famille, en formant des élèves, en enseignant la charité et la justice.

4) Le sens de la traduction de Saadia paraît être : Le juste même subit forcément des malheurs dans ce monde et s'y résigne; à plus forte raison le méchant, qui les mérite, doit-il prendre exemple sur lui.

5. Les pensées des justes sont (tournées) vers le droit, et les finesses des méchants (visent) à la fraude.

6. Les méchants parlent (de dresser aux hommes) une embûche meurtrière et la parole des justes les sauve.

7. Les méchants, à peine renversés, disparaissent, et les maisons des justes restent debout.

8. C'est en raison de son intelligence qu'un homme est loué; celui qui a l'esprit tortueux est exposé au mépris.

9. Être humble et avoir un serviteur vaut mieux que faire le noble et manquer de pain.

10. L'homme de bien soigne jusqu'à sa bête, et la pitié du méchant est de la dureté.

11. Qui cultive sa terre se rassasie de nourriture, et celui qui poursuit les choses vaines manque d'intelligence.

12. Le scélérat recherche le repaire des méchants, et les justes se conforment à leurs origines [1].

13. Le péché du langage est un piège funeste, et l'homme de bien se préserve de ce malheur [2].

14. Grâce au fruit de sa parole, l'homme se rassasie de bien, et Dieu le récompense selon l'œuvre de ses mains.

15 Le chemin du sot est droit à ses yeux; celui qui écoute le conseil est sage.

16. Le sot fait en un jour connaître sa sottise, et celui qui cache sa confusion est habile.

17. Celui qui parle avec loyauté racontera la vérité, et le faux témoin (est celui qui parle) avec ruse [3].

18. Combien il y en a dont les paroles sont comme des coups d'épée! et la langue des sages est une guérison.

19. Le langage vrai subsiste toujours et une langue menteuse (dure) un clin d'œil.

1) Pour rechercher ceux qui leur ressemblent.
2) En ne disant rien qui puisse le compromettre.
3) Commentaire : Celui qui parle avec ruse arrive à être faux témoin.

20. La ruse est dans le cœur de ceux qui ourdissent le mal, et joie est pour ceux qui conseillent la paix.

21. Aucune iniquité n'atteint le juste, et le mal enveloppe l méchants.

22. Dieu abhorre le langage de la fausseté, et ceux qui pra quent la loyauté lui plaisent.

23. L'homme avisé est celui qui a reçu sa part de la scienc et le cœur du sot appelle la sottise.

24. La main des gens actifs domine, et (la main) qui se rebu devient dépendante.

25. Le souci dans le cœur de l'homme l'abat, et une chose bon le réjouit.

26. L'homme de bien est plus généreux que son prochain les voies des méchants les égarent.

27. Celui qui se rebute ne rencontre jamais ses provisions, le bien précieux de l'homme est l'activité.

28. Sur le chemin de la justice (se trouve) la vie, et c'est u sentier où il n'y a point de mort.

XIII

1. Le fils sage est celui qui accueille la morale de son père, le moqueur est celui qui n'accueille pas sa réprimande.

2. Du fruit de la parole de l'homme il convient de manger c qui est bon ; mais on trouve dans l'âme des perfides l'injustice

3. Celui qui retient sa bouche garde sa personne, et combien de gens écartent les lèvres pour (des paroles) qui seront leu ruine.

4. L'âme du paresseux convoite, et il n'a rien, et les personnes actives sont comblées [1].

5. L'homme de bien hait le mensonge, et le méchant fait du mal et en rejette la honte (sur autrui).

1) Litt. : engraissent.

6. La pureté protège celui qui marche dans l'intégrité, et la méchanceté et le péché pervertissent.

7. Combien font le riche, qui n'ont rien, ou font le pauvre, avec une grande fortune [1].

8. La richesse de l'homme est la rançon de sa personne ; celui-là est pauvre qui n'écoute pas la réprimande de Dieu [2].

9. La lumière des hommes vertueux augmente, et le flambeau des méchants s'éteint.

10. Ce n'est que par l'insolence que se produit la querelle, et la sagesse est avec ceux qui délibèrent.

11. La fortune diminue par suite de l'égarement ; et celui qui recueille dans sa main [3] augmente sa fortune.

12. L'attente prolongée rend le cœur malade, le désir qui se réalise est un arbre de vie.

13. Celui qui dédaigne quelque chose en devient dépendant [4], et celui qui respecte le commandement est préservé.

14. Le précepte du sage est une source de vie, pour échapper aux pièges de la mort.

15. Une saine intelligence fait obtenir la faveur, et le chemin des perfides est pénible [5].

16. Tout homme habile agit à bon escient, et le sot étale sa sottise.

17. Un messager déloyal tombera dans le malheur, et un envoyé fidèle est une guérison.

18. La pauvreté et la honte sont pour celui qui repousse la

1) Autres sens : Combien sont pauvres avec beaucoup d'argent et combien savent être riches avec peu ; ou : Combien s'enrichissent qui n'avaient rien, et combien s'appauvrissent qui avaient une grande fortune.

2) On évite le malheur en consacrant ses richesses à l'accomplissement des bonnes œuvres; le vrai pauvre est celui qui ne tient pas compte des avertissements divins.

3) C'est-à-dire : qui amasse peu à peu.

4) D'après les exemples donnés dans le commentaire, le sens serait : On arrive à être l'obligé de ceux qu'on avait tout d'abord dédaignés. — Peut-être même faut-il traduire dans l'arabe : Celui qui méprise un homme.

5) Commentaire : On doit le regarder comme tel et ne pas y aller.

morale, et celui qui tient compte de l'avertissement est honoré.

19. On voit le désir réalisé être agréable pour l'âme ; c'est pourquoi il répugne aux sots de s'écarter du mal [1].

20. Celui qui fréquente les sages devient sage, celui qui fraie avec les sots devient mauvais.

21. Le mal que font les pécheurs les poursuit, et Dieu donne une bonne récompense aux hommes vertueux.

22. L'homme vertueux transmet son héritage jusqu'à ses petits-enfants, et parfois les biens du pécheur sont réservés au juste.

23. Combien de fois le manger est une marque de pauvreté [2], et combien de gens sont enlevés sans jugement [3].

24. Qui retient sa verge hait son enfant, et celui qui l'aime l'habitue de bonne heure à être corrigé.

25. Le juste mange pour se rassasier, mais le ventre des méchants n'a jamais assez.

XIV

1. La femme sage bâtit sa maison, et la femme sotte la démolit de sa main.

2. Celui qui marche dans la droiture craint Dieu, et celui qui suit des chemins détournés le dédaigne.

3. Dans la parole du sot se trouve le bâton de l'orgueil, et le langage des sages les préserve.

4. (Car pour le sot, c'est) comme le blé qui disparaît lorsque

1) Les sots aiment les plaisirs de ce monde, parce qu'ils donnent une jouissance immédiate, tandis que les jouissances que procure la sagesse sont éloignées de leur esprit.

2) Soit qu'on mange gloutonnement devant les rois, soit qu'on commette un péché.

3) C'est-à-dire sans qu'ils connaissent le jugement de Dieu. S. donne encore une seconde explication, en se fondant sur ce que le mot hébreu *mišpat* peu signifier « règle ». Combien de gens ne meurent pas de leur mort naturelle.

manquent les bœufs, et comme la récolte qui devient abondante grâce à leur vigueur [1].

5. Le témoin digne de foi, c'est l'homme qui ne ment pas, et celui qui prononce le mensonge est un faux témoin [2].

6. Le moqueur cherche la sagesse sans la trouver, et pour l'homme intelligent, la science est facile.

7. Quitte la présence du sot ; autrement tu ne sais rien des paroles de la science.

8. La sagesse de l'homme habile consiste à comprendre sa situation, et la sottise des sots, c'est leur ruse [3].

9. La faute des sots est pour eux un interprète [4] ; et au milieu des justes (règne) la bienveillance.

10. Le cœur (seul) connaît son propre chagrin, et un étranger ne se mêle pas à sa joie.

11. La maison des méchants sera détruite, et la tente des justes s'étendra.

12. Combien de fois une route (semble) droite devant l'homme, et elle aboutit au chemin de la mort.

13. Le rire, lui aussi, fait souffrir le cœur, et la joie est suivie de la tristesse [5].

14. Celui qui a le cœur faux finit par être excédé de sa conduite, et l'homme de bien lui est supérieur [6].

15. L'insouciant ajoute foi à toute chose, et l'homme habile discerne la bonne direction.

16. Le sage craint et s'écarte du mal, et le sot se laisse aller avec confiance.

1) Saadia rattache les deux versets ainsi qu'il suit : le sot parle avec dureté, croyant que tout se fait par la force, comme la culture de la terre.

2) Le mensonge devient un faux témoignage, parce que ceux qui l'entendent le prennent pour la vérité. Celui qui ne ment jamais doit être seul regardé comme témoin loyal.

3) Par sottise, ils emploient la ruse.

4) Leurs actions révèlent leurs pensées.

5) Il s'agit des plaisirs défendus.

6) Il ne doit jamais se lasser de faire le bien.

17. L'impatience est produite par la sottise, mais que de fois l'homme de réflexion est haï[1].

18. On voit que les insouciants se sont approprié la sottise, et les gens avisés prennent pour couronne la science.

19. Il convient que les mauvais s'inclinent devant les bons, et que les méchants soient aux portes des justes.

20. Le pauvre est odieux même à son compagnon ; les amis du riche sont nombreux.

21. Or, celui qui méprise ainsi son compagnon est un pécheur ; heureux celui qui est compatissant pour le pauvre.

22. Certes, ceux-là s'égarent qui méditent le mal; ceux qui méditent le bien trouvent l'affection et l'équité.

23. Beaucoup d'efforts donnent un profit[2], et combien de paroles causent une perte.

24. La couronne des sages, c'est là leur richesse. L'ignorance des ignorants est de s'ignorer[3].

25. Le témoin véridique sauve bien des gens, et celui qui énonce le mensonge est un trompeur.

26. Celui qui marche dans la crainte de Dieu jouit pour lui d'une sécurité solide, et il sera un abri pour ses enfants.

27. La crainte de Dieu est une source de vie pour éviter les pièges de la mort.

28. Le nombre des sujets fait l'éclat du roi, et lorsque le peuple manque, le ministre est ruiné.

29. Le longanime montre beaucoup de raison, et celui qui s'irrite vite, beaucoup de sottise.

30. Le cœur sain est la vie du corps ; la jalousie est la carie des os.

31. Celui qui traite mal le pauvre blasphème son Créateur, et celui-là l'honore qui est compatissant pour l'indigent.

1) Parce qu'on lui reproche sa lenteur.

2) Le sens serait : Il faut plutôt agir que parler. Peut-être aussi faut-il comprendre : Faire trop d'efforts est superflu et trop parler aboutit à une perte.

3) Les sages, se connaissant, jouissent de leur sagesse; les sots ne connaissent pas leur sottise.

32. Dans le malheur, le méchant est poussé (plus avant vers le mal), mais le juste, dans l'adversité, cherche un refuge (auprès de Dieu).

33. Dans le cœur de l'homme raisonnable demeure la sagesse ; chez le sot, on reconnaît qu'elle lui est étrangère[1].

34. L'innocence relève la nation (qui la possède), et l'opprobre des peuples, c'est le péché.

35. La faveur du roi est pour un serviteur intelligent, et sa colère atteint celui qui fait mal.

XV

1. Une réplique douce apaise la colère, et une parole dure augmente l'irritation.

2. La langue des sages expose bien la science, et la bouche des sots exprime la sottise.

3. Partout les yeux de Dieu observent les bons et les méchants.

4. La sincérité de la langue est un arbre de vie ; sa fausseté brise l'âme.

5. Le sot rejette la morale de son père ; celui qui tient compte de l'avertissement devient avisé.

6. Dans la maison du juste, la sécurité est grande, et le déshonneur est dans la récolte du méchant.

7. Les lèvres des savants répandent la science ; le cœur des sots n'agit pas ainsi.

8. Le sacrifice des impies est abhorré de Dieu ; il agrée la prière des justes.

9. Dieu abhorre la conduite de l'impie, et il aime celui qui s'attache à l'innocence.

10. Une rude leçon (attend) celui qui quitte la (bonne) voie, et celui qui hait l'avertissement périt.

1) Parce qu'il applique mal même le peu de sagesse qu'il peut avoir acquis.

11. La tombe et l'anéantissement[1] sont à découvert devant Dieu, à plus forte raison les cœurs des enfants d'Adam.

12. On voit le moqueur ne pas vouloir être averti; il ne va pas chez les hommes instruits.

13. Le cœur joyeux rassérène le visage, et lorsque le cœur est affligé, l'âme souffre.

14. Le cœur de l'homme raisonnable cherche la sagesse, et les sots ont pour but d'avoir soin de la sottise.

15. Tous les jours de l'homme à l'intelligence faible sont mauvais; l'excellence de l'esprit est un festin perpétuel.

16. Peu avec la crainte de Dieu vaut mieux qu'un grand trésor avec le trouble[2].

17. Mieux vaut une botte de légumes là (où règne) l'amitié, qu'un bœuf engraissé accompagné de haine.

18. Un homme emporté excite la querelle, et le longanime calme la dispute.

19. La route du paresseux est comme entourée d'une haie d'épines, et les voies des justes sont libres.

20. Le fils sage réjouit son père, et l'homme sot dédaigne sa mère.

21. La sottise fait la joie de l'homme qui manque d'intelligence, et l'homme raisonnable se facilite la marche.

22. Les desseins échouent, lorsqu'on ne garde pas le secret ; ils se réalisent par le grand nombre de conseillers.

23. C'est une joie pour l'homme que de savoir répondre, et combien est belle une parole qui arrive à temps !

24. Le chemin de la vie va en montant pour l'homme intelligent, afin d'éviter la géhenne en bas.

25. Dieu démolit la maison des orgueilleux, et il fixe les bornes des faibles[3].

1) D'après le commentaire, le premier mot désigne la terre (qui recouvre les morts) et le second le tombeau.

2) Ce trouble est causé par le mécontentement de Dieu.

3) Saadia prend le mot « veuve » du texte hébreu comme exemple des faibles.

26. Dieu abhorre les mauvais desseins ; les paroles de la sagesse sont pures.

27. L'homme cupide déshonore sa famille, et qui hait les cadeaux vivra.

28. Le cœur du juste médite ce qu'il doit répondre ; la bouche des méchants exprime les méchancetés.

29. C'est pourquoi Dieu s'éloigne des méchants et écoute la prière des justes.

30. Comme la lumière des yeux réjouit le cœur, ainsi la bonne nouvelle fortifie les os.

31. Une oreille écoutant l'avertissement salutaire [1] se rencontre chez les hommes instruits ;

32. certes celui qui repousse la leçon se méprise lui-même ; celui qui accueille l'avertissement acquiert du cœur [2].

33. La crainte de Dieu est un enseignement de la sagesse, et la suite de l'humilité est l'honneur.

XVI

1. A l'homme appartiennent les dispositions de son cœur, et de Dieu viennent les paroles de sa langue.

2. Toute voie de l'homme paraît pure à ses yeux, mais Dieu prépare les âmes [3].

3. Expose à Dieu tes actions, et tes desseins seront affermis.

4. Toute œuvre de Dieu a sa raison d'être, et le méchant aussi est (fait) pour le jour du malheur [4].

5. Dieu abhorre tout cœur hautain ; en un tour de main [5], le méchant cesse d'être impuni.

1) Litt. : de vie.
2) Commentaire : C'est-à-dire de l'intelligence, dont le siège est le cœur.
3) Étant le créateur des âmes, il connaît leurs pensées.
4) Le sens est que même le jour du malheur est fait pour corriger le méchant.
5) V. ci-dessus, p. 19, n. 5.

6. Par la charité et les bonnes œuvres le péché est pardonné, et par la crainte de Dieu on se détourne du mal.

7. Lorsque Dieu agrée la conduite de l'homme, il lui donne la paix avec ses ennemis.

8. Peu avec l'équité vaut mieux que de fortes récoltes sans justice.

9. Le cœur de l'homme réfléchit sur ses affaires, et c'est Dieu qui dirige ses pas.

10. Il convient que le langage du roi soit décisif, et en justice on ne doit pas se révolter contre sa parole [1].

11. Car la règle et les balances justes appartiennent à Dieu ; son action est comme pesée avec des poids.

12. Il faut que les rois abhorrent l'action injuste parce que le trône ne s'affermit que par l'équité; —13. et il faut qu'ils agréent la parole de vérité et qu'ils aiment le discours sincère.

14. La colère du roi ressemble aux messagers de la mort, et l'homme sage la détourne.

15. L'éclat de la face du roi donne la vie, et sa faveur est comme le nuage d'automne.

16. Acquérir la sagesse, combien est-ce préférable à l'or! Acquérir la raison vaut mieux que l'argent.

17. La route des hommes droits. c'est d'éviter le mal ; l'homme qui veut préserver son âme doit donc prendre garde à son chemin.

18. La suite de l'orgueil est l'humiliation, et la suite de l'humilité est l'honneur [2].

19. Mieux vaut s'abaisser avec les humbles que partager le butin avec les orgueilleux.

1) D'après Saadia, il faut sous-entendre : Et, à plus forte raison contre l'ordre de Dieu, qui est le roi des rois. De cette façon, S. relie le verset suivant avec le nôtre.

2) Saadia s'est trompé, ici, en confondant ce verset avec xviii, 12, et la confusion existe également dans le commentaire. Mais, dans deux manuscrits, on trouve la traduction suivante, conforme au texte hébreu : La suite de l'orgueil est la ruine, et la suite de la fierté est l'abaissement.

20. Celui qui est intelligent pour ses affaires trouve le bien, et heureux celui qui a confiance en Dieu.

21. L'homme au cœur sage est appelé intelligent, et celui qui a la parole douce répand de plus en plus l'enseignement.

22. L'intelligence est, pour celui qui la possède, la source de la vie ; et l'instruction que donnent les sots, c'est la sottise [1].

23. Le cœur du sage rend sa parole sensée, et dans ses discours il répand de plus en plus l'enseignement [2].

24. Les paroles de la sagesse sont comme le miel le plus pur ; elles sont une douceur pour l'âme et une guérison pour le corps.

25. Combien de voies semblent droites à l'homme, qui aboutissent aux chemins de la mort.

26. L'âme du malheureux souffre, quand sa situation est renversée.

27. L'homme pervers creuse les méchancetés [3], et on les aperçoit, dans son langage, comme un feu brûlant.

28. L'homme versatile fait naître les querelles, et celui qui excite divise les amis intimes.

29. L'homme injuste séduit son prochain et le conduit dans un chemin où il n'y a rien de bon.

30. Combien de gens, en baissant les yeux, méditent un changement de conduite, et en faisant un signe des lèvres ont déjà accompli le mal.

31. C'est une couronne d'honneur que les cheveux blancs, (quand) ils se rencontrent avec la vertu [4].

32. Un homme longanime vaut mieux qu'un héros, et celui qui est maître de sa pensée est supérieur au conquérant.

33. On jette d'habitude le sort dans le giron, et ce qu'il décide vient de Dieu.

1) C'est-à-dire qu'ils empêchent même celui d'entre eux qui recherche la sagesse de devenir sage.

2) La parole révèle les pensées du cœur.

3) L'image est prise d'une fosse que l'on creuse pour y faire tomber son prochain.

4) Litt. : quand ils se trouvent sur le chemin de la vertu.

XVII

1. Mieux vaut un morceau de pain sec, avec la tranquillité, qu'une maison remplie de viandes, avec des querelles.

2. Un serviteur intelligent mérite de dominer un fils qui se conduit mal, et de prendre sa part d'héritage entre les frères[1].

3. Le creuset est pour l'argent, le fourneau pour l'or, et c'est Dieu qui éprouve les cœurs.

4. Celui qui se conduit mal écoute un langage inique et prête l'oreille au mensonge (proféré) par une langue pernicieuse.

5. Qui se moque du pauvre insulte celui qui l'a créé, et celui qui se réjouit du malheur (d'autrui) ne restera pas impuni.

6. La couronne des vieillards sont leurs petits enfants, et l'honneur des fils, ce sont leurs parents[2].

7. Il ne convient pas à l'insensé de parler trop, à plus forte raison, à l'homme noble, de dire des mensonges.

8. Le cadeau corrupteur est, aux yeux de celui qui le donne[3], une pierre (précieuse) qui séduit ; partout où on le dirige, il réussit.

9. Qui cherche l'amitié voile la faute, et celui qui répète ses paroles divise ses amis intimes[4].

10. Une réprimande adressée à un homme intelligent lui profite plus que beaucoup de coups donnés à un sot.

11. L'homme rebelle ne veut que le mal, et un messager cruel sera envoyé contre lui.

12. Que l'homme rencontre une ourse qui a perdu ses petits, mais non le sot avec sa sottise.

13. Celui qui rend le mal pour le bien, le malheur ne quittera pas sa demeure.

1) Commentaire : C'est conforme au droit talmudique.

2) Le commentaire explique cette seconde partie du verset comme s'il y avait : L'honneur des parents, ce sont leurs enfants.

3) Commentaire : Mais il n'en est pas de même aux yeux de Dieu.

4) C'est-à-dire : Celui qui réitère ses remontrances malgré les excuses.

14. Le commencement d'une querelle est comme la fissure (d'un réservoir) d'eau; c'est pourquoi, abandonne la dispute avant qu'elle ne devienne acharnée.

15. Celui qui innocente l'injuste et celui qui condamne l'innocent, Dieu les déteste tous deux[1].

16. A quoi sert au sot d'avoir un salaire en main, pour acheter la sagesse, lui qui n'a pas d'intelligence? — 17. Il aime en tout temps (d'avoir) beaucoup d'amis; or, que de fois un frère naît pour le malheur!

18. Un homme sans intelligence engage sa parole, et se porte garant pour son prochain.

19. Celui qui aime la dispute aime le péché, et celui qui veut s'élever au-dessus de sa situation [2] cherche sa ruine.

20. L'homme au cœur dur ne rencontrera pas le bonheur, et celui qui est changeant dans ses paroles tombera dans le mal.

21. Qui engendre un sot en a du chagrin, et le père de l'insensé n'a pas de joie.

22. Le cœur joyeux fait épanouir le visage, et l'esprit abattu dessèche les os.

23. Le méchant tire le don corrupteur de sa manche pour faire fléchir les voies de la justice.

24. La sagesse est en face de l'homme intelligent; les yeux du sot sont aux extrémités de la terre [3].

25. Le fils sot excite l'irritation de son père et est une amertume pour celle qui l'a enfanté.

26. Imposer même une amende à un juste n'est pas bien, non plus que frapper les honnêtes gens malgré leur droiture.

27. Celui-là ménage ses paroles qui connaît la science, et l'homme au maintien digne est doué de raison,

28. au point que le sot qui est réservé est parfois considéré comme sage, et celui qui ferme les lèvres comme intelligent.

1) Il y a là deux péchés résultant d'un seul acte.
2) Litt. : Celui qui exhausse sa porte.
3) C'est-à-dire : Il ne voit pas ce qui est devant lui.

XVIII

1. Celui qui s'isole[1] ne cherche qu'à (satisfaire) sa passion, à propos de toute doctrine il s'acharne après toi;

2. et on trouve le sot repoussant la raison, il marche dans l'obstination de son cœur.

3. Lorsque le méchant vient, se présente aussi le mépris, et la honte accompagne celui qui est vil.

4. Il convient que la parole de l'homme soit comme l'eau profonde, parce que la source de la sagesse est comme la rivière courante.

5. Il n'est pas bon d'avoir des égards pour l'injuste, ni de faire fléchir la justice contre l'innocent.

6. La parole du sot s'engage dans la querelle, et sa bouche appelle les coups.

7. La bouche du sot cause sa ruine, et ses lèvres sont un piège pour lui-même.

8. Les paroles de celui qui excite ressemblent à un badinage, alors qu'elles ont déjà pénétré au fond du cœur.

9. Celui-là aussi qui se relâche dans son travail est le frère de celui qui gâte (le sien).

10. Le nom de Dieu est comme une citadelle solide, vers laquelle le juste accourt et où il trouve assistance;

11. de même que la fortune du riche est sa ville forte et ressemble à une citadelle imprenable avec son ornementation.

12. Lorsque le cœur de l'homme s'enorgueillit, la ruine vient après et à l'humilité succède l'honneur.

13. Si quelqu'un répond à une parole avant d'en avoir entendu la fin, c'est une sottise de sa part et une honte pour lui.

14. L'esprit de l'homme lui fait supporter ses souffrances, mais l'esprit abattu, qui le supportera[2]?

1) Celui qui se détache de la tradition.

2) Le commentaire donne deux explications: 1° L'âme peut apaiser les souf-

15. Le cœur de l'homme intelligent acquiert la science, et les oreilles des sages la recherchent.

16. Un cadeau fait obtenir à l'homme bon accueil, et le conduit devant les grands.

17. La première des deux parties est sur le point de gagner sa cause, lorsque l'autre arrive et y met un terme.

18. Le sort fait cesser la dispute et sépare ceux qui luttent en-
semble, — 19. des frères isolés (l'un de l'autre) comme une for-
teresse[1], et dont la querelle est aussi puissante que le verrou d'un château-fort.

20. (Tantôt) du fruit de sa parole, l'homme rassasie son corps,
et (tantôt) du produit de son langage il a de trop; — 21. c'est
pourquoi, la mort et la vie sont au pouvoir de la langue; (l'homme) en mange le fruit, selon qu'il aime l'une ou l'autre[2].

22. Celui qui a été gratifié d'une épouse a été gratifié d'un bien et a obtenu une faveur de Dieu[3].

23. On voit le pauvre parler d'une voix suppliante, et le riche avec force.

24. Combien de gens ont des compagnons par lesquels ils sont écrasés, et combien d'amis sont plus attachés qu'un frère!

XIX

1. Le pauvre qui marche dans son intégrité est meilleur qu'un homme au langage dur et en qui on a confiance (à cause de sa fortune).

frances du corps, mais qui peut calmer les souffrances de l'âme? 2° L'homme doit supporter ses souffrances, bien qu'on entende dire : Qui saurait endurer l'abattement de l'âme !

1) Ou peut-être : Plus qu'une forteresse dont l'accès est impossible.

2) C'est-à-dire : L'homme tire de la parole la vie ou la mort selon l'usage qu'il en fait.

3) Commentaire : Le verset fait allusion à Ève, qui est appelée un bien (*Gen.*, II. 18).

2. Une âme sans la science n'est pas bonne non plus[1]; et celui qui est acharné après ses affaires ne l'atteint pas[2].

3. La sottise de l'homme lui fait prendre une fausse voie, et c'est contre Dieu que son cœur se révolte.

4. La fortune augmente le nombre des amis, et l'indigent est séparé même de ses amis.

5. Comme le faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce le mensonge n'échappera pas.

6. On voit beaucoup de gens solliciter l'homme généreux, et la plupart des amis sont pour celui qui donne.

7. On voit beaucoup parmi les frères du pauvre qui le haïssent, et à plus forte raison ses compagnons s'éloignent-ils de lui, et il leur demande des choses qui ne lui sont pas accordées.

8. Celui qui acquiert la sagesse se montre ami de lui-même, et celui qui conserve la raison trouve du bien.

9. De même qu'un faux témoin ne reste pas impuni, de même celui qui prononce un mensonge périra.

10. Le plaisir ne convient pas au sot, à plus forte raison ne convient-il pas à l'esclave de commander aux princes.

11. L'homme (fait preuve) d'intelligence en étant longanime, et c'est une gloire pour lui de pardonner la faute.

12. Une parole dure du roi est comme le rugissement du lion, et sa bienveillance est comme la rosée sur l'herbe.

13. De même qu'un fils sot est un malheur pour ses parents, de même la querelle de la femme est comme une gouttière continuelle.

14. Les terres et l'argent (proviennent) de l'héritage des ancêtres, mais c'est Dieu qui accorde une femme heureuse (dans ce qu'elle entreprend).

15. La paresse a pour effet de faire tomber dans un profond sommeil; et celui qui se lasse facilement, on le voit souffrir de la faim.

1) C'est-à-dire quand même on aurait la fortune et les honneurs.
2) Les occupations matérielles le détournent de la science.

16. Qui observe le commandement (de Dieu) se conserve lui-même, et qui dédaigne la voie de Dieu périra.

17. Celui qui est charitable pour le pauvre prête à Dieu, et (Dieu) lui paiera son bienfait.

18. Corrige ton fils, car il y a lieu d'espérer; ne te laisse pas aller à le tuer[1].

19. Celui qui se met souvent en colère se charge de péchés; car, si tu es délivré d'un malheur, tu tomberas encore dans un autre plus grand[2].

20. Écoute les conseils, et accepte la leçon, pour que tu sois plus tard considéré comme un sage[3].

21. Sache que les pensées sont nombreuses dans le cœur de l'homme, et c'est la décision de Dieu qui s'accomplit.

22. C'est le désir de tout homme qu'on lui fasse du bien; mais il vaut mieux montrer sa pauvreté que de mentir[4].

23. La crainte de Dieu mène à la vie; et celui qui s'y attache le plus possible ne sera pas éprouvé par le mal.

24. On voit le paresseux plonger sa main dans le plat; il est impuissant à la ramener à sa bouche.

25. De même que si tu frappes le moqueur, il se réveille de son insouciance; ainsi quand tu avertis l'homme intelligent, il comprend la science.

1) D'après le commentaire, il pourrait y avoir trois sens : 1° Le père doit corriger son fils avec mesure; 2° Il ne doit pas craindre que la correction le tue: 3° Le père conserve la vie à son fils en le corrigeant (car le manque d'éducation causerait sa mort). V. plus loin, XXIII, 13-14.

2) Litt. : Si tu te délivres d'une chose, tu augmentes dans une autre. C'est-à dire : La colère amène des péchés qui font tomber l'homme d'un malheur dans un autre. Mais si l'on met ce verset en rapport avec le précédent et le suivant, il signifierait : Car (en ne corrigeant pas ton fils) il deviendrait irascible et chargé de péchés. Tu dois donc le sauver et augmenter tes corrections.

3) Commentaire : Parce que, dans ce monde, les résultats de l'éducation ne se connaissent pas tout de suite, ou bien parce qu'il est impossible de se réformer dans la vieillesse; ou bien, l'éducation profite dans l'autre monde, pour obtenir la vie future.

4) C'est-à-dire : Il vaut mieux montrer son impuissance à satisfaire les désirs de celui qui demande, que de lui faire de vaines promesses.

26. On voit un fils d'une conduite indigne et honteuse dépouiller son père et faire fuir sa mère.

27. Abstiens-toi, mon fils, d'écouter des leçons qui te feraient négliger les paroles de la science[1].

28. Celui qui intervient dans la justice[2] est comme un faux témoin, et la parole des méchants cache la violence.

29. Les condamnations sont préparées pour les moqueurs, et les coups pour les dos des sots.

XX

1. Le vin est moqueur, la liqueur troublante; quiconque s'y délecte ne deviendra pas sage[3].

2. La crainte même[4] qu'inspire le roi est comme le rugissement du lion : qui passe outre pèche contre lui-même.

3. L'honneur de l'homme consiste à s'éloigner loin de la querelle, et tout sot s'y obstine.

4. Le paresseux ne laboure pas en automme; il cherche quelque chose au moment de la moisson et ne trouve rien.

5. Le conseil dans le cœur de l'homme est comme l'eau profonde; l'homme intelligent seul sait l'y puiser.

6. On trouve la plupart des hommes vantant chacun leurs qualités; mais un homme vraiment sincère, qui le trouvera?

7. Le juste marche dans son intégrité; heureux ses enfants après lui!

8. Il convient que le roi assis sur le siège de la justice écarte[5] de sa présence tout méchant.

9. Qui donc dira : J'ai purifié mon cœur; je suis exempt de

1) C'est-à-dire : De mauvaises leçons.
2) C'est-à-dire : Celui qui, sans être appelé, plaide pour ou contre l'une des deux parties.
3) Le vin excite l'esprit et rend moqueur; la liqueur trouble l'esprit.
4) Non seulement la colère du roi (v. ci-dessus, XIX, 12), mais même sa majesté.
5) Litt. : Disperse.

tout péché, — 10. alors que (d'avoir) deux poids différents et deux mesures qui ne sont pas justes, Dieu abhorre tout cela[1].

11. On reconnaît déjà le jeune homme à sa manière d'être, que sa façon d'agir soit pure ou (simplement) droite[2],

12. de même que l'oreille qui entend et l'œil qui voit, Dieu les a créés tous deux.

13. N'aime pas le sommeil, afin de ne pas devenir pauvre; ouvre les yeux, et tu trouveras ta subsistance.

14. On entend l'acheteur dire : Mauvais! mauvais! Mais lorsque c'est à son tour de (vendre la marchandise), il la loue.

15. On trouve l'or, la quantité de perles et les vases précieux avec les paroles du savoir[3].

16. Il est permis de saisir le vêtement de celui qui s'est porté garant pour un étranger et l'a mis en gage pour autrui[4].

17. On voit le bien défendu être doux à l'homme, et ensuite, sa bouche se remplit de gravier.

18. Puisque tous les calculs se réalisent au moyen de la délibération, à plus forte raison la guerre a-t-elle besoin d'artifices.

19. Celui qui révèle les secrets colporte les médisances; ne fréquente pas celui qui parle étourdiment.

20. Celui qui insulte son père et sa mère, son flambeau s'éteindra[5] dans les ténèbres profondes, — 21. son héritage sera troublé dès le début, et ne sera pas béni à la fin.

22. Ne dis pas : Je veux rendre le mal (pour le mal). Espère en Dieu, il viendra à ton aide.

1) Il est interdit d'avoir, chez soi, des poids et mesures non vérifiés, sinon on n'est pas pur de tout péché.

2) L'homme est bon à son origine, il peut être perfectionné par l'éducation ou rester droit par nature. Il n'est perverti que par une mauvaise éducation.

3) C'est-à-dire : Chez celui qui parle avec science.

4) Commentaire : L'Écriture défend de retenir, comme gage, le vêtement du débiteur, mais le permet pour le garant; car l'un est dans le besoin, l'autre est riche.

5) Commentaire : Il ne saura plus se diriger au moment de la détresse, ou bien Dieu ne l'exaucera pas, ou bien il n'aura pas part au monde futur.

23. De même que Dieu abhorre deux poids différents, de même il n'est pas bon d'avoir une fausse balance [1].

24. De Dieu vient la direction des pas de l'homme; mais le mortel, que sait-il de son chemin?

25. C'est un piège pour l'homme que d'avaler les choses sacrées et de faire des recherches après les vœux [2].

26. Le roi sage est celui qui disperse les méchants et qui fait tourner sur eux la roue [3].

27. La science de Dieu est un flambeau éclairant les âmes des hommes; elle scrute toutes les retraites des secrets.

28. La vérité et la bonté doivent protéger le roi, car c'est par elles qu'il soutient son trône.

29. La force est un honneur pour les jeunes gens, et les cheveux blancs un ornement pour les vieillards.

30. Faire montre de sa méchanceté, (c'est chercher) les blessures, les meurtrissures et les coups pénétrants [4].

XXI

1. Le cœur du roi, pour l'obéissance à Dieu, est comme les cours d'eau [5]; il convient qu'il le dirige partout où (Dieu) veut.

2. Toutes les voies de l'homme lui paraissent justes; mais Dieu dirige les esprits, — 3. en (leur apprenant) que la justice et l'équité sont préférées par lui aux sacrifices.

4. La marque des méchants, dans leur péché, est le regard hautain et le cœur insatiable [6].

1) C'est-à-dire : Non vérifiée.

2) Commentaire : Soit pour prendre les objets consacrés par d'autres, soit pour trouver un moyen de ne pas accomplir ses propres vœux.

3) Soit, au propre, que le roi broie les méchants sous la roue; soit, au figuré, qu'il retourne contre eux le mal qu'ils voulaient faire aux justes.

4) Parce qu'on s'attire la haine des hommes, comparable aux blessures visibles, et la haine de Dieu, qui frappe intérieurement.

5) Que l'homme peut diriger en tous sens.

6) Litt. : la largesse du cœur.

5. Les calculs de l'homme actif sont toujours dépassés; quant à l'homme craintif, il reste toujours en arrière [1].

6. Des trésors acquis par des paroles mensongères sont des atomes de poussière qui se dissipent pour des gens qui cherchent la mort [2].

7. L'injustice des méchants les entraîne, s'ils refusent d'accepter le jugement [3].

8. On voit l'homme être versatile dans sa route et s'en écarter, et l'homme pur est celui qui est stable dans sa conduite.

9. Mieux vaut être assis à l'angle d'un toit que d'habiter avec une femme querelleuse et acariâtre.

10. Lorsque l'âme du méchant désire le mal, on voit son ami ne pas trouver grâce à ses yeux.

11. Par le châtiment du moqueur, l'homme insouciant devient raisonnable, et par l'instruction du sage, il acquiert la science.

12. Lorsque le juste se montre intelligent dans la maison de l'impie, il égare les méchants (pour les conduire) au malheur.

13. Celui qui ferme son oreille aux cris du pauvre appellera lui aussi et ne sera pas écouté.

14. Le présent (fait) en secret fléchit la colère, et le cadeau (caché) dans la manche arrête une violente fureur [4].

15. Comme le juste se réjouit d'exercer la justice, de même les fauteurs d'iniquité en sont bouleversés.

16. Tout homme qui s'écarte du chemin de l'intelligence reposera dans la société de ceux qui ont péri.

17. Celui qui aime les plaisirs tombe dans le besoin, et celui qui aime le vin et l'huile ne s'enrichit pas.

1) Il a peur d'accomplir ce qu'il avait projeté.

2) Commentaire : L'argent mal acquis ne dure pas et entraîne pour ses possesseurs la perte de la vie future.

3) Commentaire : C'est-à-dire que, s'ils refusent de se soumettre aux jugements portés contre eux, on refusera également de leur faire justice, le jugement leur fût-il favorable.

4) Il s'agit de la colère d'un tyran, ou bien de la colère de Dieu, que la charité apaise.

18. Parfois le méchant devient la rançon du juste, et l'imposteur remplace l'homme droit.

19. Mieux vaut habiter un pays désert que de demeurer avec une femme querelleuse et rusée.

20. Les provisions choisies et la graisse se trouvent dans la demeure du sage, l'homme sot les gaspille.

21. Celui qui recherche la justice et la générosité trouvera la vie, la pureté et l'honneur [1].

22. Parfois le sage monte à la citadelle des guerriers et renverse la forteresse qui faisait leur sécurité.

23. Qui garde sa bouche et sa langue préserve sa personne des malheurs.

24. L'effronté vaniteux s'appelle moqueur; il pratique son effronterie avec emportement [2].

25. Le désir du paresseux va presque jusqu'à le tuer, parce que ses mains se refusent à travailler. — 26. Toute la journée il a des désirs, le juste satisfait les siens sans ménagement.

27. Le sacrifice offert par les méchants est une abomination, d'autant plus qu'ils ne l'apportent qu'en échange d'une mauvaise action [3].

28. De même que le faux témoin périt, l'homme qui écoute parlera toujours [4].

29. Lorsque le méchant prend un air effronté, il convient que l'homme droit comprenne quelle voie suit (ce méchant) [5].

1) Commentaire : Dieu lui accordera la longévité dans ce monde, et, dans l'autre, il sera pur et glorieux.

2) Il simule l'emportement pour paraître sincère.

3) Ils comptent d'avance sur le sacrifice pour effacer la mauvaise action qu'ils vont commettre.

4) Le commentaire donne trois sens différents : 1° Le faux témoin périra, mais celui qui rapporte fidèlement ce qu'il a entendu subsistera; 2° Le châtiment du faux témoin doit toujours être cité, pour servir d'avertissement; 3° Le faux témoin périt, mais l'homme qui écoute Dieu, subsiste.

5) Pour ne pas imiter ce méchant, pour le ramener au bien, ou pour prendre une leçon du châtiment qui l'atteint.

30. Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, ni conseil auprès de Dieu [1].

31. Le cheval est préparé pour le jour du combat, mais le (vrai) secours (vient) de Dieu.

XXII

1. La réputation est préférable à la grande richesse, et une bonne considération à l'or et à l'argent.

2. Lorsque le riche et le pauvre se rencontrent, il faut que tous deux sachent que Dieu les a créés [2].

3. L'homme avisé voit le mal et s'en garantit, les insouciants passent outre et sont frappés.

4. La récompense de l'humilité et de la crainte de Dieu, ce sont la richesse, l'honneur et la vie.

5. Il y a des épines [3] et des pièges dans le chemin raboteux [4]; celui qui a souci de lui-même s'en éloigne.

6. Dirige l'enfant d'après son âge, car, lorsqu'il sera vieux, il ne déviera pas de cette direction.

7. Comme le riche domine le pauvre, il convient que l'emprunteur soit comme le serviteur du prêteur.

8. Qui sème l'injustice récolte l'iniquité, et la verge de son emportement disparaît.

9. C'est l'homme généreux qui est béni [5], quand il donne de sa nourriture au pauvre.

10. Chasse le moqueur, la querelle s'en ira, et le procès et l'ignominie chômeront.

1) C'est-à-dire : Dieu n'a pas besoin d'acquérir tout cela, car il en est la source. D'après une autre leçon : Il n'y a ni sagesse, ni intelligence, etc., en face de Dieu, c'est-à-dire qui tiennent contre lui.

2) Commentaire : Le riche doit faire du bien au pauvre et le pauvre ne doit pas être jaloux du riche.

3) Litt. : De grosses aiguilles.

4) Au sens propre et au sens moral.

5) Par les hommes et par Dieu.

11. Si quelqu'un aime la pureté du cœur, ses paroles ont de l'agrément et les rois sont ses amis[1].

12. La sollicitude divine protège les hommes de la science et pervertit les paroles des perfides.

13. On voit le paresseux dire : Il y a un lion sur la place, et au milieu des rues je crains d'être tué.

14. La fosse profonde, ce sont les écarts de langage[2] ; Dieu réprouve celui qui y tombe.

15. La sottise attachée au cœur du jeune homme en sera écartée par la verge de l'éducation.

16. Lorsqu'on opprime un pauvre pour augmenter son propre avoir ou pour donner à un riche, tout cela aboutit à une perte.

17. Incline l'oreille et écoute les paroles des sages, et sois attentif à ma science. — 18. Certes, il est agréable que tu les gardes dans ton cœur, qu'elles se fixent toutes dans ton langage, — 19. et que ta confiance soit en Dieu; je te l'enseigne aujourd'hui à toi aussi. — 20. Ne t'ai-je pas écrit des chefs-d'œuvre[3] en fait de conseils et de science, — 21. pour que tu connaisses les paroles de justice et de vérité et que tu répondes par des paroles de vérité à ceux qui te consultent[4]?

22. Ne dépouille pas le pauvre parce qu'il est pauvre, et ne traite pas injustement l'indigent sur les places publiques, — 23. car Dieu défendra leur cause et ôtera la vie à ceux qui leur font du tort.

24. Ne te lie pas avec un homme irascible[5], et ne fréquente pas celui qui s'emporte, — 25. pour que tu n'apprennes pas ses manières de se conduire, ce qui serait un piège pour toi-même.

26. Ne sois pas parmi ceux qui prennent des engagements et

1) Les rois mêmes recherchent son amitié.

2) Litt. : Les paroles des choses à éviter, c'est-à-dire les injures et les insultes.

3) Litt. : des rois, terme qui désigne en arabe des livres supérieurs.

4) Saadia voit, dans ces versets, l'exposé des cinq sources de la connaissance : 1° les sens, comme l'ouïe et la vue (v. 18) ; 2° l'intelligence (v. 19); 3° l'Écriture (v. 20); 4° la tradition (v. 17); 5° le raisonnement (v. 21).

5) Le sens caché est : Avec un homme qui s'est attiré la colère de Dieu.

garantissent les créances, — 27. car alors, si tu n'as pas de quoi payer, (le créancier) ne prendra pas ton lit de dessous toi.

28. Ne déplace pas la borne perpétuelle qu'ont posée tes pères. — 29. Lorque tu vois un homme habile dans son métier, il se mettra au service des rois et non au service du vulgaire [1].

XXIII

1. Lorsque tu t'assois à la table du roi, considère ce qui est devant toi. — 2. Mets un couteau dans ton gosier, si tu es un homme de grand appétit. — 3. Ne convoite pas ses mets, car c'est une nourriture qui peut (venir à te) manquer.

4. Ne te fatigue pas en cherchant à t'enrichir ; abstiens-toi d'y appliquer ta raison. — 5. Car, tandis que tes yeux fixent (la richesse), elle n'est déjà plus, mais elle se fait des ailes comme l'aigle qui vole dans le ciel.

6. Ne goûte pas la nourriture de l'avare et ne convoite pas ses mets. — 7. En effet, comme il l'avait décidé en lui-même, il te dit: Mange et bois; mais son cœur n'est pas avec toi. — 8. Et lorsque tu auras mangé ton morceau, tu le vomiras, et tu auras gâté par là tes bonnes choses [2].

9. En présence du sot, ne parle pas de manière à ce qu'il méprise ce qu'il y a de rationnel dans ton discours [3].

10. Ne déplace pas les bornes anciennes et n'entre pas [4] dans le champ des orphelins, — 11. car leur protecteur est puissant, et il prendra en main leur cause contre toi.

12. Incline ton cœur à (accepter) la leçon, et ton oreille à (écouter) les paroles de la science. — 13. N'épargne pas à l'enfant la

1) C'est-à-dire : On ne doit pas changer les usages établis, non plus qu'enlever à quelqu'un les fonctions dont il a été chargé par les prédécesseurs.

2) Peut-être : et tu auras gaspillé tes amabilités.

3) C'est-à-dire : Ce qu'on ne peut comprendre qu'au moyen de la raison. Il faut parler aux sots simplement et se mettre à leur portée.

4) Commentaire : A plus forte raison n'entre pas, etc.

correction; si tu le frappes de la verge, il n'en mourra pas, — 14. car tu le frapperas de la verge, et tu sauveras son âme de la perdition.

15. Mon fils, si ton cœur devient sage, mon cœur à moi aussi se réjouit, — 16. et mes entrailles tressaillent de joie, lorsque tes lèvres parlent avec droiture.

17. Que ton cœur ne porte pas envie aux pécheurs, mais toujours (à ceux qui persévèrent) dans la crainte de Dieu, — 18. car il y a pour toi un avenir, et ce que tu as espéré ne te sera pas enlevé.

19. Écoute, ô toi, mon fils, et deviens sage; parmi les voies à suivre, dirige bien ton cœur. — 20. Ne sois pas de ceux qui boivent le vin avec excès, ou qui dépassent la mesure pour la chair. — 21. Parce que celui qui fait des excès et celui qui dépasse la mesure s'appauvrissent; et trop de sommeil fait revêtir les haillons.

22. Écoute ton père qui t'a engendré, et ne méprise pas ta mère, quand elle a vieilli. — 23. Achète la vérité et ne vends pas la sagesse, ni la morale, ni la raison. — 24. Le père du juste éprouve de la joie, et celui qui a engendré le sage se réjouit de lui, — 25. lorsqu'on dit à (cet enfant) : Ton père et ta mère peuvent se réjouir, et tes grands-parents peuvent être heureux!

26. Tourne, ô mon fils, ton cœur vers moi, et que tes yeux observent mes voies. — 27. Car la femme adultère est une fosse profonde, et l'étrangère est comme un puits étroit. — 28. Elle, de son côté, se met en embuscade comme (poussée par) une suggestion, et elle augmente, parmi les hommes, le nombre des infidèles [1].

29. Pour qui les hélas ! pour qui les lamentations, pour qui les disputes, pour qui les divagations, pour qui les blessures gratuites, et pour qui les yeux enflammés? — 30. Pour ceux qui

1) Commentaire : L'homme se précipite comme dans un puits, profond et étroit, d'où il est bien difficile de se tirer, et la femme sera punie pour des pièges qu'elle tend.

s'attardent jusqu'au matin auprès du vin et qui s'avancent pour déguster la boisson mélangée. — 31. Ne regarde pas le vin, quand il devient rouge, qu'il te donne sa couleur dans la coupe, et se glisse tout droit. — 32. Car, à la fin, il mord comme le serpent et lance son venin comme le serpent jaspé. — 33. Tes yeux verront des choses étranges, et ton cœur concevra des pensées incohérentes. — 34. Et tu seras comme si tu dormais dans les profondeurs de la mer, ou comme si tu sommeillais au haut d'un mât. — 35. Tu diras : On m'a frappé et je n'en ai pas souffert ; on m'a battu sans que je m'en sois aperçu. Quand je me réveillerai, je recommencerai et rechercherai toujours (le vin)[1].

XXIV

1. Ne sois pas jaloux des méchants et ne désire pas être avec eux, — 2. car leurs cœurs méditent la spoliation et leurs lèvres profèrent des paroles vicieuses.

3. Par la sagesse les maisons se bâtissent, par l'intelligence elles s'affermissent, — 4. et par la science les chambres se remplissent de tous les biens précieux et agréables.

5. O toi, dont la sagesse fait la force, et pour qui la science est une aide puissante, — 6. sache que tu feras la guerre à l'aide de la finesse, et que le secours vient de l'abondance des conseils.

7. Le sot trouve la sagesse trop élevée pour lui ; dans les assemblées il n'ouvre pas la bouche.

8. Combien y a-t-il qui méditent le mal et que les gens appellent hommes de réflexion !

9. La sottise est une abomination et un péché[2], et la moquerie est détestée de l'homme.

1) L'homme ne doit pas se laisser séduire par l'odeur du vin (fin du v. 30), ni par sa couleur, ni par son goût (v. 31), car la raison de l'ivrogne se trouble et son caractère change ; il devient insensible aux coups et ne redemande qu'à boire.

2) Commentaire : Parce qu'elle produit l'abomination et le péché.

10. Si tu te relâches au jour du malheur [1], tes forces déclineront [2]. — 11. Délivre ceux qui sont conduits à la mort; et ceux qui sont sur le point d'être tués il convient que tu les sauves. — 12. Et si tu dis : Nous ne savons rien [3]; certes, celui qui dispose les cœurs comprend, et celui qui garde ton âme le sait; il rétribue l'homme selon ses actions.

13. O mon fils, de même que tu manges le miel parce qu'il est bon, et le rayon parce qu'il est doux dans ton palais, — 14. de même connais la sagesse, car elle est utile à ta personne; si tu la trouves, tu trouveras un avenir [4], et ton espoir ne sera pas tranché.

15. Ne dresse pas d'embûches contre la demeure de celui qui est dans son droit, car tu commets une injustice à son égard, et ne dépouille pas son gîte, — 16. car le juste, même s'il tombe souvent, se relève, tandis que les injustes trébuchent dans le mal.

17. Lorsque ton ennemi tombe, ne t'en réjouis pas; lorsqu'il est frappé par le malheur, n'aie pas le cœur joyeux, — 18. de peur que Dieu ne le voie, que cela ne lui déplaise et qu'il ne retire de lui sa colère (pour la tourner) contre toi.

19. Ne rivalise pas avec les méchants, et n'envie pas les injustes. — 20. Car au méchant il ne restera pas d'avenir, et le flambeau des injustes s'éteindra.

21. Crains Dieu, mon fils, et son vicaire [5], et ne te mêle pas à ceux qui leur donnent des associés [6]; — 22. car le malheur (qui vient) d'eux, arrivera soudain; et la ruine que tous deux amènent, qui en connaît le moment?

1) Qui arrive à autrui.
2) Quand tu en auras besoin pour toi-même.
3) « Nous ne connaissons pas la personne qui est en danger », ou « nous ne connaissons pas le moyen de la sauver », ou « nous ne savons ce que nous gagnons à la sauver. »
4) Tu seras assuré du monde futur.
5) C'est-à-dire le roi qui est le représentant de Dieu sur la terre.
6) Commentaire : C'est-à-dire ceux qui rejettent l'unité chez Dieu ou dans le gouvernement. Le mot hébreu *schonim* peut avoir aussi d'autres sens : 1° ceux qui sont changeants; 2° ceux qui retombent dans leurs fautes; 3° ceux qui racontent ce qu'ils ne font pas.

23. Est-ce que de telles choses[1] conviennent aux sages? Il n'y a rien de bon à avoir égard aux personnes dans le jugement; — 24. car celui qui dit au coupable : Tu es innocent, les peuples le railleront et les nations le réprouveront.

25. Pour ceux qui réprimandent il y a du bonheur, et la bénédiction de l'homme de bien descendra sur eux, — 26. car celui qui donne une réponse juste est comme celui qui baise les lèvres[2].

27. Arrange ton travail dans la rue et prépare-le pour toi dans le champ, après cela construis ta maison[3].

28. Ne rends pas un vain témoignage à ton prochain, en le trompant par ta parole. — 29. Ne dis pas (non plus) : « Comme il m'a fait, je lui ferai; je lui rendrai selon sa façon d'agir[4]. »

30. Lorsque je passai près du champ d'un paresseux, et près de la vigne d'un homme sans intelligence, — 31. voici que la plus grande partie avait produit des orties, et les ronces en couvraient la surface, et les pierres de la clôture étaient renversées. — 32. Quand moi je le vis, je le pris à cœur, et quand je le regardai, j'en tirai une leçon. — 33. Un peu de sommeil et d'assoupissement, te croiser les bras encore un peu pour rester couché, — 34. et la pauvreté viendra comme un voyageur, et ton dénûment comme un homme armé d'un bouclier.

(Fin de la deuxième partie du livre de la *Recherche de la sagesse.*)

1) Celles qui suivent.

2) Commentaire : Le juge qui donne tort à celui qui a tort : 1° sera favorisé par Dieu; 2° il sera béni par celui à qui il a donné raison; 3° celui à qui il a donné tort doit considérer sa décision comme un baiser, puisque le juge lui épargne une injustice.

3) C'est-à-dire : Ne te marie qu'avant d'avoir assuré les besoins de la famille que tu pourras avoir.

4) Il s'agit de celui qui fait de son prochain un éloge immérité, soit pour le flatter, soit pour le récompenser des éloges qu'il a lui-même reçus de celui-ci auparavant.

TROISIÈME PARTIE

XXV

1. Ceci fait également partie des proverbes de Salomon, qu'ont transmis les gens de Hizqiya, roi de Juda.

2. La majesté de Dieu est une chose impénétrable, et la majesté du roi est à l'extrême limite des choses[1].

3. Comme le ciel est ce qu'il y a de plus haut, et la terre ce qu'il y a de plus profond, de même la pensée des rois ne (doit) pas avoir de limite[2].

4. De même que si l'on ôte les scories de l'argent, il en sort pour le fondeur un beau vase, — 5. de même, si l'on écarte le méchant de devant le roi, son trône est affermi par la justice.

6. Ne fais pas le glorieux devant le roi, et ne te mets pas à la place des grands, — 7. car il vaut mieux pour toi qu'on te dise : Monte ici, que d'être humilié en présence des nobles, comme tes yeux l'ont déjà vu.

8. Ne t'avance pas précipitamment dans une dispute, de peur que (tu ne saches plus) à la fin quoi faire, lorsque ton prochain te confondra. — 9. Poursuis contre ton prochain ta réclamation et ne révèle pas d'autre secret, — 10. de peur que (le juge) qui t'écoute ne te haïsse, et que tu ne sois perdu de réputation sans retour[3].

1) Le sens est, d'après le commentaire : Comme la majesté divine est infinie, parce que nous ne pouvons comprendre Dieu, de même, nous ne devons pas limiter la gloire royale. S. donne encore deux autres sens : 1° la majesté de Dieu consiste à cacher ses œuvres, tandis que le roi montre les siennes; 2° devant la majesté divine, l'homme n'est pas obligé de s'étendre sur ce qu'il désire, devant le roi il faut être explicite.

2) Commentaire : L'administration du roi doit être aussi bonne que possible, et si l'intelligence du roi est insuffisante, il faut que son entourage y supplée.

3) D'après Saadia, le verset 9 expliquerait le premier hémistiche du verset 8,

11. Des pommes d'or dans des objets ornés en argent, telle est une parole dite selon sa règle[1].

12. Comme un anneau d'or et un bijou de pierres fines, tel un sage donnant des avertissements à une oreille docile.

13. Comme la fraîcheur que produit la neige au jour de la moisson, tel est le messager fidèle pour celui qui l'envoie; il remet l'âme de son maître.

14. Comme des nuages et du vent, sans qu'il y ait de pluie, tel un homme qui se vante d'un don qu'il ne fait pas.

15. Par la patience on séduit le gouvernant, et un langage doux brise pour ainsi dire les os[2].

16. De même que si tu trouves du miel, tu n'en manges que ce qu'il te faut, pour ne pas en prendre de trop et le vomir, —
17. de même, mets rarement ton pied dans la maison de ton prochain, de peur qu'il ne se dégoûte de toi et ne finisse par te haïr.

18. Comme une hache, un glaive, une flèche aiguë, tel est l'homme qui porte contre son prochain un faux témoignage.

19. Comme une dent qui branle et une jambe qui glisse, tel est l'appui de l'infidèle au jour du malheur.

20. Comme celui qui enlève son vêtement un jour de froid ou qui met du vinaigre sur du nitre, tel est celui qui se met à chanter devant un cœur affligé.

21. Si ton ennemi a faim donne-lui à manger, et s'il a soif donne-lui à boire, — 22. car (si même) tu répands ainsi des charbons sur sa tête[3], Dieu te récompensera.

23. Comme le vent du nord chasse la pluie, tel est le langage

et la précipitation consiste à sortir de l'affaire pour insulter l'adversaire et révéler ses secrets. Celui qui agirait ainsi risquerait : 1° d'assurer le triomphe de l'adversaire, qui ne parlerait que de l'affaire en question ; 2° d'être blâmé par le juge ; 3° de subir à son tour les outrages de l'adversaire.

1) Le commentaire s'étend sur les règles que l'on doit suivre dans l'écriture, dans la parole et dans la pensée.

2) C'est-à-dire : Apaise la colère.

3) C'est-à-dire : Bien qu'il puisse mal user de tes bienfaits ou les prendre en mauvaise part.

doux pour le visage abattu; — 24. c'est pourquoi il vaut mieux être assis sur l'angle d'un toit que (d'avoir) une femme acariâtre et querelleuse.

25. Comme l'eau fraîche pour une personne altérée, telle est une bonne nouvelle (venue) d'un pays lointain.

26. Comme une source bourbeuse et un cours d'eau corrompu, tel un juste qui fléchit devant le méchant.

27. De même qu'il n'est pas bon de manger trop de miel, de même quand on a épuisé la générosité de (ses amis), il faut à son tour être généreux envers eux[1].

28. Une ville démantelée, sans murailles, tel est l'homme qui a l'esprit indécis.

XXVI

1. Comme la neige en été et la pluie pendant la moisson, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot[2].

2. Comme le moineau qui voltige, et l'hirondelle[3] qui s'envole, ainsi la malédiction gratuite ne s'accomplit pas.

3. Comme le fouet pour le cheval et l'aiguillon pour l'âne, tel est le bâton pour le dos des sots.

4. Ne réponds pas au sot selon son ineptie, là où tu craindrais de lui ressembler, — 5. mais réponds-lui sur son ineptie, là où tu craindrais qu'il ne se considère comme sage[4].

6. Comme celui qui coupe les pieds (d'autrui) et celui qui se fait tort à lui-même[5], ainsi celui qui confie une mission à un sot.

1) Saadia paraît rattacher ce verset aux versets 16 et 17, sans qu'on puisse, grammaticalement, expliquer le suffixe de *kebôdam*. Le sens est : Si l'on accepte toutes les marques de bienveillance des amis, ils finissent par réclamer la pareille, et, si on ne le fait pas, ils deviennent des ennemis.

2) D'après un ms. : De même, les honneurs ne conviennent pas au sot. Les deux autres mss. reproduisent l'hémistiche du verset 8.

3) Il n'est pas sûr que le mot arabe par lequel S. traduit *derôr* דרור signifie l'hirondelle.

4) Cf. Sabbat 30 *b*.

5) Litt. : Qui boit la violence.

7. Comme la (faculté de) marcher est enlevée au perclus, de même la sagesse est impossible sur les lèvres du sot.

8. Comme (celui qui jette) une pierre fine dans un tas de pierres, tel est celui qui décerne des honneurs à un sot.

9. Comme une épine qui s'est attachée à la main d'un ivrogne, tel est un peu de sagesse dans les bouches des sots. — 10. On les voit repousser avec cela tout le monde, et refuser de le communiquer à celui qui l'ignore et aux passants[1].

11. Comme le chien qui revient à son vomissement, de même un sot qui répète son ineptie.

12. Lorsque tu vois un homme sage à ses propres yeux, sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui[2].

13. On voit le paresseux dire : « Il y a un lionceau sur la route, et un lion dans les rues. » — 14. Comme la porte tourne sur ses gonds, de même le paresseux se retourne sur son lit. — 15. Si même le paresseux plongeait pour ainsi dire sa main dans le plat, il serait impuissant à la ramener à sa bouche; — 16. et avec cela il se croit plus intelligent que beaucoup[3] de ministres.

17. C'est prendre aux oreilles un chien qui passe, que de s'emporter pour la querelle d'autrui.

18. Comme celui qui s'amuse à lancer des matières dangereuses et des flèches mortelles, — 19. tel l'homme qui trompe son prochain, et dit : Je ne fais que jouer.

20. De même que, faute de bois, le feu s'éteint, de même quand personne n'excite, la querelle tombe. — 21. Et comme le charbon est la matière de la braise, et le bois (celle) du feu, ainsi est le querelleur pour allumer le feu de la dispute. — 22. Les

1) Comme l'ivrogne enfonce l'épine au lieu de l'ôter, de même le sot ne profite pas du peu de science qu'il a acquis et n'en devient que plus insupportable; en outre, il est tellement fier de sa science qu'il la considère comme un trésor et refuse d'en faire part à personne.

2) Le sot se corrigera de son ignorance plus facilement que lui.

3) Commentaire : Le nombre *sept* du texte hébreu désigne une quantité indéterminée, ou bien il fait allusion aux sept conseillers des rois perses.

paroles (de celui qui excite) ressemblent à un badinage, tandis qu'elles ont déjà pénétré au fond de son cœur.

23. Comme de l'argent de mauvais aloi ou plaqué sur de l'argile, telles des lèvres aux paroles ardentes, alors que le cœur est mauvais. — 24. A l'aide de ses lèvres l'ennemi se déguise, alors que dans son cœur il a mis la ruse. — 25. Quand il adoucit sa voix, n'aie pas confiance en lui, car il y a beaucoup d'abominations dans son cœur. — 26. Sa haine te sera cachée dans l'intimité[1], et sa méchanceté se dévoilera à toi en public.

27. Qui creuse une fosse y tombera, et la pierre reviendra sur celui qui la roule.

28. Celui qui parle avec fausseté hait même les malheureux d'entre les siens, et la parole doucereuse prépare la chute (des gens)[2].

XXVII

1. Ne te vante pas du lendemain, car tu ne sais pas ce qui peut y arriver.

2. Qu'un autre te loue, et non ta propre bouche[3], l'étranger, et non tes lèvres.

3. Certes la pierre est lourde, et le sable est pesant, mais l'irritation du sot est plus lourde que tous deux, — 4. puisque le ressentiment (amène) la dureté, que la colère est un débordement[4]; et qui peut tenir devant la jalousie?

5. Une franche réprimande vaut mieux qu'une amitié cachée[5].

1) C'est-à-dire : Quand il sera seul avec toi.

2) Litt. : Produit le moyen de pousser.

3) D'après une seconde explication : et non ta bouche seule.

4) Litt. : Est une noyade. Dans le commentaire : La colère fait qu'on se jette sur quelqu'un et qu'on le noie.

5) Commentaire : L'amitié cachée, c'est celle qui n'ose parler avec franchise, ou qui ne s'exerce pas dans l'intérêt de la religion et n'ose s'avouer.

6. Les coups que portent les amis proviennent de sa sincérité; les baisers de l'ennemi sont excessifs[1].

7. On voit la personne rassasiée être dégoûtée du miel; et pour une personne affamée toute chose amère paraît douce.

8. Comme l'oiseau qui abandonne son nid, tel est l'homme qui abandonne sa demeure.

9. De même que l'huile et les parfums sont plus aptes à réjouir ensemble le cœur que chacun à part, de même le conseil du prochain est plus doux que celui que l'on se donne tout seul.

10. N'abandonne pas ton ami ni l'ami de ton père; n'entre pas dans la maison de ton frère au jour de ton malheur[2]; ton voisin proche est plus utile que ton frère éloigné[3].

11. Instruis-toi, ô mon fils, et réjouis mon cœur, en sorte que je puisse répondre à celui qui m'insulte[4].

12. On remarque que l'homme avisé, quand il voit le mal, s'en garantit; les étourdis passent outre et tombent dans le malheur, — 13. au point qu'on porte un jugement ainsi conçu : Prends son vêtement, parce qu'il s'est porté garant pour un étranger, et qu'il l'a mis en gage pour autrui. — 14. Combien de personnes saluent leur prochain à haute voix à son lever de bon matin, et (ce salut) compte pour lui comme une insulte[5].

15. La gouttière, qui coule sans cesse en un jour de froid intense, et la femme querelleuse se valent. — 16. Celui qui voudrait la retenir retiendrait le vent, et sa droite éprouverait de la fatigue[6].

17. Le fer s'aiguise par le fer, de même (l'esprit de) l'homme s'aiguise en présence de son semblable.

1) D'après d'autres manuscrits : « font horreur ».

2) Commentaire : Il ne faut pas attrister son frère par le spectacle de sa misère, ou bien il ne faut pas attrister *même* son frère.

3) Commentaire : Les mots *proche* et *éloigné* signifient présent et absent, ou bienveillant et malveillant, ou proche de Dieu et éloigné de lui.

4) Commentaire : En me faisant des reproches à ton sujet.

5) Parce que ce salut, au lieu d'être agréable, lui rappelle les obligations qu'il a contractées.

6) Litt. : La fatigue atteindra sa droite.

18. De même que celui qui soigne le figuier en mange le fruit, de même celui qui soigne son maître sera traité généreusement.

19. Comme l'eau peut être dirigée en divers sens, ainsi le cœur des hommes pour les hommes[1].

20. De même que la tombe et l'anéantissement ne sont pour ainsi dire jamais rassasiés, de même les yeux des hommes n'obtiennent jamais assez.

21. Comme le creuset sert pour l'argent, et le fourneau pour l'or, de même il convient que l'homme soit à la hauteur de l'éloge qu'on fait de lui[2].

22. Quand même tu pilerais, pour ainsi dire, le sot dans un mortier, ou dans un sac avec un bâton, sa sottise ne le quitterait pas.

23. Il convient que tu connaisses l'état des (brebis) qui sont en tête du troupeau[3] et que tu fasses attention au reste du bétail, — 24. car ceux qui en font la force ne sont pas éternels, et ceux qui en sont la couronne ne durent pas de génération en génération. — 25. C'est seulement quand l'herbe apparaît, quand le fourrage se montre et quand on a recueilli les plantes des montagnes, — 26. que les moutons te fournissent ton vêtement, les chèvres contribuent à l'achat d'un champ, — 27. et que leur lait est suffisant pour ta nourriture, celle de ta maison, et pour l'entretien de tes domestiques[4].

1) C'est-à-dire que l'homme peut diriger comme il veut son cœur, soit dans ses rapports avec le prochain, soit dans ses propres affaires morales ou matérielles.

2) De même que la valeur de l'or et de l'argent contenus dans un minerai se vérifie après qu'ils ont passé dans le creuset, de même l'homme doit tâcher de justifier la réputation qu'il possède, en sorte qu'il puisse sortir à son honneur d'une épreuve à laquelle on le soumettrait.

3) C'est-à-dire les meilleures.

4) Commentaire : Il faut faire attention à ceci, que les troupeaux sont sujets à toutes sortes d'accidents et que les avantages qu'on en retire dépendent de la végétation qui elle-même dépend de la pluie, et celle-ci de la volonté divine; c'est donc en Dieu qu'il faut avoir confiance.

XXVIII

1. Les méchants fuient sans qu'on les poursuive; les justes sont tranquilles comme les lions.

2. C'est une faute pour le pays que de se donner beaucoup de chefs; de même, par un seul chef intelligent et instruit son existence se prolonge.

3. Un homme pauvre, qui opprime les malheureux, sera jeté à terre par la pluie, et il ne lui restera pas de nourriture[1].

4. Si ceux qui abandonnent la loi louent le méchant, il convient à ceux qui l'observent de les harceler.

5. Les partisans du mal ne comprennent pas (l'exercice de) la justice, ceux qui recherchent Dieu comprennent tout.

6. Mieux vaut un pauvre qui marche dans l'intégrité qu'un homme à la conduite dure et qui est riche.

7. Le fils raisonnable observe la loi, et celui qui fréquente les débauchés couvre de honte son père.

8. Celui qui a augmenté sa fortune en prêtant à intérêt et à usure[2], doit l'appliquer entièrement au soulagement des malheureux[3].

9. Celui qui détourne l'oreille pour ne pas écouter la loi, sa prière même est abominable[4].

10. Celui qui égare les justes dans une mauvaise voie tombera dans la fosse (qu'il a creusée), et les hommes sincères obtiendront du bien.

11. On voit le riche se croire sage, et un pauvre intelligent le met à l'épreuve[5].

1) C'est-à-dire il sera atteint par un malheur qui lui enlèvera le peu qu'il possède.

2) Nous avons traduit ainsi deux mots arabes, répondant à deux mots hébreux que Saadia explique sommairement, en se référant sans doute à Baba Mesia, V, 1.

3) Il doit distribuer en bonnes œuvres le bien mal acquis, s'il ne peut pas le rendre à ses possesseurs.

4) Non seulement ses supplications personnelles, mais même la prière rituelle.

5) Commentaire : Celui qui a une supériorité, par exemple, celle de l'argent,

12. Lorsque les justes sont dans la joie, bien des gens osent se vanter (de leur fortune); lorsque les méchants ont le pouvoir, on cherche les hommes et on ne les trouve pas[1].

13. Celui qui cache ses péchés ne prospère pas, celui qui les avoue et les abandonne obtient miséricorde.

14. Heureux l'homme qui craint toujours; celui qui endurcit son cœur tombe dans le malheur.

15. Comme un lion rugissant et un ours brûlant de soif, tel est un prince méchant (qui règne) sur un peuple malheureux.

16. Un gouverneur qui commet beaucoup d'exactions manque de raison; celui qui hait le lucre verra ses jours se prolonger.

17. On voit quelqu'un, accusé faussement d'un crime capital, s'enfuir vers la prison[2] sans que personne le soutienne;

18. il faut secourir l'homme qui marche dans son intégrité. Celui qui a devant lui deux chemins difficiles tombe nécessairement dans l'un d'eux[3].

19. Celui qui cultive sa terre se rassasiera de nourriture; et celui qui recherche les gens de rien sera excédé de pauvreté.

20. L'homme qui a la foi est comblé de bénédictions, et celui qui s'acharne à s'enrichir ne reste pas impuni.

21. Il n'est pas bon que l'on soit partial envers les grands, ni que l'on vende sa foi pour un morceau de pain.

22. L'homme avare court après la fortune et ne sait pas qu'il subira une perte.

23. Celui qui avertit l'homme pour qu'il m'obéisse[4] trouvera

veut avoir toutes les supériorités. Le verset s'applique aussi à un homme instruit dans une branche de la science et qui veut tout savoir. Il pourra être confondu par quelqu'un, qui, bien qu'étant inférieur au même homme, lui sera supérieur dans les autres branches.

1. Dans le premier cas, on ne craint pas d'être dépouillé; dans le second, on cache sa fortune.

2. Sans doute pour ne pas être mis à mort par ceux qui l'accusent faussement.

3. D'après Saadia, les versets 17 [illegible] et le premier hémistiche de 18 se tiennent. Le dernier hémistiche ne paraît pas avoir pour lui de rapport avec ce qui précède et signifie, en général, que de deux maux il faut choisir le moindre.

4. Le verset est placé dans la bouche de Dieu.

plus de faveur auprès de lui que celui qui tient un langage flatteur.

24. Qui vole son père et sa mère, et dit : Je ne pèche pas, est le compagnon de l'homme pervers.

25. L'homme insatiable[1] engage la dispute (avec Dieu) et celui qui a confiance en Dieu sera comblé[2].

26. Celui qui se fie à son propre avis est un sot; celui qui marche avec sagesse sera sauvé.

27. Qui donne au pauvre n'y perd rien, et celui qui détourne (de lui) les yeux est couvert de malédictions.

28. Quand les méchants ont le dessus, le monde se cache, et quand ils périssent, les justes se multiplient.

XXIX

1. Celui qui s'opiniâtre contre la réprimande sera brisé soudain sans remède.

2. Quand les justes ont la prééminence, le peuple doit se réjouir, et quand les méchants dominent, il convient qu'il s'attriste.

3. Un homme qui aime la sagesse réjouit son père; celui qui fréquente les courtisanes gaspille sa fortune.

4. Par la justice le roi maintient son pays; en prélevant les impôts, il le ruine.

5. Celui qui présente à son prochain comme doux ce qui est dur étend un filet sous ses pieds[3].

6. Le péché de l'homme devient pour lui un malheur et un piège, et le juste est allègre et se réjouit.

7. Le juste sait juger les malheureux; le méchant ne connaît pas la science (juridique).

1) Litt. : Celui qui a le ventre large, c'est-à-dire qui n'est jamais satisfait.

2) Litt. : Sera engraissé.

3) D'après Saadia, sous les pieds de celui qu'il trompe, et sous ses propres pieds, parce qu'il sera puni de sa tromperie.

8. Les moqueurs trompent l'attente des gens du pays, et les sages en détournent la colère (divine).

9. On voit que l'homme sage, se disputant avec un sot, ne trouve jamais de repos, qu'il s'irrite ou qu'il rie.

10. On trouve que les scélérats haïssent l'homme intègre, et que les justes le recherchent.

11. On trouve que le sot sort toute sa colère, et que le sage apaise la sienne, à cause des conséquences[1].

12. Quand le souverain prête l'oreille au mensonge, tous ses serviteurs deviennent injustes.

13. Lorsque le pauvre et l'homme d'une fortune moyenne se rencontrent, ils doivent savoir que Dieu leur éclaire les yeux à tous deux[2].

14. Si le roi juge les malheureux selon la vérité, son trône[3] durera toujours.

15. La verge et l'avertissement donnent la sagesse; le garçon abandonné à lui-même se conduit mal envers ses parents.

16. Lorsque les méchants sont au pouvoir, les troubles se multiplient; mais les justes verront leur chute.

17. Corrige ton fils, il te donnera le repos[4], et il procurera à ton âme des jouissances.

18. Faute de révélation, le peuple reste sans frein. Heureux celui qui observe la Loi.

19. La parole (de la révélation) ne peut pas faire seule l'éducation de l'homme[5]; pourrait-il la comprendre sans le raisonnement[6]?

20. Quand on voit un homme s'opiniâtrer dans ses affaires[7], sache qu'on peut plus espérer d'un sot que de lui.

1) Saadia fait observer que le mot *beaḥór*, qu'il traduit par « avenir », peut s'appliquer aussi au fait passé, qui a motivé la colère.

2) Comparez ci-dessus, xxii, 2.

3) C'est-à-dire sa dynastie.

4) Tu n'auras pas à redouter les suites de sa mauvaise conduite.

5) Litt : Du serviteur (de Dieu).

6) La révélation complète l'œuvre de la raison, mais ne saurait être comprise que par elle.

7) Sous-entendre : Alors que ces affaires sont blâmables.

21. Si quelqu'un gâte son serviteur quand il est jeune, celui-ci finira par le dominer.

22. L'homme colère excite la querelle et celui qui s'emporte commet bien des péchés.

23. L'orgueil de l'homme est une chose qui l'humilie, l'humble est de ceux qui soutiennent leur honneur.

24. Celui qui partage avec le voleur se déteste lui-même; de même celui qui entend l'adjuration[1] et ne raconte rien.

25. Souvent la précipitation de l'homme est pour lui un piège, et celui qui se fie en Dieu est protégé.

26. Bien des gens recherchent la face du prince, mais c'est Dieu qui décide à l'égard de chacun d'eux.

27. De même que les justes détestent les gens iniques, de même les méchants détestent ceux qui suivent le chemin droit.

XXX[2]

1. Paroles d'Agour, fils de Yaqé, sous forme de proverbes.

1) Faite à un témoin; cf. *Lévit.*, v, 1.

2) Saadia divise ce chapitre en sept paragraphes : I. L'homme est impuissant à pénétrer le mystère de la création *ex nihilo* et de la nature des quatre éléments (le ciel représentant le feu); il ne doit donc pas s'en occuper (1-4); mais il peut étudier les préceptes rationnels ou révélés. Il lui est interdit d'y rien ajouter, et à plus forte raison de les abandonner (5-6). — II. L'homme ne doit désirer ni richesse, qui le fasse renier Dieu, ni pauvreté, qui le pousse à tromper et à parjurer (7-9). — III. Les hommes ne doivent pas rejeter les traditions authentiques de leurs ancêtres, car ils arrivent d'abord à les maudire en les accusant d'avoir menti et à prétendre ensuite que leurs doctrines sont impures; puis à s'enorgueillir d'avoir de nouvelles doctrines; enfin à mépriser ceux qui ne pensent pas comme eux, et à rejeter même les lois rationnelles (10-14). Ils seront punis par quatre genres d'anéantissement : la stérilité de la femme, la mort, l'aridité de la terre et le feu de la géhenne, et en outre par deux supplices, l'un d'avoir les yeux crevés, l'autre d'être dévorés par les aigles (15-17). — IV. L'homme doit se garder de la débauche et de l'adultère, et ne pas croire que ce sont des choses sans importance, parce qu'elles n'ont pas de trace visible. En effet, l'aigle, le serpent et le vaisseau ne laissent pas de trace de leur marche, et ce mouvement a pourtant des conséquences considérables (18-20). — V. L'homme ne doit pas aspirer à une situation dont il n'est pas digne, et où on ne le supporterait pas (21-23). — VI.

Cet homme a dit au sujet d'Itiel[1] : Itiel m'a appris ce qui suit.— 2. Il me l'a enseigné, dit-il, après que j'avais été ignorant en comparaison d'hommes (distingués), et que je n'avais même pas eu l'intelligence des gens (ordinaires); — 3. et même une fois qu'il m'eut instruit, je ne possédais pas toute la sagesse, et je ne connaissais pas la science de Dieu : — 4. Qui est monté au ciel et en est descendu? ou a recueilli le vent dans ses poings? ou a serré l'eau dans un vêtement? ou a fixé toutes les bornes de la terre[2]? Quel est son nom et le nom de sa postérité[3], le sais-tu?

5. Toutes les paroles de Dieu sont pures, et il est un bouclier pour tous ceux qui s'abritent auprès de lui. — 6. Donc, n'ajoute rien à ses paroles, de peur qu'il ne te reprenne et que tu ne sois retranché.

7. Je te demande deux choses, ne me les refuse pas, jusqu'à ce que je meure. — 8. Éloigne de moi la parole fausse et le mensonge[4], en ne me donnant ni grande pauvreté ni richesse, mais accorde-moi ma part de nourriture, — 9. de peur que, étant enrichi, je ne devienne infidèle, et que je ne dise : Qui est Dieu? ou que, devenant pauvre, je ne vole et ne déshonore le nom de mon Dieu.

10. Ne calomnie pas le serviteur auprès de son maître[5], de peur qu'il ne te maudisse, et que tu ne sois coupable, — 11. ô

L'homme doit, pour son bonheur dans ce monde et dans l'autre, imiter à l'aide de sa raison ce que font certains animaux par instinct (24-28). — VII. Les hommes doivent obéir à leur prince comme les bêtes sauvages se soumettent au lion, les oiseaux à l'aigle, et le menu bétail au bouc (29-33).

1) D'après S., Agour, fils de Yaqé, est un disciple autrefois connu d'un certain Itiel. Il cite aussi l'opinion des docteurs d'après laquelle Agour, Itiel, Lemouel (XXXI, 1), seraient des surnoms de Salomon, et Yaqé celui de David.

2) C'est-à-dire : Comment se fait-il que chaque élément n'ait pas la nature qui est propre aux autres éléments, et que, par exemple, l'on ne puisse monter et descendre sur le feu comme sur la terre?

3) Commentaire : Si, dans les temps anciens, il y avait eu quelqu'un qui possédât cette science, il l'aurait transmise à ses descendants ou à ses disciples, et il en resterait une trace.

4) La parole fausse, c'est l'infidélité à Dieu, et le mensonge, c'est le parjure.

5) C'est-à-dire : Ne prétends pas que ceux qui ont transmis les traditions des prophètes les ont faussées.

génération, qui maudit son père, et ne bénit pas sa mère, — 12. génération pure à ses propres yeux, et qui ne s'est pas lavée de son ordure, — 13. génération qui porte si haut les yeux, et qui élève si fièrement les prunelles, — 14. génération dont les dents ressemblent à des épées et les canines à des couteaux, pour dévorer les pauvres dans le pays, et les malheureux au milieu des hommes; — 15. car dans le néant[1] il y a deux espèces qui disent en quelque sorte : Donne! donne! Il y a encore une troisième qui est insatiable, et une quatrième qui ne dit jamais : Assez! — 16. Ce sont la tombe et le sein stérile, le sol qui n'est jamais assez arrosé, et le feu qui ne dit jamais : Cela suffit. — 17. De même l'œil qui dédaigne père et mère et se rit de leur accord[2], les corbeaux de la vallée le crèveront et les aiglons le mangeront.

18. Il y a trois choses qui sont un mystère pour moi, et, avec une quatrième, elles me sont inconnues : — 19. Le chemin de l'aigle dans l'air, le chemin du serpent sur le rocher, le chemin du vaisseau en pleine mer, et le procédé de l'homme à l'égard de la femme. — 20. Tel est le procédé de la femme adultère; elle mange, s'essuie la bouche, et dit : Je n'ai pas fait de mal.

21. On voit la terre frémir sous trois choses, outre une quatrième qu'elle ne peut supporter : — 22. Sous un esclave, quand il devient roi; sous un homme vil, quand il est repu de nourriture; — 23. sous une femme haïssable qui devient souveraine, et sous une servante qui est l'héritière de sa maîtresse.

24. Il y a quatre êtres parmi les plus petits qui sont sur la terre, et qui sont savants, instruits (par leur instinct) : — 25. Les fourmis sont une communauté sans puissance, et cependant elles disposent pendant l'été leur nourriture. — 26. Les gerboises forment une communauté sans force et néanmoins elles placent dans les rochers leurs maisons. — 27. Les sauterelles n'ont pas

1) Saadia choisit cette signification comme cadrant le mieux avec le contexte.

2) C'est-à-dire celui qui rejette les traditions sur lesquelles les ancêtres sont unanimes.

de roi, et pourtant elles sortent toutes en rangs serrés. — 28. L'hirondelle attache à ses pattes de quoi s'établir dans les palais des rois.

29. Trois vont d'un bon pas, et il y a un quatrième avec eux qui a une bonne démarche : — 30. Le lion, le héros des animaux, qui ne recule devant rien; — 31. (l'aigle) aux flancs serrés, le bouc, et de même le roi, il ne faut pas lui résister, — 32. soit que tu te soumettes à lui, quand il mérite d'être honoré, soit que tu mettes la main sur la bouche[1]; — 34. car de même que, en pressant le lait, on produit de la crème, et, en pressant le nez, on fait sortir le sang, de même en pressant la colère, on fait naître la querelle.

XXXI

1. Paroles de Lemouel, le roi, sous forme de proverbe, morale que lui a donnée sa mère : — 2. Hé quoi! ô mon fils, ô fils de mes entrailles, ô fils de mes vœux, — 3. ne donne pas tes facultés aux femmes, et tes efforts aux diverses passions. — 4. Ce n'est pas aux rois, ô Lemouel, ce n'est pas à eux de boire le vin, ni aux ministres de s'adonner aux liqueurs enivrantes; — 5. de peur qu'un d'entre eux ne boive, n'oublie ce qui est prescrit et ne méconnaisse le droit de tout homme malheureux. — 6. Laissez la liqueur enivrante à celui qui se consume de tristesse, et le vin à ceux dont l'âme est pleine d'amertume. — 7. Quand l'un d'eux boira, il oubliera sa pauvreté et ne se rappellera plus sa peine. — 8. Ouvre ta bouche en faveur du muet[2], et pour le droit de tous ceux qui passent[3]. — 9. Ouvre ta bouche, décide selon l'équité, et le droit du faible et du pauvre.

1) C'est-à-dire que tu te taises et t'éloignes de lui, quand sa conduite ou ses manières te déplaisent.
2) C'est-à-dire celui qui ne sait pas plaider sa cause.
3) D'après le commentaire, ce mot signifie que le juge doit considérer les plai-

10. Une femme vertueuse[1], qui donc saura la trouver? on l'acquiert plus difficilement que des perles. — 11. Le cœur de son mari a mis sa confiance en elle, et pour lui le profit ne manque pas, — 12. car elle lui fait du bien et non du mal, durant le cours de sa vie. — 13. Elle lui demande la laine et le lin, et elle les travaille comme ses mains savent le faire. — 14. Elle est semblable au vaisseau du marchand, de loin elle fait venir sa subsistance.

15. Elle se lève quand il fait encore nuit, elle fournit des ressources aux gens de sa maison, et des tâches aux servantes. — 16. Songe-t-elle à un champ, elle l'achète, et du produit de ses mains elle a planté des vignes. — 17. Elle ceint ses reins de force, et donne de la vigueur à ses bras. — 18. Lorsqu'elle s'aperçoit que son commerce est bon, sa lumière ne s'éteint pas pendant la nuit. — 19. Elle dirige ses mains avec adresse, et ses doigts maintiennent le fuseau. — 20. Elle tend la main au malheureux, et dirige son bras vers le pauvre. — 21. Elle ne craint pas la neige pour les gens de sa maison, car tous sont revêtus d'écarlate. — 22. Elle se fait des tapis de byssus, et son vêtement est de pourpre. — 23. Son mari est considéré dans les conseils lorsqu'il siège avec les anciens du pays. — 24. Elle fait des *izâr*[2] qu'elle vendra, et des ceintures qu'elle donne aux négociants. — 25. Puisque la force et la splendeur sont son vêtement, elle se réjouit des jours à venir. — 26. Elle ouvre la bouche avec sagesse, et sa langue (donne) des préceptes de charité. — 27. Elle surveille les allures de sa maison et ne mange pas le pain de la paresse. — 28. Ses enfants se lèvent et font son éloge, et son mari

deurs comme des gens de *passage* qu'il ne connaît pas, ou bien qu'il doit savoir qu'on ne peut plus revenir sur l'arrêt, une fois *passé*, ou bien qu'il doit *passer* en revue les lois du code pour savoir dans quelle catégorie il peut faire rentrer le cas présent.

1) La femme vertueuse est, pour Saadia, l'image de celui qui est préoccupé de gagner sa vie, du savant qui veut étendre ses connaissances, et de l'homme pieux qui cherche à multiplier ses bonnes œuvres.

2) Ce mot désigne différents vêtements, couvrant une partie ou la totalité du corps. Voyez Dozy, *Vêtements*, s. v.

la loue. — 29. Ils disent : « Beaucoup de femmes ont acquis les vertus, mais toi, tu les surpasses toutes. — 30. La grâce est vaine, et la beauté est trompeuse. Une femme qui craint Dieu, c'est elle qui doit être louée. — 31. Accordez-lui maintenant le fruit (du travail) de ses mains, et ses œuvres feront son éloge dans les réunions »[1].

1) Litt. : Dans les places (où se tiennent les marchés et les tribunaux).

ANGERS, IMP. BURDIN ET Cie, RUE GARNIER, 4

והצדיקים ויסד המשל על סדר א״ב כדי שיקל זכרונו על התלמידים לפי שהם צריכים להשתמש בו הרבה והנה אלו כ״ב פסוקים נאמרו בברור על דרך נגלה באשת חיל שאינה ראויה ליקרא כן אלא אם הכינה כל מה שהצריכה להצלחתה בעולם הזה ובעולם הבא וכן הוא בחכם וצדיק הנמשלים אליה ועיקר זה שהאדם מורכב מגוף ונפש ושכל ויש דברים שיצליח בהם אחד מהן וסיפר תארי הצלחת הגוף הנראים לעין כדי שנלמד מהן ונקיש להם מה שצריך להצלחת הנפש והשכל. ויחס הצלחת הגוף אל האשה לפי שמדרגת האנשים יותר מעולת ומיחסים לו הצלחת הנפש והשכל. והתחיל באמרו מי ימצא ואינו רוצה בו שלא תמצא אשת חיל כלל אלא שהיא יקרת במציאות כאילו אמר אשרי מי ימצא וכן נאמר בחכם ובצדיק שהם יקרים במציאות. והאשה הצדקנית וכמות העוסק היטב בצרכי ביתו והחכם השלם והצדיק הגמור שלשתן יקרים מפנינים. ואחר ששיבח כן יקרת האשה דבר במעשיה והתחיל באמרו בטח וגו׳ שכל בני אדם נשענים על עצת המנהיג הטוב ועל החכם והצדיק. והשני ושלל וגו׳ שהמשגיח על מחיתו ירויח תמיד והחכם ישמח בכל דבר שלמד כמו בשלל רב וכן הצדיק ישיש גם על מצוה קלה שיקיים. והשלישי גמלתהו טוב ולא רע ירצה בו שהמכלכל את ביתו צריך לבקש רוח ולא הפסד ולא ירגיל את עצמו שפעם ירויח ופעם יפסיד והחכם לא ילמד דבר וישכח דבר ולא ילמד יחד מה שמועיל לו ומה שיזיקנו והמאמין לא יהיו מעשיו פעם טובים ופעם רעים. והרביעי כל ימי חייה שיתמידו שלשתן לעשות כן כל ימי חייהם. והחמישי דרשה וגו׳ אמרו בחפץ כפיה לא רצה בו שיהא לידים חפץ אלא שהן מבקשות מה שבטבעם לעשות לפי שכל אברי האדם דורשים המעשים המיוחדים להם בטבע והעוסק בפרנסתו יתן לידיו כח התנועה אשר יבקשו ממנו לעשות חפצם והחכם נותן לשכלו מה שהוא תובע כדי לשמוח בחכמה והצדיק יתן לנפשו המרגוע שהיא חפצה בו להגיע על אור הבורא. והששי היתה כאניות וגו׳ שהעמל למחיתו יביא לחמו מרחוק מן המותר לו וכן החכם מביא מרחוק טענות לקיים האמת ולבטל השקר והצדיק יבוא ממקום רחוק לקיים המצוות. והשביעי ותקם וגו׳ שבעל הבית נותן לבניו ולמשרתיו המלאכות הראויות להם בכל עת והחכם ילמד בכל חלק מן הזמן חלק מן החכמה והצדיק קובע לו זמן לכל מצוה ומצוה כמו תפלה ושבת ומועדים. והשמיני זממה וגו׳ שהעמל למחיתו אם חשב לקנות שדה לא יחדל מלאסוף מעות עד שישלם מחירו והחכם אם כוון להגות באחד מן הספרים הנוגע בחכמה אחת יחבר חלק עם חלק וענין עם ענין עד שילמדהו או ילמדהו והצדיק מוסיף לעשות הטוב ולקיים המצוות עד שיגיע אל תכלית השלמות. והתשיעי חגרה וגו׳ שהאדם הרוצה למצוא פרנסתו יטריח עצמו במלאכות קשות והחכם לא יירא מלשקד על ספרים סתומים וענינים עמוקים והצדיק מסכן את נפשו ויסבול מכאובים לקיים המצוות. והעשירי טעמה וגו׳ ר״ל שינעם לזה לקבץ ממון ולזה ללמוד חכמה ולזה לעבוד את השם. ואחד עשר ידיה וגו׳ שבאלו התנאים יצליחו שלשתם להגיע אל מטרתם. והשנים עשר כפה פרשה וגו׳ שהמרויח בממונו יתן ממנו לעניים והחכם ילמד את הכסיל והצדיק ישיב את החוטא מעון. והשלשה עשר לא תירא רוצה בו שהאדם העמל למחיתו לא יירא מן היוקר והרעב ומן החום והקור לפי שהכין באוצרו מאכלו ובגדיו והחכם לא יפחד מפני טענות הכופרים לפי שהכין תשובות עליהם והצדיק לא יירא שיסיתוהו תאוות העולם. והארבעה עשר מרבדים וגו׳ שהמרויח בעמלו ישכב על מטה נאה והחכם בוטח בראיות ברורות שהכין לנפשו והצדיק אם עמד בצדקתו בחייו אז במותו ימצא מעשיו הטובים כערש רכוד. והחמשה עשר נודע וכו׳ רוצה בו שהמבקש מחיתו במלאכה נודע בין בני אדם בתקון דרכיו וצניעותו והחכם נודע בידיעתו והולקין לו כבוד והצדיק נוח לבריות ומכובד. והששה עשר סדין וגו׳ טעמו שלפעמים האומן עושה מלאכה שאינה צריכה לו בעצמה אלא כוונתו להרויח בה כמו שתאר הסדין והחגור (ר״ל למכור הסדין וליתן החגור) וכן החכם יתעסק באיזה מאמר מן המון העם או במלה מן הלשון או באיזה אומנות לא מפני שהם נצרכים לו כי אם לבאר בהם איזה שער מחכמת העיון והצדיק יעשה דבר שאינו מצוה עליו אלא מפני שהוא צורך מצוה. והשבעה עשר עז והדר וגו׳ המשתדל להרויח מן המותר לו יעמל לימים הבאים והוא לא יירא מן רעת המלך . . . והשמונה עשר פיה וגו׳ רוצה בו שהמרויח בעסקיו כששואלים אותו איך הגיע אל מעלתו הוא ישיב בחכמה והחכם מבאר היטב את ידיעתו והצדיק מורה לבני אדם עבודת השם. ותשעה עשר צופיה טעמו שהמרויח לא יחשוב שיגיע אל דבר בעצלות והחכם אינו בוטח אלא על חקירתו והצדיק על יגיעתו (ר״ל לעשות הטוב רק ביגיעה רבה). והעשרים קמו וגו׳ ששלשתן גם קרוביהם מהללים אותם . . .

אד̇א גלס מע שיוך̇ אלבלד: 24 וקד תצנע אזרא סתביעהא ומיאזרא
פתעטיהא ללמג̇הזין: 25 ואד̇ אלעז ואלבהא לבאסהא פהי תסר̈
באלאיאם אלמסתקבלה̈: 26 ותפתח פאהא בחכמה̈ ושראיע אלבר
פי לסאנהא: 27 מטלעה̈ מד̇אהב ביתהא וכ̇בז אלכסל לא תאכלה:
28 פיקומון בנוהא יצפונהא[1]) ובעלהא ימדחהא[1]): 29 יקולון כת̇יר מן
אלנסא אכתסבן אלצלאח ואנת עלית עלי ג̇מיעהן: 30 פאלחט̇א באטל
ואלג̇מאל גרור ואמראה̈ תת̇קי אללה הי אלתי תמתדח: 31 אעטוהא
אלאן מן ת̇מר ידיהא וימדחהא פי אלמחאל אעמאלהא:

הד̇ה אלת̇נתאן ועשרין איה̈ ט̇אהרה[א] פי אלאמראה̈ אלצאלחה̈ משאהד לאנהא לא תסתחק הד̇א אלאסם חתי תכון קד אצלחת אמור דניאהא ואכ̇רתהא ג̇מיעא. ואלמת̇ל בהא אלאנסאן אלעאקל ואלעבד אלצאלח אלד̇אן אנמא יסתחקאן הד̇א אלמעני אד̇א אצלחא אמור דניאהמא ודינהמא ג̇מיעא ולד̇לך כל פסוק קאלה אלחכים פי הד̇ה אלאמראה̈ פמת̇ל מענאה פי אלעאקל ואלצאלח ואלאצל פי הד̇א אלאמר הו אן אלאנסאן למא כאן [לה] ג̇סם ונפס פוקה פי אלמרתבה̈ ועקל פוקהמא צארת אקסאם אלמצאלח. מצאלח אלג̇סם ומצאלח אלנפס ומצאלח אלעקל ולמא כאן אד̇נא אלג̇סם הו אלמשאהד מן בין אלת̇לאת̇ה̈ ראי אלחכים חין קצד אן יצע נעותא להד̇ה אלת̇לאת̇ה̈ [אן יצף מצאלח] אלג̇סם ותכון אלמצלחתאן אלאכ̇רתאן מסתכ̇רג̇תין מנה מקאסתין עליה. וג̇על אלנסבה̈ אלחאמלה̈ למצאלח אלג̇סם מנסובה̈ אלי אמראה̈ לג̇לאלה̈ אלרג̇אל באן תנסב אליהם מצאלח אלנפוס ואלעקול. פאול מא אפתתח פי אלמת̇ל ענד וג̇וד אלאמראה̈ בקולה אשת חיל מי ימצא ולם יקצד בקולה הד̇א אנהא לא תוג̇ד בתה̈ ולו כאן כד̇לך לכאן כלאמה עלי אלמחאל ולכנה קצד תשריף מן יג̇דהא כאנה יקול אשת חיל אשרי מי ימצא וכד̇לך יעז̇ אלחכים מן אלנאס כמא קדם פקאל אשרי מצא חכמה (משלי ג׳ י״ג) וכד̇לך אלצדיק מן אלנאס כמא קדם מן קולה ואיש אמונים מי ימצא (שם כ׳ ו׳) עלי מעני אשרי מי ימצא. ת̇ם קאל אן וג̇וד הד̇ה אלאמראה̈ אעז̇ מן וג̇וד אלג̇ואהר עלי מא תרי אלג̇ואהר עזיזה̈ אלוג̇וד ואעז̇ מנהא מן ידבר אמר דניאה תאמא. וכד̇לך אלעאלם אלבאלג̇ כמא קאל יקרה היא מפנינים (שם ג׳ ט״ו) וכד̇לך אלצאלח אלבאלג̇ כמא קאל טובה חכמה מפנינים (שם ח׳ י״א) ויתבין אן הד̇ה אלחכמה̈ אלת̇אניה̈ יראד בהא אלצלאח מן קולה ענהא כי אמת יהגה חכי וגו׳ (שם ח׳). ומא אשבה ד̇לך[2]) פלמא קדם האד̇ין אלקולין פי מרתבתהא אבתדי פי אפעאלהא פקאל אמא אלאול במח בה אן אלמדבר אלמג̇וד יות̇ק בה ויסכן אלי ראיה. וכד̇לך אלמאהר פי אלחכמה̈ כמא קאל מי שת בטחות חכמה וגו׳ (איוב ל״ח ל״ו) וכד̇לך אלבאלג̇ פי אלצלאח כמא קאל בטח בה׳ ועשה טוב וגו׳ (תהלים ל״ז ג׳). ואלת̇אני ושלל לא יחסר קאל אלמדבר מעאשה ליס תפותה ג̇נימה̈ פי כל וקת פהו כיף מא תקלב פירבח. וכד̇לך אלחכים אנמא קצדה אג̇תנאם כלמה̈ או חרף יתעלמה ויפרח בה כג̇נימה̈ כמא קאל אלולי שש אנכי על אמרתך וגו׳ (שם קי״ט קס״ב) וכד̇לך אלצאלח

---

[1]) בב״י ב׳ וג׳ פיצפונהא, פי מדחהא.

[2]) תגאון אמר כי ברור הוא שהחכמה בזה הפסוק היא הצדקה מפני שהיא אומרת כי אמת יהגה חכי.

10 אלאמרה אלצאלחה מן דא[1]) יגדהא ואבעד מן אלגואהר
אמתלאכהא: 11 וקד ותק בהא קלב בעלהא ומא תעוזה גנימה:
12 במא תוליה אלכיר לא אלשר טול איאם חיותהא: 13 ותטלב מנה
אלצוף ואלכתאן פתעמל בהמא כמא פי טבע ידיהא[2]): 14 וצארת
כספן אלתאגר תאתי מן בעד בטעאמהא: 15 ותקום ועאד אלליל
ותעטי מכאסבא לאל ביתהא וצ׳ראיבא לגואריהא: 16 ואן המת בציעה
אשתרתהא ומן תמר כפיהא קד גרסת כרומא: 17 ושדדת חקויהא
בעז ואידת דׄראעיהא: 18 ולמא דׄאקת אן מתגרהא גיד פהי לא יטפא
באלליל סראגהא: 19 ומדת ידיהא בנגאח[3]) וכפאהא דעמתא[4]) אלמגזל:
20 ובסטת כפהא ללצׄעיף ומדת ידהא ללמסכין: 21 לא תכׄאף עלי אהל
ביתהא מן אלתלג אד׳ כלהם לאבסון קרמזא: 22 וקד צנעת להא
נגודא מן בוץ וארגואן לבאסהא: 23 ובעלהא מערוף פי אלמחאל

בתרגומו לפסוקים כי הנה אויביך ונשאו נהרות. והזכירו בטלכים היין שהוא יותר מעולה ובדוזנים השכר שהוא פחות ממנו. ואמרו פן ישתה וכו׳ ענינו שהיין והשכר מביאים את האדם לידי עברות שאי אפשר לתקנם ולא הפחידו את הבן בהרבה דברים מגונים שהיין מראה אותם כטובים לפי שהתשובה תוכל למחתן אבל הפחידותו בדברי המשפט וזהו אמרו מחוקק שהשופט אין לו כפרה על משפט מעוקל עד שישיב לבעל דין מה שדן בו שלא כראוי ומתי יפגש השופט את בעל הדין להחזירו לו ובפרט אם הוא עני שאז שלא יוכל לשוב אל הדיין או לצעוק חמס עליו וכל שכן בדיני נפשות שאם הׄניש האומלל הזה במיתה לא יוכל השופט לתקן את הדבר. ואמרו תנו שכר לאובד ענינו שאם יטען טוען למה נבראו היין והשכר נשיב לו שהם מנחמים את הנאנחים לפי שבשתייתם ישכחו את יגונם וענין אובד מי שאבד ממנו אשרו ומרי נפש מי שנפל ברעה ולכן היין והשכר הם טובים לנאנחים ורעים לשופטים. וכן יש הרבה דברים המזיקים את זה ומועילים לזה כמו הדבש שהוא רע למי שטבעו חם וטוב למי שטבעו לח והחלב מועיל לכבד החם ומזיק לאסטומכא הלחה וכן בכל הסמים. וכמו זה היין שהאובד ישתה מעט ממנו וישכח רישו ומר נפש הרבה ועמלו לא יזכור עוד. ואמרו פתח פיך וגו׳ ירצה בו שהדיין חייב ללמד את הסכל את טענותיו וקרא הסכל אלם כמו שקוראים עור למי שאינו יכול להנהיג עצמו בדרך ישרה והרש למי שלא בפניך. וזה אינו אלא בדיני נפשות אבל בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו והפרש בין שניהם שהממון אפשר להחזירו ונפש המת אי אפשר להחזירה ועוד שהנידון במשפט מות הרדתו תמית את שכלו ומשכחת אותו את טענותיו אבל הנתבע על דבר ממון שכלו קיים והוא יודע לטעון לעצמו. ואמרו בני חלוף יש בו ענינים רבים האחד שיראה הדיין בעלי דין כעוברי דרך שאינו מכירם. והשני שיראה את פסק דינו כדבר חולף וידין היטיב כפי יכלתו ולא יחשוב שיתקן את דינו אחר כך. והשלישי שהדיין צריך להעביר בשכלו כל התהלוכות והנגעות אל הדבר הבא לפניו ויחזור עליהן עד שידע לאיזה מהן הוא דומה יותר. וענין צוה שפט צדק לא רצה בזה כל משפט צדק שאז לא יוכלו למנות כל אופניו אבל רצה לומר שהדיין לא יוציא את דינו על דרך הנאי ויאמר אם הדבר כן הדין כן ואם אינו כן הדין בהפך אבל יתמין עד שידע גוף הדבר בבירור ואחר כך יגזור את הדין. והוסיפו לומר דין עני ואביון שכמו שהעונש על משפט מעוקל של עניים יותר קשה כן השכר על משפט צדק שלהם יותר גדול.

1) בכ״י ב׳ וג׳ טובא מן ועיין בביאור.

2) בכ״י א׳ פתעמלהמא במא טבע ידיהא ובכ״י ב׳ וג׳ ותעמל בהא פי טבע ידיהא.

3) נראה שגזר הגאון כישור מלשון כשרון.

4) בכ״י א׳ דעמן בכ״י ב׳ דעמא ובכ״י ג׳ דעמו.

וסמי חרש למן כאן גאיבא מן אלמחצ̇ר אד̇ קאל לא תקלל חרש (שם) כד̇לך הדֹגא אלם אלגבי אלד̇י לא יערף חג̇תה וססמע הד̇א אלקול עלי אנה עאם פאן חאצלה צ̇אע לאן אלחאכם אנמא עליה [אן] יחתג̇ למן כ̇פית עליה אלחג̇ה פי אחכאם אלדמא לא פי אחכאם אלאמואל וכמא קאל אלאולון בדיני ממונות אם לא טען אין טוענין לו בדיני נפשות אף על פי שלא טען טוענין לו (סנהדרין כ״ט א׳) ומא אלפרק בין חכם אלדם ואלמאל בינהמא פרקאן אחדהמא אקוי מן אלאכ̇ר לאן אלמאל ימכן רדה ואלדם לא ימכן רדה ואלאכ̇ר לאן אלמטאלב באלדם רוע[1]) אלקתל ימית כ̇אטרה וידהב בחג̇תה פיחתאג̇ אלי מן ילקנה אלחג̇ה ואמא אלמטאלב באלמאל עקלה תאבת ולא רוע עליה פהו יחתג̇ בכל מא יעלם אנה הו לה מן אלחג̇ה. ולתסמיתהא למן יחכם לה בני חלוף מעאן מנהא אנה יג̇ב עלי אלחאכם אן ירי אלכ̇צמין מת̇ל מראה̇ אלטריק כאנה לא יערף אחד מנהמא. ואיצ̇א יג̇בני אן ירי אלחכם כאנה פאית פלא יפעלה אלא עלי אצח מא יכון ענדה לא יעלק קלבה בתלאפיה. ואיצ̇א אן אלחאדת̇ה̇ אד̇א חדת̇ת וערצ̇ת עלי אלחאכם ותנאזעהא אבואב שתי מן אלפקה פיחתאג̇ אלחאכם אלי אן יתאמל כל כ̇אטר ימר עלי באלה חתי יעלם באיהא הו אשבה. ואמרהמא בעד ד̇לך פתח פיך [שפט צדק] חכם אלעדל לא יחיט אלכתאב בג̇מיע פנונה ולכן מחץ̇ אלמראד בה אלא (אן) יכון אלחכם פתיא באסתג̇א אן יקול אלחאכם אן כאן כד̇י כאן אלחכם כד̇י ואן כאן ג̇יר ד̇לך כאן אלחכם בעכס ד̇לך בל יג̇ב אן יצבר חתי יסתקר אלכ̇בר ען אלחאדת̇ה̇ מקרה̂ ת̇ם יחכם עלי שי צחיח ליס פיה אסתג̇א פיכון משפט צדק. ואלתרג̇יב לה פי חכם עני ואביון לאן אלעקאב בסבבהמא אצעב כמא קאל אִם ענה תענה אֹתו וגו׳ (שמות כ״ב כ״ב) כאן אלת̇ואב לחכמהמא אכת̇ר ואפצ̇ל[2]). וג̇על כ̇אתמה̇ אלכתאב מת̇לא צ̇רב פי מראה̇ צאלחה̇ משכה בהא כל חכים וכל צאלח ולעלה אנמא ראי אן יג̇על אואיל אלאיאת עלי חרוף א׳ ב׳ ג׳ ד׳ ליסהל עלי אלמתעלמין חפט̇ה אד̇ הם מחתאג̇ון אלי אסתעמאלה בכת̇רה̇. אולה

---

[1]) בכ״י מע.

[2]) ביאור: אמרו ברי בלשון תרגום וכן ולמחות לשון תכאה בתרגום וכן מלכין תרגום עצות. הדברים האחרונים של הספר הם דברי למואל ויחסם לאמו ששמעם ממנה והם היו מסורין בפרסן לאנשי אמת שבאומתנו אבל היה מנהג ההורים להוכיח בניהם המגיעים למלכות בדברים כאלה. והתחילו תוכחתם באמרם מה ברי להראות את חניכתם ויחסו זה לאם לפי שהיא תחמול יותר על בנה ובנה עליה והיא אומרת לו מה זה בני אשר רביתיך וקודם זה נשאתיך בבטני וקודם הריוני נדרתי אל השם והתפללתי אליו כדי שיתן לי בן כשר וראוי לך שתזכור את כל זה ולא תאבד מה שעשיתי בעבורך. ואם ראוי לאדם שלא יאבד מה שעמלו בו אבותיו כל שכן שלא יאבד מה שניתן לו בהשגחת הבורא כמו חיים וכוח ושכל וצווי והזהרה הגמול ועונש. ואמרם לבנם אל תתן וגו׳ זה מחמלתם עליו בעולם הזה ובעולם הבא בעולם הזה לפי שהמשגל יפסיד הגוף ואף על פי שכל הוצאת לחות יותר מראי כגון השלשול והקיא והעיפוש והתקזה והרוק מאבדת את הגוף אלא שמשגל הרבה הוא יותר מזיק מפני שהוא מאבד השלש כוחות הגבברים הכוח שבמוח המקשה את האבר הכוח שבלב המניע אותו והכוח שבכבד הנותן לו להלוחית. ובעולם הבא מפני שהמשגל מונע את האדם מלעסוק בחכמה יותר משאר התאוות ולפי שכאשר הוא שטוף בזמה כן יטבע יותר ויותר במיניה וגם כמה פעמים יעזור אותו המשגל מלקיים תפלתו וזה בבעילות מותרות ועל אחת כמה וכמה בבעילות אסורות. ואמרו למחות מלכין ר״ל שהתפלגה בכל מיני התאוות מאבדת את האדם בשני עולמות לפי שהאדם נעשה עבד להן אבל הפריד והקדים את המשגל לפי שהוא מזיק יותר מכולן. והבפלה מלת למלכים לחזק הענין ולומר חייבים אנחנו להוכיחך פעם אחר פעם כמו שביארנו

אן אלאכתאר מן גמיע אלאסתפראגאת מתל אלאסהאל ואלקי ואלתעטס ואלפצד ואלנפת מדמום האתך ללאנסאם מצעף לקותהא אלא אן אלאסתפראג באלגמאע אשדהא למא יקרח פי אלתלת אלקוי אלשריפה אלתי פי אלדמאג אלמעטיה ללעצו אלקוה ואלתי פי אלקלב אלמעטיתה אלחרכה ואלתי פי אלכבד אלמעטיתה אלרטובה.
ואמא צררה ללאנסאן פי דאר אלאכרה פאנה אולא ישגלה ען אלחכמה באלאקבאל עליה לאנה יעמל פי אלפכר אכתר מן סאיר אלדואעי ולאן כל מא אמען אלמר פיה אתסע פי פנונה ולאנה קד יקטע ען אלצלוה[1]) פי כתיר מן אלאוקאת. הדה אלאקואל אדא כאן מן חלה פלא תסל ענה אדא כאן מן חראמה אנה אלהלאך[2]) פי אלאכרה.
וכדלך סאיר צנוף אלשהואת צארה פי אלדארין גמיעא אדא אסרף פיהא אד תמלך אלאנסאן חתי יציר עבדא להא ממלוכא לא יסתטיע כלאפהא כמא קאל למחות י
מלכין אלא אן אלגמאע הו אשדהא ואצרהא ולדלך פרדה וקדמה. ותבראדהם אל למלכים ירידון אנה ילזמנא אן נעטך מרה בעד אכרי וכמא בינא פי תפסיר כי הגה איביך וגו' (תהלים צ"ב י') אלמכרר אנה אנמא אראד זמאנא בעד זמאן ופי נשאו נהרות יי' (שם צ"ג ג') אלמכרר אנה קצד חאלא בעד אכרי כדלך האהנא. ונעל אלמקדם ללמקדמין אל למלכים שתו ואלמוכר ללמוכרין בעדהם [ולרזנים אי שכר]. וכשפו לה מן עקאבה מא יפעלה אלכמר ואלנביד אנה יגני גנאיאת לא אצלאח להא ועלי אנה רבמא חסן קבאיחא כתירה אלא אן תלך למא כאנת אלתובה תזילהא תרך אלתרוע בהא ואכד אן ירוע במא לא תצלח אלתובה והי אלאחכאם יקול ללחאכם ראית יא הדא אן שרבת פסכרת ונסית אלפקה אלדי הו מחקק פחכמת עלי אנסאן בגיר אלחק ואנצרף אלכצמאן מן חצרתך (ו)תובתך לא תקבל חתי תרד מא בה חכמת כמא פמתי תלתקי מעה חתי תרד עליה שיה וסימא אן כאן צעיפא כמא קאל בני עני פמתי ימכנה אלרגוע אליך או אלתטלם. ואעטם מן דלך אן כאן מא חכמת בה קתל פאדא קתל דלך אלבאים כיף ימכנך אן תצלח מא אפסדת אבדא פלהדה אלאסבאב צאר פסאד אלחכם באלסכר אשד מן כל פסאד. וקולהמא תנו שכר לאבד אראדו בה דפע מעארצה אלמעארץ פאן קאל קאיל פלם צנע אלכמר ואלנביד קלנא ליתעזא בה אלמהמומון אמא בנעמה עדמוהא פיסמי אלואחד מנהם אובד ויחתאג אלי שרב אלכמר לינסא פקרה כמא קאל רישו או במציבה אתתהא פיסמון מרי נפש ויחתאגון אלי שרבה לידהב ענהם שקאהם כמא קאל ועמלו לא יזכר עוד פאלשרב לאולאיך מצלח ולך יא חאכם יא פקיה מפסד. ואדא תאמלת הדה אלקציה וגדתהא מן מחץ אלחק לאן כתירא מן אלאשיא תצר בעץ אלנאס ותנפע בעצהם כמא הו מעלום אן אלעסל יצר אלמחרורין וינפע אלמבלגמין ואן אללבן ינפע אלכבד אלחאמיה ויצר באלמעדה אלמרטובה ומא אשבה דלך בל אלמטאעם אלטיבה תנפע אלגאיע ותצר אלשבעאן וכדלך אלמטאים כלהא. ועלי הדא אלסביל אלכמר. פקאלו דעוה יא איהא אלמלוך למן יחתאגה פאמא אן ישרב מנה קלילא במקדאר מא ישכח רישו או ישרב מנה כתירא במקדאר מא ועמלו לא יזכר עוד. ואמא אנת יא חאכם פתח פיך לאלם וגו' אראד בפתח אלפם ללאכרס תלקין אלגבי חגתה כמא סמא אללה עור ללעמי ען רשדה אד יקול ולפני עור לא תתן מכשול (ויקרא י"ט י"ד)

[1]) לא ידענו למה פרט תפלה משאר המצות.
[2]) בכ"י אלחאלך.

אלאקואל אלאכ׳רה̈ קול למואל ועלי אנה קד נסב דׄאך אלי אמ̈ה פינבגי אן נעלם אנהא ליסת מרואה̈ ען אמראה̈ פקט בל תכון גמאעה̈ מן אלאמ̈ה̈ צאדקה̈ רותהא ואנמא נסבהא לכואל אלי אקרב מן סמעהא מנה וכאנת אלאמ̈ה̈ סבילהא אן יודב אלאולאד ולדהמא אלמרוס[1]) במת̇ל הד̇א אלקול. אפתתח אולהא[2])

לא.

1 כלאם למואל אלמלך פי[3]) צ׳רב אלמת̇ל מא אדבתה בה אמה:
2 מא ד̇א יא אבני יא אבן בטני יא אבן נדורי: 3 לא תעט ללנסא
קואך וסעיך לצ׳רוב[4]) אלשהואת: 4 לא ללמלוך יא למואל לא להם
שרב אלכ̇מר ולא ללוזרא אלמסכר: 5 כילא ישרב אחדהם פינסא
אלמרסום ויגי̇ר חכם כל ד̇י צ׳עף: 6 דעו אלמסכר ללהאלך גמ̈א
ואלכ̇מר למרי אלנפוס: 7 ישרב אחדהם פינסא פקרה ולא יד̇כר איצ̇א
שקאה: 8 ואפתח פאך ללאכ̇רס ולחכם כל ד̇וי אלמצ̇י: 9 ואפתח
פאך אקץ̇ באלעדל וחכם אלצ׳עיף ואלמסכין:

מה ברי בלגה̈ אלתרגום הו מא בני וכד̇לך למחות הו צ׳רב מן לגה̈ אלתרגום איצ̇א וכד̇לך מלכין איצ̇א תרגום עצות וקאל נחמיה [וימלך] לבי (נחמיה ה׳ ז׳). אמא תצדיר אלאולדין באן יקלו לולדהמא מה ברי פאנהם ד̇הבו פי תצדיר ד̇לך אלי אלתרקיק ונסבוה אלי אלאם לאן אלחנין מנהא ואליהא אכת̇ר תקול אלאם לולדהא והי תעאתבה מא ד̇א יא בני אלד̇י רביתה ת̇ם יא אבן בטני אלד̇י קבל אלתרביה̈ חמלתה ת̇ם יא אבן נדורי אלד̇י קבל אן אחמלה נדרת ודעות חתי רזקתה ינבגי לך אן תתפכר פי הד̇ה אלת̇לאת̇ מנאזל אלד̇י תעבת פיך ושקית [ו]טלבת אן תכון ולדא צאלחא ולא תציע גמיע מא פעלת. ופי הד̇א אעתבאר אכ̇ר אד̇א כאן מן אלמנכר אן יציע אלנאשי ענאיה̈ ואלדיה בה פמן אלנכיר אלמנכר אן יציע ענאיה̈ רבה בה בגמיע אלמצלחאת מן חיוה̈ ועקל ופאקה̈ ואמר ונהי ווער ווער. ונהיהמא אל תתן שפקה̈ עליה פי אלדניא ופי אלאכ̇רה̈ פאמא פי דאר אלדניא פאן נהיהמא לה ען כת̇רה̈ אלגמאע פלצ׳ררה באלגסם ועלי

אלא בישול שני ועוד שהחלב הוא נפרד מן הגוף כשמוציאין ממנו החמאה והאף הוא מחובר בגוף כשמוציאין ממנו הדם כן הכעס מוליד את הריב בין שהוא חזק בין שהוא רפה בין בזמן שהוא כאש בוערת בין כשהוא כאש שכבתה שלהבתה. והנה אלו הם ששה מאמרים שבכל אחד מהם ארבעה דברים ואם נחשב מאמר כי עלה שמים עמהם יהיו שבעה.

[1]) נראה שענינו המגיע לשררה.

[2]) נראה שגם כאן השמיט הסופר נשלם הספר הרביעי ודברי למואל הם הספר החמישי ועיין לעיל תחלת פרק ל׳.

[3]) בכ״י א׳ וב׳ חסר.

[4]) עיקר מילת מחא בלשון תרגום הוא הכאה ובערבי נמשכה מלת צ׳רב מענין הכאה לענין ציון המטבעות מפני שמציינין אותן כדי שלא יתחלפו אלו באלו והשתמשו בזאת המלה גם כן במעם מין לכל דבר ולכן תרגם הגאון מלת למחות צ׳רוב ר״ל אופנים וגם אבן גנאח בספרו אצול תרגם כן וזה לשונו בשורש מחה: ומן הד̇א אלמעני איצ̇א ענדי למחות מלכין אי לצ׳רוב אלאפכאר ואלארא פי אללהו ובשורש מלך ומנה לי מ׳ אי לצ׳רוב אלאהוא ואלאפכאר ואלארא אללהויה̈.

אן ישבהה בהם עלי מא שרחת פי אלמקסומאת אלאול. ואלדי דעאה אלי הדא אנה ראי בעץ אלנאס יזריון באלמלך ואלראים פיקולון אד הו אנסאן מתלנא פכיף נטיעה פקאל להם ינבני אן תעתברו בהדה אלאשכאץ מן אלחיואן אלתי לכל ואחד מנהא ריאסה עלי סאיר נועה לא ישרחונהא בל ידענון לה. פאלאול אלאסד פי אלוחש קאל פיה ליש גבור בבהמה ואלתאני אלנסר פי אלטאיר קאל פיה זרזיר מתנים ועלי אנה אנמא אתי בלקבה לא באסמה פאן אלאליק אן יכן ארארה לעטמה פי גנסה. ואלתאלת אלתים פי אלגנם קאל פיה או תיש עלי מנאז אן ינסק בלפטה או כמא פסרת קול אלתוראה[1]) או לאיל תעשה מנחה (במדבר ט״ו ו׳). תם אטבק באלראבע אלדי הו אלמלך עלי הדה אלתלתה אלממתל בהא פקאל וכדי אנתם יא מעאשר אלנאס יגב אן תעתרפו לראיסכם בריאסתה ותדענו לה ולא תבכסוה חקה. ווצף אלאסתעמאל מע אלמלך בתלתה אפעאל [ונהא ען אלפעל אלאול] אלמקאומה וקאל אלקום עמו ואמר באלפעלין אלאכרין וגעל אחדהמא מקדמא עלי אלאכר והו אלתדלל לה פקאל אם נבלת. וגעל אלתאני מוכרא והו אקל מא יכון אלאמסאך ענה פקאל ואם זמות יד ואנמא געלהמא באבין לאנה רבמא צלח לך אלתקרב אלי אלסלטאן ואלתדלל לה לצלאחה וחסן דינה ורבמא לם יצלח דלך למעציתה פאתרכה. וכדלך רבמא אמכנך אלקרב מנה לחסן אכלאקה ובסטהא ורבמא לם ימכנך דלך לועארתהא ושראסתהא פאתרכה אלא אנה עלי גמיע אלחאלאת לא תקאומה. ואתבע הדה אלאקואל באלוציה בתרך אלחדה ואלחרד ושבה מא יתולד מן דלך במא יתולד מן סבבין אחדהמא אקוי מן אלאכר ואיצא אחדהמא מבאשר ואלאכר מפארק פאלאקוי הו אלדם ואלאצעף הו אללבן אד כאן אנמא הו מטבוך מבלא תאניא[2]) פקאל כמא אנך אדא מכצת אלאנף אנבעת אלדם כדאך אדא מכצת אלגצב שדידא כרגת אלכצומה וקדם קבלה אנך לו לם תמכצה שדידא אלא צעיפא נשאת אלכצומה[3]).
וכדלך ינבני אן תחדר מן שרתהא[4]) בעד כמוד נארהא כמא תחדרהא והי משתעלה כמא אן אללבן אלמפארק מכיץ מתל אלאנף אלמתצל. פדלך סת[ה] אקואל פי כל ואחד מנהא ארבעה סוי מי עלה שמים פתציר בה סבעה[5]). והדה

---

[1]) עיין תרגומו שם וגם פירוש הראב״ע על ויקרא ד׳ כ״ג שהביא דעת הגאון.

[2]) „מבושל בבישול שני" נראה שלפי דעת הגאון החלב נתבשל פעם ראשונה בגוף הבהמה ואחר זה בקדרה להוצאת החמאה.

[3]) נראה שצריך להוסיף כמא אנך אדא מכצת אללבן כרג אלזבד.

[4]) אפשר שצ״ל אלחדה במקום שדתהא.

[5]) ביאור: הענין הששי הוא צווי לשמוע בקול המלך והשרים. ואמרו מטיבי צעד איננו רוצה בו שהילוכם הוא נאה כי אם שהם מצליחים במעשיהם. ואמרו זרזיר מתנים כיוון בזה אל הנשר שהוא הגדול שבעופות אף על פי שלא הביא שם עצם שלו אלא כינויו. ואמרו או תיש כמו ותיש שכן מצינו או במקום וא״ו החיבור. ומנה שלשה לבדם והרביעי לבדו לדמותו אליהם וזה שראה אגור בני אדם מבזים את מלכם ואומרים הוא איש כמונו ואמר להם הסתכלו באלו החיות המושלות על מיניהם האריה על החיות והנשר על העופות והתיש על הצאן וכולם נכנעים תחת יד מלכם כן אתם בני אדם חייבים להיכנע תחת יד מלככם ולכבדו כראוי. והזהיר אגור את העם שלא יתקוממו נגד המלך וזה אמרו אלקום עמו וצוה אותן שישפילו עצמם לפניו אם הוא מלך ישר או מקבל את בני עמו בסבר פנים יפות וזה אמרו אם נבלת וכו׳ או שיתרחקו ממנו אם הוא מלך רשע או רגזן וזה אמרו ואם זמות וכו׳. ובסוף אלו הענינים הזהיר החכם את האדם מן הכעס והמשיל תולדת הכעס למה שיולד משני דברים והם החמאה היוצאת במיץ חלב והדם היוצא במיץ החוטם והתבדל בין שניהם שהוצאת הדם יותר קשה מהוצאת החמאה שאיננה

אשבהה כמא רסמנא פי תפסיר ישעיהו. פאמא לאציה אלנמל פגעלהא אעתבארא למן לא יעד לה זאדא מן אלדניא אלי אלאכרה והו ירי אלנמלה תעד פי אלציף אלי אלשתא ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב ללמסאפר פי אלבחר ואלמסבת פי אלסבת ונטראהמא. ולאציה אלובר[1]) אנהא תנקב פי אלצכר בלא אלה מן חדיד ולא גירה תצלח ביותא באשכאל ועלי אן הדא אלמתל קד יצרב במא תבניה אלנחל ואשבאההא. ולאציה אלגראד תח בה עלי גמע שמל אלמומנין בעץ אלי בעץ ולא יצירון פרקא פרקא[2]) והם ישאהדון אלגראד וכתירא מן אלטאיר אדא נזל נזל כלה ואדא רחל רחל כלה. ולאציה אלסנוניה תח בהא אלנאס עלי אלתרקי אלי אלמראתב אלעאליה מראתב אלמלאיכה אלחיואניין אלרוחאניין אד ירון טאיר חקיר יחמל פי ידיה מן טין וגירה מא יבני ויצלח לה וכרא פי סקוף קצור אלמלוך. פהדה אלארבעה מעאן אלתי יקפ עליהא והי אלזאד ואלמנזל ואלאגתמאע ואלעלו קד לקבת [בהא] סעאדה דאר אלאכרה כמא קאל פי אלזאד שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳) וקאל פי אלמנזל תסתירם בסתר פניך מרכסי איש (תהלים ל״א כ״א) וקאל פי אלאגתמאע אספו לי חסידי (שם נ׳ ח׳) וקאל פי אלעלו ונתתי לך מהלכים בין העמדים האלה (זכריה ג׳ ז׳) וקד תנבה הדה אלארבעה כאין איצא עלי אמור מן אלדניא[3]). ואלאמר אלסאדס אמר פיה יחת עלי טאעה אלמלך וכל ראים ונעל צדר אלאעתבאר פיה באן קאל

29 הי תלתה גידה אלכטא ואלראבע מעהא גיד אלמסיר:
30 אללית גבאר סן אלבהאים לא ירגע מן בין ידי שי: 31 ואלזרזי[4])
אלחקוין ואלתיס וכדאך אלמלך לא קואם מעה[5]): 32 אמא אן תדללת
לה אדא[6]) תשרף או לזמת אליד ללפם: 33 פאנה כמא אן מכץ אללבן
יכרג זבדא ומכץ אלאנף יכרג דמא כדאך מכץ אלגצב יכרג כצומה:

קולה מטיבי צעד לם יען בה חסן אלמשי ואנמא אראד אסתקאמה אמורהם ונגחהא. וקסמהא תלאתה ונעל אלראבע[7]) עלי חדה לאן אלראבע הו גרצה אראד

---

[1]) נראה שחסר כאן מה שנמצא בשלשה האחרים וזה שראוי לאדם לבנות לו בית כשפנים

[2]) בכ״י פירק פרק.

[3]) ביאור: הענין החמישי ידבר בו החכם בארבעה מיני בעלי חיים שצריכין בני אדם לעשות כמוהם. אמרו חכמים מחוכמים מפני שבעלי חיים אינם חכמים באמת אלא מלומדים בטבע. ואחר שהטבע לבדו מספיק לבעלי חיים להצלחתם כל שכן האדם שיש לו שכל צריך שיעמול להגיע אל הצלחתו כמוהם וזה מבואר בפירושנו לספר ישעיה. והנמלה היא משל שיזהיר בו מי שלא יכין צידתו בעולם הזה לחיי העולם הבא אף על פי שהיא משל גם כן להכנת יורדי הים ושובתי שבת. והשפן נוקב לו חור בסלע בלא כלי ברזל ובונה בתים על צורות קבועות וגם כוורת הדבורים משל לזה הענין. וחיל הארבה וגם הרבה עופות באים והולכים יחד ובזה הערה לקהל המאמינים שלא יעשו כיתות כיתות. והשממית והיא הסנונית נושאת ברגליה את הטיט וזולתו לעשות קינה בהיכלי המלכים וזה להעיר את האדם שיבקש לעלות אל מדרגת המלאכים וחיות הקודש ואלו ארבעה הדברים רצוני לומר הצידה והמחסה והאחוה וההתנשאות נמצאים במקרא לבנות בהם עונג העולם הבא והם ג״כ נאותים ומובים לדברי העולם הזה.

[4]) מלה זאת מלשון תרגום ואינה נמצאת בלשון ערבי.

[5]) בכ״י א׳ מעהם.

[6]) בכ״י א׳ אן. — [7]) בכ״י לץ במקום אלד.

21 תגד אלארץ תרגז תחת תלתה ואלראבע מעהא לא תטיק
חמלהא: 22 תחת עבד אדא מלך וכסים אדא שבע טעאמא:
23 ומבגוצה[1]) אדא אמלכת ואמה אדא ורתת סידתהא:

קולה רגזה ארץ לם יריד בה דאת אלארץ ואנמא אראד אהלהא כקול אללה ארץ כי תחטא לי (יחזקאל י״ד ב׳) פקאל תגדהם ירגפון ויקלקון לעבד מלך מתל הרודוס וכסים איסר מתל נבל ומבגוצה רוסת מתל עתליה ותגד אלריאסה לא תליק בהם ותגדהם איצא יגאורונהא במא לא יצלח. פינבגי אן תעלם אנך אן הגמת עלי ריאסה מא [אנת] להא אהל אנהם ירגפון בך ויזעגון לדלך ולא תליק בך ולא תחסן אן תגאורהא מתל אמה ורתת סידתהא פאלנאס יתחירון לדלך פלא תפעל מא ינכרונה בל אצבר אלי אן תסתחק ומע דלך אדא בלגת פאטלבהא בעקל ורפק וארץ בחכם אללה פי דלך ופי כל[2]). ואלפצל אלכאמס פי כואץ ארבעה מן אלחיואן גבה אלנאטקין בהם עלי מא יחתאגון אליה מן מתל מא יפעלה כל נוע מנהם קאל

24 הם ארבעה מן[3]) צגאר מא פי אלארץ עאלמין מעלמין:
25 אלנמל גמע גיר עזיז וקד אצלחו פי אלציף טעאמהם: 26 ואלובר
גמע גיר עטים וקד צירו פי אלצכר ביותהם: 27 ואלגראד לא מלך לה
וקד כרג מלתף כלה: 28 ואלסנוניה תעלק בידהא מא תציר בה[4]) פי
היאכל אלמלוך:

למא קאל חכמים ולם תכן אלחכמה ממא יוצף בה גיר אלנאטקין אוגב אן יציף אלי קולה הדא מחכמים פיכון קולה מחכמים תפסירא לקולה חכמים לאנהם אנמא לקבו עאלמין עלי סביל מעלמין תעלים אלטבע. ולעל סאילא יסל פיקול כיף ינעל מא יפעלה אלמטבוע אעתבארא ותאדיבא ללמכתאר אגבנא וקלנא באלחרי אן ינעלה תאדיבא לאן אלעקל אעלי מן אלטבע ואגל כמא קדמנא פי אול אלכתאב פאדא כאן אלמטבוע וליס פיה עקל יפעל מצלחה פאלדי פיה עקל באלאוכד אן יפעל מצאלחה. ומתל הדא אלגואב פי קולה ידע שור קנהו (ישעיה א׳ ג׳) ומא

הרומש על הצור גם הוא אינו עושה רושם אבל בני אדם שהיו יראים ממנו במקום שהית שם בתחלה ישקטו עתה אחר שהלך לו ואחרים שהיו שלוים עד עתה יפחדו וכן הספינה אף על פי שבתוך הים רואין קצת רושם הילוכה כשהיא בלב ים אין רושם להילוכה כלל אבל היא מוליכה בני אדם ממדינה למדינה ומביאה תבואה ממקום שיש בו שבר הרבה אל מקום שיצטרכו אליה וכמו זה בבעילות אסורות אף על פי שאין להן אות ניכר כאמרו כן דרך וכו׳ יש עון כבד על האיש ועל האשה לפי שהם עושים זמה וענשם גדול מאד.

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ משנייה.

[2]) ביאור: הענין תרביעי שלא יתאוה אדם למדרגת מי שהוא למעלה ממנו אם אינו ראוי לה ואם בכל זה הגיע אליה אין דעת הבריות נוחה הימנו. אמרו ארץ ר״ל יושבי הארץ. ואמר אגור הארץ תרעש מפני עבד המולך כהורודוס ומפני איש בזוי שהעשיר כנבל ומפני אשה שנואה המושלת כמו עתליה ותמצא שכל אלו אינם ראוים לממשלה ושמלכותן אינה טובה וכולן נמשלים לשפחה שירשה את גברתה. ולפיכך יתמהמה האדם עד שיהיה ראוי לשררה ואז יבקש אותה בתבונה ובנחת ויקבל בטוב לב את גזרת השם בזה ובכל דבר.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ חסר.

[4]) בכ״י א׳ סבה ובכ״י ב׳ וג׳ חסר.

פסרת וארבעה לא ידעתים ואלראבע ולם אקל וארבעה לילא תגתמע תלאתה וארבעה פתציר סבעה ונדת מן מכאטבה אלאמה אן יקולו בחמשה לחודש (יחזקאל א׳ א׳) יענון פי אלכאמס בשבעה לחדש (מלכים ב׳ כ״ה ח׳) פי אלסאבע. ופסרת בשמים פי אלהוא מתל קול אלתוראה ערים גדלת ובצורת בשמים (דברים א׳ כ״ח). וקד ינבגי אן אבין ען הדה אלארבעה אשיא אלתי וצפהא דרך הנשר בשמים ודרך נחש ודרך אניה ודרך גבר אד׳ כאנת ארבעה תאמה לם פצל אחדהא מנהא פחסבהא תלתה תם צמה אליהא פצארת ארבעה בעד מא אבין אימא הו אלמפצול ואקול אנה דרך גבר בעלמה ואנמא פצלה לאנה כאן מקצודה אן יחדר מנה. ואמא תלך אלתלתה פהי מעלומה פאתי אנור בהדא אלראבע וקאל ללסאמעין אן הדא אלראבע אלדי ינהלה בעצכם הו מתל אלתלתה אלתי תערפונהא ולא תנכרונהא. ושרח דלך יקול ללזאני ואלפאסק לא תתוהם אנך אדא שאהרת נפסך תרתכב הדה אלמעאצי וליס תותר פיך אתרא ולא תוסמך בוסם מא אנהא ליסת להא חאצל עסים ואלתקריב אלי פהמך לאנך תשאהד אשיא פי וקת חרכתהא וליס תרסם פימא פיה תתחרכת רסמא ולהא מחצול מן אלפעל עטים. מן דלך אלטאיר אדא טאר פי אלהוא וקצד אלנסר לאנה אעטמהא לם ירסם פי אלהוא כמא במסירה ומע דאך פקד חצל לה פעל לאנה בעד מא כאן מוגודא פי מוצע עדם מנה וצאר פי מוצע כאן פיה מעדומא. ואלחיה אדא אנסאבת עלי אלצואן פהי ליסת תבמ פיה כמא למסירהא עלי אנה בעד תקציה לם יתבין פאן חאצל מא פעלתה יתבין אד׳ כאן אהל אלמוצע אלאול [אלדין כאנו] יחדרונהא פיה אמנוהא וצאר [אהל] מכאן אכר יכאפונהא בדלהם. ואלספינה תסיר פי לג אלבחר ואמא באלקרב מן אלשט פרבמא אתרת אתרא לוקתה יסירא וראהא ואמא פי אללג פלא בעדהא ולא מעהא תבמ פיה כמא ולכן חאצל פעלהא יתבין אנהא נקלת קומא מן בלד ואסכנתהם פי אכר וחמלת מירה מן ענד קום אסתגנו ענהא אלי קום אחתאגו אליהא ונהזות תגאירא פחאלת אסעאר בדלך מן עז אלי הואן ומן גלא אלי רכץ ומא אשבה דלך. פעלי הדא איצא לא ינתר אלרגל אדא ראי אנה ברנוה מן חראם לא יותר פיה אתרא פי נפסה פאן לפעלה דאך מחצולא יטאלב בה עליה[1]) לאנה קד פעל מא נהאה אללה ענה פלדלך קאל ודרך גבר בעלמה ולא יגר אלמראה אדא ראת אנהא חין אסתמאעת ל[א]תיהא חראמא לם תכן פיה עלאמה בל צארת כמן אכל טעאמא ומסח פאה ולם יתבק פי פיה אתר פאן לפעלהא דאך מחצולא תעאקב עליה למבאשרתה מא נהית ענה ולדלך קאל כן דרך אשה מנאפת בעד קולה ודרך גבר בעלמה[2]). ואלפצל אלראבע מנע פיה מן מחאולה אלעאמי מן אלנאס מרתבה מן הו אגל מנה בגיר אסתחקאק ולו חצלת לה לם יעדם אנכאר אלנאס עליה קאל

---

[1]) בבי״ ועליה.

[2]) ביאור: והענין השלישי שיזהר אדם מן הניאוף והזנות והדומות להם. תרגמתי הארבעה והרביעי כדי שלא יוסיפו הארבעה על השלשה ויהיה שבעה וזה דרך לשוננו לומר בחמשה לחודש במקום בחמישי. ותרגמתי השמים האויר. וראוי שאבאר למה הפריד דבר רביעי מן השלשה האחרים ואיזה הוא הנפרד ואומר שזהו דרך גבר בעלמה והפרידו מפני שכוונתו רק להזהיר מזה הדבר. ואמר התכם כבר ידעתם שלשה דברים הראשונים הנה הרביעי הנעלם מכם הוא כמותם וביאור זה שאגור אומר לנואף אל תחשוב שעבירת הזנות והנאוף לא תעשה מאומה לפי שאין לה רושם ניכר התבונן שיש הרבה דברים שאין מעשיהם נכרים ובכל זה פעולתם גדולה. וכן הנשר המעופף באויר ואינו עושה שרטוט יעתק ממקום אל מקום אחר וכן הנחש

פיה עין תלעג לאב וגו' פאלמשבה בנקר אלגראביב הו מלם לא ינתפע בה ואלממת'ל באכל אלנסור הו ממן יולמה וינתפע מנה פכל ואחד מן הד'ה אלארבעה מהאלך אלמלמין חסב מבאלגה ד'לך אלמעאנד ינאלה[1]). ואלפצל אלת'אלת' חד'ר פיה מן אלזנא ואלפסק ומא [אנצ'ם] אליהמא קאל

18 הי תלאתה כפית עני ואלראבע מעהא לא אערפהא: 19 טריק
אלנסר פי אלהוא וטריק אלחיה עלי אלצואן וטריק אלספינה פי לג'
אלבחר וסביל אלרג'ל פי אלמראה: 20 עלי ד'אך סביל אלאמראה
אלזאניה תאכל ותמסח פאהא ותקול לם אפעל ג'לא:

---

[1]) ביאור: הענין השני הוא שראוי לאדם ללכת בדרכי אבותיו כפי מה שמסרו לו בקבלה. ואמרו אל תלשן עבד אל תדבר רע. ועלוקה הוא התעדר. והון מעמו די והן סלות יחידות. ולהקל ביאור אלו השמונה פסוקים נקדים קצתם לקצתם שלא כסדרם ונאמר הודיענו אגור שהעדר הדברים על שני פנים האחד שלא היו מעולם והשני שאבדו אחר שהיו. ולפי שכיוון אל בני אדם לקח משלו מן החי והצומח שהחי ניזון בו. והחי יעדר לשתי סיבות אם שלא יולד וזה עוצר רחם או שימות אחרי הולדו וזהו שאול והצומח יעדר אם שהארץ לא תתן פריה וזה אמרו ארץ וכו' אם שישרף וזאת השרפה תהיה בין בגוף הבהמה האוכלת בין באש ממש על פני הארץ וזה אמרו ואש וגו'. וחילק החכם הארבעה אופני ההעדר שבני אדם נענשים בהם לשלשה מינים והתחיל בשאול ועוצר רחם הנוגעים אל החי בעצמו והזכיר אחר כך העדר הצומח וסיים בשרפת הצומח. והפריד האש משאר מיני ההעדר מפני שאינה מאבדת החי כי אם באמצעות הצומח. והארבעה כולם כאילו יאמרו הב הב וכאילו לא ישבעו וכאילו לא יאמרו הון וסדר אלו התארים מהופך שירד הכתוב מן היותר חזק אל היותר קל שלא בלבד לא יאמרו די אלא שאינן שבעים וגם יאמרו הן עוד. והכוונה רואים שהרבה בני אדם יגשו אל הקבר והאשה העקרה מאבדת שכבת זרע הרבה ושהארץ הצמאה גורעת הגם והאש אוכלת עצים הרבה וכולם אין די להם במה שנותנים להם. וקודם שסיפר החכם אלו ארבעה אופני העונשים דבר על בני אדם הראוים להענש והם המורדים בדברי הקבלה האמתית שהשכל יחייב שכל קבלה שלא נכנס בה שקר בין בזדון בין בשגגה היא אמת בלי ספק וקבלה כזאת נמצאת אצלנו והמסורה בה הוא כופר ויענש מאת השם מפני שבתחלה הוא אומר שאבותיו מסרו לו שקר ויקללם וזה אמרו דור יקלל אביו אבל הנשים לא יקלל ולא יברך אותן מפני שהחכם חושב שהנשים הולכות אחר בעליהן וזה אמרו ואת אמו וגו'. ואחר זה ירחיקו עצמם מדעותיהם הטהורות והרשבים אותן לטמאות וזה אמרו דור טהור וגו'. ואחר זה יבחרו בדעות שבראו מלבם ויתגאו בהן וזה אמרו דור מה רמו וגו'. ואחר זה יבזו כל מי שאינו מסכים עם דעותיו ויעברו גם על השכליות וזה אמרו דור חרבות וגו' וכן ירד ממדרגה אל מדרגה כל עת מי שאינו מאמין בקבלה. ואחר זה הזכיר החכם עונש המתנגדים באמרו לעלוקה. וקודם שדבר החכם באלו ארבע מדרגות הכפירה ובעונשן הזהיר מלומר על אנשי אמת שהם אנשי כזב מפני שהאומר ראוי שיקדם להתכפחות והתפרדה לכן אמר בתחלה אל תלשן וגו'. ומלת עבד תורה על הנביאים שהם עבדי השם ועל הנמשכים אחריהם שהם עבדי הנביאים והמלשין הוא האומר שדברי המקבלים מן הנביאים אינן מסכימין עם דברי הנביאים עצמם כמו שאנחנו רואים האנשים שיצאו מעדתנו כופרים בפירושי הפסוקים שאפשר לבארם על פי הקבלה ואומרים אין אנו חייבים ללכת אחרי אלו הפירושים והוכיח אגור אלו הכופרים בארבעה דברים אחד שהם מגונים אצל בני אדם וזה אמרו פן יקללך והשני שהם מגונים אצל השם וזה אמרו ואשמת והשלישי שהם מגועלים בטמאות מוחשות וזה אמרו מצואתו וכו' וכל שכן בטמאות המפורשות בתורה שאינן מוחשות והרביעי שנענשים מאת השם והעונשים הם ארבעה המאבידים את האדם והם העוני ועוצר רחם והקבר ואש של גיהנם המשגת אותו אם ניצל משאר העונשים וכולם נזכרים במאמר לעלוקה וכו' ושנים המכאיבים את האדם וזה אמרו עין וכו' והעונש הנמשל לנקירת העינים בעורבים אינו מועיל גם למי שיכאיב את האדם והנמשל לאכילת הנשרים הוא המועיל למי שיצערהו וכל אלו העונשים כפי גודל כפירת הכופרים.

אלי אלמקאבר אלכת̇יר מן אלנאס ותקרע אלעאקר באלכת̇יר מן אלזרע ויבאר פי אלארץ̇ אלעטשי אלכת̇יר מן אלבזר ותטעם אלנאר אלכת̇יר מן אלחטב וכלהא לא תשבע בל כאנהא תקול זדני איצ̇א למן יעטיהא. וקבל אן ישרח אלחכים הד̇ה אלארבעה̈ אשיא קדם ד̇כר חאל מן יסתחק אן יציר אליהא פקאל יציר לעלוקה מן נ̇חד אלאכ̇באר אלצאדקה̈ וד̇לך אן אלעקל יקצ̇י באן אלכ̇בר אלד̇י יכ̇לץ̇ מן תעמד אלכד̇ב ומן תוהמה נ̇מיעא פהו חק לא מחאלה̈ והאהנא אכ̇באר יאתון בהא יקע פי אלאנפס אלקאצרה̈ אלחק אנהם לם יתעמדו פיהא אלכד̇ב ולם יתוהמוה פמן רד̇הא כאן מעאנדא ואסתחק עקובה̈ מן ענד אללה אד̇ תציר לה בד̇לך ארבעה̈ אתואל מד̇מומה̈ אולהא[1]) אלתואטו עלי נקל אלכד̇ב פיצרח בלענהם כמא קאל דור אביו יקלל ואמא נסאוה[ם] אלתי הן ענדה תאבעאת מגרואת ולם יקצדן אלכד̇ב פלא ילענהן ולא יבארך עליהן כמא קאל ואת אמו לא יברך. ת̇ם ירא אעתזאל מד̇אהבהם [אל]טאהרה̈ אד̇ יעתקדהא נג̇סה̈ כמא קאל דור טהור בעיניו וגו׳. ת̇ם ילתג̇י אלי ראי נפסה ויציר לכ̇אטרה ענדה חאל נ̇לילה̈ לא ירי פוק ראיה ראיא כמא קאל דור מה רמו עיניו וגו׳. ת̇ם יסתקל[2]) מן אלנאס כל מן ליס הו עלי מד̇הבה ומאלה פיתנ̇אוז אלמעקולאת איצ̇א כמא קאל דור חרבות שניו וגו׳ והד̇א אלתנקל פי אלשר מן חאל אלי אכ̇רי מנ̇וד עלי טול אלזמאן פי כל מן לא יצדק באלאכ̇באר. פלמא וצף הד̇ה אלאפעאל אלסו אכ̇בר באלעקאב פקאל לעלוקה וגו׳. וקבל אן יצף אלחכים הד̇ה אלארבעה̈ אתואל ויקול אנהא ינאל מן פעלהא אלעדם קדם קבל ד̇לך אלנהי ען תכד̇יב אלצאדקין אד̇ פי תרתיב אלחכמה̈ ינ̇ב אן יסבק אלאמר ללועד ואלועיד כמא קאל אל תלשן וגו׳. ואלעבד פי הד̇א אלפסוק ליס הו עבד דני̈ בל עבד ולי̈ כקולה משה עבדי מת (יהושע א׳ ב׳) ויאמר לי עבדי אתה (ישעיה מ״ט נ׳) יקול אנט̇ר לא תסע באלולי אלי מולאה יעני אן אלנאקלין ען אלאנביא אוליא אללה וסמאהם עבדי הנביאים (מלכים ב׳ י״ז י״ג) כד̇לך משאהדוהם אוליא להם כמא קאלו לשמואל התפלל בעד עבדיך אל ה׳ (שמואל א׳ י״ב י״ט) וקאלו לאלישע הנה נא יש את עבדיך חמשים אנשים (מלכים ב׳ ב׳ ט״ז) ואלסעאיה̈ בהם אלי מולאהם פהי אד̇עא אן קולהם מנאקץ̇ לקול אלאנביא בעד אחתמאלה אלמלאאמה̈ לה ואלופאק בינהמא כמא תרי מן כ̇אלף אלג̇מאעה̈ יג̇י אלי נץ̇ יחתמל אן יפסר עלי מא נקולה בנוה מן אלתכ̇ריג̇ פינ̇רדה וידפעה ויקול לא ילזמני קבולה. פארדעה אלחכים בארבעה̈ אשיא אלאול ד̇ם אלנאס לה הו קולה פן יקללך ואלת̇אני ד̇ם אללה לה הו קולה ואשמת פיציר לעינא ענד אלנאס את̇מא ענד אללה ואלת̇אלת̇ ד̇ם אלחכים לה וחכמה עליה באנה לא יסתנט̇ף מן אבשע אלוסך̇ [הי] אלעד̇רה̈ בקולה ומצאתו לא רוחץ פצ̇לא עלי אלנג̇סאת אלסמעיה̈ אלתי לא תחס בהא חאסה̈ ואלראבע עקאב אללה ונעלה צ̇רבין אמא מהלך ואמא מולם. פאלמהלך קאל פיה לעלוקה ונ̇מיע שרוח אלעדם אן אללה יצ̇רבה אמא באלפקר מת̇ל ארץ לא שבעה מים או באלעקם מת̇ל עצר רחם או באלמות מת̇ל שאול או בנאר נ̇הנם מת̇ל ואש לא אמרה הון אד̇ הו סאלם[3]) פי דניאה מן תלך אלת̇לת̇ה̈. ואלמולם קאל

---

[1]) נראה שחסר כאן ישן באבאית.
[2]) בכ״י יסתחל.
[3]) בכ״י מאלם.

יגתסל מן גאיתה: 13 גיל מא ארפע עיניה ואסנא מקלותה: 14 גיל
אסנאנה כאלסיוף ואניאבה כאלסכאכין ליאכל אלצעפי מן אלבלאד
ואלמסאכין מן בין אלנאס: 15 פאן ללעדם קסמין[1]) יקולאן מתלא
האת האת ולהמא תאלת פלים ישבע[2]) וראבע פלים יקול[3]) בס: 16 הם
אלתרי וחבס אלרחם וארץ לא תרוא מאא ונאר לא תקול בס: 17 כדאך
עין[4]) תהזי באביהא ואמהא ותזרי באגמאעהם ינקרהא מתלא גראביב[5])
אלואד ויאכלהא בנו אלנסור:

פסרת אל תלשן לא תסע מן באב אלמחל ואלסעאיה מתל קול דוד מלשני בסתר (תהלים ק״א, ה׳). לעלוקה אלעדם. הון בס אלפאט מפרדאת. ועלי אן אלחכים קד נסק הדה אלתמאניה פואסיק עלי מא הי מנצוצה פאן אלאקרב ענד אלעבארה אן נקדם פיהא בעצא עלי בעץ ונקול ערפנא אנה אן ללעדם ונהין אחדהמא אלא יכון אלשי ואלאכר אן יפנא בעד כונה ולמא כאן קצדה פי הדא אלנאס געל אלתמתיל מן אלחיואן ואלנבאת אד לא קואם ללחיואן אלא באלנבאת פקאל אן לעדם אלחיואן ונהין אחדהמא אלעקם והו אלא יולד אלחיואן בתה ואלתאני אלמות אן יכון בעד אן יולד ימות דאך קולה שאול ועצר רחם. ולעדם אלנבאת איצא ונהאן אחדהמא אלגדב ודאך באן לא תרוא אלארץ מאא פלא תתמר הו קולה ארץ לא שבעה מים. ואלאכר אלפנא ופנא אלנבאת אלמשהור באחראק אלנאר דאך קולה ואש לא אמרה הון סוא פי דלך אחראק אלנאר אלתי פי אלחיואן לה באלאכל ואחראק אלנאר אלטאהרה עלי אלארץ צאר אלגמיע ארבעה ונה יגעל אלחכים אחצאהא תלאתה צרוב אתנין בקו׳ שתי בנות ואלתאלת בקולה שלש הנה ואלראבע בקולה וארבע. ודלך אנה קצד אלי עדם אלחיואן אד כאן אנמא וצפה לינעלה עקאבא לקום כמא יסתחקון פיגדה אתנין אלקבר ואלעקם שאול ועצר רחם תם ראי אן האהנא סבבא תאלתא בה יעדמון והו אלא תנבת אלארץ פנעלהא תלתה תם ראי אנה רבמא אנבתת איצא וכאן נבאתהא סבבא לעדם אלחיואן דלך באן יחרקה בעץ אלניראן פנעלהא ארבעה. פפצל הדא אלבאב אלראבע אעני אש מן אלתלתה לאנה ליס בבסאטתה אונב עדם אלחיואן בל בתרכיבה אעני נבאת ואחראק ופצלהמא גמיעא מן אלבאבין אלאולין לאנהמא ליסא פי דאת אלחיואן בל פי גירה וקאל ען אלארבע[6]) הב הב יעני באנהם יקולון[7]) האת האת וכאנהם לא ישבעון לקולה לא תשבענה וכאנהם לא יקולון[8]) בס לקולה לא אמרו הון. ותרתיב דלך מנעכס מן אלאכיר אלי אלאול יקול כאנהא לא תקול בס בל מע דלך לא תשבע פי נפסהא בל מע דאך תקול האת האת מרה בעד אכרי. וכדי תשאהד הדה אלארבע יחמל

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ מוסף כאנתמא.
[2]) בכ״י א׳ ישבעון.
[3]) בכ״י ב׳ ויקולון ובכ״י ג׳ יקולאן.
[4]) בכ״י א׳ עיונא.
[5]) כן הוא בכ״י א׳ וג׳ ולא מצאנו זה בספרי האוצר ובכ״י ב׳ גראב.
[6]) בכ״י אלראבע.
[7]) בכ״י כאנתמא יקולאן.
[8]) בכ״י וכאנתמא לא יקולאן.

7 אסלך כלתין לא תמנעהמא[1]) מני אלי אן אמות: 8 קול אלזור
ואלכדב אבעדהמא עני באן[2]) פקרא כתירא[3]) או גנאא לא תעטיני בל
ארזקני מן אלטעאם קותי: 9 כילא אסתגני פאכפר ואקול מן אללה
וכילא אפתקר פאסרק ואמתהן אסם רבי:

הדה אלמסלה ועלי אן אלמלפוט בה ארבעה אשיא שוא ודבר כזב וראש ועשר ואלעבד יסל אצראף ארבעתהא ענה פאן אלמחצול מנהא אתנאן ואלאתנאן אלאכראן המא תמרהמא ואלמתולדאן ענהמא בעאדה אלאכתיאר. ואלאתנאן אלאצלאן המא ראש ועשר יקול אלחכים מן אלאצלח ללעבד אלא יכון פי גאיה חאל תורתה אלבטר חתי יכפר ויגחד כמא קאל פן אשבע [וגו'] וכמא צח לך אן סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צר קאל כל ואחד מנהם מתל דלך עלי מענאה ואן אכתלפת אלאלפאט וכאן סבב בטרהם אלנעמה. והדא הו שוא אלדי יגב אן יסל אלעבד אבעאדה ענה. וכדלך כתרה פקרה תחלה עלי אלסרקה או אלכיאנה חתי יכון ויחלף עלי דלך כמא קאל ופן אורש [וג'] יעני אחלף באסמה כאדבא והדא הו דבר כזב אלדי יגבי אן יסל פי אצראפה ענה ועלי מא צח לך אן אנשים רקים ופחזים (שופטים ט' ד') אנמא תבעו אבימלך לגועהם ופקרהם. ואלאצלח ללעבד אן יכון מתוסטא פי נעמתה כמא סאל הטריפני לחם חקי[4]). ואלמעני אלתאני פי אתבאע אלגאשי מדהב אבאיה פימא נקלו אליה וצורתה בצורה אלחק קאל

10 לא תסע באלעבד אלי מולאה כילא ישתמך פתאתם: 11 יא
גיל שאתם אבאה ולא יבארך עלי אמה: 12 גיל טאהר ענד נפסה ולם

אותו לקבלם גם כן לפי שהבורא לא צוה בלי סבה והשם יתן שכר עליהן. ולפי שאין מעשה בלא תלמוד והתלמוד צריך זכירה ושמירה חייב האדם לדרוש ולחקור בהן. ובאמרו אל תוסף וכו' נכלל חיוב ללמוד המצוות ולעשותם מפני שלא יתכן להזהיר מלהוסיף על דבר אם אין חייב האדם ללמוד הדבר בעצמו ולעשותו. ויש שכר טוב לאדם הלומד ועושה אותם כאמרו מגן הוא וגו' ר"ל שהשם הוא כמגן לשומרו מכל רע ובאמרו שהשם יגן על הצדיקים מן הרע נכלל גם כן שהוא ייטיב להם מפני שאי אפשר שימנע מהם הטוב וגם הרע יחד כי אז לא ימצאו (הצדיקים) כלל. ואמר אגור אחר זה שמי שאינו למד ועושה יכרת וזה יוצא מקל וחומר שאם יענש המוסיף על המצוות כל שכן העוזב אותן כמו שפירשנו בספר ויקרא. וזאת הכריתה על פנים רבים כפי גודל החטאים אם בחולי המונע את האדם מן התנועה והתאוה או במכאובים שיעצרוהו מלכת בתוך הקהל או בפירוד מן אוהביו או במות שהוא מפריד בין הנשמה והגוף או בעונש בעולם הבא שיכרת מקהל הצדיקים. ואחר שדיבר אגור על יסודות העולם ועל יסודות האמונה הביא ששה ענינים שכל אחד מהם כולל ארבעה דברים ויש תועלת בכל אחד מהם להתלמידים.

1) בכ"י א' תמנעניהא ובכ"י ג' תמנעהא מני.

2) בכ"י ב' וג' מוסף יכון.

3) "ראש גדול".

4) ביאור: הענין הראשון מה שראוי לאדם לשאול מהשם קודם כל דבר. ואף על פי שהזכיר ארבעה דברים שהם שוא ודבר כזב וראש ועשר לא שאל באמת אלא שנים והשנים האחרים הם פרים תהגיל להולד מהם בבחירת האדם. והעקרים השנים הם ראש ועושר ואמר החכם שהיותר טוב לבני אדם הוא שלא יהיו עשירים יותר מדאי עד שיבאו לידי כפירה כמו סנחריב ופרעה ונבוכדנצר ומלך צור שכל אחד מהם כחש בשם וזהו אמרו שוא. וכן שלא יהיו עניים יותר מדאי עד שיבואו לידי גזל ורמאות ולסוף ישבעו לשקר וזה אמרו דבר כזב וכבר ידעת שאנשים רקים ופוחזים נאספו עם אבימלך לפי שהיו רעבים ודלים והיותר נאות להצלחת האדם שיהא בינוני לא דל ולא עשיר וזה אמרו הטריפני וכו'.

5 גמיע אקואל אללה מסבוכה והו מגן ללמסתכנין אליה: 6 פלא תזד עלי כלאמה שיא לילא יובכך פתנקטע:

פסרת ונכזבת אנקטאע מתל קולה וכמוצא מים אשר לא יכזבו מימיו (ירמיה ט״ו י״ח) ואיצא כמו אכזב מים (ישעיה נ״ח י״א) ואשבאההם. וגמע פי קולה כל אמרת אלשראיע אלעקליה ואלסמעיה גמיעא וקאל עליהא אנהא כאלמסבוך וסעני אלסבך אלתחריר לאן אלעאקל אדא אנאד אלתפכר וגד עקלה יקצי בפעל אלחק ואלצדק ואלעדל ומא שאכל דלך ותרך אלגור ואלפלם ואלבאטל ומא אשבה דלך והדאן אלאצלאן ינצם אליהמא אכתר אלשראיע. ואמא מא בקי מן אלשראיע ממא לא יחים בה הדאן אלקסמאן אלא אן קד צח אן אלבארי קד אמר בה או נהי ענה כאלאמר באלחג ואלנהי ען אלעמל פי אלסבת פאן אלעקל יוגב קבול דלך אד כאן אלחכים לם יאמר בה עבתא וקד געל עליה אלתואב אלגזיל פקד אנתמעת אלשראיע כלהא פי אן אלעקל יוגב פעלהא. ולמא כאן פעלהא לא ידרך אלא במסאיל ותעלם ותדכר וחפט קאל אנה יגב אן תסתעמל גמיע דלך. ופי פי קולה אל תסף על דבריו וגוב אלעלם ואלעמל במא קאל כאצה לאנה לא ינהא ען זיאדה עלי שי אלא בעד איגאב אלעלם בה ואלעמל. תם אכבר אן ללמתעלם ואלפאעל דלך תואבא עטימא הו קולה מגן הוא לכל החסים בו וגעל אלתשביה במגן למא עלמנא מן אלתרס אנה יכן ויוקי. ופי פי קולה אן אללה יוקי אלצאלחין אלשר וגוב אנה ינעם עליהם לאסתחאלה חצול מנעהם אלכיר ואלשר גמיעא פלא יכונו חיניד מגודין. תם אכבר אן לתארך דלך עקאבא אלימא הו קולה פן יוכיח בך ונכזבת קאל אן זדת עלי שראיעה ובכך במא[1]) בה ינטוי תחת אלקול אנך אדא לם תעלם או תעמל מא שרע עליך פבאלחרי אן יובכך במא יולמך עלי סביל קל וחומר אלתי כנת שרחתהא פי ספר ויקרא. ואלאנקטאע אלדי יודב בה. פהו עלי וגוה אמא במרץ פינקטע ען חרכאתה ושהואתה כמא קאל והוכח במכאוב על משכבו וזהמתו חיתו לחם ונפשו מאכל תאוה (איוב י״ט כ׳) או באלאם תקטעה ען אלגמאעה כמא קאל פי עזיה כי נגזר מבית ה׳ (ד״ה ב׳ כ״ז כ״א) או בפרקה [פ]יפרק בינה ובין אצדקאיה כמא קאל ודל מרעהו יפרד (משלי י״ט ד׳) או באלמות אלאקצי[2]) פיפרק בין רוחה ובין גסדה או בעקאב אלאכרה פיקטעה ען זמרה אלצאלחין כמא קאל פי אלתוראה פי מואצע שתי והכרתי ונכרתה עלי קדר עטם אלדנב. ובעד מא קאל אנה הדא אלקול אלגליל פי ארכאן אלדניא וארכאן אלדין אתי בסתה[3]) מעאן כל ואחד מנהא פיה ארבעה אשיא יסתפיד אלמתעלם מן כל מעני פאידה או פואיד[4]). אלמעני אלאול פי אהם מא ינבגי אן יסל אלעבד רבה קאל

שידרוש במצוות השכליות מפני שהבורא נתן לאדם דעת כדי שיבחין בשכלו חזך בין הטוב ובין הרע והמצוות השמעיות שכל אדם יוכל להבין מה שנצטוה מאת השם בקבלה ואע״פ שלא יוכל אדם להכיר טעמי כל המצוות כולן בכל זאת הוא יודע שהאל צוהו בהן כדי שנקבל שכר עליהן.

[1]) נראה שחסר כאן תנקטע.

[2]) אפשר שצ״ל אלארצי.

[3]) בכ״י בסבע והוחלף ו׳ בז׳.

[4]) ביאור: פירוש ונכזבת ונכרת מלשון יכזבו מימיו. ואמרו כל אמרת כולל המצוות השכליות והשמעיות. וענין צרופה מזוקקת מפני שבעל שכל כשיתבונן היטב ימצא ששכלו מחייבו לעשות צדק ואמת ולעזוב חמס ושקר ורוב המצוות תלויות באלו שני השרשים. והצווים והאזהרות הנשארים כמו הראיון וביטול המלאכה בשבת ברור לנו שהשם צונו עליהן ולפיכך השכל מחייב

בני כל פי אלעדד ממא לה נדר ומא ליס לה נדר אלאחתגאג פי דלך אנמע ואחד והו אן יקול אלחכים כדי סביל הדא אלשי ועלי הדא בניתה. ואנמא אלפחץ ואלבחת וקוע אלמסאיל אלחקיקיה אלתי להא אלאגובה אלצחיחה בעד תסלים הדה אלאצול כלהא באן תגעל קולא תאבתא לא תטלב עליה עלה לם צאר כדי פחיניד ינסאג אלסואל עמא בעד הדה ואיאה טלב אלמאלבון ופיה אנשית אלכתב ועליה תכלם אלמתכלמון והו אלמדרך. ואמא אגור פאנה [למא] ראי הדה אלגזויאת לאחקה ללענאצר אלארבעה פי מעני אנה לא יגוז אן תטלב עליהא עלה לם תרך אן יחכיהא כלהא ותרך אן יקול איצא אן אלמסאיל תסתקים עמא בעד דלך מן אלמוגודאת אתבאלא עלי אן אלתלמיד אלפהם יקף עלי דלך באן יכון כל מא ראה כאלאצל ואלרכן משאבהא ללענאצר אלארבעה תרך אלמסלה ענה ואלבחת פיה ומא ראה אנה בעד דלך ואספל מנה [סאל ענה ובאחת] פיה. ואקבל אגור בעד דלך אלי אלשראיע [אלעקליה ו]אלסמעיה [אעני אלתי] יסתדל עליהא בעקלה מן גיר סמאע ואלתי לא עלמהא או סמעהא פקאל לה והדה איצא חכמה תלחק פאטלבהא פאנך תגדהא מן אגל אנה כלמא נרם אללה פי עקל אלנאס חסנהא או קבחהא פהו מעלום יקף עלידהא כל צחיח אלעקל וכל מא שרעה עליהם מן גהה אלכבר פקד וקפו עליה ועלי עלה אלגמיע אנה אנמא שרע עליהם אלקסמין גמיעא ליערצהם אלי אלתואב ועלי אנהם לא יקפון עלי עלל ואחדה ואחדה מן בעץ אלסמעיאת פי נפסהא כאצה אלא אנהם קד עלמו אן אלגמלה אנמא כאנת ליערצהם אללה אלי אלתואב[1]. פקאל

---

[1]) ביאור: הזכיר שמים (שהם מאש) רוח מים וארץ שהם הארבעה יסודות. והחכם ידע שמי שנתעכב אצל חלק אחד (מן הידיעה) אינו יכול לידע מה שאחריו (ר"ל מה שלמעלה ממנו) שאין דרך להגיע אל הרחוק אלא מן הקרוב ויתכן שלפיכך לא הזהיר את התלמיד שלא ישאל על בריאת יש מאין שהיא המדרגה הראשונה ולא הזהירו גם כן שלא ישאל למה אש עולה ורוח אינה נתפסת בידים והמים ניגרים והעפר שוקע שהיא המדרגה השנית והתחיל למנוע אותו מלשאל לאיזה סיבה האש לא תשקע כמו העפר עד שיעלו עליה בעלי חיים וירדו ולמה הרוח אינה עבה כמו העפר עד שיאספנה אדם בידיו ולאיזה סיבה המים אינם מתעבים עד שלא יזובו מן הכלים המתולחלים כשמלה ולמה העפר אינו מתנועע באופן שלא יהיה לו קיום והתדבקות לפי שאלו השאלות אף על פי שהן למטה מן המדרגה השנית והראשונה אין להם תשובה ואפילו החכם היותר נבון אינו יכול לומר כי אם כן תכונתם וכן בריאתם. ואמרו מה שמו ומה שם בנו ירצה בו שאם יחשוב אדם שאחד מהחכמים הראשונים שהיו רבים ונבונים היה יודע אלו הדברים או קצתם הוא טועה לפי שבמאמר אגור בן יקה נתאמת לנו שאין אדם יכול להשיגם ואילו היה חכם כזה מקודם היה נשאר לנו איזה דבר מספריו ומאמריו או נמצאו אנשים שלמדו ממנו לפיכך לא אמר מה שמו ומה שם אביו שכיוון אל מה שנשאר לנו מקבלת החכם הקדמון הזה. וכמו שאין לאדם תשובה בענין היסודות כן אי אפשר לו להשיב על השאלות בענין טבע הכוכבים לידע למה נבראו גופיהם ומרחקיהם ותנועותיהם וכיוצא בזה כמו שהם וכן בעלמה ממנו סבת טבע ההרים והימים והאבנים וכיוצא בזה וכן סבת טבע החיות ואבריהם ותאוותיהם וכן אין לנו לשאול למה נבראו כולם במספר הזה ולא פחות ולא יותר והמספר בעצמו לא ידענו למה יש שורש למספר הזה ואין שורש למספר אחר מפני שהחכם היותר מופלא לא יוכל להשיב כי אם זה תכונתם וזה טבעם. ואין חקירה ודרישה אמתית כי אם אחר שתוסכם שאין לשאול על כל אלה העיקרים הנזכרים אבל על הדברים הבאים אחריהם יש לשאול ולהשיב ועליהם נתחברו ספרים ויתוכחו המדברים. ואגור לא דבר בפרטי הדברים האלה שהם נמשכים אחר היסודות ולא אמר גם כן שכל הנמצאים למטה מהארבעה יסודות אפשר לשאול עליהם לפי שהיה בוטח שהתלמיד ימצא כל זה ויבחין בכח שכלו בין הדברים הדומים ליסודות הארבעה ובין הדברים שהם אחריהם ולמטה מהם. ואחר זה אמר אגור לתלמידו

אלא באלקריב תרך אן ינהא אלמתעלם עו אלמסלה כיף אכתרע אללה אלענאצר אלארבעה לא מן שי ותרך איצא אן ימנעה ען אלמסלה כיף געל טבע אלנאר תעלו ואלריח לא תצבט ואלמא מאיע ואלתראב ראסב ועלי אן הדה אלמסלה דרגה תאניה בעד אלאולי. ואכד פי אן ימנעה מן דרגה תאלתה ויקול לא תסל ען אלנאר לם לא כאנת ראסבה ספלא כטבע אלתראב חתי תציר מכאנא ללחיואן ליצעד עליהא וינזל בקולה מי עלה שמים וירד ולא ען אלריח לם לא כאנת כתיפה כאלתראב איצא חתי ינמעהא אלאנסאן פי כפיה בקולה מי אסף רוח בחפניו ולא ען אלמא לם לא צאר מסתכתפא חתי לא יסיר מן אלטרוף אלמתכלכלה מתלא ארא צב פיהא כאלתיאב ואשבאההא בקולה מי צרר מים בשמלה ולא ען אלתראב לם לא כאן נאהצא מתחרכא [חתי לא יכון] לה קואם ואסתלקא בקולה מי הקים כל אפסי ארץ פאן הדה אלאקואל מנך ליסת במסאיל ולא עליהא גואב אד ליס הו פי טאקה אלנאטקין אן יעלמוהא. פכיף מא ורא דלך באן תסל לם צארת אלנאר מרתקיה צעדא ואלריח הבאבה למיסה ואלמא מאיעא לא יקום בנפסה אלא פי ועא ואלתראב סאכנא ירסב תחת אלכל פכיף מא ורא דלך כיף כלקת אלנאר לא מן נאר ואבדע הוא לא מן הוא ואנשי מא לא מן מא ואכתרע תראב לא מן תראב פבאלחרי אנך לא תקף עלי שי מן דלך אד האתאן אלמסלתאן ורא אלמסלה אלתי ערפתך אן אלנאס לא יעלמונהא פמא וראהא אבעד ואסחק. ולו סיל אבלג אלנאס ען הדה אלעלה להדה אלענאצר וטבעהא לם יכן לה גואב אכתר מן אן יקול כדי רסמת וטבעת. ואראד בקולה מה שמו ומה שם בנו כי תדע אנה אן טן אן קד כאן פי בעץ אלזמאן אלמאצי לכתרה אלעלמא פיה ובלאגתהם ועלוהם פי אלעלום חכים כאן יקף עלי הדה אלמעאני או בעצהא כאן דלך טנא כמא לאנא נחן מעאשר אלעלמא בקול אגור בן יקה קד חכמת לנא עקולנא אן הדה אלפנון לא תדרך וליס יגוז אן יכון אלעאקל ידרך מא קד חכם הו בה אנה גיר צחיח [1] מדרך ואיצא לו כאן אלאמר כמא תוהם אלמתוהם לכאן קד בקי אתר מן אתאר דלך אלחכים ומן כתבה ואקואלה ומתעלמן מנה ומא אשבה דלך כמא קאל מה שמו ומה שם בנו ולם יקל מה שמו ומה שם אביו לאנה קצד אלאת[א]ר אלבאקיה בעד אלסאלף. וכמא לא גואב ען הדה אלארכאן ואלענאצר הו אכתר מן אן יקאל כדי כלקת וכדי טבעת כדאך אלגואב איצא ען אלאותאד מן אלאשיא [אלסמויה] מתל אגראם אלכואכב ומקדאר דאת כל ואחד מנהא ומסאחה אפלאכהא ואבעאדהא ואבעאד אפלאכהא ומא כאן מנהא מרכזה מרכז אלארץ ומא כאן כארג אלמרכז וחרכתהא אלמסאויה ואלמכאלפה באכתר מן [אן] תקול אלעלמא כדי כלקת וכדי ונדנאהא וכדלך אלאותאד אלארציה מן אלגבאל ואלבחאר ואלאנהאר וכדלך אלגוזיאת מן צנוף אלחגארה עזיזהא והינהא ואנואע אלנבאת ואלחיואן ואשכאצהא כלהא ועלי אן אלעלמא לא יחיטון באחצא אשכאצה בל לא באנואעהא אלמחצה אלתי תלי אלאשכאץ אד ליס אלגואב ען כל דלך אלא אן יקול אלבאלג פי אלחכמה כדי הו וכדי עלמנאה. וכמא קאל פי הדה אלאצול כדאך אלקול פי אלגזויאת מן אלחיואן ופי אנואע אלאעצא וכיפיה אלתרגיב וכמיה אלנואהץ ומא גרי פי הדא אלמגרי פאנה לא תוגד חילה מן באב אלחגה תזיל סום אלזיאדה פיה או אלנקצאן אן תקול בה אכתר מן אן יקאל כדי כלק ועלי הדא

---

[1]) נראה שצריך למחוק כאן צחיח או להוסיף אחריה ולא.

[פיהא] וכדלך איצא פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלשמאל לא תטלבה איצא תם. ולכן אטלבה פי שביה באלנצף מן אלמגרב ממא ילי אלגנוב וליכן טלבך לה פי כל שהר עלי תנקל פי אמאכן מן הדא אלנצף פמן אטול יום פי אלסנה אלי אקצרה תראה מתנקלא מן נצף אלמגרב אלי טרף מהב אלגנוב ומן אקצר יום אלי אטולה תוקעה מנתקלא שהרא שהרא מן ימנה אלגנוב אלי אלנצף מן אפק אלמגרב. פאדא פתח לה הדה אלטרק תרך מא לא יטמע בה וקצד מקצודה ופאז במטלובה. כדאך צנע אגור קאל ללמתעלם לא תטלב אלחכמה מן בדעה אלארכאן כיף אבדעת ולא מן טבע כיף טבע אצרף הדין ען באלך פאנה ללה לא ללנאס לילא תתקסם קוי פכרך בשגלך פיה ואקצד בגמלה קוה פכרך אלי מא ימכנך אן תקף עליה ממא הו ללנאסקין[1]). תם שרח אלחכמה אלאלהיה מא הי פקאל

4 מן ארתקא אלי אלסמא פנזל או גמע אלריח פי חפניה או צר אלמא פי מנדיל או אקאם גמיע אקטאר אלארץ פמא אסמה ומא אסם נשוה[2]) הל תעלם.

דכר עין אלארבעה ענאצר אד קאל שמים ורוח ומים וארץ. ולעל אלחכים למא[3]) וקף ענד גו מא לם יגז אן יכון עאלמא במא וראה אד לא סביל אלי אלבעיד

---

[1]) ביאור: אמרו ולא למדתי חכמה ודעת קדושים אדע עניינו ולא דעת קדושים אדע. ר״ל אחר שליסרתי איתיאל חכמת המון העם ואחר כן חכמת הנבונים נשארה חכמה אחת שלא מסרה לי לפי שהוא בעצמו לא ידע אותה והיא נעלמת מכל בני אדם והיא דעת קדושים ר״ל דעת האל הקדוש וכבר נמצא בהרבה מלות לשון רבים במקום יחיד כמו אדונים אלהים כפורים שמורים מלואים. וזאת החכמה היא לאל לבדו והיא חכמת בריאת יש מאין וחכמת טבע כל דבר כפי מה שאנחנו רואים אותו. וכבר הזכיר איוב גם כן שאלו שתי החכמות ר״ל חכמת הבריאה וחכמת הטבע אי אפשר למדברים ולזולתם להשיגן וזה בפרשת החכמה מאין תמצא וכמו שפירשתי את כל זה שם וביארתי שבסוף הפרשה הזכיר איוב הארבעת היסודות ואמר שאין אדם יכול להבין איך נבראו מאין ואיך נהיה להם טבע מיוחד באמרו כי הוא לקצות וכו׳. ואיוב ואגור שניהם מיחסים אלו החכמות אל השם לבדו אבל כוונת איוב במאמרו אינה כוונת אגור במאמר הזה והוא שאיוב היה מתוכח עם חבריו בענין הטוב והרע הבאים על בני אדם והם היו אומרים שהטובה לצדיקים והרעה לרשעים והוא אומר שכבר נמצא צדיק ורע לו ורשע וטוב לו והשם יודע סבת זה ולא אנחנו והביא ראיה לדבריו מבריאות היסודות ומטבעם להורות שיש ידיעה הנעלמת מכל אדם והשם לבדו יודעה. אבל אגור לא היה לו ויכוח כלל ולא כיון אלא להורות את דורש החכמה איך יבקשנה ומה הם הדברים שיוכל להשיגם ומה הם הדברים שלא יוכל להשיגם. וזה שהנער המתחיל לדרוש החכמה הוא שוקק בלימודו וכאשר יראה דבר חדש ישאל עליו וסובר שיש תשובה על שאלתו ולפיכך אמר לו אגור בפלא מבני אדם אל תחקור ואל תשאל על מה שאין עליו תשובה מפני ששאלות כאלו אין להן ענין. ואתן לך משל על זה ואומר שהרב הרוצה ללמד את תלמידו איך יבקש לראות את הלבנה בחידושה יודע שאם יבקשנה התלמיד מבלי שיורה לו הדרך לא ימצא אותה ולפיכך יאמר לו לא תמצא הלבנה לעולם לא במזרח ולא בדרום ולא בצפון ולא בכמו חצי המערב מצד צפון אבל בקש אותה בכמו חצי המערב מצד דרום מפני שהלבנה מתהלכת בכל חודש וחודש במקומות מזה החצי ומן היום הארוך עד היום הקצר מתהלכת מחצי המערב עד קצה רוח דרומית ומיום הקצר עד יום הארוך תשוב מימין הדרום עד חצי המערב ואחר שפתח הרב זאת הדרך ימצא התלמיד את מבוקשו וכן עשה אגור והזהיר את תלמידיו מלדרוש בחידוש היסודות וטבעם ומלחקור כחות שכלו עליהן לפי שזאת החכמה היא לשם לבדו ולא לאדם.

[2]) בכ״י כי תי׳ נפלת.

[3]) נראה שחסר כאן מלות עלם אן מן.

(ויקרא כ״ג כ״ח) נפראן מפרד וליל שמרים (שמות י״ב מ״ב) חפּא מפרד ואיל הפלאים (שם כ״ט כ״ב) כמאל פראד כדֿאך אלהים אללה פראד וארנים סיד פראד וקדשים קדוס פראד. פכשף ען הדֿה אלחכמהֿ אלכֿפיהֿ אלתי לא יצל אליהא אחד אנמא חכמהֿ אללה עז וגל אלתי תפרד בהא וחכמתה אבדאע שי לא מן שי ופטבע כל שי עלי מא נראה. וקד כאן איוב איצֿא דֿכר אן הדֿה אלחכמהֿ לא ילחקהא אחד מן אלנאטקין ולא מן גירהם כמא קאל פי פצל והחכמה מאין תבא וגו׳ (איוב כ״ח כ׳) והחכמה מאין תמצא וגו׳ (שם י״ב) עלי מא כנת פסרת הגאון[1]) וכמא שרחת אנה פי אכֿר אלקצהֿ וצף אלענאצר אלארבעהֿ אלמא ואלהוא ואלנאר ואלתראב ובין אן אלחכמהֿ אלתי לא תדרך הי אכֿתראע הדֿה אלענאצר לא מן שי ורסם כל ענצר מנהא בטבע יכֿצה דֿאך קולה כי הוא לקצות הארץ יבים וגו׳ (שם כ״ד) לעשות לרוח משקל ומים תכן במדה (שם כ״ה) דֿכר ארץ ושמים ורוח ומים וצף ארץ באלתספל בקולה יבים ואלסמא באלעלו בקולה תחת ואלריח באלהבוב בקולה משקל ואלמא באלמיע לקולה במדה. כדֿאך קאל אגור האהנא אן אלחכמהֿ אלתי לא תדרך הי חכמהֿ אלארבעהֿ ענאצר ואנשאהא וטבעהא. וכמא רד איוב אלעלם בדֿלך אגמע אלי אלבארי תקדסת אסמאה בקולה אלהים הבין דרכה (שם כ״ג) כדֿלך קדם אגור אן אלעלם בדֿלך אגמע ללה עז וגל כמא קאל ודעת קדשים אדע. ולכן ליס אלסבב אלדֿי דעי איוב אלי [אלקול] אן האהנא עלמא לא יעלמה אלא אללה הו אלסבב אלדֿי דעי אגור אלי קול דֿלך בל סבבאהמא מכֿתלפאן לאן איוב אנמא לגאה אלי אלאסתשהאד בהדֿא אלקול אלמנאזעהֿ אלתי כאנת בינה ובין אצחאבה פי אסעאד אלנאטקין מן ענד אללה פי דאר אלדניא ואילאמהם וכאנו הם יקולון לא יסעד אלא אלמטיעין ולא יולם אלא אלעאציין והו יקול לא בל קד ינעם עלי אלכאפר וקד יבלי אלצאלח לכֿלאל יעלמהא הו לא נקף נחן עליהא וכאן יקול להם [פאן קלתם לי] והל האהנא עלום(א) לא ילחקהא אלצחיח אלעקל מן אלנאס אקול לכם נעם אליס תקרוֹן אן חכמהֿ אכֿתראע אלאצול ואלאסתקסאת ליס פי מכנהֿ אלמחדתין אן ילחקוהא כדֿאך אקול אנא פי חכמהֿ אלסעאדהֿ ואלשקא פאנמא הרב איוב אלי וצף הדֿה אלארכאן אלארבעהֿ ליגעלהא מתֿלא ויטבק עליהא מא כאן ידעיה וקד כנת שרחת אלרד עליה הגאך שרחא שאפיא. ואמא אגור פלם יכן לה מנאזע[הֿ] פי שי קאלה פיסתשהד באבדאע אלענאצר ואנמא כאן קצדה תעריף טאלב אלחכמהֿ כיף יטלבהא ומא אלאמור אלתי יתפכר פיהא פיקף עליהא ומא אלאמור אלתי לא וקוף לה עליהא ליקל תעבה ויקצר מקצודה. ודֿלך אן אלנאשי אדֿא אבתדי ליטלב אלחכמהֿ יכֿרג אליהא והו צֿאר חאד פכלמא לאח לה שי אכֿר אכֿד אן יסל ענה מקדרא אנה מא מן שי יסל ענה אלא ולה גואב [פקאל לה אגור לא תסל ען הדֿה אלאמור אלתי לא וקוף] עליהא ואד לא גואב ענהא פליסת מסאיל בתהֿ אלא באלאסם לא באלמעני פלא תכֿע פיהא פאנך לא תלחקהא. ואצֿרב להדֿא מתֿלא ואקול כמן קצד אן יוקף תלמידה עלי טלב אלהלאל כיף יטלבה פלעלמה אנה אן תרך אלתלמיד יטלבה עלי רסלה לעלה אן יחיד בצרה פי גיר מוצֿע אלהלאל וינחי ען מוצֿעה פלא יראה יתקדם אליה ויקול אמא אלתֿלתֿ אלגהאת אלמשרק ואלגנוב ואלשמאל לא תטלבה

---

[1]) בפירוש איוב שבידנו לא נמצא כי אם מעט מזער מזה הביאור אבל הוא בפירושו לספר יצירה ועיין שם פרק א׳ הלכה א׳.

ראוד אבוה אלגאמע אלאמה פלקבה [יקה] משתקא מן ויקהל (שמות ל״ה א׳) בסקוט אללמד מתל קולה בחל יזרעאל (מלכים א׳ כ״א כ״ג) הו בחלק יזרעאל באסקאט אלקף. והו איצא מעה אלטאקה ללחכמה ואלאסתטאעה פלקב באנה איתיאל עלי אשתקאק מן אילותי (תהלים כ״ב כ׳) ואוכל מן יכלת (במדבר י״ד ט״ז). והו איצא אלמואזי כל קול בקול יחתמלה פלקב לדאך למואל עלי אנהא לפטה תתצרף מן מול אלדי הו אזא ותה ועלי אנה מטלם באלף כתפלים והזניחו וכותה והאזניחו ומא מאתלה אלא אן הדה אלתבאריג ואן אסתקאמת ואמכנת פאני ארי תרך אלאסמא עבראניה בחאלהא ולא אגרי[1]) עלי אנהא כלהא לסלימן ואלד בבסים אלנץ פיכון אגור ירוי עו איתיאל מעלמה אנה עלמה מא יצפה[2]).

2 פיקול[3]) ערפניה[4]) בעד מא כנת גאהלא מן אלרגל ולא פהם אלנאם לי:

יקול אני אולא כנת אגהל מא עלמניה איתיאל ולא אקף עליה וקוף אלכאצה הו קולה מאיש ולא וקוף אלעאמה אלדי הו אדון הו קולה אדם ודלך אן אלעאמה כמא קד תערף אלחסאב לא דקיקה ואלמסאחה לא דקיקהא כדאך תקף עלי טרף מן אלנטר ואלתמייז לא עלי דקיקה ולפיה פיקול אגור אני אולא כנת אגהל אלנטר אלכאצי ואלעאמי גמיעא חתי אבתדי אסתאדי פערפני אלעאמי תם אלכאצי פעלמתהמא[5]).

3 ואד עלמניה איצא[6]) פלים אעלם כל אלחכמה ולא מערפה אללה אערפהא:

קאל ועלי אני קד וצפת לכם אן איתיאל עלמני אלעלום אלעאמיה תם אלכאציה פקד תבקת חכמה לם יעלמניהא לא אנה כאן יערפהא ובכל עלי בהא בל הו איצא לם יכן יערפהא וליס איתיאל וחדה אלדי כפית ענה הדה אלחכמה בל גמיע אלנאסקין לא ימכן אן יעלמוהא בונה בתה פלדלך קאל ולא למדתי חכמה תם ודעת קדשים פיציר מענאה ולא דעת קדשים. פיכון קדשים אסם אללה עלי מעני קדוש וכמא קדמת אולא אן אסם אלהים עלי מעני אלוה וכמא קדמת אן יום כפרים

---

1) בכ״י אגר.

2) ביאור: לפי פשוטו של מקרא אגור הוא שם איש שהיה מפורסם אצל אומתנו ושם רבו איתיאל ושזה התלמיד העתיק בשם רבו אלו הדברים הבאים כשם שאנשי חזקיהו העתיקו משלים בשם שלמה ולמואל בשם אמו. ואפשר גם כן שכל אלו השמות כינויים לשלמה ונקרא אגור לפי שאגר את החכמה ונקרא דוד יקה מפני שהקהיל את העם והלמד חסרה במלת יקה כמו הקוף במלת חל שהיא במקום חלק ונקרא שלמה איתיאל שעמו הכח ללמוד חכמה ונקרא אוכל כלשון יכולת וכן נקרא למואל מלשון מול בתוספת האלף כמו שנמצא והאזניחו במקום והזניחו לפי שהיה משיב דבר כנגד דבר כראוי ואני רואה שלא להוציא מקרא מידי פשוטו ולפי זה אגור מספר בשם איתיאל רבו מה שיאמר.

3) בכ״י ב׳ וג׳ יקול.

4) ר״ל ויאמר אגור הודיעני זה איתיאל.

5) ביאור: אמרו כי בער אנכי ר״ל קודם שלימדני איתיאל רבי לא היתה לי לא ידיעת נבונים וזה ענין מאיש וגם לא ידיעת המון העם וזה אמרו בינת אדם לפי שבכל הידיעות כמו החשבון והמדידה המון העם אינו יורד אל תכליתן ואחר שלימדני איתיאל ידעתי ידיעת ההמון ואחר זה ידיעת הנבונים.

6) „וגם כאשר למדני זה״.

26 כת̇ירון יטלבון וגה אלסלטאן ומן ענד אללה חכם כל רג̇ל מנהם:

יקול ליס כל מן יצל אלי אלסלטאן אנאזה כמא אנה ליס כל מן את̇ר רבח ולא כל מן אולד רבא ולא כל מן עמר עמ̈ר[1]) פיה בל מנהם אלסעיד ומנהם אלשקי וכל בעדל וחכם. ומה' משפט איש עלי מא קאל אסף כי אלהים שופט זה ישפיל וזה ירים (תהלים ע"ה ח') פלא תסארען איצ̇א אלי אחד הד̇ה אלמראני אלא בעד אלתכלאן עליה ואלתסלים לה ותוטן נפסך עלי אלרצ̇א במא יקצ̇יה לך[2]).

27 כמא, יכרה אלצאלחון ד̇וי אלג̇ור כד̇לך יכרה אלט̇אלמון אלמסתקימין אלטריק:

קולה הד̇א תקדמה̈ כ̇בר אלי מן ידעוה אן יכון צאלחא יקול לה לא תט̇ן אנך אד̇א אצלחת אחבך אלנאס אג̇מעין בל כמא יחבך אלבעץ̇ ישנאך אלבעץ̇ אלאכ̇ר פעלי הד̇א תקדם וכמא קאל בעץ̇ אלאדבא לולדה יא בני אכת̇ר ממא תתעג̇ב מן ג̇הל אלג̇אהל תעג̇ב אלג̇אהל מן עקלך ואנמא קדם אליה הד̇א אלקול לילא ירי קומא יקלונה פיזהד פי עלמה פקאל לה כמא אנה מן נעתך אן יחבך אלצאלחון ואלעקלא כד̇אך מן וצפך אן ישנאך אלג̇אהל ואלטאלח[3]).

ל[4])

1 כלאם אג̇ור בן יקה פי צ̇רב אלאמת̇אל[5]) קאל אלרג̇ל ען איתיאל איתיאל עלמני ד̇לך[6]):

בסים אלג̇ץ̇ אלד̇י תסמיה עלמאנא פשוטו של מקרא אן יכון רג̇ל יקאל לה אג̇ור ולה אסתאד̇ יקאל לה איתיאל פנקל הד̇א אלתלמיד ען אסתאד̇ה הד̇ה אלאקואל אלמסתאנפה̈ כמא נקל קום חזקיה ען שלמה אלאקואל אלתי מצ̇ת וכמא ירוי למואל ען ואלדתה אדבא אדבתה בה והו כאן משהורא בין אלאמה̈. וימכן איצ̇א אן יכון מא יקאל אן אג̇ור ואיתיאל ולמואל אלקאב לשלמה צחיחא עלי מעני אנה אועא אלחכמה̈ פלקב אג̇ור מצרפא מן אג̇רה בקציר מאכלה (משלי ו' ח') וכאן

מה שציוך השם או תזהירך ממנו ואם אין בדבר צווי והזהרה כוון את לבך לעשות הטוב בעיני השם ועל שני האופנים תגלה בטחונך בו.

1) בכ"י עֻמַר עֻמְר.

2) ביאור: המושל אינו מיטיב לכל מבקשי פניו כמו שלא כל סוחר ירויח ולא כל מוליד בנים יגדלם ולא כל עובד ארכת יתקיים בה אבל יש מי שמצליח ויש מי שהוא בצרה והטובה והרעה באות מאת ה' על בני אדם בצדק ובמשפט לפיכך אל תמהר אל אחד מאלו הדברים שיש בהן תקוה כי אם אחר שבטחת בשם וקבלת עליך באהבה מה שיתן לך.

3) ביאור: זהו הקדמת מאת החכם למי שיעוררהו להיות צדיק ויאמר לו אל תחשוב שאם תעשה טוב יאהבוך כל בני אדם אבל יש מי שיאהבך ויש מי שישנאך ועל פי זה לך ושמור את דרכך. וכן אמר אחד מחכמי המוסר לבנו יותר ממה שתתמה על סכלות הכסילים יתמהו הם על שכלך ופתח לו זה כדי שלא יקוץ בחכמתו כשיראה אנשים מבזים אותו ואמר לו כמו שיאות לך שיאהבוך הצדיקים והנבונים כן יאות לך שישנאוך הכסיל והרשע.

4) נראה שהשמיט הסופר כאן: נשלם החלק השלישי וזה תחלת החלק הרביעי.

5) בכ"י ב' וג' אלמת̇ל. — לפי דעת הגאון משא מלשון וישא את משלו.

6) „איתיאל למדני זה" נראה שאלו השלש מלות העתקת לאיתיאל ואכל ר"ל שבעזרת רבו היה לו יכולת ללמוד חכמה ולפי הפירוש האחר אוכל הוא שם עצם פרטי.

כמא קאל ויחר אף יעקב ברחל ויאמר התחת אלהים אנכי (בראשית ל׳ ב׳) ואיצא ויחר אף שאול וגו׳ (שמואל א׳ כ׳ ל׳) ואיצא ויחר אפם מאד ביהודה וגו׳ (ד״ה ב׳ כ״ה י׳) ויחר להם מאד כי נבלה עשה בישראל [וגו׳] (בראשית ל״ד ז׳) ואיצא ויחר אף אליהוא בן ברכאל הבוזי וגו׳ (איוב ל״ב ב׳). ומן אלחאכם פיה אלחד לקול כי יהיה ריב בין אנשים ונגשו אל המשפט וגו׳ (דברים כ״ה א׳) ואלגרם לקול וכי יריבן אנשים והכה איש את רעהו וגו׳ (שמות כ״א י״ח) ואלקתל לקול וכי ינצו אנשים ונגפו אשה הרה (שם כ״ב) ומן ענד אללה אמא אן יחלף פיחנת או ידע שיא מן דינה פיתאור קלה אלחרד יזיל הדה אלאפאת גמיעא[1]).

23 אקתדאר אלאדמי ממא[2]) יצע בה ואלמתואצע ממן ידעם אלכראמה:

כמא אן האהנא אשיא כתירה תצע מן אלאנסאן אלצלף אחדהא כדאך האהנא אשיא כתירה תגלב לה אלכראמה אלכשוע אחדהא וקד עלמת אן קרח דתן ואבירם טלבו אלכהנה פתבטו בהם ואלדד ומידד לם יטלבו אלוחי פשרפו בה ואכרמו[3]).

24 מקאסם אלסארק באגץ נפסה וכדלך מן יסמע אלחרג ולא יכבר:

שרכה אלסארק[4]) תבן עלי צרוב אמא אן ישיר בה עליה או יחסנה לה קבל אלפעל או יראה פלא ישהד עליה או יחצר בין ידיה פלא יחכם עליה באלחק ועלי אן תאולי כלהם לם יאכלו שיא ממא אכל אלסארק פאנהם שרכאה למא עאונה או טאפקוה. וכדלך אלשאהד עלי קרצה או ודיעה ויחרג עליה ולא יודיהא פהו שריך אלגאחד או אלכאין עלי מא קאלת אלתוראה אם לא יגיד ונשא עונו (ויקרא ה׳ א׳)[5]).

25 רבמא כאן קלק אלאנסאן לה והקא ואלואתק באללה יחגב:

יקול לא תנהץ אלי כל מא ראית נפסך תקלק אליה פאנה רבמא לם תך פיה אלכירה בל אערצה עלי מא אמרך רבך או נהאך פאן וגדת לה מסתאחא פי דלך פאמתתלה ואלא אלגץ ניתך אלי רבך ואפעלה פתכן עלי אלחאלין גמיעא קד והקת בה[6]).

וכל שכן לעבדו לצחק עמו מפני שסופם לעשות מה שלא יוכל לסבול. ובנסתר הוא הזהרה לאדם מלהמשיל תאותיו בעצמו עד שיוציאוהו מן האמונה והצדק אבל הוא צריך להזהר בדברים קודם שישתקע בהן.

[1]) ביאור: חרון האף בין אדם לחבירו הוא סבת החטא לפי שהוא מוליד נאצה וגידוף וריב ומלחמה. והדיין יענוש בעלי חימה בין במלקות בין בממון בין במיתה. והשם יפרע ממנו אם ישבע לשקר או יעזוב דבר מאמונתו. והמרגיל עצמו שלא להתעבר ימלט מכל אלו הצרות.

[2]) „ממה" ר״ל מן הדברים אשר וכן „ממן" ר״ל מן האנשים אשר ועיין ביאורו.

[3]) ביאור: כמו שיש דברים הרבה המשפילים את האדם והגאוה אחד מהם כן יש דברים רבים המגביהים אותו ואחד מהם הענוה ראה מה שאירע לקרח ולעדתו שבקשו את הכהונה וירדו שאולה ומה שקרה לאלדד ומידד שלא בקשו את הנבואה ונתכבדו בה.

[4]) אפשר שצריך להוסיף כאן פי אלסרק שאם לא כן לשונו אינו מדוקדק.

[5]) ביאור: המסית את הגנב לגנוב או האומר לו שטוב לגנוב או הרואה אותו ואינו מעיד עליו והדיין שאינו שופט את הגנב כפי האמת כל אלו הם חברי גנבים אף על פי שלא לקחו כלום מן הגניבה. וכן מי שהוא עד במלוה או בפקדון ושמע קול אלה ולא הגיד הוא שותף המכחש או הרמאי.

[6]) ביאור: אל תמהר ללכת אחרי כל מה שראית לבך חרד אליו כי אם תנהג עצמך כפי

19 ובאלכלאם פקט לא יתאדב אלעבד אויפהם[1]) מן גיר מנטק:

הדֿא עכס אלכלאם אלאול קאל וכמא אן אלעבד לא בד להם [מן אלסמעיאת כדֿאך לא בד להם] מע אלסמעיאת איצֿא מן שראיע יכון אסתחסאנהא ואסתקבאחהא מגרוסא פי עקולהם לאנהם לא יתאדבון באלכלאם פקט וכיף יפהמון מן גיר מנטק ותמייז ועקל. פקד וגב אן תתקדם אלשראיע אלגבריה אלשראיע אלמנטקיה אלעדל ואלחק ואלאנצאף ואחבב לגירך כנפסך כאלמתֿאל אלדֿי יקאל איצֿא מאי דסני בך[2]) בחברך לא תעבד (שבת ל״א א׳) פהו מא אסתקבחתה לנפסך פלא תפעלה פי גירך[3]). והו אן נרגע אלי אלכלאם אלאול לינתסק אלקול פאדֿא אגתמע אלקסמאן כמלת אלטאעה[4]):

20 ואדֿא ראית רגלא ילח פי אמורה אעלם אן ללגאהל רגא אכתֿר מנה:

אלקולאן גמיעא מכֿצוצאן קולה אין בדבריו ליס פי אמור מסתחסנה בל פי אמור מנכרה וקולה תקוה לכסיל ממנו ליס הו כל גאהל בל אלגאהל אלכסים אלדֿי יעלם באנה יגהל דֿלך אלשי פהו ירגא מנה אן יכון אדֿא כשף לה מא פיה רגע ענה. ואמא מן קד כשף לה או קד תבין לה כֿמא מא הו עליה והו דֿא ילח פית סבעיד אן ירגא לה אלאקלאע ענה ולים ינקטע אלרגא מנה ולכן אלאול ארגא[5]).

21 מן ידלל עבדה פי צבאיה יציר פי אלעאקבה מתסיטרא עליה:

עלי אלטֿאהר חדֿר מן אן תגעל לולדך סכיף תאשיתך סכיף עבדך ראלה עליך פאנה יתדרג מן שי אלי שי חתי יציר אלי מא לא תחתמלה. ובאטנה לא תמלך אלשהואת נפסך פאנך תציר עבדא להא לא תסתטיע כֿלאצהא אלי אן תכֿרגך מן חדוד אלדין ואלמרוה גמיעא ולכן אקצד פי אלאמור קבל אלתחל פיהא[6]).

22 דו אלגצֿב מחרש אלכֿצומה ודו אלחמיה כתֿיר אלדֿנב:

מקרון באלחרה אבדא כֿמא עלי אלנאס באלאסמאע ואלקדֿף ואלכֿצומה ואלחרב

---

[1]) בכ״י או יפהם שתי מלות אבל לפי דעת הגאון מלת כי משמשת בלשון תמיהה לפיכך תרגם בדברים בלבד וכו׳ הכי יבין וכו׳.

[2]) בנוסחא שלנו דעלך סני.

[3]) הגאון פירש כאן ואהבת לרעך כמוך על פי מאמר הילל מאי דסני וגו׳ ועיין גם תרגומו על ויקרא י״ט י״ח ואפשר שצ״ל והו כאלמתֿל במקום כאלמתֿאל.

[4]) ביאור: הפסוק הזה הפך הפסוק שלפניו וזה שכמו שעבד השם אי אפשר לו בלא מצוות שמעיות כן הוא צריך עם השמעיות לשכליות ר״ל שיצוה על דברים שהכרת אוכתם או גנותם נטועה בשכלו לפי שלא ייוסר אדם בדברים בלבד ואיך יבינם אם אין לו מענה ובחינה ושכל. וצריך שיקדמו לשמעיות השכליות והן הצדק והאמת והיושר וצוי ואהבת לרעך כמוך והוא כמשל שאמרו מאי דסני בך לחברך לא תעביד וענינו מה שהוא מגונה בעיניך לעצמך לא תעשה אותו לחברך. ולפי זה נשוב אחרי כן אל הפסוק הראשון כדי שיהיו הדברים על סדרן ואם נתחברו שכליות עם שמעיות יהיה האדם חסיד גמור.

[5]) ביאור: אמרו בדבריו איננו רוצה בו כל הדברים כי אם הדברים המגונים וכן אמרו כסיל לא ירצה בו כי אם הכסיל הפשוט שהוא יודע שהדבר הזה נעלם ממנו ויש תקוה שימלא חסרון ידיעתו כשתתגלה לו מהות הדבר אבל האץ בדבריו והוא העומד בדעתו אחר שנגלה לו או נתברר לו שגיונו יותר רחוק לקוות שישוב מדרכו אף על פי שאין להתיאש ממנו.

[6]) ביאור: בנגלה הפסוק הזה הוא תוזהרה לבעל הבית שלא יתן רשות לבנו ולבני ביתו

ישמעו ויראון (דברים י״ז י״ג) ואמא אלצ׳רב ואלכלאם פהמא אדב ללמצ׳רוב ואלמכלם פאן תע׳די[1]) אלגלאם מנהמא אסי אלי ואלדיה פי אלדין ואלדניא[2]).

16 בריאסה׳ אלטאלמין תכת׳ר אלדנוב[3]) ואלצאלחון ירון וקועהם:

עבארה׳ ברבות איצ׳א האהנא מן לגה׳ אלתרגום. אפאדנא פי הד׳א אלפסוק אן אלצאלחין אד׳א לם יםכנהם אן יגירו עלי אלטאלמין מא יפעלונה פי איאם דולתהם פיקול[4]) מא יגב עליהם אן ידעו אלי רבהם באזאלה׳ ידהם ותגייר דולתהם כאנה אצ׳מר פי קולה במפלתם יראו ישועו לראות במפלתם[5]). ת׳ם עאד אלי אלתרגיב פי ארב אלולד פקאל

17 אדב אבנך יריחך ויעטי נפסך אלמלאד׳:

אלראחה׳ פי אלדניא מן אלגנאיאת ואלכ׳סאראת ואלמטאלבאת מת׳ל מטאלבה׳ אלסלאטין ופי אלאכ׳רה׳ מן מטאלבה׳ אללה לואלדיה עלי מא לם יודבאה. ובעד אסתדפאע אלמצ׳רה׳ יסתבדל מכאנהא נעמה׳ ולד׳ה׳ פי אלדניא בבר ולדה לה[6]) באלמטאעם ואלכסוה׳ ואלכ׳דמה׳ ופי אלאכ׳רה׳ בת׳ואב אללה אלעט׳ים אלואסע עלי חסן עגאיתה בולדה[7]).

18 מן גיר וחי ינהתך אלקום פחאפט׳ אלשריעה׳ טובאה:

ערפנא אלחכים אן ליס כל אלמצאלח מגרוסה׳ פי עקול אלנאס פלד׳לך יחתאגון אלי מעלמין ומבצרין יפהמונהם ען רבהם אלשראיע אלסמעיה׳ וליס כמא יקול בעץ׳ אלתארכין אנה לא חאגה׳ ללכ׳לק[8]) אלי רסול והם אלבראהמה׳ ומן יקול בקולהם. ת׳ם קאל פאד׳א כאן הד׳א אמר[א] לא בד מנה פטובא מן יחפט׳ אלשראיע אלתי אתי בהא אלי אלאנביא מת׳ל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלטהארה׳ ואלמוארית׳[9]).

---

[1]) בכ״י תעדי.

[2]) ביאור: המוסר הוא על שני פנים האחד בשבט לילד הקטן והשני בתוכחת לנער הגדול. ובאמת יש מוסר אחר בעונש מיתה (לבן סורר ומורה) אבל אינו מועיל למומת אלא לרואים ושומעים אבל המוסר בשבט ותוכחת מועיל לנער ואם אין מיסרים אותו בהם ירע לאביו ולאמו בתורניות ובזמניות.

[3]) בכ״י א׳ אלרייב.

[4]) בכ״י פאקול.

[5]) ביאור: טעם ברבות מלשון תרגום כמו למעלה (פסוק ב׳). והחכם הורנו בזה הפסוק מה יעשו הצדיקים בימי מלכות הרשעים אם אינם יכולים לעורר קנאה נגדם ואמר שצריך שיתפללו אל השם כדי שיסיר ממשלתם וכאילו אמר ישועו לראות במפלתם.

[6]) בכ״י לא.

[7]) ביאור: אמרו ויניחך ירצה בו הן בדברי העולם שיהיה האב נקי מן העונשים ואבוד ממון ושלא יבא למשפט לפני המלך על אדות בנו ובעולם הבא שלא יתן חשבון לפני השם על שהתרשל מליסרו. ואז לא בלבד ינצל מן הצרה אלא שבהפך זה יתן לו בנו מעדנים בעולם הזה שיספיק לו כל צרכיו והשם יתן לו שכר בעולם הבא על אשר נתן לבנו מוסר טוב.

[8]) בכ״י באלכ׳לק.

[9]) ביאור: זה הפסוק יורה שלא כל מה שאדם צריך להצלחתו נטוע בשכלו ולפיכך הוא ילמד מן חכמים ונבונים המצוות השמעיות וזה נגד הברהמים ודומיהם האומרים שאין צורך לבני אדם בנביא. ואחר זה אמר לפי שנצטרך לנביאים אשרי מי שישמע למה שצוה השם על ידם כמו הלכות שבת ויום טוב ותענית וטהרה ודיני ירושה.

תפסד חאשיתה ובפסאד חאשיתה יפסדון תבאעהם חתי יעם דׄלך גמיע אלרעיה וכמא כאן מן חאל אלמלוך אלעצאה כלהם מתׄל פרעה וסנחריב וגירהם לא אטיל אלשרח פי דׄלך. וכדׄלך בצלאחה תצלח אלחאשיה ובצלאחהא ינצלח תבאעהם חתי ינצלח גמיע אלרעיה כמא כאן מן חאל מלוך בני אסראיל אלצאלחין וכאלקול פי אלמלוך כדׄאך פי כל ריס לאהל בלדה או ביתה או אולאדה או תלאמידה יגב אן יסתעטׄם אלזלה אליסירה[1]).

18 אלפקיר ואלמתוסט מן אלרגאל אדׄא תפאגׄיא יגב אן יעלמא אן אללה אלמצׄי עיונהמא:

צרפת תכנים מן תוך אלדׄי הו וסט כאן קד קדם אולא עשיר ורש נפגשו (משלי כ״ב ב׳) פתקצי פי דׄלך אלמעני האהנא וקאל ליס עלי אלמוסר פקט תגב הדׄה אלקציה בל עלי אלמתוסט אלחאל אלא יבכׄל עלי אלצׄעיף וליס ללמוסר פקט יגב עלי אלצׄעיף אלא יחסדה בל ללמתוסט איצׄא[2]).

14 מלך יחכם ללצׄעפא באלחק כרסיה יתׄבת אלי אלדהר:

עלי מא כאן קדם איצׄא פי אול אלכתאב אן אלארצׄ כמא אן מסתקרׄהא בעדל ואעתדאל מן אלחרכאת וכדׄלך סאיר אלעׄנאצר כדׄאך גמיע אלאסבאב אנמא תתׄבת בעדל ואעתדאל פאלממלכה אגׄלהא. חאד האהנא קולה כסאו לעד יכון וישיר בדׄלך אלי כׄלפה אלמסמין כמא אדׄ יקול לדויד גם בניהם עדי עד ישבו לכסא לך (תהלים קל״ב י״ב)[3]) [ו]קולה מפרי בטנך אשית לכסא לך (שם י״א) כאן חסנאת אבאידם תאידׄהם[4]).

15 אלקצׄיב ואלעטׄה יעטיאן אלחכמה ואלגלאם אלמכׄלא יכׄזי אלי ואלדיה[5]):

געל אלאדב האהנא צׄרבין מנה באלצׄרב אדׄא כאן אלולד פי חאל אלטפוליה ומנה באלכלאם אדׄא הו צאר אלי חאל אלשבאב. ולעמרי אן האהנא אדבא באלקתל לכנה ליס הו אדב ללמקתול ואנמא הו אדב אעתבאר ללחאצׄרין כמא קאל וכל העם

מתבונן במה שעשו לענוש אותם כפי חטאם ולא במה שיולד מהעונש אשר יענשם בו והחכמים בהפך זה כמו שאמרו רבותינו שמי שהוא חייב מלקות שמין אותו כמה יוכל לסבול.

[1]) ביאור: צריך המושל לילך בדרך ישרה להזהר מן החטא יותר מכל בני אדם שאם הוא חוטא מחטיא את שריו ושריו מחטיאים את הגלוים עליהם עד שיפסד כל העם כמו שראינו בפרעה וסנחריב ודומיהם. ובהפך זה אם המושל צדיק יהיו שריו ועבדיהם והעם כולם צדיקים כמו שראינו במלכי ארץ ישראל הצדיקים וכן צריך כל אדון אצל אנשי עירו או ביתו או בניו או תלמידיו שיהיו בעיניו עבירות קלות כחמורות.

[2]) ביאור: גרתי תכנים מן תוך. ולמעלה (כ״ב ב׳) דבר ברש ועשיר והפליג כאן ואמר שהוכח גם על האיש הבינוני (ר״ל שאינו עשיר ולא רש) שיחמול על העני ועל העני שלא יקנא בו.

[3]) גם בתרגום הגאון שם העתיק מלת כסא כׄלפא.

[4]) ביאור: זה כמו שאמר בראש הספר (ב׳ כ״א) שכמו שהארץ ושאר היסודות יכונו בשווי התנועות כן כל הדברים יכונו בצדק ובשווי והמלכות היא הדבר היותר יקר שבהם. ואמרו כסאו רוצה בו בניו ובני בניו הנקראים כסא ואמר שהם יכונו לעד בזכות אבותם.

[5]) „אביו ואמו".

9 תרי אלרג׳ל אלחכים אד׳א הו חאכם אלג׳אהל אן חרד או צ׳חך לם יג׳ד ענדה ראחה:

הד׳א פי אלט׳אהר אד׳א הו נאט׳רה או[1]) לטף בה או כ׳אשנה לא ינתפע בה כמא עלמת אן בני אפרים לטף בהם גדעון ואן יפתח כ׳אשנהם ולם ינפע פיהם שיא ופי אלבאטן אן אלעבד אלעאצי סוא עליה אסעדה רבה או אשקאה לא יומן אלא תרי אן אחז אט׳פר אללה בה אעדאה אהל דמשק פעבד אצנאמהם כמא קאל ויזבח לאלהי דרמשק המכים בו (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ג) ואמציה אט׳פרה אללה באעדאה בני אדום פסג׳ד לאותאנהם כמא קאל ויהי אחרי בוא אמציהו (שם כ״ה י״ד)[2]).

10 תבג׳ד׳ דוו אלמעאצי ישנון אלצחיח ואלמסתקימון יטאלבונה:

בקשת נפש פי הד׳א אלמוצע ליסת ללקתל כקול אליהו ויבקשו את נפשי לקחתה (מלכים א׳ י״ט י׳) לכנהא ללצון ליכונו מעה ויראפקוה אד׳ כל שי יחן אלי שכלה וקד קאל דוד חבר אני לכל אשר יראוך (תהלים קי״ט ס״ג) וקאל אליהוא וארח לחברה עם פעלי און (איוב ל״ד ח׳)[3]).

11 ותג׳ד אלג׳אהל יכ׳רג׳ כל ג׳יט׳ה ואלחכים באלעאקבה יהדיה[4]) ד׳לך:

עלי אני קד רסמת פי אלנץ תפסיר אחור אלעאקבה פקט[5]) יקע איצ׳א עלי מא תקדם מן אלזמאן כמא יקע עלי מא יאתי מנה כמא קאל הגידו האותיות לאחור וגו׳ (ישעיה מ״א כ״ג) ומא מצ׳י פקד צאר כ׳לף אלג׳אמקין פאלג׳אהל לא ינט׳ר אד׳א הו ע׳וקב פי מא מצ׳י פיעלם כם אלג׳נאיה וכם תסתחק מן אלתקים ולא אלי מא יסתאנף ממא יתולד מן עקובתה תלך אלא יפעל נ׳ואפא בג׳מיע תרדה. ואלעאקל ינט׳ר פי אלאמרין ג׳מיעא ועלי מא תצ׳מנת אלאת׳אר[6]) אן אלחכאם לם יכונו יחדון אחדא או יקד׳ח כם יחתמל[7]).

12 ואד׳א כאן אלסלטאן יצגי אלי אלקול אלבאטל כאן ג׳מיע כ׳ד׳אמה טאלמין:

אתב עלי כל ר״ס אן יתחרא ויתוקא אלזלל אכת׳ר מן אלעאמה לאנה בפסאדה

שיסיתו אנשי לצון רעה ובחלק השני ישיבו אף ולא אמר לא יפיחו קריה שאין לירא שיאבדו הצדיקים טובת בני אדם וידוע שפינחס הסיר את המגפה ושהמרגלים כרתו תקות בני ישראל.

[1]) נראה שצ״ל פמו.

[2]) ביאור: על דרך נגלה תחכם הנשפט עם האויל בין שידבר עמו קשות כמו יפתח עם בני אפרים או בנחת כמו שעשה גדעון עמהם כל זה לא יועיל. ועל דרך נסתר המסרת עם השם בין שיטיב עמו או שירע לו לא יאמין כמו אחז שאחר שניצחוהו אנשי דמשק עבד את אלהיהם ואמציה אחר אשר הכה את בני אדום השתחוה לגלוליהם.

[3]) ביאור: אמרו יבקש נפשו אין ענינו כאן להמיתו כי אם לשמרו ולהיות בחברתו ולהטנו שכל דבר יאהב את הדומה לו.

[4]). עיין תרגומו תהלים ס״ה ח׳ ופ״ט י׳ ושרשי אבן גנאח בערך שבח.

[5]) בכ״י פית.

[6]) מכות ג׳ י״א.

[7]) ביאור: אף על פי שתרגמתי מלת אחור מה שעתיד להיות יתכן גם כן שתפול על מה שקדם מן הזמן שמה שעבר הוא מאחורי בני אדם והנה הכסיל כשהוא שופט בני אדם אינו

5 אמר מלין אלכשן[1]) לצאחבה פהו באסט אלשרך עלי קדמיה:

אלתליין[2]) ואלשרך פי אלגמיע מבסוט ללכאדע ואלמכדוע גמיעא לאחתמאל עספה פעמיו עלידמא פתליין אלעסר מן אמר אלדניא הו מן ישיר באלהגום אלי אלאהואל ואלאקדאם עלי אלכטר פהו טלאח[3]) ללמשאר עליה [ו]בעקבה ללמשיר ותליין אלעסר מן אמר אלאכרה אן מן יפתי בתחליל אלחראם ותבדיל אלקדס ותטהיר אלנגס פהי שבכה ללמפתא בדלולה פי מא נהאה רבה וללמפתי אד יעאקבה אללה עלי דלך אמא לאואלתה אלחק במערפתה או לתערצה מא לא עלם לה בה[4]).

6 בדנב אלמר ינאלה שר והק[5]) ואלצאלח ירנן ויפרח:

פי אלדארין גמיעא איה פי אלדניא וחאצל פי אלאכרה[6]):

7 יעלם אלצאלח חכם אלצעפא ואלטאלם לא יפהם אלמערפה:

עלי מא פסרת פי אלגמאעה אלמתקדמין אנשי רע לא יבינו משפט (משלי כ״ח ה׳) כדאך אעאד האהנא פי אלפראד ידע צדיק רשע לא יבין פאמא אן לא יתבין אלחכם בתה או יתבינה ויחיד ענה ואלצאלח בכלאף דלך יקצד אלתפהם ויעמל במא יפהם[7]).

8 דוו אלדהאה יכיבון אהל אלבלד ואלחכמא ירדון אלגצב ענה:

הדא נטיר מא כאן קאל פי מא תקדם מגורת רשע היא תבואנו (משלי י׳ כ״ד) פי אלקסם אלאול מן אלפסוק ותאות צדיקים יתן פי אלתאני כדאך קאל האהנא אנשי לצון יפיחו קריה ולם יקל לא ישיבו אף לאנהם גיר ממטוע להם אן יזילו אפה ואנמא הם יכיבון אלקום מן כיר ירגונה[8]) וקאל פי נצף אלפסוק אלתאני וחכמים ישיבו אף ולם יקל וחכמים לא יפיחו קריה לאנהם גיר כתלוף מנהם אן יציעו מצלחה ואנמא הם ידפעון ען קומהם אלמצאר כמא פעל פינחס ורד אלגצב ען אלקום אד יקול השיב את חמתי מעל בני ישראל (במדבר כ״ה י״א) ופעל אלמרגלים וקטעו רגאהם[9]).

יתמעטו יושבי הארץ לפי שיעזבו אותה או יתמעט ממונם לפי שיביאוהו אל מקום נאמן ואם הוא מושל בצדק ישב העם בארץ ויניחו שם את ממונם.

[1]) הוסיף הגאון מלה זאת ר״ל הדבר הקשה וכן ענין מלת עסר שבביארו.

[2]) נראה שחסרו כאן איזה מלות ואולי הן: אלתליין הו תליין אלעסר פי אמור אלדניא ואלאכרה = התחלקה כאן היא החלקת דברים קשים מדברי העולם הזה ומדברי העולם הבא.

[3]) בכ״י צלאח.

[4]) ביאור: אמרו פעמיו ירצה בו שהרשת פרושה תחת רגלי המפתה והמפותה לפי שהמביא את חברו לידי סכנה בהמוניות מפיל אותו ברע ונענש הוא על זה ובתוריות המתיר האסור והמחלל קודש והמטהר טמא מחטיא את חבירו והוא נענש בין שהוא ידע את האמת והעלים אותה או שהוא דן במה שאינו יודע.

[5]) בכ״י א׳ ווהק.

[6]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא הוא על פי גזר דין.

[7]) ביאור: החכם דבר למעלה (כ״ח א׳) על הרבים וכאן על היחיד ואמר שהרשע לא יבין את הדין בין שלא יתבונן בו או שיבין אותו ויסור ממנו והצדיק בהפך זה יבקש להבין ויעשה על פי מה שהבין.

[8]) בכ״י לא ירגונה.

[9]) ביאור: כמו שהשתמש למעלה (י׳ כ״ד) בלשון חיוב בשני חלקי הפסוק ולא בלשון שלילה כן אמר כאן בחלק הראשון מפיח קריה ולא אמר לא ישיבו אף מפני שאין תקוה

אתם קובעים וגו (מלאכי ג׳ ט׳) וקאל הביאו את כל המעשר אל בית האוצר (שם י׳) [וכדלך] פי אלצדקאת[1]).

28 בקיאם אלטאלמין ינחגב אלנאס ובאבאדתהם יכתר אלצאלחון:

יסתקים אן יכון הדא תרגיבא ללמלך פי אן יקלד אעמאלה מן מעונה ואסתכראג וקבצא ללצאלחין מן אלנאס אד בהם יצלח אלבלד לא ללטאלמין אד בהם יסתתר אלנאס כופא[2]).

כט.

1 אלמצעב רקבתה מן ,אלתוביך[3]) ינכסר בגתה פלא שפא לה:

אן כאנת צעובה אלרקבה פי שי מן אמר אלדניא פלם יקבל מן מודבה או מן טביבה או אסתאדה או סלטאנה כאן אלכסר מן דלך אלנע ואן כאנת פי שי מן אמר אלאכרה פלם יקבל מן רבה או נביה או אלנאקלין אליה כאן אלכסר (מן דלך אלנוע) באפה מן ענד אללה פי אלדאר אלעאגלה[4]).

2 ובשרף אלצאלחין יגב אן יפרח אלקום ובתסלט אלטאלמין ינבגי אן יתנהדו:

לכי תתשאבה אלקציתאן צרפת ברבות מן לגה אלתרגום פפסרתה שרפא קאל ואן לם תכן להם חילה [עלי] אלסלטאן אלטאלם פלינתמו ויתנהדו פאן להם אגר[א] עלי תנהדהם כמא קאל אללה ללמלאך בחצרה יחזקאל והתוית תו על מצחות האנשים [הנאנחים] וגו׳ (יחזקאל ט׳ ד׳)[5]).

3 ואמר מחב אלחכמה יפרח אבאה ומצאחב אלזואני יציע מאלה:

ליס הדא פקט הו ממא ידם בה אלאבן אלפאסק כמא ליס דאך פקט הו מא מדח בה אלאבן אלחכים ולכן הדא בעץ והדא בעץ[6]).

4 אלמלך באלקצא יתבת אלבלאד ודו אלרפאיע יהדמהא:

יריד באלרפאיע אלאנזאל ואלוטאיף וטרחהא עלי אלבלד חתי יכרבה ודאך בען יקל[7]) אהלה באלאנתקאל ענה או יקל מאלהם בנקלה [אלי] מאמנה ואדא פאסהם בקסט וקבצא תבתו פיה כתבאת אלמאל[8]).

---

[1]) ביאור: זה יארע על פי נס כמו שאמר מלאכי שמי שאינו מוציא כל המעשר יואר וכן בצדקה.

[2]) ביאור: יתכן שזה הפסוק הערה למלכים שיפקידו הפרנסה והוצאת המסים והמשפט בידי הצדיקים ולא בידי הרשעים.

[3]) בכ״י ב׳ ג׳ דו אלתוביך.

[4]) ביאור: אם יקשה אדם ערפו בהמוניות שאינו שומע לקול מוכיתו או רופאו או רבו או מלכו יהיה שברו ממין הדבר שהקשה בו את ערפו ואם בתוריות שהוא ממרה את פי השם או הנביאים או הקבלה ישבר במכת הבאה בידי שמים בעולם הזה.

[5]) ביאור: פירשתי ברבות בענין שררה מלשון תרגום כדי שידמו שני חלקי הפסוק זה לזה ואמר החכם שאם אין לעם התבולה נגד מושל רשע יאנחו ויקבלו שכר על זה.

[6]) ביאור: אין שמחת האב אלא מקצת מה שישובח בו הבן החכם ואין אבוד הון אלא מקצת מה שיגונה בו הבן הרועה זונות.

[7]) בכ״י יקול.

[8]) ביאור: אמרו תרומות ירצה בו המתנות והמסים שאם יקח אותם המלך תמיד

לצאחבה פי דינה ואלמחסן לה אלקביח יכון ענדה מחטוא כלאף מן יעטה ויסתבריה ולים אלאמר כדאך בל אלצאדק אלואעט הו אלמחטוט ענד אלעאקל מן אלנאס באלואגב כקול חזקיה לישעיהו טוב דבר ה' אשר דברת (מלכים ב' כ' יט) וכמא קאל בעץ אלצאלחין למלך [סאלה] כיף עלמה פיה פקאל תגמע אלאמואל מן גיר חלהא ותצרפהא פי גיר וגההא פקד [טן] מן חצר אנה יבטש בה פותב פעאנקה וקבלה וקאל פרית מן לם תאכדה פי אללה לומה לאים. ומן נהל דלך פקד יחדת אללה איה לואעטה חתי יגעל לה בהא הוארה כמא קאל גם האיש משה גדול מאד וגו' (שמות יא ג')[1].

24 מן יגצב אבאה ואמה ויקול לא דנב לי פהו צאחב אלאמר אלמפסד:

נהי בקולה הדא ען כיאנה אלקרבה מתל אלואלדין וגירהמא ועלי אנהם יתגאסלון לכאינהם דלך מן[2]) יכון צאחבה עאזמא אן ירדה עליה בעד וקת פהו מן דיואן אלטאלמין לים יכרג[3]).

25 אלואסע אלבטן יחרש אלצכב ואלמתוכל עלי אללה ידסם:

הדא אלצכב לים הו מע אלנאס בל מע אללה קאל אלחכים מן כאן ואסע אלנפס רגיבא פהו אבדא יצאכב רבה פלמא אנאלה שיא טלב מא פוקה עלי מא כאן קדם ועיני האדם לא תשבענה (משלי כ"ז כ') כמא קאל המן וכל זה איננו שוה לי וגו' (אסתר ה' י"ג). ולכן ובוטח על ה' ידשן מתל יעקב אלדי קאל ונתן לי לחם לאכל ובגד ללבש (בראשית כ"ח כ')[4])

26 אלואתק בראיה הו גאהל ואלסאלך בחכמה הו יפלת:

הדא איצא מן אלנטירין אלגיר מתסאויין ויוגבאן עכסיהמא. ואלתקה באלארא אלמדמומה פי אמור אלדין ואלדניא וכדלך אלמסיר פי אלחכמה אלדניאיה [ואלדיאניה] גמיעא[5]).

27 מן יעטי אלצעיף לא ינקצה דאך ומן יגבי עינה כתיר אלמחק:

עלי סביל אלאיה יכונאן גמיעא כמא קאל מלאכי במארה אתם נארים ואתי

---

[1]) ביאור: אמרו אחרי רוצה בו אחר מצוותי והפסוק הוא מאמר בפי השם והוא אומר לא יחשוב האדם שתמחליק לשונו לחברו ומשבח את המגונה ימצא חן בעיניו בהפך מי שיוכיחנו כי אם צריך שימצא המוכיח הנאמן חן בעיני המבינים. ומעשה במלך אחד ששאל צדיק אחד מה אתה יודע בי והשיב לו אתה מקבץ הון באיסור ומפזר אותו שלא כראוי והשומעים חשבו שהמלך יקפוץ עליו אבל המלך נשקו על ראשו ואמר אחיה פדיון מי שלא אחזו שום גנאי בדברי השם. ולפעמים מוצא המוכיח חן אף בעיני הכסילים על פי נס כמו שאירע למשה עם המצריים.

[2]) נראה שצ"ל כמן.

[3]) ביאור: הזהיר בזה המאמר מלהונות אביו ואמו וקרוביו אף על פי שאין מקפידים עליו אם הונה אותם והוא כמונה את חבירו וברעתו להחזיר לו את האונאה שאינו יוצא מכלל המשחיתים.

[4]) ביאור: אמרו מדון אין ענינו עם בני אדם אלא עם השם שבי שתאוותיו רבות יריב תמיד עם השם ואם קיבל איזה דבר יבקש יותר ממנו כמו המן. ואמרו ובוטח וכו' כמו יעקב.

[5]) ביאור: שני חלקי הפסוק אינם מקבילים זה לזה ומחייבים גם הפך כל אחד מהם (ר"ל בוטח בלבו יאבד והולך בחכמה הוא נבון) ושניהם בהמוניות ותוריות.

20 דו אלאמאנה̈ כתיר אלברכאת ואללאח̇ פי אלאיסאר לא יברו:

יקול לא יט̇ן אלאמין אן אמאנתה תחרמה מאלא כתירא או תכ̇סרה[1]) כל הי אלתי תכתר מאלה אד̇ אללה אלמבארך ולא יט̇ן אכ̇ד̇ אלחראם אנה יגניה בל יפקרה אד̇ אללה הו אלמאחק והד̇א מן אלחכים חכאיה̈ מא פי קדרה̈ אללה אן יפעל כמא קאל פי אלמחק והגה למעט (חגי א׳ ט׳) ופי אלברכה̈ כמא פעל ללצרפית פי אלדקיק ואלדהן ולזוגה̈ אלנבי פי אלדסת[2]).

21 לא כ̇יר פי מחאבאה̈ אלוגוה ולא אן יכפר אלמר עלי כסרה̈ מן אלכ̇בז:

קולה אלאול לא טוב ינוב ען אלקסם אלת̇אני ועל פת לחם נ̇על אלאעט̇ם אלמחאבאה̈ פאנכרה בקול לא טוב ת̇ם צ̇ם אליה אלמיל אלד̇י ימיל אלנאס בעצ̇הם בעצ̇א פי חאל אלמואכלה̈ ואלמשארבה̈ פקאל לא טוב איצ̇א אן יכון על פת לחם יפשע גבר חכאה באחקר אלאגזא[3]).

22 יבאדר אלי אלמאל אלרגל אלשחיח[4]) ולא יעלם אן נקצא יאתיה[5]):

שראיע הד̇א אלקול כת̇ירה̈ מן אמור אלדניא ואלאכ̇רה̈ אלסרקה̈ ואלכ̇יאנה̈ ואלכסר עלי אלסלטאן ואללט̇ [ואכ̇ד̇] אלחראם ואכ̇ד̇ אלמסתגני אלזכאה̈ ואלצדקאת ואכ̇ד̇ אלמחתאג להא מן אלכפאר ואלגבן ואלרבא ואלרשא וקלה̈ אלאנצאף ללמסאכין פי אלעשר ואלזכואת ומא יסבל פי אלציאע ואלאקרחה̈ ונקץ כל ואחד מן הד̇ה עלי קדרה וחסב אמכאנה[6]).

23 מן יעט̇ אנסאנא למאעתי יג̇ד חט̇א ענדה אכתר מן אלמלין לה לסאנה:

עברת לספה̈ אחרי פי הד̇א אלמוצ̇ע טאעה̈ מת̇ל קולה פי יהושע וכלב כי מלאו אחרי [ה׳][7]) (במדבר ל״ב י״ב) יקול אללה תבארך לעל אן יט̇ן אלנאס אן אלמסהל[8])

---

[1]) בכ״י תבסבת.

[2]) בכ״י אלדסתע. — ביאור: אל יחשוב האיש הנאמן שאמונתו תמנעהו כלהעשיר ותפסיד את ממונו שהשם הוא הנותן ברכה ואל יחשוב הנוטל דבר אסור שיעשיר בזאת שהשם הוא הנותן קללה והחכם סיפר מה שביכולת השם לעשות ויודע מה שנעשה לצרפית בקמח ובשמן ולאשת הנביא בפך השמן.

[3]) ביאור: אמרו לא טוב מוסב גם כן על החלק השני ועל פת לחם שהחכם דבר תחלת בהכרת פנים שהיא היותר קשה ואמר עליה לא טוב והוסיף עליו שהאדם נוטה אל דעת חבירו כשהוא אוכל ושותה עמו ואמר לא טוב גם כן שיפשע גבר על פת לחם שהוא השכר היותר נבזה.

[4]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ועניגו הכילי. וכן תרגם הגאון ורעה עינך באחיך (דברים ט״ו ט׳) ותשח עלי אכ̇יך ובכ״י א׳ כל אמר סי אלנט̇ר.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ מן אין יאתיה אלנקץ.

[6]) ביאור: זה המאמר כולל דינים רבים בדברי העולם ובדברי האמונה שהזהיר את האדם מלגנוב ולרמות ולמנוע מס המלך ולכחש בחובו ולמעול ולקבל צדקה אם אין צריך לה או לקבלה מן הכופרים ולהונות וליתן בנשך וליתן שוחד ולמעט מתנות העניים מן המעשר ולקט ושכחה. והחסר הבא על עושי אלה יהיה מדה במדה.

[7]) עיין תרגום הגאון שם. — [8]) בכ״י אלמסתל.

ופרירה ונעקש דרכים הו מא יקולה דוו אלארב מן וקע פי מא בין שיין פליכתר אכפהמא ודלך אנה ליס מן דאתה תחדת[1]) פיוגד להא וגה מן אלתדביר תכון גמיע תואשיה צאלחה לא ישובהא גם בתה בל ולא בד מן גם מא יכון פי גהה מנה אלא אנה יכון באלאכתר ובאלאקל. ולדלך ראו[2]) אלעלמא ואלבצרא אן יכתארו מא ליס פיה צרר כתיר לילא ידע אלאמר מרסלא פיכתאר גיר אלבציר מא פיה אלצרר אלאעטם. פלדלך קאל שלמה יפול באחת ועלי אנה לם ישרח איתהמא הי פלא שך פי אנה ותק אן אלעלמא בל אלתלאמיד לא יטן בה אלטן פיתוהמון אנה אמר באכתיאר אשדהמא. ולסעה הדא אלבאב אמתל מן כל פן ואחדא מן אלמכאסב כמא קד תסתעמל אלכסארה פי אלתגארה ליסתרפע אכתר מנהא ופי אלמנאטרה יצבר עלי כלמה אסתמעת לילא יסמע אגלט מנהא ובאלתדביר כמא אכתאר דויד אלהרב מן בין ידי אבשלום לילא תכרב מדינה אלסלם ופי אמר אלדין כמא אכתאר אברהם יצחק ויעקב ויהונתן וירמיהו תגייר אלקול עלי תסביב קתל אלנפוס[3]).

19 מן פלח ארצה שבע טעאמא ומן כלב אלפראג אסתכתר מן אלפקר:

הדא איצא מן אלנטירין גיר אלמתסאוין טוא פי דרגהמא אלעכסין אן עבד ארץ מלחה לא ישבע לחם או הו עכס עבד אדמתו ישבע לחם ואן יכון מרדף שועים ישבע הון לאנה עכס ומרדף רקים ישבע ריש ואלארבע קצאיא גמעהא פי אמור אלדניא פי מן יתרך חרפתה ומעישתה ויקבל עלי מא לא יעניה ולא יגדי עליה נפעא ופי אמור אלאכרה מן יתרך עבאדה אללה ויקבל עלי אלאותאן או אלתוחיד פימיל אלי אלאתנין או אכתר מן דלך או אסתמאע אלניב מן אלאנביא ויציר אלי אלמנגמין ואלכהאנין ואלמיארין ואלמתפאלין או מא נקלה אלאבא ויתבע אצחאב אלראי ואלמכאלפין[4]).

---

[1]) מלות מן דאתה תחדת אינן ברורות.

[2]) בכ״י ראד.

[3]) ביאור: אמרו הולך וכו׳ ר״ל שלפעמים יש מאורעות קשות הבאות על הצדיק וראוי לבני אדם לעזור לו אם בעזרה הנראית לעינים או במענות שילמדוהו ויציל את נפשו בהן או במתנות שיפייסו בהן את רודפיו. ואמרו ונעקש דרכים הוא כמו שאמרו חכמי המוסר אם יש לפני אדם שני דרכים יבחר ביותר קל מהם וזה אם אי אפשר לחדש עצם הדברים עד שימצא מה שיצלח לו מכל צדדיו וצריך שיבחין בין היותר קשה והיותר קל. ולפיכך ראו אנשי שכל ובינה לבחור במה שאין בו רעה גדולה והכסילים בוחרים בדבר היותר רע. וזה מה שאמר שלמה יפול באחת ולא ביאר באיזה משתי הדרכים לפי שהיה בוטח שהחכמים וגם התלמידים לא יחשבו שיעץ לבחור ביותר קשה. וזה מצוי אצל התגרים שסובלים הפסד מועט כדי שלא יפסידו הרבה וכן המתוכחים סובלים נאצה קלה כדי שלא ישמעו קשה ממנה וכמו שברח דוד מפני אבשלום כדי שלא תחרב ירושלם וכמו ששינו האבות ויהונתן וירמיה את דבריהם מפני פיקוח נפש.

[4]) ביאור: שני חלקי הפסוק הזה גם כן אינם מקבילים זה אל זה ולכן יש להבין מתוכם שעובד ארץ מלחה לא ישבע לחם והוא הפך עובד אדמתו וכו׳ ומרדף שועים ישבע הון והוא הפך מרדף ריקים וכו׳. והפסוק מוסב בדברי העולם הזה על העוזב אומנותו ועושה מה שאין לו עסק בו ואין מועיל לו ובדברי העולם הבא על עוזב עבודת השם לעבוד אלהים אחרים או האתדות להיות כבעלי שנים או יותר ואל מי שאינו שומע לדברי סתר מן הנביאים ופונה אל האובות והידעונים ואל המואס בדברי הקבלה לידבק בהולכים אחר דעותם ובמתנגדים.

אלפאידה מן הדא אלמתל אן יסתדפע[1]) איקאע אלערץ מן ענד אללה חתי לא ימלך אלגאירין בסבבה באמתתאל טאעה אללה ובעד אלתמליך באלאנתקאל ען גוארה פאן לם ימכן פבמדאראתה כמא אנתקל דויד ען שאול אלי אכיש ודארא אכיש[2]).

16 ומדבר כתיר אלמגאשם פהו נאקץ אלפהם ושאני אלטמע תטול איאמה:

אלקציתאן גמיעא יגבאן בחכם אללה אן יסמי אלגאשם נאקץ אלפהם ואן יטיל איאם אלעדל פי נעים אלגנה. וינבגי פי חכם אלנאס אן[3]) יזרי אלמלך וינקץ במן כאן מן כלפאיה טאלמא ואן יקר אידי אלמנצפין מנהם. וקד יתפקאן פי דאר אלדניא מן ענד אללה עלי גהה אלאיה[4]) יזיל עקול אלגאשמין באפאת ויטיל אעמאר[5]) דוי אלעדל וקד צח לך אנה אזאל פהם שאול לתעדיה הו וזאד פי עמר יחזקיהו אד יקול הנני יסיף על ימיך וגו' (ישעיה ל״ה ה׳)[6]).

17 תרי אנסאן מגשום בדם יהרב אלי אלחבס ולא ידעמה אחד:

הדא מן אלחכים אנכאר מא וגד אלגאירין עליה מן אנהם אדא קצדו אן יגשמו אנסאנא במטאלבה דם אמא אן ירידו קתלה הו פיקדפוה[7]) בבעץ אלגנאיאת אלכבאר או ידעון עליה אלקתל פיחאסבונה[8]) ויעדבונה ולים לה מן דאעם ולא סנד. והדה אלאיה תנחטט[9]) מע אלתי קבלהא מן ורב מעשקות ומע אלתי בעדהא[10]).

18 ויגב למן סלך בצחתה אן יגאת ועלי מן עסרת עליה טריקאן אן יקע פי אחדהמא:

אמא מנתה אלעפיף אלתי אמר בהא אן כאן לסלאמה פאחיתה[11]) רבמא תהיאת עליה אלאמור אלחאדה פהו אן יוכד בידה אמא בנצרה טאהרה ללחס[12]) או בתלקינה חגה יתכלץ בהא או במדאראה ענה במאל או בוסילה או במא אשבה דלך.

---

[1]) אפשר שצריך להוסיף אלאנסאן.

[2]) ביאור: אחר שהמשיל המלך לאריה נראה שהמשיל משנהו לדוב. ותועלת המשל היא שיבקשו בני אדם בעשיית מצוות השם להרחיק הפגע הבא מאתו עד שלא ימליך עליהם מתוך זה מלך רשע ואם המליכו השם ירחיקו עצמם משכנותו ואם אי אפשר להם יחליקו עליו כמו שברח דוד מפני שאול והחליק על אכיש.

[3]) בכ״י אד. — [4]) בכ״י אלגאיה.

[5]) בכ״י אעתמאר.

[6]) ביאור: בגזרת האל רב מעשקות יקרא חסר לב ויאריכו ימי הצדיק בגן עדן. וכן לפי משפט בני אדם ראוי שימאס המלך במנהיגים העושקים וירחיקם ויחזק ידי המנהיגים הטובים. ויארעו שני הדברים האלה בעולם הזה על פי נס שהשם יסכל דעת העושקים כמו שעשה לשאול ויאריך ימי חיי אנשי צדק כמו שעשה ליחזקיה.

[7]) בכ״י פיקדפת.

[8]) אפשר שצ״ל יחאבסונה.

[9]) אפשר שצ״ל תנתטם.

[10]) ביאור: החכם מדבר נגד אנשי חמס המבקשים נפש אדם אם שיהו אומרים שהוא חטא חטא משפט מות או שיענו שהוא רוצח ונותנים אותו בבית האסורים ואין סומך לו. וזה הפסוק דבק בפסוק שלפניו ושלאחריו.

[11]) אפשר שצ״ל לסלוכה בצחתה.

[12]) בכ״י ללחק.

12 ובסרור אלצאלחין יכתר אלאפתכאר ובקואם אלטאלמין יטלב אלנאס פלא יצאבון[1]:

הדֿא אלקול עלי אלוגדאן אן אלצאלחין אדֿא כאנת להם דולה תגד אלנאס יפתכֿרון באמואלהם ויתבאהון בהא לאמנהם[2]) מנהם עלי אנפסהם ואמואלהם ואדֿא צארת אלדולה ללטאלמין אנטמר אלנאס ואטהרו אלפקר כֿופא עלי אנפסהם ומאלהם. ועלי אלאמר איצֿא יקול כמא יגב אן יתבאהא אלנאס פי דולה אלצאלחין כדֿאך ינבגי אן ינסתרו עלי עהד אלטאלמין לילא יעשה[ם] רונהם[3]).

13 מגטי דֿנובה לא ינגח ואלמקר בהא אלתארך להא ירחם:

והדֿא ענד אלנאס וענד אללה. פי אלגמיע פהו באלקול יעני בה אלנתור [ואלאקראר]. פאמא ענד אלנאס מן אלאקראר פכמא אקר אבימלך ואחזת מרעהו ופיכל ליצחק ואכֿוה יוסף לה וזקני גלעד ליפתח וצפחו להם וענד אללה פכמא אקר דוד ורחבעם ומנשה ללה ונפר להם[4]). ואמא עכן ושאול אללדֿין אקרֿא פלם יצפח ענהמא פי אלדניא[5]) בל קד נפר להמא פי אלאכֿרה ואנמא אלזמא עקובה פי דאר אלדניא פקט למוצֿע חתם תקדם מן אללה. ואמא אלגאחד פמטאלב פי אלדניא ואלאכֿרה כמא קאל הגני נשפט אותך על אמרך וגו׳ (ירמיה ב׳ ל״ה)[6]).

14 טובא אנסאן יפזע דאימא ומצעב קלבה יקע פי שרֿ:

פי אמור אלדניא כמא תוקא יעקב סבעת ודארא עשו ותכֿלץ וכמא צעב קול אמציה מלך יהודה פחארבה יואש וקע. ופי אמור אלאכֿרה כמא פזעו אנשי נינוה וכֿאפו פתכֿלצו וכמא לם יפזע יהויקים ממא ועט בה פהלך חתי אלצגאיר מן אמור אלדניא יגב אן תחדֿר מתֿל קמצא ובן קמצא אללדֿין בסבבהמא כֿרב אלבית אלתֿאני[7]).

16 וכאסד ינהם ודבֿ מתלטֿ סלטאן טאלם עלי שעב צֿעיף:

אלאקרב אן יכון למא שבה אלמלך באלאסד שבה איצֿא וזירה באלדב. ותכון

---

1) „ולא ימצאו" ובכ״י ב׳ וג׳ יוגדון.

2) בכ״י לאמתם.

3) בכ״י רונתם. — ביאור: החכם דבר במה שנמצא שבני אדם מתפארים בעשרם אם הממשלה בידי צדיקים ויסתירו את ממונם אם המושל הוא רשע. ודבר גם כן על דרך צווי שהאדם חייב להתפאר אם המושל הוא צדיק ולהסתר תחת ממשלת רשע כדי שלא ירע לחם בחמסו

4) בכ״י אנה יגפלהם.

5) בכ״י אלאכֿרה.

6) ביאור: הכיחוש והוידוי על הפשעים בין אדם לחבירו ובין אדם למקום חם בדיבור. והוידוי בין אדם לאדם כמו שהודו אבימלך ואחזת מרעהו ופיכול ליצחק ואחי יוסף ליוסף חקני גלעד ליפתח. והוידוי בין אדם למקום כמו שהתודו דוד ורחבעם ומנשה את פשעיהם ונסלח לחם. ועכן ושאול אף על פי שהתודו נענשו בעולם הזה ונסלח להם בעולם הבא אבל המכחש והוא המכסה פשעיו ואומר לא חטאתי יענש בשני עולמות.

7) ביאור: זה בדברי העולם הזה כמו שירא יעקב מן עשו ושלח לפייסו וניצל ואמציה דבר קשות עם יואש ונפל ברע. ובדברי העולם הבא כמו שיראו אנשי נינוה וניצלו ויהויקים לא פחד מן התוכחות ואבד. וראוי שיפחד אדם גם מפני דבר קטן שבעבור קמצא ובר קמצא נחרב בית שני (עיין גיטין נ״ה ב׳).

וחמלת אלאתאר אן יצרפה פי מסאקי מא ואצלאח אלטרק כמא קאלו ושאין מבירין יעשה בהם צורכי צבור[1]) (בבא קמא צ״ד ע״ב)[2]).

9 מזיל סמעה ען אסתמאע אלתוראה צלותה איצא מכרוהה:

יקול לא תסל ען דעאיה אלדי יתנפל בה פאנה גיר מסתגאב לה חתי צלותה איצא אלתי הו אלפריצה תכון גיר מקבולה והדא מן אקל מא יוגבה אלמעקול עבד לא יסמע מן מולאה כיף יסמע מנה מולאה[3]).

10 מצֿל אלמסתקימין פי טריק אלסו פי הותתה[4]) הו יקע ואלאצחא ינאלון כֿירא:

פאהר הדא אלאצלאל פי אמר אלדניא כמן ישיר עלי אכֿיה אלמומן במא יעוד עליה בפסאד סוי פי דֿלך עאדת תלך אלמשורה עלי אלמשיר בצלאח אם לא. ובאטנה מן יפתי פי אלדין בגיר מא יגב סוי פי דֿלך כאן לה סבב מן דואעי אלדניא חמלה עלי דֿאך אם לא. פאן כלידהמא יקעאן פי תלך אלהותה אלתי בהא אצֿלו אמא פי שי מן גנסהא אנה מהלך פי דאר אלדניא או פי עקובתהא פי אלאכֿרה. ומן יצחח משורתה אלדניאיה ואלדיאניה ינאל כֿירא ענד אללה וענד אלנאס צאר מעני ותמימים פי אלמשורה וצאר ינחלו טוב אמא מן גנס מא אשאר בה פי אלדניא או מן תואבה פי אלאכֿרה[5]).

11 תרי אלמוסר חכים ענד נפסה ואלפקיר אלפהם יסתבריה:

הדא מוגוד פי אלנאס מן בלג פיהם מנזלה מא יתוהם אנה ימכנה אן יבלג גמיע אלמנאזל פאן סנחה אללה מאלא קצד אן יקבל אלנאס פתיאה. וכדֿלך אן כאן בצירא בעלם מן אלעלום תעאטא גירה או כלמא כאן סואה והדא כֿמא בל קד יגד[6]) מן הו אפצֿל אקל מנה פימא פצֿל הו בה פיסתבריה פי דֿלך אלפן אלדי תעאטאה ולו בה קליל אלבצר לכתרה מערפה אלמסתברי בה פלא יפי פיגֿלה בל אלואגב אן ינתחל מא קד פצֿל בה וידע אנתחאל גיר מא הו פיה[7]).

---

[1]) בכ״י בור.

[2]) ביאור: הפסוק הזה הוא דבר הלכה שמי שהעשיר בנשך ובתרבית (עיין ב״מ פ״ת מ״א) חייב לעשות בהן צרכי צבור והם חפירת בורות ותקון דרכים אם אין יכול להחזיר הממון לבעליו.

[3]) ביאור: אמרו גם תפלתו ר״ל לא די שתפלת רשות שלו אינה נשמעת אלא גם תפילת חובה אינה מקובלת שעבד שאינו שומע לקול רבו כל שכן שרבו אינו שומע אליו.

[4]) בכ״י א׳ הותה.

[5]) ביאור: אמרו משגה בדרך נגלה ר״ל נותן עצה רעה בדברי העולם בין שתהיה לטובת היועץ או לא. ובדרך נסתר המשגה הוא חכם המורה הוראה שלא כדין בין שתהא לתועלתו או לא. ושניהם יפלו בשחת אשר כרו בין שתארע להם רעה בעולם הזה כרעה שחשבו להביא על אחרים או שיענשו בעולם הבא. ואמרו תמימים ירצה בו נותני עצה הגונה בהמוניות או בתוריות והטוב אשר ינחלו יהיה דומה לכה שיעצו בעולם הזה או יקבלו שכר על זה בעולם הבא.

[6]) בכ״י יגוד.

[7]) ביאור: זה דבר מצוי בין בני אדם שמי שעלה למדרגה אחת חושב שהוא יכול להשיג כל המדרגות ואם הוא עשיר רוצה שיקבלו הכל את הוראתו. וכן אם הוא בקי באחת מן התחכמות רואה עצמו כאילו הוא בקי בזולתה או בכולן ולפעמים ימצא איש שאינו בקי כמוהו בדבר הידוע לו אבל יש לאיש הזה יתרון עליו בדברים הנעלמים ממנו ויחקרנו עליהם ויביישהו ולפיכך צריך שיורה כל אדם רק מה שהוא בקי בו.

4 ואן מדח[1]) אלט׳אלם תארכו אלשראיע פינבגי לחאפט׳יהא אן יתחרשו בהם:

יעני לא יהולהם מדיח גירהם לה ולא יקולון גירנא יתקרב אליה ונחן נעאדיה[2]).

5 אהל אלשר לא יפהמון אלחכם וט׳לאב אללה יפהמון אלכל:

אמא לאנהם לם יתעלמוה קצדא חתי לא יקפון עלי מא יג׳ב או תעלמוה אלא אנהם לא יג׳ודון אלאסתמאע מן אלכ׳צום לילא יפהמו אלחק עלי מן[3]) הו או יסתמעון ויערפון אלחק ויתגאפלון כאנהם לם יפהמוה ואלצאלחון בעכס ד׳לך כלה יתעלמון ויסתמעון ויג׳ודון אלתפכר ויפהמון[4]).

6 ולפקיר יסלך בצחתה כ׳יר מן עסר אלטריק והו מוסר:

ימכן אן יכון מענאה פי דרכים טריק ואחד אלא אנה נסבה באלמת׳ני אד׳ כאנת אלרג׳לאן תסלכה וימכן בעד ד׳לך אן יכון אראד מן אמור אלדניא אלשרא ואלביע ואלאכ׳ד ואלעטא ומן אמור אלאכ׳רה׳ אלאמר ואלנהי[5]).

7 ואלאבן אלפהם יחפט׳ אלתוראה׳ ומן צאחב אלמסרפין יכ׳זי אבאה:

נעל אלנט׳ירין לא יתשאבהאן ליוג׳ב עכסין אכ׳רין לקציתה פיכון נוצר תורה יהדר אביו אד׳ הו עכס יכלים אביו ורעה זוללים בן כסיל לאנה עכס בן מבין ועלי הד׳א תעבר כל נט׳ירין לא יתשאבהאן[6])

8 מן כת׳ר מאלה מן אלעינה׳ או אלרבא פיג׳ב אן יג׳מעה לראפה׳ אלצ׳עפי:

הד׳א מן באב אלפקה קאל מן ג׳מע מאלא מן גיר חלה מת׳ל אלעינה׳ אלתי הי דרהם בדרהם ודנק או מן אלרבא אלד׳י הו אלמקאבלה׳ פי אלאת׳מאר פיג׳ב עליה אד׳א הו תאב ולם יערף לה צאחב ירדהא עליה אן יכ׳רג׳ה פי מצאלח אלצ׳עפי

ויגיד לו שיאבד ממנו גם המועט אשר לו בצרה שוטפת כמטר וכן המתנצל ואומר שהוא עושק מי שתחתיו כמו שעשקו מי שלמעלה ממנו יפחידהו שתבוא עליו צרה מן השמים כמטר שהוא למעלה מן הכל. והצרות נמשלות למטר כמו בנבואת יחזקאל על ירושלם.

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ מארחי.

[2]) ביאור: לא ייראו שומרי תורה ממה שזולתם מהללים את הרשע ולא יאמרו איך נתקומם נגדו וזולתנו מתקרבים אליו.

[3]) אפשר שצ״ל כא.

[4]) ביאור: אנשי רע אינם רוצים ללמוד משפט או למדים ואינם שומעים טענות בעלי דינים או יודעים את האמת ומראים עצמם כאילו לא ידעו אותה והצדיקים הפך זה שהם למדים ושומעים ומשכילים ומבינים.

[5]) ביאור: אפשר שאמרו דרכים ירצה בו דרך אחד והשתמש בלשון שנים מפני שתי הרגלים ההולכות בדרך וגם יתכן שכיון אל הלקיחה והמכירה והנטילה והנתינה בדברי עולם הזה והצווי וההזהרה בדברי עולם הבא.

[6]) ביאור: שני חציי הפסוק שונים זה מזה כדי שיהא לכל אחד מהן הפך אחר נוצר תורה יהדר אביו והוא הפך מכלים אביו ורועה זוללים בן כסיל והוא הפך בן מבין וכן תפרש כל פסוק שחציו הראשון אינו דומה לשני.

כח

1 יהרב אלטאלמון ולא טאלב להם ואלצאלחון כאלצ׳רגאמה מטמאנון:

קולה רשע יריד רשעים עלי מא יגוז מן תפריד אלגמע. הדא הלהרב פי אלדניא עלי סביל אלאיה כמחנה פלשתים מרתין בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב ובימי יהורם. ופי אלאכרה פהו הרב אלי מכאן אלעקאב אלאלים אלדאים[1].

2 בדנב אלבלאד יכתרון רוסאהא וכראים ואחד פהם עאלם כדאך תטול מדתהא[2]:

הדא מן אלמעקול אן אלתדביר אלתאם אנמא הו לואחד ואלגמאעה לאכתלאפהם לא יתם להם תדביר וכמא עלמת אן סרכיא והם את׳נאן ואחשדרפניא מאיה ועשרון אלדין כאנו מע דריוש לם יכן יתבת להם אמר ובדניאל וחדה כאן יתבת כמא קאל אדין דניאל הוה מתנצח (דניאל ו׳ ד׳). וקולה בפשע ארץ רבים [שריה] ליס הו עקובה מן אללה להם בל אנמא וצף אחדי מעאציהם כמא אן [מן] אלמעאצי כתרה אלמעבודאת וכתרה אלהיאכל כדלך כתרה אלרוסא. ולא תשבה הדה אלקצה קצה שרי אלפים ושרי מאות לאנקיאד גמיעהם אלי משה וכדלך עלי טול אלזמאן ואן קד כתר אלריסא פלא בד מן אן ינקאדו אלי ואחד[3].

3 רגל פקיר יגשם אלצעפי יכבה אלמטר פלא יבקא לה טעאם:

קטע עדר מן יעתדר באן אלדי חמלה עלי אלטלם פקרה וקלה גנתה בל תואעדה באן אלקליל אלדי לה מן טעאם תמחוה אפה מגרקה כאלמטר או יתעדר באן מן הו אעלי יד מנה כמא טלמה כדאך יטלם הו איצא מן הו דונה בל תואעדה באן אפה סמאויה כאלמטר אלדי הו אעלי מן אלכל תפני שיה אליסיר ותשבה אלאפאת באלמטר נטיר קול יחזקאל ען אלה פי דאר אלסלם היה גשם שטף ואתנה אבני אלגביש תפלנה (יחזקאל י״ג י״א)[4].

שהוא עלול בדבר עלול שהצאן הוא עלול בדשא והדשא במטר והמטר ברצון הבורא אבל הבטחון השלם הוא בשם שהוא עילת כל העילות. ואמר פני הצאן רצה לומר המובחרים שבהם וקרא שאר הכבשים עדרים וכינה אותן בשם חוסן ופני הצאן בשם נזר מפני שהם ככתר לשאר הצאן. ורצה באמרו חציר ודשא ועשב שמאכל הצאן משלשת מינים והם הגרגרים והעלים והחשש. ואמר שהצאן יועיל לשלשה דברים ללבוש ולמזון ולפרנסת בני הבית במחיר מה שיסכר מן הצאן.

[1]) ביאור: רשע במקום רשעים מפני שמשתמשים בלשון יחיד במקום רבים. וזאת המנוסה היתה בעולם הזה על פי נס כמחנה פלשתים שתי פעמים בימי שאול ומחנה ארם בימי אחאב ובימי יהורם. ובעולם הבא הרשעים נסים אל מקום העונש הקשה והתמידי.

[2]) „יאריכו ימי הארץ" ר״ל בשלוה.

[3]) ביאור: מן המושכל שההנהגה השלמה אינה אלא במנהיג אחד וכמו שידעת שהסרכיא שנים והאחשדרפנים מאה ועשרים ולא קמה מלכות דריוש אלא בעצת דניאל. ואמרו בפשע הארץ וכו׳ אינו רוצה בו שרוב מספר השרים עונש מאת השם כי אם הוא אחד מפשעי הארץ שיהיו לה שרים רבים כמו שהוא חטא שיהיו לה אלהים רבים ומקדשים רבים. ואין זה דומה לפרשת שרי אלפים ושרי מאות לפי שהיו כולם שומעים לקול משה וכן בכל הדורות כשהיו ראשים רבים בהכרח היו תחת הנהגת איש אחד.

[4]) ביאור: העושק את הדל ומתנצל ואומר שעניותו הכריחה אותו לזה יאחידתו תחכם

22 ולו דקקת אלגאהל מתלא פי מדק או פי וסט אלבאסנה¹)
באלהראוה לם יזל ענה גהלה:

קולה הדא פי אלגאהל אלמתנאהי והו אלדי לא יצדק באן [פי] אלדניא עלמא כאלסופסטאייה קאל לו צרבתה למצרה לה או לצלאח לם ינפע דלך שיא פאלמצרה לה אלצרב אלדי שבה במכתש ואלצלאח הו צרב אלאדב ישבהה בתוך הריפות אלדי לצלאח כמא יצרב אלסמסם ולדלך נהי אלנואץ אן ינאטרו אלמתגאהלין ואנמא יצרבון ליתאדב גירהם בהם²).

23 ינבגי אן תעלם חאל מקדמי גנמך ותרד באלך פי סאיר
קטועהא: 24 אנה לים ותאקהא אלי אלדהר ולא תאגהא אלי גיל בעד
גיל: 25 ואנמא אדא תגלא אלחשיש וטהר אלכלא ואגתמעת אעשאב
אלגבאל: 26 צאר מן אלנעאג לבאסך ומן תמן אלציעה פי מואעזך:
27 ומן כפאיה לבנהא פי טעאמך וטעאם מנזלך ועיש צביאנך:

אלמחיט בגמלה הדה אלמקאלה הו אנה כמא כאן קאל לרב אלדהב ואלפצה לא תתק בדלך הו קולה אל תיגע להעשיר (משלי כ״ג ד׳) כדאך קאל האהנא לרב אלמאשיה לא תתק במאשיתך לאנה אנמא קואמהא באלכלא ואלנבאת מן אלארץ ואלכלא נפסה פלו כאן דאימא להא לכאנת אלתפאסיד³) אליהא כמא הי אלי סאיר אלחיואן פכיף והו רבמא לם ינבת פבאלחרי אן לא תתכל עלי מעלול במעלול. ונעלהא קסמין מתארוהא קאל פיהם פני צאנך והי וגוההא כמא קאל ען יעקב ויתן פני הצאן אל עקוד (בראשית ל׳ מ׳) ואלבאקי קאל פיה לעדרים ועטף עלי⁴) אלמדכורין אכירא בקול חסן ועלי אלמוצופין אולא בקול נזר אד הם כאלתאג לסאיר אלגנם. ווצף מאכלהא בתלתה אשיא חציר ודשא ועשב אסמא אלחב ואלורק ואלחשיש וינתדא מנהא תלאתה אשיא מא יכתסי בה לקולה ללבושך ומא יתאדם בה קאל פיה ללחמך ומא יבאע ויתעיש מנה אי בתמנה קאל פיה וחיים לנערתיך. וקצד בקולה הדא אן אלתכלאן אלתאם אנמא הו עלי אלכאלק עז וגל [אלדי] הדה כלהא מעלולה בה אלחיואן באלנבאת ואלנבאת באלמטר ואלמטר במשיה אלבארי וקאל אקצד אלאצל אלקאים בהדה כלהא כמא קאל משה פי אלתוראה פי קצה כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים (דברים י״א י׳) אלקצה אלי אכרהא⁵).

לשבחם וכשיבחנו אותם נמצא ערכם אמת. ונתן משל בשני דברים שהאחד מהם יקר מהשני לפי שיש מעלות רבות בחכמות וכן יש מדרגות במעשי החסר ותצדקה וכן באומניות וכיוצא בהן.

¹) ענינו שק גדול ועבה ונותנים בו השומשמין ומכין עליו במקל כדי להוציא שמנם.

²) ביאור: החכם מדבר בכסיל גמור שאין מודה שיש בעולם ידיעה והוא הנקרא סופיסט ואומר אם תכתשהו במרוכה להזיקו או אם תכהו במקל ליסרו לא יועיל לו ולכן הזהיר שלא להתוכח עם ככיל כזה ולא יכו אותו כי אם כדי שיראו אחרים וילמדו.

³) בכ״י אלתפאסיר.

⁴) בכ״י אלי.

⁵) ביאור: כמו שאמר למעלה שאין לבטוח בכסף ובזהב אמר כאן שלא ישען האדם על רוב מקנהו מפני שאין קיומו אלא בדשא הארץ ואפילו יצמח תמיד הדשא אפשר שיארע לצאן שום הזק כמו לשאר הבהמות כל שכן שלפעמים לא יצמח הדשא ולכן אין ראוי לבטוח במת

אן כאן אלצאחב הו רב אלעאלמין כמא חפטו בני צדוק וקאל פיהם והכהנים הלוים בני צדוק אשר שמרו את משמרת מקדשי בתעות בני ישראל (יחזקאל ד׳ ט״ו)[1].

19 כאלמא אלמוגה לוגה כדאך קלב אלנאס ללנאס:

למא כאן אלמא מן בין אלארבעה̈ ענאצר הו אלדי יחתמל אן תמי̃לה כיף שית אד̇ כאן אלתראב ת̇קילא ואלריח ואלנאר[2]) לא תמלכהא שבה אלחכים תמייל אלקלוב בה. פאן קלת כדאך קלוב אלנאס בעצ̇הם לבעץ̇ אן שאו מילוהא ואן שאו אתאדוהא כאן אלקול כ̇אצא ואן קלת כדאך קלוב אלנאס כל ואחד לנפסה כיף שא מילה פי טאעה̈ אללה או צנאעה̈ או תגארה̈ או עשרה̈ קום כאן דלך עאמא והו אלאחק̃ אן יכון אלא אנה עלי אלוגהין גמיעא ינפי מא יתוהמה אלנאס אנהם מגבורון[3]).

20 וכמא אן אלת̇רי ואלאבאדה̈ לא תשבע מת̇לא כדאך עינא אלנאס לא תשבע נילא:

נהי בדלך אלקול ען את̃באע אלתמני̃ פאנה לא תדרך גאיתה אד̇ כאן אלאנסאן מא וצל מנה אלי חאל אלא ותמנא פיהא חאל[א] אכ̇רי וקד עלמת אן קין כאן מהלא לנצף אלארץ̇ פלם יקנעה פקתל הבל ליחוז אלכל או למא אשבה דלך[4]).

21 וכמא אן אלמסבך ללפצ̇ה̈ ואלכור ללדהב כדאך ינבגי אן יכון אלמר עלי קדר מדיחה:

ואד פי אלחת̃ עלי טלב אלעלם בבאב אכ̇ר קאל ומן דאע לה אסם פימא בין קומה באנה קד בלג פי אלעלם אלי חאל ואנמא הו עלי אלחקיקה̈ עלי בעצ̇הא פינבגי אן יענא בנפסה חתי יציר בחית̇ יצפונה וחתי אד̇א אמתחן כ̇רג עלי עיאר מא והל לה כאלדהב פי אלכור ואלפצ̇ה̈ פי אלמסבך. ומת̇ל דלך בשיין אחרהמא אעו̃ מן אלאכ̇ר חסב תפאצ̇ל אלעלום פי אנגאסהא ואנואעהא. וכאלקול פי אלעלם כדאך פי אלצלאח ואלבר וכדאך פי אלטהארה̈ ואלחרץ̇ פי אלצנאיע וכל פן מן הדה איצ̇א לה מנאזל[5]).

---

[1]) ביאור: יש אילנות רבים נושאים פרי אלא שהתאנה צריכה שמירה יתרה לפי שאין מלקטים את פריה בבת אחת כי אם מעט מעט בכל יום בעת מיוחדת מן היום ואם עברה העת יפסדו התאנים וכן צריך העבד לשמור את אדוניו בכל עת וזה בבני אדם וכל שכן אם האדון הוא השם.

[2]) בכ״י אלמא.

[3]) ביאור: המשיל לב האדם למים מפני שהאדם יכול להגיר את המים לכל צד כפי רצונו מה שאינו כן בשלושה יסודות האחרים לפי שהעפר כבד והרוח והאש אינם נתפסים. האמרה כן וכרי אם תפרשהו שאדם יכול להטות את לב אדם ורעהו אל דבר אחד או להשיבו ממנו אז המאמר פרטי ואם תפרשהו שכל אדם יכול לנהג את לבו כפי רצונו הן למצוות הן לדברי העולם הזה המאמר הוא כללי. ועל כל פנים הכתוב מעיד נגד החושבים שהאדם מוכרח.

[4]) ביאור: תזהרת לאדם שלא ילך אחר תאותיו לפי שאין להן סוף ואם מלא תאוה אחת יבקש אחרת כמו שקין זכה לחצי הארץ והרג הבל לאחוז את הארץ כולה או לסבה אחרת דומה לזה (ועיין בראשית רבה על בראשית ד׳ ח׳).

[5]) ביאור: החכם הוסיף להעיר לדרישת החכמה מטעם אחר והוא שיש בני אדם שיצא להם שם יותר גדול ממה שראויים לו וחובה עליהם להשתדל בחכמה כדי שתהא חכמתם שוה

15 אלוכף אלמתתאבע פי יום זמהריר ואלאמראה אלצכאבה תסאויא: 16 מן דכרהא פקד דכר אלריח וגהד[1]) ימינה ילקא:

שבההא באלוכף לאנה יאתי מן אלמא מן וכף[2]) אלמתתאבע מנה לכתרה כלאמהא תם שבההא באלריח אלתי לא יטיק אחד אן יצבטהא קאל פמן מן אנה יטיק אן יען או יקצר צכב אלאמראה אלשרירה פקד טן אלבעיד בל אלמחאל. וימינה אלתי יתוהם אנה יקודהא בהא ויענהא כמא יען אלדאבה אנמא תלקא גהדא ותעבא[3]).

17 כמא אן אלחדיד באלחדיד ינחד כדאך אלמר ינחד בחצרה צאחבה:

טאהר דלך אלמבאראה אלמוגודה בין אלנאס פי אלאבניה[4]) ואלגרוס ואלאלאת ומא אשבה דלך. הדא עלי סביל אלוגדאן וכאצה אלמתל פי אלגדל אן[5]) אלתקא עאלמין פי אלמצאף מן מגאלס אלנטר אלמחץ ישחד[6]) כל ואחד מנהמא פכר אלאכר שחדא בינא ויחצר לה מן כאטרה אבואבא לם תך ענדה קבל דלך ויסתפיק אלי אלרד עלי מטאען כאן לא יעלמהא אנהא עליה ומא שאכל דלך. ואנמא קלת אלנטר אלמחץ לאן כתירא מן אהל זמאננא הדא לים יתכלמון ליעלמו ואנמא יתכלמון לינלבו פלים אלמגלם מחץ ללנטר[7]).

18 כמא אן מן חפט אלתינה אכל מן תמרהא כדאך מן חפט מולאה יכרם:

אמא אלשגרה אלמתמרה עלי אנהא כתירה וכל מן חפט ואחדה מנהא אנתפע בתמרהא פאנה קצד אלתינה לכאציה פיהא אנהא לא תלקט דפעה ואחדה בל פי כל יום קליל ופי וקת מן אליום כאצה פמן[8]) אגאז דלך בוקוע אלשמס עליהא או בנירה פסדת כדאך מן יחפט צאחבה וירעא חקה יגב אן ילזמה פי כל וקת הדא אלקול[9])

---

[1]) טעמו עמל ויגיעה ולא ידעט איך העתיק הגאון מלת שמן כן ואפשר שהשמן הוא משל לבריאות הגוף ולכחו.

[2]) יש כאן חסרון ומלאנוהו בביאור כפי השערתנו.

[3]) ביאור: המשיל אשת מדנים לדלף לפי שהוא בא מן המים (שלא יוכלו להיות צרורים בשמלה) והוסיף לומר דלף טורד לפי שהיא מדברת תמיד והמשילה עוד לרוח שאי אפשר לאדם לאספו בחפניו וכמו כן הוא דבר רחוק או נמנע להשקיט את אשת מדנים ואם יחשוב הבעל שינהג אותה בימינה כמו שינהג את הבהמה לא תמצא ידו כי אם עמל ויגיעה.

[4]) בכ"י כאלאבנית.

[5]) אפשר שצ"ל אי.

[6]) בכ"י ישהד וכן שהדא.

[7]) ביאור: לפי פשוטו הכתוב מדבר בקנאת האומנים זה בזה להיטיב לבנות וליטע ולעשות כלים. וסגולת המשל לשני חכמים הנושאים ונותנים בבית המדרש להוציא אמת על בוריו שיחדד כל אחד מהם שכל חברו ויוציא לו כבינתו חידושים ויעיר אותו להשיב על טענות שלא הרגיש בהן עדין. ואמרנו להוציא אמת על בוריו לפי שיש אנשים רבים בזמננו זה שאינם מתוכחים אלא להתגבר איש על רעהו ולא ללמוד זה מזה.

[8]) נראה שצ"ל פאן.

[9]) נראה שצריך להוסיף פי אלנאס פכיף ר"ל וזה המאמר בבני אדם וכל שכן אם האדון הוא השם.

נכבתך ואלאכ̇ר יבאלג̇ פי אלאמר יקול חתי אכ̇וך ואן כאן אבן אמך ואביך פלא תט̇הרה עלי נכבתך בל כתמאנך לאמורך אצלח לך. ואלת̇אלת̇ טוב שכן קרוב מאח רחוק ולה מעאן מנהא אן נארך אלחאצ̇ר אנפע לך מן אכ̇יך אלגאיב פלא תפאסדן[1]) הד̇א להד̇א ומנהא אן נארך אלמאיל אליך אנפע לך מן אכ̇יך אלמנחרף ענך פיכון רחוק וקרוב האהנא באלאעתקאד כמא כאן פי אלאול באלשכ̇ץ ומנהא אן נארך אלקריב אלי אללה בברה אצלח מן אכ̇יך אלבעיד מן רבה במעציתה פיכון קרוב ורחוק פי הד̇א אלתכ̇ריג̇ אלת̇אלת̇ פי אלדין[2]).

11 תעלם[3]) יא בני ופרח קלבי וחתי ארד̇ עלי מעי̇רי קולא:

קד כאן רנ̇ב תלמידה אולא פי אלתעלם ליסרה אד̇ סרורה אחד אלחקוק אלואג̇בה̈ עלי אלתלמיד̇ והד̇ה האהנא תרגיבא אכ̇ר פקאל וחתי מן עירני בכ̇לאל מן כ̇לאלך רדדת עליה ג̇ואבא [ו]כסרת מא בה יטען עליך[4]).

12 ותרי אלנהי̇ אד̇א ראי אלשר̇ אחתג̇ב ענה ואלג̇פ̇ל ימרון בה
פינכבון: 13 חתי אן חכמא יקאל פיה[5]) כד̇ ת̇ובה למא צ̇מן אג̇נביא
וען אלג̇ריב רהנה: 14 פכם מן דאע לצאחבה בצות עאל פי דלג̇ה מן
אלג̇דאה̈ והי מחסובה̈ ענדה פריה̈:

קולה הד̇א כאלנהאיה̈ פי תוקי̇ אלחכם אי אנה מן שדה̈ חד̇רה לא ידכ̇ל פימא לא יעניה חתי אלצ̇מאן אלד̇י אנמא עאקבתה אן [יוכ̇ד̇ ת̇ובה פכיף פימא עאקבתה אן] תוכ̇ד̇ רוחה פכיף פימא עאקבתה אן יכ̇לד פי אלנאר. ולמא ד̇כר אלצ̇מאן קאל ועלי מת̇ל הד̇ה אלחאל כם מן מברך רעהו וגו׳ יעני אלמצ̇מון ענה ידעו ללצ̇אמן קאצ̇יא לד̇מאמה ולו כאן אפתרי עליה ולם יצ̇מנה כאן ענדה אסהל או מת̇לא במת̇ל פכיף אן הו קדם נפסה ללכ̇טר דונה[6]).

---

[1]) בכ״י תפאסרן.

[2]) ביאור: בפסוק הזה שלשה חלקים האחד אמרו ריעך וכו׳ וענינו אל תעזוב את רעך שאם תיטיב לך ותחדל אחר כך אז הוא חמס ממך לעזוב אותו ואם הרע לך עליך לסלוח לו לפי שהוא אהבך ואם אין לך סבה לעזוב אותו אז אתה כשוטה. ורעה אביך לפעמים יעמוד במקום רעך אם רעך אינו עמך. והשני אמרו ובית אחיך וכו׳ הערה שלא תגלה את צרתך לאחיך שלא תעציבנו או לא תגלה אפילו לאחיך אף על פי שהוא בן אמך ואביך טוב לך להסתיר ממנו את עניניך. והשלישי אמרו טוב וכו׳ יש בו כמה ענינים מהם שהשכן היושב עמך טוב מאח שהוא רחוק ממך ואל תתבאש עם הראשון מפני השני ועוד ששכן שלבו דבק בך טוב מאח שלבו סר ממך ועוד ששכן הקרוב אל השם בצדקתו טוב מאח הרחוק מחשם בפשעיו.

[3]) בכ״י ב׳ תתכם.

[4]) ביאור: אחר שאמר שתובה על התלמיד לשמח את רבו (למעלה כ״ג ט״ו) העיר כאן עוד את התלמיד ואמר לו חכם כדי שאוכל להשיב דבר למי שיחרפני במרה ממדותיך.

[5]) „עד שיגזור עליו הדין לומר״.

[6]) ביאור: אמרו ערום וכו׳ ר״ל שהערום נשמר מלבוא במשפט ולכן לא יתעסק במה שאינו שלו עד שלא ירצה להיות ערב כדי שלא יקחו את בגדו וכל שכן במה שיביא את חייו בסכנה ועל אחת כמה וכמה במה שיענש עליו באש של גיהנם. ואמרו מברך רעהו וכו׳ ענינו שלפעמים יברך תלווה מי שערב בעדו לשלם את הטובה שגמלו ואילו קיללו ולא עשהו לערב היה יותר נוח לו או הברכה בעיניו שוה לקללה ואין צריך לומר במביא את עצמו בסכנה תחת אחר.

פי אלמאל כדלך פי אלמאיכל ואלמשארב ואלמנאכח אלחראם. ופי אלעלום אלמחרם אסתעמאלהא כאלזגר ואלפאל ואלתבלית[1]) ומא גרי נחו דלך[2]).

8 וכמאיר נאיד מן וכרה כדאך אמר נאיד מן מוצעה:

בסים הדא אלמתל אשאר באן לא נפני אלאעמאר פי אלספר פאן פיה וחשה וכמר ונקץ פי אלחאגאת וגיר דלך ממא נמלתה תגאל אלטאיר אלמפארק וכרה. ויגוז איצא אן יכון אמר באלשפקה עלי אלגריב או הו בהדה אלחאל ולו כאן מלכא כמא עלמת מן דויד מלך ישראל חין כרג הארבא מן בין ידי אבשלום[3]).

9 כמא אן אלדהן ואלבכור אוכד לפרח אלקלב מן אחדהמא כדאך משורה אלצאחב אחלא מן משורה אלנפס וחדהא[4]):

אמר האהגא במשאורה בציר (צארק) צדיק נאצח וקד כנא בינא אן אלבציר הו מן קאם לה אלדליל באנה בציר בדלך אלאמר אלדי תריד תשאורה פיה דיאניא כאן אם צנאעיא אם תגאריא ואלצדיק הו מן קד אנכשפת לך חאלה באלמפאנאה בגיר חד להא[5]) ואלנאצח הו אלדי תראה לא ישיר חתי יחים באקטאר מא פיה תשאורה פמא חדתתה מנה אגאד אסתמאעה ומא תרכתה מאלבך בשרח דלך[6]).

10 צאחבך או צאחב אביך לא תתרך ובית אכיך לא תדכל פי יום נכבתך וגארך אלקריב אנפע מן אכיך אלבעיד:

הדא אלפסוק תלתה אבואב אלבאב אלאול רעך ורעה אביך אל תעזב יקול ליס מן אלחט לך אן תתרך צאחבך לאן תרכך לה לא יכלו מן אן יכון עלי אחד תלתה אבואב אמא לאחסאן חדת מנה פקטעה [פתרכך לה] חיניד גור או לסיה חדתת פינבני אן תצפחהא אד הו צדיקך או לא לשי חדת פמן פעל לא לעלה כאנת ולא תכון באעת[7]). וקד יקום צדיק אביך מקאם צדיקך אד נאב צדיקך. ואלתאני ובית אחיך אל תבא ביום אידך אחרז[8]) אלא תטהר אכאך כאצה עלי נכבתך ולדלך תפסיראן אחדהמא יכציץ אכאך כאצה כאנה לם יגד אן תגם אכאך בוקופה עלי

---

[1]) המלה הזאת נגזרת ממלת בכת שענינה מזל טוב.

[2]) ביאור: מתוך זה הפסוק נלמד שהשמחה בחלקו מן הממון המותר יבזה כל הון יקר מן האסור ואוהב כסף כל איסור מותר בעיניו וכן במאכל ובמשתה ובעריות ובחכמות האסורות כמעשי המכשף והידעוני.

[3]) ביאור: לפי פשוטו הפסוק הזה הוראה שלא נאבד חיינו בהליכת דרך לפי שבה יש בדידה וסכנה וחסרון צרכינו כמו שארע לצפור הנודדת מקנה. ויתכן גם כן שהוא צוי לחמול על האורח לפי שהוא בזה המצב ואפילו אם הוא מלך כמו שהיה דוד בברחו מפני אבשלום.

[4]) „כמו שהשמן והקטרת ראויים לשמח לב יותר מאחד מהם כן עצת הרע מתוקה יותר מעצת הנפש לבדה״.

[5]) המלות האלו קשות להבין והעתקנום כפי ההשערתנו בביאורנו. ועיין למעלה כ״ז כ״ו.

[6]) ביאור: החכם צוונו לשאול בעצת איש נבון ואוהב ונאמן וכבר ביארנו שהנבון הוא המבין בדבר אשר תשאלהו עליו והאוהב הוא מי שנגלה לך לבו מיד כשתפגשנו ואין ליתן גדר בענין הזה והנאמן הוא היועץ אחר דרישה וחקירה ושומע למה שאתה אומר ושואל על מה שלא בירורת.

[7]) אין אנו מבינים ענין המלה הזאת והעתקנוה כפי השערתנו.

[8]) בכ״י אחרץ.

כאלתגר ומנהם מן יתפנן פי צרוב מן אלניפ פהו כאלרמל. ויתגה אן יכון תצדירה בהדה אלאמור אנמא קצד בה אלנהי ען מכאלטה אלגאהל פי מגאורה או מעאמלה או מצאהרה או מגארמה או מנאפרה[1]).

5 ולעטה מכשופה כיר מן מחבה מסתורה:

לה וגהאן אחדהמא אן תצדק צדיקך אצלח מן אן תסאתרה ועלי מא קאלת אלתוראה הוכח תוכיח את עמיתך (ויקרא י״ט י״ז) פאן סאתרתה אלמאת עליה ועלי נפסך איצא. ואלאכר אן אלעטה ועלי אנהא מולמה פאד הי למאעה אללה וימכן אטהארהא ינבגי אן תכון אסר ללמועט[2]) מן מחבה ליס למאעה אללה ולא ימכן טהורהא בל תבקא מכתומה[3]).

6 ושגג אלמחב מאמונה וקבל אלשאני מסתרפה[4]):

ונעתרות יתצרף מן קול יחזקאל והעתרתם עלי דבריכם (יחזקאל ל״ה י״ג) ואסרפתם. פמא הו צחיח אן אלמחב לא יולם אלא לאצלאח ואלשאני לא ילדד אלא לאפסאד עלי גמיע אלפנון פי אפעאל אלשאני ואלמחב גמיעא. וקד עלמת אן כלאם משה רבינו ממרים הייתם (דברים ט׳ ז׳) הו אסר אלינא מן קול בלעם[5]) מה טבו אהליך יעקב וגו׳ (במדבר כ״ד ה׳) ועלי אן דלך מן ענד אללה עלי פיה. וכדלך אדא אעתקדנא אן אלבארי גל גלאלה מחב צלאחנא יכון כל מא יחלה בנא מאמונא ענדנא גיר מסתגש[6]).

7 תרי אלנפס אלשבעי תבשם אלשהד ואלנפס אלגאיעה כל מר ענדהא כחלו:

פי טי הדא אלקול אנה מן קנע במא רזקה רבה מן חלה עאפת נפסה כל מאל נזיל מן אלחראם ומן כאן רגיבא פי דלך פכל חראם ענדה כחלאל. וכאלקול

---

[1]) ביאור: החכם מדבר באחד משלשה כוחות הנפש (והוא כח הכעס) והזכיר שלשה חלקים אף וחימה וקנאה כנגד שלשה מיני הכעס והם המין הפחות והוא החימה המביאת לידי אכזריות שלא יתן אדם את לבו על הצרות הבאות על מי שהתעבר עליו והבינוני והוא האף והוא שיקום על שנאו וישטפנו והיותר חזק הוא הקנאה ואמר שאין ביכולת אדם לשער כמותה. ואם הוא כן בכל בני אדם כל שכן באוילים שכעסם כבד מחול ומאבן. ואפשר שהשתמש בשני דמיונים לפי שלפעמים כעס האויל הוא ממין אחד ואז הוא רומה לאבן או ממינים שונים והוא דומה לחול. ואולי התחיל באמרו כובד וכו׳ להזהיר שלא להתחבר עם הכסיל להיות שכנו או שותפו או להתחתן בו או לאכול משלחנו או להתוכח עמו.

[2]) בכ״י ללמועט.

[3]) ביאור: יש לפסוק הזה שני פירושים האחד שטוב לאדם שיוכיח את חברו ויאמר לו האמת משיעלים את עיניו מחטאיו. והשני שהתוכחה אף על פי שהיא מכאבת אם היא לשם שמים ואפשר לגלותה ראויה להיות חביבה על המוכח יותר מאהבה שאינה לשם שמים ושצריך להסתירה.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ מסתפטעה.

[5]) עיין תענית כ׳ ע״א.

[6]) ביאור: נעתרות נגזר מן והעתרתם שענינו הרביתם יותר מדאי. ופירוש הפסוק שהאוהב יכאיבך להצלחתך והשונא ישמח אותך לרעתך וכן היתה תוכחת משה רבנו חביבה לנו מברכת בלעם אף על פי ששמה השם בפיו וכן לפי שהשם יחפוץ בטובתנו יהיו יסוריו בעינינו נאמנים ובלי עול.

ואיצא פי אמור אלטאעאת מן תעלם עלם[1]) או צום או צלוה לא תסוף בה אלי גד ובעד גד לאנך לא תאמן מא יחדת פישגלך ומנה קאל אלעלמא אל תאמר לכשאפנה אשנה שמא לא תפנה (אבות ב׳ ד׳). ואיצא פי אלאסתראחה באלצלאח ולו בלגת סבעין סנה או תמאנין פי צלאח לא תתחקק באן אלאכרה לך פאנך לא תעלם איה מעציה או זלה תחדת מנך פתנתקל מרתבתך והו קולהם איצא אל תאמן בעצמך עד יום מותך (שם)[2]).

2 ימדחך אלאג̇נבי לא פוך אלגריב לא שפתאך:

יחתמל מעניין אחדהמא אן יכון מנע אן ימדח אלמר נפסה לאסתקבאחה דאך ומע דלך לם ילזמה אן ימנע אלנאס מן אן ימדחוה בל געלהא חאלא מתוסטה לילא יטן בעצנא אן מנע אלמדיח כלה אצלח אד דלך באב מן אלכשוע או קולה מן צאחבה ומן גירה צואב לירגב אלנאס פי אלבר. ואלאכר אמר באסתעמאל אלנפס פי מא יכון אלאנסאן בה מחמודא ענד נפסה וענד אלנאס גמיעא כאנה קאל יהללך זר איצא ולא פיך פקט נכרי ואל שפתיך פקט. והדא איצא קולהם אי זה היא דרך ישרה שיבור לו האדם כל שהיא תפארת לעושיה ותפארת לו מן האדם (אבות ב׳ א׳) ומעני קולנא יכון פכרא ענד נפסה נעני בינה ובין רבה[3]).

3 אן אלחג̇ר לתקיל ואלרמל לרזין וגיט אלגאהל את̇קל מן כליהמא: 4 אד̇ אלחמיה חנק ואלגצב גרק ומן יקף בין ידי אלגירה:

אכ̇ד̇ פי האתין אלאיתין אן יצף אחדי אלקוי מן אלת̇לאת̇ אלתי הי ללנפס. פקסמה ת̇לאת̇ה אקסאם חמה ואף וקנאה תלקא אלת̇לאת̇ה צ̇רוב מן קוה אלגצב אעני אנהא תכון אמא אלי אלזיאדה או אלי אלנקצאן או אלאעתדאל פסמי אלנאקץ מן אנואעהא חמה והו יורת̇ אלחנק אלא יבאלי אלמר במא יחדת̇ פי אלזמאן עלי מן הו חנק עליה לכן לים יבאשר הו באד̇איה וסמי אלמעתדל אף והו יורת̇ אלגרק אן יבמש אלמר במן הו גצבאן עליה פיגרקה וסמי אלזאיד קנאה ולם יגעל למא יורת̇ה מקדארא בל קאל ומי יעמד אד̇ לא תערף כמיה דלך. קאל פאד̇א כאנת הד̇ה אלת̇לאת̇ מנאזל מן אלגיט פי אלמתוסטין מן אלנאס פכיף אלגהאל אחרי אן תכון הד̇ה אלדרגאת פי אכ̇לאקהם את̇קל מן אלרמל ואלחצא. ויגוז אן יכון תשביהה בהד̇ין אלשיין לאן אלגהאל פי אכ̇לאקהם עלי צ̇רבין מנהם מן יתבת עלי כ̇לק ואחד פהו

---

[1]) נראה שהוא מדבר כאן בחכמת התורה.

[2]) ביאור: יש בזה הרבה ענינים אחד מהם והוא היותר קרוב שלא יאמר אדם מחר אעשה כן והוא אינו יודע מה תהיה מחרתו כמו שאירע לסנחריב באמרו כן אעשה לירושלים. ומהם שלא יאמר מחר יעשה השם כן בין שיאמר זה מדרך הנבואה כמו שעשו נביאי השקר וחנני בן עזור בימי ירמיה בין שיחשב שהוא מבין באותות השמים כמו שעשו חכמי בבל. ומהם שלא יאחר לעשות מצוה הבאה לידו כמו תלמוד תורה וצום ותפלה מפני שנעלם ממנו אם יוכל לקיימה מחר. ומהם שלא יתהלל בצדקתו אפילו בעת זקנותו שמא יחטא למחר וירד ממעלתו.

[3]) ביאור: פתרון זה הפסוק על שני פנים האחד הזהרה שלא ישבח אדם את עצמו מפני שזהו דבר מגונה אבל אינו חייב להיות עניו עד שימנע בני אדם מלהלל אותו או טוב הוא שישבחו אותו אחרים כדי שיתאוו בני אדם לעשות הטוב כמוהו. והשני שיתנהג אדם במעשיו באופן שיהיה משובח אצל עצמו ואצל אחרים יחדו כאלו אמר יהללך זר גם הוא ולא פיך לבדו נכרי גם הוא ואל שפתיך לבדן ואמרנו משובח אצל עצמו נרצה בו בינו ובין השם.

רבמא וקע פיהא ורבמא לם יקע אד׳ באנת פי אלכולאם[1]) מן אלארץ׳ אעני אלצלבה וקד יחכם באנה ואקע פיהא לא מחאלה אד׳א כאנת פי אלרמל לבעד[2]) צעודה מנהא ומן דחרג׳ תג׳רא רבמא רגעת[3]) עליה ורבמא לם תרגע אד׳א כאנת פי בעץ׳ קותה וקד יחכם באנה לא בד מן אן ירגע עליה אד׳א כאן פוק קותה כד׳אך אלבאגי ואלסאעי רבמא רד אללה כידהמא פי נחורהמא ורבמא לם ירד פי דאר אלדניא כמא עלמת אן סרביא ואחשדרפניא אצחאב דניאל קצדו טרחה ללאסד ואנקלב עליהם ואלכסדאניון קצדו אחראק חנניה מישאל ועזריה ולם ינץ׳ אלעקאב עליהם[4]). ואמא פי דאר אלאכ׳רה פבאלחכם ישדד אללה אלעקאב עלי כל סאע ובאגי סו כמא קאל מה יתן לך ומה יוסיף לך לשון רמיה חצי גבור שנונים עם גחלי רתמים (תהלים ק״כ ד׳—ה׳). ויתגה אן יכון געל אלמתל מתלין שחת ואבן באזא קסמי אלנאס אלגליל ואלוציע ואלעאמי ואלכ׳אצי[5]).

28 דו אלקול אלבאטל ישנא חתי צעפאה ואלקול אללין יצנע אלמדחא:

ערפנא אן אלנמאמין ואלכד׳אבין מעהם קסוה לא יסתקים אמרהם אלא בהא פהם לא ירחמון אחדא קיא בל לא צעפא גריבא בל לא צעיפהם הם אלד׳י יערפונה כמא קאל ישנא דכיו וינצבון אלמראחי ללנאס כלהם בגיר שפקה[6]).

כז

1 ולא תמתדח בגד פאנך לא תעלם מא יחדת פיה:

יתנאזע הד׳ה אלאיה אמור שתי אחדהא פי אלחדת׳אן והו אקרב אלי אלנין מן באב פעלך יקול ולא תקל אפעל גדא כד׳י ואצנע כד׳י פאנך לא תעלם הל יחדת מות או לצומה תמנעך ד׳לך וכמא קאל סנחריב בן אעשה לירושלים ולעצביה (ישעיה י׳ י״א) פחדת׳ת אלאפה פזאל ד׳לך. ואיצא פי אלחדת׳אן מן באב פעל אללה אמא בדעוי נבוה כמא קאל נביאי השקר לא תראו חרב ורעב לא יהיה (ירמיה י״ד י״ג) וכמא קאל חנניה בן עזור בעוד שנתים ימים (שם כ״ח ג׳) וחדת׳ת אלאפאת ואזאלת ד׳לך או דעוי בצר בהיה אלפלך ומא יקצי עלי כל חאל מן חרכתה כמא אדעו אהל באבל חזן וצפהם אים איפה חכמיך (ישעיה י״ט י״ב) ואבטלת אלמצאיב כל ד׳לך.

---

[1]) בלשון פרסית כלאם עניני אדמה עבה וקשה.

[2]) אפשר שצ״ל ויבעד ר״ל ואחר שנפל בשחת יקשה עליו לעלות ממנה.

[3]) נראה שהשתמש כאן הגאון בלשון נקבה מפני שאבן לשון נקבה.

[4]) לפי זה המלשינים לא נשרפו כי אם האנשים אשר אסרו חנניה מישאל ועזריה. והוא פירוש קטל המון (דניאל ג׳ כ״ג) וזה סותר למה שאמר הגאון למעלה כ״א י״ח.

[5]) ביאור: אליו במקום עליו. והחופר שחת בארץ קשה אפשר שיפול בה ואפשר שלא יפול ואם יחפור בחול יפול בלי ספק וכן הגולל אבן שאינה כבדה מאוד אפשר שתשוב עליו או לא ואם לא יספיק כוחו תשוב עליו על כורחו. כמו כן עושה בערמה אפשר שיענש בעולם הזה כמו שאירע לשונאי דניאל או לא יענש כמו שלא נכתב במקרא עונש הכשדאים אשר הלשינו בחנניה מישאל ועזריה אבל בעולם הבא יענש בלי ספק. ויתכן שרמז בשני משלים שחת ואבן אל נכבדים גדולים ואל המון השפלים.

[6]) ביאור: המלשינים והמכזבים הם אנשים קשים ולא יחוסו גם על הנרכאים ואפילו על חבריהם הנדכאים ונותנים מכשולות לפני כל בני אדם בלי חמלה.

שיא מן ערץ אלדניא קאל פלא תגתר במא תראה מן טאהרה פאן ליס כמקדארה מן אלשר פי קלבה בל באצעאפה לקולה כי שבע ודאך כמא אטהר יואב לאבנר ועמשא חתי קתלהמא וכמא נאפק ישמעאל בן נתניה גדליה בן אחיקם חתי קתלה. וקד צרבת אלעלמא להדא אמתאלא אכר כתירה מנהא באלנאר אלכאמנה פי אלחגר אלצלד אלדי בארדה בארד ודאכלה חאר ומנהא באלעסל אלמשוב בסם קאתל טאהרה חלאוה ובאטנה מהלכה ומא אשבה דלך. ומעני קולה תכסה שנאה יקול ומן אלמתדללין מן יכצע לך בינך ובינה פאדא חצר אלמלא כאשפך באלעדאוה פאחדרה. פאן קאל קאיל וכיף אערף מן הו בהדה אלצורה ואלחכים אלדי הו מעלמי לם יחד[1]) פיה חדא קלנא אנה מסתגן ען אן יחד לה חדא לאנה קד אמר והו יאמר דאימא באכתסאב אלחכמה ואנמא כל מכאשבתה מע מכתסבהא פמן אכתסבהא[2]) פליס יכפא עליה הדא אלאמר לאנה שי יערף בדאתה מתל אלשבע ואלגוע ואלועד ואלתואעד ואלרצא ואלסכט אלדין לא חדוד להם ואנמא יערפון באנפסהם בל במתלה אלאול אלדי צרבה כסף סיגים כמא יערף אלנאקד אלגיד מן אלרדי בגודה אלבצר ואלתאמל כדאך יערף אלמנאפק. ואדא כאנת הדה אלמדמומאת פי מן ינאפק אלנאס פבאלחרי מן ינאפק רבה ודאך באן ידעוה אלדעא אלכתיר בעד מא יוחדה ויסבחה אלתסביח אלגליל וישכרה אלשכר אלואסע וליס [פי] קלבה מן אלגמיע שי או יכון אלבעץ פי ניתה ואלבעץ לא כמא דם קומא קאל פיהם ויזכרו כי אלהים צורם וגו׳ ויפתוהו בפיהם וגו׳ ולבם לא נכון עמו (תהלים ע״ח ל״ה—ל״ז) פקולה ויזכרו ליס הו פי אלנפס בל פי אלקול דכרו בין ידיה כאנהם מסבחון אנה צורם וגואלם תם דעוה ואבתהלו והם עלי אחדי חאלין אמא ולבם לא נכון עמו פהו אלתקציר או לא נאמנו בבריתו פהו אלכפר[3]).

27 מן כרא הותה סיקע פיה ומן דחרג חגרא סירגע עליה:

אליו האדגא מקאם עליו. כמא אן אלמתל מנקסם אלונדאן לאן מן חפר הותה

---

[1]) בכ״י יתף. — [2]) בכ״י אכהסאבתא.

[3]) ביאור: המתגבר הוא המראה ברו שלא כתוכו בין לטוב בין לרע כמו שקרא אחית לאשת ירבעם מתנכרה. ואמרו דולקים (שתרגם הגאון מלשון הדלקה ר״ל בשלהבת האהבה) יוכל גם כן להיות מלשון דלקת אחרי שידבר החנף הרבה (כאילו דבריו רודפים זה אחר זה). והמשיל החנף בפרט לכסף המזוייף או לכלי חרס המצופה בכסף מפני שהמזייף על איזה אופן שיהיה כוונתו תמיד להראות הפך מה שבמציאות כדי שירויח בזה וכן המסלף את דבריו פעם יקצר את דבורו ואז הוא דומה למעוה כסף מזוייפות שמשקלן מועט כפירוש הראשון של מלת דולקים ופעם יאריך בדיבורו ואז הוא דומה לכלי חרש מצופה בכסף שמשקלו כבד כפירוש שני של דולקים. ואמרו שבע תועבות בלבו ר״ל שמדת הרע שבקרבו יותר גדולה ממדת הטוב שבשפתיו וכן היה יואב עם אבנר ועמשא וכן ישמעאל בן נתניה עם גדליה בן אחיקם. וכבר המשילו החכמים את התניפה לאש טמונה בחלמיש שחוצו קר ותוכו חם ולדבש המעורב בסם מות שבתחלת הוא מתוק ובסוף הוא ממית. ואמרו תכסה שנאה ענינו שיש מן המחליקים שיפתוך כשהם עמך לבדך ויגלו את שנאתם כשיהיו בקהל. ואם יאמר אומר איך נוכל להבחין בין האוהב הנאמן והחנף והחכם לא נתן גדר בזה נשיב שהחכם יעורר תמיד לקנות את החכמה והיא מספקת להבדיל ביניהם כשם שהשובע ניכר מן הרעב וההבטחה מן היעוד והרצון מן חרון האף. ואם התניפות מגונה בין אדם לחברו על אחת כמה וכמה בין אדם לשם וזה כמתפלל הרבה ואומר שמע ומזמורים והמודה לאלהיו בלי שום כוונה או מקצתו בכוונה ומקצתו בלא כוונה כמו שגינה הכתוב בני אדם המזכירים את השם בפיהם ולא בלבם לפי שאין להם כוונה כאמרו ולבם לא נכון להם או לפי שהם כופרים וזה אמרו לא נאמנו בבריתו.

מא יכון פי אלסר כאלנאר פי אלפחם לא צות ולא עלו להא ומנה פי אלטאהר כאלנאר פי אלחטב להא צות ועלו. וקד יסתקים אן נקול אן אלתחריץ ללמנאפרה פי אלחכם כאלנאר פי אלפחם ליס תתעאדאה וללמחארבה כאלנאר פי אלחטב תסעי מנה אלי נירה. ותצאעף אלמתל באלמוגוד ואלמעדום לחאגתנא אליהמא לאן אלנאר [פי] וגודהא תחרק ותפני כדאך אלכצומה והי מוגודה פאדא אנטפאת לם יבק להא אתר כדאך אהל אלשר ואלכצאים. ואעאד דברי נרגן לינבה אלעאקל עלי אן כלאם אלמחריץ לא יכפא עליה אנה מנה תחריץ בל תצל מערפתה אלי קלבה אמא בתאמל פי אלכלאם כמא סעי שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור בירמיהו או בנסק גנאיאת מרתצפה כמא חרץ המן אחשורוש עלי ישראל או ברפיעה דעוי עואקב סו כמא רפע רחום בעל טעם ושמשי ספרא פי זרבבל ודויה או במא אשבה דלך[1]). ואי״ד אלחכים מא וצפה מן מחנה אלמגרי בקולה בעד הדא

23 וכפצה זיף או[2]) מטליה עלי כזף כדאך שפתאן תשתעל בכלאם ואלקלב רדי: 24 בשפתיה יתנכר אלשאני ופי קלבה קד געל אלמכר: 25 פאדא יחנן צותה לא תאמנה פאן כתירא מן אלמכארה פי קלבה: 26 תנסתר ענך שנאתה פי אלכלוה ויתכשף לך שרה פי אלגמאעה:

אלתנכר הו אלתטאהר בכלאף מא פי אלחקיקה כירא כאן אם שר[א] כמא קאל אחיה לאמראה ירבעם למה זה את מתנכרה (מלכים א׳ י״ד ו׳). וימכן אן יתצרף דלקים איצא מתראדפין יעני אנה יתכלם בכלאמא מתואתרא מתל כי דלקת אחרי (בראשית ל״א ל״ו). ועלי אן האהנא אשיא כתירה טאהרה[א] בכלאף באטנהא אלא אן אלאחק ואלאולי אן ישבה אלעדו אלמטהר צדאקה באלפצה אלזיף אן כאנת אלצורה בצורה דרהם או באלמנשא עלי אלכזף אן כאנת אלצורה צורה אניה ודלך אן אלמרכב הדה אלנשוש אן כאנת טלאא או מפרגא או כאנת אכסירא קצד בהא אעלאן[3]) פי אלטאהר צד מא פי אלבאטן לנפע יגתלבה מן ערץ אלדניא וכדלך אלנאש פי כלאמה עלי צרבין מנהם מן יעזז כלאמה ויקול באלמכתצר פהו כאלדרהם אלזיף קליל אלחן ומנהם מן ימיל אלי אלסעה פי אלקול ואלאנבעאת פהו כאנא כזף מטלי פצה אלתקיל אלחן. ושפתים דלקים עלי אלאשתקאק אלאול יכאם כסף ועלי אלתצריף אלתאני ילאאם חרש לכתרתה אלא אן עלי אלחאלין גמיעא ולב רע. פלמא וצע הדא אלמתל קאל בשפתיו ינכר כדאך אלעדו יריך נפסה פי תיאב צדיק ליטלב

---

[1]) ביאור: המשיל המריבה לאש שאין דבר עולה למעלת מסגת. וכמו שיש שני מיני אש האחד בפחם שאינו נשמע ואינו עולה והאש בעצים שנותנת קול ולהבתה עולה כן יש שני אופנים להרחר ריב בסתר ובגלוי. וגם אפשר לומר שהמגרה ריב לפני השופטים דומה לאש הפחם שעומדת במקומה והמגרה מלחמה דומה לאש העצים המתפשטת. ונכפל המשל במציאות האש והעדרה מפני שהאש שורפת כל זמן שהיא נמצאת וכשתכבה אין לה עוד שום רושם וכן עושי הריב. וחזר לומר דברי נרגן לעורר הנבון שאין נעלם מן הנרגן שדבריו דברי נרגן כי אם לבו יודע פעולתם אם שהוא חוקר ומדקדק בדברי איש צדיק כמו שעשו שפטיה בן מתן וגדליה בן פשחור בירמיה (ירמיהו ל״ח א׳) או ישים עליו פשעים רצופים כמו שעשה המן לפני אחשורוש נגד ישראל או מפיל חשד על תכלית מעשהו כמו שעשו רחום בעל טעם ושמשי ספרא בזרובבל וחבריו.

[2]) כ״י ב׳ וג׳ חסר או.

[3]) אפשר שצ״ל אעלאנא או אעלאנה.

צלאחה קאל עלי דׄלך ואלכסלאן תגׄדה יסתגׄהל כל מן יתעב וישקא פילניה ענבה בראיה אלי אן יתצור אלבאטל מן דואם אלאפאת אלמהלכה כמא קאל שחל בדרך ואלי מלאזמה אלנום אלדׄי הו כׄסארה מן אלחיוה פיתקלב עלי סרירה ולא יזול מנה כמא ידור מצראע אלבאב עלי עקבה ולא יפארקה חתי אנה לא יתגׄאול לקמה מן גׄצארה ולא בעד גמסה ידה פיהא ואלשרח עלי מא כנת קדמת פי מתׄל הדׄא אלפסוק בל באוכד לקולה נלאה להשיבה אל פיו כאן אולא מכׄתארא תׄם צאר עאגׄזא למא אלף אלכסל פי אמור אלדין ואלדניא גמיעא[1]).

17 וכמאסך באדׄן כלב מאר כׄדאך אלמחתד פי כׄצומה ליסת לה:

שבה מן ידכׄל פימא לא יעניה במן יתעלק בשי מאר ליס לה מעה צנע פאן כאן דׄלולה כׄדאך פי כׄצומה פהו מתעלק בכלב מאר לא ינתפע בה בל ילחקה מן[2]) כׄסה אלפאס חמיתה ומן וסכׄה תלות ידה ומן כׄלביתה אלעץ׳ [ו]אלנהש ומן נבאחה אלקרע ואלצראע[3]).

18 וכמאזח ירמי במודׄיאת וסהאם ממיתה: 19 כׄדאך אנסאן ימאכר
צאחבה ויקול אנמא אנא לאעב:

יסעל הדׄא אלמנאפקין ידברון עלי מן יקצדונה אלסו פאן הו פטן בהם קאלו מאזחנאך ואלא בלגו פיה אלמראד וכמא צנע אבנר[4]) אלאעראבי פי הדם אלבית אלתׄאני מע טיטוס[5]).

20 כמא אנה מן כׄלו אלחטב תטפא אלנאר כׄדאך מן כׄלו אלמחריץ׳
יסכת אלצׄכׄב: 21 וכמא אן אלפחם מאדה ללגמר ואלחטב ללנאר
כׄדאך דׄו אלצׄכׄאיב לאשעאל נאר אלכׄצומה: 22 וכלאמה כאלמזאח[6])
וקד וצל אלי כׄדור אלקלב:

למא לם יך אעלי תצאעד מן אלנאר שבה אלכׄצומה בהא ושבה איצׄא מאדׄהא במאדהא ונעל למאדה אלנאר שיין כמא אן אלתחריץ׳ עלי צׄרבין פמנה

---

[1]) ביאור: אמרו שבעה במקום הרבה כמו שכבר ביארנו או אפשר שמדרך המלכים הקדמונים להועץ בשבעה יועצים כמו שמצאנו בארתחששתא. ואחר שאמר שאין תקוה למי שהוא הכם בעיניו דבר כאן בעצל שבעיניו המורה והעמל הם כסילות וזה יביאהו לצייר בנפשו תמיד סכנות שאינן נמצאות ולישן תמיד והוא כממעט את חייו וליסוב על מטתו כדלת על צירה וגם אם טמן ידו בצלחת ליטול פרוסה אין כח בידה להשיבה אל פיו כמו שפירשנו למעלה (י״ט כ״ד) וכאן הדבר יותר קשה ששם לא היה רוצה להשיב את ידו וכאן אין לו עוד כוח לזה מפני שהורגל בעצלות.

[2]) בכ״י מנה.

[3]) ביאור: המכניס את עצמו במה שאינו שלו כאילו אוחז בדבר העובר לפניו שאין לו עסק בו ואם נכנס בריב שאינו שלו דומה למחזיק באזני כלב עובר שלא ימצא בו תועלת כי אם יבזה בו את כבודו והכלב מלכלכו ונשכו וגורם לו לחוש בראשו בעבור ניבוחו.

[4]) עיין מדרש איכה רבתי א׳ ה׳ וצריך להגיה שם אבגר במקום פנגר.

[5]) ביאור: החנפים מבקשים לעשות הרע לאדם ואם הוא מכיר בהם אומרים משחקים אנחנו ואם לא יכיר עושים מה שכוונו לעשות וכמו שעשה אבגר הערבי כשהלך עם טיטוס להחריב את בית שני.

[6]) בכ״י א׳ כאלמזאח וכן למעלה י״ח ח׳.

מנכרה מעה יתלבט בהא ולא יעקלהא[1]) כסכראן תעלק בידה שוך פהו ינלסה ויתשבת בה. קאל ומע דׄאך פתגרדה ישה בתלך אלכלמה אליסירה אלתי קד סמעהא וימנעהא מן יגהלהא חתי מארה אלטריק ויצול בהא ויהצלף. והדׄא משאהד פי כל קליל אלעלם סכיף אלגׄאהל. ואשתקאק ושוכר כסיל מן ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח׳ ב׳)[2]).

11 ככלב ראגׄע אלי קיה כדׄאך גׄאהל יעאוד חמאקתה:

אמא אן כאן יסי אלי אלנאס פחלף אנה לא יעאוד פעאוד כמא קאל שאול לדוד כי לא ארע לך עוד (שמואל א׳ כ״ז כ״א) או כאן ידׄנב לרבה פעאהדה תׄם נקץׄ אלעהד כמא כנא נצנע פי איאם אלשופטים עדאד מראת. ואמא נסס אלתמתׄיל בכלב עאד פשרב קיה אן אלעקובה תמתׄל בשרב אלכׄמר אלמסרף חתי יסכר ויקיי כמא קאל ירמיהו שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו (ירמיהו כ״ה כ״ז) פאדׄא עאוד דׄנבה עאודתה תלך אלכאס פאסכרתה אלתׄאניה[3]).

12 אדׄא ראית רגׄלא חכימא ענד נפסה פאעלם אן ללגׄאהל רגׄאא אכתׄר מנה:

הדׄא שרח מא כנא קדמנאה אן אלגׄהל גׄהלאן גׄהל בסיט וגׄהל מרכב פאלבסיט הו אן יכון אלמר יגׄהל שיא ויעלם אנה יגׄהלה פהו ירגׄא לה ואלמרכב הו אן יכון אלמר יגׄהל שיא ויגׄהל אנה יגׄהלה פלים ירגׄא לה אן יעלמה ולדׄלך קאל תקוה לכסיל ממנו[4]).

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלטריק שבל ובין אלרחאב אסד:
14 וכמא ידור אלמצראע עלי צירה כדׄאך אלכסלאן ידור עלי סרירה:
15 ולו גמס אצבעה מתׄלא פי גׄצׄארה לעגׄז אן ירדׄהא אלי פיה: 16 ומע דׄאך פהו ענד נפסה אעקל מן וזרא כתׄירין:

קד כנת שרחת אן אלעבראניין יחכון אלכתׄיר בשבעה ועשרה ואלף פלדׄלך פסרת משבעה משיבי טעם וזרא כתׄירין ולעל אלאולין קד כאן מן רסמהם אן יסתוזר אלמלך מנהם סבעה וזרא כמא קאל עז ארתחששתא כל קבל די מן קדם מלכא ושבעת יעטוהי (דניאל ז׳ י״ד). פלמא כאן קדם אן אלעאקל ענד נפסה לא ירגׄא

[1]) בכ״י יעלקהא.

[2]) ביאור: אם עלה חוח ביד שכור לא יסירנו כי אם יתחבהו בידו כן הכסיל אם למד דבר מועט מן החכמה הוא זר אצלו כי לא יבינהו ועם כל זה ירים את קולו ויתגאה בו ותרע עינו בו ולא ילמדנו לאחרים ואפילו לעוברי דרכים. ומלת שוכר נגזרה מן ויסכרו (ועיין הגהות מכלל יופי שהביאו פירוש רב סעדיה).

[3]) ביאור: החכם כדבר בעושה הרע לחבירו ונשבע שלא להרע לו עוד ואחר זה ישוב וירע כמו שעשה שאול עם דוד או בחוטא לשם ואומר שלא יחטא עוד ואינו מקיים את דברו כמו שעשינו בימי השופטים כמה פעמים. והמשיל את החוטא לכלב שב על קיאו כפני שהעונש נמשל לשתיית יין הרבה עד שישכר בו האדם ויקיא ואם ישוב ויחטא ישתה כוס שנית וישכר עוד.

[4]) ביאור: כבר אמרנו (למעלה כ״ה כ׳) שיש שני מיני כסילות הכסילות הפשוטה שנעלם מאדם איזה דבר והוא יודע שנעלם ממנו ולו יש תקוה והכסילות המורכבת שיחשוב אדם שהוא יודע מה שאינו יודע והוא לא יחכם לעולם.

מנכרה מעה יתלבט בהא ולא יעקלהא[1]) כסכראן תעלק בידה שוך פהו ינלסה ויתשבת בה. קאל ומע דאך פתגדה ישה בתלך אלכלמה אליסירה אלתי קד סמעהא וימנעהא מן יגהלהא חתי מארה אלטריק ויצול בהא ויתצלף. והדא משאהד פי כל קליל אלעלם סכיף אלגאהל. ואשתקאק ושוכר כסיל מן ויסכרו מעינות תהום (בראשית ח׳ ב׳)[2]).

11 ככלב ראגע אלי קיה כדאך גאהל יעאוד חמאקתה:

אמא אן כאן יסי אלי אלנאס פחלף אנה לא יעאוד פעאוד כמא קאל שאול לדוד כי לא ארע לך עוד (שמואל א׳ כ״ו כ״א) או כאן ידנב לרבה פעאהדה תם נקץ אלעהד במא כנא נצנע פי איאם אלשופטים עדאד מראת. ואמא נסם אלתמתיל בכלב עאד פשרב קיה אן אלעקובה תמתל בשרב אלכמר אלמסרף חתי יסכר ויקיי כמא קאל ירמיהו שתו ושכרו וקיו ונפלו ולא תקומו (ירמיהו כ״ה כ״ז) פאדא עאוד דנבה עאודתה תלך אלכאס פאסכרתה אלתאניה[3]).

12 אדא ראית רגלא חכימא ענד נפסה פאעלם אן ללגאהל רגאא אכתר מנה:

הדא שרח מא כנא קדמנאה אן אלגהל גהלאן גהל בסיט וגהל מרכב פאלבסיט הו אן יכון אלמר יגהל שיא ויעלם אנה יגהלה פהו ירגא לה ואלמרכב הו אן יכון אלמר יגהל שיא ויגהל אנה יגהלה פלים ירגא לה אן יעלמה ולדלך קאל תקוה לכסיל ממנו[4]).

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלטריק שבל ובין אלרחאב אסד:
14 וכמא ידור אלמצראע עלי צירה כדאך אלכסלאן ידור עלי סרירה:
15 ולו גמס אצבעה מתלא פי גצארה לענז אן ירדהא אלי פיה: 16 ומע דאך פהו ענד נפסה אעקל מן וזרא כתירין:

קד כנת שרחת אן אלעבראניין יחכון אלכתיר בשבעה ועשרה ואלף פלדלך פסרת משבעה משיבי טעם וזרא כתירין ולעל אלאולין קד כאן מן רסמהם אן יסתוזר אלמלך מנהם סבעה וזרא כמא קאל ען ארתחששתא כל קבל די מן קדם מלכא ושבעת יעטוהי (דניאל ז׳ י״ד). פלמא כאן קדם אן אלעאקל ענד נפסה לא ירגא

[1]) בכ״י יעלקהא.

[2]) ביאור: אם עלה חוח ביד שכור לא יסירנו כי אם יתחבהו בידו כן הכסיל אם למד דבר מועט מן החכמה הוא זר אצלו כי לא יבינהו ועם כל זה ירים את קולו ויתגאה בו ותרע עינו בו ולא ילמדנו לאחרים ואפילו לעוברי דרכים. ומלת שוכר נגזרה מן ויסכרו (ועיין הגהות מכלל יופי שהביאו פירוש רב סעדיה).

[3]) ביאור: החכם מדבר בעושה הרע לחבירו ונשבע שלא להרע לו עוד ואחר זה ישוב וירע כמו שעשה שאול עם דוד או בהוטא לשם ואומר שלא יחטא עוד ואינו מקיים את דברו כמו שעשינו בימי השופטים כמה פעמים. והמשיל את החוטא לכלב שב על קיאו כפני שהעונש נמשל לשתיית יין הרבה עד שישכר בו האדם ויקיא ואם ישוב ויחטא ישתה כוס שנית וישכר עוד.

[4]) ביאור: כבר אמרנו (למעלה כ״ה כ׳) שיש שני מיני כסילות הכסילות הפשוטת שנעלם מאדם איזה דבר והוא יודע שנעלם ממנו ולו יש תקוה והכסילות המורכבת שיחשוב אדם שהוא יודע מה שאינו יודע והוא לא יחכם לעולם.

6 כקאץ אלארגל ושארב אלטלם מן יבעת ברסאלה ביד אלגאהל:

גרץ הדה אלאיה תכליף מא ליס פי אלטאקה יקול מן כלף אלגאהל רסאלה יודיהא פקד גאר עליה ועלי נפסה ושבה גורה עלי אלרסול במן יקץ רגלי אנסאן ויקול לה אנהץ וסר ושבה גורה עלי נפסה הו במן ישרב אלטלם פיטלם נפסה בדלך. וגעל תכליף אלרסאלה מן לא יטיק תאדיתהא נמודגא לסאיר אלכלף אלתי לא יטיקהא אלמכלפון וחכם באן מכלפהא[1]) יגור עלי נפסה ומאמורה גמיעא[2]).

7 וכמא ארתפע אלמשי מן אלמקעד כדאך ארתפעת אלחכמה מן פואה[3]) אלגהאל:

הדא אלקול איצא פי אלמגרקין פי אלגהל יקול כמא אן אלמקעד בעד גפאף אעצאבה או אסתרלאיהא גיר מטמוע לה במשי כדאך לא יטמע להם בעלם. ויתצרף דליו ארתפאע מן ארוממך ה׳ כי דליתני (תהלים ל׳ ב׳) אלדי הו שיל. ויכון שקים משי כמא כאן שפתים נשק ולב חכמה עלי מא קדמת אן אלעבראניין יסמון אלפעל באסם אלעצו אלדי מן שאנה אן יפעלה[4]).

8 וכחגר גוהר פי מרגמה כדאך מעטי אלגאהל אלכראמה:

יסמי אלחגר אלצגיר באלשאם צרארא ואלמרגמה הי מוצע יכון פיה חגארה מגתמעה מתל תל או רגם. קאל אלחכים כמא אן מן טרח חגר גוהר פי מא בין חגארה וגגאדל פקד ציעה כדאך מן אנאל אלכראמה גיר אלעלמא קד ציעהא. והדא נטיר מא קאל אולא אן אלמכלף מא לא יטאק יגטי עלי אלמאמור ועלי נפסה הו כדאך מן אכרם גאהלא יגטי עלי אלגאהל ועלי אלכראמה נפסהא פגטאוה עלי אלבר אנה ציעה ועלי אלגאהל אנה אוהמה אנה יכרם לתבאתה עלי אלגהל פילזמה[5]).

9 וכשוך תעלק פי יד סכראן כדאך שי מן אלחכמה פי פואה אלגהאל: 10 תראהם ירדעון בה אלכל ויסדונה עמן יגהלה וען אלמארה:

ערפנא בהדא אלקול אן אלגאהל אדא וקעת לה כלמה מן אלחכמה תראהא

סגוליים ולכן אם יחרף הכסיל את החכם בדברי העולם לא ישיבהו גם הוא בחירופים אבל אם יטעון הכסיל בדברי אמונה או יחלוק עמו במצוות השמעיות חובה על החכם להשיבו דבר כדי שלא יחשוב הכסיל שהאמת עמו ומן הפסוקים עצמם ברור שאין סותרים זה את זה.

[1]) בכ״י מכלפהמא.

[2]) ביאור: הפסוק הזה הוא הזהרה שלא להטריח אדם במה שאין בכוחו לעשות ונתן משל מהשולח דברים ביד כסיל שהוא חומס שלוחו כאילו הוא מקצץ רגלי אדם ואומר לו קום ולך וחומס נפשו כאילו הוא שותה חמס ועושה רע לעצמו.

[3]) בכ״י ב׳ פאה ובכ״י ג׳ אפואה.

[4]) ביאור: הפסוק הזה מוסב גם כן על הנשקעים באולתן ואמר שאין תקוה שיחכמו כמו שאין תקוה שילך הפסח. ואמרו דליו מלשון דליתני ר״ל נשאתני. ושוקים ענינם הליכה כמו שענין שפתים דבור וענין לב חכמה מפני שהעבריים נוהגים לקרות המעשה בשם האבר שיעשה בו.

[5]) ביאור: אבן קטנה נקראת בארץ ישראל צרור ומרגמה הוא מקום שבו נקבצו אבנים הרבה. ואמר כמו שהמשליך אבן טובה בשאר אבנים אבד אותה כן הנותן כבוד לכסילים חוטא נגד הכבוד שהוא משחיתו ונגד הכסיל שיחשוב שהוא מכובד מפני כסילותו וידבק בה וזה דומה למה שנאמר בשולח דברים ביד כסיל שגורם חטא לעצמו ולשלוחו.

מן אלאכ׳ר כמא אן אלת׳לג אעט׳ם מן אלמטר כד׳לך אלבר אלכת׳יר קביח באלג׳אהל בל אלקליל איצ׳א סמג׳ בה[1]).

2 וכעצפור ינוד וכדרי[2]) יטיר כד׳אך אללען אלמג׳אן לא יציב:

ושבה איצ׳א אללענה׳ אלתי ילען בע׳ץ אלנאס בעצ׳הם בהא בשיין אחדהמא אכ׳תר חרכה׳ מן אלאכ׳ר לאן אלטיראן אסרע מן אלנוד כד׳לך מן ילען צאחבה בגיר אסתחקאק אמא אן תזול ען אלמשתום ולא תרג׳ע עלי אלשאתם כטיראן אלדורי אלד׳י יבעד מן רג׳עה [או] אן יכון מע זואלהא ען אלמסבוב תעוד אלי אלסאב׳ כנוד אלעצפור אלי מוצ׳עה כמא עלמת מן גלית ולענה דויד בגיר אסתיהאל פאנעכס אלאמר עליה בל בלעם קצד כד׳אך פי ישראל פאנקלב אליה[3]).

3 וכאלסוט ללפרס ואלמקרעה׳ ללחמאר כד׳אך אלעצא לט׳הור אלג׳האל:

שבה אלג׳האל באלבהאים וקאל כמא אן אדב אלדואב׳ עלי נהתין מנהא באלסוט ומנהא באלמקרעה׳ ואחדהמא אצעב מן אלאכ׳ר כד׳אך אלג׳האל ינבגי אן תג׳עלהם[4]) עלי צ׳רבין אלואחד ברפק ואלאכ׳ר בצעובה׳ עלי קדר נרקהם פי אלג׳הל. והד׳א אלתאדיב קד יכון מן אלאסתאד׳ למן יג׳הל[5]) אלצנעה׳ ומן אלחכים למן יג׳הל אלעלם ומן רב אלעאלמין למן יג׳הל אמרה ונהיה[6]).

4 לא תג׳ב אלג׳אהל חסב חמאקתה פימא תכ׳אף[7]) אן תסאויה אנת איצ׳א: 5 בל אג׳בה ען חמאקתה פימא תכ׳אף אן יכון חכימא ענד נפסה:

אלמסאיל ואלג׳ואבאת קסמאן אחדהמא פי אמור אלעאמה׳ ואלאכ׳ר פי אמור אלכ׳אצה׳ פאד׳א עארצ׳ך אלג׳אהל פי אמור דניאך באסמאע או קד׳יפה׳ פלא תג׳בה עלי ד׳אך במא תסאויה פתדכ׳ל פי מת׳ל מא אנכרתה. ואד׳א עארצ׳ך פי אמר דינך וטען פי אמאנתך או כ׳אלפך פי אלשראיע אלסמעיה׳ פרד׳ עליה לילא יתוהם אנה קד אתי בחג׳ה׳ ואן קולה חק פמן ג׳ץ אלפסוקין יתבין אנהמא ליסא מתנאקצ׳ין[8]).

---

[1]) ביאור: המשיל מה שלא יאות מן המעשה למה שלא יאות מן הזמן שהשלג והמטר אין עתם בקיץ ואין מועילים בו לפי שהארץ ובני אדם אינם מוכנים לזה כן הכסיל אינו ראוי לכבוד. ונתן שני משלים השלג והמטר והראשון יותר קשה מן השני לומר שהוא מגונה ליתן לכסיל כבוד בין הרבה בין מעט.

[2]) בביאור נמצא דורי ובהעתקת תהלים פ״ר ד׳ בכ״י אחד דוריה̈ ובכ״י אחר דריה̈ ועיין דוזי בהוספה שלו.

[3]) ביאור: המשיל גם כן קללת חנם לשני מיני תנועות שהאחת קלה מן האחרת ולפיכך אמר תנוד ותעוף שהצפור ישוב למקומו וכן קללת חנם תשוב לפעמים על המקלל כמו שאירע לגלית שקלל את דוד וגם לבלעם שהיה רק ברצונו לקלל את ישראל והדרור הוא רחוק מלשוב וכן קללת חנם כשלא תשוב על המקלל.

[4]) אפשר שצ״ל תעלג׳הם. — [5]) כ״י יגעל.

[6]) ביאור: יש שני דרכים ליסר הבהמות האחת יותר קשה מן האחרת והם השוט והמתג וכן צריך ליסר הכסילים הנמשלים לבהמות פעם בנחת ופעם בקושי כפי גודל אולתם והכסיל הוא מי שאינו יודע אומנותו או חכמתו או מצות השם.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ ינכר.

[8]) ביאור: השאלות והתשובות הן משני מינים האחד בדברים המוניים והשני בדברים

אלי נפסה. הד׳א אד׳א פעל אלצאלח לרגא כמא צנע יהושפט באחאב ואחזיה ואמא אן צנע ד׳אך לכ׳ופה מנה פלא גנאח עליה כמא צנע יעקב בעשו. ואמא בבסט יד מן אללה ללטאלח פד׳לך לה אסתדראג[1]) וללצאלח מחנה והי ענד מן יעקל מציבה לא אן יג׳יר אלקצא לכן ליתוגע ויחמד עלי ד׳לך[2]).

27 כמא אן אכל אלעסל כת׳ירא לא כ׳יר פיה כד׳אך לנהאיה אכראמהם אכראם:

לם ימת׳ל האולי אלאצדקא באלעסל אלא לאנהם כ׳ואץ פקאל לא תקבל מן כ׳ואץ אצדקאיך כלמא ינילונך מן אלבר פאנה אד׳א אנתהת נמלה מן ברהם מלבו מנך אלמנאואה עליהא וחקר כבודם כבוד מן ענדך פאן לם תגאוזהם ד׳מך ורבמא אנקלבו פעאדוך[3]).

28 ובקריה מתגורה בגיר סור כד׳אך אמר ליס מחצול לראיה:

כמא אן אלקריה בלא סיאג מן אראד אן ידכ׳ל דכ׳ל ומן אראד אן יכ׳רג כ׳רג כד׳אך אלאמר אלמתקלב ישיר עליה ראובן בשי פיקבלה ושמעון בשי אכ׳ר פיקבלה ולא נעמה מחצל ולא לאה מחצל וקד עלמת אן שאול כאן מתקלבא פי כלאמה לדויד וצדקיה פי אמרה מע ירמיהו ונחן מרה[4]) פי אמורנא מע רבנא ואלכל מד׳מום[5]).

כו

1 כאלת׳לג פי אלציף וכאלמטר פי אלחצאד כד׳אך מעטי אלגאהל אלכראמה[6]):

שבה אלחכים אלמנכר פי אלפעל באלמנכר פי אלזמאן וד׳אך אן אלמטר ואלת׳לג ליס פי אלציף וקתהמא ולו חדת׳א פיה לם ינפעאנא אד׳ ליס אלארץ׳ ואלנאס מתעלמין לד׳אך כד׳אך אלבר ואלכראמה ליס אלגאהל אהל[א] להמא ואן אנילהמא לם ישבהאה ואסתוחש להמא ונעל אלמקדאר מן אלאנכאר מקדארין אחדהמא אעט׳ם

---

[1]) ענין מלה הזאת הוא הצלחת הרשע שאחריתה צרה גדולה.

[2]) ביאור: אין הפסוק מוסב אלא על העולם הזה והוא על שני פנים האחד שהצדיק יכנע ברצונו לפני הרשע והוא כמי שסכה את המים ועוכרם וזה כשיש לו תוחלת מן הרשע כמו שעשה יהושפט עם אחאב ואחזיהו אבל אם יעשה זה כפני שירא ממנו כמו שעשה יעקב עם עשו אין עליו עון. והשני שהשם ישליט הרשע על הצדיק וזה מכשול לרשע ונסיון לצדיק ובעיני המשכיל היא צרה לא שיתרעם נגד גזרת השם כי אם יתעצב בלבו וישובח על זה.

[3]) ביאור: נתן משלו בדבש לפי שהוא מדבר על האוהבים היותר טובים ואמר אל תקח אפילו מהם מתנות יותר מדאי מפני שחקר כבודם כבוד ממך ר״ל שאחר שכלו לכבדך סופם לתבוע גמולם ואם לא תתן להם יגנך ולפעמים ישנאוך (ועיין לעיל הפסוקים ט״ז וי״ז).

[4]) אפשר שצ״ל מרה̈ ען מרה̈ = פעם אחר פעם.

[5]) ביאור: המשיל לעיר שאין לו חומה ובני אדם באים ויוצאים בה לרצונם האיש שאינו עומד בדיבורו כמו שאול עם דוד וצדקיה עם ירמיה ואומתנו עם השם והכל מגונה.

[6]) בכ״י ג׳ לא יחסן באלגאהל אלכראמה̈ וזה מסכים עם הפסוק שלפנינו ובכ״י א׳ וב׳ החליפו פסוק זה עם פסוק ח׳ וכבר מצאנו כעין זה עיין למעלה ט״ז י״ח.

ואלצפח קבלה ואנמא יציר אחסאנה בלאא עלי עדוה בסו אלתיאר עדוה או יכון הו יחסן אליה וד'אך יעתקד לה אלשר. וקד עלמת כיף פעלת אסתר בהמן עלי אנה ליס רעב[1]) ואלישע בגנד מלך ארם עלי אנהם ליס רעבים פכיף אלמחתאגין[2]).

23 כמא אן ריח אלשמאל תרדע אלמטר כד'אך אלכלאם אלרפיק ללוגה אלכמים: 24 ולד'לך אלגלוס עלי זאויה̈ מן סטח אצלח מן אמראה̈ צכאבה̈ ד'את נקאר:

רדעה̈ אלמטר תסכינה. ונעלת מוצע לשון סתר אלכלאם אלרפיק לאנה יעמל באלסר ומכאן נזעמים אלכמם והו אלעבסה̈ פי אלוגה. ובאב תאליף הד'ין אלפסוקין מן אלעכס יקול אולא אן ריח אלשמאל כמא תראהא תבדד אלגים ותפרקה ותסכן אלמטר כד'אך אלסר ואלכלאם אללטיף יסכן אלגצב ויבסט אלוגה אלמעבס וכמא אן ריח אלגנוב תרקי אלגים ותנזל אלמטר כד'אך אלכלאם אלכשן ואלנקאר יעבס אלוגה ויכלחה פלד'לך לא תכונן מע זוגה̈ מנאקרה̈ ולא רפיק מנאקר פאן אלגלוס פי זאויה̈ מן סטח מע ציק אלמוצע וכטר אלסקוט ואחתמאל אלחר ואלברד אהון מן תלך אלמעאשרה̈[3]):

25 כאלמא אלבארד עלי נפס לגבה̈ כד'אך כבר צאלח מן בלד בעיד:

תמתילה הד'א מתל תמתילה כצנת שלג ביום קציר לאן מן לה כבר פי בלד בעיד פקלבה מתעלק בה ונפסה לקלקהא תברז קותהא אלי טאהר אלגסם לתטאלע מא יכון פתחמי טאהרה פאד'א סמעת מן אלכבר מא יסרהא סכנת ותראגעת אלי מוצעהא וזאל ד'אך אלחמא אלמפרט כמא אן אללגב תעלו אלחרארה̈ טאהר גסמה למא עדם מן רטובה̈ אלמא פאד'א שרבה נאע מן אלחרארה̈ אלגז אלמסרף ועאדת אלי אעתדאל[4]).

26 כמעין מנכבס ומגרא מנפסד כד'אך צאלח ימיל בין ידי אלטאלח:

אד' ליס יגח הד'א פי אלאכרה̈ פהו פי אלדניא עלי צרבין[5]) אמא באכתיאר אלצאלח אן יתד'לל ללטאלח פהו כמן (אן) יכבט אלמא ויכדרה ויעכרה וקד אסי

---

[1]) עיין מגילת ט״ז ב׳.

[2]) ביאור: אמרו כי אתה תותה וגו׳ אין ענינו שצוה החכם את האיש השנוא ליתן לחם ומים לשונאו כדי להוסיף על צרתו אלא להיטיבו ולסלוח לו קודם זה והטובה לא תהפך על האויב לצרה כי אם ברוע בחירת האויב או שהשונא יחשוב את הטובה שקיבל לרעה וכמו שעשתה אסתר להמן ואלישע לחיל ארם אף על פי שלא היו רעבים וכ״ש שכן ברעבים.

[3]) ביאור: תחולל ענינו בערבי תרדע ר״ל תמנע ותפסיק. ואמרו לשון סתר ענינו מענה רך שהוא בקול נמוך וענין נזעמים זועפים. ושני הפסוקים דבוקים בענין הזעף ואמר החכם כמו שרוח צפון תפזר העבים כן מענה רך ישקיט חרון האף ויצהיל הפנים וכמו שרוח דרום תוריד הגשם כן דבור קשה מחשיך את הפנים ולכן טוב לשבת על פנת גג אף על פי שהיא מקום צר ויש בו סכנה ליפול וסובלים שם הקור והחום מלהתחבר עם אשת מדנים.

[4]) ביאור: המשל הזה דומה למשל של מעלה (פסוק י״ג) לפי שהמיחל לשמועה מארץ רחוקה ידאג לבו ויצא כח נפשו אל שטח הגוף לדעת מה יהיה והוא מתחמם וכששמעה שמועה טובה תשקט הנפש ותשוב למקומה ותסיר החמימות הגדולה כמו שהציף תעלה החמימות אל שטח גופו מחסרון המים וכשישתה יסור מותר החמימות ותשוב אל שוויה.

[5]) ר״ל שהכנעת הצדיק היא כמעין נרפש או כמקור משחת.

קאל אללה לא בד מן אן אחל בה שדה'[1]) פי אלדניא לם יך בד מנהא ולכנה רבמא תאב בעד דלך פנפעתה תובתה ללאכרה ואמא עקאב אלאכרה פשבהה בזואל אלקדם אלדי יוקע אלאנסאן פי אלהלאך אד יזול גמיע גסמה כדאך עקאב אלאכרה לא בד מן כונה פי אהלה ולא כלאץ ולא תובה בעדה. ואמא אלצאלחון פאן אללה מיתאק להם פי דאר אלדניא כמא קאל ותשועת צדיקים מה' (תהלים ל"ז ל"ט) ופי דאר אלאכרה איצא קאל ה' עזי ומעזי ומנוסי ביום צרה (ירמיה ט"ז י"ט)[2]).

20 כנאזע תובה פי יום קר וכל עלי נטרון[3]) כדאך מן יגני בגנא עלי קלב מגתם:

לפטה מעדה נאזע מתל מהעדא מלכין (דניאל ב' כ"א) מן אלתרגום. וצאחב הדא לב רע ליס הו דו אלגם אליסיר לאן אללחון תצרף דלך אליסיר ולכנה צאחב אלגם אלכתיר אלדי קד בלג אלנהאיה פאן אללחון קד תזידה גמא וקלקא אד באשרתה פבנתתה פינד לצותהא כרבא כתירא פהי לא תנפעה כמא אן נאזע תובה פי יום קר לא ידפא בל תצרה כשארב כל מע נטרון פהו ילקא חמוצה ומלוחה מכתלטין. ויכון לב רע איצא פי אלגהל וליס יקצד בה אלגאהל אלבסיט אלגהל לאן דאך כלאם אלחכמה אלמשבה באללחון יעמל פיה ולכנה יריד אלגאהל אלמבאלג פבלאמך[4]) יא עאלם לא יבלג מנה כמא לא ידפא נאזע תובה בל יזידה גהלא ככל ונטרון יקול אנמא הדא הו מקדאר כלאם אלאדבא. ויכון לב רע איצא פי אלכפר ולם יזד איצא אלמקצר ולא אלעאצי בל קצד אלכאפר אלגרק פי כפרה לא ינפע פיה כלאם אלמומנין כנאזע אלתוב בל קד יזידה כפרא ככל ונטרון וכמא עלמת מן יהויקים אנה חין קרית עליה אלמגלה אחרקהא ולא תסל ען גירה מן מלוך אלאמם אלכפאר. ואנמא אלתה פי אלמגתם ואלגאהל ואלכאפר אן יקצד מסתצלחהם אן ינקלהם ען חאלהם קלילא קלילא פי כל גז מן אלזמאן גז מן אלתחריך להם חתי ינתקלון וינצלחון[5]).

21 אן גאע שאניך אטעמה טעאמא ואן עטש אסקה שראבא[6]):

22 פאנך תחתו גמרא עלי ראסה בדלך ואללה יכאפיך:

לם יאמר אלמשנו בהדא אלפעל ליזיד בה שאניה בליה בל אמרה באלאחסאן

---

[1]) בכ"י חדה.

[2]) ביאור: הצרות על שני פנים והן הצ־ות בעולם הזה הנמשלות לשן רצוצה לפי שבהכרח תעקר אלא שלפעמים תחליף בימי נערות כן החוטא כשגזר עליו השם צרה בעולם הזה יענש בהכרח אלא שתשובתו מועלת לו לעולם הבא. והצרות בעולם הבא נמשלו לרגל מועדת שהיא סבה לכליון הגוף כולו ואין הצלה מהן ואין תשובה בעולם הבא. אבל מבטח הצדיקים הוא השם בשני עולמות.

[3]) בכ"י א' נטר. — [4]) בכ"י פי כלאמך.

[5]) ביאור: אמרו מעדה ענינו מפשיט מלשון תרגום. ואמרו לב רע ירצה בו לב נדכא מאוד מפני שאז השירים לא ישקיטו את אנחתו כמו שהמסיר בגדו ביום קרה לא יחם לו אבל יוסיפו עליו מכאוב כמו שהשותה חומץ עם נתר ירגיש בחמיצות ומליחות יחד. וירצה גם כן בלב רע איש שאולתו גדולה מאוד עד שלא יקבל מוסר מן החכמים וזה כמעדה וכו' כי אם יוסיף על כסילותו כחומץ עם הנתר. ויהיה גם כן לב רע כופר גמור שדברי המאמינים לא יועילו לו וזה כמעדה וכו' כי אם יוסיפו על כפירתו כחומץ עם הנתר. וכן ידעת שיהויקים כשקראו לפניו המגלה שרף אותה ואין צריך להזכיר כפירת מלכי אומות העולם. ולכן ראוי לנחם את הנדכאים וללמד את הכסיל ולהוכיח את הכופר בנחת ובמתון.

[6]) העתיק הגאון מים במלת שראב וענינו כל משקה ובפרט יין.

15 בטול אלמהל יכדע אלמדבר ואללסאן אללין יכסר אלעטם מתלא:

אראד כסר אלחדה וגעל אלעטם מתאלא לצלאבתה. וקד עלמת מן יהודה כיף אטאל רוחה מע יוסף מקדרא אנה בעץ אלמלוך אלגרבא מנה ועלמת מן עבדי מלך ארם חין לטפו באחאב כיף אסתבקא מולאהם[1]).

16 כמא אנך אדא וגדת אלעסל אכלת מנה כפוך לילא תסתכתרה פתתקיאה: 17 כדאך אעז רגלך מן בית צאחבך כילא ימלך פישנאך:

לם ימתל אלסרף פי דכול מנאזל אלנאס באלטעאם אלמודי ולא באלמתוסט[2]) בל אלטיב ליעלמנא אנה לם ינה עז דלך פי אלצדיק אלדני[3]) ולא אלמתוסט בל אלגליל לא תמאועה אלי תוסט מנזלה כתירא לאן פי אכלאק אלנפס כלקא יקאל לה אלמלל רבמא גלב עלי אלצדאקה ואלרעאיה[4]) וכדלך בל אצעב פי מסלתהם אלתאינ[5]).

18 וכמטרזין וסיף וסהם מסנון כדאך מן ישהד עלי צאחבה שהאדה באטלה:

הדה אללפטה פי תלאתה מואצע מפיץ וחרב מפץ אתה לי כלי מלחמה (ירמיה נ״א כ׳) ואיש כלי מפצו בידו (יחזקאל ט׳ ב׳). וקולה הדא תרהיב ללשאהד אלזור יקול לה לא תתוהם אנך אנמא תקולת עלי אכיך כלאמא פקט בל אעלם אנך אנמא אכדת סהמא או סיפא או מטרזינא פצרבתה בה פאן כאנת אלשהאדה פי גלד פהי כאלמטרזין[6]) ואן כאנת פי קתל פהי כאלסיף ואן כאנת פי גרם פהי כאלסהם וכדלך הי מנעכסה עלי אלשאהד כמא קאלת אלתוראה ועשיתם לו כאשר זמם לעשות לאחיו (דברים י״ט י״ט)[7]).

19 וכסן מצטרבה וקדם זאילה כדאך מיתאק אלכאפר פי יום שדה:

למא כאנת אלשדה עלי צרבין פי אלדניא ואלאכרה מתלהא בשיין אחרהמא אצעב מן אלאכר פאמא שדאיד אלדניא פשבההא באלסן אלמתקלקלה אלתי לא בד להא מן אלקלע ולכנהא רבמא אכלפת פי חאל אלצבא כדלך אלכאפר אדא

---

[1]) ביאור: מלת גרם היא משל לחמת מפני שהעצם קשה. וכבר ידעת שיהודה האריך אפו עם יוסף בחשבו שהוא מלך נכרי ועבדי מלך ארם דברו בנחת אל אחאב וחמל על אדוניהם.

[2]) בכ״י אלתוסט.

[3]) בכ״י אלדין.

[4]) בכ״י אלדעאות.

[5]) ביאור: החכם ציוה שלא ילך אדם יותר מדאי אל בית רעהו אם הוא אחד מן הגדולים פן יקוץ בו רעהו לפי שהקיצה גוברת על האהבה והרעות לפיכך המשיל זה באכילת דבש יותר מדאי אף על פי שהדבש אינו דבר מזיק כי אם מתוק וטוב.

[6]) בכ״י באלטברזין, באלסיף, באלסהם.

[7]) ביאור: לשון מפיץ נמצא שלש פעמים במקרא. והחכם רצה להפחיד את עד שקר באמרו לו אל תחשוב שעדותך אינה כי אם ביטוי שפתים בלבד אלא שהיא גורמת מלקות והיא כמפיץ או מיתה והיא כחרב או הפסד ממון והיא כחץ. וכן ישובו אלו הענשים על ראש עד זומם.

12 וכשנף מן ד'הב וחלי מן פצוץ ואעט חכים עלי סמע קאבל:

געל אלעט'ה קסמין אחדהמא מת'לה בנזם זהב והו מא יעט אלואעט בפן ואחד אמא בתרגיב דניא או ברהבה מנהא או בתרגיב אכ'רה או ברהבה מנהא או במסלה או בנבר או בחיא או במא שאכל ד'לך כל ואחד מפרדא כמא אן שנף אלד'הב הו מן ד'הב פקט ליס ישובה גירה והד'א אלבאב מן אלעט'ה יקנע אד'א כאנת אלחארת'ה אלמועוט להא יסירה ואלרגל לין אלעריכה וקד וכד יצחק לאבימלך ויפתח לשיוך גלעד באלאג'נאל פקט ועזרא לקומה באלתרגיב וריסא בני אפרים[1]) באלתכ'ויף פקט. ואלאכ'ר שבהה בחלי כתם חלי פיה פצוץ כת'ירה מן אנואע כת'ירה והו מא יעט בה אלואעט באקואל מנתמעה מן סעאדה אלדארין למן יקבל מנה ושקא פיהמא למן יכ'אלפה ויקול בחזותי ויקול לא בר גזמא ויקול אפלא תסתחי ומא נחי הד'א אלנחו יחתאג אלי גמיע הד'א אד'א כאנת אלחאדת'ה אלתי תריד אן תזול עט'ימה וכאן אלמועוט צעב אלקיאד כמא עלמת מן אלאנביא יעט'ונא בפנון כת'ירה מכ'תלפה[2]) :

13 כברודה מן אלת'לג פי יום אלחצאד אלספיר אלאמין לראסלה וכאנה ירד נפס מולאה:

כמא אן אלאנסאן יחמא פי יום חר פאד'א חס בברודה אלת'לג רגעת נפסה אליה כד'לך ראסל אלרסול יחמא ויקלק ללגואב פאד'א הו אגאבה במא יצלח כאנה ירד קלבה ונפסה. בל הו ירדהא עלי אלחקיקה לאן מאו[א]הא אלקלב פכאן קלק אלראסל לתוקע אלגואב קד אטאשהא ען מרכזהא פלמא סכנהא חסן אלגואב עאדת אלי מכאנהא. וליס עלי אלרסול אן יתם מא ארסל פיה ואנמא עליה אלצדק ען באעתה ואללטף במן בעת' אליה ובהמא ינעת[3]).

14 כסחאב וריאח וליס גית' רגל ימתדח בעטא באטל:

האהגא צ'רוב כת'ירה מן אלכ'לא ואלפראג כאן לה אן ימת'ל בהא ולכן אלאסמאע פי אמר אלמטר אנלט'הא פלד'לך שבה בה מן לא יפי במא יקולה. וקד יכון קלה ופאה ללה אצעב חסב גלאלה ועזה וקד יכון קלה ופאה ללנאס אצעב חסב פקרהם ואחתיאגהם[4]).

---

[1]) אפשר שחסרה מלת ליפתח.

[2]) ביאור: המשיל בנזם זהב שהוא ממין אחד את התוכחת שהיא באופן אחד וזאת התוכחה ראוית למוכיח על דבר קל איש רך הטבע וזה שיפחיד המוכיח את השומע לדבריו בין מעונש העולם הזה בין מעונש העולם הבא או שיבטיח לו שכרו באחד משני עולמות או שיוכיחהו בלשון שאלה או בלשון הכרח או שיביישהו כמו שבייש יצחק את אבימלך ויפתח את זקני גלעד ועזרא (ט׳ י״ב) הבטיח את עמו וראשי אפרים הפחידו את יפתח. והמשיל בחלי כתם שהוא מורכב מכמה מיני אבנים את התוכחה המורכבת ממינים הרבה והיא ראויה למוכיח על דבר חמור איש קשה עורף כמו שהוכיחו הנביאים את ישראל.

[3]) ביאור: ביום החום יחם לאדם ובצנת השלג תשוב אליו נפשו כן השולח שליח יתחמם ויחרד עד שיביא לו תשובה על שאלתו ואז ינוח כאלו נפשו תשוב אליו. ולא עוד אלא שנפשו תשוב אליו באמת לפי שהנפש שוכנת בלב וכשהאדם חרד תצא ממרכזה וכשהוא שקט תשוב אל מקומה. ולא על השליח להצליח את שליחותו כי אם לדבר אמת בשם שולחו ובנחת למי שהוא שלוח אליו וזה תואר ציר נאמן.

[4]) ביאור: יש הרבה דברים שהיה החכם יכול לישא משלו מהם אבל הקשה שבהן העבים שאין בהם מטר ולפיכך המשיל להם מי שאינו שומר הבטחתו. ומתת שקר היא לפעמים יותר רעה נגד השם בעבור כבודו וגדולתו ולפעמים נגד בני אדם מפני עניותם וצרכיהם.

יבתדי אלמר פי אלאחתג׳אג לנפסה באסהל אלחג׳ג׳ ענדה בעד אן תכון צחיחה̈ פאד׳א הו בין וג׳ובהא אתבעהא בחג׳ה̈ אקוי מנהא ת׳ם אתבעהמא בחג׳ה̈ אקוי מנהמא אלי אן יבלג׳ אלי אקוי חג׳ה̈ לה ולא יאתי באלחג׳ה̈ אליסירה̈ בעד אלקויה̈ פתרי צ׳עיפה̈ וכאנהא בארדה̈ בל ירבי אלחג׳ה̈ תרביה̈. ואלהאבטה̈ הי אן יבתדי אלמר פי נקץ׳ חג׳ה̈ לכ׳צמה באקוי שבהה̈ לה פיזילהא ת׳ם יתבעהא באלתי הי דונהא פיחלהא חתי יבלג׳ אלי אצ׳עף שבהה̈ לכ׳צמה פכלמא אזדאדת שבהה̈ לכ׳צמה צ׳עפא אזדאד טענה עליהא ודחצ׳ה להא קוה̈ ולא יבתדי באלצ׳עיפה̈ פינקצ׳הא באלקול אלקוי ת׳ם יאכ׳ד׳ פי נקץ׳ אלקויה̈ בקול הו אצ׳עף מנה פיצ׳טרב אלכלאם. ועלי הד׳א תג׳רי אמור אלפקה אלדיאני אן תבתדי פי מוצ׳ע אלאת׳באת מן אלאצ׳עף ת׳ם תקול וכל שכן ופי מוצ׳ע אלסלב מן אלאקוי ת׳ם תקול ואין צריך לומר. פאד׳א אחכמת הד׳ה אלעשרה̈ פנון כל ואחד עלי נהתה כאן דבר דבור על אפניו. ולואצ׳עי אלכתב ולמולפיהא נהאת אכ׳ר אדק מן הד׳ה מערפה̈ ואג׳ל כ׳טרא יסתעמלונהא פי סוק אלכלאם פי כתבהם כיף יסוקונהא יטול שרחהא ולא תחוט בהא אקסאם כלאמה אד׳ הי אנמא הי מבניה̈ עלי גרץ׳ מולף אלכתאב פעלי קדר מקצודה יפתתח כלאמה ויקוד אלכלאם קודא אלי מא אראד אלא אן ממא יעם אלכתאב אן יכון צדרה מוצ׳חא ען גרצ׳ה ואן אמכן אן תקדם ג׳מל מנה או כלהא פי צדרה פהו אתקן ואנט׳ם[1]):

---

[1]) ביאור: המשיל הדבר המתוקן כראוי לזהב וכסף מפני שאין דבר יקר משניהם והזהב שהוא יותר יקר הוא הנשוא והכסף הוא הנושא. ותיקון הדברים על עשרה אופנים שלשה בכתיבה ושלשה בדיבור וארבעה בשכל ואין לנו עסק במציאות הדברים בעצמם לפי שאינה תלויה בבחירתנו ואין השבח והגנאי נופלים עליה. ושלשה אופני הכתיבה הם האחד שיכתוב הסופר כל אות ואות היטב ושלא יחבר האותיות שאין מדרכן להיות דבוקות והשני שיעשה בין מלה ומלה רוח גדול מהרוח שבין אות ואות ובשניהם מעלה יתירה למכתב העברים והשלישי שיפריד בין פרק לפרק כדי שיכיר הקורא תחלת כל ענין ואם עירבב הפרקים וכל שכן המלות וכל שכן האותיות יפסד הענין. ואופני הדיבור הם האחד שלא יחבר המדבר שתי מלות נפרדות. והשני שיבדיל חלקי המאמר כפי הראוי שאם ישנה חיבור המלות בפסוק אחד יוכל להיות ככופר. והשלישי שיזהר מלהשתמש במלות משותפות כדי שיבין השומע כוונת מאמרו ומה שנאמר בתורה ונתנו בני אהרון במקום וביערו וממחרת השבת במקום המועד הוא לפי שהשומעים הבינו ענין המצווה ממה שעשה הנביא לעיניהם. והארבעה אופנים שבשכל נוהגים בכל ספרי החכמות ואני קורא אותם המתקצר והמתפזר והעולה והיורד. והמתקצר הוא שיעסוק אדם בעיקר אחד ויבאר כל הענינים הנכללים בזה העיקר כגון שיעסוק במועד פסח ויכלול בו זבח פסח ומצות ומרורים וכו׳ וכן מי שהוא עוסק בניתוח העין ומבאר כל חלקיה כמו הגידים והערקים והעפעפים וכו׳. והמתפזר הוא שיאסוף אדם מכמה עיקרים ענף אחר הנמצא בכולם כגון שימנה השלשים ושנה כריתות ויאסוף אותם מקדשים ועריות וממאות וכן הרוצה למנות השש תנועות ימצא שתים בעצם והם ההויה וההפסד ושתים בכמות והם הגידול והפירוד ושתים באיכות והן ההעתקה והמנוחה. והעולה הוא שיעלה מן היותר רפה אל היותר חזק והיורד הוא הפך זה ושני האופנים נמצאים במלאכת הרפואה שיתחיל הרופא בסמים היותר קלים ויעלה אל הסמים היותר קשים או שידבר בתחילה על החליים היותר קשים וירד אל היותר קלים. וכן יש שני דרכים בויכוח העולה הוא שיתחיל להביא ראיה קלה ואחר כך יביא ראית חזקה והיורד שיתחיל לסתור טענת המתוכח הקשה ואחר כן יסתור טענתו הקלה וכן בדברי הלכת מתחילים בחיוב דבר קל ואומרים וכל שכן ומתחילים בשלילת דבר חמור ואומרים ואין צריך לומר. ומחברי הספרים יש להם עוד אופנים אחרים יותר דקים ויקרים הנוגעים בסידור הספר ותילוקו ואין להאריך בביאורם לפי שהם תלויים ברצון המחבר ובכוונתו אלא שבכל ספר ראוי שיגיד המחבר בפתיחה כוונת הספר ואם יכול יקדים בה מקצת עניני ספרו או כולם.

אלכלאם אלי צ̇מה̇ עלי מא תוג̇בה אלמעאני פאן צ̇מת עלי כ̇לאף ד̇לך אפסדתהא נט̇יר קול אלכתאב מי תכן את רוח ה׳ (ישעיה מ׳ י״ג) פא̇ד̇א צ̇ם אלקאיל אלארבע כלמאת עלי חדה̇ ואלכ̇אמסה̇ עלי חדה̇ צאר מי תכן את רוח מסלה̇ וה׳ ג̇ואב[1]) ואן הו צ̇ם כלמתין עלי חדה̇ ואלת̇לאת̇ עלי חדה̇ צארת אלמסלה̇ מי תכן את רוח ה׳ מן כ̇לק רוח אללה וכאן ד̇לך כפרא וכד̇לך קולה שרפים עומדים ממעל לו (שם ו׳ ב׳) אד̇א צ̇ם ת̇לאת̇ כלמאת עלי חדה̇ ואלראבעה̇ עלי חדה̇ כאן אלקול אן לה מלאיכה̇ פי אלסמא ואן הו צ̇ם את̇נין עלי חדה̇ ואת̇נין עלי חדה̇ פקאל שרפים עמדים ת̇ם קאל ממעל לו צאר ד̇לך כפרא אד̇ ינעל אלמלאיכה̇ פוק כ̇אלקהא ומת̇ל הד̇א כת̇יר מן כלאם אללה ומן כלאם אלנאס לא אטול. ואן ינתקי מן אלכלאם מא ירפע אלאשתבאה ען אלסאמע באנהר מא ימכנה לילא יקול כאנת לפלאן עין חסנה̇ פבע̇ץ̇ אלסאמעין יט̇נהא חדקתה ואכ̇ר יתוהמהא עין מא ואכ̇ר יחסבהא ס̇כ̇אא והד̇א אלד̇י תרי פי אלתוריה̇ בע̇ץ̇ אלמצות בלפט̇ מתשאבה מת̇ל ונתנו בני אהרן הכהן (ויקרא א׳ ז׳) מוצ̇ע ובערו[2]) ממחרת השבת (שם כ״ג ט״ו) מוצ̇ע המועד אנמא צאר ד̇לך חכמה̇ לאנה לם ידפע אלא למן לא תדכ̇ל עליה שבהה̇ אד̇ קד וקעת לה אלמשאהדה̇ ללרסול כיף צנע פד̇לך פי גאיה̇ אלאחכאם. ושרח אלארבע אלתי פי אלפכר פהי נאילה̇ פי כל כתב אלעלום ואלקבהא באלמכ̇תצרה̇ ואלמנתשרה̇ ואלצאעדה̇ ואלהאבטה̇. פאמא אלמכ̇תצרה̇ פהי אלתי תכ̇תצר עלי ד̇את ואחדה̇ פתשרח כלמא פיהא ועלי אן אנואהא מכ̇תלפה̇ כמן יקצד מן אלעלום אלדיאניה̇ אלי שריעה̇ מועד פסח פישרח פיהא זבח פסח וביעור חמץ ואכילת מצה ומרורים וחג ועומר וכלמא אנצ̇ם אלי ד̇לך אלאואן. ומן ג̇יר אלדיאניה̇ כמן יקצד אן יצף תשריח אלעין פהו יצף [אל]אעצאב ו[אל]ערוק ו[אל]חג̇ב ו[אל]רטובאת ו[אל]אג̇פאן ומא שאכל ד̇לך ועלי אן צורהא מכ̇תלפה̇ אלא אן נאמעהא אנמא אכ̇תצר עלי צפה̇ אלעין פקט̇ ולד̇לך סמית הד̇ה אלג̇הה̇ אלמכ̇תצרה̇. ואמא אלמנתשרה̇ פהי אלתי תמתד̇ פי אצול כת̇ירה̇ לתצ̇ם מן כל אצל שעבא ישאבה בעצ̇הא בעצ̇א ומת̇אל ד̇לך מן אמור אלדיאנה̇ כמן אראד אן יחצי כריתות אנהא ל״ז פהו יחשר מן אלקדשים ומן אלעריות ומן אלטמאות ועלי אן אלאצול מכ̇תלפה̇ אלא אן אלשעבה̇ אלתי אראדהא מן תסאוי אלכרת פהי שאיעה̇ פי אלכל. ומן ג̇יר אלדיאניה̇ כמן אראד אן יעד̇ אלחרכאת אנהא סתה̇ פהו יג̇מע ממא הו פי אלג̇והר את̇נתין והמא חרכתא אלכון ואלפסאד וממא הו פי אלכם את̇נתין והמא חרכתא אלרבא ואלאצ̇מחלאל וממא הו פי אלכיף את̇נתין והמא חרכתא אלנקלה̇ ואלסכון ולא יבאלי אן תכון אלאצול מכ̇תלפה̇ אד̇ יג̇ד אלחרכה̇ מנתשרה̇ פי כלהא ולד̇לך לקבתהא באלמנתשרה̇ או אלשאיעה̇. ואמא אלצאעדה̇ ואלהאבטה̇ פהמא אצ̇דאד ושרח אלצאעדה̇ אן יבתדי באלאקסאם אד̇א כאנת מן אלאצ̇עף פאלאצ̇עף חתי ירתפע אלי אלאקוי ואלהאבטה̇ אן יבתדי מן אלאקסאם מן אלאג̇ל פאלאג̇ל חתי ינתהי אלי אלאדון ומת̇אל אלצאעדה̇ פי אמור אלטב̇ כמן יבתדי פי וצף אלעלאג̇ מן אלאצ̇עף פאלאצ̇עף פאן אסתג̇ני בה וזאלת אלעלה̇ ואלא פבאקוי מנה חתי ירתקי אלי אקוי אלעלאג̇ ואלהאבטה̇ פי תעדיד אלאמראץ̇ מן אלמרץ̇ אלאצעב ת̇ם מא הו אקל̇ מנה חתי ינתהי אכ̇ר אלג̇ז או אלכתאב אלי איסר כ̇טר פי ד̇לך אלמרץ̇. ומת̇אל אלצאעדה̇ מן אמור אלג̇דל הו אן

---

[1]) כן תרגם הגאון מי תכן את הרוח הוא ה׳ וכן ולו שרפים עומדים ממעל. ואם תחבר רוח עם מלת ה׳ או ממעל עם מלת לו יהיה חירוף וגידוף.

[2]) עיין הערתנו שם.

ילזמה מנה עאר עליה בנפי ונחד או יכאבר פי בעץ אלמחסוסאת אלטאהרה והדה אלתלאתה הי צרוב אלאנקטאע. פרועה ען אלתקלב פי אעטא אלעלה בקול בהכלים אתך רעך לילא יכבתה בצמה ויקול ליס כדא קלת וכופה מן נחד מא כאן קד אקר בה בקול פן יחסדך שומע לילא יעיבה אלדין חסטו עליה קולה וזגרה ען נחד אלעיאן ואלשאהד בקול ודבתך לא תשוב לילא ישנע עליה אנה מתגאהל[1]). פאכד הדה אלתלאתה פנון מן אלאנקטאע אלא אלסכות פאנה אצלח(הא) אן יכון אלמר אדא לזמה אלכלאם סכת ואצלח מנה אלרגוע אלי אלחק באלקול ואלעמל גמיעא[2]).

11 כתפאפיח מן דהב פי מזכרפאת מן פצה אלכלאם אלמקול עלי גהתה[3]):

למא לם יך ממא יצאג שי[4]) הו אגל מן אלדהב ואלפצה מתל בהמא אלכלאם אלמנטום עלי גהתה וגעל אלדהב לגלאלתה הו אלמחמול ואלפצה אלחאמלה לקולה תפוחי זהב [תו]. ונטאם אלקול עלי גהתה עשרה צרוב מנהא תלאתה פי אלכתאב ותלאתה פי אלקול וארבעה[5]) פי אלתמייז וגוד אלאשיא פי אנפסהא אלדי הו אלצרב אלראבע לא ידכל פי הדה אלאקסאם אד ליס דאך באכתיאר פיקע עליה חמד או דם בל אנמא יקעאן עלי אלנטם ואלקול ואלפכר אלדי יכתאר אלמר אלענאיה בהא או אלתרך[6]). ושרח אלתלאתה אלתי פי אלכתאב אן יכתב אלחרוף עלי צחה ולא ילזק מא ליס סבילה דאך ואגאד אלעבראניון פי דלך אד ליס שי מן חרופהם ילזק בתה תם אן אלכלמאת מתפרק בעצהא מן בעץ באכתר מן תפרק אלחרף מן אלחרף ופי הדא איצא אגאד אלעבראניון תם אן תכון לאואיל אלמעאני פצול מפצלה חתי יקף אלקארי עלי רוס אלמעאני כמא וקף עלי אואיל אלכלמאת ואבתדא אלחרוף פהדה אלתלאת פי גהאת אלכתאב פאן כלטת אלפצול פכיף[7]) אן כלטת אלכלמאת [פכיף אן כלטת אלחרוף אפסד אלמעני. ואלתלאת גהאת אלתי פי אלקול הי אן יפרק בין אלכלמאת][8]) אלתי אן הי אתצלת אפסדת אלמעני כמן יריד אן יגיב צאחבה בקול לא פיקול לא אעזה אללה[9]) פיפסד אלמעני. ואן תצם כל גמאעה מן

[1]) עיין אמאנאת דף 69.

[2]) ביאור: על דרך נגלה הזהיר מי שיש לו ריב לפני הדיין שלא יצא מגדר הטענה והתשובה ויבא לחרף ולקלל את בעל דינו. והפחידו בשלשה דברים האחד שמא יגבר עליו בעל ריבו בשומו את לבו על גוף הדין בזמן שהוא עסוק בקללותיו והוא אמרו בהכלים וגו׳ ועוד שמא הדיין יגער בו וזה אמרו פן יחסדך שומע רצה לומר הדיין ועוד שמא יחרפהו בעל דינו בדברים יותר מגונים שלא יוכל הוא לבטלם וזה אמרו ודבתך לא תשוב. ועל דרך נסתר הזהיר את החכמים המתוכחים בדבר תורה או באחת מן החכמות שימנעו עצמן משלשה דברים שלא יצאו מתוכחת לתוכחה אחרת ויטעו פעם בראיה אחת ופעם בראיה אחרת ושלא יכחשו במה שכבר הודו בו אחר שיכירו מה שיולד מהודאתם ושלא יכפרו במה שהוא מוחש וגלוי לכל. ולא הזכיר השתיקה שהיא טובה מכל זה וטוב יותר שישוב האדם אל האמת בדבריו ובמעשיו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אלמנטום עלי גהתיה = מסודר על שני צדדיו ואין אנו יודעים מה ענין לשון שנים כאן.

[4]) בכ״י שיא וכן למטה. — [5]) בכ״י וג׳.

[6]) עיין ספר יצירה ד׳ 22 (42).

[7]) בכ״י או כיף.

[8]) מלאנו החסרון בפי השערתנו.

[9]) אם תחובר מלת לא עם מה שאחריו תהפך הברכה לקללה.

אללה אד לם ירע חק מסיחה ובאלחרי אלתבאהי בין ידי אללה בפעל אלצאלחאת אדא כאנת אד לא מנה למבתדא עלי מבתדיה פכיף אן כאנת אלאעמאל סיאת פהו אשד ואמר. ואלוקוף פי מוצע אלאגלא הגומא יורת פי אמור אלדניא אלכגל ואלטרד פאלאצלח ללמסתחק אן ירפע מגלסה אן יצבר חתי ירפעה מאלך אלמחל. ואדם מנה פי אלעאקבה אלהגום פי אמר אלדין[1]) אמא בפתיא פלעל אלבציר בהא ירדהא או בצמאן אנאבה דעא לקום ען אללה ולעל אלמגיב לא ישא דלך. ובאלחרי אן כאן אלסאיל לא יסתחק אלאנאבה כמא כאן באלחרי אן כאן אלמרתפע לא יסתאהל תלך אלמרתבה. ומן אבעד אלבעד אן יכון אלמצמון ענה אלאנאבה לא יקדר עליהא כמא פעלו נביאי הבעל וכמא אנה מן אבעד אלבעד אן תכון אלמרתבה נפסהא קד נצבת לגיר מסתחק אעני צאחב אלמגלס נפסה[2]). הדה אלפואסיק פי גלסא אלמלוך תם קאל פי אלכצום אלדין יקפון ללחכם

8 לא תכרגן אלי כצומה סריעא כילא מא תצנע פי אלעאקבה
אדא אכזאך צאחבך: 9 טאלב צאחבך מטאלבתך ולא תכשפן סרא
אכרא: 10 כילא ימקתך סאמעך ושנאעתך לא תרגע:

טאהר הדא אלקול פי אלמתנאזעין פי מאל או עקאר בחצרה חאכם ינהי כל ואחד מנהמא ען אלכרוג ען חד אלמנאטרה אלתי הי אלדעוי ואלגואב אלי חד אלספה ואלשתם. וידעה בתלאתה אשיא אלאול לילא יפלג עליה כצמה באשתגאל פכרה הו פי אלסב ואלקדף ואעמאל דאך פכרה פי נפס אלמנאטרה פקאל בהכלים אתך רעך. ואלתאני לילא ינהרה אלחאכם ויסתכף בה קאל פן יחסדך שומע וינצרף הדא אלאסם אלי אלחאכם כמא קאל שמע בין אחיכם (דברים א׳ טז). ואלתאלת לילא יקאבלה כצמה באקבח ממא קדפה בה פלא ימכנה אסתרגאע מא קד קיל פיה לדלך קאל ודבתך לא תשוב. ובאטנה פי אלמתנאזעין פי נטר פי [אל]דין או גירה מן אלעלום נהי כל ואחד ען אלכרוג מן חד אלמנאטרה אלתי הי טריק לחום אלנטר ומקאבלה שי[3]) במתלה ואנרא חכם אלעלה פי אלמעלול אלי אחד תלאת מנאזל אמא אן יכרג מן אעתלאל אלי אעתלאל גירה באנה יוגב שי[א] לשי מרה בסבב ומרה בסבב אכר או[4]) יעטי אלשי לכצמה באלאקראר פאדא תבין עאקבה מא

מפניו. והמשל בזה שכמו שישגיח המלך על בתי המטבעות שלא יזייפו המעות שזה סכנת ממון כן צריך שישגיח על הממונים על שמירת דתותיו שלא תשחת הנהגתו הטובה על ידי הרשעים שזה סכנת נפש.

[1]) בכ״י אלדניא.

[2]) ביאור: לפי השם המתהדר לפני המלך מקנאים בו ומשפילים אותו ועל דרך נסתר השם יקבנו לפי שאינו עושה מה שהוא חייב למשיחו וכל שכן שלא יתפאר אדם לפני השם בפעולותיו הטובות שאין לנברא לתבוע שכרו מבוראו ועל אחת כמה וכמה אם פעולותיו רעות. והנבהל בתמוציות להתיצב לפני גדולים יבואהו בוז וקלון וטוב לאדם שימתין עד שיגביהנו ראש המעמד אל המעלה הראויה לו. והנוגע מזה בתוריות הממהר לדון בדבר הלכה ואפשר שיסתור חכם את דבריו או המבטיח בני אדם שתפלתו בעדם נשמעת ואפשר שהשם לא ירצה בה. וכל שכן אם השואל אינו ראוי שיענהו השם וזה כמו המעלה את עצמו למדרגה שאינו ראוי לה. ועל אחת כמה וכמה אם מי שנשאל ממנו אינו יכול לקיים הבטחת השואל כמו שעשו נביאי הבעל וכן הוא בראש המעמד שאינו ראוי למעלתו.

[3]) בכ״י אלי. — [4]) בכ״י אן.

אלפי כאן דלך נעתה וצפה. ומנהא אן אללה עז וגל יעלם אלאמור אלכפיה פאדא סאלתה והבא או צפחא פאצמר פאן דלך ירגעה ואמא אלמלוך פאנהם לא יעלמון אלא אלאמור אלטאהרה דואת אלנהאיאת פאדא סאלתהם שיא פאשרח ובין[1]).

3 וכמא אן אלסמא פי גאיה אלרפע ואלארץ פי גאיה אלעמק כדאך ראי אלמלוך לא נהאיה לה:

קולה הדא יוגב אן יכון ראי אלמלוך לא ראי פוקה כמא אן אלסמא לא עלו פוקהא אד לא ענצר אעלי מן אלנאר ואלארץ לא ספל תחתהא אד לא טביעה תחת אלתראב כדלך ינבגי בל יגב אן יכון תדביר אלממלכה לא אגוד מנה פאן כאן אלמלך אלמנצוב יפי בדלך ראיה ואלא פיגב אן תכון אלחאשיה תפי בדלך חתי יכרג אלתדביר פי אגוד אלגודה אלממכנה אמא באלמלך אלמפרד או בה ובקומה[2]).

4 וכמא אנך אדא נחית[3]) אלזיף מן אלפצה כרג ללסבאך אנא ניד: 5 כדאך אדא נחית אלטאלם מן בין ידי אלמלך תבת כרסיה בעדל:

לאאם קולה הדא אלקול אלאול אן אלמלך אד[4]) כאן רכנ[א] מן ארכאן אלעאלם וכאן אלסמא לא תחיט ואלארץ לא תסתחיט אלא באעתדאל מן אלטבע ואלחרכה כאן אלמלך איצא לא יתבת מלכה אלא בעדל ואעתדאל פי סיאסתה וחכמה פיגב עלי הדא אן יזאל כל טאלם מן חצרתה לילא יפסד עלי אלמלך אלתדביר. ואלאעתבאר פי דלך אן אלמלך תשדד פי חפט דור צרב אלדראהם ואלדנאניר לילא תפסד נקוד אלנאס בדכול אלזיף פיהא פכדאך ינבגי אן תשדד פי חפט מתוליי אלנש ואלרסום[5]) לילא תפסד אלסיאסה בדכול אלטאלמין פיהא בל באוכד מן דלך לאן אלאול פי כטר אלאמואל ואלתאני פי כטר אלארואח[6]).

6 ולא תתבאה בין ידי אלמלך ופי מוצע אלאגלא לא תקף: 7 פאנה אצלח אן יקאל לך ארתפע האהנא מן אכסאסך בחצרה נביל כמא קד ראת עינאך:

אלתבאהי בין ידי אלמלך פי אלטאהר יורת חסדא וחטוטא ופי אלבאטן ידמה

---

[1]) ביאור: יש בפסוק הזה ענינים רבים האחד מהם כמו שאי אפשר בתבונתנו להשיג את כבוד האל יתברך כן ראוי שלא נבקש לשום גבול וקץ לכבוד המלכים כאילו לא נוכל לחקרו. והשני שכבוד השם נודע לנו רק במעשיו הנסתרים שהוא בורא יש מאין ומחיה וממית ומעשיר ומוריש וזהו תואר לו ומעשי המלכים גלוים לכל כשמגביהים ומשפילים וזה תארם שיראו גבורתם. והשלישי שמכבוד השם שלא יאריך האדם בשאלותיו שהשם יודע תעלומות לבו אבל לפני המלכים צריך אדם לבאר ולפרש בקשותיו.

[2]) ביאור: הפסוק יחייב שיהא לב המלך למעלה מלבות כל בני אדם כמו שהשמים בתכלית הגובה שטבעם אש והארץ בתכלית העומק שטבעה עפר ולכן ראוי וגם צריך שינהיג המלך מלכותו היטב ובדרך ישרה בין לבדו בין הוא ויועציו.

[3]) כן תרגם הגאון ישעיה כ״ז ח׳.

[4]) בכ״י אדא.

[5]) נראה שרצה לומר הממונים להרחיק העול ולשמור החוקים או אפשר שצ״ל אגשא אלרסום.

[6]) ביאור: המלך הוא אחד מעמודי העולם וכמו שהשמים והארץ הם שקולים זה כנגד זה בטבעם ובתנועתם כן לא יכון כסא המלך כי אם בצדק וביושר ועל כן צריך להרחיק הרשעים

אלגז אלתאלת מנה

קאל פי אולה

כה

1 והדא איצא מן אמתאל סלימן אלתי נקלהא קום חזקיה מלך יהודה:

קול אלכתאב הדא ידלנא עלי אן אלבארא כתירה אקאם אבאנא יתנאקלונהא מדה מן אלזמאן גיר מכתובה תם אנהא כתבת בעד דלך אד פצח באן הדה אלאמתאל שלמה קאלהא מאקאמת זמאנא גיר מדונה חתי דונהא קום חזקיה וכמא שרח ירמיהו אן אללה אמר אבאנא פי וקת כרוגהם מן מצר ולא תוציאו משא מבתיכם ביום השבת (ירמיה י״ז כ״ב) כדאך אסתקאם ללאבא אן ינקלו אן מצות כתירה סמעוהא מן משה ולם יתבתוהא אלי וקת כתבה אלמשנה ווקת כתבה אלתלמוד. אבתדו בהדה אלאתני עשר פסוקא פי תדביר אלמלך וגלסא אלמלך ומן יחצר ללחכם ואלמחאכמה בין ידיה פקאל אולא[1]).

2 כרם אללה מן כפי אלאמור וכרם אלמלוך מן נהאיה אלאמור:

להדא אלקול מעאן מנהא אן אללה עז ותברך כמא אן נהאיה כרמה לא תדרך אד הי מן אלאמור אלכפיה ענא כדאך אלמלוך יגב עלינא אלא נגאהי כראמתהם כל גנעל גאיתהא לא תלחק פאלאול הו מעזוז באלבניה ואלרסם ואלתאני באלאכתיאר אן נגעל[2]) אלמלוך פוק גמיע אלמנאזל. ומנהא אן כרם אללה יערף פי אלאמור אלמסתורה כיף יכלק שיא לא מן שי וכיף יחיי וימית וירזק ויפקר ויסעד וישקי כל יפעלה כפיא ואלמלוך פאנמא תפעל גמיע מא תפעלה טאהרא מן רפע חט וגנא ופקר פכלמא אטהרת כאן נעתהא ליטהר עזהא כמא אן אלבארי כלמא

[1]) ביאור: זה הפסוק יורנו שהרבה דברים היו מקובלים בידי אבותינו ולא נכתבו על ספר עד אחר זמן וכן אמר ירמיה בפירוש שאיסור הוצאה בשבת ניתן לישראל בעת יציאת מצרים וכן מצוות הרבה ששמעו אבותינו מפי משה נשארו בקבלה עד שנכתבו במשנה ובתלמוד. והתחילו אנשי חזקיהו בשנים עשר הפסוקים האלו על הנהגת המלך והיושבים לפניו והבאים למשפט לפניו.

[2]) בכ״י נגל.

30 למא גזת עלי ציעה̈ רג̇ל כסלאן וכרם אנסאן נאקץ̇ אלעקל:
31 ואד̇א קד נבת אכת̇רה קריצ̇א וגטא וג̇הה אלחרשף̈ וחג̇ארה̈ ג̇דארה
קד אנהדמת: 32 פאד̇ ראית אנא ד̇לך רדדת אליה באלי ואד̇ נט̇רתה
את̇כד̇תה אדבא: 33 ען קליל מן אלסנאת ואלנומאת ולזום אלאיאדי
ללאצ̇טג̇אע: 34 חתי יקבל פקרך כאלסאיר[1] ועוזך כרג̇ל ד̇י תרס[2]:

קד קדמת מעני הד̇א אלמת̇ל וקלת אן אלחכים ליס ילזם צ̇רורה̈ אן יכון קד מר בציעה̈ כסלאן פאד̇אהא קד אנבתת חרשפא וקריצ̇א ולכנה עלם ד̇לך בעקלה̈ פצ̇רב מת̇לא כאלכ̇בר אד̇ כאן אלאעתבאר במא כאן הו אצעב. פחד̇ר אלמתכאסל באנה אן אדמן אלכסל צאר פי אחואלה אלי ת̇לאת̇ מנאזל כמא אן אלציעה̈ תנקסם ת̇לאת̇ה̈ אקסאם ארונהא ואוסטהא ואקואהא. פאול מא יבתדי אלכסלאן באלתואני באלג̇ אלאדון מן ציעתה פינאלה והנה עלה כלו קמשונים. ת̇ם יציר אמרה אלי אלתואני פי אלג̇ אלאוסט פינאלה כסו פניו חרלים לאן וג̇ה אלציעה̈ אג̇וד. ת̇ם יאלף אלכסל פיסתעמלה פי אקוי מא פי אלציעה̈ והי אלחג̇ארה̈ אלמבניה̈ פילחקהא וגדר אבניו נהרסה. פעלי הד̇א אלצנאיע ואלתג̇אראת ואלעלום ואלדיאנאת תנקסם ת̇לאת̇ה̈ אקסאם וכל מתואן יבתדי פי ארונהא ת̇ם אוסטהא ת̇ם אג̇להא אול מא יאכ̇ד̇[3]) אלכסלאן פי אלאול ת̇ם פי אלת̇אני ת̇ם פי אלת̇אלת̇. אקסאם[4]) אלצנאיע הבאתהא ואג̇רתהא ועמלהא. ואקסאם אלתג̇אראת אלארבאח ואלחילולה̈ ורווס אלאמואל. ואקסאם אלעלום אלאסתנבאט ואלתחפט̇ ואלתעלם ויקאל אלפצול ואלאבואב ונפס אלכתאב. ואקסאם אלדיאנאת אלנואפל ואלסמעיה̈ ואלעקליה̈ אול מא יתואנא אלמתואני פי אלנואפל אלמחמודה̈ מן צום וצדקה̈ וצלוה̈ ת̇ם יתואנא פי אלשראיע אלסמעיה̈ ת̇ם יציר אמרה אלי אלכבאיר פידע אלעקליה̈ איצ̇א. וקולה ואחזה אנכי ערפנא אן אלתחד̇יר עלי ת̇לאת̇ה̈ צ̇רוב אצ̇עפהא אן יקול אלנאהי ללמנהי לא תפעל הד̇א ויסכת ואקוי מנה אן יקול לה לא תפעל הד̇א לילא תהלך ואקוי מנהמא אן יקול לה לא תפעל הד̇א לילא תהלך כמא הלך פלאן פמאל אלחכים אלי הד̇א אלקסם אלאעט̇ם מן אלתחד̇יר פקאל על שדה איש עצל עברתי וגו׳ ואחזה וגו׳. ואלקול פי מעט שנות וגו׳ ובא מתהלך רישך וגו׳ חסב מא קדמת פי תפסירהמא אלאול (משלי ו׳ י׳—י״א)[5]).

תם אלג̇ז אלת̇אני מן תפסיר כתאב טלב אלחכמה̈ ואבתדי

[1]) כ״י א׳ כרג̇ל סיאר.

[2]) כ״י א׳ כד̇י מג̇ן. — [3]) נראה שצ״ל יואכ̇ד̇. — [4]) כ״י אקסם.

[5]) ביאור: כבר ביארתי בפתיחת ענין זה המשל ואמרתי שהחכם מספר לפעמים מה שראה בשכלו כאילו ראהו בעיניו כדי שישבר המוסר אזני השומע. והזהיר את העצל ואמר שאם יעמוד בעצלותו תביאהו לשלש מדרגות כמו שהשדה מתחלק לשלשה חלקים החלק הנקלה והוא נפסד מיד והבינוני הנקרא פני השדה לפי שהוא טוב מהראשון ויפסד אחר כך והיותר חזק והם אבני הגדר שיהרסו גם הם בסוף. וכן האומנות והתגרות והידיעות והתוריות מתחלקות לשלשה חלקים חלקי האומנות הם המתנות והשכר והמלאכה עצמה. וחלקי התגרות הרווח ותשומת יד והקרן. וחלקי ידיעות התולדה והשמירה והלמידה ובספרים הפרקים והשערים וגוף הספר. וחלקי התוריות דברי רשות והובות שמעיות וחובות שכליות ובכל אלו תהפסד הולך וגדל לפי החלק שיתעצל בו האדם. ואמרו ואחזה וגו׳ יורה שהזהרה היא על שלש דרכים שיאמר המצוה למצווה רק לא תעשה או לא תעשה פן תאבד או לא תעשה פן תאבד כמו שאבד פלוני ובחר החכם בדרך השלישית.

נשלם החלק השני מספר דרישת החכמה והתחיל

אלא דואם מכסבה ות׳ק באללה אן ידימה לה פיכון בית פי הד׳ה אלעבארה̈ זונה̈. ומן באטנה אן יבתדי אלמר בנואיב אלדניא אלצ׳רוריה̈ קבל אלאכ׳רה̈ אד׳ כאן לא יצל אמור אלאכ׳רה̈ אלא בחאג׳ה̈ אלטבע מן אלקות ואלסתר ואלכן אעני אלטעאם ואלכסוה̈ ואלמנזל[1]) ואיצ׳א אצלאח אלמזאג ואלחרכה̈ בתדביר ואלסכון בתקדיר אעני אלנום פאן הו תרך אלענאיה̈ בהד׳ה אלאשיא ואקבל עלי אלצום ואלצלוה̈ לם ילת׳ם ד׳לך ולם יתם פיכון בית פי הד׳ה אלעבארה̈ דאר אלאכ׳רה̈. וכד׳לך אלעלם לא יתם אלא בכפאיה̈. ומן סראירה אן ללחכמה̈ אבתדאאת הי כאלדהליז ללמנאזל לא תצל אלי ד׳לך אלג׳ז אלחכמי חתי תקדמהא קבלה אד׳ הו יפתחהא ואליונאניה̈ תסמי אלמדכ׳ל אלי כל עלם מן מנטק ונג׳ום והנדסה̈ וטב איסאגוגי. פאן סבק אלמתעלם באלכתאב בעינה קבל אלמדכ׳ל אליה לם יפהמה. וכד׳לך ללטאעאת מבאדי הי מפאתיח להא לא ינתפע אלעבד בבעצ׳הא דון בעץ׳ ושרח ד׳לך אן אלשראיע אלסמעיה̈ מת׳ל אלסבת ואלעיד ואלצום ואלחג ואלפטיר לא ינפע אלעבד אלתמסך בהא דון אן יקדם קבלהא אלשראיע אלעקליה̈ אלחק ואלעדל ואלאנצאף ותרך אלקתל ואלזנא ואלסרקה̈ ומא אשבה ד׳לך מן אלכבאיר פיכון אלמעני אצלח מעאמלתך מע אלנאס ובעד ד׳לך בינך ובין רבך לא תסרק ותצדק מנה ולא תזן ותצום באזאיה[2]).

28 ולא תכן שאהד מג׳אן לאכיך תכ׳דעה[3]) בנטקך: 29 ולא תקל
כמא צנע בי אצנע בה ארד אליה כפעלה:

נהי בהאתין אלאיתין ען נוע מן אלנפאק והו אן ישהד אלמר עלי צאחבה בפצ׳איל ליסת פיה יכ׳אדעה בד׳לך. ת׳ם אטבק עלי הד׳א אלקול אלמקארצ׳ה̈ ואלופא והו אן יכון אחד אלאת׳נין ינעת אלאכ׳ר ויצפה בג׳ודה̈[4]) ג׳זאא למא תקדם לה מנה מת׳ל ד׳לך אן אבתדי ליכאפיה הו איצ׳א במת׳ל ד׳לך. ופי טי הד׳ה אלמכאפאה̈ אלממנועה̈ אלתי הי באלכ׳יר מנע מכאפאה̈ אלשר באלשר בל ד׳לך אוכד[5]). ת׳ם כסי מעני יעלמה אלחכים אנה כד׳אך כלאמא ג׳עלה כאנה כ׳בר כאן פקאל

---

[1]) עיין למעלה דף 3 ושם הזכיר גם כן אלו השלש מלות ופירשם אחר כן ועיין עוד אמאנאת דף 288, 313.

[2]) ביאור: על דרך נגלה לא ישא אדם אשה ויוליד בנים אלא אחר שהשיגה ידו לפרנסם ולפי זה בית ענינו אשה ועל דרך נסתר פירושו שיתעסק אדם תח״ה בצרכי העולם הזה והם המזון והלבוש והמושב ובבריות גופו וכיוצא בהן ואחר כך בתפלה ובצום וכל עניני העולם הבא ובזה הפירוש בית הוא עולם הבא. וכן אי אפשר לאדם שישלם לימודו אם אין לו די מחיתו. וכנסתרות הפסוק שיש לחכמה התחלות שהם כמו הפרוזדור לטרקלין והיונים קוראים איסגוגי לפתיחות החכמות כמו חכמת ההגיון ומלאכת הכוכבים והתנדסה והרפואה ובלי אלו ההתחלות אי אפשר ללמוד החכמה. וכן יש למצות מבוא ומפתח שאין תועלת לאדם בקיום המצות השמעיות כגון שבת ומועדים וכיוצא בהן כי אם אחר שקיים מצות השכליות כגון צדק ומשפט ונזהר מן הגניבה והרציחה והזמיתה ולפי זה טעם הפסוק שיכין האדם מעשיו בינו ובין אדם ואחר כך בינו ובין השם שלא יגנוב ויעשה בו צדקה ולא ינאף ויצום כנגד זה.

[3]) בכ״י א׳ תבאיעה.

[4]) בכ״י בגירה.

[5]) ביאור: בשני אלו הפסוקים דבר החכם באחד ממיני התניפה והזהיר שלא ישבח אדם את חבירו במדות טובות שאינן בו לפתותו וכן לא יהלל את רעהו כדי לשלם לו גמול תשבח ששבח אותו בו קודם לכן וכל שכן שלא ישלם רעה תחת רעה.

אלמחאבאה בתלאתה (אנואע) אבואב אן אללה ידמהא והו קולה בל מוב עלי נסבה המוב בעיני יי׳ (דברים ו׳ י״ח) תם אלנאס אלמנאר עליהם ידמונהא כמא קאל יקבוהו עמים ואצעב מן (הדא) דלך אן אלקום אלדין חאבאהם אלחאכם אנפסהם ידמונה פי דלך כמא קאל יזעמוהו לאמים. אעתבר מן איזבל באנהא אסתאגרת שאהדין לישהדו[1]) עלי נבות בגנאיה יסתחק בהא אלקתל והי נפסהא תסמיהם פגרה כמא קאלת והושיבו [שנים] אנשים בני בליעל נגדו (מלכים א׳ כ׳ י׳) פכפא בדלך לאהל אלגור דלא והואנא פאסתפטע אלחכים הדה אלחאל ללעלמא פקאל גם אלה לחכמים ידמהם רבהם ואלצמאן גמיעא[2]). תם קאל

25 וללואעטין ינעם ותחל בהם ברכה אלכיר: 26 לאן מן ירד
כלאמא צואבא כמן יקבל אלשפתין:

באזא הדה אלתלאתה אלאחואל אלמדמומה מן אלמחאבי תלאתה משכורה ללצאדק אלנאצח קולה ינעם אלנעמה ללה בקולה ויהי נעם יי׳ אלהינו עלינו (תהלים צ׳ י״ז) וקולה תבוא ברכת טוב מן אלמחכום לה בחק לאנה ידעו למנצחה ויברכה כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) וקולה שפתים ישק מן אלמחכום עליה קאל יגב אן יכון כלאם קאיל אלחק ענד סאמעה ועלי אנה ימצה כמן יקבל פאה מחבה ולים כמא יתוהם בעץ אלעאמה אן תפסיר שפתים ישק אנה מן קאל אלצואב ינבגי אן יקבל עלי פמה לאנה לם יקל יושק ואנמא קאל ישק הו אלדי יקבל פא[3]) אלכצם אלמחכום [עליה] באצטנאעה אליה אלמערוף בכלאצה מן אלטלם. וקד מתל דויד עטה אלואעט ענד אלצאלח באלדהן עלי אלראס כמא קאל ויוכיחני שמן ראש (תהלים קמ״א ה׳) חתי צרבה ללמועוט הו מנה פצל ואחסאן כמא קאל אולא יהלמני צדיק חסד ויוכיחני (שם)[4]).

27 אצלח[5]) פי אלסוק צנאעתך ואעדהא פי אלציעה לך בעד דלך
אבן ביתך:

פאחר הדא אלקול אלמשורה עלי מן יקצד תזוינ[ה] באמראה אלא יבתדי בדלך חתי יעד לה מכסבא ויעלם אן פימא ידכל עליה מן מכסבה מא יקום בהא ובולד או באתנין לעלהמא אן יכונא לה. פאדא תזוג עלי הדה אלשריטה ולם יבק

---

[1]) בכ״י לישהדון.

[2]) ביאור: גם אלה בלשון תמיהה ועניני הגם אלה יאותו לחכמים וגנת הכרת פנים במשפט בשלשה דברים ואמר שהיא תועבת השם ועוד שהזכאי שהרשיעו השופט יקוב אותו וגם הרשע בעצמו שהצדיקו יזעום אותו כמו שאתה רואה מאיזבל ששכרה שני אנשים להעיד נגד נבות וקראה להם בני בליעל.

[3]) בכ״י פי.

[4]) ביאור: נגד שלשה הענינים המגונים שהזכיר בהכרת פנים הזכיר כאן שלשה ענינים משובחים באיש ישר ונאמן והם נעם השם עליו והוא אמרו נעם וברכת הזכאי והוא אמרו ברכת טוב וכו׳ וגם החייב ירצה בדברי דובר אמת אף על פי שהם נושכים אותו כאילו נשקו על שפתיו לפי שהצילו מלעשות חמס ולא כמו שמפרש ההמון שבני אדם ישקו שפתי המשיב דברים נכוחים שאז היה צריך להיות יושק ולא ישק. וכבר המשיל דוד תוכחת אמת בשמן ראש ואפילו מכות המוכיח לגמילות חסד.

[5]) בכ״י ב׳ אתבת.

גמיעא יקאלאן עלי מן יחיד ען ואגב רכה וואגב אלנאס ואיאהמא גמיעא עני בקולה אן ליס להמא עאקבה פי אלאכרה באלחכם וסראנהם יספא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה עלי מתל מא קלת פי שמע בני מוסר אביך (משלי א׳ ח׳) אן אלאסמין מרתעאן ואלחכמין מחמולאן עלי כל ואחד מנהמא[1]).

21 אתק אללה יא בני וכליפתה ולא תכאלט אלמשרכין: 22 לאן אלתעס מנהם יקום גפלה ואלוכם מן כלידהמא מן דא יערף וקתה:

אלמשרכון עלי צרבין אמא באללה פיעבדון אתנין כאלתניה או יעתקדון פינה קרימה כאצחאב אלהיולי או ינזונה תלתה אנזא כאלנצארי או ינעלון אלמדברין סבעה או אתנין עשר[2]) ואכתר מן דלך כאלדהריין ואמא בכליפה אללה כמן יעתקד מאעה ללשראה אלכוארג ומא סוי (דלך) אלסלטאן אלטאהר אלדולה. פכוף אלגמיע בסרעה חלול אלעקובה מן אללה ומן כליפתה פיהם אד קאל כי פתאם יקום אידם ולם יען בקולה אידם ופיד שניהם אן תכון אלמציבה ואלתעס חאלה באלמדכורין לאסתחאלה דלך פי אלקדום[3]) ואנמא יעני[4]) אנהא תחל מנהמא פי מכאלפיהמא ואלמשרכין בהמא פאנמא נסב איד ופיד אלי ייי ומלך לאנהמא אלפאעלאן להמא. וקד יגוז אן נפסר עם שונים אלמגירין מן ישנא הכתם הטוב (איכה ד׳ א). וקד יגוז אן יצרף איצא מן ולא שנה לו (שמואל ב׳ כ׳ י׳) ולא אשנה לו (שמואל א׳ כ״ה ח׳) אללדין המא מעאודה פיקול לא תכאלט אלמעאודין לא תכון אדא אדבך רבך וסלטאנך תעאוד דנבך. ויגוז איצא מע אלמחכיין מן ושננתם (במדבר ו׳ ז׳) יעניה לא תכן ממן יקולון מא לא יפעלון[5]).

23 אהדה[6]) איצא מן שאן אלחכמא אתבאת[7]) אלוגוה פי אלחכם לא כיר פיה: 24 לאן אלקאיל ללטאלם אנת זכי תהגוה אלשעוב ותדמה אלאחזאב:

קולה גם אלה קול תעגב עלי סביל הגם אלה ועלי אנה ליס פיה הא מזאד פהו מתל קול בעץ אלקום שאול ימלך עלינו (שמואל י״א י״ב) תעגבא בלא הי. ולם

---

[1]) ביאור: אכרו אל תתחר אל תהי כמוהם במעשיך ואמרו אל תקנא באמינתך ואין תפרש בין מרעים ורשעים שאלו ואלו אינן יוצאים ידי חובותיהם נגד אלהים ואדם ואין להם אחרית בעולם הבא על פי דין וגרם יכבה בעו״ם הזה ע״ל פי נס ושני השמות מוסבים ע״ל שני הנשואים כמו שאמרנו למעלה בפסוק שמע בני.

[2]) ר״ל השבע כוכבים והשנים עשר מזלות.

[3]) בכ״י אלקדים.

[4]) בכ״י איני.

[5]) ביאור: השונים בדבר האל הם המשתפים לו אל אחר כמו השניים או המאמינים בחומר הקדמון או המחלקים אותו לשלשה חלקים כמו הנוצרים או המודים בשבעה מנהיגים או בשנים עשר או יותר מזה כאנשי קדמות העולם ובדבר המלכות הם המשתפים לה רשות אחרית כמו השומעים למורדים או למי שאינו מזרע המלוכה ואפשר שמלת שונים מענין שנוי וחילוף והם המסירים טוב ברע או אפשר שהשונים הם התחורים לטעותם מגזרת ולא שנה לו או המספרים מה שאינם עושים מגזרת ושננתם. ואמרו אידם ופיד שניהם רוצה בו האיד והפיד הבאים מאת השם והמלך לפי שאי אפשר שיחולו איד ופיד על הקדוש ברוך הוא.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ והדא.

[7]) בכ״י א׳ ואתבאת.

קאל ויש אחרית ואיצא אן אלעסל וגמיע אלאגדיה̈ סריעה̈ אלזואל ואלחכמה̈ תאבתה̈ אלבקא ולדלך קאל לא תכרת[1]).

15 לא תכמן עלי מאוי אלזכי פאנך טאלם לה ולא תנהב מחלה:
16 פאן אלצאלח לו וקע כתירא לקאם ואלטאלמון יעתרון פי אלשר:

הדא אלכמון אלדי נהי ענה הו חילה̈ אלכצם אלדי יטלב אן יטלמה כמא קאל רבצו[2]) כל ינבני לה אן יקול דעואה וחגתה עלי צאחבה ולא יחרף כלאמה יטלב אלגלבה̈. וקולה כי שבע אראד בה אלכתירה̈ כמא תקדם מן שבעה ועשרה ומאה ואלף לאנהא חסאב מגבור ומשהור. וגמיענא קד שאהד אן אמתנא וקעת מרארא כתירה̈ תם ארתפעת כמא קאל פעמים רבות יצילם וגו' (תהלים קו מ"ג) וסאיר אלאמם מתל מצרים ופלשתים ושבעה גוים מגד וקעו לם ירתפעו וכדלך צח ענדנא אן אברהם יצחק ויעקב ויוסף ואליהו ואלישע ודניאל ומרדכי דלו ועזו מרארא כתירה̈ וכמא קאל פי אלפראד איצא רבות רעות צדיק וגו' (שם ל"ד כ') וגירהם מן אפראד אלכפאר וקע פלם ירתפע[3]). תם נהי ען אלשמאתה̈ בקולה

17 ואדא וקע עדוך לא תפרח בה ואדא נכב לא יסר קלבך:
18 כילא ירי דלך אללה פיסו ענדה פירד ענה גצבה אליך:

קולה אל תשמח באלכלאם וקולה אל יגל לבך פי אלנפס. וזדת פי אלתפסיר אליך פקלת והשיב מעליו אפו עליך ליכון תחדירה חין חדר אלשאמת אנמא חדרה מן חלול אלעוקבה̈ אד לם יגב אן יחדרה מן אעפא עדוה מן מציבתה ואקאלתה עתרתה פיכון אנמא אמרה חיניד אן יכתאר דואם אלעקובה̈ לעדוה פלא ישמת בה חתי לא תזול[4]).

19 ולא תגתבט[5]) באלאשראר ולא תחסד אלטאלמין: 20 פאן
אלשריר לא תבקי לה עאקבה̈ וסראג אלטאלמין סיטפא[6]):

אל תתחר לא תבן מתלהם באלפעל ואל תקנא באלאעתקאד ומרעים ורשעים

---

[1]) ביאור: החוש מרגיש במתיקות הדבש ותאות האוכל שהיא בכבד תרוץ אליו יותר מבשאר המאכלים לפי שמזג הכבד חם ולח כמזג הדבש לכן המשיל החכמה לדבש ובפרט לנפת שהיא עונג לגוף וכן החכמה עונג לנפש לפי שהנפש נר לגוף והחכמה נר לנפש. ויש יתרון לחכמה על הדבש שהדבש משתנה ונעשה חלב ועצם ועור ובשר והחכמה היא תומר לצדק ומשפט ולטהרה לשורה ולהנהגה וזה אמרו לנפשך ועוד שהדבש והמאכלים אינם מועילים בעולם הבא והחכמה תועיל בשני עולמות וזה אמרו ויש אחרית ועוד שהדבש והמאכלים יאבדו מהרה והחכמה תקום לעולם וזה אמרו לא תכרת.

[2]) אפשר שצ"ל רשע.

[3]) ביאור: אמרו אל תארוב רוצה בו תחבולת בעל ריב להרשיע את הצדיק והראוי לבעל ריב לבאר את טענתו נגד רעהו ושלא יסלף אמריו בבקשו הניצוח. ואמרו שבע ענינו הרבה ואנחנו ראינו כי אומתנו נפלה כמה פעמים וקמה ולא כן אומות העולם ותאומת לנו שאברהם ויצחק ודומיהם נבזו ואחר כן נתכבדו ולא כן הכופרים שלא קמו אחר נפילתם.

[4]) ביאור: אל תשמח בדיבור ואל יגל לבך בנפש. והוספתי בסוף הפסוק עליך שאי אפשר שיזהירנו החכם שלא נלעג לאויבנו כדי שלא יסור העונש מעליו כי אם כדי שלא ישיב השם אפו עלינו.

[5]) כן תרגם בתהלים ל"ז א'. — [6]) בכ"י ב' יכמד.

פתכ֗לצה מן אלעקובה֗ או במא סוי ד֗לך מן אנואע אלכ֗לאץ. וקולה אן אסתרכ֗ית צאק קואך קול תהדד יעני אנך אן תכאסלת ותראכ֗ית ען כ֗לאץ אכ֗יך טלבת קוֹתך לנפסך לתכ֗לצהא פלם תגדהא. ולקולה כי תאמר הן לא ידעתי מעאן סנהא מא ישיר אלי אלמחתאג אן יכ֗לץ יקול אן כאן גריבא לא תקל לא אכ֗לצה לאני לא אערפה פאן אללה אלד֗י ערפה יגאזיך כ֗ירא. ומנהא מא ישיר אלי אלחילה֗ אלתי בהא יכ֗לץ יקול לא תקל כיף אחתאל פי כ֗לאצה ולים לה ענדי וג֗ה פאן אללה עאלם באלתדביר יהדיך וירשדך ומנהא מא ישיר אלי אלגזא יקול לא תקל כיף אצ֗יע מאלי וסעיי פי כ֗לאץ הד֗א ולים אעלם מקדאר מא אשתריה בהא מן אלת֗ואב פאן אללה לה מקדא[ר] לא יעלמה אלא אללה מן כת֗רתה כמא קאל עין לא ראתה אלהים זולתך יעשה למחכה לו (ישעיה סד ג')[1]. וצאר בעד הד֗א [אלי] אלתרגיב פי אכתסאב אלמערפה֗ פקאל

13 כמא אנך יא בני תאכל אלעסל לאנה טיב ואלשהד לאנה
חלו פי חנכך: 14 כד֗אך אערף אלחכמה֗ פאנהא לנפסך ואן וג֗דתהא
וג֗דת אלעאקבה֗ ורג֗אוך לא ינקטע:

למא כאנת אלחאסה֗ תחס בחלאוה֗ אלעסל צ֗רורה֗ וכאנת שהוה֗ אלג֗ד֗א מע ד֗אך תגשט אליה אפצ֗ל מן סאיר אלטעום לעלה֗ אן אלכבד אלתי שהוה֗ אלטעאם מרכבה֗ פיהא מזאנהא חאר רטב וכאנת אלחלאוה֗ משאכלה֗ פי אלמזאג למזאג אלכבד ולד֗לך צאר אלאשתיאק אלי אלטעאם אלחלו פי אלנאס אכת֗ר מן גירה שבּה אלחכים אלחכמה֗ באלעסל סימא באלשהד מנה לקולה דבש ונופת תקריבא אלי אלמתעלמין יקול כמא יחס נפסך לד֗ה֗ לחלאוה֗ אלעסל [כד֗לך] אלחכמה֗ [לד֗ה֗ ללנפס] למשאכלתהא להא אד֗ אלנפס סראג אלבדן ואלחכמה֗ סראג אלנפס וכמא תג֗ד אלג֗מיע פי אלכתאב קד סמי אור. בל אפצ֗ל מן אלעסל ללנפס כמא קאל ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים יט יא) לאן אלנפס אלתי הי נור אלג֗סם למא כאן אלעקל ינירהא צאר אלמת֗ל באן חלאוה֗ אלעלם תחלו חלאוה֗ אלעסל ומן שרף אחדי אלחלאותין עלי אלאכ֗רי אן אלעסל ללג֗סם יסתחיל פיציר מעאדה֗ ללשחם ואלעט֗ם ואלג֗לד ואללחם וגירהם ואלחכמה֗ מאדה֗ ללעדל[2]) ואלאנצאף ואלטהר ואלתדביר ואלתקדים ואלאצלאח ואלסיאסאת ולד֗לך קאל לנפשך ואיצ֗א אן אלעסל וסאיר אלאג֗ד֗יה֗ לא תנפע פי אלדאר אלת֗אניה֗ ואלחכמה֗ תנפע פי אלדארין ג֗מיעא ולד֗לך

---

[1]) ביאור: אמרו ביום צרה ר״ל אם אחיך מן המאמינים תוא בצרה וזאת הצרה היא היותר גדולה ר״ל סכנת נפש ואמרו מט״ם ר״ל היוצאים להרג וחנק ולקוחים הם היוצאים לשריפה וסקילה על פי דין תורה או למיתות אחרות על פי דין אחר. וצוה החכם להצילם בין מיד שופט בעדות שיעידו להם לפני בית דין או להחזיק בידם ולהוציאם מבור או למלטם מן השריפה או מיד רוצח או להורותם מה שצוה השם ומה שהזהיר ממנו כדי שימלטו מן העונש וכיוצא בהן מדרכי ההצלה. ואמרו צר כחך ר״ל אם חדלת מלעזור לאחיך לא תמצא כחך להציל את עצמך כשתהיה אתה בצרה. ואמרו לא ידעתי ר״ל אל תאמר איני יודע את האדם הצריך לעזרתי או באיזה תחבולה אעזור לו או מה יהיה שכרי אם אצילהו אבל השם ידע את האדם הזה והוא יישירך למצא התחבולה והוא יודע שיעור הגמול אשר ישיב לך. ואחר זה עורר החכם את האדם לבקש דעת.

[2]) בכ״י ללעסל.

7 ירי אלגאהל אלחכמה מרתפעה ענה פהו פי אלמחאל לא יפתח פאה:

פי אחואל כתירה יראהא[1]) מרתפעה אולא פי וקת אלתעלם יקדר אנה לא יצל אליהא פלא יענא בה תם פי וקת אלמסלה פכיף פי וקת אלגואב חתי וקת אלאסתמאע אלדי הו אסהל אלאשיא לא יצבר לדלך פהו בין אלנאטקין כאלאכרס[2]).

8 וכם מן מפכר פי אלשר ואלנאס יסמונה דא אלהמם:

הדא באב פי אלדהאה וליס הו עאם בל כאנה יקול כתיר מן אלנאס יכון קצדהם ומניתהם סוא ושרא ואלעאמה יקימונהם מקאם אצחאב אלפכר אלצחיח לאן מזמה ומזמות ענדה מחמודה יקול אלאן לא תגתר במא תסמע אלעאמה יקולונה פיה חתי תתחצלה אנת[3]).

9 אלגהל פאחשה וכטיה ואלדהאה מכרוהה ללאנסאן:

ועלי אן אלגהל נפסה ליס הו דאת אלפאחשה ולא דאת אלכטיה אלא אנה [סבבהמא] ומאדתהמא אד כאן זלל אלעאלם אנמא יכון סהוא ואנפאלא. וכרה אלדהאה אלעאם אלואסע לאן צאחבהא יקול בפיה מא ליס פי קלבה פנפסה תנכר דאך עליה ועקלה אשד אנכארא ואלנאס איצא ישנונה ורב אלעאלמין יבגצה[4]).

10 אן אסתרכית פי יום אלשדה צאק קואך: 11 כלץ אלמקדמין ללאמאתה ואלממילון ללקתל יגבני[5]) אן תצדהם: 12 פאן קלת מא נערף הדא אלא אן מהיי אלקלוב הו יפהם ותאפט נפסך הו יעלם פיכאפי אלאנסאן עלי[6]) פעלה:

יום צרה אלדי יצפה ליס הו יום צרה ללסאמע ואנמא הו יום צרה לגירה פאמרה אלחכים אדא ראית אלגאך אלמומן פי שדה פכלצה ואומי אלי אעטם אלשדאיד והו כטר אלנפס ושרחה הצל לקחים למות לקחים מקדמין מתל ואקחה פת לחם (בראשית י״ח ה׳) פאלממילון אלדין תכאד אן תצרב אענאקהם ואלמאכודון הם אלמחרקון או אלמרגמון פי חכם אלתוראה או אלממאתון בגיר הדה אלאנואע פי גיר חכמהא. פאמר בכלאץ מן הו פי כטר אלמות אמא בשהאדה תערפהא לה תשהד בהא פתכלצה מן יד אלחאכם או באכד ידה מן ביר או חריק או סבע או טאלב קתלה פתאכד בידה או בפתיא ואיצאח תוקפה בה עלי מא אמרה אללה או נהאה

---

[1]) ביאור: האויל חושב בשעת הלימוד שלא יוכל להגיע אל החכמה ולא ייגע בה וגם בעת עריכת השאלה וכל שכן בשעת התשובה ואפילו בשעת השמיעה והוא כאלם בין בני אדם.

[2]) ביאור: הכתוב מוסב על הלצון ואיננו כללי כי אם פרטי כלומר יש הרבה בני אדם שבקרבם הוות וההמון יחשבם לתמימי דעות. ומלות מזמה ומזמות בספר הזה הם לשבח ואמר החכם אל תתפתה במה שיאמר ההמון על הלץ עד שתבחנהו בעצמך.

[3]) ביאור: האולת איננה זמה וחטאת בעצמה כי אם סבתם לפי שבעולם אין כשלון כי אם בשגגה. והלצון הוא תועבה לכל מפני שהלץ אינו אומר מה שבלבו ונפשו ושכלו יקוצו בזה ובני אדם יתרעמו עליו והשם ישנאהו.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ לאכן כאלץ.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ יגב.

[6]) בכ״י ב׳ עלי קדר = כפי פעלו.

כד

1 לא תגר עלי אהל אלשר ולא תשתה אן תכון מעהם: 2 לאן
קלובהם תדרס אלנהב ושפתאהם תתכלם בדגל:

והדנא פי אלאנתמאע מע אלאשראר באן מא לא בד מנה אן יוצבו[1]) בה אנהם תרכו אלחכמה̈ ומא תאמר בה ותערו̇ מנהא ולזמו אצ̇דאדהא פצארו אעדאהא פכפא בהם אן אלנהל קד נמרהם פכיף ועליהם מע ד̇לך ריבה̈ אלנאס ופזע אלסלטאן ואעט̇ם מן אלכל עקאב אללה[2]).

3 בחכמה̈ תבנא אלביות ובפהם תת̇בת: 4 ובמערפה̈ תמלא
אלכ̇דור כל מאל עזיז הני:

בנא אלביות ואלכ̇דור פי דאר אלדניא עלי ט̇אהרה כמא תשאהד אלחכים ילטף כסבה ומעאשה חתי ינאל אלאמור אלגלילה̈ ופי דאר אלאכ̇רה̈ בנא אלביות (אל)מת̇ל ותאוילהא אלחיוה̈ אלדאימה̈ ואלסעאדה̈ אלתאמה̈[3]).

5 יא רג̇ל חכים בעז ודו מערפה̈ מאיד אלקוה̈: 6 אעלם אנך
תצנע אלחרב במדראה̈[4]) ואלמגות̇ה̈ בכת̇רה̈ אלמשורה̈:

אזאל בהד̇א והם מן יתוהם אן אלחרב בקוה̈ אלגסם ומנאעתה וקאל לא בל הו באללטף ואלחילה̈ עלי מא כנא שרחנא[5]) פמן כאן רג̇לא בחכמה̈ פהו אלעזיז ומן כאן ד̇א מערפה̈ פהו אלמאיד בקוה̈[6]).

תארים אשר יפתה בהן והם מראהו ריחו וטעמו וזה מה שאמר לחקור וכו׳ אל תרא וכו׳ יתהלך וכו׳. והמשיל אחרית היין בארס הנחש המתפשט מעט מעט בגוף האדם ומקלקל את טבעו עד שיאמר רע לטוב ולטוב רע והוא אמרו עיניך יראו זרות וידבר פעם כזה ופעם הפכו והוא אמרו ולבך וגו׳. והמשיל עוד המיית היין בהמיית גלי הים ובתנועת הרוחות והוא אמרו והיית וגו׳ וכשוכב וגו׳. ואמרו הכוני וכו׳ ענינו שהיין עצמו מכה את השותה ויחלהו או שהמשכרים אותו הכוהו אחר השתייה ולא הרגיש וע״ שני פנים ענין מתי אקיץ אם איקץ אוסיף לשתות עוד. ובשלשה הכתובים האחרונים הרחיב החכם לדבר בגנות היין ואמר אל יפתך ריחו פן תבאיש את ריחך בהשחיתו את טבעך ואל יסיתך מראה ופן ישתנה מראה פניך כהשתנות הגלים והרוחות ואל ישיאך טעם היין פן תרגיש בטעם המכות.

1) בכ״י יצפו.

2) ביאור: הזהירו מלהתחבר עם הרשעים לפי שבהכרח יאמרו עליהם שעזבו את החכמה וצוויית ונעשו שונאיה ולא די שטובעו בסכלות אלא שהם חשודים אצל בני אדם והמלך מפחידם והשם יענשם.

3) ביאור: זה ברור על פשוטו בעולם הזה ובעולם הבא הוא משל לחיי העולם ולהצלחה השלמה.

4) בכ״י א׳ וג׳ באלמדארא בלא ה׳ ובכ״י ב׳ באלמדארה בלא א׳ ונראה שלפעמים הסופרים החסירו אחת משתי אלו אותיות כי מצאנו דברים ל״ב מ״א בהעתקת מלת שלם אלמואפה במקום אלמואפאה. — 5) לעיל כ׳ י״ח.

6) ביאור: הסיר החכם טעות החושב שהמלחמה נעשית בגבורת אדם ובכחו ואמר שהיא צריכה לתחבולות ורוב יועץ והגבר החכם הוא עוז ואיש דעת הוא מאומץ בכח.

שי אי תתרכהא פלא תתעלמהא. ואנמא יפרח אלרגל באבנה אלחכים לאנה מע אלחכמה̈ קד אמן עליה שר אלדניא ושר אלאכ̇רה̈ וכ̇לך אלנאס איצ̇א אנמא יבארכון לה עלי הד̇א אלמעני[1]).

26 רד̈ יא בני באלך אלי ועינאך תחפט̇ טרקי: 27 פאן אלזאניה̈
הותה̈ עמיקה̈ ואלגריבה̈ כביר ציקה̈: 28 והי איצ̇א כאלוסואס[2]) תכמן
ותזיד פי אלנאס גדארין:

למא כאנת הד̇ה אלמעציה̈ אולהא אלנט̇ר ואלת̇אני לפקאן אלקלב קדם אלחכים פי וצאתה אן יעטיה מסתמעה קלבה ועיניה חתי לא תזינה[3]) עמא יאמרה ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה̈ ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר ט״ו ל״ט). ומעני תמת̇ילה ללזאניה̈ בביר והותה̈ לאן אלוקוע פי אלביר סריע כד̇לך הד̇א אלפעל יכון שביה[א] בלמח אלבצר ואיצ̇א לאן אלצעוד בעיד כד̇לך אלכ̇לאץ מנהא בעיד ורבמא לם יתכ̇לץ בתה̈ כמא אן אלביר רבמא לם ימכן אלצעוד מנהא. ת̇ם קאל אף היא כחתף והי איצ̇א תעאקב עלי מא יוסוס פי צדרהא מן אלכמון ללנאס לתוידהם כפרא ונדרא לאן אכת̇ר[4]) בנידה פי הד̇א אלכתאב כפר וקד כאן שרח כמון אלזאניה̈ פי אול אלספר[5]).

29 למן אלויל ולמן אלעיל ולמן אלצכ̇ב ולמן אלהד̇יאן ולמן
אלשג̇ג̇ מג̇אנא ולמן סכנה̈ אלעיון: 30 ללמנתבקין עלי אלכ̇מר
ואלמקבלין לאסתברא אלמזאג̇: 31 לא תר אלכ̇מר אד̇ יתחמר ויעטיך
פי אלכאס לונה ויסלך מסתקימא: 32 פאן אכ̇רתה[6]) ילסע כאלת̇עבאן
ויסם̄ כאלרקש[7]) מנהא: 33 עינאך תרי אלמג̇תנבאת וקלבך ידרס
אלאנהפאכאת: 34 ותכון כנאים פי קער בחר או כנאים עלי ראס דקל:
35 תקול צ̇רבוני פמא מרצ̇ת הבגוני פמא עלמת מתי אסתיקט̇ אעוד
פאטלבה אבדא:

פסרת שיח הד̇יאן לאנה כד̇אך אד̇א קארן אלזנע. ולים פי אלמקרא לשון

---

[1]) ביאור: טעם יולדתך כאן אבות האבות שכבר הזכיר את האם. ויש בלשוננו מלת זה בענין אשר וממנו דוגמאות במקרא. ואמרו כי זקנה ר״ל שאף על פי שמוח הנער גדול ממוח הזקן לא יבוז הנער את הזקן מפני שנסיון זה יועיל יותר מחריצות זה. ואמרו אל תמכור אין ענינו שלא ימכור את החכמה במחיר אלא בלא כלום ר״ל שלא יעזבנה. והאב ישמח בחכמת הבן לפי שהיא מצלת את הבן מן הרעה בעולם הזה ובעולם הבא ועל זה מברכים בני אדם את האב.

[2]) נראה שהגאון פירש חתף מן התף בלשון ערבי והוא קול נשמע מבלי שיראה המדבר.

[3]) בכ״י יזונה.

[4]) בכ״י אכתרה.

[5]) ביאור: הזכיר החכם הלב והעינים מפני שהן סירסורי החטא. והמשיל הזונה בשוחה ובבאר לפי שאדם נופל בהם במהרה וקשה לעלות מהם ולפעמים לא יעלה כלל. ואמרו אף היא רוצה לומר שהיא גם כן תענש על מה שיתעורר בלבה לארוב לבני אדם ולהטותם לעשות מהם כופרים. ובגידה על הרוב בספר הזה טעמו כפירה. וכבר דבר החכם (למעלה ז׳) על מארב הזונה בחלק הראשון מן הספר.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבתה.

[7]) בכ״י ב׳ ג׳ כאלארקש.

חכלילות אלא אתׂגין חכלילי עינים (בראשית מ״ט י״ב) אזורואר והאהנא סכׂנה אלעין[1]) מתׂל נפׂראיה. ואלגבוק הו וצל שרב אלליל באלנהאר כמא אן אלצבוח הו וצל שרב אלנהאר באלליל ויקאל להדׂא מאחרי כמא יקאל לדׂאך משכימי (ישעיה ה׳ י״א). ואמא אבוי עויל. יפריש יסם. חבל דקל פהי מסרדאת. אוי כמא נאל אלפלשתים מן קבל אלסכר. אבוי כמא נאל אמנון מן קבל[ה]. מדינים כמא נאל רחבעם מן הילדים אשר גדלו אתו (מ״א י״ב ח׳)[2]). שיח כמא נאל בן הדד והוא שתה הוא והמלכים בסכות (שם כ׳ ט״ז)[3]). פצעים כמא נאל בלשאצר מן אלשרב. חכלילות עינים כמא נאל אחשורוש אדׂ קתל ושתי ועלי אנה ימכן אן יכון לכל לפׂטׂה מן הדׂה אלסתׂה מֿאציה. ווצף אלכׂמר באלתׂלתׂ צפאת אלתי בהא יכׂדע בלונה וראיחתה וטעמה פאלראיחה קאל פיהא לחקר ממסך ימתחנה ואללון אל תרא יין ואלטעם יתהלך במישרים וקאל אן עאקבתה כסם אלחיה ואצל הדׂא אלמתׂל לאנה ידב פי אלבדן קלילא קלילא ופסר אן הדׂא אלסם אנמא הו קלב אלאנסאן ען גׂהרה ותגיירה ען אכׂלאקה חתי יציר כל מא כאן יגׂאנבה ענדה מסתחסנא הו קולה עיניך יראו זרות ותראה יתכלם בכלאם גיר מחצל מרה יקול כדׂי ומרה יקול כדׂי אלשי וצׂדה והו קולה ולבך ידבר תהפוכות. ומתׂל אצׂטראב אלסכראן בשיין אחדהמא אלמא ואלאכׂר אלריח אמא אלמא פקאל פיה והיית כשכב בלב ים תצׂרבה אלאמואג ואלריאח קאל פיהא וכשכב בראש חבל תחרכה אלריאח. ולקולה הכוני בל חליתי [וגו׳] מעניאן אחדהמא נעת[4]) אלשרב נפסה יקול אלשארב ען אלדין אסכרוה לקד צׂרבוני צׂרבא מדׂאללא ולם אשער בה ואלאכׂר וצף חאלה בעד שרבה יקול צׂרבוני והבגוני פלם אעלם בהם מן שדה אלסכר ועלי אלחאלין יכון (מתי) מעני מתי אקיץ כאנה יקול לא עדת[5]) אבדא אטלבה. בסט מן מדׂמומאת אלסכר הדׂה אלאמור אלצעבה ליקאום בהא מא קדם אולא מן גׂוראתה אלתי ינתׂר אלנאס בהא יקול לא תגרך הדׂה ראיחתה פאנהא תקלבך ען גׂוהרך חתי תעמל אלנכראת ואלפואחש פיתׂול טיב ראיחתך פי נפסך ולא יכׂדענך לונה פאנה ילונך צׂרובא שתי כאכׂתלאף אלאמואג ואלריאח ולא יכלבנך טעמה פאנה ידׂיקך מן אנואע אלצׂרב ואלהבג טעומא מכרוהה גׂעל עיניך יראו באזא לחקר ממסך והיית כשכב באזא אל תרא יין הכוני בל חליתי מקאבלה יתהלך במישרים ואעלם אן אלאוצאף כלהא באלמקאטע וכדׂלך אלעמל[6]) באלכׂואתם[7]).

---

[1]) הפירוש הזה הובא בביאור שמואל בן חפני על בראשית מ״ט י״ב ונראה משם שענין מלת אזורואר יופי וכנחם ואבן פרחון הלכו אחר דעת אונקלוס שתרגם יסמקון.

[2]) לא מצאנו בשום מקום שרחבעם שתה יין עם הנערים.

[3]) הגאון לא הזכיר הכתוב כלשונו.

[4]) בכ״י בעת. — [5]) נראה שצ״ל לו אסתיקטׂת לעדת

[6]) ר״ל שהתארים כולם תלויים בסופם וכן המעשים תלוים בחתימתם והמאמר השני הובא במשלים ערביים (Freytag I. p. 211, 441) ואפשר שצ״ל אלאעמאל במקום אלעמל.

[7]) ביאור: שיח הוא דבור בטירוף דעת אם הוא מחובר עם ענין כאב. ולשון חכלילות שנים במקרא האחד חכלילי עינים והוא יפי העינים וכאן טעמו חסימות העינים. והמאחרים על היין הם השותים כל היום עד הלילה והמשכימים הם השותים כל הלילה עד היום. מלות אבוי יפריש חבל אין להן אח ורע. ואמרו אוי כמו שאירע לפלשתים מחמת שכרותם ואבוי כמו שקרה לאמנון ומדינים כמה שגרמו לרחבעם הנערים אשר גדלו אתו ושיח כמו שקרה לבן הדד ופצעים כמו שהוכה בלטשצר במשתה היין וחכלילות עינים כמו שאירע לאחשורוש כשהמית ושתי. ואפשר גם כן שרמז בכל אחת משש המלות אל אחת מפעולות היין. ותיאר היין בשלשה

שי אי תתרכהא פלא תתעלמהא. ואנמא יפרח אלרגל באבנה אלחכים לאנה מע אלחכמה קד אמן עליה שר אלדניא ושר אלאכ׳רה וכד׳לך אלנאס איצ׳א אנמא יבארכון לה עלי הד׳א אלמעני[1]).

26 רד יא בני באלך אלי ועינאך תחפט טרקי: 27 פאן אלזאניה
הותה עמיקה ואלגריבה כביר ציקה: 28 והי איצ׳א באלוסואס[2]) תכמן
ותזיד פי אלנאס גדארין:

למא כאנת הד׳ה אלמעציה אולהא אלנט׳ר ואלת׳אני כ׳פקאן אלקלב קדם אלחכים פי וצאתה אן יעטיה מסתמעה קלבה ועיניה חתי לא תזינה[3]) עמא יאמרה ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה ולא תתורו אחרי לבבכם ואחרי עיניכם (במדבר ט״ו ל״ט). ומעני תמת׳ילה ללזאניה בביר והותה לאן אלוקוע פי אלביר סריע כד׳לך הד׳א אלפעל יכון שביה[א] בלמח אלבצר ואיצ׳א לאן אלצעוד בעיד כד׳לך אלכ׳לאץ מנהא בעיד ורבמא לם יתכ׳לץ בתה כמא אן אלביר רבמא לם ימכן אלצעוד מנהא. ת׳ם קאל אף היא כחתף והי איצ׳א תעאקב עלי מא יוסוס פי צדרהא מן אלכמון ללנאס לתזידהם כפרא וגדרא לאן אכת׳ר[4]) בגידה פי הד׳א אלכתאב כפר וקד כאן שרח כמון אלזאניה פי אול אלספר[5]).

29 למן אלויל ולמן אלעיל ולמן אלצכב ולמן אלהד׳יאן ולמן
אלשגג מגאנא ולמן סכנה אלעיון: 30 ללמנתבקין עלי אלכ׳מר
ואלמקבלין לאסתברא אלמזאג: 31 לא תר אלכ׳מר אד׳ יתחמר ויעטיך
פי אלכאס לונה ויסלך מסתקימא: 32 פאן אכ׳רתה[6]) ילסע כאלת׳עבאן
ויסם כאלרקש[7]) מנהא: 33 עינאך תרי אלמנתנבאת וקלבך ידרס
אלאנהפאכאת: 34 ותכון כנאים פי קער בחר או כנאים עלי ראס דקל:
35 תקול צ׳רבוני פמא מרצ׳ת הבגוני פמא עלמת מתי אסתיקט אעוד
פאטלבה אבדא:

פסרת שיח הד׳יאן לאנה כד׳אך אד׳א קארן אלונע. וליס פי אלמקרא לשון

---

[1]) ביאור: טעם יולדתך כאן אבות האבות שכבר הזכיר את האם. ויש בלשוננו מלת זה בענין אשר ומטעו דוגמאות במקרא. ואמרו כי זקנה ר״ל שאף על פי שמוח הנער גדול ממוח הזקן לא יבוז הנער את הזקן מפני שנסיון זה יועיל יותר מחריצות זה. ואמרו אל תמכור אין ענינו שלא ימכור את החכמה במחיר אלא בלא כלום ר״ל שלא יעזבנה. והאב ישמח בחכמת הבן לפי שהיא מצלת את הבן מן הרעה בעולם הזה ובעולם הבא ועל זה מברכים בני אדם את האב.

[2]) נראה שהגאון פירש תחף מן התף בלשון ערבי והוא קול נשמע מבלי שיראה המדבר.

[3]) בכ״י יזוגה.

[4]) בכ״י אכתרה.

[5]) ביאור: הזכיר החכם הלב והעינים מפני שהן סירסורי החטא. והמשיל הזונה בשוחה ובבאר לפי שאדם נופל בהם במהרה וקשה לעלות מהם ולפעמים לא יעלה כלל. ואמרו אף היא רוצה לומר שהיא גם כן תענש על כח שיתעורר בלבה לארוב לבני אדם ולהטותם לעשות מהם כופרים. ובגידה על הרוב בספר הזה טעמו כפירה. וכבר דבר החכם (למעלה ז׳) על מארב הזונה בחלק הראשון מן הספר.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבתה.

[7]) בכ״י ב׳ ג׳ כאלארקש.

17 לא יגר קלבך עלי אלכטאין אלא פי תקוי אללה טול אלזמאן:
18 פאנה מוגוד לך עאקבה̈ ורגאוך לא ינקטע:

עלם אן אלצאלח אלמכאבד[1]) אסכארה אלכאטם עלי נצבה אלמאנע נפסה שהואתהא אדא הו שאהד מן יבסט פי אהוא נפסה ולא ימנעהא שיא מן אלדואעי ינאר עליה ויכארה אן ינפסד פצברה וקאל לא תנטר אלי סאעתך תלך אלתי תנקצי לדתהא ויבקי וזרהא אנטר אלי דאר אלבקא ואלעאקבה̈ אלתי לא תנקטע כיף ידהב אלתעב ויחצל אלתואב כל אדא ראית צאלחין יתסאבקון פי אלכד נר עליהם לקולה כי אם ביראת ה׳ כל היום[2]).

19 אסמע אנת יא בני ותחכם וארשד פי אלמדאהב קלבך:
20 ולא תכן מן אלמפרטין פי אלכמר ולא מן אלמסרפין פי אללחם:
21 לאן אלמפרט ואלמסרף יפתקראן וכתרה̈ אלנום ילבס אלכלקאן:

עאד אלי אלתחדיר מן אלאנהמאך עלי אלאכל אלכתיר ואלשרב אלכתיר ואכבר באן עאקבה̈ דלך אלפקר ובעד אלפקר יוטן אלמר נפסה עלי אלנקב ואלסרק[3]) ואלצרב ואלחבס ואלקתל ואלצלב וקאל ואלדי יכסל ען אלעמל ויכתר מן אלנום כיף תראה וקד לבס אלכלקאן ממא לם יבק לה שי. אלחכים אנמא יתכלם עלי בניה̈ אלעאלם אנהא לא תתחמל מתל הדא אלבדך ליס עלי אלפראד מן אלנאס אלדי נעמתה ליסת מן כסבה ולא תעבה והי תחתמל אסראף אלאכל ואלשרב בל יגב אן ירגע הדא אלפראד אלי מא רסמתה אלחכמה̈ לגמיע אלנאס[4]).

22 אקבל מן אביך אלדי אולדך ולא תזרי באמך אדא שאכת:
23 אשתר חקא ולא תבע אלחכמה̈ ואלאדב ואלפהם: 24 סרורא יסר
אבו אלצאלח וואלד אלחכים יפרח בה: 25 אדא קיל לה יפרח אבוך
ואמך ויסר אגדאדך:

למא אסתגנת אלאם אן יעטף עליהא ותגל יולדתך עטפתה עלי מא פוקהא. ולנא פי אללגה̈ זה אלדי קולה הר ציון זה שכנת בו (תהלים צ״ד ב׳) אל מקום זה יסדת להם (שם ק״ד ח׳). קולה ואל תבוז כי זקנה אמך הו מא יקולה אלנאס אן אלשאב ועלי אנה אופר דמאג מן אלשיך פיגב אן יקבל מן אלשיך ולא יזרא בה לאן אלשיך יוציה ממא קד גרבה ואלדרבה̈ תפעל אכתר ממא תפעל אלחדה̈. וקול אמת קנה ואל תמכר לם יען אנה יביעה בתמן ולכנה יקול לה לא תבע אלחכמה̈ בלא

---

[1]) בכ״י אלמכאבר.

[2]) ביאור: החכם יודע שהצדיק הכובש את יצרו ואת תאוותיו כשהוא רואה שהרשע ימלא את כל חפץ נפשו כמעט יקנא בו וישחית את דרכו וצוה אותו ואמר לו אל תבט אל עונג השעה לפי שהוא עובר וישאר העון כי אם הבט אל גמול הצדיק בעולם הבא וקנא תמיד ביראי השם כשאתה רואה אותם עמלים.

[3]) נראה שיש כאן חסרון.

[4]) ביאור: התכם ישוב להזהיר האדם מלאכול ולשתות יותר מדאי מפני שזה מביאו לידי עניות ואחר זה לידי גזל וסופו ללקות וליהרג. והחכם אינו מדבר אלא בנהג שבעולם וגם העשיר אף על פי שלא יפול בעניות אם יאכל וישתה הרבה צריך שיתנהג בזה כפי מה שהחכמה מצווה את כל בני אדם.

10 ולא תזג תכמא מן אלדהר[1]) ופי ציעה יתאמי לא תדכל:
11 לאן ולידם שדיד והו יכצמך[2]) כצומתהם:

הדא אלתכם[3]) אלחדוד ואלאצוא אלתי תגעל ללאקרחה ואלמזארע גבה עלי תגייר שי מנהא לידכל אמר מן ציעה גירה אלי ציעתה כמא קאל ישעיהו הוי מגיעי בית בבית שדה בשדה יקריבו (ישעיה ה׳ ח׳) תם קאל פכיף אן כאנו יתאמי פאלעקובה ענהם אצעב לאן אללה ולידם יכצם ענהם. וכאן קד קאל אנה יכצם ען כל פקיר פי פצל אל תגזל דל (משלי כ״ב כ״ב) ולכן אליתים ועלי אנה גני אללה יכצם לה[4]):

12 מיל קלבך אלי אלאדב ואדנך אלי אקואל אלמערפה: 13 ולא
תמנע מן אלצבי אלאדב ואן תצרבה באלקציב לא ימות מנה: 14 פאנך
תצרבה בקציב ותכלץ נפסה מן אלהלאך:

מעני הביאה האהגא מעני תמייל למשארכה אונך. ולעלמה אן האהגא כלקא יקאל לה אלשפקה וסימא מן אלאב עלי ולדה אתבת האהגא מא יקאומה פקאל אן כנת תכאף אן תצרבה לתודבה פימות פלך אלאמאן מן חאפט אלנפוס אן אלאדב לא יקתלה ואן כנת תשפק אן תראה מולמא פאנך תסתדפע בהדא אלאלם אלדי יזול אלאמ[א] לא תזול מן עקובאת אלנאס לילא יקתל ויסרק ויפסק פיצרב באלסוט ויחבס ויקתל ויצלב ומן עקובאת אללה לילא יעציה פיבליה פי אלדניא באלאפאת איה ויכלדה[5]) פי אלאכרה[6]).

15 יא בני אן תחכם קלבך פרח קלבי אנא איצא: 16 וסרת בואטני
אדא תכלמת שפתאך מסתקימא:

רגב ולדה ומן יקימה מקאמה פי אלעלם איצא באן קאל לה תעלם אן לי עליך חקוקא אחדהא אן תטיב בנפסי ותסרני ואלעלם הודא אקול לך אנה אפצל סאר פאצף אלי אלוגה אלתי להא תענא באלעלם הדא אלוגה איצא. ויקול לה מעני אכר אדא כנת אנא אלמברך[7]) כדא אסר פכיף אנת יגב אן תפרח אצעאף דלך[8]).

---

1) בכ״י ב׳ וג׳ תכם אלדהר.

2) בכ״י ב׳ וג׳ יכצם.

3) בכ״י אלתחכם.

4) ביאור: זה הגבול הם הציונים המבדילים בין שדה לשדה והזהיר מלהסיגם כדי שיבוא אדם משדה חברו אל שדהו וכל שכן בשדה יתומים. וכבר אמר למעלה שהשם יריב ריב עני ואמר כאן שיריב ריב היתום אפילו אם הוא עשיר.

5) נראה שחסר כאן אלנאר או פי אלנאר.

6) ביאור: הביאה כאן לשון הטיה לפי שהוא מחובר עם אזנך. והחכם היה יודע שמטבע האב לחמול על בנו לפיכך אמר לו אל תירא מליסרו פן ימות כי השם הבטיח שלא יכות ועוד שבצער עובר תצילנו מצער עומד שאם ישאר בלא מוסר יגנוב וירצח ובני אדם יענשו אותו וימרוד בשם ויפרע ממנו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא באש של גיהנום.

7) בכ״י מברך ועיין למטה סוף פירושו לפסוק כ״ה.

8) ביאור: האב אומר לבנו או הרב לתלמידו אתה חייב לשמחני ולכן למד חכמה שאין לי שמחה גדולה כזאת. ועוד ענין אחר שאם אשמח אני האב לפי שמברכין אותי על חכמתך כל שכן שאתה תשמח עצמך כפלים.

לדלך אמור אלדניא ענד אלאכרה. הדא סוי מא ילחק מן אפאת אלמלוך מן חסדהם ותקלבהם ותעקבהם ומא אשבה דלך[1]).

4 ולא תתעב תטלב אן תוסר אנתה מן פהמך הדא: 5 פאנה מהמא עינאך תמקלה חתי ליס הו בל יציר לה אגנחה כנסר יטיר פי אלסמא:

נהאנא ען אלחרץ עלי אלדניא פאן גמיע יסארהא וגנאהא לא ידום כמא מתלה באלנסר לאנה אעלי אלטאיר ואסרעהא טיראנא ולאנה אעטמהא פמוצע אלעטם אן אללאזן יאכל יסירא יסירא והו ידהב גמלה ומוצע אלסרעה אנה יאכל פי מדד וידהב מנה פי וקת ואחד ומכאן אלעלו עטם אלוזר ואלבליה עליה. וקולה מבינתך חדל אנקץ מן הדא אלפהם זד פי נירה יעני אבואב אלבר ואלצאלחאת אלתי תתבת פלא תזול בל תתגדד כריש אלנסר וקוי ה׳ יחליפו כח וגו׳ (ישעיה מ׳ ל״א)[2]).

6 לא תטעם טעאם שחיח ולא תשתה אלואנה: 7 פאנה כמא קדר פי נפסה כדאך הו יקול לך כל ואשרב וקלבה ליס מעך: 8 פאדא אכלת כסרתך אקאתהא פתכון קד אפסדת אמורך אלהניה:

נהי ען אכל טעאם אלשחיח ואכבר באן אלנפס להא מאכל לטיף אנהא לא תקבל טעאמא מן ניר ניה בל תקדפה בעד דלך אלגדב ואדא ביח אלטעאם מן צדק ניה הנא וכדלך אלקול אדא הו קיל מן ניה קבלה אלסאמע והדה מן כצאל אלנפס אלשריפה[3]).

9 בחצרה אלאחמק לא תתכלם במא יזרי באלמעקול מן כלאמך:

לם ימנע אלכלאם בחצרה אלגאהל בתה ולכנה קאל ינבגי אן יכון לך צרב מן אלכלאם תתבתה מע אלעקלא בחית יפהמון ותבסטה מע אלגהאל בחית יבלג פכרהם וכמא אנך אן אלדת מע אלעלמא פי אלבסיט אזרו בה כדאך אן אלדת מע מן ליס בעאלם פי אלעמיק לם יקף עליה[4]):

---

[1]) ביאור: לע הוא גרון בלשון ארמית ובעל נפש הוא המתאוה לאכול ואין לו חבר. וטעם לחם כזבים מה שסופו לחסר. וענין הכתוב שלא ירגיל אדם את עצמו במה שלא יתמיד כגון אם קרא אותו המלך לאכול עמו או אם הוא בעבודת המלך אינו ראוי שיאכל יותר מדאי שאם הוא חסר אחרי כן יבקש המאכל שלא בדרך הגונה ועוד שתקרה לו רעה מהקפדת המלך ותחפוכותיו ועונשיו. וכן בכל התענוגים העוברים וכל שכן שלא ישתקע בדברי העולם הזה בזכרו העולם הבא.

[2]) ביאור: הזהרה לאדם שלא ייגע בדברי העולם שכל עשרו אינו קיים והמשילו בנשר שהוא עולה למעלה מכל העופות והוא הקל במרוצתו והיותר חזק וכן העושר יביא לידי חטאים גדולים וצרות קשות ויאסף בזמן רב ויאבד ברגע אחד ויתקבץ מעט מעט ויכלה כולו ביחד. ואמרו מבינתך חדל ר״ל המעט הבנתך בעושר והרבה אותה בצדקה שהיא קיימת ומתחדשת כנוצת הנשר.

[3]) ביאור: הזהרה שלא לאכול לחם הכילי לפי שבטבע האדם שיקיא האוכל הניתן לו בעין רעה ואם ניתן לו בעין טובה נהנה ממנו וכן מקבל האדם השומע מה שנאמר לו באמונה וזה מן מדות הנפש היקרות.

[4]) ביאור: לא הזהיר מלדבר עם כסיל כלל אבל אמר שאין ראוי לאדם לדבר עם הכסיל כמו שמדבר עם חכם שלא ירבה את דבריו עם החכם אבל יפרש את דבריו עם הכסיל באופן שיבינם לפי שהחכם יבזה דברים פשוטים והכסיל דברים עמוקים.

26 לא תכן מע מסאפקי אלכף וצ֗מנא אלנסיאת: 27 פאנך אן לם
יכן לך מא תסלם לא יאכ֗ד פראשך מן תחתך:

נהי ען דכ֗ול אלמר פי מא לא יעניה וג֗על אלצ֗מאן אחדהא[1]) ומת֗לא להא והד֗א מן צפאת אלעאקל לא יתכלף מא עפי ענה ולא יצ֗יע מא תולאה ולא יחד֗ת מן לא יסתמעה ולא יזור מן יסתת֗קלה ולא יסתעין במן יל֗ונה פי אלמעונה. וקולה למה יקח משכבך מתחתיך יעניה אן לם תצ֗מן לם יאכ֗ד פראשך ולא ילזמה השב תשיב לו את העבוט (דברים כ״ד י״ג) לאן ד֗אך אנמא הו רסם אלמסתקרץ֗ נפסה[2]).

28 לא תזג תכ֗ם אלדהר אלד֗י צנעה אבאוך: 29 אד֗א ראית
רג֗לא מאהרא פי צנעתה יקף בין ידי אלמלוך ולא יקף בין ידי אלרעאע:

יקול אלחכים אן האהנא אצטלחאת פי אלמעאיש ואלמכאסב לם תשרע פיהא אלשריעה שיא אלא אנהא רד֗ת ד֗לך אלי מא יצטלח עליה אלנאס פאד֗א וג֗דת אבאך קד אתפקו עלי אן אלבזאזין להם יום אלאחד וללעטארין אלאת֗נין וללולויין אלת֗לת֗א וללצפארין אלארבעא פלא תכ֗אלפן ד֗אך פאנה יקום מקאם אלחכם. וכד֗לך אן אתפקו עלי אן פלאנא חריף אלמלך ופלאנא לוזירה ופלאנא מעאמל אלאמרא ופלאנא ללקואד כאן ג֗מיע ד֗לך גאיז[א] לא ינח אלתעדי פיה ולד֗לך יצל בה חזית אלי אן יתפקו אתפאקא אכ֗ר ויצטלחון עלי גירה[3]).

כג

1 ואד֗א ג֗לסת אלי טעאם אלמלוך פאפהם מא בין ידיך: 2 וצ֗יר
סכינא פי חלקך אן כנת ד֗א רגבה: 3 ולא תשתה אלואנה פאנה
טעאם מקצר:

פסרת לעך חלקך מן לגה אלתרגום ובעל נפש [ד֗ו] רגבה מפרד וכזבים מקצר מת֗ל אשר לא יכזבו מימיו (ישעיה ל״ח י״א). וגרץ֗ הד֗ה אלקצה אלנהי ען תעוד אלנפס מא לא ידום מת֗לא כמן דעאה אלמלך אלי טעאמה לא יסתכת֗ר מן אלטעאם לילא יאלפה פאד֗א הו קצר ענה טלבה מן גיר ג֗התה וכד֗לך אן הם[4]) אסתעמלוה לא יסתכת֗ר מן אלטעאם (הם) להד֗ה אלעלה וכד֗לך כל לד֗ה מנקטעה ליס ינבגי אן תתבע ואחרי

---

[1]) מלות אחדהא ולהא מוסבות על מא = אשיא (דברים).

[2]) ביאור: הזהרה לאדם שלא יכניס את עצמו בדבר שאינו שלו ונשא משלו מן הערב והנבון לא יטריח את עצמו במה שהוא פטור ממנו ולא יפסיד מה שניתן תחת ידו ולא ידבר עם מי שאינו שומע אליו ולא יבקר האנשים שאינם רוצים בו ולא יבקש עזר ממי שיונהו בעזרו. ואמרו למה יקח וגו׳ לפי שהמלוה אינו חייב להשיב את המשכון אלא ללוה עצמו (ועיין למעלה כ׳ ט״ז).

[3]) ביאור: בענין המלאכות ומשא מתן יש מנהגים שהסכימו עליהן בני אדם ושאין לסור מהם כגון אם נקבע יום ראשון למוכרי בגדים ויום שני למוכרי בשמים ויום שלישי למוכרי פנינים ויום רביעי למוכרי נחושת אין ראוי לעבור על זה המנהג. וכן אם הסכימו שיהא זה אומן המלך וזה עושה מלאכת הרוזנים או השרים או השלישים ראוי שיעמוד כל אחד על משמרתו ולפי זה שני הפסוקים דבקים זה בזה.

[4]) ר״ל המלכים.

פתנחפט̇ פיה אלי וקת אלחאג̇ה̇ פינטק אללסאן בהא פקאל כי נעים כי תשמרם בעד קולה הט אזנך ושמע. ת̇ם עלם אלתמייז אלד̇י ראסה ומקדמה ואשרפה אלמערפה̇ באללה אד̇ ליס ימכן אן יחס̇ בחאסה̇ קאל פיה להיות בה׳ מבטחך. ת̇ם עלם אלמכתוב קאל פיה הלא כתבתי לך שלשים. ת̇ם עלם אלתחריר אלד̇י הו מולף מן תלך אלארבע מעארף קאל פיה להודיעך קשט לאן אלחג̇ה̇ פיה תט̇הר ופיה יקע אלאסתנבאט יכ̇תאר אלמחתג̇ אצלח אלטרק ללכלאם לילא יאכ̇ד̇ טריקא תכ̇רג̇ה אלי אלטען ליס אנה יבדע מד̇הבא בל אנמא יבדע מא יחוט בה אלמד̇הב אלחק. ועלי מא נקדרה קד כאן אלאולי אן ירתב הד̇ה אלכ̇מסה̇ פנון עלי מא צדרנא אן יכון אלשאהד אולא ת̇ם אלמעקול ת̇ם אלמכתוב ת̇ם אלמנקול ת̇ם אלחג̇ה̇ לכן ליעט̇ם ענדנא מא נקלה אלצאדקון רתבה אולא ואיצ̇א לאן אלארבעה̇ יג̇מעהא אלנקל אלצחיח[1]).

22 לא תגצב אלפקיר לאנה פקיר ולא תצ̇טהד אלמסכין פי אלמחאל: 23 לאן אללה יכ̇צם כ̇צומהם[2]) ויפית באלכ̇סיהם נפוסהם:

ליס אנה אבאח ט̇לם אלגני ולכן געל ט̇לם אלפקיר אשנע אד̇ הו אחוג̇ וליס אנה יט̇למהם אד̇א הם סרקו מאלא פאפאתהם נפסא לאן ד̇לך אלמאל הו קואם אנפסהם כמא קדם יצפנו לנפשתם (משלי א׳ י״ח)[3]).

24 לא תצאחבן ד̇א גצ̇ב ומע ד̇י אלחמיה̇ לא תדכ̇ל: 25 כילא תתעלם מן מד̇אהבה פתאכ̇ד̇ לנפסך והקא:

עלי אלט̇אהר אן אלמר אד̇א ראפק ד̇א אלחדה̇ ואלנזק יכאד אן יאכ̇ד̇ מן סג̇איאה ויתגיר טבעה. ועלי אלבאטן אן מן כאן בעל אף מסכוט עליה מן ענד אללה פלא תראפקנה פאנה מוקש כמא קאל ען שבעה גוים לא ישבו בארצך וגו׳ כי יהיה לך למוקש (שמות כ״ג ל״ג) וכמא עלמונא עלמאונא אל תהי חבר[4]) לרשע (אבות א׳ ז׳)[5]).

---

[1]) ביאור: השלישים הם השרים וענינו כאן המלכים (והוא בלשון ערבית ספרים יותר יקרים) מפני שהעבריים קוראים כלל הדבר בשם חלקו ואמרו שלחיך ענינו שואליך ששולחים אליך שאלה לידע תשובתה. והנה אחר המשלים הנפרדים הביא החכם פרשה אחת ובה חמשה מקורי הידיעה והם החושים והשכל והכתוב והקבלה והתולדה והתחיל במה שידענו בקבלה והוא מה שמוסרים החכמים דור אחר דור על פה ואינו כתוב והשכל לא יורה עליו ולא ימנעהו וזה אמרו הט אזנך וגו׳ ואמר לדעתי ולא לדעתם לפי ששלמה גם הוא אחד מהחכמים. ואחר זה הזכיר מה שידענו בחושים והוא מה שהשמע והראייה מביאים אל הלב ואל הלשון וזה אמרו כי נעים וכו׳. ואחר זה מה שידענו בבחינה בשכל שראשיתה דעת האל שאינו מושג בחוש וזה אמרו להיות בה׳ וגו׳. ואחר זה מה שידענו בכתוב והוא אמרו הלא כתבתי וכו׳. ואחר זה מה שידענו בהבנת דבר מתוך דבר והיא מחוברת מארבע אלו הידיעות ובה יבחר אדם הדרך היותר טובה שלא תביאהו לטען ולמצוא דעת חדשה כי אם לקיים בראיות חדשות הדעה האמיתית. והיה לחכם לסדר החמשה ידיעות כמו שרשמנו בתחלת זה הביאור אלא שהתחיל בקבלה כדי שתיקר בעינינו ועוד שהקבלה האמיתית כוללת ארבע הידיעות האחרות.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ כ̇צומאתהם.

[3]) ביאור: לא התיר לגזול את העשיר אלא שיותר רע לגזול עני שהוא חסר כל והשם אינו עושה עול כשממית העשירים תחת אשר גזלו לפי שהגוזל ממון העני לוקח את נפשו.

[4]) בנוסחתנו: אל תתחבר.

[5]) ביאור: על דרך נגלה בעל אף הוא רגזן ואמר אל תתחבר עמו פן יפסיד את טבעך ועל דרך נסתר בעל אף הוא מי שחרה בו אף האל ואל תתחבר עמו מפני שהוא מוקש לך.

ועימה דם מתל קול בלעם מה אועם לא זעם ה׳ (במדבר כ״ג ח׳) ואקואל אלמנתנבאת הי אלקדאיף ואלשתימה מן יפעל הדא באלנאס ידמה אללה עלי דלך כמא קאל כי נבל נבלה ידבר וגו׳ (ישעיה ל״ב ו׳)[1]).

15 אלגהל אלמנעקד פי קלב אלצבי יבעדה ענה קציב אלאדב:

ליס הדא אלאנעקאד ללגהל פי אלקלב מן אכלאק ענצר אלנפס אלממיזה לאן מחץ כלקהא אלחק ואלצדק כמא קדמנא ולכן הדא אלגהל ינעקד ללאחראת ממא ירונה ויסמעונה פי צגרהם קבל אן יקוי תמייזהם פיכארון אן יתמסכו בה חתי יחול אלאדב בינהם ובינה צגרא. ואן קיל הדא איצא עלי קותי אלנפס אלאכרתין אלגצב ואלשהוה[2]) אלתי אלעקל יסקמהא ויצלחהא חתי תדען תחתה ותקבל מנה אסתקאם דלך[3]).

16 ומן יגשם פקירא ליסתכתר לנפסה או ליעטיה למוסר פאנמא אלגמיע לנקץ:

יקול למן יטלם פי חכם יחכם בה או שהאדה או מעונה סוי עליך טלמת פאכדתה לנפסך או צאר אלי גירך פאלגמיע לנקץ מנך יא טאלם לנפסה או טאלם לגירה[4]). ואתבע הדה אלאמתאל אלמנתורה בפצל גמע פיה כמסה אצול אלחכמה והי אלשאהד ואלעקל ואלמכתוב ואלמנקול ואלאסתגבאט וכדא באלמנקול לאנה יגמע אשיא שתי.

17 מיל אדנך ואסמע כלאם אלחכמא ורד באלך אלי מערפתי:
18 אנה ללדיד אן תחפטהא פי צדרך ויתבת גמיעהא פי נטקך: 19 ויכון
באללה מיתאקך ערפתך אליום אנת איצא: 20 אולים קד כתבת לך
מלוכא במשוראת ומערפה: 21 לתערף אקואל אלקסט ואלחק ותרד
אקואל חק עלי ראסליך:

מחץ שלישים קואד לאנה מן עלמי אן אלעבראניין רבמא לקבו אלכל באלגז. ומעני שלחיך האהגא מסתפתייך עלי מעני אנהם בעתו בך פי רסאלה מסלה מארא גואבהא. אבתדי מן אלכמס מעארף בעלם אלנקל אלדי ינקלה אלעלמא טבקה בעד טבקה גיר מכתוב ולא אלעקל ידל עליה ולא ימנעה פקאל פיה הט אונך וגו׳ וקולה לדעתי ולם יקל לדעתם עלי תאויל אנה אחדהם ואנהם מתלה פי נוע אלחכמה ואן כאנת אלכמיה מכתלפה. תם עלם אלחואס אלתי יודיהא אלסמע ואלבצר אלי אלקלב

---

[1]) ביאור: ועימה לשון גערה ופי זרות הן דברי חרפה וקללות ואמר החכם שהמגדף את רעהו השם יזעם אותו.

[2]) עיין בפירושו על ספר יצירה פרק א׳ הלכה ד׳.

[3]) ביאור: האולת הקשורה בלב אדם איננה מיסוד הנפש המבחנת מפני שיסודה האמת והאמונה כמו שהקדמנו (למעלה כ׳ י״א) אבל האולת תכנס בלבו בעת קטנותו במה ששומע ורואה קודם שיחזק שכלו ובפעולת המוסר יקוץ הנער באולת. ואם נפרש שהאולת היא שני כחות הנפש האחרונים הכעס והתאוה שיגהגם ויתקנם השכל גם זה אמת.

[4]) ביאור: ר״ל שהעושק את הדל בין במשפטו בין בעדותו בין בעזרתו אם לתועלת עצמו או לתועלת אחר כל זה לחסרונו.

10 אטרד אלדאהי יכרג אלצכב ותעטל אלמחאכמה ואלהואן:

אדא כאן אלצאחב דאהיא פהו לדהאיה לא ידע אלתואדת תסיר מסירהא בל יתתאל הו עליהא פסהמא הו מקים פאלצכב מוגוד לאנה יקדר אנה אן לם יצאכב לם יסמע בשי ויזול אלצכב אלי אלמחאכמה ופי חאל מנאטרתה יסתהן[1]) בכצמה תם יסתכף פאדא טרדתה יהדא אלנמיע סוא פי דלך כאן הדא אלעשיר זוגה אם ניר דלך מן אלמעאמלין והדא משאהד אן אול חילה אלמתעדי איקאע אלשגב חתי יקול אלנאס פאצטלחו פתדכל דגל אלבאטל מע אלחק[2]).

11 מן אחב נקא אלקלב פלנטקה חטא ואלמלוך אצחאבה:

אלאנסאן אדא ערף באלצדק אלדי תמרה נקא אלקלב כאן לנטקה ענד אלנאס חטא יעני אנהם יקבלון קולה אפצל ממא יקבלון כלאם אלמלך לאן קבולהם לכלאם אלמלך כופא ורהבה וקבולהם כלאם אלצאדק סכונא וארכאנא ולדלך לם יקל והוא רעה המלך פינעל אלמלך פוקה בל קאל רעהו מלך געל אלמלך דונה[3]).

12 עינאיה אללה תחפט אהל אלמערפה ויזיף כלאם אלגאדרין:

פי אלדניא עלי סביל אלאמר ובאלפעל עלי נחו אלאיה ופי אלאכרה עלי סביל אלתרתיב ואלאמאזה גמיעא[4]).

13 תרי אלכסלאן יקול פי אלסוק אסד ופי וסט אלרחאב אכאף אן אקתל:

עלי טאהרה תגד אלכסלאן יוקע כל כוף וכל בלא יחתג בה חתי לא יפעל שיא לא יפעל אלצנאיע אלנאריה לכופה אלחרק ולא אלמאויה לכופה אלגרק ולא יסאפר לכופה קטע אלטריק ואלוחוש ולא יתגר לילא יכסר. ומן אלבאטן לא יצום לילא ימרץ ולא יצדק לילא יפתקר ולא יתעלם לילא ינסי והדה כלהא מנה תעליל ותבריד ליס קצדה אלא אלראחה מן אלתעב[5]).

14 אלהותה אלעמיקה אקואל אלמתנבאת ידם אללה מן יקע הנאך:

---

[1]) בתוך הספר ימתחן בחי״ת ובגליון הגיה הסופר וכתב באותיות ערביות ימתהן בה״א.

[2]) ביאור: אם תתחבר עם לץ יבקש בכל המאורעות תחבולות עד שיהיה לו ריב ומדו עמך ולפני בית דין יחרף ויגדף אותך ואם תגרשהו יחדל כל זה בין שיהיה זה החבר אשתך או זולתה. וידוע שהמריב בתחלה ירים את קולו עד שיאמרו בני אדם תשלימו ביניכם מבלין שיודע למי האמת ולמי השקר.

[3]) ביאור: כי שהוא ידוע באמונתו שמפריה טהרת לב שומעים בני אדם לדבריו יותר מלדברי המלך לפי שמקשיבים לקולו בנחת וברצון ולקול המלך ביראה ופחד ולפיכך לא אמר והוא רעה המלך אלא המלך רעהו שהמלך תחתיו.

[4]) ביאור: בעולם הזה על דרך צווי (ר״ל שהשם מצווה את בני אדם לנצור אנשי דעת ולהרחיק את הבוגדים) או במעשה (שהשם בעצמו נוצרם) על דרך כופת ובעולם הבא ישים השם את אנשי דעת ואת הבוגדים כל אחד מהם במדרגתו ויבחין בינהם.

[5]) ביאור: העצל יבקש תמיד תואנות כדי שלא יעשה כלום ולכן יעזוב מלאכות הצריכות לאש ביראתו שישרף וכן הצריכות למים בפחדו שיטבע וכיוצא בהן וזה פירוש הפסוק על דרך נגלה. ועל דרך נסתר לא יצום פן יחלה ולא יעשה צדקת פן יעני וכל זה התנצלות בדברים שמה בכך ואינו מבקש כי אם מנוחה.

מאל ופי אלגנאיאת לאלזאם חכם[1]) ואלעאקל יחתאל פיתכלץ מנהא. ופי אלטריק אלמעלום כברא אתאם עקובתהא אלחד ומעאץ עקובתהא אלקתל ופי חכם אללה אצלא נאר גהנם ומן עקל תכלץ מנהא ותוקאהא[2]).

6 סם אלצבי עלי קדר סנה פאנה אן שאך לם יזל ען תלך אלסיאסה:

געל אלארב האהנא אגזאא יעטי מנה אלחדת פי כל סן חסב אחתמאלה לקולה על פי דרכו וגא פי אלאתאר[3]) אנה מן כמס סנין אלי עשר יראץ פי אלקראן ואלי כמס עשרה פי אלפקה ואלי תמאני עשרה פי אלתחריר ואלי עשרין אלתזויג ומן תם פמא בעד פי אמור אלחרב[4]) וסאיר אלאעמאל[5]).

7 וכמא יתסלט אלמוסר עלי אלפקיר כדאך ינבגי אן יכון אלמקתרץ כאלעבד ללמקרץ:

אלאול הו אלוגדאן קאל ראית אלפקרא יגעלון אלמיאסיר מתסלטין עליהם אלתיארא פכדלך ינב באלחק אן יכון אלמקתרץ למקרצה כעבד ילטף בה וידאריה אד לה מקאל[6]).

8 מן זרע גורא חצד גלא ופני קציב עברתה:

נחן נעלם אן אלגור לא יזרע ולא יחצד ולכן אלמתל קד געל אלפעל כאלזרע ואלגזא כאלחצאד תקריבא ללטבע ועלי מא קאל אלנבי זרעו לכם לצדקה קצרו לפי חסד (הושע י׳ י״ב) פאנכם מאל מא חרשתם רשע עולתה קצרתם אכלתם פרי כחש (שם י״ג). ומעני ושבט עברתו יכלה יעני סטותה עלי אלנאס וחדתה ללטלם[7]) תפני אמא במותה אלטביעי או במותה אלאכתיארי או בקצור יד יחדת עליה או במא אשבה דלך עלי תאויל שבר ה׳ מטה רשעים שבט מושלים (ישעיה י״ד ה׳)[8]).

9 אלסכי הו אלדי יבארך לה אדא אעטי מן טעאמה ללמסכין:

יברכה אלנאס פי אלארץ מן אחסן אליה שכרא לה ומן לם יחסן אליה סרורא בה ויברכה אללה מן אלסמא פי אלדניא עלי סביל אלאיה ופי אלאכרה דאת אלגזא[9]).

---

[1]) בכ״י חכמא.

[2]) ביאור: הצנים כמאיבים לשעתם והפחים כמיתים. ואם נפרש מלת דרך עקש לפי פשטו אז הצנים והפחים הם ההרים והגבעות והאבנים ושאר המכשולים ואם נפרשנה הדרך הידועה בשכל אז הצנים והפחים הם תחבולות האדם במשאו ומתנו ובריבו ואם נבאר מלת דרך שהיא הדרך הידועה על פי הקבלה אז הם עבירות שענשן מלקות וחטאים שענשן מיתה ובמשפט האל שרפת אש של גיהנום והחכם ישמור את נפשו מכל אלו.

[3]) עיין אבות ה׳ כ״א. — [4]) נראה שצ״ל אלחרף = האומנויות.

[5]) ביאור: אמרו על פי דרכו ר״ל שהלימוד נחלק לחלקים שילמדם הנער לפי שני חייו וכן אמרו חכמינו שמחמש שנים עד עשר שנים ילמד הנער מקרא ועד חמש עשרת משנה ועד שמונה עשרת שנת תלמוד ועד עשרים ישא אשה ומכאן ואילך יעסוק במלחמה ושאר המלאכות.

[6]) כן בלשון התלמוד (ב״מ י״ד א׳) לאו בעל דברים דידי את. — ביאור: תחלת הפסוק מדברת במה שהוא במציאות וסופו במה שראוי להיות שצריך שיהיה הלוה כעבד למלוה ויכנע תחתיו שהוא בעל דבריו.

[7]) בכ״י ללטאלם

[8]) ביאור: זריעה וקצירה משל לפועל אדם ולגמולו. ואמרו ושבט וכו׳ ר״ל שעברת הרשע על בני אדם תכלה בין שימות לפי טבע בין שימות ברצונו בין שתקצר ידו.

[9]) ביאור: אמרו יבורך ר״ל שמי שהיטיב לו מבני אדם יברכהו להודות לו ומי שלא היטיב לו לפי שישמח בראותו טוב עין וגם השם יברכהו בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא יתן לו עצם הגמול.

29 אדׄא וקח אלאנסאן אלטׄאלם וגׄהה פינבגי ללמסתקים אן יפהם טריקה:

מעני יפהם טריקה חתי יגׄאנבהא וחתי ידאריה וחתי יסתתיבה וחתי יעתבר בה במא יציבה[1]).

30 לא חכמהׄ ולא תפהֹם[2]) ולא משורהׄ ענד[3]) אללה:

פי הדׄא וגׄוה אחדהא אן אללה גיר מחתאג אלי אן יתחכם או יתפהם או ישאור אדׄ הו מעדן אלחכמהׄ. תׄם אן אללה לא ירי ללחכמא וללפהמא ואלמשירין קדרא פי אלחכם. תׄם אנה לא תגוז עליה חילהׄ אלחכמא ואלפהמא ואלמשירין. תׄם אנׄא לו תחכמנא ותפהמנא ותשאורנא גׄהדנא לם נלחק חכמתה ולגׄמיע הדׄה ואכתׄר מנהא אחתגׄנא[4]) בפואסיק מן כל עצׄו[5]).

31 תהיא אלכׄיל ליום אלמלחמהׄ וללה אלמגותׄהׄ:

יעני יא מהיי אלכׄיל לא תתכל עליהא דון רבך בל עליה דונהא ואנמא תצלחהא לאנך ראיתה רבמא גׄעלהא סבבא עלי מא קאל אין המלך נושע ברב חיל וגו׳ שקר הסוס לתשועה וגו׳ (תהלים ל״ג ט״ז—י״ז). וכדׄלך אלתׄאגׄר ואלצאנע ליס ינבגי לכל ואחד אן יתכל עלי מהנתה דון רבה בל עלי רבה דונהא ואנמא ילתמסהא לאנה רבמא כאנת סבבא ללרזק ועלי מא קאל כולם אליך ישברון וגו׳ תתן להם ילקטון וגו׳ (שם ק״ד כ״ז—כ״ח) וכדׄלך[6]) סאיר אלאעמאל אלמרגׄאהׄ[7]).

כב

1 אלאסם יכׄתאר עלי אלגׄנא אלכביר ואלחטׄ אלגׄיד עלי אלפצׄהׄ ואלדׄהב:

יעׄני אלנאטקין אן יכון אדׄא קיל ללמר איׄמא אחבׄ אליך מאל עטׄים או אסם גׄיד פליכׄתר אלאסם אלגׄיד ללכׄלאל[8]) אלתי דׄכרהא[9]) פי תפצׄילה פי קצׄהׄ טוב שם משמן טוב (קהלת ז׳ א׳) ואגׄלהא אן אלמאל ידׄהב ואלאסם אלגׄיד יבקי[10]).

מה ששמע ואינו גורע ממנו יכון לנצח והשני חייב האדם לספר עונש עדים זוממין כדי שישמעו הנשארים וייראו והשלישי ראוי שנדע שעד שקר יאבד והשומע בקול השם יאריך ימים.

[1]) ביאור: אמרו יבין דרכו רוצה לומר שיבין דרך הרשע להתרחק ממנה או לדבר על לבו או להעירו לתשובה או ללמוד ממה שיארע לרשע. [2]) בכ״י ב׳ ג׳ פהם.

[3]) כן הוא בכ״י א׳ וזה לפירוש הראשון ובכ״י ב׳ וג׳ חדׄא וזה מסכים עם הפירושים האחרים.

[4]) אפשר שצ״ל אחתגׄאגׄ וגם מלות מן כל עצׄו קשות להבין.

[5]) ביאור: יש בפסוק ענינים רבים שהשם הוא מקור החכמה ואינו צריך חכמה ותבונה ועצה ועוד שהשם אינו חושב חכמת האדם ותבונתו ועצתו לכלום במשפטיו ועוד שאין לחכמים ונבונים ויועצים תחבולה נגד האל ועוד שחכמתנו בכל יגיעתנו לא תשיג חכמת האל ולכל אלו הענינים יש ראיות בפסוקים.

[6]) נראה שענין אלו המלות הוא וכן המעשים שיחל אדם בהם לעזרת האל.

[7]) ביאור: רוצה לומר אל תבטח בסוסיך כי אם בשם ואין לך להכין הסוסים אלא לפי שהם לפעמים סבת התשועה ביד השם. וכן הסוחר והאומן לא יבטחו במחירותם אלא בעזרת השם הנותן להם את מחיתם באמצעות מלאכתם. — [8]) בכ״י ללאכׄלאל

[9]) אפשר שצ״ל דׄכרתהא = זכרתים ולפי זה הגאון מזכיר פירושו לקהלת.

[10]) ביאור: טעמי יתרון שם טוב על העושר נזכרים בפרשת טוב שם וכו׳ והגדול שבכולם שהממון אובד ושם טוב קיים.

25 תכאד שהוה̈ אלכסלאן אן תקתלה[1]) אד̇ אבת ידאה אן תעמל שיא: 26 טול[2]) אלנהאר יתשהי שהואת ואלצאלח יעטיהא נפסה ולא[3]) יצד̄הא:

חין געל פי אלפסוק אלאול עצל ופי אלת̇אני חין עכסה צדיק עלמנא אן קולה יגמע נשאט אמר אלדין ואלדניא ואלכסל ען אלאמרין גמיעא. פפי אלשאהד הוד̇א תרי אלכסלאן אלד̇י לא יחתרף כיף ירי אלטרף ואלשהואת ואלת̇יאב אלסריה̈ פיתחסר עליהא כיף קד חרמהא ואלנשיט אמלחתרף ינאלהא ופי יום אלגזא כמא וצף אללה אן אלרשעים יתחצרון[4]) ויתאספון פי דאר אלאכ̇רה̈ אד̇א שאהדו נעמה̈ אלצאלחין בקול רשע יראה וכעס שניו יחרק ונמס וגו' (תהלים קי״ב י׳) וקאל יחזו ויבשו קנאת עם וגו' (ישעיה כ״ו י״א) ועלי מא וצף פי קצה̈ הנה עבדי יאכלו (שם ס״ה י״ג) וסאיר אלקצה̈[5]).

27 קרבאן אלטאלמין מכרוה פכיף אנהם אנמא יאתון בה בפאחשה̈:

אלגה (כרה) פי כרה קרבאנהם אלאול לאנה מן נצב וליאנה̈ ולא יחל אן יקרב מן מאל חראם ומא כפאהם ד̇אך חתי צאר לכרהה וגה ת̇אן הו אנהם לא יקרבון תברעא ולא תנפלא אלא עלי פאחשה̈ יעמלונהא יטמעון אן ינסלו שי[א] בשי פליתהם לא יצ̇מון ולא יקרבון אד̇ הם מע ד̇אך גיר מקלעין ועלי מעני קולה ללאבא למה זה לי לבונה משבא תבא וגו' (ירמיה ו׳ כ׳) כי אם תעלו עולה מנחתיכם לא ארצה וגו' (עמוס ה׳ כ״ב) כי יצומו אינני שומע אל רנתם וגו' (ירמיה י״ד י״ב) ומא שאכל ד̇לך[6]).

28 כמא אן שאהד אלזור יביד אלרגל אלסאמע ללגאיה̈ יתכלם:

יחתמל הד̇א וגוהא כת̇ירה̈ מנהא אן יכון אלשאהד אלזור כמא מן חכמה אן יביד כד̇אך מן חכי מא סמע בלא זיאדה̈ ולא נקצאן יבקי אלי אלאבד עלי מא כאן קאל שפת אמת תכון לעד וגו' (משלי י״ב י״ט). ואיצ̇א אד̇א באד אלשאהד אלזור פמן סמע בכ̇ברה יגב אן יחכיה אלי אלאבד חתי יעתבר אלנאס עלי מא קאל דויד ויכשילוהו עלימו וגו' ויראו כל אדם וגו' (תהלים ס״ד ט׳—י׳). ואיצ̇א יגבני אן נעלם אן מן ישהד בזור יביד ומן יסמע ללה ויטיע יתבת אלי אלדהר עלי מא קאל איצ̇א זרע יעבדנו וגו' יבאו ויגידו צדקתו וגו' (שם כ״ב ל״א—ל״ב)[7]).

מלתראות מה שאינו בלבו ואז הוא זד וזה הלץ כשהוא רוצה לאבד את אויבו יעשה עצמו כמתעבר עליו כדי שיראה כאוהב נאמן וכאילו חרונו אינו בא אלא מחמלתו עליו. ואפשר שטעם עושה וגו' שזד יהיר תבוא עליו עברת חשם על מה שעשה בזדון.

[1]) „כמעט תמיתנו״.

[2]) בכ״י ב׳ בל תראה טול.

[3]) בכ״י א׳ לילא.

[4]) אולי צ״ל יתחסרון.

[5]) ביאור: אחר שהזכיר בתחלה את העצל ובסוף את הצדיק נראה שכיוון אל החריצות והעצלות בדברי העולם ובדברי האמונה ואמר שבעולם הזה העצל שאין לו אומנות מתעצב על שהוא חסר כל מה שיתאווה והחרוץ יתן לנפשו כל חפצה. ובעולם הבא הרשעים יהיו נאנחים כשיראו עונג הצדיקים (ועיין אמאנאת 314).

[6]) ביאור: זבח רשעים תועבה לפי שבא מן החמס ומן הגזל וזה אסור ולא די להם בזה אלא שאין מביאין אותו לנדבה ולמתנה כי אם למחות בו חטאם ולשוב לחטוא ואין זה תשובה.

[7]) ביאור: בזה הפסוק יש ענינים הרבה האחד שעד שקר יאבד ומי שלא יוסיף על

פאיה ואחדה מן הדה פעלת מחקת אלמאל פכיף כלהא ואלחכים אלמתפרז מנהא יבקי מאלה[1]).

21 מן טלב אלעדל ואלפצל יגד אלחיוה ואלזכוה ואלכראמה:

אלעדל הו אן אלמר יכ׳רג ממא ילזמה באלחכם ואלפצל הו אן יעטי אחיאנא פוק מא יגב עליה פמן פעלהמא ימצא חיים צדקה וכבוד פי אלדניא טול אלעמר עלי גהה אלאיה ו[פי אלאכ׳רה] אלזכוה ואלכראמה ענד אללה[2]).

22 קד יצעד אלחכים אלי חצן אלגבאברה ויהד עז מיתאקהם:

ירידה הד׳ עלי מא קאל והצר לך בכל שעריך עד רדת חמתיך וגו׳ (דברים כ״ח נ״ב). פקאל ימכן אלעאלם אן יחתאל עלי חצן מן אלחצון חתי יפתחה. ולקד אראד בעץ׳ אלמלוך אן ינט׳ר כיף חילה אלעלמא פבני מילא טוילא ואצעד פוקה בעצ׳הם פאחתאל בכ׳יוט ממלוה עסל חתי אסעדהא אליה אלנמל פצ׳ם בעצ׳הא אלי בעץ׳ פתעלק בהא ונזל[3]).

23 מן חפט פאה ולסאנה חפט נפסה מן אלשדאיד:

לאן מואד אלבלאיא ומוארד אלבלא תלאתה אלפם באקתצ׳אה אלמאכול ואלפרג בטלבה אלתלקיח ואללסאן בכתרה חרכתה ותעביר[ה] עמא פי אלקלב פאכ׳תצר האהנא ד׳כר אלפרג אד׳ כאן קד אטנב פיה אול אלספר ואקבל עלי אלפם אלד׳י בה יכון אלטעאם ואללסאן אלד׳י בה יכון אלכלאם פקאל מן חפט׳המא פקד כ׳לץ׳ נפסה מן אלשדאיד אמא פי אלדניא פמן גנאיאת אלסלאטין ועקובאת אלחכ׳אם ופי אלאכ׳רה מן אלנאר פי גהנם[4]).

24 אלוקח אלצלף אסמה אלדאהי יצנע אלקחה בעברה:

מאד׳תא אלדהא אן יענב אלמר בראיה פיכון יהיר ולא יסתחי מן אט׳האר מא ליס פי טויתה פיכון זד פאן כמל פיה האתאן צנע מא הו מתקח בה בעברה וסכ׳ט באנה לא ירצ׳י יסתעמל עדוה פי מא ידבר בה עליה אלהלאך אלא בסכ׳ט יסכ׳ט עליה ויריה באנה נאצח לה וכאן נצ׳בה ד׳אך אנמא הו שפקה. וימכן אן יכון עברת זדון מן ענד אללה עלי פעל ד׳לך[5]).

---

[1]) ביאור: אמרו כסיל וכו ענינו מי שאינו נוהג כראוי בהוצאותיו ובמשאו ומתנו ואינו מתרצה אל המלך ואינו מוציא מעשרות ותרומות מאבד את אוצרותיו והחכם שאינו עושה כן ישמור את ממונו.

[2]) ביאור: צדקה הוא מה שיוצא בו אדם מידי חובתו וחסד מה שעושה לפעמים לפנים משורת הדין. ואמרו ימצא וגו׳ ירצה בו שעושה שניהם יהיה לו בעולם הזה אורך ימים על פי נס ו[בעולם הבא] צדקה וכבוד אצל השם.

[3]) ביאור: אמרו ויורד ענינו ויהרוס ורוצה לומר שהחכם בערמתו יוכל לכבוש מבצר. וכבר רצה מלך אחד לנסות בינת החכמים ואמר לבנות תל חול גבוה והעלה עליו חכם אחד והחכם צוה להניח חוטים מלאים דבש בתחתיתו והנמלים העלו את החוטים והחכם עשה מהם חבל ונתלה בו וירד.

[4]) ביאור: אמרו שומר וגו׳ מפני שסבות הרעות המורידות אל אבדון הן שלוש הפה שהוא צריך למאכל והערוה לפי שתבקש הבעילה והלשון לפי שהוא מגלה מה שבלב ולא הזכיר הערוה שכבר האריך לדבר עליה בתחילת הספר ואמר שהשומר פיו ולשונו יציל את נפשו בעולם הזה מעונש המלכים והשופטים ובעולם הבא מאש של גיהנום.

[5]) ביאור: האדם נעשה לץ כשהוא מתהלל בחכמתו ואז הוא יהיר ובשאינו בוש

16 אי אנסאן צל̈ ען טריק אלעקל פדאך פי גוק אלהאלכין יחל:

פי אלדניא עלי מא תרי מן ליס מעה עקל יהלך [או] בלא פהם ולא תמייז יקע פי אלבלא. ופי אלאכרה לא יצל אלי אלסעאדה או לא וצול אליהא אלא בטאעה ולא סביל אלי טאעה אלא במערפה[1]).

17 מחב אלאפראח דו עוז ומחב אלכמר ואלדהן לא יסתגני:

קולה הדא מן באב אלסיאסה ימנע מן אלאנהמאך פי אלאכל ואלשרב ואלקצף ואללדאת ואן אמכן דלך לאן אלמר גיר ואתק באלדואם פינבגי לה אן ינאל מן דלך במקדאר יקרב דואמה ואלא פקד וטן נפסה עלי אלפקר ובעד אלפקר עלי אלטלם ובעדהמא עלי אלסרק ובעד דלך עלי אלקתל ועלי מא שרחת פי חכם בן סורר פי אלתוראה[2]).

18 וקד יכון אלטאלח פדא אלצאלח ואלגאדר בדל אלמסתקים:

פי אלדניא עלי סביל אלאיה כמא כאן המן פדא מרדכי ואלסעאה בדל חנניה מישאל ועזריה לקולה קטל המון שביבא די נורא (דניאל ג׳ כ״ב) ואלקואד פדא דניאל כמא קאל ולא מטו לארעית גובא (שם ו׳ כ״ה). ופי וקת אלישועה אלאמם פדא ישראל כמא ועד כי אני ה׳ אלהיך קדוש ישראל מושיעך נתתי כפרך מצרים וגו׳ מאשר יקרת בעיני וגו׳ (ישעיה מ״ד ג׳—ד׳). ופי אלאכרה אלכפאר בדל אלמומנין פי אלנאר כמא בין וקאל לכן כה אמר ה׳ אלהים הנה עבדי יאכלו וגו׳ (שם ס״ה י״ג) והנחתם שמכם לשבועה (שם ט״ו) פדאך מעני והדא אסתחקאק[3]).

19 לגלום פי ארץ בריה כיר מן גלום מע אמראה דאת צכב וביאד:

אולא טוב לשבת על פנת גג (לעיל ט׳) ואלסטח פהו סטח אלעמארה פבאלג האהנא פקאל לא בל אלגלוס פי אלבריה אצלח מן קרין סו ויסכן אן יכון אנמא זאד אלבריה למא זאד וכעס והו אלכיאד אלדי הו אשד מן אלנקאר כדאך אלבר אשד מן אלעמראן[4]).

20 כזאין אלמנא ואלדסם פי מאוי אלחכים ואלגאהל מן אלנאס יהלכה:

כיפיה אהלאך אלגאהל למכזונה בסו אלתדביר לנפקאתה ובגיר אחכאם לתגארתה ולא מדאראה לסלטאנה ולא אכראג אלחקוק אלתי אוגבהא אללה עליה

---

[1]) ביאור: בעולם הזה מי שאין לו שכל יפול ברע ויאבד ובעולם הבא התצלחת תתמידית היא שמורה לעושי מצות ואין קיום מצות בלא דעת.

[2]) ביאור: החכם מדבר בתנהגת האדם ומזהירו מלהרבות התענוגים ואפילו אם הוא עשיר מפני שאינו יודע אורך ימיו ואם הוא מפזר את ממונו סופו לבוא לידי עניות וחמס וגזל ורציחה כמו שביארתי בפרשת בן סורר.

[3]) ביאור: אמרו כופר וגו׳ ענינו בעולם הזה על דרך מופת כמו שהיה המן כופר למרדכי והמלשינים לחנניה מישאל ועזריה ושרי דריוש לדניאל. ובעת הישועה אומות העולם כופר לישראל על פי נס ובעולם הבא הרשעים כופר לצדיקים לירד לגיהנם בעבור מעשיהם.

[4]) ביאור: כבר אמר למעלה טוב לשבת וגו׳ והפליג כאן לומר גם בארץ מדבר ואפשר שהוסיף כאן מדבר שהוא יותר רע מהישוב כמו שהוסיף כעס שענינו הרמאות שהוא יותר רע מתמריבת.

מאיה ולמסין כׄראב מדעי אלנבוה. ואן לם יעקל כיף יצנע סכונה מעה אפה עליה כמא עאתב יהוא בן חנני יהושפט עלי כונה ענד אחאב הלרשע לעזר ולשנאי ייי תאהב (דברי הימים ב׳ יט ב׳)[1]).

13 אלצאם אדׄנה ען זעיק אלפקיר הו איצׄא ידעו פלא יגׄאב:

אנת תעלם אן כל אלנאס מחתאג בעצׄהם אלי בעץ והם פי חאל אלפאקה יפזע אלדני אלי מן הו אגׄל מנה ומן פוקה אלי פוקה ולא יזאל אלאמר יתרקי אלי אן יבלג אגׄל אלנאס אלדׄי ליס פוקה אחד ילגא אליה אלא אלחאגה אלי רב אלעאלמין וחדה אדׄ כל אלכׄלאיק מפתקרון אליה באלבניה ואלטבע פכל אנסאן עלי קדרה אדׄא הו לם יקץ חאגה מן הו דונה פימא רגב אליה פיה מנעה אללה קצׄא חואיגה הו מן ענדה באלפעל וסבב ערצׄא חתי ימנעה מן הו פוקה מן אלנאס חאגתה לאנה קאל ולא יענה קולא נאמעא מן ענד אללה ומן ענד אלנאס[2]).

14 אלעטא פי אלסר יכנס אלגצׄב ואלרשא פי אלכם יכף חמיה עזיזה:

טאהר הדׄא כמא יחתד אלסלטאן אלגאיר עלי אלמר פאדׄא הו רשאה כף ענה כמא עלמת מן (א)בן הדד בן טברמון בן חזיון [מע אסא ומן פול מע מנחם] בן גדי ומן סנחריב מע חזקיה ומן נכה מלך מצרים מע יהויקים. ובאטנה אן אלצדקה תרד סכט אללה וחמיתה ען עבאדה כמא צנע בעץ אלנאס מע ר׳ עקיבא ועלי מא צנע תלמידא ר׳ חנניה[3]). וזיאדתה בסתר ובחק לאנה אבלג ענד אלנאס אדׄ ליס יעלם בה אחד ואפצׄל ענד אללה[4]) אדׄ ליס יפעל אלפאעל ריאא[5]).

15 כמא יפרח אלצאלח בעמל אלחכם כדׄאך ינדק מנה פעלה אלגל:

יעני לא ישאן דׄלך פמן תולי אלחכם יהולה[6]) מא יכרהה אלטאלמון מנה[7]).

---

[1]) ביאור: הצדיק בבית הרשע כמאמין בארץ האויבים שיכול להעדים עליהם עד שיאבידם השם על ידו כמו שגנב דוד את לב אכיש אבל הפלשתים הכירו את ערמתו וכמו שעשה עובדיה בבית אחאב ונשבע לו אליהו שיראה לפני אחאב ונתגלגל הדבר עד שהרג נביאי הבעל. ואם הצדיק אינו משכיל אז רע לו להיות עם הרשע כמו שהוכיח יהוא בן חנני את יהושפט על שהיה עם אחאב.

[2]) ביאור: בני אדם צריכין כל אחד מהם למי שהוא למעלה ממנו עד שיגיעו אל היותר נכבד שהוא צריך רק לעזרת השם ואם לא ישמע אדם לזעקת מי שהוא תחתיו לא יענהו אלהים בעת צרתו וימנע גם כן הגדולים ממנו מלשמוע לתחנתו ולפיכך אמר לא יענה דרך כלל בין מאת השם בין מאת בני אדם.

[3]) לא ידענו מקור המעשים האלה ועיין שבת קנ״ו ב׳ ושם נמצא מבת ר׳ עקיבה שהצדקה הצילתה ממות ובכתובות ס״ד ב׳ סיפר התלמוד מצדקת מר עוקבא ולפעמים נתחלף מר עוקבא בר׳ עקיבא ועיין עוד בירושלמי סוף פיאה מה שמסופר מר׳ חנינא בר פפא.

[4]) בכ״י אלנאס.

[5]) ביאור: על דרך נגלה שלפעמים יקצוף המלך הרשע על אדם אחד ואם יתן לו שוחד יכפה אפו כמו שעשה בן הדד עם אסא ופול עם מנחם וכיוצא בהן. ועל דרך נסתר הצדקה תעביר חרון אף השם כמו שעשו קצת אנשים עם ר׳ עקיבה וכמו שעשו שני תלמידי ר׳ חנניה. ואמרו בסתר ובחק ר״ל שמתן בסתר יותר טוב בעיני בני אדם שלא ידע איש דבר ממנו ובעיני אלהים לפי שאין הנותן רוצה להתפאר בו.

[6]) נראה שצ״ל יחלו לה.

[7]) ביאור: אמרו מחתה ענינו שאינן רוצים במשפט והשופט ימתק לו מה שהרשע ישנאהו.

9 לג̇לוס עלי זאויה̈ מן סטח אצלח מן ג̇לוס מע אמראה̈ מצאכ̇בה̈ ד̇את נקאר:

לפט̇ה̈ חבר פי הד̇א אלמוצ̇ע מת̇ל חבר חבר (דברים י״ח י״א) אלד̇י תפסירה ראקי רקא פבדל אלרקא האהנא אלנקאר. וכד̇לך כל קרין יכ̇אצם או יוד̇י ועלי אן אלחאנה̈ תדעו אליה פאלאנפראד ענה אצלח והו מא יסתעמל אלנאס אלוחדה̈ וחשה̈ והי מר[1]) מן קרין סו[2]).

10 ותרי אלט̇אלם אד̇א אשתהת נפסה אלט̇לם פלא יחט̇ו ענדה צאחבה:

לו לטף בה ואנתהד לם יחך פיה שיא אן כאן ט̇למה מאלא לם ירדה עליה ואן כאן קצד מכרוהה לם ירג̇ע ענה כמא צ̇רע יוסף אלי אכ̇ותה לילא יביעוה פלם יקבלו[3]).

11 מן גרם אלדאהי יתחכ̇ם אלג̇אפל ומן תעלים אלחכים יקבל אלמערפה̈:

קולה הד̇א אעתבאר מנה פי אלדניא אנה אלצואב אן יעתבר אלאנסאן פי אלמאכל ואלמשארב ואלאדויה̈ במא ג̇רבה אלאולון מן קבלה אמא ג̇האלהם באנפסהם פהלכו ואמא עלמאוהם פי נירהם פתעלמו[4]) ולא יחתאג̇ הו אלי תג̇רבה̈ אלכ̇טא עלי נפסה פאלמפסד הו לץ ואלמצלח הו אלחכים[5]).

12 אד̇א עקל אלצאלח פי בית אלט̇אלח זו̈ף אלט̇אלמין אלי שר:

שרח ד̇לך אן אלצדיק אד̇א כאן פי מנזל אלרשע פהו כאלמומן פי ת̇גר ימכנה אן יחתאל עלי אלט̇אלמין חתי יהלכהם אללה עלי ידה כמא אחתאל דויד חין כאן ענד אכיש לם יזל ילטף פי אלאמר חתי ירד[6]) [אלי] אלחרב מע פלשתים וכאן קצדה אלאנתקאם מנהם כמא קאל כי לא אבוא ונלחמתי באויבי אדוני המלך (שמואל כ״ט ח׳) וקד עלמו הם איצ̇א בה פקאלו ובמה יתרצה זה אל אדניו הלא בראשי האנשים ההם (שם ד׳). וכמא פעל עובדיהו חין כאן פי מנזל אחאב לטף באלידו חתי חלף לה אן לא בד מן אן ילקי אחאב ואל אלאמר אלי אן קתל ארבע

---

[1]) אפשר שצ״ל ואלוחשה̈ והי כ̇יר.

[2]) ביאור: אמרו בית חבר נגזר מלשון חובר חבר שענינו מכשף והכישוף כאן במקום תמריבה. וכן כל חבר רע צריכים אנו לפרוש ממנו ולפיכך יש בני אדם היושבים יחידים וזה טוב להם מלחיות עם שכן רע.

[3]) ביאור: אפילו ידבר עם הרשע בנחת ויתחנן לו לא יעשה רושם בלבו כמו שהתחנן יוסף אל אחיו שלא ימכרוהו ולא שמעו אליו.

[4]) נראה שיש כאן חסרון ומלאנוהו בביאורנו כפי השערתנו.

[5]) ביאור: ראוי לאדם שיתבונן במאכל ומשתה וברפואות אל מה שנסו הראשונים שקדמו לו שהכסילים מהם אבדו וחכמיהם השכילו בנסיון האחרים. [וכן בדברי אמונה צריך שיתבונן האדם אל מעשי אבותיו שהרשעים חטאו ואבדו והצדיקים השכילו וניצלו] ואין הפתי צריך לנסות את עצמו בחטא לראות אם הוא לטובתו או לרעתו והלץ הוא החוטא והחכם הוא הצדיק.

[6]) בכ״י ודר.

נבוכדנצר נבר יהיר ולא ינוה אשר הרחיב כשאול נפשו והוא כמות ולא ישבע (חבקוק ב׳ ה׳). ואמא מן סימא אלצאלחין פאלכשוע ואלקנוע צ̃דא הד̃ין[1].

5 אמא מחאסב אלנשיט פהי לפצ̃ל ואמא אלצ̃נך פהו לנקץ̃:

אלצ̃נך הו צ̃יק אלצדר והד̃ה אללפט̃ה פי ספר יהושע צ̃יקא אד̃ יקול לבני יוסף כי אץ לך הר אפרים (יהושע י״ז ט״ו) קאל תרי אלנשיט יקד̃ר אן יסיר ת̃לת̃ין מיל[א] פיסיר ארבעין ויקדר [אלצ̃נך] אן יעמל סתה̃ אנוא פיצנע כ̃מסה̃[2].

6 אצלאח אלכ̃זאין מן אקואל אלבאטל הבא מנדפע מן טאלבי אלמות:

יעני ג̃מע אלמאל מן ג̃יר חלה לא ית̃בת פי אלדניא לאנה הבא ומע ד̃אך עקובתה פי אלאכ̃רה̃ מהלכה̃ לאן אלמות הלאך כת̃ירא מא יכון פאשד מא פי אלאמר אן אלט̃אלם יתרך אלשי אלד̃י ט̃למה ויפארקה באלמות וד̃לך אלשי לא יתרכה בל יחאסב עלי כל חבה̃ פיה מן אין הי פלו תרכה ותרכה כאנת מציבה̃ פכיף אנה יתרכה ולא יתרכה[3].

7 ט̃לם אלט̃אלמין יג̃רהם אד̃ אבו אן יקבלו אלחכם:

אמא פי אחכאם אלנאס פאן אלט̃אלם אד̃א לם יקבל מא יחכם עליה אלחאכם וג̃ב איצ̃א אד̃א הו טלב אן יחכם לה אלחאכם אן ימתנע עליה ויקול לה אמא אן תקבל אלחכם לך ועליך או לא לך כמא לא עליך. ופי אחכאם אללה שד רשעים יגורם יט̃ן אלט̃אלמון אנהם נהבו ג̃ירהם ואנמא ג̃ירהם אלד̃י נהבהם עלי מא קאל ישעיהו למן ט̃לם כהתימך שודד תושד כנלותך לבגוד יבגדו בך (ישעיהו כ״ג א׳)[4].

8 תרי אלמר יתקלב פי טריקה ויג̃אנבהא ואלזכי אלמסתקים פעלה:

יעני בהד̃א אלקול אלמתקלבין אלד̃ין יצאדקון אליום ויעאדון ג̃דא ויעודון פיצאדקון בעדה בלא אסבאב תוג̃ב ד̃אך וכד̃לך מן יטיע רבה אליום ויעציה ג̃דא ויעוד פיטיעה בג̃יר אקלאע ען כלביניה[5]) כמא כאן יפעל שאול ויחלף אליום [אן] לא יקתל דויד ויעוד פי טלבה ג̃דא ת̃ם יעאהדה ויעטיה אלאמאן ת̃ם יעוד פי טלב נפסה כמא עלמת מן תקלבה ואלמחמוד פהו מן ידום עלי חאל צלאח מסתקימא לא ינחרף[6].

---

[1]) ביאור: רום עינים היא ההתגאות ורחב לב הוא גודל התאות והם מסימני הרשעים והפכם בצדיקים שהם ענוים ושמחים בחלקם.

[2]) ביאור: אמרו אץ עניט קצר רוח וכן בספר יהושע מלת אץ תורה על מקום צר וענין הכתוב שהחרוץ יעשה יותר ממה שהיה חושב והעצל פחות מזה.

[3]) ביאור: המאסף ממון שלא בצדק לא יתקיים עשרו בעולם הזה ויענש בעולם הבא לפי שבות בהרבה מקומות טעמו אבדן (של גיהנום). והיותר קשה לו הוא שלא די שהוא יניח במותו את עשקו אלא שהעושק לא יניחנו אחרי מותו שהוא יתן חשבון על כל דבר ודבר שעשק.

[4]) ביאור: בדיני אדם מי שאינו מקבל משפט השופט כשהרשיעו סופו שלא ירצה השופט לדין את דינו כשהצדק עמו. ובמשפט השם ענין הפסוק שרשעים חשבים שהם שודדים אחרים והאחרים הם תשודדים אותם.

[5]) אפשר שצ״ל כ̇לאביצה.

[6]) ביאור: אמרו הפכפך וכו׳ עניט שיש בני אדם שהיום יאהבוך ומחר ישנאוך ואחרי כן יחזרו לאהבתם מבלי סבה וכן היום הם צדיקים ומחר רשעים ואחרי כן יחזרו לצדקתם מבלי שיעזבו את התוליתם כמו שהיה שאול עושה עם דוד והמשובח הוא העומד תמיד בישרו.

אלסמא ואלארץ׳ יעאדונה אגמעין כמא קאל יגלו שמים עונו וארץ מתקוממה לו (איוב כ׳ כ״ז)[1].

כא

1 קלב אלמלך פי טאעה׳ אללה כאקסאם מא אלי גמיע מא יריד יגבי אן ימילה:

מענאה אן אלמלך יקדר אן ימיל קלבה אלי טאעה׳ אללה כמא יקדר אלאנסאן עלי תמייל אלמא חית יריד פינבגי אן יפעל אלמלך דלך. וליס אלמלך וחדה מכ׳יר מסכן בל כל אלנאס ואנמא וצף אלמלך לאנה אקדר עלי אבואב אלטאעה׳ באליד אלעאליה׳ וכתרה׳ אלמאל וכתרה׳ אלאעואן וגודה׳ אלראי[2].

2 גמיע טרק אלמר יראהא ענדה מסתקימה׳ ואללה מהיי אלארואח[3]:

3 באן פעל אלחכם ואלאנצאף מכ׳תאר ענדה מן אלדבאיח:

אלפסוקאן מגמועאן יקול וגדת אלנאס ירון אמורהם מסתקימה׳ בל יט׳למון וקתא ויצדקון אכ׳ר ויעצון חינא ויצומון פי אכ׳ר ויכ׳דבון תארה׳ ויצלון אכ׳רי פיקדרון אן הד׳א קד כ׳רג בהד׳א ולא יעלמון אן אלאלוף מן אלצלואת ואלצום ואלצדקה׳ לא יקום מקאם מעציה׳ ואחדה׳ עלי סביל אלבדל וכמא קאל שמואל לשאול החפץ לה׳ בעולות חבחים כשמע בקול ה׳ וגו׳ כי חטאת קסם מרי ואון ותרפים הפצר (שמואל א׳ ט״ו כ״ב—כ״ג) קאל וכמא אן פי אלטאעה׳ טאעה׳ אפצל מן אכ׳רי כד׳אך פי אלמעאצי שי אשד׳ מן שי עבאדה׳ אלאצנאם אלתי הי תרפים אשד מן קסם אלד׳י הו זגר ופאל אללהם אלא אן יכון מע אלצום ואלצלוה׳ ואלצדקה׳ תובה׳ פהי תנפע חיניד[4].

4 מן סימא אלטאלמין פי כ׳מאיהם רפע אלעינין וסעה׳ אלקלב:

פאמא רפע אלעינין פהו אלצלף ואלאקתדאר כמא קאל פי סנחריב על פרי גדל לבב מלך אשור ועל תפארת רום עיניו (ישעיהו י׳ י״ב) וסעה׳ אלקלב הי אלחכרה׳ ואלרגבה׳ חתי לא ימלא קלב אלאנסאן שי ולא ישבע כמא קאל פי

---

[1]) ביאור: אמרו תמרוק ברע רוצה בו תראות אדם את רעתו והוא מלשון תמרוקי נשים שהם הסמים שמיפות בהן הנשים את פניהן. ואמר שהמראה את רעתו ישנאוהו אלהים ואדם ושנאת אדם דומה לחבורה ופצע הנראים ושנאת השם למכה שהיא בקרב הגוף. והחנף והמסתיר את רעתו מגנת גם כן אלא שהמראה את רוע לבו הוא יותר רע.

[2]) עיין אמאנאת 168. — ביאור: יש למלך יכולת לנהג את לבו בעבודת השם כמו שיטה אדם את המים לאיזה מקום שירצה ולפיכך ראוי לו לעשות כן. ולא למלך לבד יש בחירה ויכולת כי אם לכל אדם אלא שהמלך יש לאל ידו לעשות כן יותר משאר בני אדם מפני שהוא מושל ועשיר ועוזריו רבים ויועציו טובים.

[3]) בכ״י א׳ יהדי קלבה.

[4]) ביאור: שני הפסוקים האלה מחוברים זה עם זה ואמר שהאדם פעם יחמוס ופעם יגמול חסד פעם יחטא ופעם יצום פעם יכזב ופעם יתפלל וחושב שזה חליפת זה והדבר אינו כן שכל התפילות והצומות והצדקות אינן מכפרים אפילו עוון אחד אלא אם יש עמהן תשובה כמו שאמר שמואל החפץ וכו׳ כי חטאת וכו׳ ופירוש זה הפסוק כמו שיש מעלות במצות כן יש מעלות בעבירות עוון עבודה זרה והיא ענין תרפים יותר חמור מעוון המנחש והמעונן וזה ענין קסם.

27 **עלם אללה סראג נפוס אלנאס יפתש גמיע כדור אלבואטן:**

כמא תרי אלבית אלמטלם לא יעלם אלנאס מא פיה חתי ידכלון אליה סראגא פיכשף להם כל מא דאכלה כדלך תרי אלאנסאן ולא תעלם מא פי קלבה ועלם אללה יגרץ מתלא פי בואטנה ויעלם אלכל ולא יגוז אן יעלם דלך גיר אללה כמא לא יגוז אן יבצר מא פי אלכדור אלא בצו אמא סראג או גירה ולדלך קאל עקוב הלב מכל ואנוש הוא מי ידענו אני ה׳ חקר לב ובחן כליות וגו׳ (ירמיהו י״ז ט׳). ותמתילה באלסראג מן בין גמיע אלמניראת לנהאת לאעתדאל נורה ואסתקאמתה ואמכאן איצאלה אלי חית יריד אלאנסאן וגודה פי כל וקת וכל מכאן מא ליס כדלך לכל מצי סואה[1]).

28 **יגב אן יחאפט אלמלך אלחק ואלאחסאן פאן בהמא יסנד כרסיה:**

אלכתצר פי אלליאמאת[2]) כמא עאדתה אן יפעל אד קאל אולא להיתיה למאני דהבא וכספא (דניאל ה׳ ב׳) תם קאל באדין היתיו מאני דהבא (שם) כדלך קדם אולא חסד ואמת תם אכתצר פי אלאעאדה[3]).

29 **מן פכר אלשבאב אלקוה ומן בהא אלשיוך אלשיבה:**

יריד אנה כמא אן האהנא נעותא וארצאפא תליק במן תקאל עליה ופי אלוקת אלדי יצלח כדאך האהנא אפעאל דיאניה תגב באלאוכד פי אוקאת. פממא יקבח באלמבע אלכסל פי אלשאב ואלרגבה פי אלשיך ואלגראה פי אלאמראה. וממא יסמג לעלה אלדין אלליאנה פי אלמוסר ואלפסק פי אלשיך ואלצלף פי אלמסכין פאצדאד אלאואיל תחסן באצחאבהא ואצדאד אלתואני תסמג איצא אלא אן אלמרסום אצעב[4]).

30 **אלתטאהר באלשר גראחאת ושגג וצרבאת מדאכלה:**

תמרוק תטאהר כמא קאל ובתמרוקי האנשים (אסתר ב׳ י״ב) נמר אלנסא. ומתל אלאטהאר פי הדא אלמוצע באלגמרה אלתי תכון עלי טאהר אלונה פיקול מן טאהר אלעבאד באלשר עאדאה אללה ואלנאס פעדאוה אלנאס הי כאלשגה ואלגראחה אלתי מרצהא טאהר ועדאוה אללה הי כאלצרבאת אלבאטנה אלתי לא תטהר. וליס אנה אסתחסן חאל מן הו שריר וליס יטהר שרה בל ראי הדא אסוי חאל אד אהל

בחיבורם. ואמרו וישב וכו׳ הן שידושם המלך החכם בגלגל ממש הן שישיב גלגל שלהם עליהם ר״ל רעתם אשר כוונו לעשות בצדיקים.

[1]) ביאור: כמו שאין רואים מה שבבית אפל עד שיביאו נר לתוכו כן אין אנחנו יודעים מה שבלב האדם והשם לבדו ידענו. והמשיל דעת השם לנר לפי שאור הנר אינו משתנה ויוכל אדם לטלטלו כפי רצונו ונמצא בכל עת ובכל מקום מה שאין כן בשאר המאורות.

[2]) בכ״י אללאמאת.

[3]) ביאור: קיצר הכתוב (ולא הזכיר מלת אמת) בחלק השני וכן המנהג בכל המקרא.

[4]) ביאור: ר״ל כמו שבדברי העולם כל דבר יפה בעתו ולפי מצב כל אחד ואחד כן בדברי אמונה. והדברים המגונים בטבע הם העצלות בבחור והתאוה בזקן ואומץ הלב באשה ומה שהוא מכוער מצד האמונה הרמאות בעשיר והזנות בזקן ועזות פנים בעני והפכי אלו התארים בדברי העולם הם משובחים והפכי התארים בדברי אמונה הם גם כן מגונים (ר״ל שהרמאות גם כן מגונה בעני והזנות בבחור והעזות בעשיר) אלא שהמדות הנזכרות הם יותר קשות.

23 וכמא יכרה אללה אלצנגתין אלמכתלפתין כדאך מיזאן אלמכר לא כיר פיה:

מאזני מרמה הו גיר אלמעיר יקול כמא לא יחל אן תזיד [או תנקץ] פי אלצנגאת ואלאכיאל תעמדא כדאך לא ינח אן תדעהא בגיר עיאר פתזיד או תנקץ ואנת לא תעלם לאן עלמך באנך אדא תרכתהא גיר מעירה זאדת ונקצת יקום מקאם קצדך לתגיירהא לאן חקוק אלנאס מן אלאמואל לא יעדר אלעבד עלי מא פי ניתה כמא[1]) יעדר פי חקוק אללה[2]).

24 מן ענד אללה אצלאח כמא אלמר ואלאדמי מא דא יפהם מן טריקה:

פי הדא אלקול אן אלאנסאן רבמא עזם עלי ספר בחר פעאקה עאיק פאנתם לתפרדה ויכון רבה קד אראד בה אלכלאץ מן אלגרק וכדלך פי ספר אלבר מן אלקתל וכדלך פי אלזרע מן אלגדב ופי אלחרב מן אלהלאך ומא אשבה דלך יגתם אלאנסאן אדא לם יתם לה אמלה ממא לים יעלם אימא אלדי הו כיר לה ולו עלם לשכר פמאבת נפסה[3]).

25 ומן והק אלאנסאן אסתראמה אלאקדאס ופחצה ען אלנדור:

תחת הדא אלקול אפעאל מתעמדה והו אן יאכל אלאנסאן שיא ממא אהל ללה פיבתלעה ואן יכון איצא יסל ען אלנדור אין הי ליאכדהא אמא עלי סביל אלאמאנה או אלתגלב. ותחתה איצא[4]) בתואפי כאנה יאכל שיא ללה פלא יסלמה מגרדא בל יזקע פי אמרה מסלה ופתיא פלעל אלמסול לא יחצל כלאמה נעמא או אלסאיל לא יפצח במעאני אלכבר נעמא פיפתי באבאחה אלמחטור פיציר והקא ללגמיע[5]).

26 אלמלך אלחכים מן דרי אלטאלמין ואדאר עליהם אללולב:

אלתדריה הי תבדיד אלשמל לאנהם כלמא אגתמעו כאנו עצבה ולם יפעלו עלי אלתבדיד מתל דלך. ואדארה אללולב עלי אלצרבין עלי אלטאהר אן יסחקהם כמא קאל והדוך רשעים תחתם (איוב מ׳ י״ב) ועלי אלבאטן אן ידיר עליהם לולבהם הם חתי יחל בהם מא קצדו אחלאלה באלצאלחין[6]).

---

[1]) בכ״י ומא.

[2]) ביאור: אינו די שאסור לך לתוסיף ולגרוע במדות ובאבנים במזיד אלא שגם אסור שתשמור בביתך מדות שאינן מתוקנות מבלי שתדע אם אתה נותן יותר או פחות לפי שלא תוכל להתנצל לומר שכוונתך טובה במטון שאתה חייב לחברך כמו שתצטרך במה שאתה חייב לשם.

[3]) ביאור: אמרו ואדם וכו׳ כמי שהיה רוצה להפליג בספינה ועיכבו שום דבר והוא רואג על זה ואפשר שהשם הצילו מלטבוע בים וכן הרוצה לילך לדרך ולא הלך אולי נמלט מהתריגה וכיוצא בזה שאדם אינו יודע מה שהוא לטובתו.

[4]) דברי הגאון כאן אינם ברורים ונראה שיש חסרון והעתקנו כפי השערתנו.

[5]) ביאור: הכתוב מוסב על זדונות כגון שיאכל אדם בקדשים או שיחקור לידע איה הנדרים ליטלם ברצון הנודר או בחמס וגם על שילום הנדרים שהנודר לא ישלם את נדרו כי אם אחר שאלה לחכם ואפשר שהחכם לא יבין את השאלה או שהנודר לא יבאר אותה היטב והחכם יתיר את הנדר שלא כדין וזה מוקש לשניהם.

[6]) ביאור: אמרו מזרה ר״ל מפזר את הרשעים לפי שלא יוכלו להרע בפיזורם כמו

ימכן אן ידבר ואיצ̇א לאן סמן אלפתוח ואלהזאים כת̇ירה̈ מנהא בחילה̈ ומנהא בקוה̈ כמא פעל אמרפל ואצחאבה בברע וברשע ואצחאבהמא. ואמא פעל יהושע פי עי אד̇ כמן להא כמונא ופעל גדעון פי מדין בת̇לת̇ מאיה̈ בוק פלים אלחילה̈ אכסבת ד̇לך בל אמר אללה[1]).

19 כאשף אלסר פהו מאר̈ מאחלא פלא תכ̇אלטן מג̇פלא פי נטקה:

נעל מן יפ̇רג̇ אלחדית̇ עלי צ̇רבין אמא תעמדא פהו גולה סוד ואקאמה מקאם אלסאעי ואלמאחל כמא פעל דואג וזיפים ומן אשבההם ואמא עלי גפלה̈ פיסתנטקה אלסאיל פיחד̇ת̇ה בג̇מיע מא כאן פהו פותה שפתיו מת̇ל איש מצרי נלא[ם] איש עמלקי אלד̇י וגדה דויד עלי מא הו משרוח פחד̇ר מן מכ̇אלטה̈ אלג̇מיע אלמסתכ̇רג̇ פכיף אלמתעמד[2]).

20 שאתם אביה ואמה יכ̇מד סראג̇ה פי ג̇נה̈ אלט̇לאם: 21 ותבון
נחלתה מדהשה̈ פי אולהא ולא יבארך לה פי אכ̇רהא:

מנע מן אלשתמה̈ עלי אלואלדין ואכ̇בר אן מן עקובה̈ אלכ̇אטי עליהמא כ̇מוד אלסראג̇ וקת אלחאג̇ה̈ והד̇א מת̇ל תחתה מעאן מנהא וקת יחתאג̇ אלי ראיה ותדבירה יעמי ען אלצואב נט̇יר קולה והיית ממשש בצהרים כאשר ימשש העור באפלה (דברים כ״ח כ״ח) ואיצ̇א וקת ידעו רבה מן שדה̈ וציק לא יג̇יבה עלי מא ימת̇ל אג̇אבה̈ אללה באלנור האירה פניך על עבדך (תהלים ל״א י״ז) ואיצ̇א פי ת̇ואב אלצאלחין אלמסמי נורא לא יכון פי זמרתהם עלי מא ימת̇לה אור זרוע לצדיק (שם צ״ז י״א). ואלנחלה̈ עלי צ̇רבין מאל אלדניא עלי אלט̇אהר ונעים אלאכ̇רה̈ עלי מא קאל זאת נחלת עבדי ה׳ וצדקתם מאתי נאום ה׳ (ישעיה נ״ד י״ז) וג̇מיעא יפותאנה[3]).

22 ולא תקל אכאפי בשר ארג̇ אללה יג̇ת̇ך:

כמא עלמת אן כת̇ירא מן אלצאלחין ארתג̇עו ען אלמכאפאה̈ בשר פאג̇את̇הם אללה ולם יקל לא תכאף פקט בל לא תקל קולא פכיף אלפעל[4]).

---

[1]) ביאור: כבר קדם (למעלה י״א י״ד) שאם יארע לאדם שום דבר יצטרך לעצת חברו מפני שהוא בעצמו דעתו טרופה במה שאירע לו ואמר כאן שכל שכן במלחמה שהיא סכנת לנפשות רבות ולמדינות רבות והיועצים רבים ואופניה שונים והניצוח הוא פעם בתחבולות ופעם בגבורה כמו מלחמת המלכים בימי אברהם. אבל מארב יהושע בעיר עי ומעשה גדעון בשלש מאות שופרות לא היו בתחבולה כי אם בצווי השם.

[2]) ביאור: גולה סוד הוא המספר את המאורע בזדון כמו שעשו דואג והזיפים ופותה שפתיו הוא מי שיוציא השואל מפיו את הסוד והוא מסיח לפי תומו כמו שעשה נער מצרי עם דוד והחכם הזהיר מלהתחבר עם שניהם.

[3]) ביאור: הזהיר החכם את האדם מלמרוד באביו ואמו שאם יעשה כן ידעך נרו והוא משל לעניינים רבים האחד שבעת שיצטרך המקלל להשתמש בשכלו ובהנהגתו לא יראה הדרך הישרה והשני שכשיקרא אל השם לא יענהו והשלישי שלא יבוא בקהל הצדיקים לקבל שכרו הנקרא אור. ואמרו נחלה מוסב על העושר בעולם הזה ועל העונג בעולם הבא ששניהם יברחו ממנו.

[4]) ביאור: אמרו אל תאמר ירצה בו לא די שלא תשלם רע אלא שלא תאמר אשלמה רע. וזאת היתה מדת צדיקים רבים.

14 תגד אלמשתרי יקול רדי רדי ואדא צאר אליה מדחה:

חכי אלגדאן ודם פיה אלמתקלבין אלדין אליום ימדחון וגדא ידמון תעצבא כמא ידם אלאנסאן תגארה גירה ויחמד תגארתה הו ואלואגב נפסה פהו אלקול עלי אלרדי אנה רדי ועלי אלגיד אנה גיד כאן ללמר אם לגירה[1]).

15 מוגוד אלדהב וכתרה אלגואהר ואלאנא אלעזיז מע אלנטק באלמערפה:

פי דאר אלדניא קד יכסב אלעקל צאחבה מאלא וגואהרא ואתאתא ועקארא ופי אלאכרה אלתואב אלממתל בגנאן פיה גוהר ויאקות ומהא ודהב כמא וצפה יחזקאל (כ״ח י״ג) בעדן גן אלהים היית כל אבן יקרה מסוכתך אדם פטדה ויהלום וסאיר אלקצה[2]).

16 וגאיז אן תאכד תובה אד צמן אגנביא ורהנה ען אלגריב:

כאן עאלמא במא חטר אללה פי אלתוראה עלי אלמקרץ אן יעתקל תוב אלמקתרץ כמא קאל לא תבא אל ביתו לעבט עבטו (דברים כ״ד י׳) פשרח האהנא אן אלצאמן ען אלמקתרץ יחל אן יוכד תובה ואדא אעתבר הדא אלקול אלעאקל וגדה כדאך לאן אלצאמן מן סעה יצמן ואלמקתרץ מן ציק[3]).

17 ותרי אלמאל אלחראם ילד ללמר ובעד דלך ימתלי פמה חצמא:

הדא מנה תחדיר מן אלנאר ללעאגל עלי מא ילתד בה אלטבע יתרך אלעאקבה אלתי תסי ותמר וקד עלמת מא צנע עכן אד לד לה אלמאל אלצואפי פאכד מנה מאיתין דרהם ולמסין מתקאל דהב וכסא כז פכאן דאך הלאכה וכדלך אחאב במא אכד מן נבות וגירהמא[4]).

18 עלי אן גמיע אלמחאסב[5]) תתבת במשורה פאחרי אן יחתאג אלחרב אלי חיל:

כאן קדם אן כל תדביר פהו יחתאג אלי ראי גיד מן גיר צאחב אלחאדתה ימיזה [לתחיר] ראי מן חדת עליה חאדתה וצפא דהן גירה אד לם יחדת עליה הו שי פקאל האהנא אן אלחרב באלאוכד אן יחתאג אלי תדביר אד ליס הו כטר נפס ואחדה בל נפוס שתי בל בלדאן כתירה ואיצא לאן אלנטור כתיר אלעדד פכל ואחד מנהם

---

1) ביאור: הכתוב סיפר כה שבגמצא ומגנה הששנים בדבורם כמו שבני אדם מגנים סחורת זולתם ומשבחים את סחורתם והראוי לאדם שיאמר לרע רע ולטוב טוב בין שהדבר לו או לאחרים.

2) ביאור: הן בעולם הזה שיקנה האדם עושר ונכסים בשכלו הן בעולם הבא שיקנה בו שכר טוב אשר המשילו יחזקאל לעדן גן אלהים שבו אבנים טובות.

3) ביאור: החכם היה יודע שאסור למלוה לחבול בגד הלוה אבל מותר לו לקחת בגד הערב וזה כפי השכל שהערב ערב מפני עשרו והלוה ממשכן מחמת דחקו (ועיין בבא מציעא קט״ו א׳).

4) ביאור: הכתוב אזהרה שישמר אדם מעונש של גיהנם ושלא ימהר לילך אחר שרירות לבו וישכח אחריתה כמו שעשו עכן בחרם ואחאב בשדה נבות וכיוצא בהן.

5) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובכ״י א׳ אלמכאסב וזה טעות וכלת מחאסב לא נמצאת בערבי והגאון העתיק בכל מקום מלת מחשבות אפכאר חוץ מכאן ולמטה כ״א ח׳ וענין מחאסב כמו מחאסבאת ר״ל חשבונות.

ואכיאלה חתי לא תזיד עלי אלעיאר ולא תנקץ פלים הו זכ̈ ולא ברי מן אלכ̇טא ולד̇לך קאל אללה פי אלתוראה̈ אבן שלמה וצדק איפה שלמה וצדק (דברים כ״ה ט״ו) פקולה פי אלגמיע שלמה יריד אלופא וקולה וצדק יריד בה אלעיאר. ובאלג̇ אלחכים האהנא אד̇ קאל גם שניהם יעניך אנך לו אכ̇ד̇ת באלכיל אלנאקץ ואעטית באלזאיד בעד אן תכון פי מלכך פהמא ממא יכרההמא אללה[1]).

11 ואלצבי איצ̇א יערף מן שמאילה אן כאן פעלה זכיא או מסתקימא:

קולה הד̇א חת̇ עלי אלאדב יריד בה אדב ולדך חתי יבלג̇ אלי אחדי מנזלתין אמא אן יציר זכיא וד̇לך אלצלאח אלתאם̃ או יבקי מסתקימא עלי רסל אלנפס אלא אנה פי אלחאלין גמיעא [י]כ̇אלף אלשר ולא ינתריה לאן אלנפס רסמהא אלמרסל אלסאדג̇יה̈ כמא קאל פי כתאבה אלאכ̇ר לבד ראה זה מצאתי אשר עשה האלהים את האדם ישר (קהלת ז׳ כ״ט)[2]) פלא יחל ללאנסאן אן יפעל אלא ואחדה̈ מן ת̇נתין אמא ראצ̇הא אלי פעל אלכ̇יר ואמא תרכהא עלי סאדג̇יתה ולם ירצ̇הא אלי אלשר ויעודהא כמא קאל כי לחמו לחם רשע (משלי ד׳ י״ז)[3]).

12 כמא אן אלאד̇ן אלסאמעה̈ ואלעין אלבאצרה̈ אללה כ̇לקהמא:

יעני כד̇אך מרסל טבע אלנפס כ̇יר וצלאח ואנ[נ]מא אלאנסאן הו אלד̇י ירוצ̇הא וירו̇ץ תואס̃ה כלהא אלי אלשר בסו אלאכ̇תיאר כמא קאל למדו לשונם דבר שקר (ירמיה ט׳ ד׳). ואלמוצ̇ח לגמיע ד̇לך אלא תרי אן טבע אלאנסאן אן יצדק חתי יחסן הו לנפסה אלכד̇ב פיציר לה ד̇אך כאלעאדה̈ אלתי לא ימכנה אלאנתקאל ענהא כמא קאל גם אתם תוכלו להטיב למודי הרע (שם י״ג כ״ג)[4]).

13 לא תחב אלנום לילא תפתקר אפתח עיניך תנתעש:

עאד אלי אלחת̇ עלי אלתכסב פי אלדניא ועמל אלצלאחאת פי אלאכ̇רה̈ ואנמא אחתג̇נא אלי אן יעיד ד̇לך לנא לאנה קד̃ם ד̇כר אלחואס אזן שומעת ועין ראה פקאל אלצנאיע אלמהניה̈ אנמא הי תעלים ליסת טבעא כאלחואס פינבגי אן תנהץ̇ אליהא ולא תקד̇ר אנך בפכרך תואסך תקף עליהא[5]).

---

[1]) ביאור: החכם אומר למי שעוסק במקח וממכר שבכל זמן שלא תיקן מדותיו כדי שלא יהיה בהם לא פחות ולא יותר אינו יכול לומר זכיתי לבי וטהרתי מחטאתי וכן אמרה התורה שתהא המדה שלמה ומתוקנת. והפליג החכם באמרו גם שניהם לומר שאינו רשאי אפילו לקבל במדה פחותה וליתן במדה יתרה מפני שאסור לשמור בביתו מדות שאינן מתוקנות.

[2]) עיין אמאנאת דף 194.

[3]) ביאור: זה המאמר הערה לאב ליתן מוסר לבנו אם כדי שיזכה את ארחו עד שיגיע לשלמות או כדי שישאר על ישרו הטבעי כי יצר לב הנער הוא טוב מבריאתו ובלבד שלא ירגיל את נפשו בדבר רע.

[4]) ביאור: ר״ל (כמו שברא השם את חושי האדם לטוב) כן לבו ישר בטבעו והוא לבדו ישחיתנו ברוע בחירתו וכן אנו רואים שאדם דובר אמת עד שירגיל את לשונו לדבר שקר ואחר זה לא יסור מלעשות כן.

[5]) ביאור: החכם חזר להעירנו לעמול למחיתנו בעולם הזה וכן להצלחתנו לעולם הבא מפני שהאומנויות שהן לפרנסתנו אינן בטבע האדם כחושים שקדם זכרם אבל צריכות לימוד.

בה אלאמראה אלתקועית לדוד חתי אגדת מרפועה[1]) כמא הו משרוח פי קצתהא וכדי אלחיול מן אלרגאל יכאטב צאחבה בכלאם חתי יעלם מקדורה פמנה בלין ומנה בכשונה ומנה עלי סביל אלתכויף ומנה עלי נהה אלתרגיב כל אמר חסב טבעה ובניתה[2]).

6 תגד אכתר אלנאס יצף כל ואחד פצלה ודו אלאמאנה עלי אלצחה מן יגד:

הדא מנה איצא אנכאר מא יסתעמלה אלנאס מן וצף כל אנסאן מנהם מחאסן נפסה וינסי מסאויה ולעל מא תרכה מן אלאמור אלמדמומה אצעאף מא קאלה מן אלמחמוד ולעל מא קאלה איצא מן אלמחמוד אמא אן יחצל מנה בעצה או לא שי כמא כאן אבשלום יקול מי ישימני שופט בארץ ועלי יביא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב׳ ט״ו ד׳) וכאנת טויתה בכלאף דלך כמא שהד אללה עליה ויגנב אבשלום את לב אנשי ישראל (שם ו׳). ולם יזד בקולה ואיש אמונים מי ימצא אנה לא יוגד בתה ואנמא אראד אנה עזיז[3]).

7 אלצאלח יסיר פי צחתה וטובי בניה מן בעדה:

כמא ועד אללה אן אלבנין אלצלאחין יזדאדון סעאדה בצלאח אבאיהם הדא על סביל אלתפצל כמא קאל ועשה חסד לאלפים לאהבי ולשמרי מצותי (שמות כ׳ ו׳) ואמא אן כאנו טאלחין לים ינפעהם אבאוהם שיא כמא קאל צדקת הצדיק עליו תהיה ורשעת הרשע עליו תהיה (יחזקאל י״ח כ׳)[4]).

8 וינבגי ללמלך אלגאלס עלי כרסי אלחכם אן ידרי מן חצרתה כל שר:

שרחה אן אלחאכם לא יחל לה אן יחצר בין ידיה שהאדה בזור ולא מעין בטלם ול[א מח]תג לגירה בשי ולא מן יסר סרא פי מגלסה פאן הדה אלאפעאל ואמתאלהא שר פי אלחכם מפסדה לה[5]).

9 מן דא יקול אני זכית קלבי וטהרת מן כטיתי: 10 ואלצנגתאן אלמכתלפתאן ואלכילאן גיר מעתדלין יכרההם אללה אגמעין:

אומי בהדא אלקול אלי מן יביע או ישתרי פיקול מהמא לם יגיר צנגאתה

---

[1]) אפשר שצ״ל מדפונה.

[2]) ביאור: הנבון יוציא בנחת העצה הטמונה בלב אדם כמו שדולים מים מן הבאר וכן עשה יהודה עם יוסף והאשה התקועית עם דוד. והערום המבקש לידע מה שבלב חבר ידבר עמו קשות או רכות ויאיימהו או יבטיחהו והכל כפי טבע חברו ומזגו.

[3]) ביאור: מדרך בני אדם לפרסם מדותיהם הטובות ולכסות את מדותיהם הרעות ואפשר שגם הטוב שמתהללין בו הוא שקר במקצתו או בכולו כמו שעשה אבש־לום עם בני ישראל שהתפאר בצדקתו ולא כן היה בלבו. ואמרו מי ימצא ר״ל שאנשי אמת אינו מצויין כי אם מעטים.

[4]) ביאור: הבטיח השם בני הצדיקים שיוסיף בחסדו על הצלחתם אם ילכו בדרך אביהם אבל אם יעשו הרע לא תועיל להם צדקת אביהם כלום.

[5]) ביאור: אזהרה לשופט שירחיק מפניו עדות שקר ועוזר בחמס וטוען לזולתו ועושה רמזים בפניו שכל אלה מטים את המשפט.

אלכ׳אמר קאל פיה ליץ ואלנביד׳ אלד׳י עלי סרעה יזיד פי אלאצ̇[טר]א[ב] קאל פיה הומה אלא אנהמא גמיעא אצ̇דאד אלחכמה אלמרסלה מן מצ̇אדתהמא אלתשאגל בשרבה[מ]א ען אלאשראף עלי אלעלום ובעד ד׳לך מא יפעלאנה פי אלדמאג לאן אלשראב יגשף ואלנביד׳ ירטב פיכ׳רגאן אלעצ̇ו ען אלאעתדאל[1]).

2 והיבה אלמלך איצ̇א כנהים אלצ̇רגאם פמן תגאוזהא קד אכ׳טא עלי נפסה:

באלג פי הד׳א אלפסוק אלת׳אני אכת׳ר מן אלאול (י״ט י״ב) לאנה קאל פי אלאול זעף מלך שבה סכ׳טה בזיראן אלאסד. פכיף היבה אללה עז וג׳ל אלד׳י הו מלך אלמלוך וסיד אלסאדה וקד עלמת מא קאל אריה שאג מי לא יירא ה׳ אלהים וגו׳ (עמוס ג׳ ח׳)[2]).

3 בראמה אלמר אלג׳לוס ען אלכ׳צומה וכל גאהל ילג׳ פיהא:

הד׳א אקעאד לכל מתנאזעין מן אן יתנאזעו וד׳לך אן אלמנאזע לך לא יכ׳לו מן אן יכון מת׳לך או פוקך או דונך פאן כאן פוקך פאעתרף לה בחקה ואן כאן דונך פלא תקתדרן עליה ואן כאן נט׳ירך פאפצ̇ל עליה ולו אסתעמל אלנאס הד׳ה אל[חדו]ד לם יכ׳תצם את׳נאן מנהם. והד׳ה אלקצ̇יה פי אלמנאזעה אלתי ליסת פי אלמאל בל פי אלתרו̇ס[3]).

4 אלכסלאן לא יחרת׳ פי אלכ׳ריף פיטלב שיא פי וקת אלחצאד פלא יגד:

פאהר הד׳א מעלום ובאטנה פי מן לם יעד׳ חסנאת מן דניאה לאכ׳רתה פהו כמן לם יפלח ארצ̇ה מן אלשתא ללציף וכמן לם יתזוד והו פי אלבר ללבחר וכמן לם יכ׳בז ויטבך מן יום אלגמעה ללסבת וגמלה אלחכמה אלנט׳ר פי אלעאקבה כמא קאל אללה יבינו לאחריתם (דברים ל״ב כ״ט)[4]).

5 אלמשורה פי קלב אלמר כאלמא אלעמיק לא ידלוה אלא מן כאן ד׳א פהם:

למא כאן אסתקא אלמא באללטף יכון שבה אלראי אלמסתור פי אלקלוב בה ואלאעתבאר פי הד׳א מא כ׳אטב יהודה ליוסף חתי אסתקי מא פי נפסה ומא כ׳אטבת

---

[1]) ביאור: קרא ליין לץ לפי שהוא מחזק בתחלה כח המדמה ולשכר הומה מפני שהוא מוסיף מיד על בלבול הדעת והם יחד בטבעם הפכי החכמה והתנגדותם היא ששתיית היין והשכר מונעת מלעסוק בידיעות ועוד שהיין ייבש את המוח והשכר ילחלחהו ושניהם יוציאוהו משווי מזגו.

[2]) ביאור: הפליג בזה הפסוק יותר מבפסוק שלמעלה שלא זעף המלך בלבד אלא גם כן אימתו היא כשאגת אריה ואם כן במלך בשר ודם כל שכן במלך המלכים.

[3]) ביאור: הכתוב אינו מוסב על המריב בממון אלא על המריב בשררה ואומר לו אם בעל ריבך למעלה ממך הודה לו ואם הוא למטה ממך אל תתגאה עליו ואם הוא כמוך עשה חסד עמו ואילו יעשו כן בני אדם לא יהיה ריב לעולם

[4]) ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ועל דרך נסתר ענינו במי שלא הכין מעשים טובים מעולם הזה לעולם הבא והוא כמי שלא עבד את אדמתו מחורף לקיץ וכמי שלא הכין צידתו מיבשה לים ומערב שבת לשבת וכלל החכמה לראות את הנולד.

27 אנתה יא בני אן תקבל אדבא יסהיך ען אקואל אלמערפה:

הדא אלמוסר אלדי הו לשנות מאמרי דעת אנמא הו אדב באלאסם לא באלמעני כמא אן אלאצנאם אלהים באלאסם לא באלמעני פאוצי וקאל מן אתאך בקול ועם אנה אדב וראית קולה דאך יסומך אן תזול ען הדה אלמערפה אלתי עלמתך פלא תקבלה פאני קד חצלת גמיע אלקול והדא אצחה[1]) ועלי מא קאל משה כי בקש להדיחך מעל ה' אלהיך (דברים י"ג י"א)[2]).

28 מן יתרגם פי אלחכם פהו כשאהד זור וקול אלטאלמין יסתר אלטלם:

שרח הדא אלפסוק הו מא יסתעמלה בעץ אלנאס יחצרון מגלס אלחכם פיתתגון לאחד אלכצמין ויקולון ימכן אן יכ[ון] לה [מ]כלין הו כדי וכדי וימכן אן תכון עליה חגה הי כדי פהדא מנהם מקאם שהאדה זור לאן אלכצם נפסה אערף בחאלה פלו כאן שי לאחתג בה וכדלך אלחאכם אן הו סמע מנהם. ופסרת יבלע און יסתר מתל קולה ולא יבאו לראות כבלע (במדבר ד' כ') אלדי תפסירה סתרה. ונרץ הדא אלקול אנה לא יסתר עלי אלטאלם אלא טאלם מתלה כמא קאל אללה ולא תחמל ולא תכסה עליו (דברים י"ג ט')[3]).

29 קד היית ללדהאה אלאחכאם ומהאבג לטהור אלגהאל:

הדא מן אלחכים קול תחדיר ינשי עלי תלאתה אשיא אחדהא אחכאם אלדניא בפעל אלנאס פאן אללה אנמא אבאחהם קתל הדא וחרק הדא ונלד הדא לכי יעתבר אלבאקון כמא יקול והנשארים ישמעו ויראו (שם י"ט כ'). ואלתאני אלעקובאת אלתי יחלהא אללה באלעצאה פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה קאל פיהם והאלהים עשה שיראו מלפניו (קהלת ג' י"ד). ואלתאלת אלעקאב אלשדיד ואלאלאם אלתי אעדהא ללכפאר ואלעצאה פי דאר אלאכרה קאל פיהא ויצאו וראו [וכ'] והיו דראון לכל בשר (ישעיה ס"ו כ"ד)[4]).

כ

1 אן אלכמר לדאה ואלמסכר למהים כל מן מהג פיהמא לא יתחכם:

וצף אלח[כים כל ואחד] מן הדין בפעלה אלכמר אלדי עלי אלעאגל יקוי

והאם להביא את הבן לפניו והאם תברח ומוכרים נכסי האב לשלם את תגזלה. והודיע אחרית הדבר לעורר את האב והאם ליסר את בנם.

[1]) אלו המלות אינן ברורות ואפשר שיש כאן חסרון.

[2]) ביאור: המוסר הזה נקרא בשם מוסר ואינו מוסר באמת כמו שהאלילים נקראים אלהים ואינם אלהים והחכם הזהיר מלשמוע לדברי המסית והמדיח שהם סותרים מה שלימד מן החכמה.

[3]) ביאור: המליץ כאן הוא כי שיבוא מעצמו לפני בית דין ובודה מלבו טענות וראיות לבעלי הריב או נגדם וזה כעדות שקר שאילו היו טענותיו אמת היה בעל דין עצמו טוען בהן וכן הוא בשופט אם ישמע אל טענות המליץ. ואמרו מבלע ענינו יסתיר וכוונת הפסוק שלא יכסה על הרשע כי אם מי שהוא רשע כמוהו

[4]) ביאור: בזה שלשה ענינים האחד שניתנה רשות לבני אדם לענוש את החוטאים למען ילמדו וייראו הנשארים. והשני שהשם מביא רעות על הרשעים בעולם הזה על פי נס. והשלישי שיפרע השם מהכופרים בעולם הבא.

23 **תקוי אללה ללחיוה ואלמסתכתר מן לזומהא לא יטאלב[1] בשר:**

לנא לפטה לינה ושכיבה עלי סביל אללזום כמא קאל איוב ובהמרותם תלן עיני (איוב י״ז ב׳) וקול דוד אם תשכבון בין שפתים (תהלים ס״ח ד׳). ונרץ הדה אלאיה יקול אלחכים אן אלעבאד ליס יכאדון אן יכלו מן סיה וחסנה פתקוי אללה הי לדאר אלבקא אלחיוה אלדאימה וקד בקית אלזלאת אלתי תלחק אלעבד תחתאג אלי אראב תדהבהא ענה אללהם אלא אן יסתכתר מן מלאזמה אלתקוי פאנה אדא פעל [דלך] לם יטאלב בהדה אלזלאת אליסירה אמא לאנה חין עוד נפסה אלכיר ארתפע ענה אלזלל ואלאנפאל או יכון לכתרה חסנאתה מחית ענה אלצגאיר עלי מא קאל בחסד ואמת יכפר עון וביראת ה׳ סור מרע (משלי ט״ז ו׳)[2].

24 **תרי אלכסלאן קד גמס ידה פי אלגצארה[3] פעגז[4] אן ירדהא אלי פיה:**

באלג אלחכים פי כסל הדא אלמדכור אנה יכסל אן יאכד לקמה מן נצארה פיטעמהא בעד גמס ידה פיהא כדאך תגדה פי אמר דניאה אלמטאעם בין ידיה פלא ילתפת אליהא ופי אמור דינה אלצלוה ואלבר בין ידיה פלא ינהץ אליהא ופימא ינמעהא והו אלחכמה גמיע אלעלום מוצועה בין ידיה פלא יתעלם מנהא שיא[5]).

25 **כמא תצרב אלדאהי פינהץ מן גפלתה[6]) כדאך אדא ועטת אלדהן יפהם אלמערפה:**

יריד אן כלאמך יעמל פי אלעאקל מתל צרבך ללגאהל בל הו אעמל כמא יקול תחת נערה במבין (משלי י״ז י׳)[7]).

26 **תרי אלאבן אלמסי אלמכגל ינהב אבאה ויהרב אמה:**

עלי אלנחו מן אלכלאם פאנה רבמא סרק מן מאל אביה שיא פאתונה אלי אן יטלק אמה אד לם תחפטה. ועלי אלכלאם אלנמלי פאנה קד ינקב ויתלצץ פיאכד מאלא[8]) ויהרב פיטאלב אלסלטאן אבויה באחצארה פתהרב אלאם פתסתתר אד הי אמראה ויוכד אלאב בביע ציעתה ליגרם מא סרק. פכשף הדה אלעאקבה ליחת עלי אלאדב[9]).

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ ילאזם.

[2]) ביאור: מלות לינה ושכיבה יורו לפעמים על ההתמדה. וכוונת הפסוק היא שבטבע האדם לעשות רע וטוב והנה יראת השם תביאהו לחיי עולם וישארו שגיאות הצריכות לכפרה והמתמיד ביראת השם לא יפקד באלו השגיאות הקלות אם שיתנהג במעשים טובים ולא יכשל כלל או שיסלחו לו השגיאות בעבור רוב צדקתו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ מתלא.

[4]) „גלאה" ונראה שהגאון החליף הפסוק הזה עם הפסוק שלמטה כ״ו ט״ו ועיין ביאורו שם.

[5]) ביאור: הפליג החכם בעצלות העצל שהמאכלים לפניו ולא יטעם מהם וכן הוא בדברי העולם ודברי אמונה ובדברי חכמה שהם לפניו ולא יביט אליהם.

[6]) „כמו שתכה הלץ ויתעורר מפתיותו כן וכו'".

[7]) ביאור: פעולת הדיבור לאיש נבון היא כהכאה ללץ וגם יותר חזקה.

[8]) בכ״י מאלה.

[9]) ביאור: ענין הפסוק אם נפרש כל חלק ממנו לבדו שהבן גוזל את אביו והאב יגרש את אמו לפי שלא שמרה אתו ועל דרך כללית הבן יהיה גנב או גזלן והמלך יצוה את האב

19 אלכתיר אלחמיה יחמל אוזארא פאנך אן תכלצת מן שי אזדדת פי גירה:

יסתקים אן יכון הדא אלקול [עלי הד]ה אל[עבא]רה יחדרנא בה מן אסתעמאל אלחדה וכתרה אלסכט ויערפנא סו עאקבה דלך אן אלאנסאן יתכלץ מן מציבה וידכל פי אכרי. ועלי עבארה אכרי ינתטם מע אלפסוק אלאול יקול לא תרע ולדך בלא ארב פתהלכה פיכרג גדל חמה נשא ענש כתיר אלחמיה עלי אלנאס חאמל אוזאר(א) ענד רבה כל כלצה מן גמיע דלך חד פי אדבה והדא אנפע ואצבע[1]). וכמא אמר אלאב אן יודב אמר אלולד איצא בקבול אלאדב הו קול

20 אסמע אלמשורה ואקבל אלאדב לקבל אן תתחכם פי אכרתך:

ופי תנאהיה אלי אלעאקבה אקואל מנהא ידני אלמודב ואלמודב גמיעא ויקול אצברת עליה פאן נפעה ליס יתבין אלסאעה אלא פי אלעאקבה. ומנהא יקול ללולד סניך וקת תטלב תתאדב פיה פלא ימכנך לעסוך ען דלך פתאדב מהמא ימכנך אלקבול. ומנהא אן יכון ישיר אלי דאר אלאכרה פיקול אדבך פי אלדניא ינפעך פי אלאכרה פיא לך ממא יתגר בה מן עאלם אלי עאלם אכר[2]).

21 ואעלם אן אפכארא כתירה פי קלב אלמר ותקדיר אללה הו אלדי יתבת:

תחת הדא מעאן אולהא ימנע אל[מר] מן אן [יקצי] ויחתם עלי שי בעינה מן אלחואדת אנה יכון. תם ילזמה אלאעתקאד דאימא אנה מחאט מדבר פי כל אחואלה מא כלא אלאמר ואלנהי[3]).

22 שהוה כל אנסאן אלאחסאן אליה[4]) ומטהר פקרה כיר מן די כדב:

גרצה אלא יסמע בעין אלנאס בעצא פי אנה יחסן אליה תם לא יפעל ועלי אן כל אנסאן ישתהי מנך אן תחסן אליה פאן אמכנך מא סאלך ואלא פאטהר לה תעדר מא סאלך וסקרך מנה אצלח מן אן תעדה ותכלפה ולו לם יועד בלק בלעם[5]) במא לם יפעל כאן אצלח ולו לם יועד אבימלך בעלי שכם במא לם יף להם בה כאן אסהל[6]).

בנתת כדי שלא ימיתום והשני שלא ייראו שימיתום כאשר ייסרום והשלישי והוא היותר טוב שיחיו אותם במוסר ולא ימיתום בעזבם אותם על אולתם.

[1]) ביאור: לפי מה שהעתקנו אמרו כי אם מציל וכו יתכן שהזהיר האדם מלהיות כעסן שסוף הדבר שאם ניצל מצרה יבוא לצרה אחרת. ועוד נראה שהפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואמר שאם האב אינו מיסר את בנו מאבד אותו ויהיה ענין גדל חמה וכו׳ שהכועס תמיד נגד בני אדם ישא עונש לפני השם ולפיכך חייב האב שיציל את בנו מכל זה ויוסיף ליסרו.

[2]) ביאור: אחר שצוה האב ליסר את בנו צוה את הבן לקבל את המוסר. ובאמרו באחריתך יש ענינים רבים וזה שהחכם אומר למיסר ולמיוסר שבאחריתם יבירו תועלת המוסר. ועוד יזהיר את הבן שילמד עתה לפי שבזקנתו לא יוכל עוד ללמוד. ועוד אומר שאם קיבל המוסר בעולם הזה יועיל לו בעולם הבא ומה טוב ומה נעים סחר כזה.

[3]) ביאור: בזה הפסוק יש כמה ענינים האחד שלא יגזור אדם על דבר ויחליט שיהיה והשני צדיק שיאמין שהוא מוגבל בהנהגת השם חוץ מבדברי צווי והזהרה.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ חסר. — [5]) אפשר שצ״ל בלעם בלק.

[6]) ביאור: כל אדם יתאוה שייטיב לו רעהו אבל טוב לאדם שיודה שאין ביכלתו למלא שאלת השואל משיבטיחהו ולא יעשה כמו שהבטיח בלעם את בלק ואבימלך את בעלי שכם ולא כלום שוע.

מאלך ולא תקדר אן תורתה עלמך לאן אלחכמה קד כאן מתלהא באשה כמא קדם חכמות בנתה ביתה (משלי ט׳ א׳) ואלפאידה פי [הדא אנת] אדא כאן אלאמר כדאך פינבגי ללולד אן יגד פי טלב אלעלם וכמא סאסנא[1]) אלאולון והתקן עצמך ללמוד תורה שאינה ירושה (אבות ב׳ י״ב)[2]).

15 ומן פעל אלכסל אן יוקע אלסבאת ותגד אלנפס אלמלולה תגוע:

חת בהדין אלקולין עלי אלנשאט אלי אלפעל אלדיאני ואלדניאיי ואנמא צאר אלכסל יוקע אלסבאת לאן אלבכאר אלדי סבילה אן יתחלל פי מסאם אלבדן בחרכה אלבטש אדא הי סכנת פלם תחללה תרקי אלי אלדמאג פאחדת נומא ינחל בה[3]).

16 מן חפט אלוציה חפט נפסה ומן אזרא בטריק אללה יהלך:

אשאר בקולה בוזה דרכיו אלי אללה וכאן נרצה פי הדא תרך אלאמתנאן מן אלמאיעין עלי רבהם יקול להם אנמא עמלתם ל[נפ]סכם וחפטתמוהא ובעכסה יקול ללע[צאה] לם ת[ני]טוה ואנמא אנטתם אנפסכם כמא קאל ירמיה ען קול אללה האותי הם מכעיסים נאום ה׳ הלא אותם למען בשת פניהם (ירמיה ז׳ י״ט)[4]).

17 אלראוף עלי אלמסכין הו מקרץ אללה ואילאוה יסלמה לה:

הדא איצא חת עלי אלצדקה יקול ללמומן לא תטנן אן אלדרהם אלדי תצדק בה קד צ׳עתה ואנמא אודעתה ביד מסתודע ענד רב אלעאלמין עז וגל בל לא כאלודיעה אלתי סבילהא פי אחכאם אלנאס לים עלי אלמסתודע שי מן דרכהא אלא כאלדין אלדי דרכה וצמאנה עלי אלמקתרץ חתי יופיה איאה כדלך צמן אללה אלנזא ללמתצדקין[5]).

18 אדב ולדך פאן אלרגא מוגוד ולא תחמל נפסך עלי קתלה:

להדא אלקול תלאתה מעאן אחדהא אנה אמר אן יודב אלאב ולדה ואלאסתאד תלמידה ברפק מן חית לא יתחאמלאן עלי תלף אלנפוס. תם עכס דלך אנה אעטי אלמודב אמאנא מן תלף נפס מן יודבה פקאל לא תלטר אלי באלך מותה. ואלתאלת והו אחסנהא אנה אמר באדב אלולד ואלתלמיד פקאל אחיהמא באלאדב ולא תדעהמא עלי גהלהמא פתקתלהמא[6]).

---

[1]) אולי צ״ל סנו לנא.

[2]) ביאור: כאלו אמר אפשר שתנחיל את בנך ממונך ואי אפשר שתתן לו חבר משכיל וזה הערה לאדם שאם ראה שחברו אינו מועיל להצלחתו ולטובתו יחליפנו. ויש עוד לפסוק הזה ענין נסתר והוא שנמשלה כבר החכמה לאשה ואמר שהאב אינו יכול להנחיל את בנו חכמה ולכן ישתדל הבן בעצמו לקנותה.

[3]) ביאור: המאמר הזה הערה לזריזות בין בדברי העולם בין בדברי תורה. ואמרו עצלה וגו׳ מפני שההבל הנוהג להתפזר דרך נקבי הגוף כשהאדם עמל עולה אל המוח אם הוא עצל ומפיל עליו תרדמה.

[4]) ביאור: אמרו דרכיו רוצה לומר דרכי ה׳. ואמר ששומר מצותיו לא ייטיב כי אם לנפשו והממרה את פי ה׳ אינו מכעיס אותו כי אם מכעיס את עצמו.

[5]) ביאור: הפסוק הזה הוא הערה לצדקה ואמר שמה שנותן האדם לעניים אינו אבוד כי אם הוא שמור ביד השם ולא כפקדון בידי אדם שאין אחריותו על השומר אלא כמלוה שאחריותו על הלוה שהשם הבטיח לשלם את גמול חונן דלים.

[6]) ביאור: יש בפסוק הזה שלשה ענינים האחד שהאב ייסר את בנו והרב את תלמידו

אחמוד עבר על פשע אן אבימלך אסי אלי אברהם ושרה גמיעא פלמא אעתד̇ר וסאלה אלצפח צפח לה ודעא לה ויתפלל אברהם וגו' (בראשית כ' י״ז) וכד̇לך יצחק אסו אליה אבימלך ואצחאבה פצפח ענהם ואעטאהם אמאנא כמא קאל וישכימו בבקר וישבעו איש וגו' (שם כ״ו ל״א) ואכ̇וה̈ יוסף אסו אליה באלחסד ואלבגי ומא אנצ̇ם אליהמא פגפר להם וכלמהם באלכלאם אלחסן כמא קאל ועתה אל תיראו וגו' (שם נ' כ״א) ואנמא כתבת הד̇ה אלקצ̇ץ לנעתבר בהא[1]).

12 תרי זבר אלמלך כנהים אלצ̇רגאם ותגד רצ̇אה כטל עלי עשב:

עלי אלט̇אהר יסתקים אן יכון תמת̇ילה לסכ̇ט אלמלך באלאסד ולרצ̇איה באלנדי לאן אלנאמי [אגמע] נועאן[2]) נבאת וחיואן פאכת̇ר אלחיואן לא קואם לה אלא באלנבאת פשבה אלרצ̇א באלטל אלד̇י הו מאדה̈ אלנבאת אלד̇י הו קואם אלחיואן ושבה אלסכ̇ט באלאסד אלד̇י יפני אלחיואן אלד̇י הו יפני אלנבאת פאכ̇ד̇ אלחאשיה̈ פי כל פן. ועלי אלבאטן יקול אד̇א כאן הד̇א שאן מלך מן מלוך אלנאס פכיף מלך אלמלוך וסיד אלסאדה̈ אחרי אן יכון סכ̇טה באלאסד וכמא מת̇ל פקאל אריה שאג מי לא יירא וגו' (עמוס ג' ח') ואן יכון רצ̇אה באלטל כמא שבה פקאל אהיה כטל לישראל (הושע י״ד ו')[3]).

13 וכמא אן אלולד אלגאהל אפה̈ עלי אבויה כד̇אך צכ̇אב אלזוגה̈ באלוכף אלמתתאבע:

על פי הד̇ה אלקצ̇יה̈ עלי מא כאן קדם ובן כסיל תוגת אמו (משלי י׳ א') פקאל אן אלזוגה̈ איצ̇א להא וצלה̈ באלבעל כוצלה̈ אלאבן באלאב פאד̇א באנת צכ̇אבה̈ כאן בלאהא עליה כבלא אלולד [אלגאהל] עלי ואלדיה ולכן אלואלד לא ימכנה אן יציר [לאלאדה] לא ואלד ואלבעל ימכנה אן יציר לזוגתה לא בעל באלטלאק[4]).

14 אלעקאר ואלמאל מן נחלה̈ אלאבא ותופיק אלזוגה̈ אלמנגחה̈ מן ענד אללה:

באנה[5]) יקול ימכנך[6]) אן תעטי ולדך מאלא ועקארא ולא תקדר אן תעטיה עשירא צאלחא ואל[פאי]ד[ה̈] פי הד̇א אן אמר אלעשיר אליה אן ראה מנגחא צאלחא לה ואלא אסתבדלה. וקד ימכן אן יכון להד̇א[7]) באטן פיקול תקדר אן תורת̇ אבנך

---

[1]) ביאור: כמו שהאריך משה אפו לבני גד ובני ראובן והרבה עמהם דברים עד שנצטדקו אמה שחשדם והודה להם וכן עשה יהושע וישראל עמהם. ואמרו ותפארתו וכו' כמו שסל״ח אברהם לאבימלך וכן עשה יצחק שלום עם אבימלך ורעיו ויוסף עבר על פשע אחיו ולא נכתבו אלה המעשים כי אם כדי שנלמד מהם.

[2]) בכ״י . . . מאלן.

[3]) ביאור: לפי שהאריה טורף בעלי חיים שהן ניזונים על הרוב בצמחים שהם גדלים בטל הזכיר החכם שתי הקצוות והמשיל זעף המלך לשאגת אריה ורצונו לנזילת הטל. ועל דרך נסתר כוונת הפסוק היא אם כן הוא במלך בשר ודם במלך המלכים לא כל שכן.

[4]) ביאור: אמרו אביו ר״ל אביו ואמו ונסמך זה הפסוק על מה שאמר למעלה בן כסיל תוגת אמו. ואמר שיש חיבור בין הבעל ואשתו כחבור האב עם בנו ואם היא אשת מדנים היא הוות לבעלה כבן כסיל ליולדיו אבל האב אינו יכול להיות לא אב והבעל יוכל להיות לא בעל בגירושין.

[5]) בכ״י באנה.

[6]) בכ״י אבנן. — [7]) בכ״י לידהא.

קאל אלחכים כי מי יאכל ומי יחוש חוץ ממני (קהלת ב׳ כ״ד). ואמא אלגאהל פאן נעמתה מארה לגהלה פינבסט פי אלאכל ואלשרב ואלנשיאן פי גיר וקתה פילטי עלי טבעה ותתנאולה אלעלל ואלאמראץ ומן גיר חלה פיסי אלי נפסה במא יוקעהא פי שדיד אלעקאב וכמא קאל עמוס ען אלמנעמין והם יגהלון פי פצל הוי השאננים בציון (עמוס ו׳ א׳) אלי אכרה. וקולה אף כי לעבד משל בשרים אצלה אנה יחסן במן הו מן נסל אלמלך אלתסל[ט ו]אל[תרוס] פהו ישפק עלי רעיתה וירי להם [לג]האת מנהא ליקים דכר אבאיה ויחיי דולתהם ואיצא ליבקי סננהם ויגאזי כל מן כאן וליא ולאדמא להם ואיצא לאנה ירגו מתל דלך לנסלה כמא עלמת מן שלמה אנה סן גמיע סנן אביה ותבתהא ויאהב שלמה את ה׳ ללכת בחקות דוד אביו (מ״א ג׳ ג׳) ואדא ולי אלקום עבד פאנמא קצדה[אן] יגיר סנן מולאה ויקתל אוליאה ואצחאבה ועמאלה אלי אן ינתהי אלי ארונהם כמא קאל פי בעשא ען ירבעם לא השאיר כל נשמה לירבעם עד השמידו (שם ט״ו כ״ט) וקאל פי מא פעל זמרי באלה לא השאיר לו משתין בקיר (שם ט״ז י״א) וליס ירגו איצא אן יתבת אלמלך לנסלה פהו יסוסהם בלא שפקה. ואנמא צאר הדא אלבאב אלתאני קצה אלעבד אעגב מן אלאול אלדי הו קצה אלאחמק חתי קאל פיה אף כי לעבד לאן אלאול כטאוה עלי נפסה פקט והדא אלתאני כטאוה עלי אמה או גמאעה. ואלגאהל איצא[1]) יסמי עבדא כמא קאל ועבד אויל לחכם לב (משלי י״א כ״ט) ואמא אלמקתרץ פלא יסמי עבדא אלא למן אקרצה פקט כמא קאל ועבד לוה לאיש מלוה (שם כ״ב ז׳)[2]).

11 מן עקל אלאנסאן טול מהלה ומן פכרה אלתגאוז ען אלדנב:

קד עלמת אן [משה רבינו] טול אלמהל לבני ראובן ובני גד ואוסעהם אלכלאם חתי תבין בראתהם ממא כאן יטן בהם פשכרהם וקאל אם תעשון את הדבר הזה ועבר לכם כל חלוץ וגו׳ ונכבשה הארץ וגו׳ (במדבר ל״ב כ׳—כ״ב) וכדלך יהושע וכל ישראל אוסעהם איצא מהלא וחלמא לבני ראובן וגד[3]) איצא ממא כאנו אתהמוהם בה פשכרו אללה כמא קאל וייטב הדבר בעיני כל ישראל ויברכו אלהים בני ישראל ולא אמרו לעלות עליהם לצבא וגו׳ (יהושע כ״ב ל״ג) הדא מן מחמוד האריך אפו. ומן

[1]) בסוף ביאורו הוסיף הגאון ואמר והכסיל יקרא גם כן עבד באמרו ועבד אויל לחכם לב אבל הלוה לא יקרא עבד אלא למי שהלוהו בלבד באמרו עבד לוה לאיש מלות ונראה שזאת ההוספה היא פירוש שני שאמרו אף כי עבד וכו׳ אפשר שענינו שאינו ראוי לכסיל למשול על חכמי לב והם השרים אבל אי אפשר לפרש שהפסוק מוסב על הלוה שהוא גם כן נקרא עבד לפי שאינו נקרא כן אלא אצל המלוה.

[2]) ביאור: עיקר שני חלקי הפסוק הוא שטובת האדם אשר מענפיה התענוג היא נאות לנבון לפי שישמור בה ארבעת כוחותיו הנזכרים בפתיחה ועוד שלא ישתקע בתענוגי הגוף יותר מדאי לפי שהוא דבק בחכמה והכסיל אינו יודע לכלכל תאותיו במדה ומשורה וירע לגופו ונופל בחליים וירע לנפשו שיחטא ויענש. ואמרו אף כי וכו׳ רוצה לומר שמי שהוא מזרע המלכים המלוכה ראויה לו לפי שהוא ירחם על עמו להעמיד זכרון אבותיו ולהקים מלכותם ולשמור חוקותיהם ויטיב לרעיהם ולמשרתיהם ועוד שהוא מקוה שיעשה זרעו כמוהו וכן עשה שלמה ואינו כן בעבד מושל שהוא ישנה חוקי אדוניו וישמיד כל בית המלך עד שלא ישאיר לו שרידו כמו שעשה בעשא עם ירבעם וזמרי עם אלה. ואמר אף כי לפי שהכסיל לא ירע אלא לעצמו והעבד המושל ירע לכל העם או לכל הקהל.

[3]) הלשון אינו מתוקן ויש כאן חסרון איזה מלות אבל הענין ברור ור״ל שיהושע וישראל גם כן האריכו אפם עם בני גד ובני ראובן עד שהראו שהם נקיים מכל חשד והודו להם כל ישראל.

5 **כמא אן[1] שאהד אלזור לא יברו כדֿאך אלמתפוה[2] באלכדֿב לא יפלת:**

6 **תרי כתֿירא יבתהלון וגה אלסכֿי ואכתֿר אלאצחאב לדֿי אלעטא:**

הדֿא איצֿא וצפה למא וגד פי אלדניא ואמא עלי אלחקיקה֞ פאנמא יגב אן יכון אלכתֿירון יבתהלון וגה אלצאלח כמא קאל צופר ען איוב ורבצת ואין מחריד וחלו פניך רבים (איוב י״א י״ט)[3].

7 **ותרי כתֿירא מן אכֿואן אלפקיר קד שנוה פכיף אן נדמאה קד בעדו ענה ויטלב מנהם אמורא ליס הי מתואתיה֞:**

הדֿא איצֿא מא אכֿתארה אלנאס עלי גהל ווצפה הו ענהם ואמא אלואגב פהו אן יכון גֿמיע אכֿואן אלעאצי ישנונה כמא קדם יראת ה׳ שנאת רע (משלי ח׳ י״ג) ואן יכון גֿמיע נדמא אלכדֿאב יבעדון ענה כמא קאלת אלתוראה֞ מדבר שקר תרחק (שמות כ״ג ז׳) ואן יכון אלטֿאלם אדֿא טֿלב מן אלנאס אמורא לא יואתונה עליהא כמא נהי אללה פקאל אל תשת ידך עם רשע (שם א׳)[4].

8 **מן אקתני אלחכמה֞ פקד אחב נפסה ומן חפטֿ אלפהם וגד כֿירא:**

יקע איצֿא אסם אלחכמה֞ עלי אלשראיע אלעקליה֞ ואסם תבונה עלי אלסמעיה֞ פמן באח בהא ולם יכדֿב פיהא פהו אלדֿי יסלם וינאל כֿירא[5].

9 **כמא אן שאהד אלזור לא יברו כדֿאך אלמתפוה באלכדֿב יביד:**

הדֿא איצֿא עלי אלמקדמה֞ אלתי פי אלתוראה֞ כמא אנהא חכמת באן יחל באלשאהד אלזור מתֿל מא קצד אחלאלה באלברי כדֿאך [מן כדֿ]ב עלי אכֿיה אלמומן פי גיר מגֿלס אלחכם פלא תחצל ללחאכם מגֿאזאתה ינתקם אללה מנה אלדֿי אטלע עליה במתֿל מא כדֿב עלי אכֿיה[6].

10 **לא יחסן באלגאהל אלדלאל פכיף יחסן באלעבד אלתסלט עלי אלריסא:**

אלאצל פי האתין אלקציתין הו אן אלנעמה֞ אלתי אלדלאל מן פרעהא תחסן באלעאקל כמא קאל והתענג על ה׳ (תהלים כ״ז ד׳) והתענגו על רב שלום (שם י״א) לאנה כלמא תנעם צפא דֿהנה ואעתדל מזאגה וקוי כֿאטרה וגאד פכרה ותמכנת אלארבע קוי אלתי דֿכרנאהא פי צדר אלכתאב ואיצֿא אדֿ הו חכים פלים יסרף פי לדֿה֞ נפסה פוק מא ינבגי לתעלק קלבה באלחכמה֞ פהי לעמרי תשבהה ותצלח לה כמא

---

1) בכ״י ב׳ ג׳ חסר.

2) בכ״י ב׳ ת׳ ואלמתפוה.

3) ביאור: דבר החכם בהווה אבל הראוי שלא יחלו בני אדם כי אם פני צדיק.

4) ביאור: זה על דרך מציאות אבל הראוי לבני אדם שישנאו הרשעים ויתרחקו מדוברי כזב ויכאנו מילתן לתוססים בקשתם.

5) ביאור: שם החכמה (והוא לפי דעתו פירוש לב) נופל על המצות השכליות ותבונה על המצות השמעיות והמפרסם אותם ואינו מכחש בהם ימצא טוב.

6) ביאור: התורה אמרה בעדים זוממין ועשיתם לו כאשר זמם וזה ענין תחלת הפסוק וגם אם ענה שקר באחיו באופן שא״א להביאו לפני בית דין השם יענשהו כפי מה שהלשין בחברו.

תכלאן וליס הו גהל מתל וכסיל לא יבין את זאת (תהלים צ״ב ז׳). והדא הו אלואגב ליס עלי מא אלתארה אלעאמה בל יגב אן יפצל אלפקיר אלצאלח עלי אלמוסר אלטאלח ואקתצר מן גמיע פנון אלטאלח עלי עקש שפתיו עלי מא כאן קדם מן מות וחיים ביד לשון (משלי י״ח כ״א)[1].

2 ואלנפס איצא בלא מערפה לא כיר פיהא ואללאח פי אחואלה יכטיהא:

ברגלים האהנא נטיר קול יעקב לרגל המלאכה אשר לפני ולרגל הילדים (בראשית ל״ג י״ד) אלדי תפסירהמא לחאל. וזאדנא בקולה הדא חתא עלי אלעלם פקאל מע גמיע אלאמור מן מאל וגאה וגיר דלך אדא לם תכן מערפה פלא כיר פי אלכל לאן קולה גם ידל עלי אן תחת כלאמה אשיא אכר מצמרה גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. תם קאל וליס תבאד אן תגדהא פי מן הו מלחאח פי אמורה ומנעכף עלי מכאסב אלדניא בל תגדה יכטיהא ויחיד ענהא בכתרה שגל פכרה ובמשה[2]).

3 גהל אלאנסאן יזיף טרקה ועלי אללה יצגר קלבה:

קאל הדא ליכף אלאנסאן ען אחאלה מא יעאנתה מן אלנהד פי דניאה עלי רבה כמא פעל אלא[כוה] פקאלו מה זאת עשה אלהים לנו (בראשית מ״ב כ״ח) וכאן דאך ממא כסבת אידיהם בל נקול ענד כל חאדתה כמא קאלו פי וקת נדמו[3]) עליה אבל אשמים אנחנו על אחינו (שם שם כ״א) לאנה לא יפעל בנא אלא אלאצלח ולדלך תגד עלי יקול וה׳ [הוא] הטוב בעיניו יעשה (ש״א ג׳ י״ח) ותרי דוד יקול יעשה לו הטוב בעיניו (מ״א י״ט י״ג) ויקול יחזקיהו טוב דבר ה׳ אשר דבר (ישעיה ל״ט ח׳) ועלי אלאצל אלמקדם[4]) אן כל אלם יחדתה פי עבאדה פלים יכלו מן אן יכון אמא תמחיצא למא סלף או מחנה ליעוץ עליה אלאנסאן תואבא וגזאא[5]).

4 אלמאל יזיד אצחאבא[6]) כתירין ואלצעיף ינפרד חתי מן אצחאבה:

---

[1]) ביאור: מלת כסיל שעניגה כאן איש שבוטחים בו נגזרה מלשון יקום כסלו והוא בטחון ולא מלשון וכסיל לא יבין. ודיבר במה שראוי לעשות ולא כמו שעושה המון העם וצריך לכבד את הצדיק אם הוא עני יותר מן העשיר שהוא רשע ופרט כאן עקשות פה מכל מיני הרשעות לפי שאמר שמות וחיים ביד לשון.

[2]) ביאור: אמרו ברגלים פירושו בענינים כמו שאמר יעקב לרגל המלאכה. ומלת גם תורה על דבר מובן שלא נכתב כאלו אמר גם הון וכבוד בלא דעת נפש לא טוב. ואל תחשוב שאולי תמצאם במי שהוא אץ במעשיו ונחוץ בעסקי העולם הזה מפני שהוא יפסידם ברוב השתדלותו ופחזותו.

[3]) בכ״י חמדו.

[4]) עיין למעלה י״ח י״ב.

[5]) ביאור: אין ראוי לאדם שיתרעם על השם בעת צרתו כמו שעשו אחי יוסף באמרם מה זאת עשה אלהים לנו אבל יתודה על עונו כמו שאמרו אבל אשמים אנחנו וכן עשו עלי ודוד וחזקיה מפני שכל צרה הבאה עלינו היא רק לכפרתנו או לנסותנו כדי שנקבל שכר על זה.

[6]) בכ״י ב׳ ג׳ אצדקא.

פעל עבד מלך הכושי (ירמיה ל״ח ז׳) במא תכלם עלי ירמיהו ומות אלאכרה קד יכתסב בכלמה כמא פעל אלמקלל (ויקרא כ״ד ו׳) ונירה[1]).

22 מן רזק זוגה פקד רזק כירא ופק אלרצא מן ענד אללה:

אכד אלחכים פי הדא אלפסוק שלצא ואחדא מן גמלה גנס פחכם פיה בשי ליתנב דלך אלחכם לכל אלגנס בחגה עקליה ודלך אן אלעקל יוגב אן יכון עלי כל נעמה שכר למן אנעמהא ממן אנעמת עליה פלעלה אן אול נעמה אנעם אללה בהא עלי אדם ואול מלך מלכה וסמאה טוב הדא חוה כמא קאל לא טוב היות האדם לבדו (בראשית ב׳ י״ח) געלהא אלחכים האהנא מתאלא ופאתחה לגמיע אלנעם ואיגאב אלשכר עליהא ועלי כל נעמה וכמא גאת אלאתאר באן אלמומן יקול עלי כל מא ינעם בה ברוך הטוב והמטיב (ברכות נ״ט ע״ב)[2]).

23 תרי אלפקיר יתכלם בתחנן ואלמוסר בעזה:

הדא מנה חכאיה אלוגדאן אלדי וגדה פי אלעאלם ואמא אלואגב פיה אן יכון צאחב אלחק יתכלם בקוה גניא כאן אם פקירא וכדלך צאחב אלשך יתכלם בצעף תצאחב אלבטל לא יתכלם בתה וכדלך אלקול פי אלסאיל ואלמגיב ואלעאלם ואלמתעלם[3]).

24 כם מן די אצחאב ירתץ בהם וכם מן צדיק ילאזם אכתר מן אך:

פי דרג הדא אלכלאם דם אלאסתכתאר מן מכאלטה אלנאס פאן פיהם מן הו כצדיק והו אפה אלא מן אמתחנתה פוגדתה כירא מן אך[4]).

יט

1 אלפקיר אלסאלך בצחתה כיר ממן הו עסר פי נטקה והו די אתכאל:

הדא אלאתכאל יתצרף מן [אש]ר יקוט כסלו (איוב ח׳ י״ד) אלדי תפסירה

---

[1]) ביאור: יסוד העולם ותיקונו אינם כי אם בדיבור פה כמו התפלה לאל וההודאה למלך והמשא ומתן והנשואין והגירושין והעדות והמשפטים וכל זה בשאלה ותשובה וויכוח והנה הדברים מצליחין ונפסדין ביד הלשון בין בעולם הזה בין בעולם הבא. ואמרו תשבע בטנו הוא נגד החיים לפי שהחיים הוא משל לטובה ולעונג ואמרו ישבע נגד המות שעניננו כאן שהנפש קצה מפני הצרות הבאות עליה. ואפילו בדבור אחד די להחיות אדם בעולם הזה כמו שעשו שרי מלך ארם עם אחאב או להמיתו כמו שאירע לעבד מלך הכושי כשדבר נגד ירמיה וכן בעולם הבא כמו שאירע למקלל.

[2]) ביאור: החכם מדבר כאן בדבר פרטי מכלל הטובות שיחנן אותנו בהן השם והשכל מחייב שנודה לו כמו כן על כל טובה וטובה ונתן למשל האשה לפי שהוה היתה המתנה הראשונה לאדם מאת השם ונקראה טוב לפי מה שאמר השם לא טוב היות וגו׳ ואמרו חכמים שחייב האדם לברך על כל טובה ברוך הטוב והמטיב.

[3]) ביאור: דבר החכם בהווה אבל ראוי לאדם להגביה את קולו אם האמת עמו ולהשפילו אם הוא בספק ולשתוק אם הוא בעל שקר. וזה גם כן בשואל ובמשיב ברב ובתלמיד.

[4]) ביאור: הזהירנו החכם שלא להתחבר עם בני אדם יותר מדאי לפי שיש בהם דומה לרע והוא משחית אלא אם כן ניכר שהוא דבק מאח.

18 אלסהם יבטל אלצ̇ב̇ב̇ ויפרק בין אלמתשאג̇רין: 19 אלאכ̇ו̇ה̇
באנו¹) מן קריה̇ עז וצ̇כ̇ב̇ עט̇ים כנג̇ר אלקצר:

נעת אלסהאם אלתי ילקיהא אלאכ̇וה̇ או אלשרכא פימא בינהם וקת אלקסמה̇ פחמדהא וג̇עלהא תופיקא מן ענד אללה לכל ואחד ועלי מא קאל אללה פי אלתוראה̇ [ו]ה[התנחלת]ם את הארץ בנורל (במדבר ל״ג נ״ד) פלמא ג̇על הד̇א חקא כמא קאל מדינים ישבית הגורל אוג̇ב עלי אלכ̇צמין אן ירצ̇יא בה ויעטלא אלכ̇צומה̇ אלתי כאנת ואלמשאג̇רה̇ לאן לפט̇ה̇ עצומים משאג̇רה̇ והי תתצרף ממא קאל ישעיהו קרבו ריבכם הגישו עצומתיכם (ישעיה מ״א כ״ב) צאר עצומים מקאם יריבים. ת̇ם נעת אלמתשאג̇רין באן כל ואחד קד בעד ען אכ̇יה באלוחשה̇ מת̇ל קריה̇ עז יעני חצן שאהק ונעת אלצ̇ב̇ב̇ באנה שדיד כשדה̇ מתרס קצר אלמלך. פכלמא זאד פי נעת מדינים ואחים באלצעובה̇ זאד פי נעת אלג̇ורל באלצלאח ואלאנצאף יקול ליס מדינים ואחים קד בלגו פי אלכ̇צומה̇ אלי חאל צ̇עיפה̇ יצלחהם פקט בל לו בלגו פי כ̇צומתהם אלי חאל נליט̇ה̇ צעבה̇ לאצלח בינהמא איצ̇א ואנצפהמא²).

20 מן ת̇מר קול אלמר תשבע בטנה ומן גלה̇ נטקה יסתכת̇ר:
21 ולד̇לך צאר אלמות ואלחיוה̇ פי טאקה̇ אללסאן פמן אחב̇ איהמא
אכל ת̇מרה:

חצל אלחכים פי הד̇ה אלאיה̇ אן אלראבטה̇ אלמאסכה̇ ללעאלם הי אלנטק אלד̇י בה יהיי פיה³) וכמא הו משאהד אן אלצלוה̇ ללה ואלביעה̇ [ללמלך ואלשרא] ואלביע ואלתזויג̇ ואלטלאק ואלא... פיה⁴) ואלשהאדה̇ ואלחכם כל ד̇לך באלכלאם ואלמסלה̇ ואלג̇ואב ואלמנאט̇רה̇ איצ̇א פבה תנצלח אלאשיא ותנפסד פלד̇לך קאל אן פי טאקתה אלמות ואלחיוה̇ פי אלדניא ואלאכ̇רה̇. פבאזא מות קאל קבלה תבואת שפתיו ישבע ולם יקל תשבע בטנו לאן אלמות אנמא הו אסתכת̇אר מן אלמקאם פי אלבלא ובאזא חיים קאל קבלה מפרי פי איש תשבע בטנו לאנה נעמה̇ וסעאדה̇ וכמא הו משאהד מן אן חיוה̇ אלדניא קד תנאל בכלמה̇ כמא פעל קואד מלך ארם באחאב וקאלו עבדך בן הדד אמר תחי נא נפשי (מ״א כ׳ ל״ב) ומות אלדניא בכלמה̇ כמא

לאיש אחד ולפי הנראה השדה לו ובא אחר והביא ראיה שלא היה לאשת שום קנין חוץ מזאת השדה ושאחר כך נשאת תשוב השדה אליה מפני שנגלה שהיא הסתירה זאת השדה מאת האיש אשר כוונה להנשא לו. והשני שבא איש אחד ואמר שאביו מת והניח לו שדה ובא איש אחר ואחז בה ואחר כך בא זה האיש והביא ראיה שהמת היה גר ובנו נולד קודם שנתגייר וזכה בו שהשדה הפקר. וזה המאמר רמז גם כן למאמינים שלא ישמעו לקול הכופרים והמתנגדים עד שיביאו טענותיהם לפני חכמינו אבל אינו צריך להביא דעותינו לפני הכופרים והמתנגדים מפני שיש לנו אותות ומופתים עליהן.

¹) בשלשה כ״י כאנו ובכ״י ב׳ וג׳ פי במקום מן וענין העתקה אינו ברור ואפשר שרצה לומר שהאחים שנתרחקו זה מזה הם מעין קרית עוז.

²) ביאור: האחים והשותפים הבאים לחלוק צריכים להרחיק הריב ולהשלים ביניהם בגורל ואמרו עצומים כמו יריבים. ואמרו אח נפשע ר״ל אפילו אחים שנתרחקו זה מזה במשטמתם כאילו כל אחד מהם עיר בצורת שאי אפשר לכבשה וריבם חזק כבריח ארמון הגורל יכול להשבית את הריב שביניהם.

³) אולי צ״ל כלה.

⁴) אולי צ״ל אלאמר ואלנהי = הצווי והאזהרה.

ויסכן אן יכון וצפה בהמא בעד חכמתה יעני אנה כלמא אמען פי אלעלם טלב אלתויד ועלי מא הו משאהד מן לה מאל אמען עלי אלויאדה פיה אכתר ממן ליס לה[1]).

16 עטא אלאנסאן ירחב בה[2]) ובין ידי אלאגלא יסירה:

אלעטא עטאאן אמא פי אלדניא פמעלום אנה מן בר אלמלוך וחאשיתהם ואהדא אליהם קרבוה ואגלוה כמא אכרם בן הדד לאסא ותגלת פלסר לאחז[3]) למא אהד[י]א אלידמא. ופי אלאכרה פמן אטאע רבה במאלה וזכי בלה[י]אתה רחב בה אלצאלחון ואכרמוה כמא קאל לכן אחלק לו ברבים וגו׳ (ישעיה נ״ג י״ב) מתל אברהם יצחק ויעקב ונירהם מן אלצאלחין. ואלרחב ואלסעה פי לגה אלערב עלי מעני ואחד[4]).

17 יכאד אול אלכצמין אן יזכו פי דעואה חתי יגי צאחבה פינאהיהא[5]):

טאהר הדא אלקול תחדיר ללחאכם מן קטע אלחכם עלי קול אחד אלכצמין דון אלאכר פאנה רבמא ראי אלחק כאנה מע אחדהמא בבינה פאדא סמע כלאם אלתאני תבין אן אלאול כאן טאלמא ולדלך קאל ועמדו שני האנשים אשר להם הריב וגו׳ (דברים י״ט י״ז). ולו דהבת אן אבסט מן שרח הדא כתירא לטאל לכני אדכר בעצא ואקול מן דלך כאן אלבינה קאמת ליהודי בכתאב מתנה מן אמראה ליס להא בעל פעלי הדא אלטאהר אלציעה לה תם חצר כצמה פאקאם אלבינה באן אלציעה הי גמיע מלך אלאמראה תם תזוגת בעד דלך [פיגב אן] תרד עליהא למ[א] אנ[כשף אן הדה אלאם]ראה מויה שיהא עמן קצדת אן תתזוג בה. ומן דלך איצא כאן בינה קאמת לרגל אן הדה אלציעה לאביה ומאת והו מאלכהא תם תגלב עליהא רגל אכר פעלי אלטאהר יגב אכראגהא מן ידה פלמא חצר כצמה אקאם אלבינה באן אלמתופי כאן דכילא ואן ולדה הדא לם ינסלה עלי אליהודיה פיגב אקרארהא פי יד אלרגל אלדי סבק אלידהא אד אלאמה כלהא וארתו דאך אלמתופי ומתל הדא כתיר. ופי פי הדא אלקול אן יכון אלמומן אדא סמע כלאם אלמלחדין לא יסארע אלי קבולה חתי יערצה עלי אלמומנין וכדלך אדא סמע צאחב אלחק כלאם אלמכאלפין פלא ינבני לה אן ידאכל קלבה שיא מנה חתי יערצה עלי אלמואפקין ולא יגב אן יעכס דלך באן יקאל לא יקבל כלאם אלמומנין ואלמואפקין חתי יסמע כלאם מכאלפיהם למוצע אלאיאת ואלבראהין אלתי קאמת להם[6]).

---

[1]) ביאור: הכתוב מוסב בין על מי שרצה להתחכם ולפיכך למד בין על מי שהוא כבר חכם ורוצה לתוסיף על חכמתו כמו שמי שיש לו ממון מבקש להרבות את עשרו יותר ממי שאין לו כלום.

[2]) בכ״י ב׳ יוסע לה והגאון רומז לזה בסוף ביאורו באמרו שענין רחב וסע בערבי אחד.

[3]) בכ״י תגלת כאן.

[4]) ביאור: אם בדברי העולם הזה ידוע שנותן מתנות למלכים ולשריהם מכבדים אותו כמו שכיבד בן הדד את אסא ותגלת פלאסר את אחז ואם בדברי העולם הבא העושה מצות בממונו וגומל חסד לאביונים ירחיבו לו הצדיקים כמו אברהם ויצחק ויעקב ויושיבוהו ביניהם.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ פינהאה.

[6]) ביאור: הפסוק הזה לפי פשוטו תזהרה לדיינים שלא יגזרו המשפט אלא אחר ששמעו בעלי ריב שניהם מפני שלפעמים יביא אדם אחד הראייה שהצדק עמו וכשבא בעל ריבו יבטל את ראייתו ואתן לך מזה שני משלים האחד שאשה פנויה כתבה שטר מתנה על שדה אחת

קלנא אשה הוא פסרדא כאן לפטא חתי נקול אם בעל אשה הוא (שמות כ״א ג׳) וכדלך אדא קלנא והוא אשה פקט כאן לפטא חתי נקול והוא אשה בבתוליה יקח (ויקרא כ״א י״ג) וכדלך אין אלהים חתי נקול ומבלעדי אין אלהים (ישעיה מ״ד ו׳) וכדלך לא אלה פי לגה אלערב חתי תצם אליה אלא אללה ומא אשבהה פמא אחסן אלאגאבה חתי יתאם באקתצאר אלארץ כלהא[1]).

14 רוח אלמר תחתמל אלאמה ואלרוח אלכאבה מן יחתמלהא:

להדא מעניאן אחדהמא עלי אלתראגן יקול וגדת אלאלאם אדא ערצת פי אלנפס אחתמלתהא אלרוח ודברתהא ולטפת להא בגודה אלראי ואלפעל גמיעא חתי תעאלגה ולכן אדא וקע אלאלם פי אלרוח פמא אלחילה פיה ומן ידברה או יצלחה וליס פוקה פי אלאנסאן גוהר אכר אעלי מנה כאלצעף אדא ערץ[2]) פי קוה אלפכר ואלדכר ואלתמייז אללאתי פי אלדמאג ופי אלרוח אלבאצר ואלסאמע ואלדאיק ואלמסתנשק אלתי פי אלארבעה אלאעצא וכדלך פי אלקוה אלגאדבה ואלמאסכה ואלהאצמה ואלדאפעה פי כל עצו וכדלך אלמולדה ואלמרביה ואלגאדיה פי עמק אלנפס וכדלך פי אלרוח אלבאצר אלמתחרך אלחסאס[3]) אלנאשיתין מן אלקלב סהדה אלסת עשר קוה מן אלנפס אדא צעפת ליס פוקהא מא תסתמד מנה שיא פביעיא אלא אלדעא אלי אלבארי אלדי הו פוק אלכל. ואלאכר עלי נהגה אלאמר(וקול) יקול ללמר אלעאקל אן יחתמל אלאלאם אדא חלת בה ולא יצגר לאנהא לא תכלו מן אן תכון אמא תמחיצא למא סלף מן סיאתה או מחנה עלידא תעויץ עלי מא בינא פי כתאב איוב תם קאל ועלי אני ראית אלנאס יקולון מן יחתמל אלאלם ורוח נבאה מי ישאנה יכון פי הדה אלעבארה אלתאניה קול אלנאס[4]).

15 קלב אלפהם יקתני אלמערפה ואדאן אלחכמא תטלבהא:

הדאן אלפעלאן יקנה דעת ותבקש דעת יסכן אן יכון אלחכים תצף כל עאלם בהמא פי חאל תעלמה פקאל קבל אן יציר חכימא כדא פעל חתי צאר עאלמא

---

1) ביאור: כמו שאי אפשר שישיב אדם כראוי אם לא שמע מפי השואל כי אם חצי כלה כן הוא בחצי ענין ולכן ימתין המשיב עד שישלים השואל את דבריו ואם אינו עושה כן ומשיב אחר זה שנית והוא סותר את תשובתו הראשונה יכלם ואם ישתוק תחשב לו לאולת ואם יחריש עד שישוב השואל לשאלו ואינו משיב יהיה לו כלמה ואולת יחד ומה יפה המתינות עד שיקיף האדם כל אפסי הארץ (כלומר שאדם צריך להיות מתון עד שיבין כל חלקי הדבר).

2) בכ״י ערף.

3) אחר מלת אלגאדבה בכ״י חסרון עד אלנאשיתין ומילאו סופר אחר ולזה נפל שיבוש בסוף ונראה שצ״ל וכדלך פי אלקוה אלמתחרכה ואלקוה אלחסאסה.

4) ביאור: הפסוק סובל שני ענינים אחד על דרך מציאות שהאדם יוכל לרפא חליי גופו ברוחו והוא שיכלכלם בהנהגתו הטובה ובמעשיו ואי אפשר לאדם לרפא חליי נפשו בטבע כי אם כשיתפלל אל הבורא וזה כשתארע חלשות באיזו משש עשר כחות הנפש והם כח השכל והזכרון והבחינה שהם במוח ורוח הראיה והשמע והטעם והריחה שהם בארבעה איברים וכח המושך והמחזיק והמעכל והדוחה שהם בכל אבר (מן הבטן) וכח התולדה והגידול והמזון שהם בעסק הגוף וכוחות התנועה והחוש הנולדים בלב. והשני על דרך צווי שחייב האדם לסבול יסוריו ולא יתרעם נגד השם מפני שהם לכפרת עונותיו או לנסיונו ואף על פי שיש בני אדם שאומרים רוח נכאה מי ישאנה.

11 וכמא אן מאל אלגני קריה עזה וכחצן מניע פי זכרפתה:

הדֹא עאטף עלי אלפסוק אלאול יקול אן שם ה׳ הון עשיר והו איצֹא יקאל עלי אלדניא באלאינאב אן יכן אלעבאד יגֹעלון מאלהם וכנוזהם מאעה רבהם ועלי תמאם אלפסוקין אללדין קאל אצחאב איוב לה ובצור נחלים אופיר (איוב כ״ב כ״ד) [ו]זהב אופיר] ענדך כצואן אלאודיה [וכסף תועפות לך] (שם כ״ה) ואגֹעל אלכאפי הו מאלך אלמאדר לך פנצפא אלפסוקין אלאולאן מתקאבלאן ונצפאהמא אלאכֹיראן מתואזנאן. ועלי אלאכֹרה באלגֹזא באלסעאדה אלדאימה כמא קאל הנה שכרו אתו ופעלתו לפניו (ישעיה מ׳ י׳) וקאל איצֹא מה רב טובך אשר צפנת ליראיך (תהלים ל״א כ׳)[1].

12 תבע מא ישמך קלב אלמר אלכסר ותבע אלכשוע אלכרם:

הדֹא אלקול ועלי אנה קד עכסנאה פי אלתפסיר פהו איצֹא אדֹא עברה אלמעבר עלי נצה אתגֹה והו אן אל[נבי] קאל למא צח אן אלצלף מן עקובתה אלכסר[2]) ואלכשוע מן גֹואה אלכרם כאנת [מ]ק[דמ]ה אלכסר אלצלף ומקדמה אלכרם אלכשוע כמא עלמת מן שאול חין כאן כֹאשעא והרב מן אלתרוס כמא קאל הנה הוא נחבא אל הכלים (ש״א י׳ כ״ג) אכֹתארה אללה וחין תעטם וקאל אלי לארב (שם כ״ב י״ג) ומא אשבה דֹלך אזיל[3]).

13 מן רד גואב קול[4]) קבל אן יסמע תמאמה פדֹאך גהל מנה וכֹזי לה:

למא כאנת אנצאף אלכלמאת לא יסתפאד מנהא מעני מתֹל יץ וחק יע וקוב ואנמא הי ענד אלתחציל כאלסכות אלדֹי לא יפיד שיא כאנת איצֹא אנצאף אלמעאני ואגֹזאהא לא תפיד שיא ומקאמהא מקאם אלסכות עו דֹלך אלמעני וכמא אנה לא גואב עלי אגֹזא אלכלמאת אדֹ לא גואב עלי אלסכות כדֹלך לא גואב עלי אבעאץֹ אלמעאני פמן לם יסתתם מן סאילה גֹמלה אלמעני אלדֹי ענה יסלה בל אגֹאבה והו פי וסט כלאמה לחקה אחד אמרין אמא כֹגל או תגהיל או המא גמיעא לאנה יכון קד אגֹאבה עלי מא אסתחק אול אלכלאם פאדֹא סמע תמאמה אנתקץֹ אלגואב פאן הו תרך אן יג[יב]ה [בגואב] תאן כאן גאהלא ופיה קאל אולת ואן הו אגֹאבה לם יכן פי אלחאל אלתֹאניה גאהלא בל כֹגלא ופיה יקול וכלמה פאן אמסך חתי יסאלבה סאילה באלגואב לזמאה אלאמראן גמיעא אולת וכלמה וכמא אנא לו

תבטחון בשם למגדל כן נמשל במקרא לנוה ולמעון ולהדר לסלע ומצודה ולפיכך נקרא השם מקום באמרם המקום ברוך הוא לפי שהוא יותר כללי מן החלקים. ובעולם הבא ענין הפסוק שהכל ישוב אליו תגמול הצדיקים נמשל למגדל בנוי ששוכנים בו לבטח ועונש הרשעים כפרץ חומה תנופל על חרסית ומתנגה כמו שפירשנו בישעיה.

1) ביאור: הפסוק הזה מחובר עם הפסוק שלפניו ואומר שם ה׳ הון עשיר וזה נאמר גם כן בעולם הזה לפי שצריך אדם לחשוב קיום מצות השם כממונו ואוצרו וכן עשו חברי איוב שהמשילו בתחלת הבטחון בשם בבצר ואחר זה בכתם אופיר. ובעולם הבא האוצר הוא גמול ההצלחה התמידית.

2) בכ״י אלכרם.

3) ביאור: הדברים מהופכים בהעתקה שהשבר יבוא אחר הגאות והכבוד אחר הענוה ואם תפרשם כמו שהם הטעם אחד. וידענו שבחר השם בשאול בעת ענותנותו והורד ממלכותו בגאותו.

4) בכ״י ג׳ כלאם ובכ״י ב׳ חסר.

עפר בצר והיה שדי בצריך (איוב כ״ב כ״ד, כ״ה) יקולון דע אלחצון אלי אלתראב הוא[1])
ואזראא ואגעל אלכאפי חצנך אעתקאדא[2]). תם קאל ולא ינפע אלנפע אלתאם אלתכלאן
עלי אללה אלא למן כאן צאלחא לאנה קאל בו ירוץ צדיק ונשגב ואמא מן כאן כאפרא
או פאסקא פתקדירה קרבה מן רבה באלמעאצי אוכד לעקובתה כמא קאל אלנבי
ראשיה בשחד ישפטו וכהניה במחיר יורו ונביאיה בכסף יקסמו ועל ה׳ נשענו (מיכה
ג׳ י״א) תם קאל לכן בגללכם ציון שדה תחרש וגו׳ (שם י״ב). וקולה ונשגב
ינצר ויצאן פי אלדניא. ומעני אכר פי תמתילה ללתכלאן באלחצן לאן אלחצן יחתאג
אליה פי אשד[3]) וקת והו וקת אלחרב כמא קאל פי אבימלך ומגדל עז היה בתוך
העם וינסו שמה וגו׳ (שופטים ט נ״א) כדלך אסם אללה פי אשד מא כאן עבדה
ינצר כמא קאל ועת צרה היא ליעקב [וממנה יו]שע (ירמיה ל׳ ז׳) ואלשיגוב יכון מן
אעדא כמא קאל ממתקוממי תשגבני (תהלים נ״ט ב׳) וקאל דויד יענך ה׳ ביום צרה
ישגבך (שם כ׳ ב׳) וקד עלמת מן קול דויד לגלית אתה בא אלי בחרב ובחנית
ובכידון ואנכי בא אליך בשם ה׳ צבאות (ש״א י״ז מ״ה). ומעני אכר לתמתילה באלחצן
לאן מן דכל חצנא סבילה אן יגלק עליה אלאבואב פלא יערף סכאנא סוי דלך
אלחצן כדלך ינבגי אן יקטע אלמומן גמיע אלמואתיק ואלמתכלאת אלא מן ענד אללה
פקט ולדלך וצף בה דוד ולא פנה אל רהבים ושטי כזב (תהלים מ׳ ה׳) ועלי
הדא אלתאויל קאל ישעיהו אלצא לך עמי בא בחדריך וסגר דלתך בעדך (ישעיה כ״ו כ׳)
לאן אלאעתמאד עלי אללה ימתל בכל מכאן מן מאוי ומומן וחצן וכדר וכהף וגבל
ומא אשבה דלך קאל פי אלמאוי זה אלי ואנוהו (שמות ט״ו ב׳) אוי אליה וקאל
פי אלמומן מעון אתה היית לנו (תהלים צ׳ א׳) וקאל פי אלחצן מגדל עז שם
י״י וקאל פי אלכדר לך עמי בא בחדריך ופי אלכהף ואלגבל י״י סלעי ומצודתי (ש״ב
כ״ב ב׳) ומא שאכל דלך ועלי אנה עלי הדה אלפנון נקלת אלאמה אן אסמה מקום
ולדלך יקולון אדא הם דעו המקום ברוך הוא אי הדא אעם[4]) אלאקסאם. ותאליפה
מע חאל אלאכרה לאן אללה עז וגל ה[ו] אלדי אליה יציר אלכל פתואבה ללצאלחין
[חצן] מבני יסכנונה ואתקן כמא קאל בני עבדיך י[שכונו] ו[זרע]ם לפניך יכון
(תהלים ק״ב כ״ט) ועקאבה עלי אלטאלמין [כ]קטעה מן חצן תקע עלי אנא לוק
פתמתגה כמא קאל כפרץ נופל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה
כשבר נבל יוצרים (ישעיה ל׳ י״ג—י״ד) וכמא שרחנא הדא פי מוצעה[5]):

---

[1]) בכ״י הדא.

[2]) הגאון הוסיף בפסוק הזה ובפסוק שלאחריו ביאור שני הפסוקים של איוב.

[3]) בכ״י אשר.

[4]) אפשר שצריך להוסיף מן.

[5]) ביאור: הכתוב הזה מוסב הן על העולם הזה בבחירת אדם הן על העולם הבא בגמול ועונש בעולם הזה יש לאמרו מגדל עז ענינים רבים האחד שאמר מגדל עז ולא אמר הר גבוה ולא ארץ נשאה מפני שאף על פי שהשם הוא מעמיד הכל לא יועיל זה לאדם אלא אם הוא בעצמו ישים במחוזו באל כמו שלא יציל מקום גבוה את האדם אלא אם בנה מצודה לנפשו. ואמרו בו ירוץ צדיק ענינו שהבטחון אינו מועיל אלא למי שהוא תמים דרך ולא לרשע שהחושב להתקרב אל השם בעבירות ענשו י.ז.ר גדול. ואמרו ונשגב ר״ל שהשם יעזרהו וישמרהו בעולם הזה. וענין שני שבני אדם אין צריכים למגדל אלא בעת היותר קשה והיא עת מלחמת וכן השם הוא מנוס לצדיק כשהוא במצוק ומלת שיגב תורה על זה הענין. וענין שלישי שהנכנס במגדל סוגר הדלת בעדו ולא ישגיח במקום אחר כן צריך אדם לבטוח בשם לבדו. וכמו שנמשל

4 ינבגי אן יכון כלאם אלמר כאלמא אלעמיק לאן ינבוע אלחכמה כאלואדי אלנאבע:

סעלי ראך ינב אן יסתעמל פכרה וישחדה חתי יכון כלאמה ראיא צואבא[1]).

5 ומחאבאה אלטאלם לא כיר פיהא ולא אלמיל עלי אלזכי פי אלחכם:

לא כיר פיהא ללחאכם לגירה ולא ללזכי לכסאירתה ולא ללטאלם למעונתה עלי אלטלם [ולא לאה]ל אלבלאד אלמסעול דלך בינהם [לאר]תפאע אלברכאת[2]).

6 נטק אלגאהל ידכל פי אלכצומה ופוה ידעו אלהבגאת:

חכי מא הו משאהד בין אלנאס[3]).

7 ופם אלגאהל אנדקאקה[4]) ושפתאה והק נפסה:

8 כלאם אלמתריץ כאלמזאח[5]) וקד וצל אלי כדור אלקלב:

עלי אלמשאהד אן אלמתריץ אנמא ילקי כלאמה פאן אתר שי[א] ואלא געלה מזאחא[6]).

9 ואלמסתרכי איצא[7]) פי צנאעתה פהו אך למפסדהא[8]):

לאן אלאפסאד כמא יקע בפעל אלאפסאד כדאך יקע בתרך אלאצלאח ולדלך קאל גם[9]).

10 ואסם אללה כמגדל עז אליה יחאצר אלצאלח פינצר:

הדא אלקול עלי אלדניא באכתיאר אלצאלח ועלי אלאכרה בגוא אללה. ותרכיבה עלי חאל אלדניא פאנה לם יקל הר גבוה שם ה׳ ולא ארץ נשאה שם ה׳ בל קאל מגדל עז קצד מא סביל אלנאס יצלחונה הם יקול ללמומן אעלם אן אללה עלי א[נה] מעתמד אלכל באלקדרה ליס ינפעך א[קל] שי אלא[10]) אן תגעלה מעתמדך באלאעתקאד כמא אן אלמרתפע מן אלארץ ואלשאמך מן אלגבאל לא יחגבך מן עדוך ואנמא יחגבך חצן אצלחתה אנת לנפסך והדא נטיר קולה אשרי הגבר אשר שם ה׳ מבטחו (תהלים מ׳ ה׳) ועלי מא קאל אצחאב איזב לה ושית על

---

[1]) ביאור: לפיכך צריך אדם שישתדל בשכלו וישנן אותו עד שיהיה כנחל נובע.

[2]) ביאור: אמרו לא טוב ר״ל לשופט לפי שהוא חוטא ולא לצדיק מפני הפסדו ולא לרשע שהוא עוזר לעשות חמס ולא לאנשי העיר שהברכה תסתלק מהם.

[3]) ביאור: תגיד מה שבנמצא בין בני אדם.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ אנדקאק לה.

[5]) בכ״י א׳ כאלמזאח.

[6]) ביאור: אנו רואים שהנרגן כאילו ישליך דבריו ואם יעשו רושם ישמח ואם לא יאמר שהוא מצחק.

[7]) חסר בכ״י א׳ וג׳.

[8]) בכ״י ב׳ וג׳ ללדגל אלמפסדהא.

[9]) ביאור: אמרו גם ירצה בו שמי שאינו מתקן מלאכתו הוא כמי שמשחיתת בידו.

[10]) בכ״י לא.

קולה גם הו מן חרוף אלמצאף דל עלי שי מעתקד קבלה מומא אליה והו אלקתל קאל אמא קתל אלזכי פמסלם אנכארה כמא קאל אללה ונקי וצדיק אל תהרג (שמות כ״ג ז׳) וכדלך גרמה איצא [מנכר] כמא קאל וענשו אתו מאה כסף (דברים כ״ב י״ט) וכדלך צרבה וחדה[1]) כמא קאל והיה אם בן הכות וגו׳ (שם כה ב׳)[2]).

27 אלצאד אקואלה הו עאלם באלמערפה ואלעזיז אלרוח דו פהם:

מראדה בהדא צד אלכלאם אלמבתדא בה חתי יסל ענה. וקולה יקר רוח אשאר אלי אלרזאנה אלתי תרי אלרגל לחאלהא אנך תחרכה פלא יתחרך ותהזה פלא יהתז[3]).

28 חתי אן[4]) אלגאהל אלממסך קד יחסב חכימא ואלצאם[5]) שפתיה פהמא:

הדא אלקול יוגב חסן אלטן יציך אדא ראית אלמר סאכתא פאעדדה בעלם חתי יטהר לך גהלה וכדלך אלמסתור אעתקדה צאלחא חתי יבין לך פסקה ולדלך יקצי קדמאנא הוי דן את כל האדם לכף זכות (אבות א׳ ו׳)[6]).

יח

1 אלמנפרד אנמא יטלב שהותה עלי כל פקה ילאגג:

יעני בקולה נפרד אלמכאלפין אלמנפרדין ען אלאמה פאכבר ענהם אנהם אנמא יטלבון [שהותה]ם ולו אורדת עליהם כל חגה ודל[יל] מחכוך וכאברוך[7]).

2 ותגד אלגאהל לא יריד אלפהם בל הו סאיר פי לגאג קלבה:

אלפסוק אלאול פי מאהרהם והדא אלתאני פי באמנהם יקול לים יפעלון הדא ענד אלמנאטרה פקט בל ענד כלותהם איצא לא ירידון אלעלום בל אללגאג[8]).

3 אדא אתי אלפאסק חצר אלאזרא איצא ומע די אלהואן אלעאר:

יגב אן[9]) תרפע לה ראסעה כמא קאל אלישע ליהורם כי לולא פני יהושפט מלך יהודה אני נושא אם אביט אליך ואם אראך (מ״ב ג׳ י״ד)[10]).

---

[1]) בכ״י ולדה.

[2]) ביאור: מלת גם ממלות התבור ותורה על דבר שהכל מודים בו והוא שאסור להרוג את הצדיק ואמר החכם שאסור גם כן לענשו בממון ובמלקות.

[3]) ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל מי שלא יתחיל לדבר עד שישאלו אתו. ואמרו יקר רוח ר״ל מי שיש לו כובד ראש עד שלא יניעהו דבר.

[4]) בכ״י ב׳ באן.

[5]) כן הוא בכ״י ב׳ ג׳ ובכ״י א׳ אלצאד = חושך.

[6]) ביאור: המאמר הזה יחייב לדון כל אדם לכף זכות ולחשבו לחכם עד שתודע סכלותו ולצדיק עד שתודע רשעתו.

[7]) ביאור: אמרו נפרד יורה בו על המתנגדים הפורשים מן הצבור ועומדים על דעותם ואם תרבה עליהם ראיות ומענות ישבאוך ויתגאו עליך (ועיין אמאנאת 69, 806).

[8]) ביאור: לא בוכוחם בלבד כמו שאמר בפסוק הקודם אלא גם בלבם ימאסו חכמה ויעמדו בדעותם.

[9]) נראה שצריך להוסיף מלת לא.

[10]) ביאור: צריך שלא ליתן כבוד לרשע כמו שמנע אלישע ליתן כבוד ליהורם.

אדניהו בן חגית מתנשא וגו׳ (מ״א א׳ ה׳) וכמא פעל עזיהו וכחזקתו גבה לבו עד להשחית וימעל וגו׳ (ד״ה כ״ו ט״ז)[1].

20 אלעסר אלקלב לא יציב כירא ואלמתקלב פי לסאנה יקע פי שר:

אמא אלעסרה פכמא עסר סיחון ועוג אן ישרקו ללאמה ואלמתקלב כפרעה וקומה[2]) עשר מנאולאת[3]).

21 ואלד אלגאהל לה אלחסרה ולא יפרח אבן אלספיה:

22 אלקלב אלפרח יגוד אלסחנה[4]) ואלרוח אלכאיבה תנשף אלעטם:

אמא פי הדא[5]) באצראף אלאהתמאם ואלתוכל עלי אללה[6]):

23 אלמאלם יאכד אלרשוה מן אלכם ליזיל סבל אלחכם:

לנא חק כם כקולה הבא נא ידך בחיקך (שמות ד׳ ו׳) [...] אלמאיד אנה קד סתר אמרה בכמה[7]).

24 בחצרה אלפהם אלחכמה ועינא אלגאהל פי אקאצי אלארץ:

מעני דלך אן אלפהם כמא תלוח לה באלקול ותומי אליה באלאמר קד וקף עליה ואלגאהל פהו כאנה ליס באלחצרה בל כמן הו פי בעד מסאפה כמא עלמת אן משה אעתזל ען זוגתה באלאימא אלדי קאל לה אללה לך אמר להם שובו לכם לאהליכם ואתה פה עמד וגו׳ (דברים ה׳ כ״ז—כ״ח)[8]) וגירה השכם ושלוח (ירמיה ז׳ כ״ה) ולם יחך פיהם[9]).

25 אלאבן אלגאהל גים לאביה וממר לואלדתה:

יתנה הדא עלי מא יפעל בהמא באלבטש ואלאדא כמא פעל אבשלום בן מעכה וינצרף איצא אלי מא יסמעאנה מן אפעאלה פיגתמאן כמא קאל ועלי זקן מאד ושמע את אשר יעשון וגו׳ (ש״א ב׳ כ״ב)[10]).

26 וגרם אלזכי איצא לא כיר פיה ולא צרב אלנבל עלי מסתקימהם[11]):

---

1) ביאור: אברו אוהב מצה וכו׳ כמו שאירע למשה שלא רצה אלא להכות את המצרי והרגו. ואברו מגביה וכו׳ כמו שהתנשאו אדוניה בן חגית ועזיה מלך יהודה.

2) אפשר שחסרו כאן איזה מלות.

3) ביאור: אמרו עקש לב כמו סיחון ועוג שלא נתנו לישראל לעבור בארצם. ואמרו נהפך וג׳ כמו פרעה ועמו שהפכו את לבם עשר פעמים.

4) עיין שרשים לאבן גנאח ע׳ 126 ואפשר שכיוון הגאון אל המלה הערבית גֹחֹה = וגה.

5) אלו השלוש מלות אינן ברורות ואפשר שצ״ל אשאר במקום אמא ר״ל יעץ בזה.

6) ביאור: לכן יסיר האדם מלבו הדאגות ויבטחו על השם.

7) ביאור: חיק הוא בית זרוע והרשע מסתיר שחדו שם.

8) עיין שבת פ״ז א׳.

9) ביאור: כשתדבר לחכם ברמיזה יבין מיד והכסיל כאילו הוא רחוק מאד מתמדבר עמו כמו שידעת ממשה שהיה די לו ברמיזה ופרש מאשתו ובני ישראל לא שמעו לדברי הנביאים אחר שהזהירום פעמים רבות.

10) ביאור: בין שיעשה הבן הרע לאביו ולאמו כמו אבשלום בן מעכה בין ששמעו את רוע מעשי הבן ויתעצב לבם כמו עלי ששמע מה שעשו בניו.

11) בכ״י א׳ מסתקימה.

לה קלב דוד חתי רדה מן נשוז באחראק גלתה באלנאר וכמא קאבל יואש יהוידע הכהן אלדי כ֗לצה מן אלקתל וחפט֗ לה אלמלך בקתל ולדה וקד סמעת עואקב נמיעהם. פאן כאפי בדל אלשר שרא ילחקה שר איצ֗א לקול אללה לא תקם (ויקרא י״ט י״ח) ולכנה יקים כרה֗ תם ימיש מביתו[1]).

14 כבתק אלמא אול אלצ֗כב פלדלך קבל אללג֗אג֗ ד֗ר אלכ֗צומה֗:

יריד בה אן אלשר ואלמנאזעה֗ ליס פי טאקתך אן תתתריהמא[2]) עלי מקדאר רבמא עזמת אן תכ֗אצם בעשרה֗ כלמאת פאתסעת אלי מאיה֗ כאלמא אלדי תפתח מנה יסירא פיפתח הו לנפסה כת֗ירא וכמא אתסעת מנאט֗רה֗ בני אפרים מע יפתח חתי קתל ארבעין ואת֗נין אלפא (שופטים י״ב ו׳) ולכן גדעון בעקלה קטע אלכ֗צומה֗ ולטף בהם פקאל הלא טוב עוללות אפרים מבציר וגו׳ (שם ח׳ ב׳)[3]).

15 מזכ֗י אלט֗אלם ומט֗לם אלזכ֗י אן אללה יכרה כלידהמא:

יעני אן האנהא פעל[א] ואחד[א] לה את֗מאן הד֗א ונט֗יראה[4]):

16 למא ד֗א יכון ת֗מן מע אלג֗אהל יריד אן יקתני אלחכמה֗ בגיר
עקל: 17 פהו פי כל וקת יחבב אצחאבא וכם מן אך֗ ינשא לשדה֗:

הד֗אן פסוקאן מג֗מועאן קאל פיהמא יט֗ן אלג֗אהל אן אלחכמה֗ אלאכת֗אר מן אלאצדקא פישתריהם בת֗מן ולא יעלם אנה כם מן צדיק יכון מצ֗רה֗ כצראקה֗ זבול לגעל[5]) ויונדב לאמנן ודלילה לשמשון ונט֗יראיהם[6]).

18 אלאנסאן אלנאקץ֗ אלעקל יצאפח בכפה ויצ֗מן צ֗מאנא לצאחבה:

יג֗מע הד֗א אלדאכ֗ל פימא לא יעניה פהו מנקוץ֗ מד֗מום[7]).

19 מן אחב֗ אלמנאצאה֗ פקד אחב אלד֗נב ומן שמ֗ך֗ באבה פקד טלב אלכסר:

וד֗לך אן אלמנאזעה֗ קד יכ֗רג֗ מנהא מא לא תריד כמא אראד משה צ֗רב אלרג֗ל אלמצרי כמא צ֗רב הו אליהודי פצ֗רבה פמאת. וקולה מגביה פתחו כמא פעל

---

[1]) ביאור: הכתוב מוסב תחלה על היחיד או על העדה המשלמים רע תחת כל טובות הא-ל ויסרו את פיהו ועוד על כפויי טובה בין אדם לחבירו כמו שעשו המצרים לאחי יוסף ואבשלום ליואב ויואש ליהוידע. ואם ישיב האדם רעה תחת רעה עובר בלא תקום ותבוא עליו רעה אלא שאחר זמן תמיש מביתו.

[2]) בכ״י תתתדיהמא.

[3]) ביאור: רוצה לומר שלא תוכל להגביל את הריב שאם כוונת לומר עשר מלות ירבו להיות מאה כמו שאם יפתח אדם מעט הסכירה המעכבת המים יפתחו הם הרבה כמו שגדל הריב בין יפתח ובני אפרים עד שנהרג מהם מ״ב אלף אבל גדעון דבר עמהם בנחת ושקטה חמתם.

[4]) ביאור: אמרו גם שניהם ר״ל שיש מעשה אחד שבו שני חטאים.

[5]) בכ״י יבול לגעל (ועיין שופטים ט׳).

[6]) ביאור: אלו שני הפסוקים מוסבים על הכסיל החושב שיקנה חכמה אם יקנה רעים רבים ואינו יודע שכמה רעים הם לרעה כמו זבול לגעל ויהונדב לאמנון ודלילה לשמשון ודומיהם.

[7]) ביאור: הפסוק כולל מי שמתעסק בדברים שאינם שלו ומגונה.

8 אלרשא ענד צאחבה חגר דו חס חית[1]) תוגה ינגח:

הכדי יטן צאחבה בה והו ענד אללה בצד דלך יקול כי השחד יעור עיני חכמים ויסלף דברי צדיקים (דברים ט״ז י״ט)[2]).

9 מגמי אלדנב מאלב מחבה ומעיד[3]) אלכלאם יפרק אלאלפא[4]):

הדא פי אמור אלדניא כאצה אן אלצדיק אדא לם יעף ען אלה סלא רגבה פיה וכדלך אדא הו לם יקבל אלעדר בל כלמא אעתדרת אליה אעאד אלתוביך עליך[5]).

10 תנגע[6]) אלזגרה פי אלפהם אכתר מן צרב אלגאהל כתירא:

קולה מאה ליס הו עדד מחקק לכנה עלי מעני אלעדד אלגברי וכקולה אם יוליד איש מאה (קהלת ו׳ ג׳) יכון אקל או אכתר[7]).

11 אנמא יריד אלמכאלף אלשר ורסול צאר יבעת פיה:

פי אלדניא מן כאלף עלי אלסלטאן בעת עליה רסלא כשנא כמא בעת נבוכדנצר עלי יהויקים וצדקיה חין עציאה ואחרי לדלך מן כאלף עלי אללה קאל פיה משלחת מלאכי רעים (תהלים ע״ח מ״ט)[8]).

12 ליפאגי אלמר אלדב אלמתכל ולא אלגאהל בגהלה:

לאן אלדב יחל קתלה ואלגאהל תריד[9]) קתלה לך וקתלך לה ולאן אלדב לא יואתיך[10]) אלחכם ואלגאהל יתאכמך לא פי אלחק ואלדב לא ילחק בך שניעא ואלגאהל יפעל דלך ומתל הדא כתיר ואנמא אקתצר עלי אלדב ללנאגה[11]).

13 מן כאפא שרא בדל כיר לא יברח אלשר מן מנזלה:

אול דלך מן יקאבל רבה עלי אבדאיה[12]) איאה ואחיאה וארזאקה ותצחיחה וסאיר אחסאנה באלמעאצי פי אלפראד קאל משמרים הבלי שוא חסדם יעזבו (יונה ב׳ ט׳) ופי אלגמע קאל בכל צרתם לא צר וגו׳ והמה מרו וגו׳ (ישעיה ס״ג ט׳—י׳). תם מכאפי אלנאס שרא בדל כיר כמא כאפי אהל מצר אלוה יוסף אלדין אחיאהם אללה עלי ידיה באלאסתעבאד וכמא גאזי אבשלום יואב אלדי אסתעטף

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ אין מא.

[2]) ביאור: כן בעיני הנותן שוחד ואינו כן בעיני השם.

[3]) בכ״י א׳ מגיר = משנה דיבורו.

[4]) בכ״י א׳ אלאלף.

[5]) ביאור: הפסוק מדבר בפרט בדברי העולם שהאוהב שאינו מוחל לחביריו הם יתרחקו ממנו וכן אם אינו מקבל התנצלותם וישוב לתוכיחם.

[6]) „תועיל״ ובכ״י ב׳ וג׳ תנ̇גע = תכאיב.

[7]) ביאור: אמרו ומאה אינו מספר מצומצם כי אם ענינו הרבה.

[8]) ביאור: בדברי העולם כמו שעשה נבוכדנצר ביהויקים וצדקיה כשמרדו בו וכל שכן הממרה את פי השם.

[9]) צ״ל תרם.

[10]) בכ״י יגאתיך.

[11]) ביאור: לפי שהדוב מותר להרגו ולא יביא אותך למשפט ולא יקללך ואינו כן בכסיל והזכיר את הדוב מפני שהוא קשה להרחיקו.

[12]) בכ״י אבראיה.

ארץ טוב (שופטים י״א ג׳) באסם אלפריק אלדי יסכנהא לקלה ואיש טוב חמש מאות[1]) אלף איש (שמואל ב׳ י׳ ו׳)[2]).

2 אלעבד אלעאקל יסתחק אן יתסלט עלי אלאבן אלמסי ובין אלאכוה יקתסם נחלה:

כמא תצמן אלכבארנא אנה מן כאן ולדה מסי[א] וכתב מאלה לבעיד כאן דלך לה[3]).

3 אלמסבך ללפצה ואלכור ללדהב וממתחן אלקלוב אללה:

לאן אלקלוב כפיה לא יעלם מא פיהא סואה בקולה הנה צרפתיך וגו׳ (ישעיה מ״ח י׳) וקצה בן אדם היו לי בית ישראל לסיג וגו׳ (יחזקאל כ״ב י״ח)[4]).

4 אלמסי יצגי אלי נטק אלגל וינצת אלי באטל מן לסאן די אלאפאת:

יעלם אנה כאדב ויסמע מנה וקד נהי אללה ען קבול אלמחאל אד קאל לא תשא שמע שוא (שמות כ״ג א׳)[5]).

5 אלהאזי באלפקיר קד עיר צאנעה ואלסאר בתעם לא יברו:

הדא אלפקיר האהנא הו אלדי יצאב במציבה פמן שמת בה פלים ינגו מן בליה[6]).

6 תאג אלמשאיך בנו אלבנין ופכר אלבנין אבאוהם:

קצד פי אול אלפסוק אלתרגיב פי אקאמה אלנסל ותזויג אלבנין ותאדיבהם ותעלימהם אד בנוהם תאג אגראדהם ופי אלנצף אלתאני עגאיה אלבנין באנפסהם חתי תפתכר אלאבא בהם[7]).

7 לא יחסן באלספיה אלפצול[8]) פכיף באלנביל אלנטק באלבאטל:

אסתפטע אלחכים אלפצול מן אלספיה פכיף לא יסתשנע למן יריד אלנבל[9]).

---

[1]) צ״ל שנים עשר אלף.

[2]) ביאור: כמו שעשה יפתח שברח מפני אחיו וישב במדבר ארץ טוב וזאת הארץ נקראת כן על שם העם היושב שם.

[3]) ביאור: כמו שמסרו לנו בתלמוד (בבא בתרא פ״ח מ׳ ח׳ ועיין גמרא קל״ג ע״ב) שמי שיש לו בן שאין נוהג כשורה וכתב נכסיו לאחר מה שעשה עשוי.

[4]) ביאור: לפי שהשם לבדו יודע מה שהוא צפון בלב האדם.

[5]) ביאור: רוצה בו שהוא יודע שמה שאומרים לו הוא שקר ואף על פי כן הוא שומע והשם הזהיר מלשמע לדבר שוא (עיין תרגומו שהעתיק לא תשא כמו לא תשמע).

[6]) ביאור: רש בזה המקום ענינו מי שבאה עליו צרה ומחרפו לא ינצל מן הרעה.

[7]) הפירוש הזה אינו מסכים עם הפסוק והעתקתו שלפי הביאור היה צ״ל ותפארת האבות בניהם. — ביאור: אמרו עטרת וכו׳ זה הערה לאבות לגדל את בניהם בחכמה ומוסר כדי שיהיו בני אלה הבנים הגונים שיהיו עטרת לזקניהם ואמרו ותפארת וכו׳ צווי שישגיחו הבנים בעצמם כדי שיתפארו האבות בהם.

[8]) בב״י ב׳ וג׳ אלנטק באלפאצל.

[9]) ביאור: החכם גינה אצל הכסיל הרבות הדברים וכל שכן במי שרוצה להיות נדיב.

28 דג̇ אלתקלב ינשי אלצ̇אגֹ̇ב ואלמחרץ̇ יפרק אלאלפא:

חכי מא ונ̇רה והו̇א פי אמר אלדין ואלדניא[1].

29 דו אלט̇לם יכ̇דע צאחבה ויס̇ירה פי טריק לא כ̇יר פיה:

והו̇א איצ̇א פי אלאמרין גמיעא כמא יטני אלמלחדון בעץ̇ אלמוחדין ויג̇ר אלמכ̇אלפון בעץ̇ אלגמאעה̇[2].

30 וכם מן גאץ̇ טרפה יפכר פי אלתקלב וגאמז עלי שפתיה קד אכמל אלשר:

הו̇א מן אשכאל אהל אלסו יתגאמז[ון] באלעין ואלשפאת[3].

31 תאג̇ אלפכ̇ר אלשיבה̇ תוגד פי טריק אלזכוה̇:

אראד בה אן אלשיבה̇ תאג̇ ו̇דלך או̇א קארנהא אלצלאח ואלא פלא כ̇יר פיה וקד עלמת אן משאי̇כ̇א חצ̇רו מג̇לס[4]) אבשלום וחסנו לה אלזנא כמא קאל ויישר הדבר בעיני אבשלום ובעיני זקני ישראל (ש״ב י״ז ד׳)[5]:

32 אלטו̇יל[6]) אלמהל כ̇יר מן אלגבאר ואלמתסלט עלי ראיה אצלח מן פאתח בלד:

לאן אלגב̇אר בלא טול מהל יתהור כמא עלמת מן שמשון יכאפי פלשתים ותורהם עלי סרעה̇ ואמא פאתח בלד פהו תסלט עלי גירה פאן לם ימלך נפסה קבל גירה פמא ו̇א יסאוי[7].

33 פביל אלסהם אן ילקא פי אלחג̇ר ומן ענד אללה גמיע חכמה:

אראד בה אן גמיע אלאשיא אלמופק̇ה̇ מא לם ירד פיהא אמר ולא נהי פהי מן ענד אלמופק[8].

יז

1 לכסרה̇ גאפה̇ מעה סלו כ̇יר מן בית ממלו דבאיחא בכ̇צומה̇:

כמא הרב יפתח מן בין אכ̇ותה לחאל אלכ̇צומה̇ וגלס פי אלקפר ואנמא פמית

בטבעו יגדל כעסו תחלה ובסוף הוא שקט ואם הוא שקט בטבעו תרבה שקטותו ובסוף תצא אש חמתו ואם תרשע כן צריך להזהר ממנו.

[1]) ביאור: סיפר מה שמצא בין תמוניות בין בתוריות.

[2]) ביאור: ז״ה גם כן בתמוניות ותוריות כמו שעושים הכופרים עם היחידים והמתנגדים עם הכנסית.

[3]) ביאור: החכם מצייר אנשי רעה הרומזים בעיניהם ובשפתיהם.

[4]) בכ״י פגֹלס.

[5]) ביאור: אם השיבה בלא צדקה אז לא תהיה עטרת לבעליה כמו שידעת שהזקנים הסכימו עם אבשלום שיבוא על פלגשי אביו.

[6]) אפשר שצ״ל לטויל.

[7]) ביאור: לפי שהגבור שהוא קצר אפים יתעבר ויארע לו מה שאירע לשמשון והמושל באחרים ולא בנפשו מה הוא שוה.

[8]) ביאור: ירצה בו שכל הדברים שאין בהם צווי ואזהרה נתונים לנו מאת השם.

20 מן עקל לאמרה אצאב כ֗ירא ואלואת֗ק באללה טובאה:

21 אלחכים אלקלב ידעא ד֗הנא[1]) ואלחלו אלנטק יזדאד בת֗א:

יעני אן אלנאס יתמנון אלמזאד מן כלאמה[2]).

22 אלעקל לצאחבה מעדן אלחיוה֗ ואדב אלג֗האל ג֗הלהם:

יריד בה מא ראי אלג֗האל עליה אנהם אד֗א ראו אחדהם יטלב אלחכמה֗ ראצ֗וה וסאסוה אלי תרכהא ואלבקא בחאל ג֗הלה[3]).

23 קלב אלחכים יחכם קולה ופי נטקה יזדאד בת֗א:

אחתג֗נא אלי הד֗א אלקול לאן אלארא ואלמעתקדאת אלמכנונה֗ פי קלוב אלנאס מכ֗פיה֗ בעצ֗הם ען בעץ֗ ואנמא אלמט֗הרהא ואלמעבר ענהא הו אלנטק ואלכלאם אלד֗אן נעלא דלילין עלי מטאוי אלאצ֗מאר טאעה֗ או מעציה֗ חכמה֗ או ג֗הל[4]).

24 כפאיק אלשהד אקואל אלחכמה֗ חלו ללנפס שפא ללג֗סם[5]):

כל אפצ֗ל מנה לקולה ומתוקים מדבש ונפת צופים (תהלים י״ט י״א) וד֗לך אן אלאכת֗אר מן אלעסל יצ֗ר ואלאזדיאד מן אלחכמה֗ ינפע ואלעסל יצ֗ר שיא וינפע שיא ואלחכמה֗ תנפע אלכל ואלעסל כת֗מן ולא ידום ואלחכמה֗ בכ֗לאף ד֗לך[6]).

25 כם מן טריק מסתקים ענד[7]) אלמר ועקבהא טרק אלמות:

חד֗א פי אמור אלדניא ואלאול פי אמור אלדין[8]).

26 נפס אלשקי תשקא אד֗א תנכם ענה מקדארה[9]):

אמא בד֗ל בעד עז֗ או נ֗עם בעד שבע או ספר בעד חצ֗ר פיג֗ב אן תדאפע אלאפאת באלעמל אלצאלח[10]).

27 ד֗ו אלפג֗ור יכרא אלשרור תראהא עלי נטקה כנאר משוטה֗:

יעני אן ד֗לך לא יכ֗פי עלי אלחכים ומתג֗תה אן כאן טבע אלפאג֗ר אלחדה֗ פהו פי חאל תדבירה תזדאד חדתה פאן באלג֗ אנתקל אלי אלסכון ואן כאן טבעה אלסכון זאד פי סכונה פאן הו נאהי אנקלב אלי אלחדה֗ פאד֗א ראיתה כד֗אך פאחד֗רה[11]).

---

[1]) עיין בפתיחה 10.

[2]) ביאור: לפי שבני אדם מתאוים שיוסיף מתק שפתים לדבר.

[3]) ביאור: ירצה בו החכם שראה הכסילים מיסרים את חבריהם אם יבקשו חכמה.

[4]) ביאור: הוצרכנו לזה המאמר לפי שהדעות והאמונות טמונות בלבות בני אדם ושפתותיהם הן מגלות אותן זה לזה בין לטוב בין לרע.

[5]) בכ״י ב׳ ללעט֗אם.

[6]) ביאור: ולא עוד אלא שהחכמה יש לה יתרון על הדבש שאכילת דבש יותר מדאי מזקת את הגוף והדבש מועיל לדבר אחד ומזיק לדבר אחר וצריך לקנותו בכסף ואינו מתקיים והחכמה אינה כן.

[7]) בכ״י ב׳ בין ידי = לפני.

[8]) ביאור: הפסוק הזה בדברי העולם והראשון (י״ד י״ב) בדברי האמונה.

[9]) הגאון תרגם אכף מלשון אפך = הפך ופיהו מלשון פי שנים.

[10]) ביאור: אמרו אכף עליו פיהו ירצה בו אם באה עליו חרפה אחר הכבוד ורזון אחר חשבע והליכה בדרך אחר הישוב ולפיכך צריך שירחיק את הצרות במעשים טובים.

[11]) ביאור: כשהחכם רואה את הרשע יוכל להכיר שהוא חורש רעה וזה שאם הוא רגזן

(מ״א ב׳ ז׳) וקד עלמת כיף רפעהם חתי צאר אלכהגים ינסבון אלידהם כמא קאל אשר לקח מבנות ברזלי וגו׳ (עזרא ב׳ ס״ד) פכיף מן קאל אלעזיז לה והקרבתיו ונגש אלי וגו׳ (ירמיה ל׳ כ״א) וקאל אחשורוש ען מרדכי אשר המלך חפץ ביקרו (אסתר ו׳ ו׳) וקד רי[1]) כיף בלג בה פכיף מן קאל אלכרים לה מאשר יקרת וגו׳ (ישעיה מ״ג ד׳)[2]).

16 אקתנא אלחכמה מא אג׳ודה מן אלקראצ׳ה ואקתנא אלפהם כ׳יר מן אלורק:

ללג׳ה אלתי וצפנאהא בל לאכת׳ר מנהא[3]).

17 מחג׳ה אלמסתקימין אלזואל ען אלשר פיג׳ב אן יכון אלמר[4]) חארס נפסה חאפט׳ טרקה:

אלתאהיב פי ד׳לך לא יר אנה אנמא יחפט׳ טריקא או חאלא לים אלאמר כד׳לך בל נפסה אלעזיזה יחפט׳[5]).

18 עקיב אלאקתדאר אלכ׳שוע ועקיב אלכ׳שוע אלכראמה[6]):

כמא עלמת מן אברהם יקול אנכי עפר ואפר (בראשית י״ח כ״ז) ומשה ואהרן ונחנו מה (שמות ט״ז ז׳) ודוד ואנכי תולעת (תהלים כ״ב ז׳) וגדעון הנה אלפי הדל במנשה (שופטים ו׳ ט״ו) ושאול הלא בן ימיני אנכי (ש״א ט׳ כ״א) ומא אשבההם ואעקבהם אלעז ואלשרף. ופרעה יקול מי ה׳ (שמות ה׳ ב׳) וגלית אני חרפתי את מערכות ישראל (ש״א י״ז י׳) וסנחריב מי בכל אלהי הארצות (מ״ב י״ח ל״ה) ונבוכדנצר ומן הוא אלה די ישיזבינכון מידי (דניאל ג׳ ט״ו) ומן מאת׳להם ואתבע אקואלהם אלד׳לה[7]) ואלהזימה[8]).

19 לתואצ׳ע אלרוח מע אלכ׳אשעין כ׳יר מן תקסם אלסלב מע אלמקתדרין:

לצלאח עאקבה אלאול ופסאד עאקבה אלת׳אני[9]).

---

[1]) אולי צ״ל רוי.

[2]) ביאור: זה נראה במלכי בשר ודם המנשאים את אהוביהם וידוע במלך העולמים כמו שמצאנו שפרעה הרים את יוסף ודוד הקריב אליו את בני ברזלי ואחשורוש נתן יקר למרדכי וכל שכן שהאל ירים את עמו ויקריבנו אליו ויתן לו יקר וכבוד.

[3]) ביאור: לענינים אשר הקדמנום וליותר מהם.

[4]) ולפיכך צריך שיהא האדם וכו׳ ובכ״י א׳ חסרה מלת פיג׳ב.

[5]) ביאור: זה הערה לאדם שבשמרו את דרכו ישמור גם כן את נפשו היקרה.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ עאקבה אלאקתדאר אלכסר ועאקבה אלכבר אלחטיטה וזאת היא העתקה המסכמת עם הפסוק ונראה שבחלק הראשון צ״ל אלכסר גם בכ״י א׳ אבל החלק השני בכ״י ב׳ וג׳ הוא הגהת איזה סופר לפי שמתוך ביאור הגאון ג״כ נראה שטעה והחליף זה הפסוק עם פסוק שלמטה י״ח י״ב.

[7]) בכ״י אלדלי.

[8]) ביאור: כמו שידעת מאברהם ומשה ואהרן ודומיהם שהיו נכבדים מפני ענותם ופרעה גלית ודומיהם נכנעו מפני גאותם.

[9]) ביאור: לפי שאחרית הענוה היא לטובה וסוף הגאות לרעה.

9 קלב אלמר יפכר פי אמורה ואללה יהיי כ̇טאה:

הד̇א קול כ̇אין פי אמור אלרזק ואלפאידה̈ ואלשפא ואלולד ואלנעמה̈ אלדניאייה̈ אלתי לא ינפע אלאנסאן אלתקלב פיהא או ישא רבה פיהא יקול ירמיהו (ה׳) ידעתי ה׳ כי [לא] לאדם דרכו וגו׳ (ירמיה י׳ כ״ג)[1].

10 ינבגי אן יכון אלחתם עלי נטק אלמלך ובאלחכם לא ינכ̇ת בקולה:

הד̇א איצ̇א כ̇אץ אד̇א אמרך אלמלך בשי מבאח מן ג̇יר אללה פחט̇רה אלמלך או אוגבה פלא תכ̇אלפנה פאתרי ואוכד מלך אלמלוך ורב אלארבאב אלא תכ̇אלפה וכמא ג̇עלה אלחכים אעתבארא אני פי מלך שמור ועל דברת שבועת אלהים (קהלת ח׳ ב׳)[2].

11 לאן אלתסקים ומואזין אלעדל ללה ועמלה כמא יוזן באלצנג̇את:

הד̇א זיאדה̈ פי אלאעתבאר אד̇א וג̇ב אן תטיע מן יקע פי אעמאלה אלהג̇ם ואלג̇ואף פכיף מן עמלה כאלמיזאן ואלקסט[3].

12 יג̇ב אן יכרה אלמלוך עמל אלט̇לם לאן אלכרסי אנמא יתבת בעדל: 13 ויג̇ב אן יכון רצ̇אהם נטק אלצדק ואלכלאם אלמסתקים יחבון:

הד̇אן אלפסוקאן עלי מא קדמנא אן אלמאבע טבע בניה̈ אלעאלם עלי אלחק ואלג̇אתם כ̇תמה בעדל לא יתבת בג̇ירה[4].

14 חמיה̈ אלמלך כרסל אלמות ואלרג̇ל אלחכים יזילהא:

ד̇לך פי אלאנסאן כמא לטף יהודה ביוסף אד̇ קאל ויגש אליו יהודה וגו׳ (בראשית מ״ד י״ח) וקואד מלך ארם באחאב אד̇ קאל ויחגרו שקים במתניהם וחבלים בראשיהם (מ״א כ׳ ל״ב) ופי מלך אלמלוך ג̇ל ת̇נאה כמא פעל משה פי הר סיני ומדבר פארן וכמא פעל פינחס בשטים ומן פעל מת̇להם[5].

15 בנור וג̇ה אלמלך אלחיוה̈ ורצ̇אה כאלג̇ים אללקים:

ד̇לך איצ̇א פי מלוך אלנאס מחסוס כיף ירפעון מן אחבוה[6]) ופי רב אלעאלמין מעלום ונצף מנה ת̇לאת̇ה̈ מן אלאעתבאר קאל פרעה ליוסף אני פרעה (בראשית מ״א מ״ד) וקד ראית אלי מא ד̇א צאר פכיף מן קאל אללה לה אני ה׳ אלהיך מלמדך להועיל (ישעיה מ״ח י״ח) וקאל דויד לבני ברזלי כי כן קרבו אלי וגו׳

---

[1]) ביאור: זה מאמר פרטי בכל צרכי האדם ותענוגיו בעולם הזה לא ימצאם כי אם ברצון השם.

[2]) ביאור: זה גם כן מאמר פרטי בדברי רשות שישמור האדם מצות המלך ולא ימרה את פיו וכל שכן מצות מ״ה מלכי המלכים.

[3]) ביאור: הוסיף לומר שאם הדבר כן במי שעושה לפעמים בחפזה ובקלות כל שכן במי שכל מעשיו הם שקולים במאזנים.

[4]) ביאור: ענין שני הפסוקים שהבורא חקק צורת העולם על האמת וחתמו בצדקה.

[5]) ביאור: זה בחמת מ״ה בשר ודם כמו שעשה יהודה עם יוסף ושרי מלך ארם עם אחאב וכן בחרון אף מלך המלכים כמו שעשה משה בהר סיני ומדבר פארן ופינחס בשטים.

[6]) בכ״י אחטוה.

3 גל אלי אללה אעמאלך תתבת אפכארך:

אלתגליה לה עלי צרבין אן כאן אלעמל אלדי קצדתה מן אלמבאח פאסתכרה פיה וסלה אלנגאה כמא כאנו אלאולון יסעלון אן חצרת אורים ותמים סאלו בהא כמא עלמת מן יהושע ושמואל ושאול ודוד ואן לא יסלון אלאנביא כמא קאל יהושפט דרש נא כיום את דבר ה׳ (דה״ב י״ח ד׳) ואלא צאמו ודעו כמא קאל עזרא קבל אן ינבא ונצומה ונבקשה מאלהינו (עזרא ח׳ כ״ג). ואן כאן ממא פיה אמר ונהי פאערצה עלי סמעה ואתאר רסולה פמא וגב אפעלה ומא לם יגב פאתרכה[1]).

4 כל פעל אללה לסבבה ואלטאלם איצא ליום סו:

יעני אן מא מן שי אלא ולה מעני אונבתה חכמה אלבארי חתי אליום אלסו ואלעקובאת פהי ללטאלם ופי דלך צלאח לה לימתחן ענה אלטאיא וללעבאד ליעתברו בה והדא קול מעכוס ויום רעה לרשע[2]).

5 יכרה אללה כל שאמך אלקלב בתקלב יד ליד לא יברו:

יעני אנה יביד בסרעה[3]).

6 באלבר ואלאחסאן יגפר אלגרם ובתקוי אללה אלזואל ען אלשר:

אראד אן אלצאלחין מא יבין[4]) אתנין תאיב קד נפר דנבה בנדמה וצומה וצלותה וצדקתה ותקי לם יזל ואילא ען אלשר[5]).

7 אדא רצי אללה אחואל אלמר סלם[6]) לה אעדאה:

כאבימלך לאברהם ויצחק ועבדי הדרעזר ותעו וגירהם לדוד וכמא קאל רבינו הקדוש לרי חייא[7]).

8 לקליל בנצפה כיר מן גלאת כתירה בגיר חכם:

הדא פי אלוארת אלאכד שיה ושי קסימה ואלשריך אלמתעדי אלי מאל שריכה וסאיר אלכלטא ואלמעאמלין[8]) לדלך קרן בה משפט וצדקה[9]).

---

[1]) ביאור: גילוי המעשים לפני השם הוא על שני אופנים אם בדברי רשות ראוי שידרוש אדם את השם וכן עשו אבותינו על ידי אורים ותומים כמו יהושע ושמואל ושאול ודוד או על ידי נביאים כמו יהושפט או על ידי צום ותפלה כמו שעשה עזרא קודם שנסע. ואם בדברי צווי ואזהרה ידרוש אדם מה ששמע מפי השם ומה שקבל מנביאו.

[2]) ביאור: לכל דבר נברא יש סבה שהצריכה אותה חכמת השם ואפילו יום רעה כדי שישוב הרשע מרשעתו ושיראו וילמדו הצדיקים והפסוק הפוך כאלו אמר ויום רעה לרשע.

[3]) ביאור: אמרו יד ליד ר״ל יאבד מהרה. — [4]) אפשר שצ״ל מא בין.

[5]) ביאור: הצדיקים הם על שני פנים בעלי תשובה שכופר עונם או יראי השם שלא עשו רע מימיהם.

[6]) בכ״י א׳ סאלם לה אעדאוה.

[7]) עיין מועד קטן ט״ז ב׳.— ביאור: כמו אבימלך עם אברהם ויצחק והדרעזר ותעו עם דוד ואולתם וכמו שאמר רבי לרי חייא.

[8]) נראה שחסר כאן ולא די שיעשה במשפט כלומר כפי הדין אלא גם בצדקה כלומר לפנים משורת הדין ולפיכך הזכיר צדקה עם משפט.

[9]) ביאור: הכתוב מדבר ביורשים ושותפים וכיוצא בהם שנוטלים חלקם וחלק חבריהם בלא משפט.

29 לדלך[1]) אללה בעיד מן אלטאלחין וצלוה̇ אלצאלחין יסמע:

30 כמא אן נור אלעינין יפרח אלקלב כד̇אך אלכבר אלצאלח ידסם אלעט̇ם:

אלקיאס פי ד̇לך קריב אד̇ המא תאסתאן יוד̇אן אלעט̇ין[2]).

31 אד̇ן סאמעה̇ עט̇ה̇ אלחיוה̇ ענד אלעלמא תוג̇ד:

יעני אלעט̇ה̇ לא יסתמעהא אלא חכים[3]).

32 אן מג̇ד̇ב אלאדב לזאהד פי נפסה וקאבל אלעט̇ה̇ למקתן קלבא:

לקב אלחכמה̇ באלקלב אד̇ הי תחל פי אלקלב כמא תסמי אלערב אלמטר סמאא לנזולה מן אלסמא[4]).

33 תקוי אללה אדב אלחכמה̇ ועקובה̇ אלכ̇שוע אלכראמה̇:

קולה יראת ה' מוסר חכמה ערפנא בה אנה לא תקוי אלא בחכמה̇ ומא תודב הי בה ותסוס אלמר ואומי מן קולה ולפני כבוד ענוה אלי עכסה אלד̇י הו ואחר ענוה כבוד ואלקולאן ואחד[5]).

טז

1 ללאנסאן מצאף̇ קלבה ומן ענד אללה נטק לסאנה[6]):

אמא לאדם מערכי לב פהו יריד אלקול באלאכ̇תיאר אד̇ נסב פעל קלב אלאנסאן לה ולכן ומה' מענה לשון הו יוסם[7]) אלקול באלג̇בר וליס חקיקתה כד̇לך לאנה אנמא אשאר אלי אלבניה̇ אלאצליה̇ אן אללה אעטא אלאנסאן קוה̇ אלנטק נט̇יר קולה אזן שמעת ועין ראה ה' עשה גם שניהם (משלי כ' י"ב) סאהב[8]) עלי אלאנסאן וקאל אד̇ הו מכ̇יר פינבגי לה אן יפכר פי אן אללה כ̇לקה נאטקא[9]).

2 כל טריק אלאנסאן יראהא ד̇כיה̇ ענדה ולכן אללה מהיי אלארואח:

חכי פי הד̇א מא וג̇ד אלנאס עליה מן קלה̇ אלאעתראף בכ̇טאידם בל יד̇ון ד̇לך צואבא ולכן אללה הו אלבציר באעמאלהם וצ̇מאירהם[10]).

---

1) „לכן רחוק וכו'".

2) בכ"י אלי עט̇ין. — ביאור: התיקש בין שני חלקי הפסוק קל להבין שחוש הראות וחוש השמע מחזקים את הלב והעצם.

3) ביאור: רוצה לומר שהתוכחת אינה נשמעת כי אם מחכם.

4) ביאור: הלב הוא כינוי לחכמה לפי שהחכמה יושבת בו כמו שבני ערב יכנו המטר בשמים לפי שיורד מן השמים.

5) ביאור: אמרו יראת ה' ילמדנו שאין יראת ה' כי אם בחכמה. ואמרו ולפני כבוד ענוה יורה על הפכו והוא אחר ענוה כבוד והענין אחד.

6) עיין אמאנאת 163. — 7) אפשר שצ"ל יותם.

8) ענין אהב כענין אבה וזאת התמורה נמצאת גם כן למטה בפסוק י"ז.

9) ביאור: אמרו לאדם וכו' הוא ראיה שיש לאדם בחירה ואמרו ומה' וכו' אין טעמו שאדם מוכרח במעשיו אלא רמז אל היסוד שנברא עליו והוא שהשם נתן לו כח הדבור והעיר אותו ואמר שלפי שיש לו הבחירה ראוי לו שיזכור שהשם בראו חי מדבר.

10) ביאור: האדם אינו מודה על חטאיו והשם רואה מעשיו ומה שבלבו.

כתמאן אלאמור אלתי לא צֹמא פיהא ליס במנכר אד הו אחד וגוה אלתדביר סימא אן כאנת הגאך תקיה אעני כֹוף כמא כאן אברהם יצחק ודוד וירמיה בכתמאן[1] אמורהם אעני קצה אחתי היא (בראשית י״א י״ט) וקצה המלך המלך צוני דבר (ש״א כ״א ג׳) וקצה ססיל אני תתגתי לפני המלך (ירמיה ל״ח כ״ו)[2].

23 ללמר סרור בגואב פיה ואלכלאם פי וקתה מא אחסנה:

יריד בה חצֹור אלגואב וסרעתה ליס[3] מן גיר נהתה לאנה לו כאן כדֹאך לכאן אלנאס באגמעהם נאפרין מתגאנין לכן מן נהתה[4]):

24 סביל אלחיוה פי עלו ללעאקל לכי יזול מן אלנחים אלספלי:

פי אלדארין גמיעא[5]).

25 אללה יקלע בית אלמקתדרין וינצב תכום אלצעפא:

דֹכר מן גמלה אלצעפא אלמנה כמא דֹכר מן גמלה אלחדיד חרב אד קאל כי חרבך הנפת ותחללה (שמות כ׳ כ״ה) ומן גמיע אלאצנאם מולך ושביה הדֹא מן אלמסתעמל[6]).

26 יכרה אללה אפכאר אלסו[7]) ואקואל אלחכמה טאהרה:

לקב אלחכמה האהגא באלנעמה עלי מא קדם דרכיה דרכי נעם (משלי נ׳ י״ז)[8]):

27 אלטאמע טמע הו פאצח אהלה ושאני אלמואהב יחיא:

אראד בה אלמואהב אלחראם מתֹל מא אכֹד אמרפל ואצחאבה מן ברע וברשע ואצחאבהמא ועלי אנהא כאנת חלאלא לאברהם אבאהא וקאל אם מחוט ועד שרוך נעל (בראשית י״ד כ״ג) וכמא עלמת אן אלישע רד עלי נעמן אלבדור אלדהב ואלפצה וגחזי אסף עליהא ומא כאן מן כסבה[9]).

28 קלב אלצאלח ידרס מא בה יגיב ופם אלטאלחין ירוי אלשרור:

מעני הדֹא הו מא יתעב אלמוחדון ואלרבוניון פי מא ירדון בה עלי אלמלחדין ואלמכֹאלפין והודֹא תרי כֹצומהם אנמא הם אבדא פי טלב ענתה[10]):

---

[1]) אפשר שצ״ל יכתמון.

[2]) ביאור: מותר לאדם לכסות הדברים שאין בהם חטא ובפרט במקום סכנה כמו שעשו אברהם ויצחק ודוד וירמיה.

[3]) נראה שצ״ל ליס יריד בה חצור אלגואב וסרעתה מן גיר גהתה.

[4]) ביאור: לא רצה בזה שישמח אדם במהירות תשובתו אם איננה כראוי שאם היה כן יהיו כל בני אדם בעלי שכל וחריפים אבל צריך שתהא התשובה נכוחה.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) ביאור: הזכיר האלמנה במקום העניים כמו שהזכיר חרב במקום כל כלי ברזל ומולך במקום כל האלילים.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ אלשר.

[8]) ביאור: אמרי נעם תם כאן אמרי חכמה כמו שאמר למעלה דרכיה דרכי נעם.

[9]) ביאור: ירצה בו המתנות האסורות כמו השלל שלקחו אמרפל וחביריו מאויביהם ואברהם מאס בו אף על פי שהיה מותר לו וכן אלישע לא קיבל מתנות נעמן ועבדו גיחזי נעצב על זה ולקחן ונענש.

[10]) ביאור: כמו המיחדים והרבנים המתיגעים בתשובותיהם על הכופרים והמתנגדים ואלו האנשים אינם מבקשים כי אם הרע.

14 קלב אלפהם יטלב אלחכמה̈ וקצד אלג̇האל יראעי אלג̇הל:

הד̇ה איצ̇א חכאיה̈ מא וג̇ד[1]).

15 כל איאם אלצ̇עיף אלראי רדיה̈ וג̇ודה̈ אלקלב הו שרב דאים:

הד̇א אלעני ליס הו פקיר בל צ̇עיף אלעקל ואלג̇יד אלעקל סרורה דאים אפצ̇ל מן אלשרב כמא קאל כי טובים דדיך מיין (שה״ש א׳ ב׳)[2]).

16 לקליל בתקוי אללה כ̇יר מן כנז כת̇יר פיה אלאהאמה̈:

אי אלמחק. הד̇אן פי אלמאל אלחלאל אלקליל ואלחראם אלכת̇יר וקולה הד̇א פי אכ̇ראג̇ אלעשור וחקוק אללה[3]).

17 ולבאקה̈ מן בקל ומחבה̈ הנאך כ̇יר מן ת̇ור מעלוף מעה שנאה̈:

הד̇א עלי צ̇רבין אמא פי מחבה̈ אלנאס פכמא אכ̇ד̇ דוד למסה̈ רגפאן מן אחימלך אחב̈ אליה מן אלאכל ענד שאול טעאם אלמלך ופי מחבה̈ אללה כאן נ̇ע עדו החוזה אצלח מן אלאכל ענד ירבעם אד̇ אערץ̇ עליה פאג̇אבה אם תתן לי את חצי ביתך וגו׳ (מ״א י״ג ח׳)[4]).

18 ד̇ו אלחמיה̈ יחרץ̇ אלצ̇כ̇ב ואלטויל אלמהל יקרר אלכ̇צומה̈:

19 טריק אלכסלאן כאלמסג̇ה̈[5]) באלחדק וטרק אלמסתקימין כאלצ̇ה̈:

אלחדק נ̇ע מן אלשוך ואלמוג̇וד מן אסמאיה פי אלמקרא את̇נאן[6]). והד̇א אלקול יעם̈ כסלאן אלטאעה̈ ואלתכסב הו כאנה ימשי פי שוך ליס ינבעת̇[7]).

20 אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאנסאן אלג̇אהל יזרי באמה:

כמא קיל פי אלאב מפרד[א] או פי אלאם מפרדה̈ פהו לג̇מיעהמא כמא צ̇דרנא[8]).

21 אלג̇הל פרחה̈ ללנאקץ̇ אלעקל וד̇ו אלפהם יסהל מסירה:

22 פסך̇ אלאפכאר מן עדם סתר[9]) אלסר̈ ובכת̇רה̈ אלמשירין תת̇בת:

---

[1]) ביאור: החכם יגיד מה שמצא.

[2]) ביאור: באמרו עני ירצה חסר לב והכם ישמח בשכלו יותר מבמשתה יין.

[3]) ביאור: אמרו מהומה ר״ל קללת השם. ואמר שטוב מעט מדבר המותר מהון רב מדבר האסור וזה במעשרות ומה שחייב אדם ליתן לה׳.

[4]) ביאור: הכתוב מדבר הן באהבת שבין אדם לחבירו כמו שהיה לחם אחימלך יותר חביב לדוד משולחן שאול המלך הן באהבת השם כמו שלא רצה עדו החוזה לאכול אצל ירבעם.

[5]) בכ״י ג׳ כאלמכבוסה̈.

[6]) ר״ל כאן ומיכה ז׳ ד׳.

[7]) ביאור: מלת חדק ענינו מין קוץ והוא שם׳ הנמצא שתי פעמים בםקרא והעצל בדבר מצוה או במשא ומתן הוא כהולך על קוצים לאט לאט.

[8]) ביאור: שני המאמרים כוללים האב והאם כמו שהקדמנו.

[9]) בכ״י ב׳ וג׳ כתם.

7 שפתא אלעלמא תדרי אלמערפה וקלב אלגהאל ליס כדלך:

יעני אן אלעלמא יביתון כתיר מא ענדהם ואלגהאל ישחון עלי אלנכתה אלתי תקע להם[1]).

8 דבח אלפאסקין ממא יכרה אללה וצלוה אלמסתקימין רצאה:

מעני דלך אן אלצלוה הי אכף מונה מן אלדבאיח והי מן אלצאלח אפצל מן אלדבח מן אלטאלח לאן אלצאלח יצלי לא עלי דנב ואלרשע אנמא יקרב עלי כטיה וכמא קאל הנה שמוע מזבח טוב (ש"א טז כ"ב)[2]).

9 ויכרה אללה טריק אלפאסק ויחב כאלב אלזכוה:

יעני באלכלב שדיד אלטלב[3]).

10 אדב סו לתארך אלסביל ושאני אלעטה יהלך:

פי אלדניא במענה ופי אלאכרה בפצל אלחכם. ואלארב אלסו הו אלאפאת אלעטימה[4]).

11 אלתרי ואלאבאדה מכשופאן ענד אללה פכיף קלוב בני אדם:

אלתרי הו אלתראב ודאר אלאבאדה הו אלקבר ואנמא צרב אלמתל בהדין לאנהמא אעמק שי נעלמה יקול ללנאס לא תתוהמו אן מא תסרוה פי אנפסכם יכפי עלי אללה פהל יכון אעמק מן הדין נטיר קולה ערום שאול נגדו ואין כסות לאבדון (איוב כ"ו ו')[5]).

12 תגד אלדאהי לא ישא אן תעטה ולא ימצי אלי אלעלמא:

אלאול לא יריד אן תעטה כאצה ואלתאני ולא יחצר מגלס עאלם פישתרך פי עטתה מע עואם אלנאס[6]).

13 אלקלב אלפרח יחסן אלוגה ובמשקה אלקלב תכתאב אלרוח:

כמא טהר יוסף עלי מא פי קלב סריסי פרעה למא ראי וגוההם כלחה והנם זעפים (בראשית מ' ו') וכדלך שר הסריסים קאל לדניאל חנניה מישאל ועזריה אשר למה יראה את פניכם זעפים וגו' (דניאל א' י')[7]).

---

1) ביאור: ר"ל שהחכם מפזר את ידיעותיו הרבות והכסיל כילי בדבר הקטן שיודע.

2) ביאור: ואף על פי שהתפלה יותר קלה מן הקרבן תפלת הצדיק רצויה מקרבן הרשע לפי שהצדיק מתפלל מבלי שיחטא והרשע יקריב אחר שחטא.

3) ביאור: אמרו מרדף ר"ל המבקש בכל כוחו.

4) ביאור: ירצה במוסר רע המכות הגדולות הבאות על דרך מופת בעולם הזה ובעולם הבא בגזר דין.

5) ביאור: שאול הוא העפר ואבדון הקבר עצמו ואמר שאין דבר עמוק משניהם והם גלויים לפני השם וכל שכן מה שבלב האדם.

6) ביאור: לא ירצה הלץ שתוכיחהו בינך לבין עצמו ולא ילך לבית המדרש לשמוע דברי מוסר עם הקהל.

7) ביאור: כמו שידע יוסף מה שבלב שני סריסי פרעה בראותו את פניהם זועפים וכמו שהבין שר הסריסים שהיו פני דניאל וחביריו זועפים.

35 רצֺא אלמלך לעבד עאקל[1]) ועברתה תכון עלי אלמסי:

הד֗א פי מלך אלמלוך גל ת֗נאה ופי מלוך אלנאס איצ֗א[2]).

טו

1 אלמרד֗ אללין ירד֗ אלחמיה֗ ואלכלאם אלשאק֗ יצעד אלגצ֗ב:

כמא עלמת מן רחבעם אנה חין קאל לקומה קטני עבה (מ״א י״ב י״א) קאלו לה מה לנו חלק בדוד (שם ט״ז) ומן קאיד אחזיה אלת֗אלת֗ ומא רד עלי אליהו תיקר נא נפשי וגו׳ (מ״ב א׳ י״ג) כיף נאלה כ֗לאף אלקאידין אלאולין. ופי אמור אלד֗ין אן שמעיה ועט֗ רחבעם וקומה פרדו עליה מרדא חסנא ויכנעו שרי ישראל והמלך ויאמרו צדיק ה׳ (דה״י ב׳ י״ב ו׳) כיף נאלהם כ֗לאף מא נאל יוחנן ושריה ובני עיפי[3]) אלד֗ין רדו עלי ירמיהו מרדא שאקא וקאלו הדבר אשר דברת בשם ה׳ איננו שומעים אליך (ירמיה מ״ד ט״ז)[4]).

2 לסאן אלחכמא יג֗וד֗ אלמערפה֗ ופם אלג֗אהל ירוי אלג֗הל:

מענאה אן אלעאלם יג֗וד אלעבארה֗ ויקרב אלאמור אלמסתגלקה֗ אלי אלאפהאם ואלג֗אהל ירוי אלשי עלי אסמג עבארה֗ ואקבח תאויל[5]).

3 פי כל מוצ֗ע עינא אללה תטלע אלאשראר ואלאכ֗יאר:

מעני ד֗לך עלמה[6]).

4 צדק אללסאן שג֗רה֗ אלחיוה֗ ואלזיג֗ פיה כסר אלרוח:

לקב אלצדק האהנא באלשפא. ד֗לך כאלמפתי אלד֗י יסלה אחד אלכ֗צמין פאן הו צדקה אלפתיא קלל תעבה ואן הו קצד אלתקרב אליה וקאל לה אלחק֗ מעך אתעבה ועד֗בה ואלחק בה אלאת֗ם ואלאסם אלסו וליס ינפעה ד֗לך מע אלחאכם שיא[7]).

5 אלג֗אהל ירפץ֗ באדב אביה וחאפט֗ אלעט֗ה֗ יג֗הץ֗:

6 פי בית אלצאלח אלות֗אק אלכת֗יר ופי גלה֗ אלפאסק אלפציחה֗[8]):

פי אלעאג֗ל איה֗ מעג֗זה֗ ופי אלאג֗ל חכם קאטע[9]).

---

[1]) כ״י א׳ אלעבד אלעאקל.

[2]) ביאור: הפסוק מוסב על מלך המלכים וגם על מלכי ארץ.

[3]) אלו השמות נזכרו בירמיהו מ׳ ח׳.

[4]) ביאור: בידוע שרחבעם דבר קשות עם העם ונפרדו עשרת השבטים ממנו והשר השלישי של אחאב דבר בנחת עם אליהו והציל את נפשו. ובעניני האמונה ידוע מה בין רחבעם ועמו שהשיבו בנחת לשמעיה ובין יוחנן ושריה וחבריו שדברו קשות עם ירמיה.

[5]) ביאור: החכם ייטיב לפרש ולברר דברים הסתומים ופירושי הכסיל הם מגונים ומכוערים

[6]) ביאור: ר״ל שהשם יודע.

[7]) ביאור: מרפא לשון טעמו כאן אמתת הלשון. וזה כשישאל אחד מבעלי ריב[ים] עצת חכם על ריבו צריך שישיבהו כפי אמת ואז ימעט את יגיעת השואל ואם לא יעשה כן כדי להיות רצוי לו ירבה את עמל השואל ויתן עליו שם רע ולא יועיל לו אצל הדיין.

[8]) עיין אצל ע׳ 521 ש׳ 21.

[9]) ביאור: על דרך מופת בעולם הזה ועל פי גזר דין בעולם הבא:

29 אלטויל אלמהל כת̇יר אלפהם ואלקציר אלרוח כת̇יר אלג̇הל:

לקב אלכת̇רה̈ האהנא באלארתפאע אד̇ קאל מרים[1]).

30 אלקלב אלמעאפי חיוה̈ אלבדן ואלגירה̈ סוס אלעט̇אם:

הד̇א משאהד פי אמור אלדניא אן אלחאסדין פי ג̇הד ובלא ופי אמר אלאכ̇רה̈ מן יחסד אהל אלג̇צב ואלמעאצי פהו פי בלא ועד̇אב ומנהא קאל אל תקנא באיש חמס וגו׳ (משלי ג׳ ל״א) אל יקנא לבך בחטאים וגו׳ (שם כ״ג י״ז)[2]).

81 גאשם אלפקיר קד עי̇ר צאנעה ואלמכרמה הו אלראוף באלמסכין:

הד̇א אלג̇שם ליס הו פי אלמאל ואנמא הו פי אללקא ואלסלאם ואלמנאט̇רה̈ לאנה צ̇ד ומכבדו[3]) ואלאשארה̈ באלואו אלד̇י פי ומכבדו תומי אלי אללה ג̇ל ג̇לאלה[4]).

32 פי שד̇תה[5]) ינדחי אלפאסק ואמא אלצאלח פהו יסתכן פי נכבתה:

מענאה אן אלרשע אד̇א חלת̇ בה אפה̈ אזדאד פי טגיאנה כמא קאל פי אחז ובעת הצר לו ויוסף למעל בה׳ (ד״ה ב׳ כ״ח כ״ב) ואמא דוד ותצר לדוד מאד וגו׳ ויתחזק דוד בה׳ אלהיו (ש״א ל׳ ו׳) וכד̇לך יחזקיהו וגירהם[6]).

33 פי קלב אלפהם תחל̇ אלחכמה̈ וענד אלג̇האל תעלם[7]) גרבתהא[8]):

אלא תרי אן אלעאמ̇י אד̇א סמע כלמה̈ מן אלעלם פהו יטלב אלתבאהי בהא פיקולהא פי גיר מוצ̇עהא מן אלמג̇אלס וגיר וקתהא מן אלזמאן ולא יודיהא עלי מא ינבגי ואן עורץ̇ פיהא באדני שי וקף[9]).

34 אלזכוה̈ תרפע אמ̇תהא ועאר אלאחזאב אלכ̇טיה̈:

חסד האהנא מת̇ל ואיש אשר יקח את אחותו (ויקרא כ׳ י״ט) ומשתק מן קולה פן יחסדך שמע (משלי כ״ה י׳) וקד עלמת אן זכוה̈ אלקיני כ̇לצתהם ויעירון אהל סדום וכנען ומצר וגירהם במא אכ̇טאו[10]).

---

[1]) ביאור: מרים אולת טעמו כאן רב אולת.

[2]) ביאור: חן בדברי העולם הזה שרעי עין הם בעצב וצרת תמיד הן בדברי העולם הבא שהמקנא באנשי חמס הוא נענש.

[3]) לשון הגאון אינו ברור שמלת עושק אינה הפך מכבדו.

[4]) ביאור: אמרו עושק אין טעמו כאן שיעשוק אותו בממונו אלא שלא ישאל בשלומו ואינו מקבלו בסבר פנים יפות לפי שהוא הפך מכבדו. והואו של מכבדו מוסבה אל השם.

[5]) כ״י ב׳ וג׳ שרה.

[6]) ביאור: כשהרשע ברע הוא מחזיק ברשעתו כמו אחז והצדיק בעת צרה מתחזק בשם אלהיו כדוד וחזקיהו.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ תפהם.

[8]) „תודע זרותה״ ר״ל שהכל מכירין שאין אצלם מקום החכמה.

[9]) ביאור: כשהכסיל למד דבר חכמת מבקש להתפאר בו ואומרו שלא במקומו ושלא בזמנו ומביאו שלא כראוי ואם יטענו עליו אין יכול להשיב.

[10]) ביאור: חסד טעמו כאן חרפה ונגזר מן יחסדך ובידוע שהקיני נצלו בצדקתם (שמואל א׳ ט״ו ו׳) וחטאת אנשי סדום וכנען ומצרים גרמת להם קלון.

19 ינבגי אן ינכפץ אלאשראר בין ידי אלגיאד ואלטלחא עלי אבואב אלצאלחין:

יעני ליתעלמו מן גודהם וצלאחהם[1]).

20 חתי לצאחבה יבגץ אלפקיר ומחבו אלגני כתירון:

הדה איצא חכאיה אלוגדאן והו ענדהם[2]) מדמום[3]).

21 פאלמזרי בצאחבה כדאך מכטי ואלראוף באלמסכין טובאה:

זדת פי אלאכראג כדאך לאני עטפת בה עלי אלפסוק אלאול אלדי קאל פיה אן אצחאב אלמסכין ישנונה ויזרון בה פסמאהם אלנבי מכטיין[4]).

22 אלא יצל מתערצו אלשר וינאל אלבר ואלחק מתערצו אלכיר:

האהנא כלמה מצמרה הי וימצאו[5]).

23 כתיר מן אלגהד יכון לפצל וכם מן כלאם הו לנקצאן:

כמא הו מעלום אן אלמר עלי מא לם יתכלם בה אקדר מנה עלי מא תכלם בה ואנה אן תכלם בכלמה מלכתה וקבל אן יתכלם בהא הו מאלכהא[6]).

24 תאג אלחכמא דלך גנאהם וגהל אלגהאל גהלהם:

מראדה פי הדא אן אלעלמא סארון בעלמהם ומן אלגהאל מן יגהל אנה גאהל בל יתוהם אנה עאקל ודלך אנהם עלי תלאתה צרוב גאהל (אן) יעלם באנה גאהל איאה נארת אלחכמה וקאלת וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ו׳) וגאהל יתוהם אנה עאלם פיה קאלת ראית איש חכם בעיניו (שם כ״ו י״ב) וגאהל יקדר עלי סאיר אלנאס אלגהל פיה קאלת וגם בדרך כשהסכל הולך (קהלת י׳ ג׳) והדאן אלקריבאן יגהלאן גהלהמא[7]).

25 אלשאהד אלחק יכלץ אלנפוס ואלמתפוה באלכדב דו מכר:

26 אלסאלך בתקוי אללה לה מיתאק עז ולבניה יכון מכנא:

פי הדא הולך מצמר[8])

27 תקוי אללה ינבוע אלחיוה ללזואל מן אוהאק אלמות:

28 בכתרה אלקום בהא אלמלך ובכלו אלחזב אנדקאק אלוזיר:

---

[1]) ביאור: רוצה לומר למען ילמדו מהם לעשות הטוב.

[2]) אפשר שצ״ל ענדה ר״ל בעיני החכם.

[3]) ביאור: החכם יספר מה שבמציאות וזה דבר מגונה.

[4]) ביאור: הוספתי בהעתקתי מלת כדאך (= כן) לסמוך זה הפסוק לפסוק הקודם לומר שהשונא את רעהו מפני עניותו נקרא חוטא.

[5]) ביאור: שיעורו וימצאו חסד ואמת.

[6]) ביאור: ידוע שאדם קודם שידבר הוא מושל בדברו ואחר שדיבר דברו מושל בו.

[7]) ביאור: החכם שמח בחכמתו ויש כסיל שיחשוב עצמו לחכם לפי שהכסילים על שלשה מינים מי שיודע שהוא כסיל ומי שהוא חכם בעיניו ומי שחושב האחרים לכסילים ועל שני מינים האחרונים הכתוב מדבר.

[8]) ביאור: שיעורו ההולך ביראת ה׳.

11 בית אלטאלמין ינפד וכבא אלמסתקימין יפרע:

פי אלדניא עלי סביל אלאיה ופי אלאכרה באלחכם[1]).

12 כם מן טריקה מסתקימה בין ידי אלמר עאקבתהא טרק אלמות:

דלך מא סר אלטבע וסא אלעקל[2]).

13 ואלצחך איצא יוגע אלקלב ועאקבה אלפרחה תרחה:

הדא כאץ פימא נהי ענה מן אלצחך ואלפרח[3]).

14 סיסתכתר מן טרקה אלגאש אלקלב ומן פוקה אלרגל אלגיד:

דלך כמא יצגר אלגאש מן נשה באלואגב ולים ינבני ללצאלח אן יצגר מן חסנאתה[4]).

15 אלגאפל יצדק בכל אמר ואלנהץ יפהם רשדה:

כמא צדק חנון קול אצחאבה פי דוד חין קאלו לה הלא בעבור לחקר ולהפך ולרגל וגו' (ש"א י"ט ג') פות̇ב אלי רסלה פחלק לחאהם וקטע אקביתהם ואלצאלח לא יקבל כמא קאל גדליהו ליוחנן בן קרח כי שקר אתה דובר אל ישמעאל (ירמיה מ' טז) בל יפעל כמא אמר אללה ודרשת וחקרת ושאלת היטב וגו' (דברים י"ג טו)[5]).

16 אלחכים יתקי ויזול ען אלשר ואלגאהל יתגאוז ויתק:

פאול אלגהאל מן יתכל עלי אלתסהיל ואגהל מנה מן יתכל עלי בעץ חסנאתה ואגהל מנהמא מן יתכל עלי אלרחמה ואגהל מנהם מן יתכל עלי אלתעטיל פי אלאול יקול אלכתאב דברו לנו חלקות וגו' (ישעיה ל' י') ופי אלת̇אני הגנוב רצוח ונאוף וגו' ובאתם ועמדתם לפני וגו' (ירמיה ז' ט'—י') ופי אלת̇אלת̇ ויזכרו כי אלהים צורם וגו' ויפתוהו בפיהם וגו' (תהלים ע"ח ל"ה—ל"ז) ופי אלראבע ויאמרו לא יראה יה וגו' (שם צ"ד ז') ואלחכים יתקי דלך אגמע[6]).

17 קצר אלמהל מן עמל אלגהל וכם מן די המם מבגוץ:

יעני כם מסן מעה אנאה ותאיד יבגצה אלנאס ויקולון מא אשד תואניה ויאמר פלא ילתפת אלי קולה. פאצבר ותרפק אד̇ צח לך אן אלעגלה מן אוצאף אלגהל[7]).

18 תרי אלגפל קד אנתחלו אלגהל ואלנהצון יתתוגון באלמערפה:

---

[1]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי הגזרה.

[2]) ביאור: אמרו דרך וכו' ר"ל מה שישמח הטבע וירע לשכל.

[3]) ביאור: הכתוב מדבר בפרט על מה שאינו ראוי לצחק בו ולשמח עליו.

[4]) ביאור: צריך שיקוץ הרשע ברשעתו והצדיק אין ראוי שישבע מלעשות טוב.

[5]) ביאור: כמו שהאמין חנון במה שאמרו חבריו על דוד אבל הצדיק אינו שומע לכל דבר כמו שגדליה לא האמין לדברי יוחנן בן קרח על ישמעאל אבל הוא דורש וחוקר.

[6]) ביאור: הכסיל מאמין אם ידברו אליו המוכיחים חלקות או יבטח על איזה מעשים טובים שעשה או על רחמי האל או יחשוב שהשם לא ישגיח על מעשי בני אדם ויש פסוקים באלו ארבעה מיני הכסילות והחכם ישמר מכולן.

[7]) ביאור: הרבה פעמים ישנאו בני אדם האיש העושה את מעשיו בנחת ומעצר רוח ומלינים עליו אבל ראוי להיות מתון לפי שהחפזון הוא מתארי הכסילות.

אלא בתעב ואנתהאר ולא יעלם אן אלרפק אבלג. וקד ובך אללה במתל דלך וקאל אפרים עגלה מלמדה אהבתי לדוש זרעו לכם לצדקה וגו' חרשתם רשע וגו' (הושע י״א—י״ג) קאל מא תוהמתם דלך פאבדלוה באלבר ואלרפק[1].

4 אלשאהד אלאמין לא יכדב ואלמתפוה באלכדב שאהד זור:

מענאה לעל אלמחדת באבאטיל[2] יטן אנהא לא תכתב עליה שהאדה זור והי עליה כדאך או אלסאמען יחקקונהא[3].

6 יטלב אלדאהי אלחכמה ולא יגדהא ואלמערפה עלי אלפהם סהלה:

יריד מן אנתמע לה אלכמס[ה] אלאמור[4].

7 מר[5] מן קבאלה[6] אלרגל אלגאהל ואלא פלם[7] תערף שיא מן אקואל אלמערפה:

דלך כמא קאל דוד אשמרה לפי מחסום בעוד רשע לנגדי (תהלים ל״ט ב׳) ופי הדא אלפסוק כלמה מצמרה הי ואלא[8].

8 חכמה אלנהין תפהם אחואלה וגהל אלגהאל מכרהם:

יעני אן מכרהם הו גהלהם[9].

9 יתרגם ען אלגהאל אתמהם ובין אלמסתקימין אלרצא:

דאת[10]) קולה תהדיד יקול אן אתמך ישהד עליך ויתרגם ענך[11])

10 אלקלב יעלם מרארה נפסה ופי פרחה לא יכאלטה אגנבי:

יעני הו ינפרד בגמה וסרורה לו שכי או שכר אצעאפא לם יקף אלמשכא אליה ולא אלמשכור עגדה עלי אלחקיקה כהו פאדא כאן אלאמר כדאך פלא תשך פאנהם מע מא לם ינפעך רבמא לם יצדקוך[12].

---

[1]) ביאור: הכסיל יחשוב שצריך לעשות הכל בקושי כמו שעובדים את האדמה בעצבון ואינו יודע שיש לנחת יתרון על הקושי כמו שתוכיח הנביא ואמר אפרים וגו׳ זרעו לכם וגו׳ חרשתם וגו׳ ופירושו זמן רב חשבתם זה (שאתם צריכים לחרוש ולשדד ולדוש) עשו במקום זה צדקה וחסד.

[2]) בכ״י באלבאטל.

[3]) ביאור: אולי ידמה בנפשו המספר דברי כזב שאין זה נחשב לו לעדות שקר ובאמת הן כעדות לפי שהשומעים דבריו חושבים אותם לאמת.

[4]) ביאור: הנבון מי שיש לו חמשת הדברים (עיין בפתיחת 15).

[5]) ובכ״י ב׳ סר.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ מקאבלה.

[7]) בכ״י א׳ פלו.

[8]) ביאור: יש בזה הפסוק מלה נסתרת והיא אם לא ושעורו ואם לא בל ידעת.

[9]) ביאור: רצה לומר שמרמת אוילים היא כסילותם.

[10]) בכ״י דאר.

[11]) ביאור: מפחיד את הכסיל ואומר שאשם הכסיל יעיד על אולתו.

[12]) ביאור: האדם לבדו יודע שמחת לבו ויגונו ועל כן הוא טוב לו להעלימם מהזרים לפי שלא יועילו לו ואולי לא יאמינו לו.

מענאה רבמא יאכל אלמר אכלה סיכון פיהא[1]) פקרה כאלרגיב בחצרה אלמלוך פי אלדניא או כאלפאעל מעציה פתהלכה פי אלאכרה. ואלדי יביד בגיר חכם ליס בחכם מן ענד אללה בל לא יערף חכם אללה נטיר קולה הוא ימות באין מוסר (משלי ה׳ כ״ג) ואיצא ויגועו בבלי דעת (איוב ל״ו י״ב). ויתגה אן נקול אנה ימות בגיר חכם אלעאדה אעני בגרק או חרק או [מא] מאתלהמא[2]).

24 אלצאד קציבה שאני ולדה ואלמחבה יבאכרה באלאדב:

לעלה יטן אן דלך שפקה ואנמא הו קסוה אד יגריה עלי אלפסק ואלסרק ואלהתך[3]).

25 אלצאלח יאכל שבע נפסה ובטון אלטאלמין תנקץ[4]):

כמא עלמת מן נחמיה ואלולאה[5]) אלדין מן קבלה אד קאל והפחות הראשונים אשר לפני הכבידו על העם ויקחו מהם בלחם ויין (נחמיה ה׳ ט״ו) ואמא הו פקאל הפחה לא אכלתי (שם י״ד)[6]).

יד

1 אלחכימה[7]) מן אלנסא תבני ביתהא ואלגאהלה בידהא תהדמה:

לאנך תעלם מן אביגיל אנהא כלצת זוגהא ונעמתה מן אלתלף כמא קאל ותפל על רגליו וגו׳ (שמואל א׳ כ״ח כ״ד) אל נא ישים אדני את לבו וגו׳ (שם כ״ה) שא נא לפשע אחיך (שם כ״ח) ואן איזבל אשארת בקתל נבות פאהלכת אחאב ונפסהא כמא קאל ותכתב ספרים בשם אחאב (מ״א כ״א ח׳) וסאיר אלקצה[8]).

2 אלסאלך באסתקאמתה תקי אללה ואלראיג פי טרקה מזרי בה:

3 פי קול אלגאהל עצא אלאקתדאר ונטק אלחכמא יחפטהם:

לאנך[9]) תראה יתכלם בספאהה ובשאעה ואלעלמא ברפק ודעה[10]).

4 כמא אן מן עדם אלבקר ינדהץ אלבר וכתרה אלגלאת בקותהא:

יקול פי הדא אלמתל אן אלגאהל יתוהם אן אלאמור אנמא באבהא וסבילהא ואלתטרק אליהא מן אלענף ואלכד ואלצעובה מתל פלאחה אלארץ אלתי לא תכון

---

[1]) אפשר שצ״ל סימא.

[2]) ביאור: כמה פעמים יאכל אדם ומראה באכלו את עניותו תן בעולם הזה כשאוכל בפני מלך כרעבתן הן בעולם הבא כשעובר עבירה שתאבדהו. ואמרו בלא משפט אין רוצה בו מבלי משפט השם כי אם מבלי שידע משפט השם או במיתה משונה כגון שיטבע בים או שישרף.

[3]) ביאור: אמרו חושך וכו׳ ר״ל אולי יחשוב האב שהוא יחמול על בנו ואינו כן שירגילהו לעשות הרע.

[4]) עיין אמאנאת 292. — [5]) בכ״י ואלולא.

[6]) ביאור: כמו שהפחות שלפני נחמיה הכבידו על העם והוא נשמר מזה.

[7]) עיין אמאנאת 224.

[8]) ביאור: כמו אביגיל שהצילה נבל מיד דוד בחכמתה ואיזבל שאיבדה אחאב באולתה.

[9]) בכ״י לכנך.

[10]) ביאור: הכסיל ידבר קשות והחכם ידבר בנחת.

14 שריעה אלחכים ינבוע אלחיוה ללזואל מן אוהאק אלמות:

15 אלעקל אלג׳יד יעטי אלחטוה וטריק אלגאדרין צעב:

יעני יגב אן יסתצעב פלא יסלך פיהא. הדה אלצעובה מתל אלצעובה אלמצאפה אלי אלאודיה חתי לא תפלח כמא קאל אל נחל איתן אשר לא יעבד בו ולא יזרע (דברים כ״א ד׳)[1].

16 כל נהיץ יעמל אמרה במערפה ואלגאהל יבסט גהלה:

כמא עלמת מן דוד אנה נאדא מן לה אבנה וחצרהא אלי אלמלך ויבקשו נערה יפה (מלכים א׳ א׳ ג׳) ואחשורוש אמר בטלבהן ושנע אלאמר כמא קאל ויפקד המלך פקידים וגו׳ (אסתר ב׳ ג׳)[2].

17 אלרסול אלטאלם יקע פי שר ואלספיר אלאמין שפא:

הדא פי תאדיה רסאלה אללה ואלנאס איצא[3].

18 אלפקר ואלהואן למגדב אלאדב וחאפט אלעטה יכרם:

דלך פי אלדארין[4].

19 תרי אלשהוה אלכאינה תלד ללנפס ולדלך יכרה אלגהאל אלזואל ען אלשר:

קד כנא קדמנא אן אלגהאל אנמא אסתכפו אללהו ואלהזו ואללעב לאן לדתה חאצרה ואסתתקלו אלחכמה ומא תאמר בה לבעד לדתהא ונעימהא ען באלהם[5].

20 מסאיר אלחכמא יתחכם ומראעי אלגהאל ירדו:

ללנפס כלק יקאל לה אלאלף לא בד מן אן יתעלם ממן יגאורה ויעאשרה שיא קלילא כאן אם כתירא[6].

21 אלכטאון יכלבהם שרהם ואללה יכאפי אלצאלחין בכיר:

22 אלכיר ינחל בני בניה איצא וקד ידכר ללצאלח אתאת אלכאטי:

כמא דכר לבני אסראיל מאל שבעה גוים אד קאל ובתים מלאים כל טוב וגו׳ (דברים ו׳ י״א) וליס הדא שרט בל קד ישא אלחכים אן יפעל דלך[7].

23 וכם מן טעאם יכון סימא אלפקר וכם מן מנסאף בגיר חכם:

---

[1]) ביאור: אמרו ודרך בוגדים איתן ירצה בו שראוי לאדם שיחשוב דרך בוגדים כדרך קשה ושלא ילך בה כמו שנחל איתן הוא נחל קשה עד שלא יעבד.

[2]) ביאור: כמו שצוה דוד לבקש נערה אחת והביאוה אליו ואחשורוש צוה לבקש נערות רבות בדרך מגונה (עיין מגילה י״ב ע״ב).

[3]) ביאור: זה בשליחות השם ובשליחות בני אדם.

[4]) ביאור: זה בשני עולמות.

[5]) ביאור: כבר הקדמנו שהשחוק והתוללות קלים בעיני הכסילים מפני שתענוגם נמצא מיד והחכמה נכבדת בעיניהם מפני שתענוגו רחוק מאד.

[6]) ביאור: יש מדה באדם הנקראת ההתחברות שבהכרח ילמד מחבריו מעט או הרבה.

[7]) ביאור: כמו שהוריש לבני ישראל חיל שבעה גוים וזה יארע לפעמים ברצון השם.

אלשאעאת ובשוב צדיק מצדקתו וגו׳ (יחזקאל י״ח כ״ד) ובשוב רשע מרשעתו (שם שם י״ח)[1].

8 פדא נפס אלמר מאלה ואלפקיר מן לם יסמע̄ זגרה̄ אללה:

הד̄א פי אלנד̄ור ואלצדקאת ואלקראבין ומעני זגרה̄ אללה האהנא אן אלמצאיב הי תראת אללה פמן ובה להא פנד̄ר וקר̄ב וצדק תכ̄לץ כמא קאל זבח לאלהים תודה ושלם לעליון נדריך וקראני ביום צרה וגו׳ (תהלים נ׳ י״ד—ט״ז)[2].

9 נור אלצאלחין יתזיד וסראג̄ אלטאלחין יכ̄מד:

לקב אלתזיד האהנא באלפרח[3]).

10 עד̄א אן באלקחה̄ תצנע אלמנאצאה̄ ומע אלמתשאורין אלחכמה̄:

יריד בהד̄א בה̄ת אלמשגבין פי אלנט̄ר ומכאברתהם ומנע מן ד̄לך[4]).

11 אלמאל מן קבל אלגרור יקל ואלג̄אמע אלי ידה יכת̄ר מאלה:

פי מאל אלדניא וחסנאת אלאכ̄רה̄[5]).

12 אלצבר אלמתמאדי ימר̄ץ אלקלב ושג̄רה̄ אלחיוה̄ אלשהוה̄ אלחאצ̄רה̄:

כמא תשאהד אלצאבר ואלמנתט̄ר פי עד̄אב ולד̄לך צ̄מן אללה עז וג̄ל ללצאברין כ̄ירא כמא קאל אשרי כל חוכי לו (ישעיה ל׳ י״ח) וקאל לכן חכו לי (צפניה ג׳ ח׳) וקאל אשר לא יבשו קוי (ישעיה ל״ט כ״ג)[6]).

13 אלמזרי באמר ירתהן לה ומתקי אלוציה̄ הו יסלם:

הד̄א כמא אזרא פלשתים ביצחק ואכ̄וה̄ יוסף בה ואהל גלעד ביפתח ואכ̄וה̄ דוד בה אד̄ קאל לה אליאב אנכי ידעתי את זדונך (שמואל א׳ י״ז כ״ח) ואלג̄י אלג̄מיע אלי אלג̄מיע וכמא אזרא סנבלט וטוביה בנחמיה ואצחאבה לקולהם וילעגו לנו ויבזו עלינו (נחמיה ב׳ י״ט) ואלתגו אליהם לעשות לו נשכה בחצרי בית האלהים (שם י״ז ג׳)[7].

---

[1]) ביאור: בפסוק הזה ענינים רבים האחד יש שמראה עצמו כעשיר ואין לו כלום ויש שמראה את נפשו כעני והוא עשיר. והשני יש עשיר המפסיד את ממונו ויש עני שמצליח ושומר הדבר המועט שיש לו. וענין שלישי יש מי שהיה עשיר ועני ויש שהיה רש ועשיר וזה גם כן בצדיק שנעשה רשע ורשע שנעשה צדיק.

[2]) ביאור: הפסוק מוסב על הנדרים וקרבנות וגמילות חסדים ובהן ינצל האדם מהצרות והן גערת השם.

[3]) ביאור: טעם ישמח הולך וגדל.

[4]) ביאור: הפסוק מדבר על בני אדם שמבקשים ריב בדברי עיון ומתגאים על חבריהם והזהיר מזה.

[5]) ביאור: הכתוב מדבר על הממון בעולם הזה ועל מעשים הטובים לעולם הבא.

[6]) ביאור: אתה רואה שהמיחלים והמחכים הם כואבים ולפיכך הבטיח השם שכר למיחלים לו.

[7]) ביאור: כמו שבזו פלשתים את יצחק ואחר כך נצטרכו לו וכן אחי יוסף עם יוסף ואנשי גלעד עם יפתח ואחי דוד עם דוד וסנבלט וטוביה עם נחמיה וחבריו.

27 לא יצאדף אלמלול זאדה ומאל אלמר אלעזיז הו אלנשאט:

פי אלדארין נמיעא[1]).

28 פי טריק אלעדל אלחיוה והי סכה לא מות פיהא:

יריד אן אלשר ואן קארנתה אלחיוה פתלך בעדה[א] אלמות ותואב אלצאלחין לא מות בעדה[2]).

יג

1 אלאבן אלחכים קאבל אדב אלאב ואלדאהי מן לא יקבל זגרתה:

2 מן תמר קול אלרגל ינבגי אן יאכל אלכיר ותגד פי נפס אלגדארין אלטלם:

נצף הדא אלפסוק אלאול אמר ואלתאני וצף ולדלך וצלת בה תגר[3]).

3 אלחאפט פאה הו חארם נפסה וכם מן שאק שפתיה במא הו אנדקאק לה:

הדאן אלקולאן מכצצאן פי אלכלאם אלחראם אלמנהי ענה[4]).

4 אלכסלאן נפסה משתהיה ולים שי ונפוס אלנשיטין תדסם:

פי אלדארין נמיעא אד קאל שמעו שמוע אלי ואכלו טוב ותתענג בדשן נפשכם (ישעיה נ״ה ב׳) וקאל הנה עבדי יאכלו (שם ס״ה י״ג)[5]).

5 אלקול אלבאטל ישנאה אלצאלח ואלטאלח יסי ויכגל:

כדי ישאהד מן יסי אלי צאחבה ויבהתה כמא קאל אחאב לאליהו האתה זה עוכר ישראל (מלכים א׳ י״ח י״ז) והו עלי אלחקיקה אלדי כאן עוכר כמא רד עליה אליהו פקאל לא עכרתי (שם שם י״ח)[6]).

6 אלזכוה תחפט צחיח אלטריק ואלטלאח ואלכטיה יזיפאן:

7 כם מן מסתגן בגיר שי ומתפאקר במאל כתיר:

הדא עלי וגה מנהא עלי טריק אלונדאן אנך תרי מן ידעי אנה פקיר ולה מאל או אנה גני וליס לה שי ומנהא כם ממן לה אליסיר יצלחה פיבקי עליה ומן יפסד אלכתיר פיתלפה ומנהא כם מן מסכין יסתגני וגני יפתקר פי אמר אלדניא וכדלך פי

אחר שניצחו כמו שעשה דוד עם שאול ויהיה נדיב במשאו ומתנו כמו שיעץ ר׳ יוחנן לתלמידו (עיין בבא מציעא פ״ג א׳ אבל שם לא נזכר ר׳ יוחנן).

[1]) ביאור: זה בשני עולמות (ועיין אמאנאת דף כ״ח).

[2]) ביאור: רוצה לומר שהרשע אף על פי שהוא חי סופו למות ואין מות אחר גמול הצדיק.

[3]) ביאור: החלק הראשון מן הפסוק הוא צווי והשני הוא מה שבגמצא וכן תרגמתי.

[4]) ביאור: שני חלקי הפסוק מיוחדים במה שאסור לבטא בשפתיו.

[5]) ביאור: זה בשני עולמות.

[6]) ביאור: אמרו יבאיש ויחפיר רוצה לומר עושה רע לחבירו ומביישו בדברי שקר כמו שקרא אחאב לאליהו עוכר ישראל והוא בעצמו היה העוכר.

18 כם מן לאפט כבעגאת אלסיף ולסאן אלחכמא שפא:

הדא פי אמר אלדין כאלמסתרי ואלכאפר ואלמשיר באלסו ואלמאחל ואלנאמז וכמא פי כל פן מן דלך פאסיק מנרדה. ופי אמר אלדניא אלדי יזיד פי ניר מוצעה פי אלביע[1]) ויקר במא לא ילזם פי אלחכם ויצמן וידכל בין אלכצים בניר מערפה ומא אשבה דלך[2]).

19 מנטק אלחק יתבת אלי אלאבד ואלי טרפה אללסאן אלמבטל:

יתצרף ארגיעה מן רגע[3]).

20 אלמכר פי קלב מתערצי אלשר וללמשירין באלסלאם אלפרח:

21 לא יצל אלי אלצאלח שי מן אלגל ואלטאלחון יעמהם אלשר:

פי אלדניא באלאיה ופי אלאכרה באלחכם[4]).

22 יכרה אללה נטק אלבאטל ועאמלו אלאמאנה רצאה:

23 אלאנסאן אלנהיץ הו אלמחטוט באלמערפה וקלב אלגאהל ידעו אלגהל[5]):

יתצרף כוסה מן קולה ולקח הוא ושכנו הקרוב אל ביתו במכסת נפשות (שמות י״ב ד׳)[6]).

24 יד אלנשיטין תתסלט ואלמלולה תציר דמה:

כל מא כאן פי משלי מן חרוץ וחרוצים פהו נשאט ובעכסה כל רמיה מלל והדא פי אלדארין גמיעא[7]).

25 אלהם פי קלב אלמר יכפצה ואלאמר אלגיד יפרחה:

כמא קאל ארתחשסתא לנחמיה מדוע פניך רעים ואתה אין חולה אין זה כי אם רע לב (נחמיה ב׳ ב׳) פאלפאידה תרך אלאהתמאם אלמסרף[8]).

26 אלצאלח אפצל מן צאחבה וטרק אלטאלמין תצלהם:

יעני אנה יבקי עליה אן כאצמה כמא אבקי יעקב עלי לבן ויחסן אלטפר בה אדא אמכנה כמא אחסן דוד ויוסע עליה אדא עאמלה כמא אשאר ר׳ יוחנן עלי תלמידה[9]).

---

[1]) העתקנו בביאורנו מלה במלה ואפשר שרצה לומר האומר שיתן מחיר יותר גדול מחברו ויכריחנו לחרבות הוצאתו או המוכר הכונה את הלוקח בדברי שקר.

[2]) ביאור: הפסוק מדבר בדברי תורה על המקלל את רעהו והכופר ויועץ רע והולך רכיל והמדבר ברמיזות ובדברי העולם על המוסיף שלא כראוי במכירת ומגיד מה שאין צריך לו לפני בית דין והערב ומכניס עצמו בין בעלי ריב מבלי שידע דבר הריב.

[3]) ביאור: ארגיעה נגזר מן רגע.

[4]) ביאור: בעולם הזה על פי נס ובעולם הבא על פי גזר דין.

[5]) בכ״י ב׳ וג׳ אלגאהל ובכ״י א׳ חסר סוף הפסוק.

[6]) ביאור: כוסה נגזר מן במכסת (שמות י״ב ד׳).

[7]) ביאור: כל לשון חרוץ במשלי הוא זריזות וכל לשון רמיה היא קיצה וזה בשני עולמות.

[8]) ביאור: תועלת הפסוק שלא ידאג אדם יותר מדאי.

[9]) ביאור: הצדיק יחמול על רעהו בריבו כמה שעשה יעקב עם לבן ויעשה טוב לאויבו

אלבהאים והדׄא נטׄיר קול אברהם אם מחוט ועד שרוך נעל וגו׳ (בראשית י״ד כ״ג) ונטׄיר קולה ולכל בני ישראל לא יחרץ כלב (שמות י״א ז׳)[1].

11 פאלח ארצ׳ה ישבע טעאמא וכאלב אלפראג נאקץ אלעקל:

טאהרה צחיח וגׄאצתה אלמקבל עלי אלעבאדה ואלעלום אלמטהרה ואלכתב אלמקדסה הו ינאל אלתׄואב ואלמתשאגל באלכתב אלמחאל וכלאם אלמתקחין ואלמבטלין הו אלגׄאהל כמא קאל פיהם לעשות חנף ולדבר אל ה׳ תועה (ישעיה ל״ב ו׳)[2].

12 יתמני אלפאסק מחגׄז אלאשראר ואלצאלחון יעטון עלי אצולהם:

מצוד האהנא מתׄל מצודתי (שמואל ב׳ כ״ב ב׳) ואלאצל פיה מצודת ציון (שם ה׳ ז׳) פהדׄא יטלב מגׄמע אצחאבה ואלצאלחון אשבאההם[3].

13 דׄנב אלמנטק והק סו ואלצאלח יכׄרגׄ מן שדתה:

לאן אשד מא ירד עלי אלמר אן יקאל לה אנת קלת כדׄא פהו והק סו מן נהאת שתי ונׄגׄא אלצאלח מנה אגׄוד כׄרוגׄ הו אלא יקולה[4].

14 ומן תׄמרה קול אלמר ישבע כׄירא ואילא ידי אלאנסאן יגׄאזיה אללה:

15 טריק אלגׄאהל מסתקים ענדה וקאבל אלמשורה חכים:

ליס כל משורה לכן משורה מן ינצח והו דין עאלם פאמא נצחת לך פתתבינה מן חסן אסתמאעה ומסאילתה עמא תרכתה[5] לם תשרחה ואלעלם ואלדין מן אלמשהור[6].

16 אלגׄאהל פי יום יערף גׄהלה[7] וסאתר אלהואן הו נהׄץ:

הדׄא קול אלמתׄלין אלאחמק עלי עתׄארתה דליל[8].

17 אלמתפוה באלאמאנה יכׄבר באלצדק ואלשאהד אלזור באלמכר:

הדׄה דרגׄאת קאל אלאמאנה תודי אלי צדק ואלמכר יול אלי שהאדה זור[9].

---

[1]) ביאור: אמרו נפש בהמתו ר״ל אפילו נפש בהמתו ואין צריך לומר אנשי ביתו.

[2]) ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו ובענין פרטי הוא מוסב על העוסק בעבודת השם ובידיעות טהורות ובכתבי הקודש שהוא יטול שכרו והעוסק בספרי הבל ובדברי זדים ומכזבים הוא כסיל.

[3]) ביאור: מצוד כמו מצודה והרשע מתאוה לחברת הרשעים והצדיקים לחברת הדומים להם.

[4]) ביאור: הטענה היותר קשה היא שיאמר לאדם אתה אמרת כן וזה מוקש רע מכלמת פנים והצדיק ניצול ממנו לפי שהוא זהיר בדבריו.

[5]) בכ״י עמן.

[6]) ביאור: אמרו עצה לא ירצה בו כל עצה אלא עצת איש נאמן וחסיד וחכם ותביר את נאמנוהו במה שיקשיב לדבריך וישאלך על מה שלא בירות לו אבל החסידות והחכמה דברים מפורסמים.

[7]) כן הוא בכל הנוסחאות אבל קשה להבין למה העתיק כאן כעס בלשון אולת ואפשר שהיה בזכרונו הפסוק כ״ג.

[8]) ביאור: כמו שיאמרו המושלים הכסיל מכירים את כשלונו.

[9]) ביאור: יש בזה מדרגות שהאמונה מביאה את האדם לדבר אמת והמרמה תביאהו להיות עד שקר.

יעני מן כאנת לה המה נידה והו אלכאטר אלדי קדמנאה פי אלצדר[1]) וכה אמר אלחכים לשמר מזמות (משלי ה׳ ב׳) פהו יפלג פי חגתה ויגלב כצמה[2]).

3 לא יתבת אנסאן בפסק ואצל אלצלחא לא ימיל:

עלי מא קדמנא[3]):

4 מרה דאת חיל תאג בעלהא וכאלעפן פי עטאמה אלמסיה:

וכדלך כל עשירין יתעאשראן מן אשראך וגיראן וגיר דלך ואנמא מתל באלזוגה אד הי אול עשיר אעני חוה[4]).

5 אפכאר אלצאלחין פי אלחכם וחיל אלטאלחין פי אלמכר:

מעני הדא אן אלצאלח יחרר שרטה פאדא ראה אנה יכרג עלי אלחכם אקנעה ואלרשע לא ינפע מעה דלך שיא הו יתקלב ויחתאל כמא עלמת מן יעקב[5]) אד אותק אלשרוט מע לבן פקאל אעבדך שבע שנים ברחל בתך הקטנה (בראשית כ״ט י״ח) פקולה ברחל כצהא ואדתה הקטנה לילא יקלב אסמהא ולם ינפעה שי כמא קאל ולמה רמיתני (שם כ״ה)[6]).

6 כלאם אלטאלמין אלכמון ללדם וקול אלמסתקימין ינגיהם:

לאנך תעלם [אן] אחיתפל אשאר אבחרה נא שנים עשר אלף וגו׳ (שמואל ב׳ י״ז א׳) פאתי חושי וחל אלמשורה[7]).

7 יקלב אלטאלחון פיעדמון וביות אלצאלחין תקף:

8 עלי קדר עקלה ימדח אלמר ואלמעוג אלקלב יציר מזרא:

9 להין ולה עבד כיר מן מתנבל עוז אלטעאם:

הדא פי אלטאהר מעלום ובאטנה צאלח לא יוגב לה אלנאס חקא אצלח מן רשע יכרמונה וקד עלמת[8]) מא אכרם צדקיה בן כנענה ואדל מיכה[9]).

10 יתעאהד אלצאלח חתי נפס בהימתה ורחמה אלפאסקין אלקסאוה:

לם ירד אן אלצאלח יפתקד בהימתה וחדהא בל גמיע עיאלה חתי גמיע

---

[1]) בב״י אלצדקה.

[2]) ביאור: אמרו איש מזמות ירצח בו איש מזמות טובות והוא העיון אשר הזכרנו בפתיחה ובו ינצח האדם את בעל דינו.

[3]) ביאור: כמו שהקדמנו (עיין לעיל י׳ כ״ה).

[4]) ביאור: כן הוא לכל החברים כמו השותפים והשכנים ונתן משל באשה לפי שהיתה התחברות הראשונה.

[5]) עיין בראשית רבה פ׳ ע׳ ס׳ י״ז.

[6]) ביאור: הצדיק יברר תנאיו על פי הדין ודי לו והרשע יבקש תחבולות לרמות את חברו כמו שעשה לבן עם יעקב שהתנה ברחל בתך הקטנה ולא הועיל לו.

[7]) ביאור: כמו שיעץ אחיתופל אבחרה וגו׳ והפר חושי את עצתו.

[8]) עיין מלכים ב׳ כ״ב.

[9]) ביאור: פשוטו של פסוק ידוע ועל דרך נסתר יורה שצדיק שאין נוהגין בו כפי מעלתו טוב מרשע שחולקין לו כבוד כמו שכיבדו צדקיה בן כנענה וביזו מיכה.

אלט̇אהר אלצחיח פי אלטעאם ובאטנה פי אלעלם. פאחדהמא יבכ̇ל בעלמה ואלאכ̇ר יפיץ̇ בה וקד עלמת אן רבי עקיבא כאן יביח עלמה עלי סעתה והוגרס בן לוי בכ̇ל בה עלי קלתה[1]).

27 טאלב אלכ̇יר יטלב אלרצ̇א ומלתמס אלבלא יחל בה:

28 אלואת̇ק ביסארה הו יקע ואלצאלחון יפרעון כאלורק:

מא ישבה אלתמת̇יל באלורק חתי ינעל עכ̇ס בוטח בעשרו אלא לאן אלצאלחין לא ית̇קון באנפסהם ולא ירונהא אצלא בל פרעא בל כאלורק אלצ̇עיף וכמא קאל איוב העלה נדף תעריץ (איוב י״ג כ״ה) וקד עלמת מן קרח וסנחריב והמן כיף אקתדרו באמואלהם פהלכו[2]).

29 אלמנתחל אלג̇הל פאצ̇ח אלה[3]) פיג̇ב אן יכון אלג̇אהל עבדא ללחכים:

אלג̇הל יסמי רוח כמא יקול החכם יענה דעת רוח (איוב ט״ו ב׳) ולרוח אמרי נואש (שם ו׳ כ״ו)[4]).

30 ת̇מרה̈ אלצאלח שג̇רה̈ אלחיוה̈ ומקתני אלנפוס חכים:

יקע אקתנא אלנפוס עלי וג̇וה כלהא מחמודה̈ מנהא אלענאיה̈ באלולד לאקאמה̈ אלצורה̈ כמא קאל ואתם פרו ורבו (בראשית ט׳ ז׳) ואקאמה̈ אלתלאמיד̇ כמא קאל ואם תוציא יקר מזולל כפי תהיה (ירמיה ט״ו י״ט) ואצטנאע אלמערוף ואלאחסאן כמא קאל איוב ברכת אובד עלי תבא (איוב כ״ט י״ג) ואלקצ̇א באלחק ואלאנצאף כמא קאל מתוך ומחמס יגאל נפשם (תהלים ע״ב י״ד) ומא שאכל ד̇לך[5]).

31 לית אלצאלח פי אלדאר יסלם פכיף אלפאסק ואלכ̇אטי:

יעני אן אלצאלח לא בד ממא ינאלה פי דאר אלדניא גם אמא פי אלטבע או פי אלקראבה̈ או פי אהל אלבלד או מחנה̈ מא כמא עלמת מן אלצאלחין בל כלהם אברהם יצחק ויעקב משה ושמואל ודוד פכיף ילזם אלפאסק תדביר אלחכים אן̇ אציב בשי והו אהל לה[6]).

יב

1 אלמחב אלאדב מחב אלמערפה̈ ושאני אלעט̇ה̈ הו ג̇אהל:

2 אלכ̇יר יופק[7]) אלרצ̇א מן ענד אללה וד̇ו אלהמם יפלג̇:

---

[1]) עיין יומא ג׳ י״א. — ביאור: הפסוק ברור לפי פשוטו והוא גם כן משל למי שהוא נדיב בחכמתו הגדולה כר׳ עקיבא ולמי שהוא כילי בידיעתו הקטנה כמו הוגרס בן לוי.

[2]) ביאור: אין סוף הפסוק הפך תחלתו כי אם לפי שבטחון הצדיקים בנפשותם הוא קל עד שהם עצמם בעיניהם כענף וכעלה ולא כשורש וידוע איך התגאו קרח וסנחריב והמן בעשרם ואבדו.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אהלה.

[4]) ביאור: אמרו רוח טעמו כסילות (ועיין תרגום הגאון וביאורו באיוב ט״ו ב׳).

[5]) ביאור: אמרו לוקח נפשות כולל כמה ענינים משובחים והם שיוליד האדם בנים או שיעמיד תלמידים ויעשה צדקה וידין דין אמת.

[6]) ביאור: אמרו הן וכו׳ ר״ל שהצדיק יקרוהו בחברה יסורין ונסיונות בעולם הזה מכל שכן שהשם יביא רעה על הרשע שהוא ראוי לה.

[7]) בכ״י ב׳ וג׳ יואפק.

ובאלקתל עלי אלסרק ואלצאלח יסתעין באלכיר עלי אלכיר באלצום עלי תרך אלכטא ובאלצלוה ואלקראה עלי קטע אלצום ולדלך קאלו אלחכמים שכר מצוה מצוה שכר עבירה עבירה (אבות ד׳ ב׳)[1].

19 כדאך אלצלאח לחיוה וכאלב אלשר למותה:

20 יכרה אללה עסרי אלקלב ורצׄאוה אצחׄא אלטריק:

21 כתקלב יד ליד לא יברו[2]) אלרדי ונסל אלצאלחין ינגו:

יעני לא תסל ען אלצאלח נפסה פי אנה ינגו אלא נסלה איצׄא כמא קאל נצר חסד לאלפים וגו׳ (שמות ל״ד ז׳)[3].

22 כשנף דהב פי אנף כנזיר כדאך אמראה חסנה זאילה אלראי:

אולא הדׄא עלי טאהרה ולמוצׄע אנה מתׄל יגרי עלי עבד לה מאל לא יחסן ידברה ולא כיף ינפקה ועלי עבד לה עלם לא יעמל בה ועלי עבד לה חסב ונסב יצׄיעה ויכסה ומא נחי הדׄא אלנחו פהדׄא לה מתׄל[4].

23 שהוה אלצאלחין אלי כיר ורגא אלטאלמין עברה:

הדׄא פי אלדארין גמיעא[5].

24 כם מן מבדר[6]) יזדאד איצׄא ואלצׄאד מן אלסמאחה פהו אלי נקץ:

הדׄא יגרי מגרי אלצדקאת אלתי קיל פיהא כי בגלל הדבר הזה יברכך (דברים ט״ו י׳) קאל ואדׄא צדקת בשי וזנת אלדראהם פוגדתהא קד נקצת לא תתוהם אנה קד תלף מנך שי בל אנמא הו שי קד נקלתה מן דניאך אלי אכׄרתך מן חית לא יבקי אלי חית יבקי מן חית תחתאג תחפטה אלי חית יחפטך[7].

25 אלנפס אלמבׄרכה תדסם ואלמרויה הי איצׄא תרוי:

יעני כמא תטעם ותסקי פי אלדניא ינעם אללה עליך פי אלאכׄרה במא מתׄלה באלדסם ואלרוא כמא קאל ירוין מדשן ביתך ונחל עדניך תשקם (תהלים ל״ו ט׳)[8].

26 מאנע אלבר תדׄמה אלמלה ואלברכה תחל בראס אלממיר:

---

[1]) ביאור: העושה עבירה מסתייע בעבירה אחרת כמו שחזנות מביאה לידי גזל וגזל לידי שפיכת דמים והצדיק יסתייע למצוה במצוה אחרת כמו בצום לעזוב את החטא ובקריאת התורה ותפלה לסיים את הצום ולכן אמרו שכר מצוה וכו׳.

[2]) עיין למטה ט״ז ה׳.

[3]) ביאור: אמרו זרע צדיקים ענינו שלא הצדיק בלבד נמלט כי אם גם זרעו.

[4]) ביאור: הפסוק יפורש תחלה כפי פשוטו והוא גם כן משל לעשיר שאינו יודע לשמור את ממונו ולנהג תוצאותיו ולחכם שאינו עושה כחכמתו ולמי שיש לו שם ויחוס ויקלקלם וכיוצא בהן.

[5]) ביאור: בשני עולמות.

[6]) בכ״י ב׳ וג׳ מבדד.

[7]) עיין ירושלמי פאה א׳ ט״ז ע״ב. — ביאור: הפסוק הזה מוסב על הצדקה שאם תתן מתוכך לעניים אל תחשוב שאבד ממך אלא שהעתקת אותו מעולם הזה לעולם הבא ממקום שאינו קיים בו וצריך שמירה למקום שהוא קיים בו והוא שומרך.

[8]) ביאור: הנותן לחם לרעב ומים לצמא בעולם הזה ייטיב לו השם בעולם הבא במה שהמשיל לדשן ורויה באמרו ירוין וגו׳.

אד̇ קאל הניחו לו ויקלל וגו' אולי יראה ה' וגו' (שמואל ב' ט"ז י"א—י"ב) ואמא אד̇א אזרא בה פי אמר אלדין פליגבה כמא קאל פי גלית ויבט הפלשתי ויראה את דוד ויבזהו וגו' (שמואל א' י"ז מ"ב) ת̇ם קאל לה דוד אתה בא אלי בחרב ובחנית וגו' (שם מ"ה)[1]).

13 כאשף אלסר כאלמנטלק מאחלא ובאתמה אמין אלרוח:

הד̇א אלקול פי אלאסראר אלתי הי מבאחה̈ פי אלדיאנה̈[2]).

14 בגיר חיל יקע אלקום ואלמגות̇ה̈ בכת̇רה̈ אלמשורה̈:

אלחיל צ̇רבאן ואלמשורה̈ נועאן בגמיעהמא תת̇ם אלאמור והמא אלדיאניה̈ ואלדניאויה̈ כמא תתם אלחיוה̈ ואלרזק ומא מאת̇להמא בהמא[3]).

15 שר̈ ישר למן[4]) צ̇מן אג̇נביא ושאני אלמצאפחין הו ואת̇ק:

כמא ותצפנא אולא[5]). וימכן אן נקול רץ̇ ירץ̇ מת̇ל וכפרזלא די מרעע (דניאל ב' מ') פאלשר מן אלצ̇צם ואלרץ̇ מן אלחאכם[6]).

16 תג̇ד דאעמה̈ אליסאר[7]) דאת חט̇ ודאעמי אלגנא רהבין.

לם יג̇ב אלחכים הד̇ין ואנמא חכי ממא וג̇ד אלנאס עליה מן אן אלאגניא ינאלון חט̇א וירהבון[8]).

17 אלמחסן לאהלה ד̇ו אלפצ̇ל ופאצ̇ח אקרבאה הו קאס[9]).

ויתגה אן תקול פאמא נפסה ד̇ו אלפצ̇ל ופאצ̇ח אקרבאה הו קאס אלאול יתצרף מן קולה לאל גמל עלי (תהלים נ"ז ג') ואלת̇אני מן ויגדל הילד ויגמל (בראשית כ"א ח') יעני יפטמהא מן אלמעאצי[10]).

18 אלט̇אלם יפעל מא אג̇רתה אלבאטל וזארע אלנצפה̈ אג̇רתה אלחק[11]):

מעני ד̇לך אן אלרשע אנמא יסתעין שר̈ה בשר כמא יסתעין באלסרק עלי אלזנא

---

[1]) ביאור: אמרו יתריש ר"ל שלא ישיב למבזה את נפשו כמו שעשה דוד עם שמעי בן גרא אבל אם יבזהו בדבר אמונה צריך שישיב לחורפו דבר כמו שעשה דוד עם גלית.

[2]) ביאור: הפסוק הזה נאמר בסודות שאין נוגעים בדברי אמונה (ועי' למטה ט"ז כ"ב).

[3]) ביאור: תחבולות ועצות על שני פנים בדברי האמונה ובדברי העולם ובשניהם אנחנו חיים ומספיקים את צרכינו.

[4]) בכ"י א' למא.

[5]) למעלה ו' א' -ה' (ושם דיבר על ריב שיארע לערב עם בעל החוב).

[6]) ביאור: כמו שאמרנו למעלה ואפשר לפרש רע ירוע מענין רצץ ר"ל שהדיין ירוצצהו.

[7]) בכ"י ב' וג' וקאר.

[8]) ביאור: אין החכם מצוה בזה כי אם מדבר על התוה שהעשירים נכבדים ובני אדם יראים מהם.

[9]) בכ"י ב' וג' אלקאסי.

[10]) ביאור: אמרו גומל וכו' ר"ל המטיב למשפחתו והוא מענין לאל גומל עלי ואפשר גם כן שהיה מענין ויגמל ר"ל המעתיק עצמו מן החטאים.

[11]) בכ"י א' אלחיוה̈ והגאון או הסופר החליף זה הפסוק עם הפסוק שלמעלה י' ט"ז.

5 צלאח אלצחיח יסהל טריקה ואלטאלם יקע בטלמה: 6 וצלאח אלמסתקימין ינג׳יהם ואלטאלמון[1] יעלקון באפאתהם:

יעני אלתי כאנו יסתעמלונהא פי אלמואזאה̇ כמא קאל אדני בזק שבעים מלכים בהנות ידיהם ורגליהם מקוצצים וגו׳ (שופטים א׳ ז׳)[2].

7 אד׳א מאת אלאנסאן אלפאסק פקד אנקטע אלרג׳א כמא אן רג׳א אלמג׳לין[3] יביד:

פי הד׳א אלפסוק מעניאן פי אולה אן אלרשע ירג׳א לה אן יתוב מהמא הו חי פאד׳א מאת אי׳ס מנה אד׳ לא תובה̇ פי אלאכ׳רה̇[4]) ופי אכ׳ר-אלפסוק אן אלרשע אנמא רג׳אה וג׳נתה ענד נפסה דניאה פמהמא הו חי פהו ענד נפסה פי אלנעים פאד׳א מאת פקד הלך ואנקטע רג׳אה ענד נפסה פכל מא תקדם אלצאלח יומא פי אלזמאן אלי מא ירג׳וה-תאכ׳ר אלרשע ובעד עמ̇א עינה אליה[5]).

8 יכ׳לץ אלצאלח מן אלשדה̇ וידכ׳ל אלפאסק מכאנה:

9 אלדנס יהלך צאחבה בקולה ובאלמערפה̇ אלצאלחון יתכ׳לצון:

הד׳א באב אלגרור פי אלד׳י לא דין לה יפתי במא לא יעלמה ויג׳יב במא לא יקף עליה פיג׳ר אלנאס ואלצאלח במערפתה יקול אלחק[6]):

10 בכ׳יר אלצאלחין יג׳ב אן יפרח אהל אלבלד ובהלאך אלפאסקין ינבגי אן ירננו: 11 בברכה̇ אלמסתקימין ירתפע אלסקף ובקול אלטאלמין ינהדם:

יעני אן אלרשע אד׳א ברך אנסאנא ודעי לה פהו שו[ה][7]) עליה כמא עלמת מן אלכפאר אלד׳ין דעו לרבקה וקאלו להא את היי לאלפי רבבה (בראשית כ״ב ס׳) פאקאמת עשרין סנה̇ עאקרא חתי דעי להא יצחק ויעתר יצחק לה׳ וגו׳ (שם כ״ה א׳)[8]).

12 אלמזרי בצאחבה נאקץ אלעקל וד׳ו אלפהם ימסך ענה:

הד׳א אלאמסאך אד׳א כאן יסמעה פי נפסה הו כמא פעל דוד מע שמעי בן גרא

---

[1]) „הרשעים״ מדרך הגאון בשאר מקומות לתרגם בוגדים גדארין ולא ידענו למה שינה כאן תרגומו ואפשר שעלה בזכרונו הפסוק י׳ ג׳.

[2]) ביאור: אמרו בהות וכ׳ ר״ל שיעשה להם מה שהיו עושים לאחרים וזה כמו שאירע לאדוני בזק.

[3]) הגאון תרגם אונים כמו פועלי און.

[4]) עיין אמאנאת דף קצ״ח.

[5]) ביאור: בזה הפסוק שני ענינים אמרו במות רשע וכו׳ ר״ל שאחרי מותו אין תקוה שישוב מדרכו הרעה לפי שאין תשובה בעולם הבא ואמרו תוחלת אונים וכו׳ טעמו שפועלי און אין תוחלתם אלא בתענוגי העולם הזה והם כלים במיתתם.

[6]) ביאור: זה הפסוק בפתעה את בני אדם בהשיבו לשואליו במה שלא ידע ובמה שלא יבין והצדיק בידיעתו יאמר האמת.

[7]) בב״י א׳: שו.

[8]) ביאור: ברכת רשע ותפלתו סימן רע לאדם כמו שהתפללו קרובי רבקה שתהיה לאלפי רבבה ונשארה עשרים שנה עקרה ולא ילדה אלא אחר תפילתו של יצחק.

ידיעה עאדה מתל קול אליהוא כי לא ידעתי אכנה (איוב ל״ב כ״ב) הו יחסן אן יכני ולכנה מא אעתאד דלך[1]) פממא תעוד אלנמיע דלך קד צאר להם כאלטביעה אלתאניה יצעב עליהם אלאנתקאל ענהא[2]) כמא קאל אללה היהפוך כושי עורו ונמר חברברותיו וגו׳ (ירמיה י״ג כ״ג)[3]).

יא

1 **מואזין אלמכר ממא יכרה אללה ואלצנגאת אלתאמה רצאה:**

הדא אולא עלי טאהרה ופי באטנה אן מקאבלה אלאחסאן באחסאן מקאם אלוזן אלעאדל ומקאבלתה באלסיה כאלוזן אלבאכס סוא פי דלך אחסאן אללה או אלנאס[4]).

2 **אדא אתת אלקחה אתי אלהואן ומע אלמתואצעין אלחכמה:**

הדא איצא פי אלדניא כמא תגד אלנאס יתתקלון[5]) אלוקאח ויסתכפון בהם ופי אלאכרה קאל והיו כל זדים וכל עושי רשעה קש וגו׳ (מלאכי ג׳ י״ט) וקאל הנני אליך זדון וגו׳ (ירמיה נ׳ ל״א) וכשל זדון ונפל ואין לו מקום (שם ל״ב)[6]).

3 **צחה אלמסתקימין תסירהם וזיף אלגדארין ינהבהם:**

נטיר קולה פי אלצדיקים והלך לפניך צדקך כבוד ה׳ יאספך (ישעיה נ״ח ח׳) וקאל פי אלרשעים והיה החסן לנעורת וגו׳ (שם א׳ ל״א).

4 **לא ינפע אלמאל פי יום אלקיאמה[7]) ואלצדקה[8]) תנגי מן אלמות:**

סמי יום אלקיאמה כדלך כמא קאל קרוב יום ה׳ הגדול וגו׳ יום עברה היום ההוא וגו׳ (צפניה א׳ י״ד ט״ו) וקד תכלץ אלצדקה מן אלמות אלדניאי כמא עאשת אלצרפית פי סני אלגוע מע אליהו ומן עקאב אלאכרה אלמסמי מות כמא כלצת יתרו פי מא קאל קראן לו ויאכל לחם[9]) (שמות ב׳ כ׳) ומן הו נטירה[10]).

---

[1]) כן תרגם סעדיה באיוב לם אעתד = לא הורגלתי בזה.

[2]) בכ״י לאנתא.

[3]) ביאור: אמרו ידעון ר״ל הורגלו בזה כמו שאמר אליהוא לא ידעתי אכנה ותוא ידע היטב לכנות אבל לא הורגל בזה וההרגל כטבע שני שקשה לסור ממנו.

[4]) ביאור: זה הפסוק בתחלה בפשוטו ועל דרך נסתר ענינו שגמילת טובה תחת טובה כאבן שלמה וגמילת רעה תחת טובה כאבן פחותה בין שהטובה מאת השם או מאת בני אדם.

[5]) אפשר שצ״ל יסתקלון = מבזים אותם.

[6]) ביאור: זה נמצא בעולם הזה שהזדון קשה לבני אדם ובזוי בעיניהם וזה גם כן בעולם הבא שהזדים יאבדו בו.

[7]) כן הוא בכ״י ב׳ וג׳ ובביאור וכן תרגם הגאון מלת עברות איוב כ״א ל״א ובכ״י א׳ אלנקמה.

[8]) בכ״י א׳ אלצדקאת.

[9]) עיין סנהדרין ק״ד ע״א.

[10]) ביאור: יום עברה הוא יום תחיית המתים והצדקה תציל ממות בין בעולם הזה כמו שניצלה הצרפית בשני הרעב בין מעונש העולם הבא הנקרא מות כמו שניצל יתרו לפי שקרא למשה לאכול עמו.

27 תקוי אללה יזיד[1]) פי אלעמר וסנו אלפאסקין תקצר:

ליס הדֿא אלקול חתם אן יכון כל צאלח מזאדא פי חיותה וכל טאלח מקצרא מנהא לכנה עלי אלמשיה֗ פקד ישא אללה אן יזיד צאלחא פי עמרה כמא זאד יחזקיהו וקד ישא אן יבתר עמר אלרשע כמא פעל פי מנפת זמרי וקרח ונירהמא אלא אנה אן לם יזד צאלחא פי אלדניא ולם ינקץ טאלחא לקיא אגֿרידהמא כמלא פי אלאכֿרה֗ וקד עלמת אן בית ראשון לצלאח אלכהגים אנמא כֿדם פיה י״ח כהן ואלתֿאני לפסאדהם כֿדם פיה ש׳ כהן ופצֿל (יומא ט׳ א׳)[2]).

28 צבר אלצאלחין אלי פרח ורגֿא אלטאלחין יביד:

הדֿא פי אלאכֿרה֗ באלחכם ופי אלדניא עלי סביל אלאיה֗[3]):

29 טריק אללה עז לדוי אלצחה֗ ואנדקאק לפעלה֗ אלגל:

דֿלך אן אלצאלח מן חיתֿ תקול לה אפעל יטיע[4]) ומן חיתֿ תקול לה אנתה ימתנע ואלרשע אנמא ירצדך[5]) מא אמרתה עכסה וכמא קאל הושע כי ישרים דרכי ה׳ וצדיקים ילכו בם ופשעים יכשלו בם (הושע י״ד י׳)[6]).

30 ואלצאלח אלי אלדהר לא ימיל ואלטאלמון לא יסכנון אלדאר:

הדֿא איצֿא פי דאר אלדניא עלי סביל אלאיה֗ אלמעגזה֗ כמא אהלך מנהא טלמה֗ בכתֿרה֗ ופי אלאכרה֗ בחכם ואגב[7]).

31 פם אלצאלח ינמו אלחכמה֗ ואללסאן אלמתקלב ינקטע:

ינוב יתצרף מן תנובה ותנובות שדי (דברים ל״ב י״ג) אלדֿי הו נמו פאלצאלח אדֿ כלאמה באצל ועלי קאנון פהו ינמו ויתפרע ודֿו אלבאטל אדֿ כלאמה לא אצל לה ינקטע ולא יתֿבת בחצֿרה֗ אלחק[8]).

32 שפתא אלצאלח קד תעודת אלרצֿא ופם אלטאלחין תעוד אלתקלב:

בעיניו ולדבר בפיו. וזה השליח הוא בין עצל בדברי העולם בין עוזב מצות השם כמו שידעת מתמרגלים ודומיהם.

[1]) בכ״י ב׳ תזיד.

[2]) ביאור: אין זה דבר מוחלט לפי שהכל ברצון האל ולפעמים יוסיף על ימי צדיק כמו שעשה לחזקיה ויקצר ימי הרשע כמו שאירע לזמרי וקרח רק שאם אינו עושה כן ישלים גמול הצדיק ועונש הרשע בעולם הבא וידוע שבבית הראשון לא שמשו אלא י״ח כהנים לפי שהיו צדיקים ובבית שני שמשו יותר משלש מאות כהנים לפי שהיו רשעים.

[3]) ביאור: בעולם הבא בגזר דין ובעולם הזה על פי נס.

[4]) בכ״י יטיק.

[5]) „יסתבל בך כאלו הוא במארב״.

[6]) ביאור: אם תאמר לצדיק עשה הוא עושה ואם תאמר אל תעשה ימנע ממנו והרשע עושה הפך מה שתצווה אותו.

[7]) ביאור: בעולם הזה על דרך אות ומופת כמו שאבדו רשעים רבים ובעולם הבא בגזר דין.

[8]) ביאור: ינוב מלשון תנובה ודברי צדיק שיש להם שורש עושים פרי ודברי הרשע שאין שורש להם לא יקומו לפני האמת.

22 ברכה֗ אללה תגני וחדהא[1]) ולא תזיד אלמשקה֗ מעהא:

כמא בארך אללה לצרפית פי כד הקמח וצפחת השמן וללארמלה֗ אלאכ֗רי פי אסוך שמן בגיר תעב ולא ענא[2]).

23 פעל אלפאחשה֗ ענד אלג֗אהל כאלצ֗חך ואלחכמה֗ לד֗י אלפהם:

הד֗א מא ישאהד מן אלנהאל אלד֗ין יאתון אלמעאצי ויקולון אנמא הד֗א לעב ומזאח כמא סמת מרה֗ פוטיפר אלזנא לעבא אד֗ קאלת בא אלי העבד העברי [לצחק בי] וגו׳ (בראשית ל״ט י״ד) חתי לו ספכו אלדמא כאן ענדהם הזוא כמא קאל אבנר יקומו נא הנערים וישחקו לפנינו (שמואל ב׳ ב׳ י״ד) ותתי לו עבדו אלאצנאם כאן ענדהם לעבא כמא קאל פי קצה֗ [אלעג֗ל] ויקמו לצחק (שמות ל״ב ו׳) לכן וחכמה לאיש תבונה אלחכים ינט֗ר פי אלעאקבה֗ וינזל אלמעאצי מנזלתהא[3]).

24 חד֗ר אלטאלם יחל בה ושהוה֗ אלצאלחין יעטיהם אללה:

אנט֗ר כיף וצף אלצאלחין בת֗מרה֗ פעלהם אד֗ קד אתו חסנה֗ פאנמא באלהם מצרוף אלי אלתמני וכד֗לך יעטיהם כמא קאל לדוד יען אשר היה עם לבבך וגו׳ (מלכים א׳ ח׳ י״ח) ווצף אלרשעים בת֗מרה֗ פעלהם למא אתו אלכ֗טיה֗ קלובהם משגולה֗ באלחד֗ר והו יחל בהם כמא קאל ללעצאה֗ והיתה החרב אשר אתם יראים ממנה וגו׳ (ירמיה מ״ב ט״ז) ולד֗לך לם יקל מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן ועלי אן הד֗א איצ֗א צחיח[4]).

25 כמרור זובעה֗ יעדם אלפאסק ואלצאלח אסאס אלעאלם:

הד֗א אולא פי אלדניא כמא הלך ג֗יל אלטופאן ובקי נח ושתת לנה֗ אהל אלצרח ובקי בנו עבר והלך קרח ונגא בנוה ואמת֗אל האולי ופי אלאכ֗רה֗ איצ֗א יהלכון אלרשעים ויבקון אלצאלחון כמא קאל ועסותם רשעים כי יהיו אפר תחת כפות וגו׳ (מלאכי ג׳ כ״א) ומעני אלהלאך אלעד֗אב[5]).

26 כאלכ֗ל ללאסנאן וכאלדכ֗אן ללעינין כד֗לך אלכסלאן לראסליה:

ואנמא מת֗לה במא יוד֗י הד֗ין אלעצ֗וין כ֗אצה֗ לאנהמא אלמסתעמלאן פי אלרסאלה֗ אעני אן ינט֗ר בעיניה ויחכי בפיה. ואלכסלאן יעם תארך אלענאיה֗ באלדניא ותארך אלענאיה֗ באלטאעה֗ וכמא עלמת מן אלמרגלים ומא אשבההם[6]).

---

[1]) בכ״י ב׳ הי תגני.

[2]) ביאור: כמו שבירך השם את הצרפית ואת האלמנה האחרת ונתן להם מזון בלי עמל ויגיעה.

[3]) ביאור: אנחנו רואים שהפשעים בעיני הכסילים כשחוק וכן קראה אשת פוטיפר לניאוף ואבנר לשפיכות דמים ובני ישראל למעשה העגל. והחכם יראה אחרית כל דבר וישים את העבירות במדרגתם.

[4]) ביאור: החכם אומר שפרי צדקת הצדיקים שבעשותם הטוב מתאוים ומיחלים והשם יתן משאלותם ופרי רשעת הרשעים שאחר שחטאו לבם טרוד בחרדה ומה שיראו יבא עליהם ולכן לא אמר מגורת צדיק לא תבואנו ותאות רשעים לא יתן אף על פי שגם זה אמת.

[5]) ביאור: בעולם הזה כמו שנשאר נח ובניו בדור המבול ובני עבר בדור ההפלגה ובני קרח במות אביהם ובעולם הבא ישארו הצדיקים והרשעים יאבדו ר״ל יענשו.

[6]) ביאור: המשיל השליח העצל למה שיזיק שני אברים אלו מפני שהוא שלוח לראות

ד'לך לאן אלמבג'ץ אלמראיי הו אשר מן אלמכאשף אלמט'אהר וקד עלמת אן אלאסבאט ועלי אנהם קד דמו בבנצ'ה יוסף פקד כאנת חאלתהם אט' ט'אהרוה בד'לך כמא קאל ולא יכלו דברו לשלום (בראשית ל"ז ד') אצלח מן חאל אבשלום אלד'י כתם אמנון בגצ'תה לה כמא קאל ולא דבר אבשלום עם אמנון למרע ועד טוב וגו' (שמואל ב' י"ג כ"ב) וקאל איצ'א בפיו שלום את רעהו ידבר וגו' (ירמיה ט' י'). ואמא תג'הילה ללמשנע פהו עלי אלחאלין גמיעא חקא כאן אם באטלא פאמא אלבאטל כמא פעל אלמרגלים ואמא אלחק פכמא פעל יוסף חתי אנה לו שהד עליה בשהאדה' והו ואחד לכאן מכ'טיא וללזמה הו אלחד' (פסחים קי"ג ע"ב) והד'א אלקול פי מן ישהד עלי אכ'יה בג'נאיה מן אלג'נאיאת והו ואחד ואמא אן ישהד עליה במאל או מא כאן מן אלמעאמלאת פלים ילזמה חד בל יכון לשהאדתה את'ר אמא וג'וב ימין או ג'ירהא ממא הו משרוח פי אלפקה (שבועות מ' ע"א)[1].

19 בכת'רה' אלכלאם לא יעדם ג'רם פאלצאד' שפתיה ען ד'לך עאקל:

כמא עלמת מן יוסף חין זאד פי כלאמה כי אם זכרתני אתך וגו' (בראשית מ' י"ד) אלכ'[2]) בעד ד'לך סנתין (בראשית רבה ריש מקץ) וכמא עלמת מן משה ואהרן חין ואד'א שמעו נא המורים (במדבר כ' י') לם ידללא אלבלד לא אן[3]) אלקום לם יכונו מורים בל קד קאל אללה קבל [ד'לך] למשמרת לאות לבני מרי (שם י"ז כ"ה) לכן לאיהאמהמא אלקום אנה[ם י]רחמון והם מורים[4]).

20 לסאן אלצאלח כאלפצ'ה' אלמכ'תארה' וקלב אלטאלחין צג'יר:

מעני ד'לך אן אלצאלח קלבה ואת'ק בכלאמה אנה מחרר כאלפצ'ה' אלמסבוכה' וכמא קאל אמרות ה' אמרות טהורות וגו' (תהלים י"ב ז') בל אלמסבוך עלי אלג'איה' לקול צרופה אמרתך מאד וגו' (שם קי"ט ק"מ) ואמא אלט'אלם פקלבה צג'יר ממא הו יעלם אן אמרה מט'לם מד'לם[5]).

21 נטק אלצאלח ידבר אלכת'ירין ואלג'האל בקלה' עקולהם ימיתונהם:

נט'יר מא עלמת מן תדביר משה ושמואל ודוד ויוחנן כהן גדול ושמעון בן שטח ונט'ראיהם ללאמה' באלצלאח ובעכס ד'לך יהלכונהא אלג'האל מת'ל ירבעם ובעשא ואחז וצדוק .וביתוס וג'ירהם[6]).

---

[1]) ביאור: הסראה את שנאתו כאחי יוסף טוב ממי שהוא חנף כאבשלום עם אמנון. ואמרו מוציא דבה הוא כסיל בין שמספר דבר שקר כמו המרגלים או דבר אמת כמו יוסף לכן עד אחד המעיד בחבירו בדבר עבירה לוקה אבל בדיני ממונות אינו כן לפי שלפעמים הדיינים מחייבין שבועה על פיו או זולת זה כמו שמבואר בתלמוד.

[2]) בכ"י וכר.

[3]) בכ"י לאן.

[4]) ביאור: לפי שהרבה יוסף בדברים עם שר המשקים לא יצא מבית האסורים אלא אחר שתי שנים ומשה ואהרון נענשו באמרם שמעו נא המורים לא שלא היה ישראל מורים כי השם עצמו קראם כבר בני מרי אבל הטעו אותם לחשוב שהשם ירחם עליהם אפילו הם מורים.

[5]) ביאור: הצדיק בטוח שמאמריו צרופים ומזוקקים ככסף נבחר והרשע יודע בעצמו שדבריו אינם נאמנים ואין לסמוך עליהם.

[6]) ביאור: הצדיק ינהל את הרבים בדרך ישר כמו משה ושמואל וכיוצא בהם והכסיל יאבידם כמו ירבעם ובעשא ודומיהם.

12 אלשנאה̈ תת̇יר אלצ̇כב ואלמחבה̈ תג̇טי ג̇מיע אלג̇רום:

ד̇לך אולא פי אלנאס כמא עלמת מן אמר ג̇ור פרעון [עלי ישראל] וישראל עלי [ירמיה פי] עהד צדקיה[1]) פי באב שנאה ומן אמר שמשון ודלילה פי באב אהבה ובעד ד̇לך פי אלדין כמא עלמת מן קול משה לבני גד ולבני ראובן כה עשו אבותיכם וגו' (במדבר ל״ד ח׳) וקול שלמה לשמעי אתה ידעת את כל הרעה אשר ידע לבבך וגו' (מלכים א׳ ב׳ מ״ד) פי באב שנאה ואלאחתמאל אלכת̇יר לבני דוד בל לג̇מיע אלאמה̈ פי באב אהבה כמא יקול כי למען דוד נתן ה׳ אלהיו לו ניר וגו' (מלכים א׳ ט״ו ד׳) וישלח ה׳ אלהי אבותיהם אליהם (ד״ה ב׳ ל״ו ט״ו) [2]).

13 פי נטק אלפהם תוג̇ד אלחכמה̈ ואלקצ̇יב לט̇הר אלנאקץ̇ אלעקל:

הד̇א אלקול פי מן רזק קריחה̈ ד̇כיה̈ או חרמהא[3]):

14 אלחכמא יד̇כרון אלמערפה̈ וקול אלג̇אהל ינדק̇ ען קריב:

15 כמא אן מאל אלג̇ני קריה̈ עזה ואנדקאק אלפקרא רת̇את̇הם:

להת̇ין אלאית̇ין מעניאן אלאול אן אלחכים ינבגי לה אן יחפט̇ עלמה ויצונה כמא יחפט̇ אלג̇ני מאלה לאנה אן לם יחפט̇ה כאן כאלפקיר בלא מאל ואלת̇אני אן אלעלם מן שאנה אן יחצן צאחבה ויסתרה כמא יסתר אלמאל ואלחצן אצחאבהמא בל אפצ̇ל מן ד̇לך[4]).

16 אג̇ר אלצאלח חיוה̈ וגלה̈ אלפאסק ג̇זא כ̇טיה̈:

מת̇ל ת̇ואב אלצאלחין באלגלה̈ ואלאת̇מאר כמא קאל אמרו צדיק כי טוב (ישעיה ג׳ י׳) ועקאב אלטאלחין איצ̇א בהמא כמא קאל הנה אנכי מביא רעה אל העם הזה פרי וגו' (ירמיה ו׳ י״ט)[5]).

17 סביל ללחיוה̈ חפט̇ אלאדב ותארך אלעט̇ה̈ מצ̇ל:

יחתמל אן יכון מצ̇ל נפסה ומצ̇ל ג̇ירה[6]).

18 מג̇טי אלשנאה̈ ד̇ו נטק באטל ומכ̇רג̇ שנאעה̈ הו ג̇אהל:

משוקעים בכסילותם ועוד דברי צדיקים נשמעים שהוא מצוה האחרים במה שהוא עושה ולא כן דברי הרשע לפי שיצוה את האחרים במה שאינו עושה.

[1]) יש כאן חסרונים ומלאנום לפי השערתנו.

[2]) ביאור: אמרו שנאה ואהבה הן בבני אדם כמו שנאת פרעה לישראל ושנאת ישראל לירמיה בימי צדקיה וכמו אהבת שמשון ודלילה והן בדברי האמונה כתוכחת משה על בני גד ובני ראובן ותוכחת שלמה על שמעי וזה בשער השנאה וכחמלת השם על זרע דוד ועל כל ישראל וזה בשער האהבה.

[3]) ביאור: זה במי שניתן לו לב טהור ובמי שנמנע ממנו.

[4]) ביאור: יש לשני הפסוקים אלו שני ענינים האחד ראוי שישמור החכם חכמתו כמו שהעשיר שומר את עשרו ועוד שהחכמה תגן על בעליו כקרית עז כמו שהעושר מגין על העשיר ויותר מזה.

[5]) ביאור: גמול הצדיק ועונש הרשע נמשלים לפרי ולתבואה.

[6]) ביאור: אפשר שענינו שיתעה עצמו ואחרים.

8 אלחכים אלקלב יקבל אלוצאיא וג'אהל אלמנטק יתלבט:

אומי בהד'א אלי אלשראיע אלסמעיה' אלתי אנמא סבילהא אן תקבל ואלג'אהל ימארי ענהא ולא יחצל מן מראדהא[1]) עלי שי כמא קאל ועם לא יבין ילבט (הושע ד' י"ד)[2]).

9 אלסאלך פי צחה' יסיר ואת'קא ואלמעסר מרקה יערף בד'לך:

וממא זהד פי אלשר אן אלשריר לא יקבל אלנאס צדקה ממא קד ערפוה באלכד'ב. וג'ה אכ'ר פי ד'לך אלד'י יטלב אלצחה' ואלחק לא יחתאג אלי חיל[3]) לאנה יעלם אנה יפלג באלמסתקים ומן טלב גיר אלחק פהו יעסר מרקה ויעוגהא ת'ם יערף ולא ינפעה ד'לך שיא והד'א ענד אללה וענד אלנאס כמא עונת מרה' ירבעם עלי אחיה השילוני ולם ינפעהא ד'לך שיא בל קאל להא למה זה את מתנכרה ואנכי שלוח אליך קשה (מלכים א' י"ד ו') וכמא עוג אלסלפתאן[4]) אלמכ'תצמתאן פי צבי חי וצבי מ[י]ת עלי שלמה ולם ינפעהן שיא. וג'ה ת'אלת' אן מן לזם אלעפה' ואלורע אמן שר אלסלטאן ועקאב אללה כמן עיר מואזינה וצנג'אתה פלים יכ'אף מחתסבא ומן כאן ד'א ריבה' יערף בנגלה ותמועה[5]):

10 אלגאמז בעינה יצנע משקה' ואלג'אהל בנטקה יתלבט איצ'א:

מענאה אן אלתסארר צעב עלי אלעלמא וכד'לך נמיע אנואע אלריב ואלג'האל פהם מתלותון בד'לך. פקולה עצבת יעני עלי אלחכמא[6]).

11 קול אלצאלח ינבוע אלחיוה' וקול אלט'אלמין ינטיה טלמהם:

פיה מעאן אן אלצאלחין כלאמהם מתתאבע כאלמעין ואלט'אלמון ליס כד'לך בל יקצרון ואן תערצ'וה מדה' מא ואיצ'א אן אלאכ'יאר יאמרון באלמערוף דאימא ואלאשראר יכ'אפון אן יאמרו בה ממא נמרהם רטאהם ואיצ'א אן אלנאס יקבלון קול אלצאלח לאנה יאמרהם במא יפעל ויכ'אלפון אלטאלח לאנה יאמר במא לא יפעל[7]).

---

[1]) בכ"י מראדה.

[2]) ביאור: רומז בזה הפסוק אל המצות השמעיות המסורות בקבלה והכסיל ישיל ספק עליו ואינו מבין כונתן.

[3]) בכ"י קיל.

[4]) „שתי יבמות" ועיין ילקוט מלכים א' ג' ט"ז.

[5]) ביאור: מה שיעורר האדם למאוס ברע הוא שאין מאמינים לרשעים אפילו אם יאמרו אמת. ופירוש אחר שתמים דרך אינו צריך לבקש תחבולות לפי שהוא יודע שהוא ינצח בישרו ודברי המכזב נפתלים אבל שקרו ניכר מהרה ולא יועילו לו כמו אשת ירבעם עם אחיה השילוני ושתי יבמות שבאו לפני שלמה. ופירוש שלישי שירא האלהים אינו מתירא מעונש המלך ומפורענות השם כמו שמי שיש לו הין צדק ואיפת צדק אינו ירא מפני אגרנמים והרמאי ניכר בפחדו ובחרדתו.

[6]) ביאור: אמרו קורץ וכו' ר"ל שהסתר הדברים וכל מיני הרמיזות נותנים עצבת לחכמים והכסילים מזוהמים בזה.

[7]) ביאור: יש בזה הפסוק ענינים רבים דבור החכמים כמעין נובע תמיד ואין כן הרשעים שישתתקו אף על פי שנתוכחו איזה זמן ועוד הצדיקים יצוו בטוב והרשעים אינם עושין כן לפי שהם

אלאול. ו̇לך פי אלדניא כמא ועד אללה אלצאלחין גיר אלממתחנין באנה לא יכ̇דלהם וכמא פי ואם בחקתי תלכו ואם בחקתי תמאסו (ויקרא כ״ו ג׳ י״ג) אגמע. ותואעד אלטאלחין גיר אלמטהלין לאחר אלסבעה̈ אסבאב אלתי שרחנאהא פי תפסיר ה׳ ארך אפים ורב חסד וגו׳ (במדבר י״ד י״ח). והו פי אלאכ̇רה̈ איצ̇א מת̇לא הנה עבדי יאכלו ואתם תרעבו וגו׳ (ישעיה ס״ה י״ג) וסאיר אלקצה̈[1]).

4 אלפקר מן עמל אלכף̇ אלמלולה̈ ויד אלנשיטין תסתגני[2]:

ד̇לך פי אלדניא במא ירזק אלמתכסבון ופי אלאכ̇רה̈ במא ית̇אב אלעאמלון באלמאעה̈ וקד יכון פקר ליס מן אלמלאל ולא[3]) מן כסל אלרגאל אלא אן הד̇ה̈ בניתה אלאולי[4]).

5 אלאבן אלעאקל יועי פי אלקיט̇ ואלאבן אלמסי יסבת וקת אלחצאד:

ינצרף איצ̇א אלי אעמאל אלדניא ואלאכ̇רה̈ ואן לם ינם אלא אנה תרך פאלאמר ואחד[5]).

6 תחל אלברכאת בראס אלצאלח ווגוה[6]) אלטאלמין יגמ̇יהא ט̇למהם:

רגב אלנאס פי אלכ̇יר איצ̇א למא פיה מן אלת̇נא אלחסן ענד אללה וענד אלנאס וחד̇רהם מן אלשר ואידא למא פיהא מן ד̇כר אלסו ענד אללה וענד אלנאס[7]).

7 כד̇אך ד̇כר אלצאלח ברכה̈ ואסם אלטאלחין יבלא:

ומעני ד̇לך אן אלאכ̇יאר מחבובון חתי אסמאהם ו̇לך אן אלנאס יסמון אברהם יצחק ויעקב ומשה ואהרן ומאיר ועקיבה ואמת̇אל ד̇לך ולא יסמון פרעה ולא סנחריב ולא המן ולא טיטוס ולא ביתוס ולא זניך[8]) ולא מא אשבההם[9]).

---

[1]) ביאור: אפשר שהות כמו אות בחילוף אלף בה״א ומעמו שאינו נותן לרשעים מה שיתאוו ולפי זה סוף הפסוק הפך תחלתו. וענין הפסוק בעולם הזה שלא יעזוב השם את הצדיק כי אם לנסותו ולא יאחר לרשע כי אם לאחת מן השבע סבות המבוארות בפירוש ה׳ ארך אפים ולעולם הבא הוא על דרך משל כמו שאמר הנביא הנה עבדי יאכלו וכו׳.

[2]) עיין למטה ביאורו לי״ב כ״ד.

[3]) בכ״י מן אלמאל אלא.

[4]) ביאור: בעולם הזה חזריזות מביאות לידי עושר ובעולם הבא הוא גמול מעשים טובים ועניות לא תבוא מהרמיה ומהעצלות לבדן אבל הן סבתה הראשונה.

[5]) ביאור: הפסוק מוסב גם כן על עסקי העולם הזה והעולם הבא ואין חילוק אם הבן הוא ישן או עצל.

[6]) תרגם כאן פי כמו פני.

[7]) ביאור: העיר את בני אדם לעשות הטוב מפני שיהללוהו אלהים ואדם והזהירו מן הרע בעבור שם רע הבא עליו מאת אלהים ואדם.

[8]) עיין בע״ז כ״ה א׳ ונראה שלדעת הגאון זנין היה גוי.

[9]) ביאור: הצדיקים חביבין עד שבני אדם יקראו בניהם על שמותם כאברהם יצחק ויעקב וכיוצא בהם ולא על שם הרשעים כפרעה וסנחריב ודומיהם.

אלגֿז אלתֿאני

אמתֿאל ואדאב מפרדה כלאמהא מנתֿור נתֿרא ודֿלך איה איה מפרדא אלא אליסיר מנה יתצל.

י

1 ומן אמתֿאל סלימאן אלאבן אלחכים יפרח אבאה ואלאבן אלגֿאהל חסרה אמה:

תונת מתֿל ינן. וקציה אלאב תגֿב ללאם וכדֿלך באלעכס עלי מא קדמנא. ופי קולה בן חכם וגו׳ אמראן מגמועאן אחדהמא חתֿ ללאבוין עלי תעלים ולדהמא ללעלם במא אכֿברהמא אנה זינהמא ופכֿרהמא. ואלאכֿר חתֿ ללאבן עלי טלב אלחכמה אדֿ כאן יגֿב עליה בר אבויה תֿם אן עלמה ממא יפרחאן בה פקד לזמה אן יתעלם איצֿא ליפרחהמא ולא יתגֿאהל לילא יגֿיטֿהמא[1].

2 לא תנפע כֿזאין אלטֿלם ואלנצפה תנגי מן אלמות:

הדֿא עלי אלדניא כמא תשאהד דֿוי אלריב ואלמעאצי רעבין[2] כֿאיפין ואהל אלצלאח ואלעפה מטמאנין האדיין. ועלי אלאכֿרה כמא ועד אללה מן הלאך האולי ונגֿא האולי פקאל משוך חסדך וגו׳ אל תבואני וגו׳ שם נפלו פעלי און (תהלים ל״ו י״א, י״ב, י״ג)[3].

3 לא יגֿיע אללה נפס אלצאלח ואפה אלטֿאלמין ידפע ענה:

וקד יחסן אן נקול ושהוה אלטֿאלמין ידפעהא ענהם בחגֿה מסתעמל אלאבדאל אדֿ יקום הֵי מקאם אלף חתי יציר מא פי נצף אלפסוק אלתֿאני צֿד מא פי נצפה

החלק השני

משלים ומוסרים נפרדים ומפחרים בפסוקים נבדלים ורק מעטים הם מחוברים.

[1]) ביאור: תוגת כמו יגון. והשמחה והיגון לאב ולאם כמו שהקדמנו (דף 16). ויש בזה הפסוק שני צוויים האחד הערה להורים ללמד את בנם שהוא תפארתם והשני הערה לבן ללמוד שהוא חייב לכבד את אביו ואת אמו וחכמתו היא שמחה להם וכסילותו יגונם והוא חייב לשמחם ולא להכעיסם.

[2]) בכ״י רעבין.

[3]) ביאור: בעולם הזה אנו רואים הרשעים מפחדים והצדיקים שקטים ולעולם הבא הבטיח השם שיציל את הצדיקים ויאביד את הרשעים.

וכמא קאל אלחכמים ז"ל אם עשית תורה הרבה אל תחזיק טובה לעצמך כי לכך נוצרת (אבות פ"ב מ"ט) ודלך ען רבן יוחנן בן זכאי[1].

תם אלגז אלאול מן כתאב טלב אלחכמה

[1]) אמרו קדושים ירצה בו הקדוש ולשון רבים תוא במקום היחיד כמו אלהים ואדונים ושמורים וכפורים. ובאמרו אם חכמת וכו' הזהיר התלמיד שלא יתקומם על רבו ויחיה כפוי טובה שמה שילמד אינו לומד אלא לעצמו. ואמרו תשא ר"ל תשא את עונך כמו שנמצא בהרבה מקומות מן התורה ויש כמו זה הרבה מלות נסתרות אשר ענין המאמר יורה עליהם.

נשלם החלק הראשון מספר דרישת החכמה.

הראה ועם אסא פי נמאעה פגצב עליה כמא קאל ויכעס אסא על הראה וגו׳ (דברי הימים ב׳ ט״ז י׳) וקד קאל אללה הוכח תוכיח את עמיתך וגו׳ מן חית ולא תשא עליו חטא (ויקרא י״ט י״ז) ואמא אלצאלח פכיף מא עדלתה פגאיז בל יחבך עלי דלך כמתל יחזקיהו חין ובכה ישעיהו קאל לה טוב דבר ה׳ אשר דברת וגו׳ (מלכים ב׳ כ׳ י״ט). וקאל תן לחכם ויחכם עוד הו מא קדמנא דכרה אן אלדכי יסמע אלשי אליסיר פיסתנבט מנה אשיא אכר באלתפריע ואלתגתיג והו אלדי נסמיה מבין דבר מתוך דבר[1]). ופי מא בין אלקצתין אעני חכמות ואשת כסילות קאל תלאתה פואסיק

10 אול מא תאמר בה אלחכמה תקוי אללה ופור[2]) מא יוגבה אלפהם מערפה אלקדוס: 11 תקול אן בי תכתר איאמך ויזדאד לך סנו חיוה: 12 פאן תחכמת פלנפסך ואן תדאהית חמלת וזרך:

קדשים פי הדא אלמוצע הו פראד לא גמע והו קדוס מתל אלהים אללה פראד וכדלך אדנים סיד פראד ופי לגתנא כתיר מתל הדא ליל שמורים (שמות כ״ב מ״ב) חפט יום כפורים (ויקרא כ״ג כ״ז) גפראן איל מלאים (שמות כ״ט כ״ב) כמאל ואשבאה דלך. וקולה לבדך תשא פיה כלמה מצמרה והי עון כאנה יקול לבדך תשא עוניך נטיר מא יקול פי עדה מואצע מן אלתוראה ונשא עונו (ויקרא י״ז ט״ז) ואלחגה פיה כגמיע אלמצמראת. ויכון גרץ קולה אם חכמת וגו׳ ימנע אלמתעלם מן אלסטוה עלי מעלמה ואלאמתנאן עליה ולא עלי סאיר אלנאס אד כאן אלמתעלם אנמא יעמל פי נפע נפסה

---

[1]) ביאור: אחר שהגיד החכם שבח החכמה במה שקדם דבר בשני מאמרים על אנשי שקר ואנשי אמת. ואנשי אמת יגעים בתחלה בדעותיהם וחוקרים במה שחייב השכל ושומרים את הקבלות ומסירים טענות המתנגדים ואחר כך מודיעים את דעותיהם לרבים ונמשלו לבעל הבית העורך היטב שלחנו קודם שיקרא לאחיו ולאוהביו וכן עשו המיחדים שהביאו ראיות על חידוש העולם אחר שהראו בבירור בבחינתם אמיתת מציאות הדברים ואחר זה השיבו על אנשי הקדמות ועל בעלי שנים ושלשה וכל מיני הכופרים אחר שהסירו הספקות שהטילו הסכלים באמונת הזאת והרבניים הם אשר מנו מספר הפרשיות והפסוקים והתיבות שבמקרא וחלקום לפי האמת ומנו כמה פעמים נמצאת כל מלה ומלה ושמרו מה שנמסר בקבלה בהלכות ירושה ונזקין ואיסור והיתר. אבל אנשי שקר דומין למי שלא בנה בית ולא ערך שלחנו ועם כל זה קורא לאחרים לאכול עמו והם הכופרים ועובדי עבודה זרה ודומיהם וזה שאמר ר׳ יהושע בן חנניה למלך רומי: אל תעבדו אלהיכם בעולם שברא אלהינו עבדו אותם בעולמות שיבראו להם ולכם. וכן האוילים ואנשי הקדמות אינם יגעים בחכמה כי אם להטיל ספקות קלים לפני הפתי וכן המתנגדים מצאו ערוך לפניהם כל מה שעשו בעלי המסורת והקבלה והבינו מקצתו בלי יגיעה וטעו על איזה חלק מועט מזה בספקות קלים ועם כל זה הם מתגאים ויושבים על כסא בהסך האחרים שיושבים על גפי מרומי קרת והם מבקשים את עוברי דרך להטותם אבל החכמים מבקשים את הפתי להשיבו אל דרך טובה. וכמו שהמיחדים והרבניים רוצים בעזיבת הכסילות כן הכופרים והמתנגדים רוצים בהתמדתה. ואמרו מים גנובים הוא הממון האסור ולחם סתרים בעילה אסורה והכופרים מתירים כל זה והמתנגדים קצתו. ואמרו יוסר לץ וגו׳ אינו על דרך כלל אבל ענינו שיש מיסרים שאינן יודעים להשיב תוכחתם על הלץ ויבואו עמו לידי ריב וגם לידי חירוף וזה שיתעברו עליו או שראיותיהם חלושות או שיוכיחו אותם בפני רבים כמו שעשה נביא אחד והוכיח את העם בפרהסיא ונהפך לו לעון וחנני הראה שהכעיס את אסא עליו אבל הצדיק מקבל את כל התוכחות בסבר פנים יפות כמו שעשה יחזקיה עם ישעיהו. ואמרו תן לחכם וגו׳ שהחכם ישמע דבר מועט ויוציא ממנו תולדות הרבה ומבין דבר מתוך דבר.

[2]) כ״י א׳ ופיר וכ״י ב׳ ופוד וכ״י ג׳ ואלאול ונראה שענין זאת התלה_כמו ראשית.

אצלחה והיאה ת̇ם רעי אלצ̇ואנה כמא קאל הארגא בנתה חצבה טבחה מסכה ערכה ת̇ם שלחה נערתיה וגו׳ וד̇לך כמא פעל אלמוחדון אד̇ ארצ̇תו דלאיל חדת̇ אלאשיא בעד ביאנהם אן ללאשיא חקאיקא לאן אלנט̇ר יכשפהא ויוצ̇חהא ת̇ם רדו עלי אלדהריין ת̇ם עלי אצחאב אלאת̇נין ת̇ם עלי אצחאב אלת̇לאת̇ה̈ ת̇ם עלי סאיר צנוף אלמלחדין וכאן ד̇לך בעד אלרד עלי אלמתג̇אהלה̈ באזאלה̈ שבההם חיניד̇ דעו[1]) אלנאס אלי קולהם. וכמא פעלו אלרבוניון חרת אלכתאב כם סורה̈ הו וכם איה̈ וכלמה̈ וקסמוה אקסאמא וג̇זוה אג̇זאא באלקסט ואחצו כלאמא כת̇ירא כם יקע פיה מנהא ת̇ם חפט̇ו אלאת̇אר אלמחמולה̈ מעהם מן אנביא אללה פי אלפקה ואלמואריה̇ ואלאחכאם ואלחלאל ואלחראם וסאיר אלשראיע חתי צאר אלאמר כאללבו אלמלבח אלמוצ̇וע בין ידי אלג̇איע אלד̇י לם יבק אלא אכלה חיניד̇ דעו אלאמה̈ אלי אלאסתמאע מנהם. ואמא אהל אלבאטל פאנהם לא ישבהון אלא למן לם יבן ביתא ולם יצלח אלתה ולם יהיי טעאמא ולא שראבא ואנמא הו מסתט̇ל עלי באב מנזל והו מע ד̇לך ידעו קומא אלי מא לא יעלם כיף יכון מן אמרה כמא לם יקל אלחכים פי אשת כסילות לא בנתה ולא טבחה ולא מסכה ואנמא קאל וישבה לפתח ביתה פקט כד̇לך אמר ג̇מיע אלמלחדין מן עבדה̈ אלאצנאם וג̇ירהם וכמא יקול בעץ̇ אלעלמא אעני ר׳ יהושע בן חנניה למלך אלרום אלהתכם הד̇ה אן כנתם עאבדיהא פאעבדוהא כ̇ארג̇א מן אלעאלם אלד̇י כ̇לקה רבנא תעאלי פי עואלם תצטנעהא הי להא ולכם ואמא אן תסתט̇לו פי מנזל ג̇ירכם פלא יסתקים ד̇לך[2]). וכד̇לך ג̇מיע אלמתג̇אהלין ואלדהריין לא יענון בטלב אלחכמה̈ בתה̈ ואנמא קצדהם יורדון שבהה̈ צעיפה̈ עלי נריר גבי. וכד̇לך אלמחדת̇ון מן אמתנא מן ג̇מיע אלמכ̇אלפין לם יען ואחד מנהם בתוט̇ה̈ אלכתאב ותחרירה וזואידה ונואקצה ואעראבה ואשכאלה ולא בשי מן אלפקה ולא אלאחכאם ולא סאיר מא תצ̇מנתה אלאת̇אר מן אלטאעאת ואנמא קד ואפו הד̇ה אלאשיא אג̇מעין מחכמה̈ מצלחה̈ פחצלו בעצ̇הא ען ג̇יר תעב ואכ̇ד̇ו פי אן יתעקבו אלתעבין פיהא אלחאמליהא פי פרוע יסירה̈ בשבה צעיפה̈ עלי מת̇אל מא נוד אלחכים אלתמת̇יל להם ת̇ם הם מע ד̇לך יתעט̇מון כמא קאל על כסא ולא ירצ̇ון במא רצ̇י בה אלאולון על גפי ואנמא יקצדון אלאנרא ואלאנביא לידילוהם ען מרקהם אלסהלה̈ כמא קאל לקרא לעוברי דרך וגו׳ מי פתי וגו׳ כמא קצד אלחכמא מן כאן גאפלא ליסתתיבוה וירדוה. וכמא יריד אלמוחדון ואלרבוניון תרך אלג̇הול כמא קאל עזבו פתאים וחיו וגו׳ כד̇לך ירידון אלמלחדון ואלמכ̇אלפון אבאחתהא כמא קאל מים גנובים וגו׳ פמת̇ל באלמא אלמסרוק אלמאל אלחראם ושבה באלטעאם אלמסתור אלנשיאן אלחראם פאלמלחדון יטלקון כליהמא ואלמכ̇אלפון אבעאצ̇א מנהמא כמא [הו] משרוח פי תפסיר אלתוריה̈. ואמא קולה יסר לץ וגו׳ פהד̇א קול כ̇אץ̇ לא עאם אד̇ כאן אלשאהד יוג̇דנא מורבא לג̇אהל לא יג̇אלה עאר ולא באס ולד̇לך ורד פי אלאכ̇ראג̇ כם מן ואנמא הד̇א כ̇אצה̈ פי מן לא יחסן אן יעט̇ פתאול עט̇תה בה ובאלמואעט̇ לה אלי אלמנאזעה̈ ואלמשאג̇רה̈ נעם חתי אלפריה̈ ואלמקאד̇פה̈ וד̇לך יכון אמא מן תהאמלה עליה או מן אצ̇עאפה חנג̇ אלעט̇ה̈ או מן ועט̇ה לה פי מלא מן ג̇מאעה̈ פמנהא קאל לוקח לו קלון וגו׳ ואמא מן יחסן אן יעט̇ פליזבך לץ ורשע וג̇ירהמא מן אג̇נאס אלמכ̇טיין וקד עלמת אן אביה[3]) ובך̇ אלקום פי אלג̇מאעה̈ פאנקלב ד̇לך עליה כ̇מא ואן חנ̇י

---

[1]) בכ״י תדעו.

[2]) לא מצאנו מקום מאמר ר׳ יהושע.

[3]) לא ידענו מי הוא זה אביה ואולי צ״ל נב״א = נביא והוא איש האלהים הנזכר במ״א י״ג.

ואלמבטלין מן אצחאב אלמד̇אהב כיף כל פריק מנהם ידעון אלנאס אלי אתבאעה
ואלקול במד̇הבה פקאל פי אהל אלחק והם ד̇וו אלחכמה̇

ט

1 אלחכמה̇ קד בנת ביתהא ונחתת עמדהא כת̇ירא[1]: 2 וד̇בחת
ד̇בחהא ומזגת כ̇מרהא ונצ̇דת מאידתהא איצ̇א: 3 ת̇ם בעת̇ת בג̇וארִיהא
תנאדי עלי ט̇הור אעלי אלסקוף: 4 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי
האהנא ומן כאן נאקץ̇ אלעקל אקול לה: 5 הלמ̇ו[2] אג̇תד̇ו מן טעאמי
ואשרבו מן כ̇מר מזגתה: 6 ואתרכו אלגפלאת ואחיו ואסתרשדו פי
טריק אלפהם: 7 פכם מן מודב ד̇אה ית̇כ̇ד̇ לנפסה אלהואן וואעט̇
ט̇אלם ד̇אך עיבה: 8 פלא תעט̇ן אלד̇אהי במא ישנאך בה בל עט̇
אלחכים פאנה יחבך̇: 9 ואעט̇ אלחכים מא יתחכם בה איצ̇א וערף̇
אלצאלח מא יזדאד בה בת̇א[3]:

וקאל פי אלמבטלין והם אהל אלג̇הל

13 ואלג̇הל כאמראה̇ האימה̇ גאפלה̇ לא תערף̇ מאד̇א: 14 וקד
ג̇לסת עלי באב ביתהא עלי כרסי̇ פי אעלי אלסקף̇: 15 תדעו במארה̇
אלטריק אלמסתקימה̇ טרקהם: 16 תקול מן כאן גאפלא יעדל אלי̇ ומן
כאן נאקץ̇ אלעקל אקול לה: 17 אלמא אלמסרוק מא אחלאה ואלטעאם
אלמסתור מא אלד̇ה: 18 ולא יעלם אן אלהלכי הנאך ופי אעמאק
אלג̇חים מדעו̇והא:

וינבגי אן נשרח אלקצתין באשתראך עלי אלמקאבלה̇ ואלמואזאה̇. אמא אהל
אלחק פאנהם לא ידעון אחדא אלי אלקול במד̇אהבהם אלא וקד ענו הם בהא אולא
פחררו מא כאן פיהא ממא תוגבה אלעקול וחפט̇ו מא חמלתה אלאכ̇באר מנהא וד̇בו
ענהא פדפעו אלמטאען אלתי ינשבהא מכ̇אלפוהם פיהא וסד̇ו אלגדר אלתי יתסלק
עלידהם מנהא פחיניד̇ אסתוי אלאמר להם ולמן יסתעטפונה והם ישבהון מן לם ידע
נדמאה ואצדקה חתי אבתני אלבית ואצלח אלאלה̇ פיה וד̇בח וכ̇בז וטבך̇ חתי אלכ̇ואן

לדבריה. וליסוד חחכמה צריך להתמדה ולעיון הרבה לפי שזאת המלאכה איננה כמלאכת אומן שאם קבל עליו לעשות את מעשהו בזמן קצוב יגמור בכל יום חלק שוה ממנו אבל התלמיד לא ילמד בשנה הראשונה אלא דבר מועט ובשנה השנית כפלים ובשלישית כפלי כפלים וכן לעולם עד שישלים חפצו וכן בתפלה ובמעשים טובים ובקיום מצות ובתקות תגמול צריך האדם למתינות ולהתמדה.

1) כ״י א׳ וג׳ סבעה̇.

2) כ״י ב׳ הא לכם ובכ״י ג׳ תעאל.

3) הגאון השמיט כאן שלשה פסוקים י׳ י״א וי״ב והעתיקם בסוף הפרשה כדי לחבר תארי אנשי דוברי כזב (י״ג עד י״ח) עם תארי אנשי אמת הנרשמים בתחלת הפרשה.

בשומו לים חקו וען יהי מארות (שם י״ד) באמצו שחקים ממעל וגו׳ וען ישרצו המים (שם כ׳) וען תוצא (שם כ״ד) עד לא עשה. פנאת אלחכמה פי אלשרף בקולהא ואהיה אצלו אמון וגו׳ אד׳ בהא יחדת גמיע מא יחדתה ועליהא יבֿתרעה ויבֿרגה ויוגדה. והי לא שך עלי טריק אלמתֿל תסר ביום יום לאן אי שי כֿלק פי אי יום פהי מעה תחדת ותפרח בכל וקת וקטעה מן אלזמאן יתגדדון לאנהא[1]) פי דֿאת כל ברהה וגֿז מן אלזמאן תֿם פסרת אלמתֿל וקאלת ואנמא אעני בסרורי ליס אנא לנפסי אד׳ ליס אנא גסם בל אנמא ירגע דֿלך אלי אהלי ואצחאבי כמא קאלת משחקת וגו׳ וקולי אני קרה עין ליס דֿאתי אד׳ לא שכֿץ הי לכן מנתחלי֒ ומכתסבי פידהם אקול ושעשעי את בני אדם והדֿה אלאקואל מן אלתנאיי ואלמבאלגה פי שרף אלחכמא אד׳ צנאעתהם צנאעה אלהיה אנטֿר כמא דֿא עכס אלחכים תלך אלצפאת אלוחשה אלרדלה פי אשה זונה[2]).

32 פאלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו לי וטובא אלדֿין יחפטֿון טרקי:
33 אסמעו אלאדב ותחכמו ולא תגֿדבוה: 34 וטובא אנסאן יסמע לי
או יראבט עלי מצאריעי יום יום ויחפטֿ עצֿאדאת פתוחי: 35 לאן מן
וגֿדני פקד וגֿד אלחיוה וופֿק אלרצֿא מן ענד אללה: 36 ומן אכֿטאני
פקד טֿלם נפסה וכל שאניי פקד אחבו אלמות:

תקול אלאן קול דֿאל̄ פמן הו בהדֿה אלאתֿאל ינבגי אן יקבל קולה ולא יגֿרב תֿם אעלמת אן אלסרור בהא פי אלדניא ואלחיוה פי אלאכֿרה לא ינאל אלא במואטֿבה ולזום אד׳ קאלת לשקד לשמר ואלדֿי דעאהא אלי הדֿא לאן אלבאני ואלצאיג ואלנגאר וכל מן יעמל צנאעתה תתם פי עשרה איאם מתֿלא פהו פי כל יום ירתפע לה מנהא אלעשר במקדאר מתסאו ואלחכמה ליסת כדֿאך לאנא לו נזלנא אלאמר עלי אנהא תכמל פי עשר סנין לם יכן אלעשר מתכאמלא פי אלסנה אלאולי בל יכון פי אלאול אלוקוף עלי גֿז מנהא יסיר ואלתֿאניה עלי אצֿעאפה ופי אלתֿאלתֿה עלי אצֿעאף אלמצֿאעף ופי אלראבעה עלי אצֿעאף [אצֿעאף] אלמצֿאעף חתי יפוק אלאמר אלוצף. פלדֿלך אחתאג טאלבהא אלי אן יצבר ויטמאן לילא יקלק פיקל צברה וכדֿלך אלצלוה[3]) ואלחסאנת תחתאג [אלי] לזום וצבר כמא קאל חזקו ויאמץ לבבכם כל המיחלים לה׳ (תהלים ל״א כ״ה) וכדֿלך סאיר אלטאעאת ורגא אלתֿואב כמא קאל חסד ומשפט שמר וקוה אל אלהיך תמיד (הושע י״ב ז׳)[4]). ובעד הדֿה אלמטֿוב וצף אלחכים קולין פי אלמחקין

---

[1]) בכ״י אלא אנהא.

[2]) ביאור: לפי שהשם ברא את הכל בחכמה ובשבילה אמר החכם שבחכרה קדמה לכל והיא היתה בתחלת הזמן שהזמן עצמו נברא על ידה והחכמה אינה עומדת בעצמה אלא נמצאת עם בריאת כל דבר במעשה בראשית ואמרו בהכינו שמים רומז אל יום ראשון ואמרו בחוקו חוג נגד יהי רקיע ואמרו בשומו וכו׳ נגד יקוו המים ואמרו באמצו וכו׳ נגד יהי מאורות ואמרו עד לא עשה נגד ישרצו המים ותוצא הארץ. ואמרו ואהיה אמון רוצה בו שתמון הדברים נבראו בחכמה. ואמרה ואהיה שעשועים וכו׳ על דרך משל שהחכמה שמחה בכל יום ובכל עת לפי שהיא מתחדשת עם כל מה שנברא בכל יום ובכל זמן ואחר כן ביארה את משלה באמרה אינני שמחה לעצמי שאינני גוף כי אם אוהבי וקוני הם השמחים בי ואלו התארים המשובחים הם הפך התארים המגונים הנאמרים באשה זונה.

[3]) כן הוא בתוך הספר ובגליון כתוב אלצלאה.

[4]) ביאור: אמרו ועתה ירצה בו שאחר שאלו הם תארי החכמה ראוי לאדם שישמע

כֿזאין שרֿא ללעצאה כמא קאל אללה הלא הוא כמס עמדי וגו' (שם ל"ב ל"ד) ולהא וקת תפתח קאל פיה פתח ה' את אוצרו ויוצא את כל כלי זעמו (ירמיה נ' כ"ה)[1]. ובאלגֿת פי שרפהא אלי אנהא כֿלקת אול אלכֿלאיק ומענאהא פי דֿלך אד֗ לם יכֿלק שי אלא מחכמא ומן תרכיב חכים פהי אדֿן אול אלמכֿלוקין:

22 אללה אכֿתרעני אול כֿלקה וקדים פעלה אול חין: 23 ומן אול
אלדהר אנתכֿבת וקדם אלארץ֗ מן אלאן: 24 בדי בי ולים גמור ולא עיון
מע גזר אלמא: 25 קבל אן תרסב אלגבאל וקבל אלגבאע אבתדית:
26 ואד֗ לם יצנע אלארץ֗ באסואקהא ולא אול תרבאת אלדניא: 27 ומע
אצלאחה אלסמאואת אנא הנאלך ואד֗ רסם חגֿאבא עלי וגה אלגמר:
28 ומע תאיידה אלשואהק מן עלו ואעזאזה עיון אלגמר: 29 ותציירה
ללבחר רסמה ואלמיאה לא תתגאוז אמרה ורסמה אסאסאת אלארץ֗:
30 כנת[2]) ענדה גמהורא[3]) וכנת קרה עין יום יום סארה בין ידיה פי
כל וקת: 31 סרור לאהל אלדניא ארצה וקרתי לבני אדם:

אד֗ שהדת אלעקול ונצת אלכתב באן אלבארי גל ועז כֿלק מא כֿלק בחכמה אעני מחכמא תאמא צח בדֿלך מא קאל אלנבי ען אלחכמה אנהא סבקת גמיע אלכֿלאיק באלזמאן אד֗ אלכל אנמא כֿלק מן אגלהא ואנהא כאנת מע אלזמאן באלחדות פי אול אן מנה אד֗ אלזמאן נפסה בהא כֿלק אעני מחכמא פעין אלחכמה ועלי אנהא ליסת קאימה בדֿאתהא פאנהא לא תכֿלו מן וגודהא פי כל כֿלק ממא כֿלקה אללה. ווצף האהנא גמיע מעשה בראשית קאל עמֿא צנע פי אליום אלאול בהכינו שמים מקדמי ארץ ועד יהי רקיע (בראשית א' ו') בחקו חוג על פני תהום ועד יקוו המים (שם ט')

---

[1]) ביאור: אמרו ערמת אינו רוצה בה הערמה לעשות הרע אלא הערמה הטובה שהאדם יבין וישכיל לעשות בה הטוב ועל זה אמרו לעולם יהא אדם ערום ביראה וכמו שעשה חושי הארכי להציל את דוד וכמו שהערים ר' אליעזר באמרו נאמן עלי הדיין ור' מאיר כשהחביאו לפניו מרק של בשר חזיר ותלמיד ר' מאיר כשנס אליו איש אחד מפני רודף והחביאו ועמד לפני הרודף ואמר לו משעמדתי לא ראיתיו. ואמרו יראת השם ר"ל שיש ארבעה דברים ששנאתם היא עבודת השם והם גאה וטעמו התפארות בנפשו והגאון והוא התגאות על האחרים ודרך רע והיא התהלכה בדרך שנחשדים בה ופי תהפוכות וזה דבור שאינו קיים ומוחלט. ואחר זה מתארת החכמה את עצמה בשמונה תארים רצופים והם: א) שהעצה אשר כל אדם צריך לה היא ענף מענפי החכמה. ב) שהגבורה אינה מועלת לגבור כי אם בבינה. ג) שהמלכים וכל שריהם אינם מושלים בצדק כי אם על ידה. ד) שבדרישתה השופטים דנין ופוסקין. ה) שהסוחרים צריכים לחכמה לישא וליתן באמונה שאם לא כן אינם סוחרים כי אם גזלנים. ו) שקנין החכמה היא טוב מכל הקנינים. ז) שהחכמה מנהגת את האדם בדרך הצדק והטוב לפי שהטוב עזר לטוב ורע לרע. ח) והחתימה שהחכמה תתן לאוהביה כל מה שבנמצא וזה ענין יש שהוא הפך אין לפי שהדברים נחלקים לסוגיהם ולמיניהם ולאישיהם והנמצא כולל כולם והשם שהוא יכול על כל יתן לאוהבי החכמה את כל אשר חבפיתה בו וימלא את אוצרותיהם ויביא על שונאיה את כל אשר הפחידה בו שהוא יוציא עליהם את כלי זעמו.

[2]) בכ"י ב' וג' וכנת.

[3]) אמון כמו חמון בחילוף ה"א באלף.

יגדוני: 18 אלגנא ואלכרם מעי ואלמאל אלגסים בנצפה: 19 ותמרי
כיר מן אלקראצה ואלפאיז וגלתי מכתארה מן אלורק: 20 ופי סבל מן
צלאח אסלך ופי וסט סבך אלחכם: 21 לאנחל מחבי אלוגוד וכזאינהם
אמלאהא:

אמא קולה אני חכמה שכנתי ערמה פליס דלך כבת מן גהה אלמנכר לכנה פטנה ונהצה פי אלטאעה וכמא יקול אלחכים לעולם יהיה אדם ערום ביראה (ברכות י״ז א׳) וכמא פעל חושי הארכי פי אלמשורה חתי כלץ דוד (שמואל ב׳ ט״ז, ט״ז) וכמא פעל רבי אליעזר אלדי קאל לקאציה אלרומי אן אלחאכם עדל (עבודה זרה ט״ז ב׳) יעני רב אלעאלמין¹) וכמא פעל ר׳ מאיר חין כאן מטלובא ליקתל פוקע פי אידיהם פקדמו לה בשר חזיר פכאן יגמס אחדי אצאבעה פי מרקה וימץ גירהא (שם י״ח ב׳) וכמא פעל בעץ תלאמיד ר׳ מאיר אד תחרם בה רגל פאלפאה²) תם וקף וקאל למאלבה מנד וקפת לם ארה³) ונטיר האולי כתיר פהדה אלאמור ערמה מחמודה ואלערמה אלתי פי גיר דלך מן אלכטא קאל פיהא לכד חכמים בערמם (איוב ה׳ י״ג). ומן כאן⁴) פיה ואחדה מן הדה אלארבע כלאל פיגב אן יבגצה אלנאס כמא קאל שנאת רע בל בגצתה עבאדה והי גאה וגאון ודרך רע ופי תהפכות. פתפסיר גאה אעגאב אלמר בנפסה⁵) וגאון אקתדארה עלי קומה ודרך רע אתבאע אלריב ופי תהפוכות כלאם גיר מחצל ולא תאבת. תם נעתת אלחכמה נפסהא בתמאניה אוצאף מתואליה אלאולי אלמשורה אלתי יצטר אליהא גמיע אלנאס אנמא תתפרע מן פרועהא כמא קאלת לי עצה וגו׳ ולא תנפע קוה אלגבארה אלא מע נגדה אלראי תם אלמלוך ואשיתהם מן וזרא וכתאב לא בד להם מן אסתעמאלהא אד בהא יסוסון אמורהם וידברונהא. תם אלקצאה ואלחכאם מן אלפקהא ואלעדול פהי עצמתהם אד מנהא יסתמדון אלפתיא פי אלנאס ואלמאל ואלפרוג ואלשראיע⁶). תם אן אלמתכסבין ומאלבי אלאמואל מצטרון אליהא לאנהם לא יעלמון כיף יתגרון בעדל ואנצאף אלא מן גהה אלחכמה. אללהם אלא אן יכסבו מן אין מא אתפק ולו בתגלב פליס יסמי דלך תגארה בל לצוציה. תם אן אלאשיא אלתי יפאז בהא אלפוז באלחכמה כיר מנהא ללונה אלתי וצפנאהא פי כי טוב סחרה. וקולהא בארח וגו׳ תעני אנהא תסוק אלי צלאח ותדעו אלי כיר לאן אלמסתעאן עלי אלכיר ואלמסתעאן עלי אלשר אלשר אד כל שי יויד שכלה ויקויה. וכתמת עלי להנחיל אהבי יש וגו׳ ומעני יש אלוגוד לאנה צד אין נמעת פי הדא אלקול כל מוגוד ודלך אן אלאשיא תתפרק פימא בין גנם ושלץ ונוע ויגמע גמיעהא אלוגוד. פמן כאן קאדרא עלי דאת אלוגוד פהו יפי במא תעד מן מלו אלכזאין כירא כמא קאל ואוצרותיהם אמלא ולהא וקת תפתח קאל פיה יפתח ה׳ לך את אוצרו הטוב וגו׳ (דברים כ״ח י״ב) וכדלך תתם במא תואעדת במלו

---

¹) לפי דעת הגאון חשיב ר׳ אליעזר בערמת גאמן עלי חדיין שהוא כוון באמרו דיין אל השם יתעלה והדיין הרומי חשב שהוא משבחו.

²) התלמיד רצה לומר משאני עומד לפניך והרודף חשב שאמר מיום היותי על האדמה.

³) לא מצאנו מקום הספור הזה.

⁴) נראה שחסרת כאן: וקולה יראת ה׳ יריד בה אן מן וכו׳.

⁵) בתרגומו פירש אלהזו והוא הלעג.

⁶) נראה שר״ל פסקים בדיני נפשות ובדיני ממונות ועריות ואיסור והיתר.

אלרג̇אל וארפע צותי אלי סאיר בני אדם: 5 אפהמו יא ג̇פל אלנהצ̇ה̈ ויא
ג̇האל אפהמו קלובכם: 6 אסמעו פאני בתדביר אתכלם ואפתתאח נטקי
אלמסתקים: 7 ולסאני ידרס אלחק ושפתי̈ תכרה אלט̇לם: 8 וג̇מיע
אקואל פאי בצדק ליס פיהא מנפתל ולא עסר: 9 כלהא צואב ללפהם
וסהלה̈ לואג̇די אלמערפה̈: 10 כ̇דו אדבי לא אלורק ואלמערפה̈ כ̇יר מן
אלקראצ̇ה̈: 11 ואלחכמה̈ כ̇יר אלג̇ואהר וכ̇ל אלמראדאת לא תסאויהא:

קולה אולא בראש מרמים ת̇ם קאל ליד שערים יעני[1]) בד̇לך אן אלחכמה̈ יראהא מ̇אלבהא אולא בעידה̈ ענה כאנהא פי מנאט̇ר רפיעה̈ פאד̇א הו עני בהא סהלת ענדה חתי תציר כאלשי אלמוצ̇וע עלי אלארץ̇ בין ידיה וקד קאל אללה תברך ותעאלי לא נפלאת היא ממך ולא רחוקה היא (דברים ל׳ י״א) וקאל שלמה אנהא בעידה̈ אמרתי אחכמה והיא רחוקה ממני (קהלת ז׳ כ״ג). וליס תתנאקץ̇ אלקולאן לאנהא מן ג̇יר ענאיה̈ כאנהא בעידה̈ פאד̇א עני בהא תבינת אנהא קריבה̈ כמא קאל כי קרוב אליך הדבר מאד וגו׳ (דברים ל׳ י״ד). אתבע אלחכים תלך אלקצ̇ה̈ וכלאמהא[2]) אלמדג̇מס אלד̇י לא יריד קאילה אן ינ̇תקד עליה ולא ימתחן בכלאם אלחכמה̈ אלתי אנמא גרצ̇הא וגאיתהא אן ימתחן קולהא לעלמה אן אלממתחן כלמא בלאה יזדאד פיה רג̇בה̈ אד̇ יט̇הר ג̇והרה פלד̇לך תג̇אדי שמעו כי נגידים וגו׳ כי אמת יהגה וגו׳ בצדק וגו׳. וקד צדקת אלחכמה̈ [אן] כל מעאניהא ט̇אהרה̈ וג̇יר ורשד וצלאח ופלאח ונג̇אח וסכינה̈ וחט̇ ובר וחק ועדל ואנצאף ומא לא יחצא מן אבואב אלפצ̇ל ואלג̇לאל ועאדת אלי שרח כי טוב סחרה אלמתקדם אן ליס מענאהא פיה אן יתכסב אלמאל בהא ואנמא מראדהא אן תבדל ענאיה̈ תכסב אלמאל באלענאיה̈ בתעלמהא הי ואלוקוף עליהא ועלי מא תאמר בה. פעסדת אלי שיין אלג̇ואהר והי אעז̇ אלמאל ת̇ם אלאמר אלג̇אמע והו כל חפצים[3]):

12 אנא אלחכמה̈ אסכן אלנהצ̇ה̈ ואלמערפה̈ אג̇ד אלמהמ̇את:
13 ואד̇ תקוי אללה שנאה̈ אלשר פאלהזו ואלאקתדאר וטרק אלסו
וקול אלתקלב שנית ד̇לך: 14 לי אלמשורה̈ ואלפקה אנא אלפהם לי
אלג̇ברוה̈: 15 בי תמלך אלמלוך ואלוזרא תרסם אלעדל: 16 ובי תרוס
אלרוסא ואלנבל וג̇מיע קצ̇אה̈ אלארץ̇[4]): 17 אנא מחבי̈ אחאב וטאלבי̈

---

[1]) בכ״י אעני.

[2]) בכ״י כלאמתא.

[3]) ביאור: אחר שהזכיר במה שקדם דברי כזב היוצאים מפי הזונה והיא אינה רוצה שיחקרו ויבחנו אמריה דבר כאן במאמרי החכמה שהיא רוצה בבחינתם לפי שהמעיין בהם יכיר את מהותה שכל עניניה טובים וישרים ומועילים להצלחת אדם וחזרה החכמה לבאר כי טוב סחרה האמור למעלה (ג׳ מ״ז) שאין טעמה שהנושא ונותן בחכמה ירבה הונו אלא שהיגיעה לקנות חכמה טובה מהיגיעה לקנות ממון ותזכיר שני דברים הפנינים שהם יקרים מאד וכל חפציה על דרך כלל ואמרו בראש מרומים וכו׳ ביד שערים וכו׳ ר״ל שבתחלה החכמה נראית רחוקה מן האדם וכאשר יתיגע בה מתקרבת אצלה ובזה אין סתירה בין מה שאמר השם כי לא רחוקה היא ומה שאמר שלמה והיא רחוקה ממני.

[4]) כא׳ וג׳ אלעדל = אלצדק.

24 ואלאן פיא מעאשר אלבנין פאסמעו לי ואטיעו ואצגו[1]) לאקואל
פאי: 25 לא יחד קלבך אלי טרקהא ולא תצל פי סככהא: 26 לאנהא
אוקעת צרעי כת֗ירין וקתלאהא עט֗ימון: 27 אנמא ביתהא טרק ללת֗רי
מורדה֗ אלי כדור אלמות:

אמא עלי אלט֗אהר פקד אהלכת מעאצי אלזנא ואלפסא כת֗ירא ג֗יל אלטופאן ויקחו להם נשים מכל אשר בחרו (בראשית ו׳ ב׳) ואהל סדום לחאל משכב זכר אד֗ קאל הוציאם אלינו ונדעה אותם (שם י״ט ה׳) ולוט[2]) וזמרי ואבשלום ושמשון ואמנון ואלאלוף אלהאלכין אלמקתולין פי גבעת בנימן ואהל קריה֗ שכם אנמעין הד֗א ממא דון לנא ללאעתבאר ומא לם ידון פאכת֗ר ואכת֗ר. ועלי אלבאטן פאן אלדניא קד אהלכת אלקרון אלאולי סימא אלמתמסכין בהא ואלקאילין בדהרהא כמא קאל (יקול) הארח עולם תשמור אשר דרכו מתי און אשר קמטו ולא עת נהר יוצק יסודם (איוב כ״ב ט״ו ט״ז[3]) וכמא עלמת מן פרעה וסנחריב ונבוכדנצר וחירם חין שקו אלעצא[4]) ואדעו אלרבוביה֗ כיף אורד אללה עליהם עד֗אבא אלימא ונעלהם עברה֗ ללסאילין פקד קתל אלטמע פי אלחריה֗ אלאחזאב מן אלאולין ומא לם נד֗כרה ולם נערפה פאכת֗ר עדדא[5]):

ח

1 אלא אן אלחכמה֗ תנאדי ודאת אלפהם תעלם צותהא: 2 פי
רווס אלארפאע[6]) עלי טרקהא ופי סככהא מנתצבה֗: 3 ומכאן אלאבואב
וענד אלסקוף ופי מדאכל אלפתוח תרן: 4 תקול אנאדיכם יא מעאשר

תמהו בלי ספק והוא ישמע לדבריה והולך אחריה ולא ידע כי הוא כשור המובל לטבח שמראים לו בליל חמיץ וממשמשין אותו בראשו או בין עיניו כדי שילך אל המטבח או כמבקש ללמד את האוילים ולהביאם אל המלחמה או לקטפון ונתעה והחץ יבוא בבשרו או כצפור המטתרת לאכול החטים אשר בפח ויפול בו ואמר כבדו מפני שהוא אחד מן המקומות שהחץ ממית שם והמרה מתפשטת מן הכבד אל כל הגוף. והאריך החכם בענינים המגונים האלה לפי שקל יותר לאדם להזהר ממה שידע כבר. ובדרך נסתר הוא רומז אל הבלי העולם ואמרו חסר לב הוא כי שאינו מתחכם בנסיון האחרים הקודמים לו. ובאמרו נשף רמז אל העולם הזה המלא מבוכה ותושך לכסילים. ואמרו הומיה היא וכו׳ פעם וכו׳ ירצה בו שהעולם הזה משתנה תמיד ואין בו קיום וכמו שכנת קהלת כ״ח עתים שונים. וכמו שמפתה הזונה את הנער בחמשה החושים כן מכשיל העולם הזה את האדם בהם וכמו שהיא משכחת את הנואף את בעלת כן משכיח יצר הרע את האדם פורענות השם והמפותה ישכח בתענוגי העולם עד שיבוא יום מותו ויתפש כצפור בפח ויש תועלת בדברי הנביא על דרך נגלה ועל דרך נסתר.

[1]) בכ״י ג׳ חסר.

[2]) לא ידענו למה הזכיר לוט שלא אבד על מה שעשה עם בנותיו.

[3]) עיין בתרגומו לאיוב ובפירושו לספר יצירה דף 16.

[4]) תרגומו שברו את המטה וטעמו המרו את פי השם.

[5]) ביאור: על דרך הפשט שאבדו רבים בעון זנות כמו דור המבול ואנשי סדום וכיוצא בהם ממי שהוזכרו במקרא ויותר מהם אשר לא הוזכרו ועל דרך הנסתר שעניני העולם הזה האבידו הדורות הראשונים ובפרט המאמינים בקדמות העולם וכמו שידעת שפרעה וסנחריב ונבוכדנצר התרמו לשם ונענשו בעונש גדול וכבר ידענו שהעמים הראשונים נהרגו מפני תאותם להיות חפשים ואשר לא נודעו יותר מאד.

[6]) בכ״י ב׳ אליפאע.

לקראתך וחאסה אללמס מן לון אלמהאר ונעימתה מן קולהא מרבדים וגו' וטיב אלאריאח מן קולהא נפתי משכבי וצותהא מע דׄאך הודׄא יקרע סמעה בלין ותרקיק כמא קדם וקאל החליקה פתקול לה אנתמע לך[1]) הדׄה אלכמסה תמׄם דׄלך בלדׄה סאדסה לכה נרוה וג' תׄם תבסט לה אלאמל אדׄ תקול לה עד הבקר ותומן כׄופה בקולהא כי אין האיש בביתו וגו' ותקול לעלך תטׄן אנה סרור מנקטע קד מצׄי אלצאחב אלי ספר טויל פהי לא מחאלה תמילה בדׄלך פאלמנפל ענד סמאעה הדׄא אלכלאם או אכתׄר מנה ינסאק מעהא והו לא יעלם אן אנסיאקה כאלתׄור לידׄבח ולעלה אן ידׄרא בשי מן קת או בססח וגׄהה ובין עיניה או כמן יסאק אלי תעלים אלנׄהאל ואדי בהם אלי חרב או טלעב פינתר באללעב וינתשב פיה אלסהם או כטאיר ינתר באלחנטה פיקע פי אלפך או במא שאכל דׄלך ואנמא כׄצץ אלכבד לאנהא מקתל מן אלמקאתל ומנהא תנתשר [אלמרה][2]) פי גמיע אלבדן. פגמע אלחכים הדׄה אלפואחש אלמנכרה פחדׄר מנהא ואנמא תקדם בהא אלינא לאן אלמר אדׄא לקי מן אלכלאם במא קד עלמה כאן אסהל עליה מן אן ילקא במא לם יעלמה. וסראיר הדׄה אלקצה פי גרוראת אלדניא אלמטׄתלה באשה זונה ומעני נער חסר לב לאנה לא ינתר בהא אלא כל מן לא יסלם אלי אלמגרבין אלדׄין מצׄו מן קבלה חתי אחתאג אן יגרבהא הו בנפסה ויומי בקולה בנשף אלי הדׄה אלדאר אלתי אלנהאל פיהא פי חירה וטׄלאם וקולה עׄן אלדניא המיה היא וגו' פעם בחוץ וגו' יעני בה תקלבהא ואנהא לא תתׄבת עלי חאל מרה פרח ומרה חזן מרה לראובן ומרה לשמעון ועלי מעני עת ללדת אלי אלתׄמאניה ועשרין קולא (קהלת ג' ב') וכמא תגוי אלפאסקה ללרגל באלכמסה חואס כדׄלך תלהיה אלדניא (הם) בהא וכמא תויסה אלזאניה מן זוגהא כדׄלך יויסה אלכׄאטר אלסו מן עקאב אללה כמן קאלו אכל ושתו כי מחר נמות (ישעיה כ״ב י״ג) וכאלדׄין קאלו לא ייטיב ה' ולא ירע (צפניה א' י״ב) פלא יזאל אלגריר לאהיא באלדניא חתי יאתיה סהמה אעני יום אלמות פיקבׄץ כאלטאיר פי אלפך או גירה מן סאיר אלחיואן כמא קאל כי לא ידע האדם את עתו (קהלת ט' י״ב) פאנמא אלחדׄר קבל אלוקוע פכאן כלאם אלנבי מצלחה לנא עלי טׄאהרה ועלי באטנה[3]):

---

[1]) בכ״י לה.

[2]) יש כאן מקום חלק ומלאנו החסרון כפי השערתנו.

[3]) ביאור: כבר הקדמנו בפתיחה (דף 7) שלפעמים החכם נותן משלים בחכמתו כאילו הם מעשים שראה בעיניו וזה אמרו כי בחלון ביתי נשקפתי וזה משל לענינים רבים מן הזונות ומשאר הפשעים וכנגדה בו פעם את האשה ופעם את האיש ופעם שניהם. ואמרו כי בחלון וכו' יורה על תחלת חרפת הנער והאשה והוא שמביטים אליהם מן החלונים. ואמרו וארא וגו' ירצה בו שהם נראים וניכרים ואמרו עובר וכו' ר״ל שהנער הולך וטפף. ואמרו בנשף וכו' ר״ל שהמעשים הרעים האלה אינם מצויים כי אם בחשך. ואמרו והנה אשה ירצה בו שמנהגי זאת האשה נתעבים. ואמרו הומיה וגו' ר״ל שלא תרוה לעולם את צמאה. ואמרו פעם בחוץ וגו' ר״ל שאין לה מנוחה. ואמרו והחזיקה בו וגו' ר״ל שמדברת בפירוש בלא רמיזה כמו שאמרה אשת פוטיפר שכבה עמי ואמרו זבחי שלמים רוצה בו שהזדים נשאים בשם האל על עבירותיהם ובכל זאת אינם זוכרים אותו לשוב אליו ואמרו על כן יצאתי וכו' היא אומרת לו שהיא לו לבדו ושכל תענוגי העולם מצויים בביתה וזה שמקור התענוגים הוא חמשה החושים לכן תדיחהו באמרה זבחי וכו' והוא חוש הטעם על כן יצאתי זה חוש הראייה ומרבדים וכו' זה חוש המשוש ונפתי וכו' זה חוש הריח ואמריה החליקה זה חוש השמע ואומרת לו עוד להשלים את התענוגים בענג ששי וזה באמרה לכה נרוה דודים. ומארכת לו הזמן באמרה עד הבקר ומשקטת את יראתו באמרה כי אין האיש בבית ושלא ישוב במהרה באמרה ביום הכסא. ובדברים כאלה וביותר מזה

קדמאהא: 12 פמרה פי אלסוק ומרה פי אלרחאב וענד כל זאויה
תכמן: 13 פאמסכתה וקבלתה ווקחת וגההא פקאלת לה: 14 ללה
עלי דבאיח סלאמה ואליום אפי בנדורי: 15 עלי מא כרגת תלקאך
וטלבת וגהך פוגדתך: 16 וקד נגדת סרירי נגודא ואראיכא מן חשו
מצר: 17 ובכרת מצגעי במסך וענבר ועוד טיב: 18 תעאל נרוי מן
אלודוד לילנא אלי אלצבח ונתמתע באלמחאב: 19 אן אלרגל ליס
פי ביתה וקד סאר פי טריק מן בעיד: 20 וקד אכד מעה כיסה פליס
יגי אלי יום אלאצחי[1]: 21 פמילתה מן כתרה בתהא ודחת בה בליאנה
נטקהא: 22 ראיתה מנטלקא וראהא והו גאפל כתור ידכל אלי מקצב
וכעאכם[2]) אלי אדב אלגהאל: 23 אלי אן יפלע אלסהם כבדה
כסרעה טיר אלי פך ולא יעלם אנה בנפסה:

קד כנא קדמנא פי צדר אלכתאב אן אלחכים וצע אמתאלא ילפט בהא עלי מכרג חארתה חדתת ואנמא דלך שי ראה באלחכמה פעלי הדא קאל כי בחלון ביתי. טוי פי דרג הדא אלמתל מעאניא כתירה מן קבח אלפגור ואלמעאצי ושניעהא וכלמא אמען פי אלקצה אתי בקול אחד מן אלאכר פמן הדה אלקבאיח מא אנכרהא עלי אלנסא ומנהא מא אנכרה עלי אלרגאל ומנהא עלי אלגמיע. קולה כי בחלון ביתי וגו׳ הדא אול הואגהם [ה]ו אשראף[3]) אלנאס עליהם מן אלמטאלע. וקולה וארא בפתאים אבינה וגו׳ טוי פיה מא יתפרסהם אלנאס ויקולון אתרי הדא פלאן והל הדה פלאנה. וקולה עבר בשוק וגו׳ דרג פיה אלבטר ואלתמשי ואלתערץ. ופי בנשף בערב וגו׳ קבח הדה אלשוון[4]) אד לא תלתאם אלא פי אלוחשאת ואלטלמאת. ופי דרג והנה אשה וגו׳ סמאגה אשכאל אלפאסקה אלדאעיה אליהא. ותחת המיה היא וגו׳ תדכיר[5]) סמאגתהא באנה לא ירויהא שי. ופי טאהר פעם בחוץ וגו׳ אלתנביה עליהא אנה לא יסתקר קרארהא. ואלואצח פי והחזיקה בו וגו׳ קביח מא תתבלם באלמנכר עלאניה בגיר אכני כמא תקול מרה פוטיפר שכבה עמי (בראשית ל״ט ז׳) מתל אלבהאים וינבה קולה זבחי שלמים וגו׳ עלי מא יחלף אלמגאן באסמא אללה גל גלאלה ותקדס ויתעאהדון בהא עלי מעאציהם ומע דלך לא ידכרונה פירגעון. ופי קולהא על כן וגו׳ תקול אנמא אנא במלה[6]) לך בל תוהמה אן אלדניא כלהא לה מעהא ולמא כאנת מלאד אלנאס הי מא וקעת עליהא אלמלמסה חואס אעני אלבצר אלסמע ואלמשם ואלדוק ואללמס נמעת למסתהא פי תרגיבהא הדא פאמא אלמטעם פאומת אליה באלזבחים ואלנטר אשארת אליה ברויא וגהא אד קאלת יצאתי

---

[1]) הוא יום שמקריבין בו קרבן וכן תרגם הגאון בתהלים פ״א ד׳ ואפשר שלפי דעתו כסה נגזר מלשון נכס בארמית.

[2]) הגאון העתיק עכס במלה ערבית הדומה לו וענין עכס בערבית קשירת רגל הגמל בחבל ולפי הביאור נראה שענין עאכס מי שכופין לילך בעל כרחו.

[3]) בכ״י ואסראף.

[4]) בכ״י אלשיין.

[5]) כ״י תדביר.

[6]) בכ״י במלא.

להם מן נאר גהנם ולא דיה ולא שפאעה וכמא יקול כי חמה פן יסיתך בשפק ורב כפר אל יטך (איוב ל״ו י״ח):

ז

1 יא בני אחרם אקואלי ווצאיאי תדכרהא ענדך: 2 אחפטהא
תחיא בהא ותוראתי כגנין עיניך: 3 ואעקדהא עלי אצאבעך ואכתבהא
עלי לוח קלבך: 4 קל ללחכמה אנת אכתי ואדע אלפהם מערפה:

פי קולה תצפן יוצח אן אלעלם הו אלכנז אלשריף ואלדכאיר אלפאצלה אלאדב. ולקד נ״ד אלמתל פי חפט אלאדב ואלעלם אד קאל כאישון עיניך אד לא שי ענד אלאנסאן אעז מן חדקתה בל[2]) מוצע מכרג אלרוח אלבאצר וכדלך יעז אללה מן יעזהמא אד קאל יסובבנהו יבוננהו יצרנהו כאישון עינו (דברים ל״ב י׳) ויכדל מגדביהמא כמא קאל כל הנגע בכם נגע בבת עינו (זכריה ב׳ י״ב). ומתל מראעאתהא בארבעה אשיא באלשי אלמעקוד עלי אלאצאבע פהו לא ינסא וכמא יצנע אלנאס אלתדכרה לאסבאב להם פי אצאבעהם תם באלשי אלמכתוב עלי אלצדר אלדי יטהר לכל מן אסתקבל צאחבה ובאלאלת ואלקראבאת אלדי לא יקדר אלמר עלי אלאנתפי מנהם אד מע כונה לזמתה אנסאבהם תם באלמערפה ואלצדיק אלדי הו סאכן דאכל אלקלב ולא יזול שפעה פטובא מן נעל הדה אלארבעה אשיא ללחכמה פאנה לא ימיל אלי כטא ודאך מן בעץ[3]):

5 יחפטוך[5]) מן אמרה אגנביה ומן גריבה קד לינת אקואלהא:
6 פאני בינמא אטלע פי כוה מן מנזלי ואתשרף מן אלמשכאה[6]) 7 ראית
מן אלגפל ותפהמת מן אלבנין בחדת נאקץ אלעקל: 8 מאר פי
אלסוק ענד זאויתהא ופי טריק מנזלהא יכטו[7]): 9 פי גלס מן עשיה
וענד תגגן אלליל ואלאפל: 10 פאדא באמראה תלקאה פי היה זאניה
כאלבה[8]) אלקלוב: 11 האימה הי וזאילה ופי מנזלהא מא יסכן

[1]) ביאור: אחר שדבר בחרפה וקלון הבאים על הנואף בעולם הזה הוסיף כאן ענשו בעולם הבא והוא משל לכל עוברי עבירות חמורות שאין להן כופר והצלה מאש של גיהנום.

[2]) אפשר שצ״ל בל הו.

[3]) אלו שלש מלות קשות להבין ואפשר שענינו ואחד מן החטאים הוא הזנות הנזכרת בפסוקים הבאים.

[4]) ביאור: באמרו תצפון יורה שיהיו החכמה והמוסר כאוצר נחמד. וצוה החכם לשמור את החכמה כדבר הקשור על האצבעות ולא ישכח כמו הסימנים שעושים להם בני אדם לזכר או כדבר הכתוב על החזה שהוא גלוי למי שיפגש בבעליו או כקרובים שאין יכול לכחש ביחוסם מיום היותו או כאוהב השמור בלבו ואשרי האיש השומר את החכמה כאלו הארבעה דברים לפי שבזה יסור מן החטא.

[5]) בכ״י ב׳ ת׳ ינגיאנך כלומר החכמה והבינה יצילוך.

[6]) אלו שלש מלות חסרות בכ״י א׳ ובמקומן נמצא עלי ען.

[7]) בכ״י א׳ יכטר.

[8]) בכ״י ב׳ סאלבה.

וצׄע מתׄלין ורכב עליהמא פעלין. אלמתׄל אלאול ספו אלנאר פי אלתׄוב ולא תצל אלי אלגסם פאן אלתׄוב יחתרק לא אלגסם כׄדלך כל הנוגע בה דׄלך אלדׄאני מן אמראה צאחבה בולע לא בנשיאן לא יברו מן עקאב מא. ואלתׄאני אלמשי עלי אלגמר אלדׄי יצל בה אלאלם אלי אלגסם ישבה בה כן הבא אל אשת רעהו לא ינקה והו אלאתׄיהא אלדׄי לא כׄלאץ לה מן נאר גהנם[1]) :

30 לא יזר באלסארק אדׄא הו סרק פאנה רבמא[2]) כאן דׄלך לישבע
נפסה מן גוע: 31 ואדׄא וגׄד קד יגרם כתׄירא או גמיע מאלה יעטיה
פיתכׄליץ[3]): 32 מתׄל נאכח[4]) אמראה אלנאקץ אלעקל מהלך נפסה הו
יפעל דׄלך: 33 אלבלא ואלהואן יגׄדהמא ועארה לא ימחי:

קד יתחיר כתׄיר מן אלנאס פי האתין אלאיתין יקולון וכיף לא יזרא באלסארק תׄם כיף לזמה אן יגרם שבעתים. פאקול כמא נצצת אן אלחכים לם יקל לא יזר באלסארק וימסך בל קאל לא יבוזו לגנב מתׄל נאף אשה יעני אן הדׄה מציבתאן אלזנא ואלסרק ובליה אלזאני אצעב מן אלסארק והדׄא כקול אלסלטאן לא תעאקבן אלסכראן מתׄל אלזאני. ותפסיר שבעתים כתׄיר וליס הו סבעה ואחדה ולא סבעתין וכדׄלך כתׄיר מן אלאעדאד אלגבריה פי אלמקרא מתׄל עשרה ומאה ואלף וכמא סאבין פי וסט הדׄא אלכתאב וצׄם אלסבעה אליהא אדׄ הי משהורה פי אכתׄר אלשראיע. וקול אלנבי עו אלסארק ישלם שבעתים ליס הו חכם בה עליה ואנמא וצף חאלין אפה אלסארק פיהמא אכׄף מן אלזאני אלאולי אן אלטעאם ואלשראב דאעיתהמא לא ימכן מדאפעתהא במדאפעה שהוה אלתלקיח ואלאכׄרי אן אלסארק קד ישא אן יגרם כתׄירא או גמיע מאלה באכׄתיארה הו פיתכׄליץ ענד אללה וענד אלנאס ואמא אלזאני פליס יקדר עלי רד מא קד עמל ולא אצלאח מא אפסדה כמא קאל וחרפתו לא תמחה[5]). ובעד וצפה מא יחל באלזאני פי דאר אלדניא מן אלבלא ואלעאר ואלכׄסה ואלרדׄאלה וצף מא ינאלה פי אלאכׄרה פקאל

34 אן אלעקאב כחמיה אלרגׄל ולא ישפק פי יום אלנקמה: 35 לא
ישפע פיה כל דיה ולא ישא אן כתׄר אלרשא:

פוצׄע אלחכים עקאב אלפאסק מתׄאלא לגמיע מרתכבי אלכבאיר אנה לא מכׄליץ

---

[1]) ביאור: הביא שני משלים לשני פעלים והמשיל החומד אשת איש מבלי שיבוא עליה בנוטל אש בחיקו ואינו שורף כי אם בגדיו והבא אל אשת איש להולך על גחלים ויכוה גופו ולא ימלט מאש של גיהנם. — [2]) בכ״י א׳ לאנה אנמא.

[3]) הגאון הוסיף המלה הזאת על דרך ביאור כלומר שיכפר הגנב בזה את עונו בעיני אלהים ואדם.

[4]) בכ״י ב׳ וג׳ סאפח.

[5]) ביאור: רבים נבוכו בשני הפסוקים האלה ואמרו איך לא יבוזו לגנב ואיך ישלם שבעתים ואומר שענין הפסוקים כן לא יבוזו לגנב כנואף שהם שתי רעות אך שרעה הנואף קשה מרעת הגנב וכן אמר מלך אחד אל תעניש את השכור כנואף. ואמרו שבעתים אין ענינו שבעה או כפל שבעה כי אם הרבה כענין עשרה ומאה ואלף שהם מספרים תמימים ומשתמשין גם כן בשבעה לפי שהמספר הזה מצוי אצל מצות רבות עיין למטה כ״ד ט״ז. ובשני דברים יש יתרון לגנב על הנואף שהגנב לא יוכל לכבוש את רעבונו וצמאונו אבל הנואף יוכל לכבוש את תאותו והגנב יכפר את עונו בתשלום כסף הרבה או בתתו כל הונו והנואף אי אפשר לו להיטיב את אשר הרע.

24 יחפטוך מן אמראה̈ סו ומן לין לסאן אלגריבה̈: 25 לא תתמן̈
חסנהא פי קלבך ולא תאכ̇דך במקלתיהא: 26 פאנה יט̇ן אלזאני אנה
קד נאל אלאמראה̈[1] אלזאניה̈ פי זאד[2] רגיף כ̇בז והי פאנמא תצטאד
אלנפס אלעזיזה̈:

צדרת פקלת יחפטוך לאן אלמקדמין גמאעה̈ מצוה ותורה ותוכחת מוסר ואלאקרב פי תצדירה מאשת רע קבל נכריה אן יכון יומי בה אלי זונה̈ אלרגל אלסיה̈ אלתי לא תחפט̇ נפסהא[3]) ולא חיצ̇הא ולא דינהא פקד יגב אלתחפט̇ מנהא באלתסריח להא. ת̇ם ד̇כר אלגריבה̈ בעד ד̇לך מחצנה̈ כאנת אם עאזבה̈ לקולה זונה ואשת איש. ופי נהיה אל תחמד יפיה תקע לפט̇ה̈ יפי ל̇מסה̈ מעאן אסתחסאן אלצורה̈ ואלקאמה̈ כמא קאל יפה תאר ויפה מראה (בראשית ל״ט ט׳) ואלאלחאט̇ כמא קאל יפה עינים (שמואל א׳ ט״ז י״ב) ואלצות כמא קאל בשיר עגבים יפה קול (יחזקאל ל״ג ל״ב) ואלשער כמא קאל וכאבשלום לא היה איש יפה בכל ישראל וגו׳ ובגלחו את ראשו (שמואל ב׳ י״ד כ״ה). ולקולה כי בעד אשה זונה ת̇לאת̇ה̈ מעאן אלאול אן אלגאהל יט̇ן אנה נאל אלזאניה̈ באכלה̈ מן טעאם ולא יעלם אנה אנמא נאלהא באעז מא עליה והו נפסה ואלת̇אני אנה יתוהם אן מקאמהא רגיף כ̇בז ינתד̇יה ליסד נועה וליס עליה פיה את̇ם ולא יעלם אן פעלהא בצ̇ד פעל אלרגיף אן אלרגיף ימסך אלנפס והי תהלכהא ואלת̇אלת̇ לעלה יחסב אן כפארה̈ פעלה ד̇אך ואצלאחה ברגיף מן כ̇בז והו נאפל אד̇ ליס קצ̇אוה אלא נפסה אלעסרה̈[5]):

27 הל יחתו[6]) אלמר נארא פי חג̇רה ולא תחתרק את̇ואבה:
28 או ימשי עלי אלג̇מר ולא תנכוי רג̇לאה: 29 כד̇אך מן יאתי זוג̇ה̈
צאחבה לא יברו כל מן דני בהא:

העולם הזה והוא אמרו בהתהלכך ותצילהו במותו מחיבוט הקבר וזה אמרו בשכבך ותביאהו לתחיית המתים והוא אמרו בהקיצותך. והמשיל מצות האב לנר ותורת השם לאור השמש מפני שהנר יכבה במהרה ואור השמש לא ידעך אלא עם העולם וכן האב ימות והתורה עומדת לעד ונר לא יאיר אלא בבית ואור השמש לעולם כולו וכן האב הוא לבנו לבדו והתורה לכל הבריות והנר צריך הכנה והטבה וכן האב צריך אהבה וכבוד מאת בנו ואור השמש עומד תמיד בכ:לו וכן התורה. וזה המאמר באב נפרד אבל כלל האבות אלמלא הם לא תודע התורה.

[1]) בכ״י א׳ יט̇ן אן זאד אלאמראה̈.

[2]) בכ״י ב׳ וג׳ וזאדה̈.

[3]) אולי צ״ל נפאסהא.

[4]) דרך הגאון לתרגם בזאת המלה מלת עקש ולא ידענו מה מובן המלה כאן.

[5]) ביאור: אמרו אשת רע ר״ל האשה שאינה שומרת המצוות שהנשים חייבות בהן. ואמרו נכריה בין שהיא נשואה בין שהיא פנויה כמו שאמר אחר כך זונה ואשת איש. ומלת יופי תאמר על התואר ועל הקומה ועל העינים ועל הקול ועל השער. ובאמרו כי בעד וגו׳ שלשה ענינים האחד שיחשוב הכסיל כי יקנה את האשה בפרוסת לחם והוא נותן לה את נפשו היקרה והשני שהוא סובר שהזנות היא כאילו יאכל לחם המכלכל את הגוף ובהפך זה היא תמיתנו והשלישי שיחשוב שיהיה לו כפרה על זה בדבר מועט ככבר לחם ואינו יודע שישלם בנפשו.

[6]) בשלושת כ״י הוא בלא נקודה וכן למטה כ״ח כ״ב ובתרגומו לישעיה ל׳ י״ד אבל בגליון השרשים ליונה אבן גנאח הוא נקוד.

כמא בעת יואב ורא אבנר עלי לסאן דויד פרדה כמא קאל וישבו אתו מבור הסרה ודוד לא ידע (שמואל ב׳ ג׳ כ״ו) ואלכדב איצא מאדה ללגל ואלגיאנה כמא קאל כי ראיתי חמס וריב בעיר (תהלים נ״ה י׳) תם קאל און ועמל בקרבה (שם י״א) וכמא כדב גחזי. והו מאדה ללמסארעה אלמעאצי וכמא כדב אמנון וקאל אנה מריץ ולם יכן עלילא אד קאל וישב אמנון ויתחל (שמואל ב׳ י״ג ב׳). והו יגבוע שהאדה אלזור וכמא פעלת איזבל בנבות היזרעאלי והוא אצל ללתצריב ואנשא אלצגב כמא פעל אמציה כהן בית אל ותקול עלי עמוס מא לם יקל ליצרב בינה ובין ירבעם בן יואש (עמוס ז׳ י׳). פקד תבין אן לשון הרע יפעל אלסתה גמיעא בל לא תלתאם אלא בה[1]):

20 אחפט יא בני וציה אביך ואמך ודלאלתהמא ולא תדרהמא[2]):
21 ואעקדהא עלי קלבך דאימא ותזין בהא עלי גבבך: 22 פאנהא
תסירך פי אנטלאקך ותחרסך פי נומך ותחאדתך פי יקטתך: 23 לאן
אלוציה סראג ואלתוראה נור וטריק אלחיוה הי עטאת אלאדב:

נטאם כלאם נצר בני בנטאם כלאם שמע בני (משלי א׳ ח׳). ואשתקקת ענדם מן קולה אענדנו עטרות לי (איוב ל״א ל״ו) פגעלתה זינא[3]). וקולה בהתהלכך יפסר עלי אלדניא פקט אולא לאן אלאנסאן פיהא עלי תלאת אחואל אמא נום או מקאם או טען ואלחכמה פי גמיעהא תחפטה יעלם בהא כיף יסיר ואין ינאם וחית יקים. ויפסר עלי אלדניא ואלאכרה גמיעא פיכון אימאוה בהתהלכך אלי דאר אלדניא אלתי יתצרף אלמר פיהא פי אסבאבה ואשגאלה ובקול שכבך אלי חאל אלמות אלדי יקאל פיהא אברא וישכב עם אבותיו (מלכים א׳ י״ד כ׳) ובקול והקיצות אלי אלאכרה יום אלבעת אלדי יקול פיה הקיצו ורננו שוכני עפר (ישעיה כ״ו י״ט) פקד נפעת אלחכמה פי אלדניא ודברת מסתעמלהא וראחתה פי קברה מן אלים אלעדאב ופי אלאכרה אחיתה מע אלצאלחין. תם שבה וציה אלאב לולדה בצו אלסראג ותוראה אללה אלתי נצבהא לעבאדה באלנור אלאעטם דלך לוגוה מנהא אן אלסראג יטפא עלי סרעה ונור אלשמס לא יטפא אלא מע אלעאלם כדלך אלאב יפנא ואלתוראה לא תפנא ואיצא פאן אלסראג למן הו פי מנזלה לאצה כדלך אלאב לולדה לאצה ואלנור לגמיע אלכלק כדלך אלתוראה להם אגמעין ואיצא לאן אלסראג יחתאג [אלי] מדאראה ולטף כדלך אלאב יחתאג [אלי] בר וכראמה ורפק ואלנור עאם דאים ואלתוראה מתלה והדא אלקול פי אלאב אלפראד ואמא גמלה אלאבא פלולאהם לם תערף אלתוראה וכמא אמר אללה פקאל שאל אביך ויגדך וגו׳ (דברים ל״ב ז׳[4]):

[1]) ביאור: החכם מונה שש עבירות ועוד שביעית שהיא לשון שקר והיא סיבת כולן לפי שהתגאה מתגאה במה שאין לו כמו שעשה אבשלום וכן שופך דם דובר שקר והורג כמו שעשה יואב עם אבנר וכן איש און משקר וחומס כמו שרימה גיחזי את נעמן והממהר לעשות הרע מערים כמו אמנון באמרו שהוא חולה ולשון שקר הוא מעין לעדות שוא כמו שראינו באיזבל ונבות ומעורר ריב כמו שעשה אמציה כהן בית אל אצל ירבעם נגד עמוס.

[2]) בכ״י כ׳ וג׳ אחפט. . . אביך ולא תדר דלאלה אמך (ועיין למעלה א׳ ח׳).

[3]) בכ״י זיא.

[4]) אמרו נצור וכו׳ סדר הפסוק הזה כסדר הפסוק שמע בני. אמרו ענדם מלשון עדי וגו׳ ואמרו בהתהלכך יבואר תחלה על העולם הזה בלבד שהחכמה תנהג את האדם בשכבו ובקומו ובלכתו בדרך ויבואר גם כן על שני עולמות ביחד שהחכמה תנהג את האדם בעסקי

אלשר פי כל וקת וינשי אלצכאיב: 15 לדלך יאתיה תעסה גפלה
וינכסר בגתה ולא שפא לה:

הדה אלסבע[1]) כלאל אלתי וצפהא אלנבי אנמא חכאהא לינהי ענהא ויחדר מנהא והי אבואב ודרג ומפאתיח ללסבע אלתואני אלתי תליהא אולהא אלגל והי אלסכרה אלסו כמא קאל און יהשב על משכבו. (תהלים ל״ו ה׳) תם עקשות פה והי עסרה אלאגאבה ליס סריעא יקול נעם ועלי אן אלמוצע מסתחקהא וכדלך לא. תם קרץ בעיניו הדה אשכאל אלאמור אלסריה כאנת עלי ריבה או מטלמה יתגאמז פיה[א] באלעינין אן אמכן דלך ואלא רכל באלרגלין ואלא אשאר באלאצאבע עלי קדר אלאמכאן וקד נהי אללה ען גמיע דלך וקרנה באלגור אד קאל אם תסיר מתוכך מוטה שלח אצבע ודבר און (ישעיה נ״ח ט׳) לאנה לו כאן לכיר לאעלן. תם תהפכות בלבו פי וקת ישרט אלשרט ליס יני אתמאמהא בל אלתקלב. תם חרש רע בכל עת יקצד מן ליס לה מעה עמל פיטלב שרה. תם מדינים ישלח ינשי אלצכאיב אמא בכדב או בצדק וקד עלמת מן דואג ונירה אנה מע צדקהם נזל עליהם אלעקאב אד קצדו בדלך איקאע אלצכאיב ואלכצאים. ווצף מן גזא מן פעל דלך אן תעסה יאתיה בגתה כמא גמז ואשאר וצרב בין אלנאס והם גאפלון אד קאל האהנא פתע ישבר ושרח דלך ישעיהו וקאל כפרץ נפל נבעה בחומה נשגבה אשר פתאם לפתע יבא שברה ושברה כשבר נבל יוצרים (שם ל׳ י״ד) וביאן הדא אלמתל כתלמה מן סור מדינה תקע עלי אני פכאר פכיף יכון חאלה והל תבקי לה באקיה[2]). ואתבע הדה אלסבע אלתי מן דקאיק אלכטא בסבע כבאיר פקאל אן תלך תפתח לך הדה ותעטיך אלמאדה עליהא והו קולה

16 סתה ממא ישנאהא אללה ואלסאבע ממא יכרהה: 17 עינאן
רפיעתאן ולסאן מבטלה וידאן תספך דם ברי: 18 וקלב מתערץ אפכאר
אלגל ורגלאן מסרעתאן אלחצאר ללשר: 19 ואלתפוה באלכדב הו
שהאדה זור ואנשא אלצכב בין אלאצדקא:

אקול פי קסמתה אלסבעה קסמין לאן אלואחד מנהא מקאבל אלסתה כלהא והו לשון שקר ודלך אן עינים רמות הו אלענב ואלצלף ולא יתהיא דלך [אלא] באלכדב אן יקול אלאנסאן עלי נפסה מן אלחסב ואלאדב ואלמאל ואלעלם ואלצלאח ממא ליס להא כמא עלמת מן אבשלום יקול ועלי יבא כל איש אשר יהיה לו ריב ומשפט והצדקתיו (שמואל ב׳ ט״ו ד׳) והו כאדב פי דלך וספך אלדם איצא באלכדב

[1]) אם תחשוב שלש הרמיזות לאחת נמצאו שש עבירות ואם תחשוב כל אחת לבדה נמצאו שמונה ואפשר שחשב לשביעית איש בליעל שהוא נגד שש העברות האחרות כמו שמנה אחר כך לשון שקר נגד שש העבירות החמורות.

[2]) ביאור: הגאון חשב כאן שבע עבירות קלות שהן מבוא ופתח לשבע עבירות חמורות שיזכיר אחר כך. ואמרו איש און החושב מחשבות רע ואמרו עקשות פה הוא שאינו אומר לא הן ולא לאו במקום הראוי לזה ואמרו קורץ וכו׳ שהוא רומז בעיניו או מולל ברגליו או מורה באצבעותיו וזה לחרוש רע שאם היה לטוב היה עושה בגלוי. ואמרו תהפוכות שהוא עושה תנאים וברצונו שלא לקיימם. ואמרו חורש רע שמבקש רעת מי שאין לו עסק עמו ואמרו מדינים ישלח שיעורר ריב בין בדברי כזב בין בדברי אמת כדואג האדומי. ואמר שהעונש יבוא על איש בליעל הזה מבלי שידע כמו שהרע הוא לבני אדם מבלי שידעו.

באלאעתבאר מן אלחיואן אלמראד צידה וחשא כאן אם טאירא אנה יחדר אבדא אצטיאדה ווהוקה כמא קאל הנצל פמן אלנאס מן לא יחדר אן יפלג עליה לצמה פהו אסי חאל מן אלבהאים ולסנא נריד אן יפלג עליה בחילה או בגרבזה בל ינצפה ויעמל באלקסט חתי לא תבקא עליה חגה. ווצל אלחכים בהדא אעתבארא אכר מן הואם אלארץ אלתי הי ארני מן אלטאיר ואלוחש פקאל[1])

6 אמץ אלי אלנמלה יא כסלאן אנטר אלי טרקהא ותחכם:
7 אלתי ליס להא מדבר ולא עריף ולא סלטאן: 8 והי תהיי פי אלקיט
טעאמהא וקד אועת פי אלחצאד מאכלהא: 9 אלי מתי יא כסלאן
תנצגע מתי תסתיקט מן סנתך: 10 ען קליל מן אלסנה ואלנום ולזום
אלידין ללאצטגאע: 11 יאתי פקרך כאלסיאר ועוזך כרגל די תרס:

צרב הדא אלמתל ללכסלאן אלדי יעגז ען אלתכסב וקאל לה הודא אלנמל וכדלך אלנחל בטבעהם בגיר תמייז יועון טעאמהם מן וקת אלי וקת פכיף אנת יא מן לה אלנטק ואלחכמה. ואעתבאר אכר אנהם יגתמעון בגיר ראיס פאנתם יא נאס לא תתפרקו ולכם אלרוסא לדלך קאל אשר אין לה וגו׳. וקולה לה עד מתי ינבהה קאילא אעלם אן אלנום תתלוה יקטה פמא עסאך צאנעא ענדהא פי גדאיך ולעלך תתכל עלי מאל לך מגמועא אעלם אנך ליס תדמן עלי דלך אלא אפתקרת עלי סרעה ולדלך שבה אלפקר באלרגל אלסיאר ובמן מעה תרס פהו ליס יכאף אחדא פיתלבת פי ספרה בל יסרע. ואסתנהאץ אלחכים ללכסלאן יעני בה אלכסלאנין גמיעא מן אמר אלדניא ואמר אלאכרה פיכון קולה מעט שנות ובא כמהלך פי עבארה אלאכרה יעני אלמקצר ען אלטאעה אלמנהמך פי אלמעאצי אנך תגפל מא כנת חתי קד דני אגלך כרגל סאיר ומעה סלאח פליס יבטי פי טרקה פמא עסאך אן תצנע חיניד וכמא יקול ומה אעשה כי יקום אל וגו׳ (איוב ל״א י״ד) ומה תעשו ליום פקדה (ישעיה י׳ ג׳) ומא שאכל דלך מן תחדיר אלמות[2]):

12 אלאנסאן אלפאגר דו גל יסיר פי עסרה אלקול: 13 גאמז
בעיניה ראכל ברגליה משיר באצאבעה: 14 ואלתקלב פי נפסה מתערץ

[1]) ביאור: החכם מדבר בדברים שעושה אדם בבחירתו ויהיו עליו בסוף לתובה ואומר: אם ערב לישראל באמרי פיו או בתקיעת כף כמנהג התגרים ואין צריך לומר אם קיים דבריו בשליפת נעל כהלכת הראשונים או בקנין סודר שהסכימו עליו אחר זה ואפילו אם ערב לנכרי וכל שכן אם נדר נדר לשם או אם נשבע לעשות מצוה או שלא לעבור עבירת. ואמרו נוקשת ירצה בו שאם ישאל הדיין את הערב האם ערבת ומשיב לא אז יהיה מכחש ואמרו נלכדת שאם יאמר הן תובעין ממנו. ואמרו התרפס אין לו אלא רע אחד במקרא וטעמו הכנע וטעם ורהב התחנן לו. והעיר החכם את בני אדם להנצל מיד בעל דין כבעלי חיים השומרים את נפשם כדי שלא יפלו ביד הציידים ושלא יעשה במרמה כי אם בצדק ואמת. ואחר שלקח החכם משלו מן החיות והעופות נתן עוד בפסוקים הבאים משל לקוח מן הרמשים ואמר

[2]) ביאור: העיר החכם את העצל שיש לו דעת ובינה לעשות כנמלים ודבורים אשר יכינו בטבעם את מאכלם בקיץ. ואמרו אשר אין לה וכו׳ ר״ל שהם יעשו את צרכם יחדיו אף על פי שאין להם מנהיג ומהם ילמדו בני אדם שיש להם שרים שלא לתפרד איש מאחיו ואמרו עד מתי ר״ל אם תישן הרבה מה תעשה למזונך כאשר תיקץ ואל תבטח בממון שאספת כבר לפי שבמהרה יבוא רישך. ואמרו איש מגן ר״ל ההילך מהר ואיננו ירא משום דבר וזה המשל נופל גם כן על עניני העולם הבא שאם יתמיד הרשע ברשעתו יבוא מהרה מותו ולא ידע.

ו

1 יא בני אן אנת צׄמנת שיא לצאחבך או צאפחת אלגריב בכפך
פי דׄלך: 2 פקד והקת באקואל פיך וקד עלקת בהא: 3 פאצנע כלׄה
יא בני ואנג[1]) אדׄ קד חצלת פי כף צאחבך אדׄהב תמחׄל[2]) וארגבה:
4 לא תעט עיניך אלסנׄה ולא מקלתיך אלנום: 5 תכלׄץ כאלטבי מן
אליד וכאלעצפור מן אלוהק:

צׄרׄף אלחכים כלאמה האהנא אלי אלאסעאל אלאלׄתיאריׄה אלתי יבתדיהא אלאנסאן פילזמהא נפסה תׄם יצׄגר מנהא פיחאול פסכׄהא פאהב עליה האהנא וקאל לה אנהא קד צארת עליך כאלפרץׄ אללאזם לא בד לך מן אלופא בהא ודׄלך[3]) כאלצׄמאן אלדׄי תצׄמנה לאליך אלמומן באלקול או לם תצׄמנה בקול ושהוד אלא במא אצטלח עליה אלתגׄאר מן אלמצאפחׄה או דפע כׄאתם או מא אשבה דׄלך לקולה תקעת כפיך פכיף דפע אלנעל אלדׄי כאן אלאבא עליה מצטלחין לתצחיח מעאמלתהם כמא קאל לקים כל דבר שלף איש נעלו ונתן לרעהו (רות ד׳ ז׳) פכיף אלקנין[4]) אלדׄי אתׄפק עליה אלמתקדמון מן בעד דׄלך והו אגׄל מן כל לבאס אדׄ הו תדׄכרׄה אלוצאיא. תׄם באלג פי אלקול ולו לם יכן אלמצׄמון לה מומנא אלא גריבא לם יגז לך אלרגוע עמא צׄמנת לה לקולה לזר פכיף מן אנדׄר נדׄרא ללה עז וגל ואוכד מנה מן חלף ליקים פרצׄא ואוכד מנהמא מן חלף אלא יאתי מעציׄה. ואמא תאהיבה בקולה נוקשת נלכדת יעני אלמתׄא אנה פימא בין חאלין צעבתין אדׄא סאלתה אלחכאם הל צׄמנת אם לא אן הו קאל לא כדׄב וגחד ופיה יקול נוקשת ואן הו קאל נעם אכׄדׄ באלתמאס ענה ופיה יקול נלכדת פאלאצלח לה אן יצלח אמרה בינה ובין צאחבה כמא קאל עשה זאת אפוא וגו׳ ולא ינאטׄרה פאנה אן לׄאצמה חצל פי יד לׄצמה כמא קאל כי באת וגו׳. פסרת התרפס תמחלא[5]) לאנהמא לפטׄתאן מפרדתאן הדׄה וצאחבתהא מתרפס ברצי כסף (תהלים ס״ח ל״א). ואשתקקת ורהב [מן] ולא פנה אל רהבים (שם מ׳ ה׳) וכׄדׄלך ורהבם עמל ואון (שם צ׳ י׳)[6]). ופי קולה אל תתן שנה אעתבאר אן אלדׄי יכון עליה דין לא יגוז לה אן ינאם מטמאנא או יקצׄיה ואצעב מנה מן ללה עליה דין כמא קאל אשר נשבע לה׳ אם אבוא באהל ביתי (שם קל״ב ב׳ ג׳) ואצעב מנהמא מן לרבה עליה מטאלבׄה במעאץ אקתרפהא קאל פיהא יגעתי באנחתי וגו׳ (שם ו׳ ז). תׄם נבה אלנאסקין עלי אלתכׄלׄץ מן מראודהם[7]) ואלתלאפי מא קד לזמהם

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ אנג בהא.

[2]) כ״י ב׳ תמאחל כ״י ג׳ תמחל.

[3]) בכ״י כדׄלך.

[4]) נראה שחסרה כאן מלת סודר והוא היותר נכבד מן הלבושים מפני שהוא חייב בציצית שהיא לזכר המצוות.

[5]) ענינו תפצר בו או תעשה עמו תחבולות ובתהלים ס״ח ל״א פירשו הגאון מלשון תרגום (דניאל ד׳ ד׳).

[6]) בשני מקומות אלו של תהלים תרגם הגאון גם כן בלשון ערבי רגב אבל ענינו שם מלשון תאוה וכאן נראה שענינו התחנן לו.

[7]) בכ״י מוארדהם.

15 אשרב אלמא מן בירך ואלהואטל מן צהריגך: 16 תפיץ עיונך
כארגא ויכון פי אלרחאב אקסאם מא: 17 תכון לך וחדך וליס ללאגנביין
מעך: 18 ויכון נביעך מבארכא ואפרח בזוגה צבאיך: 19 ואלאילה
דאת אלמחבה ואלועלה דאת אלהואדה תדיאהא ירויאנך פי כל וקת
ובהבהא תמהג[1] דאימא: 20 ולא[2] תמהג יא בני באגנביה ותלזם
חגר גריבה:

הדה אלפואסיק תעבר אולא עלי טאהרהא פי אלזונה אלמטהרה אלמקדסה לבעלהא אלתי הי לה כאצה ואדא הו אקבל עליהא סרה אללה בהא וגעל ולדה מבארכא כמא קאל יהי מקורך ברוך. ומתלה[א] באלאילה ואלועלה לאן האתין בהימתאן מן אלחלאל ואיצא להסנהמא ואיצא לאסתטראפהמא ואיצא לסרעתהמא פי אלחצאר. וקד יפסר איצא עלי באטן לה והו אן יקבל אלמתעלם עלי מעלמיה אלדין הם מן אלאמה אלמכתארה לאנהם מתלו בנביע אלמא ומגראה אד יקול מקור חיים פי צדיק וגו׳ (משלי י׳ י״א) תורת חכם מקור חיים וגו׳ (שם י״ג י״ד) וקאל נחל נובע מקור חכמה (שם י״ח ד׳). פקאל אנך אדא שרבת אלעלם אולא מן מעלמיך קוית בה חתי תנבסט ותסתנבט כמא קאל יפוצו מעינתיך וגו׳ ותגשי עלומא תנסב אליך כאצה יהיו לך וגו׳ ויתברך בך ולדך ותסר פי שיכוכתך במא ענית ותכון אלחכמה אלממתלה באלאילה ואלועלה לכלאל וצגנאהא תמדך[3]) דאימא[4]):

21 אן חיאל עיני אללה טרק אלמר וגמיע מסאלכה יסקמהא:
22 ודנוב אלפאסק תעלקה ובחבאל כטיתה ידעם צבאטה: 23 פהו
ימות בגיר אדב ובכתרה גהלה יגלט:

הדא אשד אלתכויף אדא חקק אלמר פי קלבה אן עליה רקיבא יחפט עליה גמיע אעמאלה כמא קאל כי נכח וגו׳ חתי אנהא מקאם אלמכתוב פי דיואן וכמא יקול קדמאונא דע מה למעלה ממך עין רואה ואזן שומעת וכל מעשיך בספר נכתבים (אבות פ״ב מ״א). וקולה עונותיו נטיר מא נאל שמשון מן חית אחב ומא נאל אבימלך מן בעלי שכם ומא נאל ישראל מן אשור ובבל כמא קאל לכן נתתיה ביד מאהביה (יחזקאל כ״ג ט׳) וקאל פי דלך אגמע ויאמר אליו מה המכות האלה בין ידיך ואמר אשר הכיתי בית מאהבי (זכריה י״ג ו׳) וכדלך אלצאלחון ינאלון כירא מן אלצלאח אלדי אחבוה כמא קאל אהבו את ה׳ (תהלים ל״א כ״ד)[5]).

---

[1]) בכ״י ב׳ וג׳ תסתו (מלשון שגגה). -- [2]) בכ״י ב׳ לם.

[3]) בכ״י ותמדך ואפשר שחסרה קודם המלה תזאת תסרך.

[4]) ביאור: אלו הפסוקים על פשוטם מוסבים על האשה הנקיה והצנועה שמשמח בת השם את בעלה והיא נמשלת לאילת וליעלה שהן חיות טהורות ויפות ויקרות וקלות לרוץ ואמרו מקורך ר״ל בנך. ועל דרך העברה אמר החכם אל התלמיד קנה לך רב מן האומה הנבחרת ותתגה בלימודך עד שתתפשט חכמתך ותבין דבר מתוך דבר ותמצא חכמות מיוחסות לך ויתברך בך בנך ותשמח בזקנתך במה שיגעת בו ואז תקיימך החכמה הנמשלת לאילת ויעלה לתאריהם שהקדמנו.

[5]) ביאור: אמרו וטכח ר״ל שאדם ירא וחרד מאד כשידע שיש צופה השוקד על כל מעשיו כאילו הם נכתבים בספר ואמרו עונתיו וגו׳ ענינו שהרשע יאבד ביד מאהביו כמו שקרה לשמשון עם דלילה ולאבימלך עם אנשי שכם ולישראל עם אשור ובבל.

גׄיר או חיוה ומא אוהמתך אנהא תעלם עאקבתהו לא תצדקנהא פאנהא גיר עארפה בה כמא קאל נעו מעגלתיה לא תדע[1]):

7 ואלאן יא מעאשר אלבנין אסמעו מני ולא תזולו מן אקואל
פאי: 8 אבעד ענהא טריקך ולא תקרב מן באב ביתהא: 9 כילא תעטי
אכׄרין בהאך[2]) וסניך ללצׄראה: 10 כילא ישבעו אלאגׄנביון מן קואך
ותציר אכסאבך פי בית גריב: 11 ותנדם[3]) פי אכׄרתך אדׄא פני לחמך
וגׄסמך: 12 ותקול יא להפאה[4]) כיף שנית אלאדב ורפץׄ קלבי אלעטׄה:
13 ולם אסמע קול דאלי ולם אמיל סמעי למעלמי: 14 ען קליל כנת
פי כל שר פי וסט אלגׄוק ואלגׄמאעה:

לקבה למן יוציה בקול בני ובנים למעאן. מנהא אן אלמקדם פי אלתעלם הו זמאן אלשבאב ליסתעמל דׄלך פי טול אלעמר ואיצׄא לאנהם מלתגׄיון אלי וציתה כמא אן אלולד מלתגׄי למונה אבויה לה ואיצׄא לאנה ימחצׄהם אלנצח כאלאב לולדה. ולם יען בקולה פן תתן וקולה פן ישבעו וגו׳ אן חיוה אנסאן תציר אלי אכׄר ולא בהאוה לכן יכׄופה ויקול כילא תעטי בהאך לאכׄר פיטפיה וסניך לצׄאר יקטעהא ויבתרהא ולא ישבע אלאגׄנביון מן קואך כאלגׄנימה ואכסאבך פי בית גריב כאלנהב. וקד תגׄרי הדׄה אלאפעאל עלי טׄאהרהא במא יסתחל אלסלאטין ואלעאמה קתל אלפסאק ונהבהם ועלי כׄפיהא במא יסלט אללה עליהם מן דׄלך. תׄם וצף נדאמה אלעאצי אלמארד ענד דׄהאב אללדׄאת ובקא אלאוזאר כמא קאל בכלות בשרך ושארך פהו ינדם עלי מא עדם אלחכמה ואמרת איך וגו׳ ועלי מא קאום אלואעטׄין לה ולא שמעתי ועלי מא אחתמל אלעאר ואלפציחה וטׄן אנה פי שי לה מעני דאים כמעט הייתי וגו׳. וקולה כמעט הו אן אלעאצי ירי כל מא[5]) ימר בה מן אלהתכה ואלשהרה קלילא פי הואה[6]):

[1]) ביאור: אמר במת שקדם לדברי בלשון רבים לפי שסיפר בו צווי ואזהרה אשר תועלתם גלויה ונעלם הפסדם וכאן בלשון יחיד מפני שסיפר בו צווי שנעימותו גלויה והפסדו נסתר ואינו ניכר לתושים כי אם לחכמה ולתבונה ואת אחריתו דימה לארבעה דברים שכל אחד מהם קשה מן תקודם לו האחד הלענה מפני שטעמו מר והשני החרב המכאבת את הגוף והשלישי המות המפריד בין הגוף והנשמה והרביעי השאול המבלה את הגוף. והביא הזונה למשל על כל תענוגי העולם הזה לפי שהיא רעת מכולם. ואל יסיתך העולם הזה באמרו לך כי אחרית תענוגיו לחיים ולטובה כי לא ידע הוא בעצמו מה אחריתם.

[2]) בכ״י א׳ יסארך.

[3]) תרגם ונהמת כמו ונחמת ובכ״י ב׳ וג׳ תנהם.

[4]) כ״י א׳ אלספאהת̈.

[5]) בכ״י כלאמא.

[6]) ביאור: כינה את שומעיו בבני ובנים לפי שימי הנעורים הם ימי עת הלימוד ועוד שהשומעים צריכים לצווי החכם כבנים לפרנסת האב ועוד לפי שהחכם נותן להם עצות טובות כמו האב לבנו. ואמרו פן תתן וגו׳ אין ענינו כמשמעו אלא שהיא הפחדה פן יאבדו זרים את כבודך ויכרתו שנותיך ויקחו קניניך כבזה ושלל. ולפעמים אנחנו רואים בגלוי שהמלכים והמון העם ממיתים את הנואפים ותופשים את ממונם ולפעמים יארע זה בנסתר בגזרת השם. ואמרו כמעט הוי ירצה בו תכלימוני בתוך קהל ועדה על רוע מעללי ולא בושתי כי כל זה היה דבר מועט בעיני מן רוב תאותי.

אבדאנהם: 23 ומן כל מחתרס אחפט קלבך לאן מנה תכרג אלחיוה:
24 אזל ענך עסרה אלקול ואבעד ענך רואג אלנטק: 25 עינאך תלתפת
חיאלך ומקלאתך תסתקים חדאך: 26 סקם מסלך קדמך וגמיע טרקך
תתבת: 27 לא תמילן ימנה ולא יסרה אזל קדמך מן אלשר:

ואד כאן פעל אלחכמה הו אלאמר במא יצלח ואלנהי עמא יקבח גמעהמא אלחכים וקאל עלי אלאמר כי חיים הם למוצאיהם וגו׳ וקאל ען אלנהי מכל משמר נצר לבך וגו׳. ולמא כאן פעל אלאשראר הו כלאף דלך אעני פעל מא יקבח ותרך מא יצלח נהי ען דלך בנהיין אחדהמא עקשות פה והי אלעסרה אעני אמתנאע אלמר ממא יסאם פעלה ואלאכר לזות והו אלרואג אעני בה מיל אלמר אלי מא קד צד ענה. וכדלך אלתלתה פואסיק אלאכרי אעני עיניך וגו׳ פלס וגו׳ אל תט וגו׳ יומי אלי הדין אלגנסין[1]):

ה

1 יא בני אצג לחכמתי ומיל סמעך לפהמי: 2 ואחרס אלמהמאת
ונטקך יחפט אלפהם: 3 לאן שפתי אלאגנביה תקטר שהדא וחנכהא
אלין מן אלדהן: 4 ועאקבתהא מרה באלעלקם והי חאדה כסיף די
פמין: 5 ורגלאהא ינזלאן אלמות[2]) וכטאהא תדעם אלתרי: 6 סביל
אלחיוה לא תסקם ואד אצטרבת מסאלכהא לא תעלם:

קאל פי אלפצל אלאול בני לדברי הקשיבה (משלי ד׳ כ׳) לאנה וצף פיה אמרא ונהיא חאצר נפעהמא וקאל פי הדא לחכמתי לתבונתי לאנה וצף פיה אמרא חאצר אללדה גאיב אלתהלכה והו קולה כי נפת תטפנה וגו׳ ואחריתה וגו׳ פלדלך צדר בחכמה ותבונה יעני אלדי יוציה אן הדא אלקול אלדי אצפה לך ליס הו שי יקע עליה חסך אנמא הו שי תפהמה בפהמך ותעקלה בעקלך ואמא חסך פאנמא יקע עלי להו וסרור ולכן עאקבתה[3]) תשבה ארבעה אשיא אחדהא יולם אלחאסה והו אלעלקם אד ימר אלדוק ואלתאני והו אצעב מן אלאול והוא מא יולם אלגסם כקטע בעץ אלאעצא (מא יולם אלגסם)[4]) כצרבה סיף ואלתאלת אצעב מנהמא והו אלמות אד יפרק בין אלנפס ואלגסד ואלראבע אצעב מן אלגמיע והו אלתרי אד יבלי אלגסד ויפניה. וכאן קצדה בהדא אלמתל גמיע דואעי אלדניא אלתי תכדע אלאנסאן בלדתהא אלחאצרה אלא אנה ראי הדא אלמתל אחדהא פכאטבנא בה תם קאל ארח חיים וגו׳ יעני ומא דעתך אליה דאר אלדניא מן אלקביח פלא תטנן אן פיה צרבא יוול אלי

---

[1]) ביאור: אמרו כי חיים הם וגו׳ מוסב על מה שראוי לאדם לעשות ואמרו מכל משמר על מה שיזהר ממנו ונתן שתי הזהרות האחת באמרו עקשות פה והיא מדת מי שימנע מלצאת ידי חובתו והשנית לזות פה והיא מדת העושה מה שנאסר עליו ובשלשה הפסוקים האחרונים רמז אל שני מינים האלו.

[2]) בכ״י ב׳ אלי אלמות.

[3]) בכ״י עאקבתהא.

[4]) שלש מלות אלו יתרות ונראה ג״כ שצ״ל בצרבה.

לא תדכ'ל דכ'ולא ת'ם אל תאשר לא תסתרשד ענה[1]) ולא תמל ת'ם פרעהו אצרפה ען באלך ואעתקאדך ת'ם אל תעבר בו מר אלטריק ת'ם שטה מעליו תעמד אלחיאד ענה ת'ם קאל ועבר וג'ז מסרעא לילא תתדרג' מן שי אלי שי וכמא קאל דויד אשרי האיש אשר לא הלך ת'ם לא עמד ת'ם לא ישב (תהלים א' א') פאן הו משי פמצירה אן יקום ואן הו קאם מצירה אן יג'לס. ואכ'בר ען שרהם אנהם ממא קד אעתאדוה קד צארת אלמעאצי להם כאלטבע חתי אן נומהם לא ינשאהם דון אן ירתכבונהא נט'יר אלחיואן אלדאער אלד'י קאל פיה לא ישכב עד יאכל טרף (במדבר כ"ג כ"ד) כד'לך האולי כי לא ישנו אם לא ירעו. ובעכס ד'לך יפעל אלצאלחון לא ינאמון דון אן יחסנו ויטיעו כמא קאל דויד אם אתן שנת לעיני וגו' עד אמצא מקום לה' וגו' (תהלים קל"ב ד'—ה') וכמא קד צאר אלט'לם להאולי כאלטעאם ואלשראב דאימא כד'לך אלכ'יר ללצאלחין מסתדאמא כמא נאדתהם (אלחכמה) פקאלת לכו לחמו בלחמי ושתו ביין מסכתי (משלי ט' ה')[2]):

18 וסביל אלצאלחין כספר אלנור כלמא מר אצ'י אלי ת'באת
אלנהאר: 19 וטריק אלפאסקין שביהה באלאפ'ל לא יעלמון במאד'א
יעת'רון:

מת'ל אלטאעה ואלצלאח באלנור לוגה. מנהא לאן אלצאלח יעמל עמלה לוגה אללה ליס יריד אן ינסתר בל יט'הר לה אמאמה כמא קאל פיהם מבקשי פניך יעקב (תהלים כ"ד ו') ואלפאסק בעכס ד'לך והיה במחשך מעשיהם (ישעיה כ"ט ט"ו) ואלצלחא מראדהם אלתבאהי באעמאלהם לימת'להא אלנאס ואלפאסק בעכס ד'לך יכ'אף ט'הור אלנאס עליה כמא קאל ועם נעלמים לא אבוא (שם כ"ו ד'). ואלאכ'ר [לאן אלצאלחין] עמלהם עלי עדל ונט'אם ותרתיב כמא יעמל אלעמל פי אלנור באתקאן ואלט'אלמון עמלהם אלג'זאף ואלג'טרסה כאלסאיר פי אלליל פהו יעת'ר ויתכ'בט. ואסתג'אד ללצדיקים אלמת'ל אד' מת'להם באלנור אלמתזיד אלד'י הו מן אול אלצבאח אלי אלזואל כמא קאל הולך ואור עד נכון היום ת'ם קטע אלמת'ל מן הג'אלך ותרך אן ימת'לה באלנור אלד'י בעד אלזואל לתנקצה פאשתרט עד נכון היום ולצ'צה[3]):

20 יא בני אצג' לכלאמי ומ'ל סמעך לאקואלי: 21 לא ירוגו ען
עיניך אחפט'הם דאכ'ל קלבך: 22 פאנהם חיוה לואג'דיהם ושפא לכל

---

[1]) נראה שצ"ל בה.

[2]) ביאור: הזהיר את בנו מלהתערב עם הרשעים בששה מאמרים שלא יכנס בדרכם ושלא ילך בה ושירחיקה ממחשבתו ושלא יסור אליה ושיכוון לשטות ממנה ושיעבור במהירות כדי שלא ירד ממדרגה אל מדרגה כמו שהזהיר דוד מלכת עם הרשעים ולעמוד במקומם ולשבת עמהם. ואמר שרעת הרשעים נעשה להם כטבע עד שלא ינומו אם לא ירעו וכן הצדיק לא יישן אם לא עשה הטוב.

[3]) ביאור: המשיל את הצדיק לאור לפי שכל מעשי הצדיקים הם לפני השם לא יסתירום ולפי שהם מתפארים בהם כדי שיעשו בני אדם כמותם והרשעים הפך זה ועוד לפי שכל מעשי הצדיקים מתוקנים כמלאכה הנעשית ביום ומעשי רשעים הם בחפזון ויכשלו בהם כהולכים בחושך. ואמר עד נכון היום ירצה בו שהצדיקים דומים לאור היום ההולך וגובר עד הצהרים ולא לאור המתמעט אחר חצות היום.

הד̈ה אלבלאג̇ה̈ אנמא כנת מת̇לך פי אואיל אמרי ולקד כאן אבאי[1]) ישפקאן עלי לאני כנת ואחדהם ורקיק אלבדן ענדהם ומע ד̇אך לם ישפקו עלי מן אדב בל כאן מן שחהם[2]) וירני ויאמר לי וגו׳. וקולה אל תשכח ואל תט לא תנס סהוא ולא תמל מתעמדא. ומעני ראשית חכמה קנה חכמה הו אן אלאנסאן קד יכון לא יערף קדר אלחכמה̈ ואלעדל מהמא לם יען בשי מנהמא פאד̇א הו אבתדי בשי יסיר לד̇א לה חת יות̇רהמא עלי גמיע אמלאכה לאנה יציר חיניד̇ כמן לה ראס מאל יחרץ פי אלזיאדה̈ עליה ונט̇יר הד̇א ינאל אלעבד פי אלטאעאת אד̇א עלם אן חסנאת קד חצלת לה אשתאק אלי אלזיאדה̈ עליהא וענהא[3]) יקול אלעלמא שכר מצוה מצוה (אבות פ״ד מ״ב) ואיצ̇א מצוה גוררת מצוה (שם). וקולה תתן לראשך לוית חן וגו׳ ד̇כר אללוא ואלתאג יעני אלסאמע מנה אנך לו כנת מלכא לם יכן לתאגך ולואיך בהא ונור אלא באלחכמה̈ כמא צ̇רב מת̇לה פי ניר הד̇א אלמוצ̇ע וקאל טוב ילד מסכן וחכם ממלך זקן (קהלת ד׳ י״ג)[4]). פלמא תלי אלאב ד̇לך עלי ולדה עטף אליה וקאל

10 אסמע יא בני אנת איצ̇א וכד̇ אקואלי תכת̇ר לך סנו אלחיוה̈:
11 פאני קד דללתך עלי טריק אלחכמה̈ ואסלכתך מסאלך אלאסתקאמה̈:
12 אמא פי סירך לא תציק כטאוך ואן חאצ̇רת לם תעת̇ר: 13 פתשדד
באלאדב לא תמל ענה ואחפט̇ אלחכמה̈ אנהא חיותך:

קולה בלכתך ואם תרוץ אשאר בה אלי נועי אלתדביר אלל̇דין יחתאג אלמר אליהמא אחדהמא עאג̇ל ואלאכ̇ר אג̇ל בטי פקאל אן אלחכמה̈ תערפכהמא חתי אן ארדת אלסריע לם תעת̇ר פיה פתהג̇ם ותקתחם עלי אלאמור[5]). ת̇ם עאד אלי אלנהי ען סבל אלפאסקין פקאל

14 פי סביל אלפסאק לא תדכ̇ל ולא תסתרשדן בטריקהם:
15 אג̇נבה[6]) לא תמר̇ פיה חד ענה[7]) וג̇ז: 16 לאנהם לא ינאמון או
יסו וינפר נומהם אן לם יעת̇רו: 17 למא קד תגד̇ו טעאם אלט̇לם וכ̇מר
אלמטאלם ישרבון:

באלג̇ פי אלנהי ען מכ̇אלטה̈ אלאשראר בסתה̈ צ̇רוב מן אלקול אלאול אל תבא

---

[1]) בכ״י אביי.

[2]) אפשר שצ״ל שאנהם.

[3]) בכ״י ומנהא.

[4]) ביאור: האב אומר לבנו כבר הגעתי אל המדרגה הזאת מן החכמה לפי שלא נמנע אבי מלהורותני וליסרני אף על פי שהייתי בן יחיד ורך. ואמרו אל תשכח בשוגג ואל תט במזיד. וראשית חכמה וכו׳ ירצה בו שאם יתחיל האדם לקנות חכמה וצדק ינעם לו ואז יתן להם היתרון על כל קניניו ויתאוה להוסיף עליהם. ואמרו לוית חן וכו׳ כלומר שאין בכתר המלך הוד והדר כי אם כשיתחבר עמו החכמה.

[5]) ביאור: אחר שסיפר לבנו מה שצוהו אביו יזהירהו שיעשה כמהו וישמע מצותיו. ואמר שהנהגת האדם היא על שתי דרכים אם שילך לאט או במהירות והחכמה תורהו שתי ההליכות עד שאם ירוץ לא יכשל.

[6]) כ״י ב׳ פאתרכה כ״י ג׳ פאחתכה.

[7]) כ״י ב׳ וג׳ לא תמר טריקה ותעמד מנה אלחיאד וג̇ז מסרעא ועיין בביאורו.

אד'א נט'ר אלי שי הו ממנוע מנה קד פעלה גירה פקצד אלנבי תסכינה בכשף עואקב אלאמר לה פקאל אל תקנא וגו' כי תועבת ה' וגו' מארת וגו'[1]):

34 אנה לידהי אלדהאה' ויעטי אלכאשעין אלחט'א[2]): 35 ואלחכמא
ינחלון אלכראמה' ואלג'האל יעט'ם הואנהם:

ללעבראניין כלאם מסתעמל פי לגתהם יקאל לה אלתנזיל ואלתרתיב הו כקול אלערב אן אלקאצ'י ט'לם פלאנא ווזר כתב פלאן וכד'ב קול פלאן וליס מענאהם פי ד'לך אן אלחאכם נעל פלאנא יט'לם ולא אן יזור ולא אן יכד'ב ואנמא ירידון בגמיע ד'לך אן אלחאכם נזל פלאנא מנזלה' אלט'אלמין או אלכאד'בין או אלצאדקין כד'לך פי לגה' אבאינא יקולון ען אלקצ'אה' והצדיקו את הצדיק והרשיעו את הרשע (דברים כ"ה א') יענון אנהם ירתבון כל ואחד פי מרתבתה וכד'לך יקול אללה אני ה' פתיתי את הנביא ההוא (יחזקאל י"ד ט') אנמא יעני אנא אנזלה מנזלה' אלמכ'דועין ומסלה' אלאבא למה תתענו ה' מדרכיך (ישעיה ס"ג י"ז) אנמא ירידון לא תחלנא מחל אלצ'אלין ועלי מת'ל ד'לך קאל האהנא אם ללצים הוא יליץ אנה ירתב אלדהאה' פי מרתבתהם וכד'לך אלענוים ואלחכמים ואלכסילים אנמעין וליס פי ד'לך שי מן אלגבר[4]).

ד

1 יאיהא אלבנין אסמעו אדב אלאבא ואצגו למערפה' אלפהם:
2 פאני קד אעטיתכם בת'א גידא הי תוראתי לא תתרכוהא: 3 ואני
איצ'א כנת מת'לכם אבנא לאבי רכצא וחידא לאמי: 4 פדלני וקאל לי
ידעם כלאמי קלבך אחרס וצאיאי תחי: 5 אקתן אלחכמה' ואלפהם[5])
לא תנס ולא תזל מן אקואל פאי: 6 לא תתרכהא פאנהא תחרסך
אחבבהא תחפט'ך: 7 אול[6]) אלחכמה' הו אן תקתניהא פתציר תשתריהא
בכל מלכך[7]): 8 אכלצהא תרפעך ותכרמך אד' תלאזמהא: 9 תצ'ע[8]) עלי
ראסך לואא מן הואדה' ובתאג מן פכ'ר תג'נך:

הד'ה אלאקואל יקצהא אלאב עלי ולדה ויקול לה תראני קד בלגת פי אלעלם

---

[1]) ביאור: יש בטבענו מדת הקנאה אשר תתעורר בנו על זולתנו עושה דבר הנמנע ממנו וכוון הנביא להשקיטה בגלותו אחרית הדבר.

[2]) כ"י א' אלחט.

[3]) עיין אמאנאת ד' קס"א–קס"ב והובא הפירוש במאירי.

[4]) ביאור: אמרו יליץ רוצה בו ישימם במדרגת לצים ויפרסמם במה שהם וכן המנהג בלשוננו כמו בלשון ערבי לזכר והצדיקו את הצדיק כלומר ישימו אותו במדרגת צדיק וכן אמרו פתיתי ואמרו למה תתענו לא שהשם יפתה או יתעה אלא שהשם ישים האדם במדרגת מפותה או תועה.

[5]) כ"י ב' וג' ואשתרי אלפהם.

[6]) כ"י ג' אול מא תאמר בה.

[7]) כ"י ב' וג' מאלך.

[7]) כ"י א' תצנע.

למא כאן אלחיואן ענד ניאמה וענד אנתקאלה מן מתוי אלי אכר הו אשד כופא מנה אדא אעתמד עלי ותן בעינה אעטאה אלחכים אלאמאן פי אלחאלין גמיעא אעני חאל אליקטה ואלמנאם בקול אז תלך וגו' אם תשכב וגו' ודלך אדא אסתעמל אלחכמה פהו לא יכאף אפה[1]) סמאויה תחל בה נפלה אדא כאן צדיקא ופיה יקול פחד פתאם ולא ינדאה טלם אלטאלמין מן אלנאס איצא כמא קאל ומשאת רשעים[2]).

27 לא תמנע אלכיר מן אהלה אדא[3]) טאקת ידך עמלה:

יטן אלסאמע הדה אלאיה אן אלחכים אשתרט פי פעל אלכיר אלא יצטנע אלא אלי קום הם לה אהל ולו כאן אלאמר כדלך לבטל אלמערוף ואלבר בתה אד לא וקוף מנא עלי אהל אלאחסאן אלמסתחקיה ולכן אלמעני פי קולה בעליו אלדין הם אהלה באלטלב פליכן אלטאלב הו אלמכאטר בה לא אלמטלוב אליה[4]):

28 לא תקל לצאחבך אמץ ועד וגדא אעטיך ומוגוד מעך:

נהאנא פי הדא ען אלמדאפעה פי קצא חקוק אלנאס פכיף פי חקוק אללה[5]):

29 לא תתערצן אלשר לצאחבך סימא והו גאלם מעך ואתקא:

לם יטלק בקולה הדא תערץ שר אלמסתפיק לפעלך בה לכנה געל עקאב אלמתערץ שר אלמטמאן אליה אשד מן אלחדר מנה כמא אן טפרה בה אסרע[6]):

30 לא תכאצמן אנסאנא מגאנא סימא אדא לם יולך שרא:

ולם יבח בהדא איצא לצומה מן קד אולאך שרא לכנה געל עקאב מודי מן לם ים אליה אשד ואמר[7]):

31 לא תגר עלי רגל טאלם ולא תכתר שיא מן טרקה: 32 אן אללה יכרה אלראיגין וסרה מע אלמסתקימין: 33 ומחקה אללה פי מנאזל אלטאלמין ויבארך עלי מאוי אלצאלחין:

אחתגנא אלי תגביה אלחכים עלי דלך לאן פי טבענא כלקא יסמי אלגירה יהיג

---

1) בכ״י אנה.

2) ביאור: האדם יפחד יותר כשיסע ממקום למקום או כשישכב לטע מכשישב במולדתו או כשהוא ער ואם ישמר את החכמה יבטח באל ויצילהו מרעה בידי שמים והוא פחד פתאום ומרעה בידי אדם והוא שואת רשעים.

3) כ״י ב׳ סימא אדא.

4) ביאור: אמרו מבעליו ירצה בו השואלים שמוטל עליהם לדעת בעצמם אם הם ראויין לגמילות חסד ואינו רוצה בו שיחקרו הנשאלים לדעת אם השואלים ראויים לגמול להם חסד לפי שאין אנו יכולים לעמוד על מדותם ותבטל אז הצדקה.

5) ביאור: הזהיר שלא יאחר אדם מה שחייב לשלם לרעהו וכל שכן מה שחייב לשם.

6) ביאור: לא התיר בזה לחרוש רעה למי שהוא נשמר ממנו אבל העונש יותר גדול אם רעך הוא שקט אצלך.

7) ביאור: לא התיר בזה להרע למי שגמלך רע אבל העונש יותר גדול אם לא הרע לך רעך תחלה.

למא כאנת אלפנון אלתי בהא תנאל אלחכמה מנהא מא הו פי אלבניה ואלענצר ומנהא מא הו אכתסאב קסם אלחכים אלקול פקאל פי אלאנואע אלאכתסאביה אשרי אדם מצא חכמה לאנה טלב פוגד וקאל פי אלפנון אלענצריה ואדם יפיק תבונה לאנהא תופיק מן אלמבתדע. ולם יזם בקולה כי טוב סחרה אלי אלתכסב באלעלם לכנה אראד בה מתאגרה אלחכמה והי אלעמל בהא אעני במא תאמר בה. פפצל אסתלאבהא עלי אלפצה ואלדהב ואלגואהר ועלי אלמלך אגמע לוגוה שתי מנהא אן אלמאל יחתאג צאחבה יחפטה ואלחכמה הי תחפט צאחבה כמא קאל מזמה תשמר עליך (משלי ב׳ י״א) ואלמאל לא יתהיא לך קצא חואיגך אלא באכראגה ען ידך ואלחכמה תקצי מא תרידה בהא והי תאבתה לך ואלמאל קד ירבח פיה וקד יכסר ואלחכמה רבחהא דאים ואלמאל לא יזידך חיוה ולא ידכלך אלגנה ואלחכמה תפעלהמא גמיעא וקד יכון אלמאל מצרה וקד תכלפה לגירך וקד תגצב עליה ואלחכמה ליסת כדלך פמנהא קאל ארך ימים וגו׳ עץ חיים וגו׳[1]):

19 אללה אסס אלארץ בחכמה והיא אלסמואת בפהם:
20 ובמערפתה אנשקת אלגמור ובהא אלשואהק תדר אלטל: 21 פיא
בני לא תרג ען עיניך אחפט אלפקה ואלמהמאת: 22 תכן חיוה לנפסך
וחטוה עלי גבבך:

הדא אלפצל הו מא קדמנא דכרה אן אלמבתדע עז וגל כלק עאלמה בחכמה אעני כלקה מחכמא לא נקץ פיה וכדלך געל אסאסה אלדי עליה יתבת אלעדל אלדי בה תאמר אלחכמה. פוצף אלחכים האהנא ארבעה אשיא רסוב אלארץ פי מרכזהא לקולה יסד ארץ ואחאטה אלפלך בהא לקולה כונן שמים ותפגר אלעיון אלתי תסקי אלארץ לקולה תהומות נבקעו ונזול אלגית ואלטל מן אלעלו לקולה ירעפו טל. וגעל קאעדה אלגמיע ומעתמדה אלחכמה אלאמרה באלעדל פקאל פיהא פאדא כאן אלאמר כדלך פיא בני אל ילזו וג׳ פהי חיים לנפשך פי אלאכרה וחן לגרגרתיך פי אלדניא[2]):

23 חיניד תסיר פי טריקך ואתקא ולא תצדם רגלך בשי: 24 ואן
אנצגעת לם תפזע ואן נמת הנאתך סנתך: 25 לא תכף[3]) מן פזע
אלגפלה ומן דוי אלטאלמין אדא אקבל: 26 לאן אללה יכון תכלאנך
יחפט קדמך מן אלתעלק:

[1]) ביאור: אמרו מצא חכמה יורה על החכמה שיקנה האדם בלימודו ואמרו יפיק תבונה יורה על החכמה הנטועה בטבעו בחסד הבורא. ויתרון החכמה על הממון הוא בענינים רבים שהממון צריך שמירת בעליו והחכמה תשמור את בעליה והממון אינו מועיל אלא אם תוציאנו מידך והחכמה תועיל והיא קיימת אצלך ובממון יש רוח והפסד ובחכמה תרוית לעולם והממון אינו מוסיף חיים ולא יביאך לגן עדן והחכמה תעשה זו וזו והממון לפעמים מזיק ולפעמים תגיתהו לאחרים ולפעמים תחמוס בעבורו והחכמה אינה כן.

[2]) ביאור: כבר הקדמנו שהשם ברא את העולם בחכמה ויסדו על הצדק ועל השווי שהחכמה תצוה בהם וכאן הזכיר החכם ארבעה דברים והם שהארץ עומדת על מרכזה והגלגל סובב אותה והמעינות יוצאים להשקות את הארץ והטל והגשם יורדים מן השמים. ואחר שהחכמה היא מכונת כל הדברים אמר החכם אל ילוזו וגו׳ שהיא חיים בעולם הבא וחן לגרגרותיך בעולם הזה.

[3]) כ״י ב׳ ותבון לא תכאף.

טראדה במראשית כל תבואתך כֿאצה֗ לאנהא אעז אלאת֗מאר ענד אלאנסאן אד֗ הי משתהאה֗ מסתטרפה֗ יקול פיהא כבכורה בטרם קיץ אשר יראה הרואה (ישעיה כ״ח ד׳) כד֗לך ינבגי אן תכון טאעאת אלאנסאן לרבה מן אעז מא ימלכה. מן ד֗לך אלצלואת פי אול אלנהאר אד֗ הו עזיז ענד אלאנסאן ליתצרף פיה פי חואיגה וכד֗לך אעטא אלבר ווסא אלנד֗ור מן אגוד אלנקוד כמא יקול וכל מבחר נדריכם (דברים י״ב י״א) וכד֗לך מא גא מן אלסמע באקראס בכור אלנאס ואלבהאים גמיעא[1]). ואתבעה בקול וימלאו וגו׳ יעני אלמאמור ויקול לה לא תתוהמן אנך תציע מא תקדסה ללרב אמא באטעאמך איאה ללנאר או אלחיואן[2]) בל אנת בד֗לך מכתסב אצעאף מא תתוהם אנך ציעתה וימלאו אסמיך וגו׳ פלא תגארה֗ ארבח מן הד֗ה אד֗ תעטי רבך חסב טאקתך יעטיך הו חסב קדרתה[3]):

11 לא תזהדן יא בני פי אדב אללה ולא תצ֗גר מן עטתה: 12 לאן
אללה יעט מן יחבה יצנע בה[4]) כמא ירצ֗א אלאב לאבנה:

הד֗אן אלפסוקאן המא אללד֗אן שרחנא מענאהמא פי צדר כתאב איוב וקלנא אן אלאלאם אלתי יחדת֗הא אלחכים גל גלאלה פי עבאדה עלי גמיע פנונהא הי עדל לא גור פיהא לאנה אנמא יפעל לאחדי עלתין אמא לתמחיץ֗ מא סלף מן אלסיאת ואד֗האבהא או לתעויץ֗ יתלו אלצבר אלד֗י יצברה אלעבד עלי אלמחן אלא [אן] אלאמר כיף מא כאן פהו לצלאח כמא אן אלאב אלמשפק יפעל בולדה אלאמא למצלחתה אמא לאד֗האב אמראצ֗ה בסקי אלאדויה֗ אלמרה֗ אלכריהה֗ ואמא לתעלימה אלכתאב ואלחסאב ואלצנאיע ואלמכאסב באלצ֗רב ואלקסר פלד֗לך קאל וכאב את בן ירצה ותפסיר קולה כי כאשר ייסר איש וגו׳ (דברים ח׳ ה׳)[5]):

13 טובא אנסאן וגד אלחכמה֗ ווּפק לה אלפהם: 14 לאן
מתאגרתהא כֿיר מן מתאגרה֗ אלורק וגלתהא כֿיר מן אלקראצ֗ה֗: 15 והי
אעז מן אלגואהר וכל מראדאתך לא תסאוידא: 16 טול אלעמר ען
ימינהא וען יסארהא אלגנא ואלכרם: 17 וטרקהא טרק נעמה֗ וגמיע
מסאלכהא סלאמה֗: 18 והי שגרה֗ אלחיוה֗ ללמתמסכין[6]) בהא
ודאעמוהא ראשדון:

---

[1]) עיין קידושין י״א ע״ב ובכורות מ״ט ע״ב.

[2]) נראה שהגאון רומז אל תרומה טמאה שהיא בשרפה ואל כרשיני תרומה שמאכילין אותן לבהמה. עיין תרומות (פי״א מ״ט).

[3]) ביאור: אמר כראשית לפי שראוי שיתן לשם היקר במה שיש לו כמו בכורי אדמתו ובכורות צאנו וכן מצות תפלה בתחלת היום לפי שהיא השעה היותר טובה לאדם לעסוק בעסקיו וכן יעשה צדקה וישלם נדריו ממיטב מעותיו. ואמרו ימלאו ר״ל לא יחשוב אדם שאיבד מה שהקדיש לשם ושרפו או נתנו לבהמה ולחיה לפי שהשם יחזיר לו כפלים.

[4]) כ״י א׳ חסר.

[5]) ביאור: כבר ביארנו שני הפסוקים האלו בפתיחתנו לספר איוב שהיסורים הבאים על האדם הם רק להצלחתו אם לכפרת חטאיו שכבר חטא או ליתן לו גמול על מה שיסבול מן היסורים שינסהו השם בהם וכן עושה האב בבנו שיכאיבהו להצלחתו בין לרפאתו מחליו בין ללמדו הכתיבה והחשבון והאומנות ומשא ומתן.

[6]) כ״י א׳ וב׳ ללמסתכנין.

5 תק באללה מכלצא ולא תתוכלן עלי פהמך: 6 ופי גמיע טרקך
אעתרף לה פאנה יסהל סבלך: 7 לא תכונן חכימא ענד נפסך אתק
אללה וזל ען אלשר: 8 יכן שפאא לאוצאלך ושרבא לעטאמך:

אמר פי הדה אלאיאת באכלאץ אלתקה באללה ומעני דלך אלא ימתחן אלעבד רבה באן יקול אנרבה הל יקדר עלי כלאצי אם לא וקד עלמת מא כאן מן אכבאר אלממתחנין דאימא. וקולה ואל בינתך אל תשען נהי בה אלקום אלחיולין אלדין יתוהמון אנהם מסתגניון ען תדביר מדבר ולטף לטיף בהם בל יקדרון אנהם בחילהם וקותהם יסתפידון אלפואיד והדא נטיר מא נהי אללה פי אלתוראה פקאל ואמרת בלבבך כחי ועצם ידי וגו׳ (דברים ח׳ י״ז) ואן[1]) בדלך יפתחון אלבלדאן ויפסרון באלמלך נטיר קולה כי אמר בכח ידי עשיתי ובחכמתי כי נבנותי וגו׳ (ישעיה י׳ י״ג) ואן[1]) בדלך יעאפון מן אלאמראץ ואלאונאע כמא קאל וירא אפרים את חליו ויהודה את מזורו (הושע ה׳ י״ג). וקולה בכל דרכיך דעהו יעני אעתרף לה בחקה ליס יריד[2]) אערפה הו פי דאתה וכדלך ואתה שלמה בני דע את אלהי אביך וגו׳ (דה״א כ״ח ט׳) וכדלך ובני עלי בני בליעל לא ידעו את ה׳ (שמואל א׳ ב׳ י״ב) וכדלך פי פרעון אשר לא ידע את יוסף (שמות א׳ ח׳) ליס יריד אנה לם יערף כברה ואנמא יעני אנה לם יעתרף לה בחקה ואן אללה אחיא אלמצריין עלי ידיה לאנה לו ערף לה דלך לם יסתכבר אבותה. וקולה אל תהי חכם בעיניך וגו׳ תם אתבעה בקול רפאות וגו׳ יקול ללמוצא אן מתלי מעך כאלטביב אלחאדק אלדי יוצי אלעליל ליבריה או אלצחיח ליחפט צחתה פיקול לה כל הדא לא הדא ואשרב כדי לא יכדי ואנת תעלם אנה תעד אעתראץ אלמעאלג עלי מעאלגה וטנה בנפסה אנה אבצר בדואיה מן טביבה כדלך אלמודב אלמעתרץ עלי מודבה ואלטאן אנה אבצר מנה גאיר טאלם פלדלך קאל אל תהי חכם וגו׳ רפאות וגו׳. ולם יען בקולה שרך אלסרה וחדהא בל אראד גמיע אלאעצא ולדלך פסרתה ארצאלא ואנמא נסב אלגמיע אלי אלסרה אד כאן אלגנין בהא מעלק פי חאל מכתה פי בטן אמה ומנהא ינתדי כאלתמרה מן אלשגרה[3]). תם קאל

9 אכרם אללה מן מאלך ומן אואיל גמיע גלאתך: 10 תמתלי
אהראך כצבא ותפיץ תגארך[4]) עצירא:

החמשים השלישי שנכנע לפני אליהו ולא נשרף כשני השרים הראשונים. ואמרו קשרם וכו׳ רומז אל הנשים שמדרכן להתקשט ואומר להן אם יהיו התכשיטים מחוברים עם החכמה תמצאנה חן בעיני אלהים אבל בלי חכמה אין להן חן בעיני השם. ואמרו כתבם וכו׳ רומז אל האנשים ואומר להם שיצפנו החכמה בלבם.

[1]) כ״י אן.

[2]) בכ״י אריד.

[3]) ביאור: בכל לבך מעמו שיבטח אדם בשם בלב שלם ושלא ינסה אותו. ובאמרו בינתך וכו׳ הזהיר שלא יחשוב שדי לו בבינתו ובכחו ושאיננו צריך במנהיג שינחהו להגיע אל מבוקשו. ואמרו דעהו ר״ל שיכיר את חובתו נגד השם וכן נאמר בפרעה שלא ידע את יוסף אין ענינו שלא ידע את מעשיו אבל לא הכיר את טובו שהחיה את המצריים בשני הרעב והעביר את אחיו בפרך. וטעם תהי רפאות שמע אל עצתי כמו שצריך החולה לשמוע לדברי הרופא שהוא בקי בסגלות הסמים יותר ממנו ולכן אמר אל תהי חכם. ומלת שרך אינו רוצה בה הטבור בלבד אלא האברים כלם והפריד את הטבור לפי שהעובר במעי אמו נתלה בו וניזון ממנו.

[4]) כ״י א׳ תגארתך.

נון וכלב בן יפנה וכדׄלך אדׄא הו לם יקתרף מעציה̈ לם יקתלה אלחאכם בשי מן צׄרוב ד׳ מיתות בית דין ואיצׄא קד יסל אלעבד רבה פיזיד פי חיותה כמא פעל בחזקיהו בל קד יסות אלאנסאן וישא אללה אחיאה לפעלה או פעל ואלדיה בשי מן מתבאת אלחכמה̈ כמא פעל ללצרפית עלי ידי אליהו וללשונמית עלי ידי אלישע. ואמא דאר אלאכׄרה̈ פהי אלחיוה̈ אלטוילה̈ אלתי לא תנקטע אלמעדה̈ ללצאלחין כמא קאל פי צלחא אלמלוך חיים שאל נתתה לו וגו׳ (תהלים כ״א ה׳). ואלחכמה̈ אלדניאיה̈ איצׄא קד תכׄלץ מן אלקתל ביד אלסלטאן כמא כׄלצת אלאמראה̈ אלחכימה̈ אלתי כאנת פי אבל בית המעכה אהל מדינתהא מן יד יואב כמא קאל ותקרא אשה חכמה מן העיר שמעו שמעו אמרו נא אל יואב קרב עד הנה ואדברה אליך ויקרב אליה ותאמר אליו האתה יואב ויאמר אני ותאמר לו שמע דברי אמתך ויאמר שומע אנכי ותאמר לאמר דבר ידברו בראשונה [לאמר] שאול ישאלו באבל וכן התמו (שמואל ב׳ כ׳ ט״ז—י״ז) ושרח תלך אלקצה̈ באכׄתצאר אנהא קאלת ליואב קד כאן ינבגי עלי אצחאבך אן יכלמונא אולא באלסלאם ויסלונא מא ירידוה תׄם יחקקו עלינא אלטאעה̈ ואלמעציה̈ בעד גׄואבנא כמא קאלת אלתוראה̈ כי תקרב אל עיר להלחם עליה (דברים כ׳ י׳) וכמא כׄלצת חכמה̈ אלדׄי קאל ללמלך אן אללה קד צנע מא ארדתה מן אלטפר פאצנע מא ירידה מן אלעפו ואלדׄי קאל יאיהא אלמלך האולי קד אסו פמא אלדׄי תחסן אנת[1]) ואמתׄאלהמא כתׄיר. בל קד תכׄלץ אלחכמה̈ אלדניאייה̈ אלתי הי דון אלדיאניה̈ מן עקאב אללה איצׄא כמא עלמת מן אלקאידין אללדׄין אסיא אלאדב עלי אליהו וקאלא לה כה אמר המלך מהרה רדה (מלכים ב׳ א׳ י״א) כיף אחתרקא באלנאר ואן אלקאיד אלתׄאלתׄ אלאדיב בלטפה וגׄתׄוה בין ידי אלנבי ותגׄנה אליה תכׄלץ מן אלחריק. ואמא קולה עזן חסד ואמת קשרם על גרגרתיך תׄם כתבם על לוח לבך פאנה ישיר בדׄלך אלי אלרגׄאל ואלנסא גׄמיעא לאן אלנסא מן שאנהן אן יתזין בעקוד מן דר ולולו עלי נגׄבהן פקאל להן אנכן תפעלן דׄלך תרדן אלזינה̈ ולא ידינכן דׄלך דון אלחכמה̈ בל הי אפצׄל מנהא לאנכן תחסׄון בהא ענד אללה ואלנאס אגׄמעין כמא קאל בעיני אלהים ואדם והדׄה אלעקוד פלא חטׄוה̈ להא ענד אללה[2]) אלבתה̈ וקד ישך פי הוארתהא ענד אלמלוך. ואמא אלרגׄאל אלדׄי ליס מן שאנהם עקוד ולא חלי קאל פיהם כתבם על לוח לבך יעני אחפטׄוהא פי צדורכם[3]). תׄם קאל

---

[1]) הגאון הביא כאן שני משלים שמצא בספרי מוסר אשר לערביים והם שהחכמה הצילה איש אחד שאמר למלך האל עשה רצונך ונתן לך תשועה ועת.ה עשה רצונו וסלח לאויביך ואיש אחר אמר הם הרעו לך ואתה במה תטיב להם.

[2]) בכ״י אלנאס.

[3]) ביאור: אלו הפסוקים נאמרו תחלה על העולם הזה שהחכמה בדברי האמונה תציל ממגפת שהיא מיתת בידי שמים כמו שניצלו יהושע וכלב ממגפת המרגלים וכן אם לא יעבור אדם עבירה לא ימיתהו הדיין באחת מארבע מיתות בית דין וכן תוסיף החכמה שנים על הימים הקצובים כמו שעשת ה׳ בחזקיה ותחיה מתים על ידי נביאים בעבור הטוב שעשו הם או הוריהם כמו שהחיה אליהו בן הצרפתית ואלישע בן השונמית. ונאמרו עוד על העולם הבא שהוא שמור לצדיקים והוא חיים נצחיים. והחכמה העולמית ג״כ תציל ממיתה בידי מושל כמו שעשתה אשה חכמה באבל בית המעכה עם יואב באמרה דבר ידברו וכו׳ וביאורו היה ראוי לאנשיך לקרא אלינו בראשונה לשלום ולשאול ממנו את חפצם ושלא להצדיקנו ולהרשיענו כי אם אחר תשובתנו. ולפעמים תציל החכמה העולמית גם ממיתה בידי שמים כמו שאירע לשר

ארץ פי לגה̈ אלעבראניין דראן אלדניא ואלאכ̇רה̈. פאמא דאר אלדניא פרבמא נאלחא מן תגלב כמא יקול ואיש זרוע לו הארץ (איוב כ״ב ח׳) ואמא דאר אלאכ̇רה̈ פלא ינאלהא אלא אלמת̇קון בקולה וענוים ירשו ארץ (תהלים ל״ז י״א) פלד̇לך אפסר ארץ אלדאר. ואמא קולה פי הד̇א אלמוצ̇ע כי ישרים ישכנו ארץ ורשעים מארץ יכרתו פאנה יחתמל אלאמרין גמיעא פאד̇א פסר עלי דאר אלדניא פקד וגב אן יכ̇צץ ויקאל אן אלנבי אנמא אראד בהד̇א אלת̇באת אלעאקבה̈ לא אואיל אלאמור וד̇לך אן אלמלוך לא ית̇בת מלכהם אלא בעדל כי בצדקה יכון כסא (משלי ט״ז י״ב) וכד̇לך אלוּניהון וד̇וו אלאמואל לא תדום נעמתהם או יחסן גוארהם כמא יקול לא יכון אדם ברשע (שם י״ב ג׳) לאן אלומאן מבני עלי ד̇לך כמא אן אנסאם אלחיואן מבניה̈ עלי עדל מן אלארבעה̈ אלממתזגין וכמא אן אלנבאת ינמו עלי אעתדאל מן ברד וחר וכמא אן אלארץ̇ תסתקר פי מרכזהא עלי עדל ואעתדאל מן חרכאת אלמחיט. פמן חנה̈ אלעקל נעלם אן אלעאלם מאסס עלי עדל וקד קאל אלנבי כי אמרתי עולם חסד יבנה (תהלים פ״ט ג׳) ופאשרח ד̇לך שרחא שפיא פי קצה̈ ה׳ קנני ראשית דרכו (משלי ח׳ כ״ב). פקדם האהנא וקאל לא תגתר יא מגרור באול אלט̇לם ואלג̇ור פאנה לא ית̇בת אד̇ הו מנאפר לבניה̈ אלעאלם. ואד̇א פסר עלי דאר אלאכ̇רה̈ פליודע עאמא ולא יכ̇צץ אד̇ כאן אולהא ואכ̇רהא שיא ואחדא לא יצל אליה אלא אלפאיזון באלצלאח ופיהא ינקטע אלט̇אלמון אגמעין בקולה שמר תם וראה ישר כי אחרית לאיש שלום ופושעים נשמדו יחדו אחרית רשעים נכרתה (תהלים ל״ז ל״ז—ל״ח)[1]
ת̇ם קאל

ג

1 יא בני לא תנס תוראתי וליחפט̇ קלבך וצאיאי: 2 פאנה טול
עמר וסני חיוה̈ וסלאמה̈ תזידך: 3 ואלפצ̇ל ואלחק̈ לא יתרכאך בל
אעקדהמא[2] עלי גבבך ואכתבהמא[2] עלי אלואח קלבך: 4 תגד אלחט̇[3]
ואלעקל אלג̇יד ענד אללה ואלנאס:

עאד אלחכים אלי אלתרגיב פי אלחכמה̈ בצ̇רב אכ̇ר פקאל כי אורך ימים ושנות חיים והד̇א ינצרף אלי אלדארין גמיעא. פאמא פי דאר אלדניא פמעלום אן אלחכמה̈ אלדיאניה̈ קד תזיד פי חיותה אולא במא תדפע ען אלעבד אלמות אלפגאה̈ אעני אלמנפה כמא עלמת מן אלמרגלים וימתו וגו׳ (במדבר י״ד ל״ז) ובקיא יהושע בן

---

[1]) ביאור: מלת ארץ בעברי ומלת דאר בערבי נאמרות על העולם הזה ועל העולם הבא. ולפעמים העולם הזה נופל בידי בעלי זרוע אבל העולם הבא אינו אלא לצדיקים ואם תפרש שני הפסוקים על העולם הזה אינם מוסבים על תחילת הדברים כי אם על אחריתם וטעמם שלבסוף הצדיקים יצליחו והרשעים יאבדו לפי שהעולם מוסד על הצדק לכן המלכים והנכבדים והעשירים לא תכון הצלחתם כי אם בזאת המדה כמו שבעלי חיים קיימים בשווי ארבעה המזגים והצמחים בשווי הקור והחום והארץ עומדת על מרכזה בשווי תנועת הגלגל. ואם תפרשם על העולם הבא אז המאמר כולל ואיננו פרטי שתחלת העולם הבא ואחריתו שוות כי לא יגיע אליו כי אם הצדיקים וכל הרשעים יכרתו

[2]) בכ״י א׳ וב׳ אעקדהא, ואכתבהא.

[3]) בכ״י ב׳ וג׳ אלחט̇וה̈.

מעהא ירון עאנלא אנהם קד נאלו חיוה וקד עאשת נפוסהם באללהו ודלך פי אלעאקבה מות ממית. ופסרת רפאים הלכי לאנה כדאך פי מואצע שתי מנהא מתים בל יחיו רפאים בל יקומו (ישעיה כ״ו י״ד) וארץ רפאים תפיל (שם י״ט) בקהל רפאים ינוח (משלי כ״א ט״ז) ואל רפאים מעגלותיה (שם ב׳ י״ח) ולא ידע כי רפאים שם (שם ט׳ י״ח) ואלאצל פי דלך אלאסתרכא תם יאול אלי אלמות. וקולה כל באיה לא ישובון יעני בה תלך מסאלך אלמות אלתי מן דכלהא לם ימכנה אן ירגע הו מן נפסה חתי יאדן אללה לה פיחשרה וקת אלחשר ויחייה. הדא אלקול פי אלצאלחין ואמא אלכאטון אלדין לם יתובו פאנהם לא יסתטיעון אלרגוע מן אלמות בחילהם כקולה כל באיה לא ישובון ואללה איצא אדא אחיאהם לא ילחקהם בסבל אלחיוה בל יכלדהם פי עדאב אלים פלדלך זאד פי אלקול ולא ישיגו ארחות חיים. פמן חית נהי אלחכים מסתמעה ען[1]) מכאלטה רגאלהם בהדה אלצורה ונסאהם בהדה אלצפה מן תם נהי אולאיך אלרגאל ואלנסא ען אסתעאל הדה אלאעמאל אלתי שרחנאהא גמיעא. תם כתם אלקול באלאמר בעכס הדה אלרסום אד קאל למען תלך בדרך טובים ונו׳ פקולה טובים ישיר בה אלי אלצאלחאת מן אלנסא כמא יקול והאשה טובת שכל (שמואל כ״ה א׳ כ״ה ג׳) ויומי בקולה צדיקים אלי אלצאלחין מן אלרגאל כמא יקול איש צדיק תמים (בראשית ו׳ ט׳)[2]) תם קאל

21 אן אלמסתקימין יסכנון אלדאר ואלאצחא יבקון פיהא:
22 ואלטאלמון מנהא ינקטעון ואלגדארון מנהא ינדרסון:

קד ינבני אן תעלם אן אלדאר פי לגה אלערב דאראן אלדניא ואלאכרה וכדלך

---

[1]) כ״י מען.

[2]) ביאור: תרגמתי להצילך בפסוק י״ב וט״ז בלשון שנים לפי שהוא מוסב על חמזמה ותתבונה שיצילוך מאנשים רעים ומנשים רעות ואמר באנשים דרך רע לפי שהם בעלי הדעות ושטריתן. ותחלת מעשיהם הרעים שמקבלים קבלה נפסדת ועושים נמוסים שהשכל מואס בהם ושאי אפשר לעמוד בהם וכל זה בלא תועלת. וממדותיהם המגונות שהם נהפכים בלשונם תמיד וכבר ידעת שפרעה החליף את מאמרו עם משה עשר פעמים ואיך נענש על זה. ומחטאיהם שאין די להם שיעזבו האמת עד שידבקו בשקר ובזה נכפל עונם ועל זה אמרו הוי מחשב וכו׳ וביאור זה שבעל שכל מחשב בנפשו ההפרש שבין עשיית מצוה שהיא לזכותו ועזיבתה שהיא לחובתו שאז יהיה הפסדו כפול וההפרש שבין המניעה מן עבירה וזה לזכותו ובין עשייתה והיא לחובתו שאם ימנע ממנה יהיה שכרו כפול. ומהכרת פניהם שאם ייטיבו הם כמוכרחים ופניהם זועפים ואם ירעו פניהם צהובין וזה אמרו השמחים וכו׳. וממעלליהם עוד שהם בודאים טענות שקר בהתוכחם אתך ומרמים אותך במשאם ומתנם ומאמריהם תלוים עד שלא יצא מפיהם דבר נכון. ואמר בנשים מאשה זרה ולא אשה סתם לפי שישוב העולם והקמת הצורה אי אפשר בלי אמצעית האיש והאשה. ואשה זרה תחליק את לשונה ותצחק עם האנשים כדי לפתותן ובעת השחוק תשכח את בעלה וזה אמרו העזבת וכו׳ ואינה זוכרת את השם שהוא העד בברית נישואיה וזה כמו שהוכיח הנביא האיש הבוגד באשתו וקראו מפר ברית אלהיו ואמר שלא תרצה תפלתו ולא מנחתו. והבאים עליה לא ימצאו חיים כמו שחשבו כי אם יאבדו. וענין רפאים מתים כמו במקומות רבים מן המקרא ועיקר טעם המלה רפיון הגוף. ואמרו וכל באיה וכו׳ רוצה בו הבאים בדרכי המות אשר לא ישובו מהן כי אם ברצון ה׳ בעת תחית המתים וזה בצדיקים אבל הרשעים שלא עשו תשובה לא יוכלו להנצל מן המות ולא יחיה אותם ה׳ כי אם לפורענות עולם וזה אמרו לא ישיגו ארחות חיים. ובהזהיר החכם את שומעיו מלהתערב עם האנשים והנשים שהזכיר תוארם יש הזהרה לאנשים ולנשים האלה עצמם מלעשות את מעשיהם המגונים. וחתם את מאמרו בצוותו ללכת בדרך טובים ר״ל הצדקניות ובארחות צדיקים והם האנשים.

אנה יכון מן תמר אלחכמה אן צאחבהא יציר באנצא לאהל אלשר[1]) רגאלא כאנו אם נסאא. פאמא אלרגאל קאל פיהם להצילך מדרך רע מאיש מדבר תהפוכות נסב דרך רע אלי אלרגאל לאנהם דוו אלמדאהב ומצמנוהא וחאמלוהא פאול מא יכרה מן אפעאלהם אן יסנו סנה סו או אן יצעו נאמוס סו תנכרה אלעקול פכיף אן כתר תעבה מע דלך פאנהם יתעבון תאבעיהם וינצבוהם בלא נפע וקד אלחק בה אלצרר ופי אלבאבין גמיעא יקול אללה ען אלאמם וינעו עמים בדי ריק (ירמיה נ"א נ"ח) הדא אלנאמוס אלכתיר אלתעב גיר קביח תם קאל ולאמים בדי אש ויעפו (שם) הדא אלנאמוס אלכתיר תעבה אלמנכר פי אלעקל. ומן אכלאקהם אלמנכרה אלתקלב קאל פיה מאיש מדבר תהפוכות אדא יקול לך נעם ולא תחצל מנה עלי שי ויקול לא ולא תתק בהא קאל אלחכים אנה יקע פי שדה ונהפך בלשונו יפול ברעה (משלי י"ז כ'). וקד עלמת מא כאן מן פרעה ותקלבה עלי רסול אללה עשר מראת ומנאזלתה לה עשר מנאזלאת ומא חל בה עלי דלך. ומן כטאהם אנהם מא יכפיהם תרך אלחק אלא וחתי יתבעון אלבאטל פיה יקול העזבים ארחות ישר וגו׳ פצאר עליהם עקאבאן לאנהם לו תרכו אלחק ואלבאטל גמיעא פי שי מא ולם יערצו[2]) לה כאן עליהם אתם ואחד פלמא עכסוה[3]) באדכאלהם מכאנה אלבאטל צאר אלאתם אתמין ולדלך יקול עלמאונא הוי מחשב הפסד מצוה כנגד שכרה ושכר עבירה כנגד הפסידה (אבות ב׳ א׳) ושרחה אן אלעאקל יצארף נפסה מא בין אן יאתי חסנה פתכתב לה אלי אן יקצר ענהא פתכתב עליה סיה פיכסר כסארתין ומא בין אן ידע מעציה פתכתב לה חסנה אלי אן יאתיהא פתכתב עליה פירבח רבחין פלדלך אלחק פי אלקול ללכת בדרכי חשך. ומן אשכאלהם איצא השמחים לעשות רע וגו׳ קד תראהם יפעלון אלחסנאת זמאנא טוילא פהם כאלמכרהין ווגוההם כטימה פאדא הם עצו פרחו בדלך ונצרת וגוההם וכדלך כלמא תקלבו פיה מן חאל אלי אלאכרי.

ומן צניעהם איצא אשר ארחתיהם עקשים מעני אלעסרה ואלרואג הו אנהם אן נאטרוך באהתך ואן עאמלוך כאתלוך ואן תכלמו כלמה געלוהא כאלמעלקה חתי לא יכרג קולהם אלי תחקיק בתה והדה אלאמור ממא יכרההא אללה ולא יחבהא אלא אלסלאמה ואלסאדגיה ואלאסתקאמה אד קאל תועבת יי׳ עקשי לב ורצונו תמימי דרך (משלי י"א כ׳).

ואמא אלנסא קאל פיהן להצילך מאשה זרה וגו׳ למא אגרי אלחכים עמראן אלעאלם ואקאמה אלצורה בתוסט דכור ואנאת לם יגז אן יקול להצילך מאשה מרסלה בל אנמא אנכר אשה זרה אמראה הי גריבה מנך פאול כטאיהא אנהא מע גרבתהא מנך תכלמך באלכלאם אללין אלרפיק אלדי יאול אלי אלמזח ואלקרב תם פי חאל מא תמאזחך קד תרכת בעלהא כמא קאל העזבת אלוף נעוריה ונסיתה. ולעלהא אסתסהלת לנפסהא ותקול אנמא נסית אנסאנא מתלי פקט פלתעלם אן אלאמר ליס כדלך בל לם תנס עהד בעלהא אלא וקבלה קד נסית עהד רבהא אלשאהד בינהמא כקולה ואת ברית אלהיה שכחה. אלא תרי אנה כמא געל אלרגל גיר אלמנצף זוגתה תארכא לעהד רבה אלדי שהד בינהמא פאוגב לדלך אלא יקבל קרבאנה ולא צלאתה אד קאל מאין עוד פנות אל המנחה ולקחת רצון מידכם ואמרתם על מה על כי ה׳ העיד בינך ובין אשת נעוריך אשר אתה בגדת בה וגו׳ (מלאכי ב׳, י"ג י"ד) כדלך געל אלמראה אלכאינה בעלהא פי הדה אלמנזלה. וקולה כי שחה וגו׳ יעני אן אלמגתמעין

---

[1]) כ"י אלשרה.

[2]) כ"י יערצא.

[3]) כ"י עכסאת.

אז תבין צדק ומשפט וגו׳ ואמא בלא תעלם מן עאלם פלים ינפע אלתפכר שיא וכדלך תעלם בלא פכר ותמייז לא ינפע שיא ובאגתמאעהמא יכמל אלמראד. וקולה כי יי׳ יתן חכמה הדא עטא בסבב והו אלטלב מתל קולה נותן לחם לכל בשר (תהלים קל״ו כ״ה) והו בסבב והו אלטלב ומתל קולה האני אשביר ולא אוליד (ישעיה ס״ו ט׳) ודלך בסבב. תם אכבר בעד הדא באן אלנפס תלתד באלחכמה כמא ילתד אלגסם במא יחסה אד קאל ודעת לנפשך ינעם ודלך אן אלנפס אנמא תדור עלי מלאדהא פאדא הי וגדת אלסרור ואללדה פי אלחכמה מע שרפהא ועזהא וטהארתהא ונטאפתהא פקד כמל להא גמיע מא תריד. ולכן בין לדה אלחכמה ולדה אלחאסה פרק והו אן אלחואס תלתד במא הו להא מן אלעארה במא יואקעהא ולדלך ינשט אליהא כל טבע ואלחכמה פלים ילתד בהא אלאנסאן אלא בעד תאמל ותצפח ולדלך לים ינשט אליהא כל טבע. פלהדה אלעלה כתב אלחכים הדא אלפצל ליצבר טאלב אלחכמה ויקול לה לא תטן אנך מן אול מא תעני בהא תגד נפעהא ותלתד בהא בל אצבר פאן להא מקדמאת תעבה פאדא ענית בהא וצלת בעד דאך אלי ראחה ולדה וסרור דאים. ואנמא מתל אלחאסה ואלחכמה פי סרעה אלאלתדאד ובעדה כמלך קצד בנא קצר אלדי יאכד אלפעלה ואלרזנאריין פי כל יום אגרתהם ויגתפעון בהא עלי סרעה ואלמלך פהו לא ינתפע בקצרה אלי מדה מן אלזמאן חתי תתם צנעתה לכן אלמלך אדא תם קצרה דאם לה אלנפע ואלסרור וכאן חיניד גמיע מנאפע אלפעלה קד תקצי. וקאל פי אכר אלפצל אן אלחכמה אדא דכלת פי קלב אלאנסאן צארת לה כאלחאפט תחפטה מן אלכטא הו קולה מזמה תשמר וגו׳[1]).

12 יחפטאנך[2]) מן טריק סו ורגל מתכלם בתקלב: 13 ואלתארכין
סבל אלמסתקים ואלדאהבין פי אלטרק אלמטלמה: 14 ואלסארין
בעמל אלשר והם יגדלון באלתקלב פיה: 15 ואלדין סבלהם עסרה
ראיגון פי מסאלכהם: 16 וינגיאנך מן אמראה אגנביה וגריבה לינה[3])
אקואלהא: 17 אלתארכה אלוף צבאיהא ועהד רבהא קד נסית:
18 וקד כפצת אלי אלמות ביתהא ואלי אלהאלכין מסאלכהא: 19 פכל
דאכליהא לא ירגעון ולא ידרכון סבל אלחיוה: 20 לקבל אן תסלך
פי טריק אלגיאד וסבל אלצלחין תחפטהא:

געלת פי אול אלקצה יכלצאנך לאני בנת אנתהית פי אלתפסיר אלי מזמה ותבונה פבדאת באלעטף עליהמא פקלת יכלצאנך ובדלך ינגיאנך. פממא בסטה אלחכים

---

[1]) ביאור: כונת הפרשה להורות שראוי לאדם לקנות החכמה בלמידה ואח״כ ידרשנה בעיון ובבחינה ובהתאחדם יחד יגיע אל חפצו והשם יתן לו החכמה באמצעית החקירה ותשמח בה הנפש כמו שישמח הגוף בתענוגיו רק ההפרש בין שמחת הנפש ושמחת הגוף שהראשונה לא תבא אלא אחר יגיעה אבל היא קיימת והשנית תבא במהרה ותכלה במהרה וזה דומה למלך שבנה פלטין והוא לא יהנה בו א״א אחר שנגמרה המלאכה והפועלים יקבלו את שכרם בכל יום אבל אחר זה אין להם עוד תועלת במה שבנו. ואמר בסוף הפרשה שאחר שבאה החכמה בלב האדם תהיה לו כשומר להצילו מן החטא.

[2]) בפירושו תרגם המלה הזאת יכלצאנך.

[3]) כ״י ב׳ לינת.

ב

1 יא בני אן קבלת כלאמי וכנזת וצאיאי ענדך: 2 ואצגית
ללחכמה אדנך ומלת קלבך ללפהם: 3 ואן דעות באלדהן ואעלנת
צותך ללפהם: 4 וטלבתהמא כטלב אלפצה ובאלדפאין פתשת עליהמא:
5 חיניד תפהם תקוי אללה ומערפה אללה תגד: 6 לאן אללה מעטי
אלחכמה ומן קולה אלמערפה ואלפהם: 7 ויכנז ללמסתקימין אלפקה
והו מגן¹) ללסאלכין פי צחה: 8 יחפט סבל אלחכם וטרק אבראר
יחרסהא: 9 וחיניד תפהם אלעדל ואלחכם ואלמסתקים וכל מסלך
גיד: 10 אדא דכלת²) אלחכמה פי קלבך ולדת אלמערפה לנפסך:
11 צארת אלהמה תחרסך ואלפהם יחפטך:

גרץ הדא אלפצל הו אן אויל אלעלום אכתסאב ותמאמהא באשר ותמייז ולדלך צדר אולא בני אם תקח אמרי וגו׳. תם קאל אם תבקשנה ככסף וגו׳ תם קאל אדא פעלת יא טאלב אלחכמה הדין אלאמרין אז תבין יראת ייי וגו׳

ואם לא תקנו ובא לידי תולי ימהר לרפא אותו קודם שיחזק כאבו וינקה את גופו מן הזוהמא ומותריו ואם המתין עד שגבר החלי באחד מאיבריו יכרת האבר או יכווה קודם שיתפשט החלי בכל גופו. ובדברי אמונת ירגיל אדם עצמו בקיום המצוות עד שיהיה כאילו לא ידע מהות הרע ותהיה לו עשיית הטוב כטבע שני ואם ירגיש שיצרו תוקפו ימנע עצמו מן הרע בהתרחקו ממנו כמו יוסף עם אשת אדוניו או בשבועה כמו שנשבע דוד שלא יהרוג את שאול ואם התחיל לחטוא יסור מהרה מחטאיו ואם נשתקע בהם יעשה תשובה ולא יחטא עוד. והארבעה אופנים האלה נמצאים גם כן בממשלת המלך שבתחלה ישים במדינות צבא ושרים נאמנים ואחר זה יבקש תחבולת כשיכנע המורדים את חילם ואחר זה כשיעשו מלחמה עמו ובסוף כשגברו אויביו אם נתרשל ולא עשה כלום. וכן במשא ומתן של התגרים ואצל החכמים במחלקותן שיהיו זהירים בהקדמותיהם ושיבקשו תחבולות להשמר מן טענות המתנגדים ולהשיב על הטענות כשבאו וכן אחר שנפסק הדין. והנה בכל אלה הדברים שהמשלנו להם דברי האמונה אף המדרגה האחרונה מתקבלת אבל בדברי האמונה עצמם המדרגה האחרונה שהיא התשובה אינה פחותה ובתנאי שתהיה שלמה. וכנגד אלו הארבעה אופנים נתן שלמה ארבע מדרגות למאמר החכמה אם שתכריז בשוקים או שתתן קולה ברחובות או שתקרא במצרי החוצות או שתדבר בפתחי הבתים שכל אחד מאלו ארבעה מקומות יותר רחב מהנזכר אחריו והקול הולך ומתמעט ואחר זה גינה בעלי האופנים האחרונים וקרא פתי למי שלא שמר עצמו ממה שהיה צריך להזהר ממנו וקרא לץ למי שלא ישגיח עד שתתחיל עליו הרעה וקרא כסיל למי שלא נזהר עד שנגמרה עליו הרעה לפי שלא שם לבו על המדרגות הקודמות. והשווה אחרית עזיבת התנהגה לשני דברים והם איד שהוא מורה על הצרות הבאות בעולם הזה ופחד שהוא מורה על העונש הבא מאת ה׳ על החטאים והעד שביאור שתי מלות אלו הוא נכון שהמשיל כאן איד בסופה ופחד בשואה ומדרך המקרא לדמות צרות העולם הזה בסופה ועונש העולם הבא בשואה. ואם יעזוב הכסיל כל תהנהגת יקרא אל החכמה ולא ימצאנה והחולה יאבד את גופו והמלך את ממלכתו והסוחר את ממונו והמתוכח חבירו יגבר עליו. והיותר קשה מכולם שיתמיד האדם על פשעיו ושלא יעשה תשובה. והזכיר כאן ההבטחה באמרו תשובון ר״ל אם תשובו וגו׳ וההפחדה באמרו יען קראתי וכו׳ וביים בהבטחה ושמע לי וכו׳ וענין זה שהחכם היודע לנהג עצמו בעולם הזה ישכן בטח מצרות העולם ובדברי האמונה לא יפחידהו המות ולא יגור מהכנס בעולם הבא.

¹) כ״י ב׳ כאלתרס.

²) כ״י ב׳ וצלת.

תרכה[מ]א מע אלתדביר אלמעי סמי כסיל אד גהל תלת טבקאת וכמא הדא אלכלאם פי אמור אלדניא משאהדא כדאך הו פי אמר אלדין מעקולא ולדלך ישבה עאקבה תרך אלתדביר וסוה(א) בשיין איד ופחד פאמא איד פהי אלמציבה אלדניאיה כמא קאל קרוב איד מואב לבוא ורעתו מהרה מאד (ירמיה מ״ח ט״ז) וקאל אל תבא בשער עמי ביום אידם (עובדיה י״ג) ואל תרא גם אתה ברעתו ביום אידו (שם) ואל תשלחנה בחילו ביום אידו (שם) ואשבאה דלך כתיר פמן תרך תדביר אלדניא חל בה דלך כמא קאל גם אני באידכם אשחק. ואמא פחד פהו עקאב אללה לתארכי אלדין כמא קאל פחדו בציון חטאים (ישעיה ל״ג י״ד) ואיצא שם פחדו פחד ונומר (תהלים נ״ג ו׳) ומא אשבה דלך פמן תרך תדביר אלדין חל בה דלך כמא קאל אלעג ביום פחדכם. ויויד תפסיר איד אנה פי אמור אלדניא אד שבהה בסופה וקאל ואידכם כסופה יאתה כמא סבילה אן ימתל מצאיב אלדניא ויקול בסער ביום סופה (עמוס א׳ י״ד) ואיצא וגלגליו כסופה (ישעיה ה׳ כח) ומא אשבההמא ויקוי תפסיר פחד אנה פי אמר אלאכרה אד שבהה בשואה וקאל בבא כשואה פחדכם כמא ישבה יום אלקיאמה אד יקול ומה תעשו ליום פקדה ולשואה ממרחק תבוא (שם י׳ ג׳) וקאל פי אלמאלם תבאהו שואה לא ידע (תהלים ל״ה ח׳) ואמתאל דלך. פאן אנסאק אלאנסאן מע גהלה חתי יהמל הדה אלארבעה תדאביר כלהא טלב אלחכמה בעד דלך פלם יגדהא כמא תקול באלמתל אז יקראנני ולא אענה ונו׳. פאן כאן אלתדביר פי טב פסד אלגסם ואן כאן פי מלך זאל ואן כאנת תגארה כסרת ואן כאן פי גדל גלב צאחבה. ואצעב מן דלך אגמע אן כאן פי דין ופאתתה אלתובה איצא פיבשר בטול אלעקאב. ונעל פי הדא אלמוצע תרגיב ותרהיב פאמא אלתרגיב פבקולה תשובו לתוכחתי וגו׳ באצמאר אם תשובו לתוכחתי ואלתרהיב פהו יען קראתי ותמאנו אלי אכר אלקצה מא כלא ושמע לי ישכן בטח פאנה מנצם אלי אלתרגיב. ופסרת הנה אביעה סארוי לאן הדה מן אלאלפאט אלעויזה אלתי ליסת מסתפיצה אן אלסין אלמואדה פי אלועד מקאמהא פי אלעבראני הן והנה[1]) אן יקול הנה ישכיל עבדי (ישעיה נ״ב י״ג) הנה יום יי̈ בא (שם י״ג ט) הן גוי לא תדע תקרא (שם נ״ה ה׳) ואשבאל דלך כתיר. וכמא רוע אלחכים וכוף אלנאפל ען אלתדביר במא יחל בה מן סו תדבירה נפלה כמא קאל כי משובת פתאים וגו׳ כדאך קדר אלמסתעמל אלתדביר פי אמר אלדין ואלדניא כמא קאל ושמע לי ישכן בטח וגו׳ פמן דבר אמר דניאה אמן אלעואקב פי מלכה או תגארתה או טבה או גדלה ומן כאן חדר מן אמר דינה לם יהלה אלמות ולא אלקדום עלי אלאכרה[2]).

[1]) לפי דעתנו הגאון רצה לומר שאין משתמשין הרבה באלו המלות בענין הסין הערבי שתורה על העתיד להיות כי על הרוב אלו המלות מורות על מה שנמצא עתה.

[2]) ביאור: אמרו תרנה נגזר מן הרנה והוא הבכריז. ואמרו שלות מלשון שלו בארמית. ואמרו פרי דרכם ענינו פרי דעותיהם. הנה ענין זאת הפרשה בהנהגת הדברים מראשיתם עד סופם שהמשתדל בה תהיה הצלחתו שלמה והמתרשל בה יפול ברעה. וההנהגה היא על ארבעה אופנים הראשון שלא יעשה אדם דבר שיכריחהו לתחבולה להנצל ממנו והשני שיבקש התחבולה אחר שעשה את הדבר וקודם שתבוא עליו הרעה והשלישי שיבקש התחבולה בעת שהרעה באה והרביעי שיבקש התקון אחר שנפסד ענינו וכל אחד מאלו האופנים יותר משובח מהאופן שלאחריו וכל אחד מהם יחלק לשני חלקים והם ההנהגה בדברי האמונה וההנהגה בדברי העולם. והמשל לדברי העולם כגון שיהיה האדם יודע בטבע המאכלים והרפואות וישמור בריאות גופו בשווי כחות מזגו ואם לא שת לבו על זה וגבר אחד מן המזגים ימהר לתקן גופו כדי שלא יחלה

פאחתאג אלי חילה מע ומתלה מן אמור אלדניא מן אהמל תדביר גסמה חתי יטהר פיה בעין אלאלאם[1]) אלדי אן הו תרכה אל אמרה אלי עטב ופסאד פאלוגה פי דלך אן יבאדר קבל אן יסתחכם אלוגע פיעאלגה ויסתנטף בלתה או פצלה. ומתלה מן אמור אלדין מן אהמל מגאנבה אלמעאצי חתי אל בה אמרה אלי אן אבתדא פיהא פאלצואב אן ירגע ען קריב קבל אן תבעד עליה אלמסאפה ופי מתל דלך יאמר אללה ויקול המלו לה׳ והסירו ערלות לבבכם איש יהודה ואיש ירושלם פן תצא כאש חמתי (ירמיה ד׳ ד׳). ואלראבע הי חילה בעד והי אלתלאפי אלדי יתלאפי אלאנסאן מא קד עמלה ומתאלה מן אמור אלדניא מן בדא בה מרץ פתרכה חתי אסתחכם פלא חילה לה אלא קטע אלעצו או אלכי או אלבט פאלאצלח אן ימתתל דלך ולא יצר בגמיע גסדה. ומתלה מן אלאמור אלדיאניה מן אסרף פי אלמעאצי חתי גמרתה פלא חילה לה אלא אלתובה בל הי אצלח מן אלתמאדי פי אלכטא ופיה יקול רב לכם מכל תועבותיכם בית ישראל (יחזקאל מ״ד ו׳). והדה אלארבעה צרוב אלתי וצפנא אסתעמאלהא פי אלטב כדלך אסתעמאלהא פי אלמלך ואלסלטאן פאמא אלאחתראז פהו שחנה אלמדן באלעסאכר ואלא יעקד לוא אלא ללאמנא מן אלנאס ומא נחי הדא אלנחו. וחילה קבל פהו כמא ישער אלמלך בשאר יקצד אלכרוג עליה וחילה מע פהי מע כרוגה באלחרוב ואלמלאחם וחילה בעד פהי בעד אלהזימה אן אהמלת אלאמור חתי תכון. ולכל ואחד מן הדה שרוח נכתצר דון שרחהא לילא נטול. וכדלך אסתעמאל הדה אלארבעה צרוב פי אמור אלתגארה עלי מא יעמלה אלאסתאדון פיהא לא אטול. ואסתעמאלהא פי אלנדל איצא ואלנטר בין ואצח ויעלמה אלנאטרון מן אלאחתראז באלמקדמאת אלתי תחפט אלמדאהב ודון דלך ענד אלשעור באלטען אנה ירד ודונהמא אדא הו ורד ודון אלגמיע בעד אלאנקטאע. פאי פן מן הדה אלפנון אעני אלטב ואלמלך ואלתגארה ואלגדל וצנאעה מתלא ושבהנא בה תוארת אלדיאנה כאן[2]) גאיזא גיר מסתנכר בל אוצע אלאבואב מן אמור אלדיאנה אלדי הו אלתובה לא[3]) יכון כסיסא נטיר הדא אלבאב מן גירה בעד אן תכון אלתובה (תובה) נצוחא והו אלצמאן אלא יעאוד אלכטא. פלמא כאן ללתדביר הדה אלארבע מנאזל געל שלמה לטהור אלחכמה ומכאטבתהא ארבע מנאזל אלאול פאלאול אקוי. קולה חכמות בחוץ תרנה תלקא אלאחתראז לאן אלמנאדי ינדר באלשי קבל כונה לדלך קאל תרנה וקולה ברחובות תתן קולה באזא חילה קבל אלדי אלאמר חיניד ואסע כאלרחבה אלואסעה ואלצות לה בעד אלאעלאן. וקולה בראש המיות תקרא מקאבל תדביר מע אלדי קד צאק אלאמר פיה כציק אלאזקה וליס פיה תתן קולה. ואלראבע בפתחי שערים יחאדי תדביר בעד אלדי הו אציק אלגמיע כפתח באב אלמנזל אלדי הו אציק מן אלזקאק וליס פיה אלא קול פקט אמריה תאמר לא תקרא ולא תתן קולה פכיף תרנה פאעלמנא אן אלאול פאלאול אפצל. תם דם אלתלאתה תדאביר אלמתאכרה באן סמי אצחאבהם פתאים ולצים וכסילים. פמן תרך אלאחתראז סמי פתי לאנה גפל ען שי כאן יגב אן יתנבה לה ומן תרכה ותרך אלתדביר [אלקבלי] סמי לין אד יתדאהא ויתק בראיה ומן

[1]) בכ״י אלאלם.
[2]) נראה שחסרו כאן איזה מלות שענינם גם האחרונה שבמדרגותם.
[3]) בכ״י אלא.

עטתי סארוי לכם ראי ואערפכם כלאמי: 24 לאגל מא דעותכם
פאביתם ומדדת ידי ולים מצג מנכם: 25 ואגדבתם גמיע משורתי ועטתי
לם תשאו: 26 אנא איצא אצחך בתעסכם ואהזו במגי מא פזעתמוה:
27 ואדא אקבל כאלדוי פזעכם ותעסכם באלזובעה יאתי וחל בכם
אלצר ואלציקה: 28 חיניד ידעונני ולא אגיבהם ויטלבוני ולא יגדונני:
29 בדל מא שנו אלמערפה ותקוי אללה לם יכתארו: 30 ולם יישאו
משורתי ורפצו גמיע עטתי: 31 פליאכלו מן תמרה מדאהבהם ומן
משוראתהם ישבעון: 32 לאן עתיאן אלגפל יקתלהם וזלה אלגהאל
תבידהם: 33 ומן קבל מני יסכן ואתקא ומודעא מן פזע אלשר:

פסרת תרנה תגארי לאני צרפתה מן קולה ויעבר הרנה במחנה (מ״א כ״ב ל״ו) אלדי הו אלמנארי. ואשתקקת ושלות מן קולה די יאמר שלו (דניאל ג׳ כ״ט) אלדי הו זלה בלגה אלתרגום. ופסרת מפרי דרכם מדאהבהם מתל היטיבו דרכיכם ומעלליכם (ירמיה י״ח י״א) ואשבאהה. גרץ הדה אלקצה אלתי פסרת נצהא פי אלתדביר ואלאסתעדאד מן אואיל אלאמור אלי אואכרהא פאן אלענאיה בדלך הי אלסעאדה אלתאמה ואהמאל דלך ואנפאלה גאיה אלשקא. ואלתדביר עלי ארבעה צרוב כל ואחד מקדם אגל ואצלח מן אלמוכר בעדה פאלאול תרך אלדכול פימא יחתאג אלי חילה ליתכלץ מנה. ואלתאני אלתמאס אלחילה בעד אלדכול פיה קבל ורוד אלאפה. ואלתאלת טלב אלחילה מע חדות אלאפה. ואלראבע טלב אלאצלאח בעד אלאפסאד והו אצעפהא ואכסהא וכל ואחד מן הדה ארבעה צרוב ינקסם קסמין תלקא אמור אלדין ואלדניא. וקד ינבגי אן נצע להא מתאלאת מן אלקסמין גמיעא ונקול אן מתאלהא מן אמור אלדניא אמא אסתדפאע אלחאגה אלי אלחילה פהו כאלאנסאן אלבציר בטבע אלאגדיה וקוי אלאדויה וצלאח אלריאצה פהו ידבר גסמה במא יסתדפע בה אלעלל אן תחדת פיה במא יעדל אלמזאג חתי לא תעלו סנה כיפיה עלי כיפיה. ומתלה מן אמור אלדין אלעבד אלעאלם במא אמרה אללה ונהאה אלדי ירוץ נפסה ריאצה אלטאעה ויעודהא פעל אלכיר חתי יציר להא דלך כאלטביעה אלתאניה פקד אמן אן ינלב[1]) שרהה או נצבה או איה כאנת מן דואעיה עלי דינה וקד צאר כאנה מא יערף אלשר ופי מתלה יקול לבב עקש יסור ממני ונומר (תהלים ק״א ד׳). ואמא חילה קבל פמתלהא מן אמור אלדניא כמן לם יען בתעדיל כיפיאת מזאגה חתי שער בגלבה אלדם פלמא שער בדלך תכוף אן תנצב אלי בעץ אלאעדא פתחדת אחמאמא[2]) או מא אשבה דלך ממא שאנהא אן תפעלה פבאדר בתנקיצהא או בתטפיתהא. ומתלה מן אלאמור אלדיאניה מתל מן לם יטבע נפסה באלעאדה עלי אלאשמיזאז מן אלמעאצי לכנה למא חס באלמעציה אנהא תחצר בין ידיה אעתצם וקטע אלמאדה בבעד או בימין או במא אשבה דלך ממא יחסמה ען פעלה כמא חסם דוד אלטמע בקתל שאול בקולה חי יי כי אם יי ינפנו (שמואל א׳ כ״ו י׳) וכמא דפע יוסף טמע סידתה באלהרב אד קאל וינס ויצא החוצה (בראשית ל״ט י״ב) ומא שאכל דלך. ואמא חילה מע פהו למן תרך אלאמרין אלאולין והמא אלאחתראז וחילה קבל

---

[1]) בכ״י יבלג.

[2]) בכ״י אחאמא.

אלאסד אד יקול עלה אריה מסבכו ומשחית גוים נסע יצא ממקומו לשום ארצך לשמה ועריך תצינה מאין יושב (ירמיה ד׳ ז׳) לפלטת מואב אריה ולשארית אדמה (ישעיהו ט״ו ט׳) הנה כאריה יעלה מגאון הירדן אל נוה איתן כי ארגיעה אריצם (ירמיה נ׳ מ״ד) וישבההם איצא באלנסור אד יקול ישא יי׳ עליך גוי מרחוק וגו׳ (דברים כ״ח מ״ט) הנה כנשר יעלה וידאה וגו׳ (ירמיה מ״ט כ״ב) יעופו כנשר חש לאכול (חבקוק א׳ ח׳) ואשבאה דלך. ובעד מא וצף לה עאקבתה(א) ירסם פי דלך ארבעה פואסיק אתנאן תנביה ואתנאן מתל פאלאול ואלתאלת תנביהאן קאל פיהמא כי רגליהם לרע וגו׳ והם לדמם וגו׳ מגמועהא אנהם יסארעון ליספכו אלדם יטנון אן דם גירהם הם יספכון ואנמא הי דמאוהם ואנפסהם במא קד אוקעו אנפסהם פי שדיד עקאב אללה אלדי לא יכלצהם מנה אצעאף דלך אלתואב אלדי בסבבה הם יקתלון כמא קאל כספם וזהבם לא יוכל להצילם ביום עברת יי׳ (יחזקאל ז׳ י״ט). ואלפסוק אלתאני ואלראבע המא אלאמתאל קאל פיהמא כי חנם וגו׳ כן ארחות וגו׳ מולפהמא אן אנתראר אלאנסאן באלטלם יראה אלעקל אנה מואז לאנתראר אלטאיר באלחב פיוקעה פי אלפך. ודלך אן אלטאיר אלדי הו בעל כנף יחסב אן אלחב אלדי פי אלשרך נצב מנאנא פינקץ עליה וליס יעלם אנה אנמא געל ליאכד נפסה כדאך אלמאל אלחראם ואלטמע יתוהם אלאנסאן אנה ימתסבה מנאנא ואנמא בנפסה יכתסב דלך את נפש בעליו יקח וקד קאל פי אלזנא מתל הדא כמהר צפור אל פח ולא ידע כי בנפשו הוא (משלי ז׳ כ״ג). וקד וגדנא פי מואצע מן אלמקרא פואסיק לא תנעטף עלי אלאקרב[1]) אליהא בל עלי אלדי קבלה כמא קאל עיני ה׳ אל צדיקים ואזניו אל שועתם פני יי׳ בעשי רע צעקו וה׳ שמע (תהלים ל״ד ט״ז—י״ח) הדא נסק אלמכתוב ואמא נטאם אלמקצוד פהו עיני יי׳ אל צדיקים צעקו ויי׳ שמע פני יי׳ בעשי רע. וכדלך האהנא אלתרתיב אלמראד כי רגליהם והם לדמם יארבו וגו׳ כי חנם כן ארחות. ופסרת מזרה הרשת מבסוט לאן אלאצל תדריה ולמא לם תטלק אללגה אלמכרג אליהא דלך עלי אלשרך נקלתה אלי אלבסט[2]). תם קאל

20 אלחכמה תנאדי פי אלסוק ופי אלרחאב תעלן צותהא:
21 ופי רווס אלאזקה תדעו ופי פתוח אלאבואב פי אלקריה תקול
אקואלהא: 22 אלי מתי יא גפל תחבון אלגפלה ואלדהאה קד תמנו
אלדהא לאנפסהם ואלגהאל ישנון אלמערפה: 23 ואן רגעתם אלי

[1]) בכ״י אלקרב.

[2]) ביאור: סיפר החכם בזאת הפרשה מה שיעורר את האדם להרע לגנוב ולרצוח והוא תאותו לתענוגי העולם הזה ובזה ירגיל את נפשו להרוג ולגזול עד שירחיק ממנה התנינה והרחמים שהם בטבעו ויהיה כקבר שאינו מתאבל על המת הנקבר בו וזה נראה לעין ממדות הרשע שהוא אכזרי כאריה טורף או כנשר אשר יחוש עלי אכל. ואחר זה מביא החכם ארבעה פסוקים חצים הערה וחצים משל והראשון והשלישי הערה שהרוצח חושב שהוא ממית אחרים והוא הורג ומאבד את נפשו לפי שהאל יעגישהו והשני והרביעי משל שהרשע הוא כצפור הרואה גרגרים על הרשת ויחשוב שהם ניתנו לו חנם וימהר לאכלם ויפול בפח. וחילוף סדר הפסוקים נמצא הרבה במקרא. ותרגמתי כאן מזרה בלשון פרושה מפני שאי אפשר לומר בלשון ערבי על הרשת שהיא מזורה (ר״ל לשון זריית נופלת על התבואה ולא על הרשת).

ואמך ותורתם ואל תטשם. וקולה כי לוית חן וג' אראד בה אן אלעלם ואלדין גמיעא המא זין אלאנסאן פי אלדארין גמיעא כמא יתזין באללוא ואלעקוד. פאמא פי דאר אלדניא פהו מא יפזע אלנאס אלי אלעלמא ענד כל נאיבה ויקבלון ראיהם ומשורתהם ופתיאהם ויחקרון אלנהאל ויכסונהם. ואמא פי אלאכרה פאן אלמתיב עז וגל יגאזיהם באחסן אלגזא עלי מא כדו ושקו חתי שחדו אפכארהם ותחפטו כתבה ועקלו ען[1]) אמרה ונהיה סכיף אנהם אצאפו אלי דלך אסתצלאח אלנאס לטאעתה ואסתרדאדהם מן אלכטא[2]). תם קאל

10 יא בני אן כדעוך אלכטאון פלא תש[3]) דלך: 11 באן יקולו
תעאל מענא נכמן לדם נטאלע בריא מגאנא: 12 נהלכהם כאלת׳רי
אחיא וצחאחא כוארדי אלביר: 13 כל מאל עזיז נגדה ונמלא ביותנא
נהבא: 14 ואלק סהמך פי מא בינגא וקסט ואחד יכון לגמיענא:
15 יא בני לא תמץ׳ פי טריק מעהם אמנע רגלך מן סככהם: 16 לאן
ארגלהם ללשר תחאצר והם יסרעון לספך אלדם: 17 וכמא אן אלשרך
מבסוט מגאנא ענד כל די גנאח: 18 והם אנמא לדמאיהם יכמנון
ומטאלעון אנפסהם: 19 כדאך סביל כל טאמע טמע[4]) דאך נפס
צאחבה יאכד:

חכי אלחכים פי הדה אלקצה אלדואעי אלתי תדעו אלטאלמין אלי אלטלם ואלסרק ואלקתל והי אלכלב עלי אמור אלדניא ואלשרה אליהא ואלחכרה ואלסרף מן ערוצהא כמא קאל כל הון יקר נמצא. ואדא וצע אלאנסאן הדא פי פכרה ראץ׳ נפסה ריאצה אלאסתכלא באלאקדאם עלי קתל אלנפוס ואכד אלאמואל כמא קאל נארבה לדם חתי יצארע כלק אלחנה ואלרחמה אללדין פי טבעה ויקאומהמא ויציר כאלקבר אלדי לא תקאל עליה אלחנה למית ולא אלארת׳א כמא קאל נבלעם וג' והדא משאהד מן אכלאק אלטאלמין אנהם לא יחנון ולא ירת׳ון למן יטלמוה כטבע אלבהאים אלמפתרסה ואלטאיר אלגארח כמא קאל פיהם הוי עיר דמים כלה כחש פרק מלאה לא ימיש טרף (נחום ג' א') וקאל אריה טורף בדי גורותיו ומחנק ללבאותיו וימלא טרף חוריו ומעונותיו טרפה הנני אליך נאם ייי צבאות והבערתי בעשן רכבה וכפירך תאכל חרב (שם ב' יג—יד). פאדא אלהם אלאנסאן נפסה אלטלם אסתגרק חנתה ורחמתה פי חנקה וקסותה וגלב טבע אלבהאים עלי אלנפס פמת׳ל באלבהאים ולדלך תגדה ימת׳ל פי אלכתאב מת׳ל אלמלוך אלטאלמין באפתראס

---

[1]) בכ״י ענה.

[2]) ביאור: אמרו שמע בני וכו׳ טעמו שמע בני מוסר אביך ואמך ותורתם ואל תטשם מפני שהמוסר אינו מיוחד לאב והתורה אינה מיוחדת לאם וכן מנהג העבריים בכל מקום לחלק שני ענינים בין שני אישים אעפ״י ששניהם מוסבים אל שניהם. ואמרו כי לוית חן וגו׳ ענינו שהמדע והאמונה מקשטים את האדם בשני עולמות בעולם הזה מפני שבמאורעות יבקשו עצה מהחכמים ובעולם הבא השם נותן להם שכר אחר שעמלו ויגעו ללמוד תורתו ולשמרה ולהבינה וכל שכן אם הוליכו את האחרים בדרך ישרה והשיבום מן החטא.

[3]) בכ״י ב׳ וגו׳ תשא.

[4]) בכ״י א׳ טמעה.

באלחכמה ואלאדב אלא גאהל ודלך אן אלאדב מן אנכרה מן אלנאס פקד אבאח אלתעדי ואנמא יביח אלתעדי לאנה ענדה יסר אלמתעדי פאן כאן אלאמר עלי מא יקול אן כל שי יסר אלטבע פהו חכמה ומא יולמה פהו גהל פאן אלגור ואלתעדי יסראן אלטאלם ויולמאן אלמטלום פקד וגב אן יכונא חכמה וגהל מעא והדא אלקול פי גאיה אלגהל לא יטלקה אלא גאהל פקד תבין גהל מן אנכר אלאדב. וכדלך מן אנכר אלחכמה פקאל אני קד עלמת אן אלחכמה לא תנפע אד ליס להא חקיקה פקד אקר באן האהנא עלמא קד כשף לה חקיקה מא פיכון פציח קולה אן אלעלם יוגב חקיקה הי אן אלעלם לא יוגב חקיקה והדא מבאלגה פי אלגהל לא יקולהא אלא גאהל[1]. תם קאל

8 אסמע יא בני אדב אביך ולא תדר דלאלה אמך: 9 פאנהמא
לוא מן הואדה עלי ראסך ועקוד עלי גבבך:

מן עאדה אלעבראניין אן ינסבו שיין אלי שבצין במעני אנהמא גמיעא מנסובאן אלי כל ואחד. דלך כקול אללה עז וגל אור זרוע לצדיק ולישרי לב שמחה (תהלים צ״ז י״א) לם ינף מא אונבה ללצדיק ען ישרי לב ולא מא אונבה לישרי לב ען אלצדיק בל אלגמיע לכל ואחד מנהמא פיכון אלנטאם אור ושמחה זרועים לצדיק ולישרי לב כדלך האהנא לם יפרד אלאב במוסר ואלאם בתורה בל כלאהמא מנסובאן אלי אלאם ואלאב פיכון נטאם אלתפסיר שמע בני מוסר אביך

---

[1]) ביאור. קרא לזה הספר משלי לפי שהשכל ממשיל מה שנעלם מן הטבע למה שהוא גלוי לשניהם (ועיין פתיחת ד׳ 5) וחכמה היא מה שהוא ברור לשכל והמוסר מה שייסר בו השכל את הטבע ויזהירהו וזה יהיה בארבעה דברים. הראשון אמרי בינה וזהו הבחינה. השני לקחת מוסר וזהו שמיעה ולמידה והלמידה על ארבעה פנים והם הראשון השכל והוא מה שאמתתו ברורה מעצמו כמו חכמת החשבון והשני צדק והוא מה שילמד התלמיד בראיות נכוחות כמו חכמת ההנדסה והשלישי משפט וזהו עניני המצות וההזהרות השכליות והרביעי מישרים וזהו עניני המצות וההזהרות השמעיות. והדבר השלישי לתת לפתאים ערמה וג׳ שישתמשו בעיונים לקבוע אותם במחשבה לפי שהפתאים לא ישימו לבם עליהם (ועיין פתיחת ד׳ 8) והנער הוא היותר צריך לזה לפי שאין לו נסיון. הרביעי ישמע חכם וגו׳ וזה מוסב על כח השמירה וצריך שיחזור אדם תמיד על מה שכבר למד שישתמש בתחבולות שלא ישכח לימודו כמו כללי החכמים ומסורות הסופרים וחילוקי מאמרי הפילוסופים. והשכל יקריב אל הטבע מה שהוא רחוק ממנו בארבע דרכים וכל אחת מהם חזקה מן הקודמת לו והם הראשונה משל כמו משלי יותם ויואש מלך ישראל והם משלים המדברים במה שאינו בנמצא והשנית מליצה והוא פתרון המשלים שאפשר לבארם על פנים שונים וצריך לבחור מביניהם בפתרון האמת כמו שפתר יוסף לפרעה חלום שבע פרות וחלום שבע שבלים והחליף וסדרם ואמר שהפרות הטובות הן שאכלו השבלים הטובות וזה סימן לשני השבע והפרות הרעות הן שאכלו השבלים הרעות וזה סימן לשני הרעב וכן פתר המדיני חלום חברו ודניאל שני חלומות נבוכדנצר והשלישית דברי חכמים והם המשלים שימשל השם לבני אדם על יד נביאיו והם נותנים את פתרונם וכמו שסיפר נתן לדוד מעשה שני אנשים וכמו שסיפר השם על יד ישעיהו מעשה כרמו והרביעית חידות והם המשלים שימשול השם והוא בעצמו יבאר את ענינם כמו שמצאנו ביחזקאל הנשר אשר בלבנון. ואמרו יראת ה׳ ראשית דעת אין טעמו שיראת ה׳ קודמת לדעת אלא שהדבר הראשון שהדעת מחייבת את האדם בו והיותר הנכבד היא יראת השם. ואמרו ומוסר אוילים בזו ענינו שלא ימאס המוסר אלא האויל לפי שהוא אומר שהחכמה מה ששמח הטבע והכסילות מה שיכאיבהו ואיננו מבין שהחמס המשמח את העושק מכאיב את העשוק ויתחברו חכמה וכסילות בדבר אחד וזה נמנע והמכחיש בתועלת בחכמה אומר זה בחכמתו ומודה כן על מציאות חכמה אחת.

לם יאב דלך. ואלתׄאלתׄ לתת לפתאים ערמה והו אסתעמאל אלכׄאטר לאן גמיע מא תחצׄרה אלכׄואטר מן שאן אלאנסאן אן יכון גאפלא ענה קבל אנתצאבה פי אלאוהאם פלדלך קאל פיה פתאים ולקבהא[1] בנהצׄה לאנהא תנהץׄ[1]) אלפכר ותחרכה חתי יגול. ופצח פי הדׄא אלבאב בקול לנער לאן אלאחדאתׄ לם תמר̈ עליהם אלתגׄאריב אלכׄתׄירה̈ פהם יחתאגון אלי פצׄל אסתעמאל אלכׄאטר ליקום דלך להם כאלכׄטוב אלמגׄרבה̈. ואלראבע ישמע חכם ויוסף לקח דלך קוה̈ אלחפטׄ ואלדכר והי תחתאג אלי סיאסתין אלאולי אן יכון אלמתעלם מע אזדיאדה פי כל וקת מן אלעלם לא ידע מדׄאכרה̈ מא תקדם מן דלך ופיהא יקול ויוסף לקח ואלתׄאניה̈ יחתאג אלי חיל ולטף ותדביר כיף יחרסהא חתי לא תנסא ודלך אלגׄואמע אלתי תפעלהא אלעלמא פאמא אלספרא פוצׄעו אלמאסראת ואשבאההא ואלפלאספה̈ קסמו כלאמהם אקסאמא. תׄם וצף עלם אלתקריב אלדי בה יקרב אלעקל ללטבע מא בעד ענה פקאל אנה יכון עלי ארבעה̈ צׄרוב משל ומליצה דברי חכמים וחידותם. פאמא משל פהו כמא צׄרב יותם לאהל שכם הלוך הלכו העצים למשח עליהם מלך (שופטים ט׳ ח׳) וגמיע אלקצה̈ וכמא צׄרב יואש מלך ישראל מתׄלא לאמציה מלך יהודה החוח אשר בלבנון (מלכים ב׳ י״ד ט׳) וגמיע אלקצה̈ והדׄא אצׄעף אלאקסאם אדׄ כאן טׄאהרה לים כונה ממכנא אלבתה̈. ואקוי מנה מליצה לתאויל אלאמתׄאל אלמצׄרובה̈ אלתי תחתמל וגוהא כתׄירה̈ פיקצד מנהא אלצחיח כמא תאול יוסף חלם שבע פרות ושבע שבלים (בראשית מ״א כ״ה כ״ו) ודׄאך באן חל אלתאליף וולפה תאליפא אכׄר פקאל שבע פרות טובות תאכל שבע שבלים טובות הדׄא ידל עלי כצב ושבע פרות רעות תאכל שבע שבלים רעות הדׄא ידל עלי גדב וכמא תאול אלמדיני חלם רפיקה אדׄ יקול והנה צליל לחם שעורים (שופטים ז׳ י״ג) וכמא עבר דניאל חלם נבוכדנצר אלאול ואלתׄאני. ואקוי מנה דברי חכמים והי אלאמתׄאל אלתי יצׄרבהא אללה עז וגל עלי יד אנביאה כקולה לדוד על יד נתן שני אנשים היו בעיר אחת (שמואל ב׳ י״ב א׳) וסאיר אלקצה̈ ואקתצׄאה אלחכם וכקולה על יד ישעיהו ען ישראל כרם היה לידידי (ישעיה ה׳ א׳) וסאיר אלקצה̈ ואקתצׄא אלאמה̈ אלחכם. ואקוי מן דלך וחידותם והי אלאמתׄאל אלתי יצׄרבהא אללה נסכׄתין אלמתׄל ותפסירה כמא יקול ליחזקאל בן אדם חוד חידה ומשל משל ואמרת כה אמר ה׳ אלהים הנשר הגדול וגו׳ (יחזקאל י״ז ב׳, ג׳) תׄם פסר דלך אדׄ קאל אמר נא לבית המרי הלא ידעתם מה אלה (שם י״א) וסאיר אלתפסיר פעלי הדׄה אלארבעה̈ אשיא יכון אלתמתׄיל ואלתאויל. ואמא קולה יראת יי׳ [ראשית דעת] פאנהמא לם יעניא בדלך אן אלתקוי אסבק מן אלמערפה̈ לאנה מן אלמחאל אן יכון תקוי בלא מערפה̈ ולכן מענאהמא פי דלך עלי מא רסמנאה אן אלמערפה̈ אול מא תוגבה ואגׄלתה ואשרפתה[2]) תקוי אללה גל גלאלה פכמא תקע ללאנסאן אלמערפה̈ פקד וקע לה וגׄוב אלטאעה̈ תלאותהא ועקיבתהא סוא. וקולה חכמה ומוסר אוילים בזו הו מן אקואלה אלחתם[3]) יעני בדלך לא יזרי

---

[1]) הגאון השתמש כאן בלשון נקבה ונראה שכיון בדעתו למלת אלכׄואטר ואפשר שצריך להיות גם בתחלה אלכׄואטר במקום אלכׄאטר.

[2]) ר״ל מה שתחייב החכמה קודם כל דבר הוא יראת ה׳ והחכמה תרומם ותגשא אותו.

[3]) עיין בפתיחה דף 10.

[אלגז אלאול מן כתאב טלב אלחכמה]

א

1 אמתאל סלימאן אבן דאוד מלך אל אסראיל: 2 לתעריף
אלחכמה ואלאדב ותפהים אקואל אלדהן: 3 וקבול אלאדב אלעקלי
ואלעדל ואלחכם ואלמסתקים: 4 ואעטא אלגפאל אלנהצה ואלחדת
אלמערפה ואלהמה: 5 יסמע דלך אלחכים פיזדאד בתא ואלפהם
יכתסב אלחיל: 6 לתפהים אלמתל ואלפטנה כלאם אלחכמא
ואחאדיתהם: 7 תקוי אללה אול מא תאמר בה אלמערפה אלחכמה
ואלאדב פאלגהאל אזרוהמא:

לקב הדא אלכתאב באנה אמתאל עלי מא קדמנא אן אלעקל אדא הו קצד תאדיב אלטבע מתל לה מא הו טאהר ללעקל כפיא ען אלטבע במא הו טאהר להמא גמיעא וקאל לה אן הדא מתל הדא ולדלך אתבעה בקולה לדעת חכמה ומוסר. פאמא חכמה פהו מא טהר ללעקל וצח ענדה ואמא מוסר פהו אלאדב אלדי יודב הו בה אלטבע ויכפה ויעפה. פוצף אלחכים אן הדא יכמל באגתמאע ארבעה אשיא. אלאול להבין אמרי בינה והו אלתמייז אלדי בה יפהם אלצואב מן אלכטא. ואלתאני לקחת מוסר השכל והו אלקבול אעני אלתעלם וקד יסמי איצא בדלך אד יקול את כל דברי אשר אדבר אליך קח בלבבך (יחזקאל ג׳ י׳) וקאל איצא קח נא מפיו תורה (איוב כ״ב כ״ב). וגמע פי הדא ארבעה אשיא השכל צדק ומשפט ומישרים פאמא השכל פהו מא יתעלמה אלמתעלם מן אלחכים מן אלאמור אלמעקולה אלתי תקום בנפסהא כקסמה אלעדד ואלמקאבלה ואלגדר פאנהא תעריג באנפסהא אן אלמאיה תקאבל אלמאיה ואן אלמאיה נצף אלמאיתין. ומעני צדק הו מא יקבלה אלמתעלם בחגה עאדלה אעני במסתכרג מן מחמול ומוצוע כאלאשכאל אלהנדסיה אלתי מנהא מא יעלם בחגה ומנהא באתנתין ומנהא בתלאת ומא פוק דלך. ומעני משפט מא יתלקנה אלמתעלם מן אלאמור אלדיאניה אלתי יקצי בהא אלעקל פיאמרה בכל מא קד גרסה אלבארי פי עקלה מסתחסנא וינהאה ען כל מא רכבה אלפאטר פי תמייזה מסתקבחא ולדלך סמי משפט. ומעני מישרים הי אלשראיע אלתי לא יוגבהא אלעקל ולא ימנעהא בל הי ענדה מסתקימה אן גא אלכבר בפעלהא או בתרכהא

חכמה ולב אין. ואלת̇אני מחבה̈ אלחכמה̈ ואלאשתיאק אליהא פאן ד̇לך יעינה עלי תעלמה פיה יקול אהב מוסר אהב דעת ופי צ̇דה̇ יקול פורע מוסר מואס נפשו. ואלת̇אלת̇ לקא מוקף̇ יוקפה עליהא ומבצר יבצרה איאהא פי ד̇לך יקול הולך את חכמים יחכם וג׳ ופי תרכה יקול לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך. ואלראבע כפאיה̈ אלמכאסב ואלמעאיש חתי יכלו אלקלב להא קאל פי ד̇לך הכן בחוץ מלאכתך וג׳. ואלכ̇אמס מדה̈ מן אלזמאן יחתאג̇ טאלב אלחכמה̈ אליהא ליצ̇ם פי כל ג̇ז מנהא כלמה̈ מן אלחכמה̈ אלי אכ̇רי קאל פיהא אשרי אדם שמע לי לשקד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי. פמן סעד באג̇תמאע אלכ̇מסה̈ וכמאלהא פטובאה פאנה קד וקף̇ אלכ̇יר ואלרצ̇א והו לא מחאלה̈ יג̇ד אלחכמה̈ וינאלהא ופיהא יקול אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק̇ תבונה.

ולב אין (משלי י״ז ט״ז). והשני שיאהב החכמה ושתחשוק נפשו בה לפי שזה יהיה בעזרו ללמדה ובזה אמר אוהב מוסר אוהב דעת (שם י״ב א׳) ובהפך זה אמר פורע מוסר מואס נפשו (שם ט״ו ל״ב). והשלישי שימצא רב שילמדהו וחכם שיחכימהו בזה אמר הולך את חכמים יחכם (שם י״ג כ׳) ובמי שאינו רוצה במלמד אמר לא יאהב לץ הוכח לו אל חכמים לא ילך (שם ט״ו י״ב). והרביעי שיספיקו לו קניניו למחיתו כדי שיהיה לבו פנוי לחכמה בזה אמר הכן בחוץ מלאכתך וגו׳ (שם כ״ד כ״ז). והחמישי שיהיה לו הזמן הצריך למבקש חכמה כדי שיוסיף בכל עת חכמה על חכמתו בזה אמר אשרי אדם שומע לי לשקוד על דלתותי יום יום לשמור מזוזות פתחי (שם ח׳ ל״ד). ומי שזכה לאלו החמשה דברים יחד בשלימותם אשרהו מפני שהאל נתן לו הטוב והחסד והוא בלי ספק ימצא החכמה ויגיע אליה ועליו נאמר אשרי אדם מצא חכמה ואדם יפיק תבונה (שם ג׳ י״ג).

אנהמא מפתרקתאן והמא מתצלתאן קולה נחלה מבהלת בראשונה אחריתה לא תבורך הו מוצול במא קבלה מקלל אביו ואמו ידעך נרו באשון חשך ותכון נחלתה מדהשה פי אולהא ולא יבורך לה פי עאקבתהא וכדלך את נפשע מקרית עז וכדלך בכל עת אהב הרע מתצלה במא קבלהא כמא סאפסר ענד תוסטי אלכתאב. ואלת'אני עשר תעריף טאלב אלחכמה כיף יטלבהא פרד להדא אלבאב מקאלה כבירה מן דברי אגור בן יקה אלי אכר אלקצה. ואלדי דעאה אלי הדא הו אנה עלם מן טאלב אלחכמה אנה יקצד נחוהא בצראה וחדה פאדא הו כרג אליהא סגאה תחיר ולם ידר מא אלדי יצלח אן יכוץ פיה ויסל ענה ומא אלדי לא יצלח כדאך מן אגל אנה ליס ידרך. פעמד אלחכים אלי מא לא סביל אלי אלוקוף עליה מן [אלעלום] פקטעה ועזלה נאחיה וקאל ללטאלב לא תסל ען הדא פאן כוצך פיה תעב ושגל ודלך הו עלם אלאבדאע ואלאכתראע וטבע אלאשיא מן אלאצל. פקאל פי דלך אנמע אנה ללה עז וגל מתפרד בה ואן אלנאס אגמעין יעגזון ענה הו קולה כי בער אנכי מאיש וג׳ ולא למדתי חכמה וג׳ מי עלה שמים וירד וג׳ כמא סאשרח הדה אלפואסיק פי מואצעהא שרחא שאפיא. פלמא עזל אלחכים הדה נאחיה אלתפת חיניד אלי טאלב אלחכמה פקאל לה ולכן סל עמא בעד הדה אלחכמה ממא אמרך רבך ונהאך הו קולה כל אמרת אלוה צרופה וג׳ אל תסף על דבריו וג׳ וממא נקל אליך אבאוך בקול אל תלשן עבד אל אדניו אלי אכר אלקצה כמא סאשרחהא אדא וצלת אליהא אן שא אללה.

ולדלך לקבת הדא אלכתאב בכתאב טלב אלחכמה לאנה ימחץ טאלבהא אלנצח כיף יצל אליהא. ואקול יחתאג טאלב אלחכמה אלי כמסה אשיא בהא יחצל לה מראדה. אלאול אן יכון דכיא ודלך אן תכון קריחתה קאבלה ללעלום פיהא יקול שלמה בלב נבון תנוח חכמה ופי כלוהא יקול למה זה מחיר ביד כסיל לקנות

והם מחוברים הוא אמרו נחלה מבהלת בראשונת אחריתה לא תבורך (משלי כ׳ כ״א) והוא דבוק למה שקדם לו מקלל אביו ואמו ידעך נרו באישון חשך (שם כ׳) ותהיה נחלתו מבהלת וגו׳ וכן אמרו את נפשע מקרית עז (שם י״ח י״ט) וכן בכל עת אהב הרע (שם י״ז י״ז) מחוברים למה שקדם להם כמו שאבאר בתוך הספר. והשנים עשר הודעה למבקש החכמה איך יבקשנה והפריד לזה השער מאמר גדול מדברי אגור בן יקה (שם ל׳ א׳) עד סוף הפרשה. ומה שעוררהו לזה הוא שידע שהמבקש החכמה ידרוש אותה בשקידה ובחשק לבו ובצאתו אליה פתאום הוא מבולבל ואינו יודע איזהו דבר הוא טוב שישתקע בו ויחקרנו ומה שאינו ראוי לזה לפי שאי אפשר להגיע אליו. ועמד החכם על הידיעות שאי אפשר לחשיגן והפרידם והרחיקם ואמר למבקש אל תחקור בהן מפני שאם תשתקע בהן תיגע לריק והן ידיעת היצירה והבריאה ועל מה הטבעו הדברים בתחלתם ובראשיתם. ואמר שכל אלו מיוחדות לאל יתברך לבדו ונמנעות מבני אדם והוא אמרו כי בער אנכי מאיש וגו׳ ולא למדתי חכמה וגו׳ מי עלה שמים וירד וגו׳ (שם ל׳ ב׳—ד׳) כמו שאבאר בביאור מספיק אלו הפסוקים במקומם. ואחר שהרחיק החכם אלו הידיעות פנה אל מבקש החכמה ואמר לו אבל תחקור על מה שאחר זאת החכמה וזהו על מה שצוה האל ועל מה שהזהיר ממנו והוא אמרו כי אמרת אלוה צרופה וגו׳ אל תסף על דבריו (שם ה׳—ו׳) ועל מה שמסרו לך אבותיך באמרו אל תלשן עבד אל אדוניו (שם י׳) עד סוף הפרשה כמו שאבאר אותה כשאגיע אליה אם ירצה האל.

לפיכך קראתי שם הספר הזה ספר דרישת החכמה לפי שהוא נותן למבקש החכמה העצות היותר טובות איך ישיגנה. ואומר שהמבקש החכמה צריך לחמשה דברים אשר בהם ימלא את חפצו. הראשון שיהיה לבו טהור וזה שיהיה טבעו ראוי לקבל הידיעות ובזה אמר שלמה בלב נבון תנוח חכמה (שם י״ד ל״ג) ואם אינו ראוי לזה אמר למה זה מחיר ביד כסיל לקנות חכמה

ונדה אלחכים והו מונוד כדאך בין אלנאס הו קולה עשיר ברשים ימשל וגו׳ וקולה חכם בעיניו איש עשיר פאן הדה מן אלחכים לא אמר ולא נהי ואנמא הו הכאיה אלונדאן קאל תרי אלמיאסיר עלי הדה אלצפה וכדלך קולה לא יחפץ כסיל בתבונה וגו׳ צפה אלמונוד. ואלכאמס קול מכרנה מכרג אלעאם ומענאה כאץ הו קולה מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו׳ ושרחה כם מן דאע לצאחבה בצות עאל באלנדאה פי דלנה והי לה ענדה פריה מחסובה יעני פי נפסה פיציר הדא ואמתאלה נטיר אלפואסיק אלמכתוב פי אולהא יש מתל יש מפזר וגו׳ יש מתעשר וגו׳. ואלסאדס קול הו חתם עלי כל חאל הו קולה מכסה פשע מבקש אהבה ארא אכרג אלי אלתפסיר קיל לא ינטי אלגרם אלא טאלב מחבה מתלה לחכם לב יקרא נבון לא יקאל פהם אלא לחכים. ואלסאבע קול יטן באנה כבר והו אמר או נהי הו קולה תועבת מלכים עשות רשע אנמא שרחה ינב אן יכרה אלמלוך עמל אלטלם אן אלכרסי יתבת בעדל וכדי רצון מלכים שפתי צדק ינב אן ירתצי אלמלוך אקואל אלצדק. ואלתאמן תמתיל שי גליל במא הו ארני מנה ואנמא מענאה אן הדא אגל מן הדא הו קולה מגדל עז שם ה׳ וגו׳ שרחה אן אסם אללה אגל מן מגדל עז אליה יחאצר אלצאלח פינצר. ואלתאסע אצאפה שי יקצד אעלאמנא איאה אלי שי הו משהור ענדנא ואלתסויה בינהמא הו קולה שמן וקטרת ישמח לב וגו׳ ועבארתה כמא אן אלדהן ואלבכור אוכד לפרחה אלקלב מן אחדהמא כדאך משורה אלצאחב אחלא מן משורה אלנפס וחדהא. ואלעאשר קול יטן סאמעה אן ליס פיה אסתתנא ופיה אסתתנא מנטו הו קולה התרפית ביום צרה וגו׳ מענאה אן אסתרכית פי יום ציק צאק קואך וכדלך קולה לך מנגד לאיש כסיל וגו׳ מענאה אדהב מן חדא אלגאהל ואלא פלן תערף שיא מן אקואל אלמערפה. ואלחאדי עשר איתאן יתוהם אלקארי

מצוי כן בין בני אדם הוא אמרו עשיר ברשים ימשול וגו׳ (משלי כ״ב ד) ואמרו חכם בעיניו איש עשיר (שם כ״ח י״א) והחכם לא נתן באלו לא צווי ולא אזהרה אלא סיפר מה שהוא במציאות ואמר הנך רואה העשירים שזה תוארם וכן אמרו לא יחפוץ כסיל בתבונה וכו׳ (שם י״ח ב׳) הוא סיפור מה שהוא בנמצא. והחמישי מאמר הנאמר בלשון כלל ועניינו ענין פרטי הוא אמרו מברך רעהו בקול גדול בבקר השכם וגו׳ (שם כ״ז י״ד) וביאורו כמה יש אדם המברך את רעהו בקול גדול בבקר בהשכמתו והברכה נחשבת אצלו לקללה ירצה בו בלבו ויהיה זה הפסוק והדומים לו כמו הפסוקים המתחילים במלת יש כמו יש מפזר וגו׳ (שם י״א כ״ד) יש מתעשר וגו׳ (שם י״ג ז׳) ודומיהם. והששי מאמר גוזר בהחלט הוא אמרו מכסה פשע מבקש אהבה (שם י״ז ט׳) והוא כאלו אמר לא יכסה פשע כי אם המבקש אהבה וכן לחכם לב יקרא נבון (שם ט״ז כ״א) לא יקרא נבון כי אם לחכם. והשביעי מאמר הנחשב להגדה והוא צווי או אזהרה הוא אמרו תועבת מלכים עשות רשע (שם י״ב) ביאורו חובה על המלכים לתעב מעשה רשע כי בצדקה יכון כסאו וכמו זה רצון מלכים שפתי צדק (שם י״ג) חובה על המלכים שירצו בדברי אמת. והשמיני הדמות דבר יקר במה שהוא שפל ממנו והכוונה בו שזה יקר מזה והוא אמרו מגדל עז שם ה׳ וגו׳ (שם י״ח י׳) ביאורו שם ה׳ הוא יקר ממגדל עז בו ירוץ צדיק ונשגב. והתשיעי סמיכות דבר שרוצה החכם ללמדנו אל דבר המפורסם אצלנו והתשואה ביניהם וזה אמרו שמן וקטרת ישמח לב וגו׳ (שם כ״ז ט׳) ופירושו כמו שהשמן והקטרת יחד יותר ראויים לשמח את הלב מאחד משניהם כן עצת רעהו יותר מתוקה מעצת נפשו לבדה. והעשירי מאמר שיחשוב השומע שאין דבר יוצא מכללו ויש תנאי בעניינו הוא אמרו התרפית ביום צרה צר כחך (שם כ״ד י׳) וטעמו אם התרפית וגו׳ וכן אמר לך מנגד לאיש כסיל (שם י״ד ז׳) וטעמו לך מנגד לאיש כסיל ואם לא בל ידעת שפתי דעת. והאחד עשר שני פסוקים שהקורא אותם יחשוב שהם נפרדים

מא כאן מנהא מחאלא אן כאן תפכר פי כבר וכדלך תחקק מא כאן מנהא חקא ותבטל מא כאן מנהא באטלא אן כאן תפכר פי מעתקד כתר אלמחקקון ואלמצלחון אם קלו וכדלך אלמבטלון ואלמפסדון . . . .

. . . .

אלמסמועאת אטהרתהא פטהר פשהד אלאנסאן עלי דלך אלשי אנה הו אלמסמוע לא גירה ועלי הדא באקי אלחואס. כדלך פי אלעקל קוה עאלמה פאדא טאלעתהא אלאמור אלמעקולה איקנת בהא וצח ענד אלאנסאן אנהא הי לא מחאלה אלמעקולה. פעלי הדא אלמתאל כל עלם פהו מכנון פי אלעקל ואנמא אלמראד באלתעלם ואלאכתסאב גמיעא ליטהרא דלך בעד אלאתארה פאדא הו אנתצב ללעקל שהד עליה אנה אלחק. פלדלך געל הדא אלכתאב ונטראה לינבהו עמא פי אלעקל וייקט עלי מא כאן מגפולא ענה ופי דלך יקול הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב.

וונדנא ענד אלרצד ואלאעתבאר הדא אלכתאב יצם אתני עשר מעני גלילה מן אבואב אלחכמה. אלבאב אלאול אמר כביר הו קולה שמע בני מוסר אביך ואל תטש תורת אמך כבד את ה׳ מהונך וג׳ ירא את ה׳ וג׳ ואשבאה דלך וילאימה אלנהי ען אלכטא הו קולה חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת ועבארתה אנתה יא בני אן תקבל אדבא יסהיך ען אקואל אלמערפה וקולה אל תצא לריב מהר וג׳ אל תתהדר לפני מלך ומה אשבה [דלך]. ואלתאני אכבאר בעאקבה צאלח אנה לכיר הו קולה תוחלת צדיקים שמחה וג׳ זכר צדיק לברכה וג׳ ומה שאכלהמא וינמאז אלי דלך אכבאר בעאקבה אלטאלח אנהא שר [הו] קולה לא יכון אדם ברשע וג׳ כי לא תהיה אחרית לרע וג׳. ואלתאלת אקאמה שי טהר ללעקל מקאם שי טהר ללטבע אמא מחמוד כקולה ען אלחכמה כי מצאי מצא חיים וג׳ ואמא מדמום כקולה ענהא וחטאי חמס נפשו וג׳. ואלראבע חכאיה אמר

יבחר במה שהוא אפשר וימאס את הנמנע וכמו זה אם התבונן באיזו דעה יאמת מה שהוא אמת ויבטל מה שהוא בטל בין שיהיו רבים או מעטים האומרים שזה אמת וטוב או שקר ורע . . .

. . . .

[ואם היה הדבר מן] הדברים הנשמעים יגלה אותן [כח השמיעה] ויעיד האדם על זה הדבר כי זה הוא ששמע ולא זולתו וכן בשאר החושים. כמו זה יש בשכל כח יודע וכשיערכו לפניו הדברים המושכלים יאמיתם ויתברר לאדם שהם בלי ספק המושכלים. ועל זה הדמיון כל ידיעה מעונתה בשכל והכוונה בלימוד וההבנה היא רק שיגלו שניהם זאת הידיעה אחר שנתעוררה וכשהיא נצבה לפני השכל יעיד עליה שהיא אמת. ולפיכך חובר זה הספר והדומים לו להעיר האדם על מה שהוא בשכל ולעוררו על מה שלא שם לב עליו ועל זה אמר הבינו פתאים ערמה וכסילים הבינו לב (משלי ח׳ ה׳).

ומצאנו אחר הדרישה והחקירה שזה הספר כולל שנים עשר ענינים יקרים משערי החכמה. הענין הראשון הוא צווי גדול והוא אמרו שמע בני מוסר אביך ואל תטוש תורת אמך (שם א׳ ח׳) כבד את ה׳ מהונך (שם ג׳ ט׳) ירא את ה׳ וגו׳ (שם ז׳) וכיוצא בהן וכנגדו האזהרה מן החטא והוא אמרו חדל בני לשמע מוסר לשגות מאמרי דעת (שם י״ט כ״ז) ואמרו אל תצא לריב מהר (שם כ״ה ח׳) אל תתהדר לפני מלך (שם ו׳) והדומה לזה. והשני הגדה באחרית הצדיק שהיא לטוב הוא אמרו תוחלת צדיקים שמחה (שם כ״ח) והדומה להן וכנגדן הגדה באחרית הרשע שהוא לרע באמרו לא יכון אדם ברשע וגו׳ (שם י״ב ג׳) כי לא תהיה אחרית לרע וגו׳ (שם כ״ד כ׳). והשלישי הקמת דבר הנראה לשכל במקום דבר הנראה לטבע בין דבר משובח כאמרו על החכמה כי מצאי מצא חיים וגו׳ (שם ח׳ ל״ה) או דבר מגונה כאמרו עליה וחטאי חמס נפשו וגו׳ (שם ל״ז). והרביעי סיפור דבר שמצא החכם והוא

אליהא ופיה יאמר פי הדא אלספר ויקול שמע בני מוסר אביך וג׳ הט אזנך ושמע דברי חכמים. ואמא אלאכתסאב פהו אן יפרע אלמתעלם מן מעלמה אבואבא אכר מא לם יפצח לה מעלמה בהא ופיה יקול קדמאונא מבין דבר מתוך דבר. ודלך אן אלעלמא לא יצעון פי כתבהם אלמעאני אלשכציה אלמנרדה אלתי לא יבקא תחתהא מעאן אכר בל אנמא יצעון פי כתבהם אלאצול אלתי אדא וקף עליהא אלמתעלם וגד תחתהא ופי טיהא פנונא אכר כתירה פלדלך אחתיג אלי אלאסתנבאט ופיה יקול סלימן פי הדא אלספר אם תבקשנה ככסף וג׳ אז תבין וג׳. והדאן אלקסמאן אעני אלעלם אלמתעלם ואלמסתנבט מחתאגאן אלי הדה אלארבע קוי אלמקדם דכרהא אעני קוה אלקבול ואלחפט ואלכאטר ואלתמייז. ושרח הדה אלארבע עלי מא אצף. אמא קוה אלקבול פהי אלתי בהא יקבל אלאנסאן מא יתעלמה והי אלמסמאה עבראניה שמיעה ולמידה כמא יקול למען ישמעו ולמען ילמדו פהי פי כל גז מנהא ופי כל גז תאן תסמי שמיעה פאדא תם אלתעלם סמית למידה. וקוה אלחפט הי אלתי בהא יחפט אלאנסאן (מ)מא קד תעלמה מן וקת אלי אכר מן אלזמאן והי תסמי שמירה ופיהא יקול כתירא פי אלתוראה ושמרתם ופי הדא אלספר שמרם בתוך לבבך קשרם על אצבעותיך כתבם על לוח לבך. וקוה אלכאטר הי אלתי תגול אדא אחתאגת אלי אלוקוף עלי אמר פתקסם דלך אלתדביר אן כאן לחאדתה אקסאמא ותפנן דלך אלתפסיר אן כאן אלמראד עבארה כלאם פנונא חתי לא יבקא פן ולא צרב ממא יחתמלה דלך אלאמר אלא ואחצרתה והדה תסמי באלעבראניה מזמה אד יקול פיהא מזמה תשמר עליך ותסמי איצא מזמות חסב כתרה מא יחצרה אלכאטר כמא יקול לשמר מזמות וג׳. וקוה אלתמייז הי אבדא עקיבה אלכאטר לאנהא אנמא תמיז תלך אלפנון ואלצרוב אלתי אחצרהא אלכאטר פ[תצלח מא כאן מנהא גאיזא ו]תפסד

ויסודיהן ממי שקדמו בהן ועל זה יצוה בזה הספר באמרו שמע בני מוסר אביך וגו׳ (משלי א׳ ח׳) הט אזנך ושמע דברי חכמים (שם כ״ב י״ז). והקנין (ר״ל ההבנה) הוא שיוציא התלמיד מלמודו ענפים אחרים שלא פירשם לו רבו ובזה אמרו הראשונים מבין דבר מתוך דבר. וזה שהחכמים אינם נותנים בספריהם הענינים הפרטיים והנפרדים שלא ישארו תחתיהם ענינים אחרים רק הם נותנים היסודות ואחר שהתלמיד ידע אותם ימצא תחתיהם ובתוכם אופנים אחרים רבים ולפיכך הוא צריך להתבנה ועל זה אמר שלמה בזה הספר אם תבקשנה ככסף וגו׳ אז תבין וגו׳ (שם ב׳ ד׳, ה׳). ואלו שני החלקים רצוני לומר הידיעה בשנון והידיעה בהבנה נצרכים לאלו הארבעה כוחות שקדם זכרם ר״ל כח הקבלה כח השמירה כח העיון וכח הבחינה. וביאור אלו הארבעה כמו שאומר לך. כח הקבלה הוא שיקבל האדם מה שילמוד והוא הנקרא בלשון עברית שמיעה ולמידה כמו שאמר למען ישמעו ולמען ילמדו (דברים ל״א י״ב) וזה הכח כל זמן שיקבל התלמיד חלק אחד ואחר כן חלק שני יקרא שמיעה וכשנגמרה ההוראה יקרא למידה. וכח השמירה הוא אשר ישמור בו האדם למודו מעת אחת עד עת אחרת ועליו נאמר פעמים רבות בתורה ושמרתם ובזה הספר שמרם בתוך לבבך (משלי ד׳ כ״א) קשרם על אצבעותך כתבם על לוח לבך (שם ג׳ ג׳). וכח העיון הוא הפונה כה וכה כשיצטרך להבין איזה דבר ואם הדבר הוא איזה מעשה שקרה יחלק העיון את הנהגתו לחלקים ואם הדבר הוא ביאור איזה מאמר יחזור על אופני הפתרון עד שלא ישאר לא אופן ולא פנים שיסבול זה הדבר אשר לא העלה במחשבתו וזה יקרא בעברית מזמה כמו שאמר על זה הכח מזמה תשמר עליך (שם ב׳ י״א) ויקרא ג״כ מזמות לפי רוב המחשבות העולות בעיון כמו שאמר לשמור מזמות וגו׳ (שם ח׳ ב׳). וכח הבחינה יבוא לעולם אחר העיון מפני שהוא מבחין בין אלו האופנים והפנים אשר הביאם כח העיון ואם התבונן על איזה מעשה

עלי מרבי ולדה ויקול מא רנאה פי דלך ואלמרבי נפסה פהו עאלם במא יעמל או כמן לם יד זרעא ינכר עלי באדר אלחנטה ויקול ציעהא ואלזארע נפסה לם יעמל מא עמל אלא בחכמה. ובעכס הדא יכון מא ידעו אלטבע אלעקל אלי אלאלתדאד בפעל לה עאקבה סו כאלדאעי אלי אכל עסל פיה סם פלה חלאוה סריעה ואמאתה מעתקבה. ואלאצל פי הדה אלאמור אנמע קול אללה פי אלתוראה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם. וקד יעתבר עואם אלנאס איצא בעצהם במצאיב בעץ ולדלך כתב לנא רבנא תברך ותעאלי פי כתאבה אלמנזל אכבאר קום מחמודין לנרגב מתלהם פי אלצלאח ואכבאר קום מדמומין לנחדר מא פעלוה מן טלאח. תם מא כאן ענדה אנה אסהל מן אן ירסם פי מתלה אפעאל קום אתי בה סלימן עליה אלסלאם ען אללה פי הדא אלכתאב בקול חכמה תצע לה אפעאלא מונוד מתלהא. הו מא קאל פי אלכסלאן אני שאהדת אמורה תאול אלי אלנקץ מן חאל אלי אכרי חתי כרב מאואה והלך פאעתברת בה אד קאל על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וג׳ ואחזה אנכי אשית לבי וג׳. וכדלך פי אלזאני דכר אנה קד שאהדה לאהיא מכדועא חתי נשב אלסהם פי מקתל מן נפסה אד קאל הטתו ברב לקחה וג׳ הולך אחריה פתאם וג׳ עד יפלח חץ כבדו וג׳. וכמא וצף אלחכים באנה יכלץ בלדא מן יד מלך עטים יריד אהלאכה בלספה ופהמה כמא קאל עיר קטנה ואנשים בה מעט וג׳ ומצא בה איש מסכן וחכם וג׳. פאן הדה אלאחאדית אלתי תצרבהא אלחכמה כאלאמתאל ממא תגעל אלאנסאן להא כאלמשאהד ותסתצלחה ללטאעה אסתצלאחא תאמא.

וכמאל אלעלם בפנון ארבעה אלאול אלקבול תם אלחפט תם אלכאטר תם אלתמייז וקסמי אלמערפה אללדין המא אלתלקין ואלאסתנבאט. פאמא אלתלקין פהו אן יתעלם אלאנסאן מבאדי אלעלום ואצולהא ממן תקדמה פיהא וסבקה

מימיו ילד מגודל וישתומם על המגדל את בנו ויאמר מה יקוה בזה והמגדל עצמו יודע מה שהוא עושה או לאדם שלא ראה זריעת מימיו ישתומם על הזורע חטים ויאמר שאבד את הזרע והזורע עצמו לא עשה מה שעשה אלא בחכמה. ובהפך זה אם יעורר הטבע את השכל להתענג במעשה שסופו לרע יהיה זה כמי שיעורר את האדם לאכול דבש שבו סם המות והוא מתוק בתחילה וממית בסוף. והיסוד בכל זה הוא מה שנאמר בתורה לו חכמו ישכילו זאת יבינו לאחריתם (דברים ל״ב כ״ט). ולפעמים יקח המון העם למשל מה שקרה לאחרים ולפיכך ספר לנו אלהינו יתברך ויתעלה בספרו שנתן לנו מעשי אנשים משובחים כדי שנבקש לחדמות להם בצדקתם ומעשי אנשים מגונים כדי שנזהר ממה שעשו ברשעתם. ואחר זה הדבר שהיה בעיני השם קל מאד להבין ושמפני זה לא כתב בספרו דמיונו ממעשי בני אדם תביאו שלמה עליו השלום בשם האל בזה הספר באמרי חכמה הנותנת לפניו מעשים המצויים. והוא מה שאמר על איש עצל ראיתי שעניניו הלכו וחסרו עד שנחרב ביתו ואבד ולקחתיו למשל באמרו על שדה איש עצל עברתי ועל כרם אדם חסר לב והנה עלה כלו קמשונים וגו׳ ואחזה אנכי אשית לבי וגו׳ (משלי כ״ד ל׳—ל״ב). וכן אמר בנואף שראהו משחק ומפותה עד שנתקע החץ בגופו והמית אותו באמרו הטתו ברב לקחה וגו׳ הולך אחריה פתאם וגו׳ עד יפלח חץ כבדו וגו׳ (שם ז׳ כ״א—כ״ג). וכן ספר על החכם אשר מלט עיר בערמתו ובבינתו מיד מלך עצום אשר חשב לחשחיתה כמו שאמר עיר קטנה ואנשים בה מעט וגו׳ ומצא בה איש מסכן וחכם וגו׳ (קהלת ט׳ י״ד, ט״ו). וזה מפני שאלו הספורים אשר תציגם החכמה למשל לבני אדם הם כאלו ראו אותם בעיניהם ויכינום לעבודת ה׳ בהכנה שלמה.

ושלימות החכמה בארבעה פנים הקבלה ואחר זה השמירה ואחר זה העיון ואחר זה תבחינה ובשני חלקי הידיעה שהם השינון והתבנה. והשינון הוא שילמוד האדם התחלות הידיעות

ללעקל כמאוה בקריה לא סור להא אלהי התכהא מאהר ללחס בקולה עיר פרוצה אין חומה איש אשר אין מעצר לרוחו.

ואנמא אקדם האהנא טרפא מן כל פן ליכון אצלא מוצועא פי צדר אלכתאב ופאשרח מא שאכל כל ואחד מן הדה אלפנון ענד אלאסתימאן פי שרחה. פאקול האהנא ועואם אלנאס איצא אלדין יסתתקלון אלענאיה באלחכמה לצעובתהא עלי אלטבע אד ליס יקף עלי נפעהא וינעכפון עלי גמע אלדהב ואלפצה לאן טבעהם קד וקף עלי (נפעהא) מנפועהמא אחתאגו אלי אן יסאוי להם אלחכים בינהמא ויקול אן הדא אלאמר אלדי אמרך בה לה נפע כפי ענך כנפע מא הו טאהר לך בקולה יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת בל אלחכמה אנפע לך מן דלך אנמע לקולה יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה. ואעלם אסעדך אללה אן גמיע אלאמור אלתי ובה אליהא אלטבע לם יכף שי מנהא עלי אלעקל ואמא גמיע מא עלם בה אלעקל פאנה ליס יטהר ללטבע. פענד דלך יכון אלעקל הו אלמצדק אד ענדה עלום לא ישער בהא אלטבע ולא יגח ללטבע אן ירוע אלעקל בשי או יתהדדה בה יזעם אנה כפי ען אלעקל אד כאן מא מן שי אנכשף ללטבע אלא והו מכשוף ללעקל מתלה פאפהם הדא אלקול ואסתעמלה. פאדא אנת אקסת מא עלם בה אלעקל אלי מא חסה אלטבע וגדת ללאול פצילה עלי אלתאני כפצל אלנור עלי אלטלאם אד כאן הדא יעלם מא ענד הדא והדא לא יעלם מא ענד הדא ופי דלך יקול אלחכים וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך. פאד קד תבין צדק אלעקל פימא יזעם אנה תפרד בעלם מא דון אלטבע וכדב אלטבע אן הו זעם אנה תפרד בה מן אלעלום דון אלעקל כאן מא ינכרה אלטבע עלי אלעקל מן אמור יבתדיהא פיתעב פיהא ירגו עאקבתהא אנכארא כטאא. ואנמא מתל דלך כמן לם ישאהד ולדא רבי ינכר

שהוא שוגה לעיר שאין לה חומה שהחוש מרגיש שתלכד באמרו עיר פרוצה אין חומת איש אשר אין מעצר לרוחו (משלי כ״ה כ״ח).

ואקדים לך פה רק מעט מכל אופן ואופן כדי שיהיה יסוד מוצב בפתיחת הספר ואבאר דמיון כל אחד מאלו האופנים כשאמצא מקום לביאורו. ואומר כאן שהמון בני אדם תכבד עליהם ג״כ היגיעה בחכמה לפי שהיא קשה לטבע שאיננו מבין את תועלתה וישתדלו לאצור כסף וזהב לפי שטבעם מכיר תועלתם ולפיכך היה צריך שהחכם ישוה להם את תחכמה והעושר ויאמר הדבר שאני מצוך יש לו תועלת נסתרה ממך כמו שיש תועלת לדבר הנראה לעיניך כאמרו יש זהב ורב פנינים וכלי יקר שפתי דעת (שם כ׳ ט״ו) ויותר מזה שתועלת החכמה גדולה מתועלת כל אלה באמרו יקרה היא מפנינים וכל חפציך לא ישוו בה (שם ג׳ ט״ז). ודע יצליחך האל שכל הדברים אשר ירגיש בהם הטבע אין אחד מהם נעלם מן השכל אבל כל מה שיודע השכל איננו גלוי לפני הטבע. ולפיכך השכל הוא הנאמן מפני שיש לו ידיעות שאין הטבע ישיגם והטבע לא יוכל להפחיד את השכל ולהרעידו באיזה דבר בחשבו שזה נעלם מן השכל מפני שאין דבר גלוי לפני הטבע שאינו גלוי ג״כ לפני השכל והבן זה המאמר והשתמש בו. ואם תדמה במחשבתך מה שיודע השכל למה שירגיש הטבע תמצא יתרון השכל מן הטבע כיתרון האור מן החושך מפני שהשכל יודע מה שבטבע והטבע אינו יודע מה שבשכל ועל זה אמר החכם וראיתי אני שיש יתרון לחכמה מן הסכלות כיתרון האור מן החשך (קהלת ב׳ י״ג). ואחר שהתברר שאמת עם השכל בטענתו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לטבע ושהטבע כוזב בחשבו שיש ידיעות המיוחדות לו ולא לשכל יחטא הטבע אם ימאן להסכים עם השכל בדברים שהתחיל השכל ליגע בהם לפי שיקוה לאחריתם. וזה דומה לאדם שלא ראה

פאד̇א לם ינלהא מן ונההא טלבהא כיף מא כאן פיסבב לה ד̇לך אצראף שהותה כיף מא אמכנה. פאד̇א כאף אלאנסאן נלבה̈ טבעה עליה פי שי מן ד̇לך פרגע אלי אלעקל ונרה ינבהה עלי עאקבה̈ תלך אללד̇ה̈ אנהא ואן כאנת להא חלאוה̈ סריעה̈ פאן להא מרארה̈ אגלה̈. ופי ד̇לך יקול אלכתאב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק כשמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות ותפסירהמא אן שפתי אלאגנביה̈ תקטר שהדא ותנכהא אלין מן אלדהן ועאקבתהא מרה̈ כאלעלקם וחאדה̈ כסיף ד̇י סמין. פענד הד̇א אלתיקט̇ יכתאר אלאנסאן תרך אללד̇ה̈ אלעאגלה̈ למא פיה מן אלצ̇ר אלאגל.

ת̇ם אן אלעאמה̈ למא כאן עלם אלחואס̈ ענדהם אקרב ואסהל מן עלם אלעקל אד̇ אלתה מעהם באלבניה̈ אחתאגו אלי אמת̇אל תצ̇רב להם חתי תתסאוי ענדהם ואגבאת אלעקל מת̇ל ואגבאת אלחס. ושרח ד̇לך אן אלחאסה̈ אד̇א שאהדת נארא הרב מנהא אלחיואן לכ̇ופה מן אלאחתראק וכד̇לך אד̇א סמעת צותא מרעבא נפרת ענה באלטבע לאן הד̇ה אשיא מלאקיה̈ להד̇א. פלהד̇ה אלעלה̈ אד̇א ראי אלעקל אמרא מהלכא או סמע בשי מצ̇ר וכשף ד̇לך אלי אלטבע פראה אנה לא ירכן אליה ולא יקבלה כ̇אטבה מן חית̇ ישער פקאל לה ויחך פאן הד̇א אלקול אלד̇י אקולה לך הו מת̇ל אלנאר אלד̇י קד ראיתך תהרב ענהא ומת̇ל אלמא אלעמיק אלד̇י מן שאנך אן תחד̇רה. פהד̇א מנפוע אלאמת̇אל תקרב מא יחכם בה אלעקל אלי אלטבע ותקול לה אן מת̇לה מת̇ל מא תחסה. ולד̇לך אלגאלב עלי לקב הד̇א אלכתאב באנה כתאב אלאמת̇אל למא פיה מן הד̇ה אלפנון אד̇ ימת̇ל אלנצב אלד̇י ט̇הרת אפתה ללעקל בד̇האב אלנפס אלד̇י ט̇הרת אפתה ללטבע בקולה כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח וימת̇ל אלפסק אלד̇י קד וקף אלעקל עלי תהלכתה באלוקוע פי אלביר אלד̇י הו הלאך ט̇אהר ללחס בקולה כי שוחה עמוקה זונה ובאר זרה נכריה וימת̇ל מן לא יטיק יחכם ראיה אלד̇י תבין

להקים הצורה ועם זה הוא נבהל ואם לא מצא להשלים את תאותו כראוי יבקשנה באיזה אופן שיהיה וזה יביאהו למלאותה כמו שיוכל. ואם יירא אדם שיגבור עליו טבעו באחד מאלו וישוב אל השכל ימצא שיעוררהו על מה שיבוא לו מזה התענוג שאם ימתק לו בראשיתו ימר לו בסופו. ועל זה אמר הכתוב כי נפת תטפנה שפתי זרה וחלק משמן חכה ואחריתה מרה כלענה חדה כחרב פיות (משלי ה׳ ג׳, ד׳). וכשיתעורר האדם כן יבחר לעזוב את התענוג הנוכחי מפני הרעה אשר באחריתו.

ועוד מה שיודע להמון העם בחושים הוא יותר קרוב וקל ממה שיודע להם בשכל מפני שכלי ההרגשה נמצאים בתכונתם לפיכך הוצרכו למשלים שימשלו להם כדי שישוה בעיניהם מה שיחייב השכל למה שיחייבו החושים. וביאורו שכאשר יראה החוש את האש יברח החי ממנה מפחדו פן ישרף וכן בשמעו קול מרעיד ינוס ממנו בטבעו מפני שהם דברים המושגים בטבע. ומזה הטעם כאשר יראה השכל דבר המאבד או ישמע דבר אשר ירע ויגלה זאת אל הטבע ואחר זה יראה כי הטבע לא יאבה לו ולא ישמע אליו אז ידבר אליו באופן שיבין ויאמר לו אוי לך כי הדבר אשר אני דובר אליך הוא כמו האש שראיתיך בורח מפנה וכמים עמוקים שדרכך להזהר מהם. וזהו תועלת המשלים שהם מקריבים אל הטבע מה שיגזור השכל ואומרים לטבע זה הדבר דומה למה שהרגשת בחושיך. ולפיכך השם הגובר בכינוי זה הספר הוא ספר המשלים לפי האופנים שנמצאו בו שהמשיל הגזל שרעתו נראית לשכל לאבוד הנפש שרעתו נראית גם אל הטבע באמרו כן ארחות כל בצע בצע את נפש בעליו יקח (שם א׳ י״ט) והמשיל הזנות שהשכל יודע הפסדה לנפילה בבור שהיא אבוד הנראה לחוש באמרו כי שוחה עמוקת זונה ובאר צרת נכריה (שם כ״ג כ״ז) והמשיל מי שלא יכול לעצור ברוחו והשכל מבין

בגמיע מא הו ענד אלעקל מסתחסן כאלצדק ואלעדל ואלאנצאף ואלאחסאן ומא אשבה דלך ואלנהי ען גמיע מא הו ענד אלעקל מסתקבח כאלכדב ואלסרק ואלפסק ומא שאכל דלך ואעני באלסמעיה אלשראיע אלתי גא בהא כבר אלרסול עליה אלסלאם מן טהארה וקרבאן וסבת ועיד ומא גרי מגרי דלך. פאדא ראם אלאנסאן אלענאיה באלוקוף עליהא וגד אלטבע יקעדה ענהא לאסתתקאלה מא יואקעה מן כתרה אלתפכר ואלסהר באלליל ואלכד באלנהאר פי קראה אלכתב ואלתחפט לנכתהא ומסאילה אלעלמא ואלתרדאד פימא עני בה לילא ינדרס פיהרב אלטבע מן הדא אשר הרב לאנה לא יעלם מא פי דלך מן אלנפע לכן אלעקל יעלם דלך מן חאל גלאלה אהל אלחכמה פי חאל כמאל אלמראד להם כמא קאל שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך ופי אלאכרה אעלי מרתבה ואסעד חאל ענד אלכאלק עז וגל כמא קאל כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת ועבארתה כדלך אעלם אלחכמה פאנהא לנפסך פאדא וגדתהא וגדת אלעאקבה ורגאוך לא ינקטע. פענד תנביה אלעקל ללאנסאן עלי דלך ידאפע אלטבע ויכטמה ויחתה חתי יטלב אלחכמה.

ואלדאעיה אלתאניה פאן אלטבע ימיל אלי אלתעדי ואלגצב ואלסרק ואלכיאנה ומא נחי הדא אלנחו ואלסבב פי הדא הו אנה יחס מן נפסה בחאגה אלי גדא ומון ומע דלך יכסל ען טלבהא מן נהתהא פיסבב לה דלך אלגור ואלתעדי. פאדא כאד אלאנסאן ימיל מע אלטבע אלי שי מן דלך יקטה אלעקל עלי עאקבה דלך אנה אפה ושקא והתך סתר פי אלדניא ואלעדאב אלאלים וסו אלמציר פי אלאכרה. ופיה יקול ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ ושרחה ילד ללמר אלטעאם אלחראם ובעד דלך ימתלי פוה חצמא. וימיל אלטבע איצא אלי אלתלקיח באלנשיאן ואלנכאח ומא כאן מן הדה אלאבואב ואלסבב פי הדא הי אלשהוה אלמרכבה פיה לאקאמה אלצורה ומעה מע דלך קלה צבר

לומר בשכליות תצווי בכל מה שהוא טוב בעיני השכל כמו האמת והצדק והצדקה וגמילות חסדים והדומה להם והאזהרה ממה שהוא רע בעיני השכל כמו השקר והגזל והזנות והדומה להם ורצוני לומר בשמעיות המצוות שנתנו לנביא ע״ה כמו הטהרות והקרבנות והשבת והמועדים וכיוצא בהן. ואם ירצה האדם ליגע לדעת אותם ימצא שהטבע יעכבהו מזה מפני שכבד עליו מה שיקרהו מרוב העיון והקיצה בלילה ומחטורח ביום לקרות בספרים ולשמור דקדוקיהם ולשאול את החכמים ולחזור על מה שיגע בו כדי שלא ימחה מזכרונו והטבע יברח מזה בריחה עצומה מפני שאינו יודע התועלת שיש בו והשכל יודע מה יקרה מעלת אנשי החכמה כאשר הגיעו אל מטרתם בשלימות כמו שאמר שמע עצה וקבל מוסר למען תחכם באחריתך (משלי י״ט כ׳) ושבעולם הבא הם יושבים במדרגה היותר עליונה ובמצב היותר מאושר אצל הבורא יתעלה כמו שאמר כן דעה חכמה לנפשך אם מצאת ויש אחרית ותקותך לא תכרת (שם כ״ד י״ד) ופירושו כן דע החכמה כי היא לעצמך ואם מצאת אותה מצאת שכר ותקותך לא תכרת. וכשיעיר השכל את האדם על זה ידחף את הטבע ויכבשהו ויזריזהו לבקש את החכמה.

והיצר השני הוא שהטבע נוטה לעבור עבירות ולגזול ולגנוב ולרמות וכיוצא בו וזה מפני שהטבע ירגיש בצורך למזון ולמחיה ועם כל זה הוא עצל מלבקשם כדרכם וזה מביאו לידי חמס ועברה. ואם יקרב האדם לנטות אחר טבעו אל אחד מאלו הדברים יעירהו השכל על אחריתם שהיא רעה ויגון ובזיון בעולם הזה והעונש שיכאיבהו והרעה שתגיעהו בעולם הבא. ועל זה אמר ערב לאיש לחם שקר ואחר ימלא פיהו חצץ (שם כ׳ י״ז) ופירושו ינעם לאדם מאכל אסור ואחר זה ימלא פיו חצץ. והטבע נוטה ג״כ אל התשמיש והמשגל והבעילה וכיוצא בו וזה מפני התאוה הנטועה בו

פי אכלאקה צ̇רבא יקאל לה אלכסל וג̇מיע מא ימיל אליה וינשט פהו מא סר̈ה ולד̇ה בסרעה̈ לאן פי אכלאקה צ̇רבא יקאל לה אלשהוה̈. פלד̇לך אחתאג̇ אלאנסאן אלי תדביר חתי יכשף לה עאקבה̈ מא סר אלטבע וסא אלעקל ואכרה̈ מא צ̇ר באלטבע ונפע אלעקל פיצבר עלי אלתעב ואלענאיה̈ במא עאקבתה צלאחה̈ כמא קאל כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת וינזג̇ר עמא דעתה אליה אלשהוה̈ לסו עאקבתה כמא קאל יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות. ולמא כאן הד̇א אלתדביר לו תרך אלנאס עלי חאל אלאכ̇תיאר ללוקוף עליה לאמכן אן יצרף בהם אלטבע ענה אונב אלחכים עז וג̇ל אן ירסם פיה כתאבא עלי לסאן אלחכים סלימן בן דאוד עליה אלסלאם יכשף פיה עואקב אלאמור אלתי יצ̇נר מנהא אלטבע וינשר חמדהא ועזהא ושרפהא חתי ינשט אלאנסאן אליהא אד̇א קאום ד̇לך אלג̇ז אלכסל אלד̇י פיה ויט̇הר אואכ̇ר אלאמור אלתי יאנס אליהא אלטבע ויבסט שר̈הא ומרהא ואפתהא חתי ינפר אלאנסאן ענהא אד̇א קאום ד̇לך אלג̇ז אלשהוה̈ אלתי פיה. ומן שרוח אלאמרין ג̇מיעא אמא אלדאעיה̈ אלאולי פאן אלטבע יכסל ען אלענאיה̈ באמור אלדניא אלתי תלזם אלצ̇רורה̈ אליהא והו אלקות אעני אלטעאם ואלסתר אעני אללבאס ואלכן אעני אלמנזל. פאד̇א קצד אלאנסאן נחו אלתעב פי אלתכסב ואלתעיש אנתצב אלטבע אמאמה לימאנעה ען ד̇לך כ̇ופא ממא ילקאה בסרעה̈ מן אלכד ואלנהאר חתי יקבל אלעקל עליה פיד̇כרה עאקבה̈ ד̇לך אנהא תוצל אלי שבע מן ג̇וע ואלי וקא מן ערי ואלי ט̇לאל מן חרארה̈ לאן אלעקל יעלם בד̇לך ואלטבע לא יעלם בה. פאד̇א נבהה אלעקל עלי ד̇לך אנסאק מעה טאיעא וקהר טבעה אלד̇י מן שאנה אלכסל ופי ד̇לך יקול אלכתאב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ ועבארתה אן אלמלול לא יצאדף ואדה ומאל אלאנסאן אלעזיז הו אלנשאט. וכד̇לך יכסל ען אלענאיה̈ באלאמור אלדיאניה̈ אלתי הי מערפה̈ אלשראיע̇ אלעקליה̈ ואלסמעיה̈ אעני באלעקליה̈ אלאמר

היא הנקראת עצלות וכל מה שהטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו זהו מה שישמחהו ויענגהו מיד מפני שאחת ממדותיו היא הנקראת תאוה. לפיכך יצטרך האדם להנהגה כדי שתגלה לו אחרית מה שישמח הטבע וירע לשכל ואחרית מה שיזיק הטבע ויועיל השכל ויסבול העמל והיגיעה אם ההצלחה בעקבותם כמו שאמר כי אם יש אחרית ותקותך לא תכרת (משלי כ״ג י״ח) ויחרד ממה שתעוררהו אליו התאוה מפני הרעה אשר בסופו כמו שאמר יש דרך ישר לפני איש ואחריתה דרכי מות (שם י״ד י״ב). ואם היה אדם נעזב לנפשו להבין זאת ההנהגה בבחירתו היה אפשר שהטבע ירחיקהו ממנה לפיכך הוצרך החכם יתברך ויתעלה לכתוב בזה הענין ספר ביד החכם שלמה בן דוד עליו השלום לגלות עקבות הדברים שיקוץ בהם הטבע ולפרסם תהלתם ויקרם ויתרונם כדי שירוץ האדם אליהם כאשר תקום העצלות אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק וכן להראות אחרית הדברים אשר הטבע חפץ בהם ולספר רעתם ומרירותם וצרתם כדי שיברח האדם מהם כשתקום התאוה אשר בו נגד (השכל ב)זה החלק. ועתה נבאר את שני החלקים ביחד וזה שיש באדם יצר ראשון והוא שהטבע עצל מלעסוק בדברי העולם הזה שהוא צריך להם בהכרח כמו המזון רצוני לומר המאכל והכסות ר״ל הלבוש והמחסה ר״ל המושב. ואם יבקש האדם ליגע עצמו להרויח ולמצוא מחיתו יקום הטבע נגדו ויסגעהו מזה מפני שהוא ירא מן הטורח והעמל שימצאוהו במהירות עד שיקרב אליו השכל ויזכירהו מה שיהיה בסופו שהיגיעה תביאהו מן הרעב לשובע ומן העריה לכסות ומן החורב לצל לפי שהשכל יודע זה ולא הטבע. ואחר שיעיר השכל את האדם על זה ימשך אחריו ברצון ויכניע הטבע אשר מדרכו העצלות ועל זה אמר הכתוב לא יחרך רמיה צידו והון אדם יקר חרוץ (שם י״ב כ״ז) ופירושו שהקץ בדבר במהרה לא ישיג צידו והחריצות הוא הון יקר לאדם. וכן הטבע עצל מליגע בדברים התוריים וזהו לדעת המצות השכליות והשמעיות רצוני

אני אעלמך ואדלך עלי אי טריק תסלך פיה ואשיר עליך בענאיתי פלא תכן כאלבהאים אלתי לא פהם להא תחתאג אלי לגם וארסאן תלגם בהא לילא תקרב אליך באדי. ואלמשעור בה ענד גמיע אלנאס אולא מן אמורהם הו מא כאן מן פנון אלטבע אד הו אקדם באלכניה ואלתרתיב פאדא הם שערו בשי מן דלך פינבגי להם אלא יפאלעו בה פעלא ולא יבאשרו בה עמלא חתי יערצוה עלי אלעקל פאן קצי אלעקל בפעלה פעלוה ואן קצי בתרכה תרכוה. ופי הדא יקול אלכתאב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר. תם אן אלעקל אדא חכם בפעל מא וכאן אלטבע יכרה דלך אלפעל ויאבאה פקד וגב אן יפעל ולא ילתפת אלי כרה אלטבע לה. וכדלך אדא נהי אלעקל ען פעל מא וכאן אלטבע ימיל אלי דלך אלפעל וינשט אליה פקד וגב אן יתרך ולא ילתפת אלי מחבה אלטבע לה עלי מא הו מעלום מן אלחאכם אלעדל אלדי אנמא יקצד אלי מא ואפק אלחק ואן סא אלכצום וידפע מא אבאה אלחק ולו סר אלכצום. וקד קאל פי מתל דלך אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב. וינבגי אן יסר אלאנסאן במא ארתצאה אלעקל ועלי אן אלטבע יכרהה ויבעד עמא אבאה אלעקל ואן כאן אלטבע יאנס בה. ופי דלך יקול שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפעלי און. ואלאצל אלמוצוע כאלקטב להדה אלמעאני אלתי תדור עליה הו אן אלטבע ינשט אלי כל לדה עאגלה ולא יבאלי באן תכון עאקבתהא צארה ואלעקל ינפר מן סרור עאגל אדא עלם באנה יגלב אלמא אגלא. וכדלך אלטבע ינפר מן אלם עאגל ועלי אן ראחה וסרורא יתבעאנה ואלעקל ירי אסתעגאל תעב ואלם אדא צח לה אן כירא ומצלחה יתלואנה. ואנואע האתין אלמקדמתין לא תחצא גיר אנא נדכר מן כל צרב מנהמא בעצא.

ונקול אן גמיע מא ינפר ענה אלטבע פהו מא אתעבה ואלמה עאגלא לאן

איזה הדרך אשר תלך בה ואנהגך בהשגחתי ואל תהי כבהמות שאין להן בינה וצריכות למתג ורסן לבלום אותן לבלתי יקרבו אליך להרע. והמושג הראשון אשר לבני אדם מדבריהם הוא מה שנמצא אצלם מאופני הטבע מפני שהטבע הוא היותר קודם בבנינם ובתכונתם וכאשר ישיגו איזה דבר מן. הטבע ראוי להם שלא יוציאוהו אל הפועל ולא ישגיחו עליו לעשותו עד שיעריכוהו לפני השכל ואם יגזור השכל בעשיתו יעשוהו ואם יגזור בהמנע ממנו יעזבוהו. ועל זה אמר הכתוב בדרך חכמה הוריתיך הדרכתיך במעגלי ישר (משלי ד׳ י״א). ועוד אם גזר השכל לעשות איזה דבר והטבע ימאסהו ואינו רוצה בו צריך שיעשהו האדם ושלא יחוש למיאוס הטבע. וכן אם הזהיר השכל מלעשות איזה דבר והטבע נוטה אליו וירוץ לקראתו צריך שימנע האדם ממנו ולא יחוש לאהבת הטבע זה כמה שנודע מן השופט בצדק שאינו מבקש כי אם מה שהוא כפי האמת אע״פ שירע לבעלי הריב וירחיק מה שהוא נגד האמת אף אם ישמחו בזה בעלי הריב. וכבר אמר החכם בכמו זה אז תבין צדק ומשפט ומישרים כל מעגל טוב (שם ב׳ ט׳). וראוי לאדם שישמח בכה שהשכל חפץ בו אף על פי שימאסהו הטבע ושיתרחק ממה שלא יחפוץ בו השכל אע״פ שהוא רצוי לטבע. ועל זה נאמר שמחה לצדיק עשות משפט ומחתה לפועלי און (שם כ״א ט״ו). והשרש המוסד כקוטר אשר עליו סובבים אלה הענינים הוא שהטבע ירוץ אחר כל תענוג נכחי ואינו דואג על הרע שיבוא באחריתו והשכל יברח מן השמחה הנכחית כשידע שהיא מושכת כאב אחריה. וכן הטבע יברח מן כאב נכחי אע״פ שיבאו אחריו המנוחה והשמחה והשכל יבחר ביגיעה וכאב הבאים מיד אם נתאמת לו שהטוב וההצלחה באחריתם. ואופני אלו שתי ההקדמות אי אפשר למנותם רק אזכיר קצת מכל אחד מהם.

ונאמר שכל מה שהטבע בורח ממנו זהו מה שייגעהו ויכאיבהו מיד מפני שאחת ממדותיו

[הדא תפסיר משלי

לרבנ]ו סעיד אלפיומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל ·

[והו] כתאב טלב אלחכמה

[צדר אלכתאב]

צדר [אל]עברה באנה קאל [תבארך] אללה אלה אסראיל אלפרד עלי חקיקה [אלואחדא]ניה אלקדים עלי מעני אלוחדה אלדי [עלמה] הו אנה עאלם באלכל ומעני קדרתה [הו] אנה קאדר עלי כל שי אלמריד בנא אלכיר [ואלפצל] וראסהמא ומפתתחהמא אלמערפה.

אמא בעד פאן אלנאטקין אנמא [פצלו עלי ס]איר אלחיואן במעני אלנטק אלדי להם [דון גמיע חיואן אלעא]לם כמא אן גמיע אלחיואן אנמא [פצל עלי] סאיר אלנאמיין במעני אלחיואניה [אלתי להם וכמא] אן כל נאם אנמא פצל עלי סאיר מוגודאת אלעאלם באלנמו אלדי הו לה והדא . . . .

. . . .

טהר שרף אנסאניתה ואן הו גאר פקמע עקלה בטבעה צאר פעלה כאלבהאים. והדה אלקציה מע וצוח צחתהא פי אלשאהד פאן אללה עז וגל יקול פיהא פי כתאבה אשכילך ואורך בדרך וג׳ אל תהיו כסוס כפרד וג׳. ועבארה אלאיתין

[וזה פירוש משלי

לרבנ]ו סעדיה הפיתומי זק״ל בן רבנו יוסף גאון זצ״ל.

[והוא] ספר דרישת החכמה

[פתיחת הספר]

פתח ביאורו באמרו יתברך ה׳ אלהי ישראל תיחיד באמיתת [האחד]ות הקדמון בענין היחוד אשר [ידיעתו] היא שיודע הכל וענין יכלתו שהוא יוכל את הכל והוא רוצה בטובתו [ויתרוננו] אשר ראשיתם ותחילתם המדע.

ואחרי זאת (אומר) שיתרון המדברים על כל בעלי חיים הוא הדבור הניתן להם [ולא לכל בעלי חיים שבעו]לם כמו שיתרון בעלי חיים כולם על שאר המינים הגדלים הוא החיות אשר להם וכמו שכל דבר הגדל יתרונו על כל הנמצאים שבעולם בגידולו. וזה . . . .

. . . .

[האדם מורכב משני דברים השכל והטבע ואם ישלים האדם את שכלו על הטבע] נגלה יקר אנשותו ואם יעות דרכו ויכניע שכלו תחת טבעו יהיה מעשהו כמעשה הבהמות. ואמיתות המשפט הזה ברורה לעיני כל ועוד אמר עליו השם יתברך בספרו אשכילך ואורך בדרך וגו׳ אל תהיו כסוס כפרד וגו׳ (תהלים ל״ב ח׳—ט׳). ופירוש אלו שני הפסוקים אני אלמדך ואורך

נתחלפו שני דפים זה עם זה וכתב חצי הראשון מפירוש פסוק י׳ עד מלות במא יעוד ואחר כך חצי האחרון מפירוש פסוק י״ד ממלות וכמא צעב ופסוק ט״ז ט״ו י״ז י״ח עד מלות אלאעטם מלדלך וחזר וכתב מה שהשמיט בין פסוק י׳ ופסוק י״ד.

הפסוקים העבריים שבכ״י א׳ נקודים בנקוד הטברני וגם נקד הסופר פעם אחת מלות ערביות בנקוד הזה וכתב כל מן עָמַר עֹמֶר ומשתמש בצרי במקום המדה שבערבי או במקום האלף כמו לֵבְּס (= לבאס) אלאֵגל אלאֵמר ופעם אחת נכתב בסגולֶ אלאנסאָן (כן הוא בכ״י) ופעמים אחרות נמצא יוד אחר האלף במקום המדה כמו אלאיתיהא, אלאינל, מאיכל. וכמה שנוגע אל הפעלים נחי ל״י הערביים דע שעל הרוב כתוב יוד במקום אלף ומדה כמו אכני אסתתני ואלף במקום פתח ויוד כמו יבקא תְחצא ורק במלות הנהוגות יותר ישאר היוד כמו תרי מעני ובמלות המפילות את היוד מחמת התנוין ישאר היוד כמו מודי במקום מוד ובהפך זה נכתב אלזאן במקום אלזאני. ודע עוד שאין הסופר מדקדק במשפטי לשון ערבית במלות הענינים כמו אן ולי בעתיד הפעלים וכותב אן יתנאזעון במקום יתנאזעו ליטהראן במקום ליטהרא ועוד נמצא שיא במקום שי ואחדא במקום אחד כשטעמם לא כלום ולא שום אדם והגהנו כל זה בדפוס ורק האלף במקום יוד השארנו איזה פעמים כדי שיתברר בזה ענין המלה.

בשני כ״י ב׳ וג׳ נמצאו הרבה פעמים נקודות בבליות למלות ערביות כדרך הכ״י הבאים מארץ תימן ולמשל נכתב השרק הבבלי על השמות הסמוכים עם כנוי הנסתר לפי שבלשון ההמון אומרים ـُوْ במקום ـُهُ או ـُهْ כמו נפס צאחבֻה.

לא נדבר על סגוליות לשון הגאון לפי שאיש נכבד ומפורסם בין יודעי לשון ערב יתעסק בזה ויבחן כל חבורי הגאון והוא ימצא דברים נפלאים בספר משלי ונזכיר למשל בשמות פואה במקום אפואה אמסאל מלשון מסל וּבפעלים נ״ב בענין פרע ואהב במקום אבה וכאלו דברים רבים שלא ראינו עדיין באוצרי לשון ערב.

ואתה הקורא היקר דע כי בכל כחנו עמלנו להוציא לאור ספר הגאון כפי הגאות לכבודו ובקשנו לברר את ביאורו בלשון עברית בדרך קצרה לכל מי שאינו מבין בלשון ערבית והוספנו הערות קטנות על המאמרים קשי ההבנה וכאשר השתדל רבנו סעדיה לפרש את כונת משלי שלמה כן השתדלנו לפרש את דברי הגאון עצמו ואם שגגנו כה וכה יכופר לנו והשם יצליח מעשה ידינו.

פאריז, ר״ח טבת תרנ״ד לפ״ק.

הקטן **נפתלי** המכונה **יוסף דירינבורג.**

ותלמידו מאיר בן אליהו לאמבערט.

ולא נאריך לבאר דרכי פירוש הגאון ולהזכיר שמות האנשים אשר למדו ממנו כי כבר כתב הרב ד״ר יונה בונדי[1]) בענינים האלו מאמר מספיק למי שאינו רוצה לחקור ולדרוש בספר הגאון בעצמו. ולא נעיר רק על שגגות אחדות ששגג הגאון בהעתקתו והחליף פסוקים אלו עם אלו י״א י״ח עם י׳ ט״ז, י״ב ט״ז (מלת כעס) עם י״ב כ״ג, ט״ז י״ח עם י״ח י״ב, י״ט כ״ד עם כ״ז ט״ז וכ״ו א׳ עם כ״ו ח׳ ובאיזה כתבי יד הגיהו הטעיות ועיין הערותינו לאלו הפסוקים. ועוד העתיק פסוק תפארת בנים אבותם (י״ז ה׳) כפשוטו אבל בפירושו ביארו כאילו נכתב תפארת אבות בניהם וגם יש קצת סתירה בין פירושו לכ״א י״ח ובין פירושו לכ״ו כ״ב במעשה מלשיני חנניה מישאל ועזריה.

פירוש משלי הוצאנו לאור על פי כתב יד אחד יחיד שהוא באוקספורד (קאטולוג נייבויער 119 ועיין עליו בונדי דף 16) וקראנו אותו כ״י א׳ ולהעמיד העתקה על בוריה השתמשנו עוד בשני כ״י אחרים האחד מאוצר הספרים שבלונדון (or. 2375) והוא אצלנו כ״י ב׳ והשני הוא בעיר בערלין (or. fol. 1203) וקראנוהו כ״י ג׳. והנה הוא ידוע כי הגאון חיבר על התורה שתי העתקות, האחת עם פירוש ארוך והאחרת בלי פירוש אבל הוסיף בה לפעמים איזה מלות לרמוז בהן אל ביאורו הגדול (עיין סוף הקדמתו) ואפשר שעשה זה גם כן בספר משלי ואחר שכתב ביאורו העתיק את הספר בלי פירוש אבל הניח בזאת ההעתקה איזה פירורים מביאורו לבאר היטב ענין הפסוקים והיא הנוסחה המצויה בכ״י ב׳ וג׳ המסכימים זה עם זה על הרוב ובזאת נבין חילוקים רבים הנמצאים בין הכ״י א׳ וכ״י ב׳ וג׳ וגם פסוק אחד (ד׳ ט״ו) בכ״י ב׳ וג׳ משונה מהעתקת כ״י א׳ אבל הוא כפי הפירוש הנמצא בו.

ונראה לנו שהכ״י א׳ הועתק מכ״י אשר היה באותיות ערביות ואם אין ראיה לדבר רמז לדבר כי בגליון הכ״י (על פסוק כ״ב י׳) נמצא כתוב באותיות ערביות ימתהן במקום ימתחן הנמצא בפנים[2]) ועוד יש טעיות שאין מבוארות כי אם מתוך כתב ערבי כמו שנכתב אסראף במקום אשראף (דף 44 הערה 3), מגיר במקום מעיד (דף 89 הערה 3) בעת במקום נעת (דף 133 הערה 4) נראהא במקום יראהא (דף 135 הע׳ 1) ואלדין במקום אלדני (דף 149 הע׳ 3) וכל אלו הטעיות אין להם מובן כי אם בחילוף האותיות הערביות הדומות זו לזו בצורתם והמשונות בנקודותיהם והכל יודעים שראב״ע כתב בביאורו לבראשית ב׳ י״א שרבינו סעדיה תרגם התורה בלשון ישמעאל ובכתיבתם ואם עשה כן בהעתקתו לתורה כל שכן שעשה זה בפירושיו על נביאים וכתובים. וגם הכ״י א׳ הוא יותר קרוב למשפטי לשון ערבי מכ״י ב׳ וג׳ שבהם כמה אמות הקריאה שאינן נהוגות בערבית. ובכל זאת לא דקדק הסופר להבדיל בין האותיות הדומות כמו ב׳ וכ׳ ג׳ וג׳ ה׳ וח׳ והגהנו טעיות הכ״י שאין ספק בהן ולא העירונו כי אם על הדברים הקשים וכל מי שמוציא לאור ספר רק על פי כ״י אחד יבין בנקל עמלנו ויגיעתנו. וגם חסרונות רבים היו נמצאים בכ״י והשלמנום כפי השערתנו בין שהרגיש בהן הסופר והשאיר המקום חלק בין שלא הרגיש בהן ומתוך הענין נתברר לנו שחסר שם דבר. ודף אחד נעתק מההקדמה ובא לתוך פרק שלשים[3]). ובפרק כ״ח לא ראה הסופר כי בכ״י שלפניו

[1]) Das Spruchbuch nach Saadia. Halle. 1888.

[2]) ובכל זאת יתכן שהסופר בעצמו בחר בהגהתו באותיות ערביות מפני שבערבי הת׳ איננו דומה לח׳ ואלו השתמש באותיות עבריות היה נקל להחליף אלו האותיות.

[3]) ועיין מה שכתב הרב ר׳ יונה בונדי בספרו הנזכר דף 16.

תפסיר ספר משלי ושרחה

באלערביה

והו כתאב טלב אלחכמה

תאליף

רבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכ'רג'אה וצחחאה וב'ינאה בחואש באלעבראניה

אלפקיראן אלמפתקראן אלי רחמה רבהמא

נפתלי המכונה יוסף דירינבורג

ותלמידה מאיר בן אליהו למברט

יבאע ענד ארנסט לרו אלכתבי

במדינה באריס אלמחרוסה

סנה א' תתצ"ד.

helek 6.

APA0026.

תרגום ספר משלי וביאורו

בלשון ערבית

והוא ספר דרישת החכמה

לרבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאוהו לאור וביארוהו בהערות עבריות

הקטן נפתלי המכונה יוסף דירינבורג
ותלמידו מאיר בן אליהו למברט

בבית האדון ארנסט לרו

פאריס שנת תרנ"ד לפ"ק

בדפוס צבי הירש בר' יצחק איטצקאווסקי בברלין

אלגז אלסאדס

מן אלתפאסיר ואלכתב ואלרסאיל

לרבינו סעדיא גאון בן יוסף אלפיומי

אכרגהא וצחחהא צחבה גמאעה מן עלמא

אלפקיר אלמפתקר אלי רחמה רבה

יוסף דירינבורג

ספרי רבינו סעדיה גאון בן יוסף הפיומי

הוציאם לאור

בחברת אנשים חכמים וידועים

הקטן נפתלי המכונה יוסף דירינבורג

חלק ששי

Wbk 6.

Stanford University Libraries
3 6105 023 586 097